M. TULLIJ CICERONIS ORATIONUM PARS 1.[-3.]. CUM CORRECTIONIBUS...

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
68
6 A
14

M

R. II ed., Tb. II p. 79 n. 5
[è solo il II tomo]

5.10.F.15 —

M. TVLLII CICERONIS
ORATIONVM
PARS ii/99.

Cum correctionibus P. Manutij,
Et annotationib. D.Lambini.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA

AL DVS

EX BIBLIOTHECA ALDINA.
VENETIIS. M. D. LXX.

GVLIELMO BELLAIO LANGEO APVD SVBALPINAS GENTES PROREGE

PAVLLVS MANVTIVS

S. P. D.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA

MAGNI refert, Bellai ornatiſſime, quo quidq; tẽpore agatur; & ad omnes res non paruum habere momentum ſolet occaſio quædam, & commoditas, qua uti dicuntur ii, qui nihil, niſi loco, facere conſueuerunt. nam quemadmodum pictorum tabulæ certo loco poſitæ delectant; eædemque minus bono lumine conſtitutæ, nõ item eorum, qui ſpectant, oculos tenere ſolent: ſic actiones noſtræ mirum eſt, quantum opportunitate commendentur: ut interdum plus in tempore, quam in ipſa re, poſitum eſſe uideatur. quod ego cum ſemper iudicaſſem, tamen non ſum ueritus, quin tibi in iis rebus uel maxime occupato, quas Rex Chriſtianiſsimus, & poſt hominũ memoriam maximus tuæ fidei, diligentiæque mandauit, hoc ipſum, quod nũc a me proficiſcitur, officium futurum eſſet uel iucundiſſimum. nam, etſi magna tibi eſt grauiſsimorũ negotiorum impoſita moles, quam tu ſumma tua cum laude, & omnium pæne gentium admiratione ſuſtines: tamen in ipſa illa occupatione ita te literarum tractatio delectat, ut & legas cum uoluptate, quæ

alii ſcripta reliquerunt,& ſcribas ipſe,quæ a poſteris cum admiratione maxima legentur. ex quo illud conſequeris, ut non modo regis uoluntati ſeruias, quod eſt ſumma laude dignum; ſed etiam poſteritati conſulas,quo laudabilius eſſe nihil poteſt. itaque tantum abeſt, ut a maioribus tuis omni decore affluentibus ad te ornandum quidquam haurias, ut etiam in te ſit, quod ad illos redundet. nam, ſi tibi aliunde petenda ſit laus; unde plura ſuppetant ornamenta, quam a fratribus tuis, maximeque ab eo, qui a Paullo III. ita eſt in Cardinalium collegium cooptatus,ut ei ſummus Pontifex ampliſſimam dignitatem non quaſi optatam conceſsiſſe, ſed quaſi debitã perſoluiſſe uideatur?cui quidem uiro cũ ad ſummã gloriam nihil deſit; cumq; item tibi eæ res abũde adſint,quibus homines hominibus antecellere uidentur: tamen fit ueſtra bonitate, & ſapientia, ut uiciſsim tu in illius dignitate, atque amplitudine,ille in ingenio, atque in uirtute conquieſcat tua. uterque uero magna apud regem prudentiſsimum, & ſummo iudicio præditum auctoritate, magno eſtiś apud omnes nomine,& gloria. nam tu quidem, quis eſt tam longinquus,cui notiſsimus non ſis?non ex præſenti corporis forma, (quamquam multas prouincias Regis legatus obiiſti)ſed ex imagine ingenii tui,quam ueriſsimis eloquentiæ coloribus expreſſam,in tuis ſcriptis licet intueri. in hac cum & naturæ tuæ bonitas, & uirtutis eximia præſtãtia cernatur: ſequitur,ut ex ea qui te norunt, iidem amẽt. quorum ego in numero cum ita eſſem, ut nemini

concederem: tamen non eſt credibile, quantum ad illam ipſam animi erga te mei uoluntatem addiderit Gulielmi Pellicerii, oratoris in hac urbe Regii, hominis præſtantisſimi, prædicatio cuius multi, & egregii de tua laude ſermones me iam antea commotum impulerunt, ut ex orationibus Ciceronis, cuius tu libros e manibus dimittere non ſines, alteram partem cum tui nominis inſcriptione diuulgarem qua in parte ab erroribus, & mendis uindicanda quantum operæ ſtudiique poſuerim, mihi ipſe ſum teſtis; quantum autem profecerim, & tu, & alii iudicabunt. tibi quidem, ſi conſequar, ut noſtra diligentia probetur: ſane meos labores non exiguo compenſatos eſſe fructu exiſtimabo.

INDEX
SECVNDI VOLVMINIS.

Pro lege Manilia, ad populum, oratio XIII
Pro A. Cluentio Habito, oratio XIV
De lege agraria, contra P. Seruilium Rullum, trib. pl. in ſenatu, oratio XV
De lege agraria, contra Rullum, trib. pl, ad populum, oratio XVI.
De lege agraria, contra Rullum, trib. pl. ad populum, oratio XVII
Pro C. Rabirio, perduellionis reo, ad Quirites, oratio XIIX.
In L. Catilinam, in ſenatu, oratio XIX
In L. Catilinam, ad Quirites, oratio XX
In L. Catilinam, ad Quirites, oratio XXI
In L. Catilinam, in ſenatu, oratio XXII
Pro L. Murena, oratio XXIII
Pro L. Flacco, oratio XXIV
Pro P. Sylla, oratio XXV
Pro A. Licinio Archia poeta, oratio XXVI
Ad Quirites, poſt reditum ſuum, oratio XXVII
Poſt reditum, in ſenatu, oratio XXIIX
Pro domo ſua, ad pontifices, oratio XXIX
De haruſpicum reſponſis, in ſenatu, oratio XXX
Pro Cn. Plancio, oratio XXXI

PRO LEGE MANILIA AD POPVLVM ORATIO XIII.

Q VAMQVAM mihi ſemper frequẽs conſpectus veſter, multo iucundiſſimus; hic autem locus, ad agendum ampliſſimus, ad dicendum ornatiſſimus eſt uiſus, Quirites: tamen hoc aditu laudis, qui ſemper optimo cuique maxime patuit, non mea me uoluntas, ſed meæ uitæ rationes, ab ineunte ætate ſuſceptæ, prohibuerunt. nam, cum antea per ætatem nondum huius auctoritatem loci contingere auderem; ſtatueremque, nihil huc, niſi perfectum ingenio, elaboratum induſtria, afferri oportere: omne meum tempus amicorum temporibus tranſmittendum putaui. ita neque hic locus uacuus umquam ab iis, qui ueſtram cauſſam defenderent: & meus labor, in priuatorum periculis caſte integreq; uerſatus, ex ueſtro iudicio fructum eſt ampliſſimum conſecutus. nam, cum propter dilationem comitiorum ter prætor primus centuriis cunctis renunciatus ſum; facile intellexi, Quirites, & quid de me iudicaretis, & quid aliis præſcriberetis. nunc, cum & auctoritatis in me tantum ſit, quantum uos honoribus mandandum eſſe uoluiſtis; & ad agendum facultatis tantum, quantum homini uigilanti ex forenſi uſu prope quotidiana dicendi exercitatio potuit afferre: certe &, ſi quid etiam dicendo conſequi poſſum, iis oſtendam potiſſimum, qui ei quoque rei fructum ſuo iudicio tribuendum eſſe cenſuerunt. atque illud in primis mihi

lætandum iure uideo, quod in hac inſolita mihi ex hoc loco ratione dicendi, cauſſa talis oblata eſt, in qua oratio nemini deeſſe poteſt. dicendum eſt enim de Cn. Pompeij ſingulari eximiaq; uirtute: huius autem orationis difficilius eſt exitum, quam principium, inuenire: itaque non mihi tã copia, quam modus in dicendo quærendus eſt. Atque, ut inde oratio mea proficiſcatur, unde hæc omnis cauſſa ducitur: bellum graue, & periculoſum ueſtris uectigalibus, atque ſocijs a duobus potentiſſimis regibus infertur, Mithridate, & Tigrane: quorum alter relictus, alter laceſſitus, occaſionem ſibi ad occupandam Aſiam oblatam eſſe arbitratur. equitibus R. honeſtiſſimis uiris, afferuntur ex Aſia quotidie literæ, quorum magnæ res aguntur, in ueſtris uectigalibus exercendis occupatæ: qui ad me, pro neceſſitudine, quæ mihi eſt cum illo ordine, cauſſam reip. periculaq; rerum ſuarum detulerunt: Bithyniæ, quæ nunc ueſtra prouincia eſt, uicos exuſtos eſſe complures: regnum Ariobarzanis, quod finitimum eſt ueſtris uectigalibus, totum eſſe in hoſtium poteſtate: Lucullum, magnis rebus geſtis, ab eo bello diſcedere: huic, qui ſuccurrerit, non ſatis eſſe paratum ad tantum bellum adminiſtrandum: unum ab omnibus ſocijs, & ciuibus ad id bellum imperatorem depoſci, atque expeti: eundem hunc unum ab hoſtibus metui, præterea neminem. Cauſſa quæ ſit, uidetis: nunc, quid agendum ſit, conſiderate. Primum mihi uidetur de genere belli, deinde de magnitudine, tum de imperatore deligendo eſſe dicendum. Genus eſt enim eiuſmodi, quod maxime ueſtros animos excitare, atque inflammare debet: in quo agitur pop. R. gloria, quæ uobis a maioribus cum magna in rebus omnibus, tum ſumma in re mili-

ſtri tradita eſt: agitur ſalus ſociorum, atque amicorum, pro qua multa maiores ueſtri magna & grauia bella geſſerunt: aguntur certiſſima pop. R. uectigalia, & maxima; quibus amiſſis, & pacis ornamenta, & ſubſidia belli requiretis: aguntur bona multorum ciuium, quibus eſt & a uobis, & a moderatoribus reip. conſulendum. Et quoniam ſemper appetentes gloriæ præter ceteras gentes, atque auidi laudis fuiſtis; delenda eſt uobis illa macula, Mithridatico bello ſuperiore ſuſcepta, quæ penitus iam in ſedit, atque inueterauit in populi R. nomine, quod is, qui una die tota Aſia, tot in ciuitatibus, uno nuncio, atque una literarum ſignificatione ciues R. necandos, trucidandosq; denotauit, non modo adhuc pœnam nullam ſuo dignam ſcelere ſuſcepit, ſed ab illo tempore annum iam tertium & uigeſimum regnat, et ita regnat, ut ſe nō Pōto, neque Cappadociæ latebris occultare uelit, ſed emergere e patrio regno, atque in ueſtris uectigalibus, hoc eſt in Aſiæ luce uerſari. etenim adhuc ita ueſtri cum illo rege contenderunt imperatores, ut ab illo inſignia uictoriæ, non uictoriā reportarēt. triūphauit L. Sylla, triumphauit L. Murena de Mithridate, duo fortiſſimi uiri, et ſummi imperatores, ſed ita triūpharunt, ut ille pulſus, ſuperatusq; regnaret. uerūtamen illis imperatoribus laus eſt tribuenda, quod egerunt; uenia danda, quod reliquerunt: propterea quod ab eo bello Syllā in Italiā reſp. Murenam Sylla reuocauit. Mithridates autē omne reliquum tempus non ad obliuionem ueteris belli, ſed ad comparationem noui contulit: qui poſtea quam maximas ædificaſſet, ornaſſetq; claſſes; exercitusq; permagnos, quibuſcumque ex gentibus potuiſſet, comparaſſet; Boſtoranis, finitimis ſuis, bellum inferre ſi-

mulaſſet; uſque in Hiſpaniam legatos, & literas miſit ad eos duces, quibuſcum tum bellum gerebamus: ut, cum duo bus in locis diſiunctiſsimis maximeq́; diuerſis, uno conſilio, ab unis hoſtium copijs, bellum terra, mariq́; gereretur, uos ancipiti contentione diſtracti de imperio dimicaretis. ſed tamen alterius partis periculum Sertorianæ, atque Hiſpa nienſis, quæ multo plus firmamenti ac roboris habebat, Cn. Pompeij diuino conſilio, ac ſingulari uirtute depulſum eſt: in altera parte ita res a L. Lucullo, ſummo uiro, eſt adminiſtrata, ut initia illa geſtarum rerum, magna, atque præclara, non felicitati eius, ſed uirtuti, hæc autem extrema, quæ nuper acciderunt, non culpæ, ſed fortunæ tri buenda eſſe uideantur. ſed de Lucullo dicam alio loco, & ita dicam, Quirites, ut neque uera laus ei detracta oratione noſtra, neque falſa afficta eſſe uideatur. Sed pro ueſtri imperij dignitate, atque gloria, quoniam is eſt exorſus orationis meæ, uidete, quem uobis animum ſuſcipiendum putetis. Maiores ueſtri ſæpe, mercatoribus, ac nauiculatoribus iniurioſius tractatis, bella geſſerunt: uos, tot ciuium R. millibus uno nuncio, atque uno tempore necatis, quo tā dem animo eſſe debetis? Legati quod erant appellati ſuper bius, Corinthum patres ueſtri, totius Græciæ lumen, extin ctum eſſe uoluerunt: uos eum regem inultum eſſe patiemi ni, qui legatum pop. R. conſularem, uinculis, ac uerberibus, atque omni ſupplicio excruciatum necauit? Illi liberta tem ciuium R. imminutam non tulerunt; uos uitam ereptam negligetis? ius legationis, uerbo uiolatum, illi perſecuti ſunt: uos legatum pop. R. omni ſupplicio interfectum, in ultum relinquetis? uidete, ne, ut illis pulcherrimum fuit, tantam uobis imperij gloriam relinquere, ſic uobis turpiſ

ſimum ſit, illud, quod accepiſtis, tueri, & conſeruare non poſſe. ¶ Quid, quod ſalus ſociorum ſummum in periculũ ac diſcrimen uocatur? regno expulſus eſt Ariobarzanes rex, ſocius populi R. atque amicus: imminent duo reges toti Aſiæ non ſolum uobis inimiciſſimi, ſed etiam ueſtris ſociijs, atque amicis: ciuitates autem omnes cuncta Aſia, atque Græcia ueſtrum auxilium exſpectare propter periculi magnitudinem coguntur; imperatorem a uobis certum depoſcere, cum præſertim uos alium miſeritis, neque audent, neque ſe id facere ſummo ſine periculo poſſe arbitrantur. uident, & ſentiunt hoc idem, quod & uos, unum uirum eſſe, in quo ſumma ſint omnia, & eum prope eſſe, quo etiam carent ægrius: cuius aduentu ipſo, atque nomine, tametſi ille ad maritimum bellum uenerit, tamen impetus hoſtium repreſſos eſſe intelligunt, ac retardatos. hi uos, quoniam libere loqui non licet, tacite rogant, ut ſe quoque, ſicut ceterarum prouinciarum ſocios, dignos exiſtimetis, quorum ſalutem tali uiro commendetis, atque hoc etiã magis, quam ceteros, quod eiuſmodi in prouinciam homines cum imperio mittimus, ut etiam ſi ab hoſte defendant, tamen ipſorum aduentus in urbes ſociorum non multum ab hoſtili expugnatione differant. hunc audiebant antea, nũc præſentem uident, tanta temperantia, tanta manſuetudine, tanta humanitate, ut ij beatiſſimi eſſe uideantur, apud quos ille diutiſſime commoratur. ¶ Quare, ſi propter ſocios, nulla ipſi iniuria laceſſiti, maiores ueſtri cum Antiocho, cum Philippo, cum Aetolis, cum Pœnis bella geſſerunt: quanto uos ſtudio conuenit, iniurijs prouocatos, ſociorum ſalutem una cum imperij ueſtri dignitate defendere, præſertim cum de ueſtris maximis uectigalibus aga-

tur? nam ceterarum prouinciarum uectigalia, Quirites, tanta ſunt, ut his ad ipſas prouincias tutandas uix contenti eſſe poſſumus: Aſia uero tam opima eſt, & fertilis, ut & ubertate agrorum, & uarietate fructuum, & magnitudine paſtionis, & multitudine earum rerum, quæ exportantur, facile omnibus terris antecellat. itaque hac uobis prouincia, Quirites, ſi & belli utilitatem, & pacis dignitatem ſuſtinere uultis, non modo a calamitate, ſed etiam a metu calamitatis eſt defendenda. nam ceteris in rebus, cum uenit calamitas, tum detrimentum accipitur: at in uectigalibus non ſolum aduentus mali, ſed etiam metus ipſe affert calamitatem. nam, cum hoſtium copiæ non longe abſunt; etiam ſi irruptio facta nulla ſit, tamen pecora relinquuntur, agricultura deſeritur, mercatorum nauigatio conquieſcit. ita neque ex portu, neque ex decumis, neque ex ſcriptura uectigal conſeruari poteſt. quare ſæpe totius anni fructus uno rumore periculi, atque uno belli terrore amittitur. Quo tandem animo eſſe exiſtimatis aut eos, qui uectigalia uobis penſitant, aut eos, qui exercent, atque exigunt; cum duo reges cum maximis copijs prope adſint? cum una excurſio equitatus per breui tempore totius anni uectigal auferre poſſit? cum publicani familias maximas, quas in ſalictis habent, quas in agris, quas in portubus, atque cuſtodijs, magno periculo ſe habere arbitrentur? putatis ne, uos illis rebus frui poſſe, niſi eos, qui uobis fructuoſi ſunt, conſeruaueritis, non ſolum, ut antea dixi, calamitate, ſed etiam calamitatis formidine liberatos? Ac ne illud quidem uobis negligendum eſt, quod mihi ego extremum propoſueram, cum eſſem de belli genere dicturus, quod ad multorum bona ciuium R. perti-

nei: quorum uobis, pro ueſtra ſapientia, Quirites, habenda eſt ratio diligenter. nam & publicani, homines & honeſtiſsimi, & ornatiſsimi, ſuas rationes, & copias in illã prouinciam contulerunt: quorum ipſorum per ſe res, & fortunæ curæ uobis eſſe debent. etenim, ſi uectigalia neruos eſſe reip. ſemper duximus; eum certe ordinem, qui exercet illa, firmamentum cæterorum ordinum recte eſſe dicemus. deinde ceteris ex ordinibus homines naui, & induſtrij partim in Aſia negotiantur, quibus uos abſentibus conſulere debetis; partim ſuas & ſuorum in ea prouincia pecunias magnas collocatas habent. Erit igitur humanitatis ueſtræ, magnum eorum ciuium numerum calamitate prohibere; ſapientiæ, uidere, multorum ciuium calamitatem a rep. ſeiunctam eſſe non poſſe. Etenim illud primum parui refert, uos publicanis amiſſa uectigalia poſtea uictoria recuperare. neque enim ijſdem redimendi facultas erit, propter calamitatem; neque alijs uoluntas, propter timorem. deinde, quod nos eadem Aſia, atque idem iſte Mithridates initio belli Aſiatici docuit, id certe, calamitate docti, memoria retinere debemus. nam tum, cum in Aſia res magnas permulti amiſerunt, ſcimus Romæ, ſolutione impedita, fidem concidiſſe. non enim poſſunt una in ciuitate multi rem, atque fortunas amittere, ut plures ſecum in eandem calamitatem trahant. a quo periculo prohibete remp. & mihi credite id, quod ipſi uidetis: hæc fides, atque hæc ratio pecuniarum, quæ Romæ, quæ in foro uerſatur, implicita eſt cum illis pecunijs Aſiaticis, & cohæret. ruere illa non poſſunt, ut hæc non, eodem labefactata motu, concidant. Quare uidete, num dubitandum uobis ſit, omni ſtudio ad id bellum

incumbere, in quo gloria nominis ueſtri, ſalus ſociorum, uectigalia maxima, fortunæ plurimorum ciuium cum rep. defenduntur. Quoniam de genere belli dixi, nũc de magnitudine pauca dicam. Poteſt enim hoc dici; belli genus eſſe ita neceſſariũ, ut ſit gerendum; non eſſet ita magnum, ut ſit pertimeſcendum. in quo maxime laborandum eſt, ne forte a uobis, quæ diligentißime prouidenda ſunt, contempta eſſe uideantur. Atque, ut omnes intelligant, me L. Lucullo tantum impertiri laudis, quantum forti uiro, & ſapientißimo homini, & magno imperatori debeatur: dico, eius aduentu maximas Mithridatis copias, omnibus rebus ornatas, atque inſtructas, eſſe deletas; urbẽq; Aſiæ clarißimam, nobisq́; amicißimam, Cyzicenorum, obſeſſam ab ipſo rege maxima multitudine, & oppugnatam uehementißime, L. Luculli uirtute, aßiduitate, conſilio, ſummis obſidionis periculis liberatam: ab eodem imperatore claſſem magnam, & ornatam, quæ, ducibus Sertorianis, ad Italiã ſtudio inflammato raperetur, ſuperatam eſſe atque depreſſam: magnas hoſtium præterea copias multis prœlijs eſſe deletas: patefactumq́; noſtris legionibus eſſe Pontum, qui ante populo R. ex omni aditu clauſus eſſet: Sinopem, atque Amiſum, quibus in opidis erant domicilia regis, omnibus rebus ornata, atque referta, ceterasq́; urbes Ponti, & Cappadociæ permultas uno aditu, atque aduentu eſſe captas: regem, ſpoliatum regno patrio, atque auito, ad alios ſe reges, atque alias gentes ſupplicem contuliſſe: atque hæc omnia, ſaluis populi R. ſocijs, atque integris uectigalibus, eſſe geſta. Satis opinor hoc eſſe laudis; atque ita reputo, ut hoc uos intelligatis, a nullo iſtorum, qui huic obtrectant legi, atque cauſſæ, L. Lucullum ſimili-

ter ex hoc loco eſſe laudatum. Requiretur fortaſſe nunc, quemadmodum, cum hæc ita ſint, reliquum poßit eſſe magnum bellum. cognoſcite, Quirites: non enim ſine cauſſa quæri uidetur. Primum, ex ſuo regno ſic Mithridates profugit, ut ex eodem Ponto Medea illa quondã profugiſſe dicitur: quam prædicant in fuga fratris ſui membra in ijs locis, qua ſe parens perſequeretur, dißipauiſſe, ut eorum collectio diſperſa, mærorq; patris celeritatem perſequendi retardaret. ſic Mithridates fugiens, maximam uim auri, atque argenti, pulcherrimarum'q; rerum omnium, quas & a maioribus acceperat, & ipſe bello ſuperiore ex tota Aſia direptas in ſuum regnum congeſſerat, in Ponto omnem reliquit. hæc dum noſtri colligunt omnia diligentius, rex ipſe e manibus effugit. ita illum in perſequendi ſtudio mæror, hos lætitia tardauit. Hunc in illo timore, & fuga Tigranes, rex Armenius, excæpit, diffidentem'q; rebus ſuis confirmauit, & afflictum erexit, perditum'q; recreauit. cuius in regnum poſtea quam L. Lucullus cum exercitu uenit; plures etiã gentes contra imperatorem noſtrum concitatæ ſunt. erat enim metus iniectus ijs nationibus, quas numquam populus R. neque laceſſendas bello, neque tẽtandas putauit. erat etiam alia grauis, atque uehemens opinio, quæ per animos gentium barbararum peruaſerat, fani locupletißimi, & religioſißimi diripiendi cauſſa in eas oras noſtrum exercitum eſſe adductum. ita nationes multæ, atque magnæ nouo quodam terrore ac metu cõcitabãtur. noſter autem exercitus, etſi urbem ex Tigranis regno ceperat, & prœlijs uſus erat ſecundis, tamen nimia longinquitate locorum, ac deſiderio ſuorum commouebatur. Hic iam plura non dicam. fuit enim illud extremum, ut ex

ijs locis a militibus noſtris reditus magis maturus, quam proceſſus longior, quæreretur. Mithridates autem & ſuam manum iam confirmarat; & eorum, qui ſe ex eius regno collegerant, & magnis aduenticijs multorum regum, & nationum copijs iuuabatur. hoc iam fere ſic fieri ſolere accepimus, ut regum afflictæ fortunæ facile multorum opes alliciant ad miſericordiam, maximeq; eorum, qui aut reges ſunt, aut uiuunt in regno; quod regale ijs nomen magnum, & ſanctum eſſe uideatur. itaque tantum uictus efficere potuit, quantum incolumis numquã eſt auſus optare. nam, cum ſe in regnum recepiſſet ſuum, non fuit eo contentus, quod ei præter ſpem acciderat, ut illam, poſtea quam pulſus erat, terram umquam attingeret; ſed in exercitum ueſtrum, clarũ, atque uictorem, impetũ fecit. Sinite hoc loco, Quirites, ſicut poetæ ſolent, qui res Romanas ſcribũt, præterire me ueſtrã calamitatẽ; quæ tãta fuit, ut eã ad aures L. Luculli nõ ex prœlio nuncius, ſed ex ſermone rumor afferret. Hic in ipſo illo malo, grauiſſimaq; belli offenſione L. Lucullus, qui tamẽ aliqua ex parte ijs incõmodis mederi fortaſſe potuiſſet, ueſtro iuſſu coactus, quod imperij diuturnitati modũ ſtatuẽdũ, ueteri exẽplo, putauiſtis, partem militum, qui iã ſtipẽdijs cõfectis erant, dimiſit, partẽ Glabrioni tradidit. Multa prætereo conſulto, ſed ea uos coniectura perſpicitis, quãtum illud bellũ futurũ puteitis, quod coniungant reges potentiſſimi, renouent agitatæ nationes, ſuſcipiant integræ gentes, nouus imperator ueſter accipiat, uetere expulſo exercitu. Satis mihi multa uerba feciſſe uideor, quare hoc bellum eſſet genere ipſo neceſſarium, magnitudine periculoſum. reſtat, ut de imperatore ad id bellum deligendo, ac tantis

rebus

rebus præficiendo dicendum eſſe uideatur. Vtinam, Quirites, uirorum fortium, atque innocentium copiam tantam haberetis, ut hæc uobis deliberatio difficilis eſſet, quemnam potiſſimum tantis rebus, ac tanto bello præficiendum putaretis. nunc uero, cum ſit unus Cn. Pompeius, qui non modo eorum hominum, qui nunc ſunt, gloriam, ſed etiam antiquitatis memoriam uirtute ſuperarit: quæ res eſt, quæ cuiuſquam animum in hac cauſſa dubium facere poſſit? ego enim ſic exiſtimo, in ſummo imperatore quattuor has res ineſſe oportere, ſcientiam rei militaris, uirtutem, auctoritatem, felicitatem. Quis igitur hoc homine ſcientior umquam aut fuit, aut eße debuit? qui e ludo, atque pueritiæ diſciplina, bello maximo, atque acerrimis hoſtibus, ad patris exercitum, atque in militiæ diſciplinam profectus eſt: qui extrema pueritia miles fuit ſummi imperatoris, ineunte adoleſcentia maximi ipſe exercitus imperator: qui ſæpius cum hoſte conflixit, quam quiſquam cum inimico cōcertauit: plura bella geſſit, quam ceteri legerunt: plures prouincias confecit, quam alij concupiuerunt: cuius adoleſcentia ad ſcientiam rei militaris non alienis præceptis, ſed ſuis imperijs, nō offenſionibus belli, ſed uictorijs, non ſtipendijs, ſed triumphis eſt traducta. quod denique genus belli eße poteſt, in quo illū nō exercuerit fortuna reip.? ciuile, Africanum, tranſalpinum, Hiſpanienſe, miſtū ex ciuitatibus, atque ex bellicoſiſſimis nationibus, ſeruile, nauale, uaria & diuerſa genera & bellorū, & hoſtiū, non ſolū geſta ab hoc uno, ſed etiam confecta, nullam rē eße declarāt in uſu militari poſitā, quæ huius uiri ſcientiā fugere poſſit. Iam uero uirtuti Cn. Pompeij quæ poteſt par oratio inueniri? quid eſt, quod quiſquam aut dignum illo, aut uobis

nouum, aut cuiquam inauditum poſſit afferre? non enim illæ ſunt ſolæ uirtutes imperatoriæ, quæ uulgo exiſtimantur, labor in negotijs, fortitudo in periculis, induſtria in agendo, celeritas in conficiendo, conſilium in prouidendo: quæ tanta ſunt in hoc uno, quanta in omnibus reliquis imperatoribus, quos aut uidimus, aut audiuimus, non fuerunt. teſtis eſt Italia, quam ille uictor L. Sylla huius uirtute, & conſilio confeſſus eſt liberatã. teſtis eſt Sicilia, quam multis undique cinctam periculis, non terrore belli, ſed celeritate conſilij explicauit. teſtis eſt Africa, quæ magnis oppreſſa hoſtium copijs, eorum ipſorum ſanguine redundauit. teſtis eſt Gallia, per quã legionibus noſtris in Hiſpaniã iter, Gallorum internecione, patefactũ eſt. teſtis eſt Hiſpania, quæ ſæpiſſime plurimos hoſtes ab hoc ſuperatos proſtratosq; conſpexit. teſtis eſt iterum, & ſæpius Italia, quæ cum ſeruili bello tætro periculoſoq; premeretur, ab hoc auxiliũ abſente expetiuit: quod bellum expectatione Pompeij attenuatum, atque imminutum eſt, aduentu ſublatum, ac ſepultum. teſtes uero iam omnes oræ, atque omnes exteræ gentes, ac nationes; denique maria omnia tum uniuerſa, tum in ſingulis oris omnes ſinus, atque portus. quis enim toto mari locus per hos annos aut tam firmum habuit præſidium, ut tutus eſſet: aut tam fuit abditus, ut lateret? quis nauigauit, qui non ſe aut mortis, aut ſeruitutis periculo committeret? cum aut hieme, aut referto prædonum mari nauigaretur. hoc tantum bellum, tam turpe, tam uetus, tam late diuiſum, atque diſperſum, quis umquam arbitraretur aut ab omnibus imperatoribus uno anno, aut omnibus annis ab uno imperatore confici poſſe? quam prouinciam tenuiſtis a prædonibus liberam per hoſce annos? quod uectigal nobis

tutum fuit? quem ſocium defendiſtis? cui præſidio claſſibus ueſtris fuiſtis? quam multas exiſtimatis inſulas eſſe deſertas? quam multas aut metu relictas, aut a prædonibus captas urbes eſſe ſociorum? Sed, quid ego lõginqua commemoro? fuit hoc quondam, fuit proprium populi R. longe a domo bellare, & propugnaculis imperij ſociorum fortunas; non ſua tecta, defendere. Socijs ueſtris ego mare clauſum per hoſce annos dicam fuiſſe; cum exercitus noſtri Brundiſio numquam, niſi ſumma hieme, tranſmiſerint? Quid, ad nos cum ab exteris nationibus uenirent, captos querar, cum legati populi R. redempti ſint? Mercatoribus tutum mare non fuiſſe dicam; cum duodecim ſecures in prædonum poteſtate peruenerint? Quid aut Colophonem, aut Samum, nobiliſſimas urbes, innumerabilesq; alias captas eſſe commemorẽ; cum ueſtros portus, atque eos portus, quibus uitam, & ſpiritum ducitis in prædonum fuiſſe poteſtatem ſciatis? an uero ignoratis, portum Caietæ celeberrimum, atque pleniſſimum nauium, inſpectante prætore, a prædonibus eſſe direptum? ex Miſeno autẽ, eius ipſius liberos, qui cum prædonibus antea ibi bellũ geſſerat, a prædonibus eſſe ſublatos: nam quid ego Hoſtienſe incõmodũ, atque illam labem, atq; ignominiam reip. querar, cũ, prope inſpectantibus uobis, claſſis ea, cui conſul populi R. præpoſitus eſſet, a prædonibus capta, atq; oppreſſa eſt? Pro dij immortales tantam ne unius hominis incredibilis ac diuina uirtus, tam breui tẽpore, lucem afferre reip. potuit, ut uos, qui modo ante oſtium Tiberinũ claſſem hoſtiũ uidebatis, ij nunc nullam intra Oceani oſtium prædonum nauem eſſe audiatis? Atq; hæc qua celeritate geſta ſint, quãquam uidetis, tamen a me in dicendo prætereunda nõ ſunt. Quis enim unquã, aut obeundi negotij,

aut conſequendi quæſtus ſtudio, tam breui tempore, tot loca adire, tantos curſus conficere potuit, quam celeriter, Cn. Pompeio duce, belli impetus nauigauit? qui Siciliam adijt, Africam explorauit, inde Sardiniam cum claſſe uenit, non dum tempeſtiuo ad nauigandum mari: atque hæc tria frumentaria ſubſidia reip. firmiſsimis præſidijs, claſsibus muniuit. inde ſe cum in Italiam recepiſſet, duabus Hiſpanijs, & Gallia ciſalpina præſidijs, ac nauibus confirmata, miſſis item in oram Illyrici maris, & in Achaiam, omnemq; Græciam nauibus, Italiæ duo maria maximis claſsibus, firmiſsimisque præſidijs adornauit: ipſe autem, ut a Brundiſio profectus eſt, unde quinquageſimo die totam ad imperium populi R. Ciliciam adiunxit: omnes, qui ubique prædones fuerunt, partim capti, interfectiq; ſunt partim unius huius imperio, ac poteſtati ſe dediderunt. Idē Cretenſibus, cū ad eū uſque in Pamphyliā legatos, deprecatoresq. miſiſſent, ſpē deditionis non ademit, obſidesq. imperauit. itataniū bellū, tam diuturnum, tā longe lateq. diſperſum, quo bello omnes gentes, ac nationes premebantur, Cn. Pōpeius extrema hieme apparauit, ineunte uere ſuſcepit, media æſtate confecit. Eſt hæc diuina atque incredibilis uirtus imperatoris. quid cetera, quas paullo ante commemorare cœperam, quantæ, atque quam multæ ſunt? non enim ſolum bellandi uirtus in ſummo atque perfecto imperatore quærenda eſt, ſed multæ ſunt artes eximiæ, huius adminiſtræ comitesq. uirtutis. Ac primum, quanta innocentia debent eſſe imperatores? quanta deinde omnibus in rebus temperantia? quanta fide? quanta facilitate? quanto ingenio? quanta humanitate? quæ, breuiter, quanta ſint in Cn. Pompeio, conſideremus. ſumma enim omnia ſunt,

Quirites;ſed ea magis ex aliorum contentione, quam ipſa per ſeſe, cognoſci, atque intelligi poſſunt. Quem enim poſſumus imperatorem aliquo in numero putare, cuius in exercitu ueneant centuriatus, atque uenierint? quid hunc hominem magnum, aut amplum de rep. cogitare, qui pecuniam, ex ærario depromptam ad bellum adminiſtrandum, aut, propter cupiditatem prouinciæ, magiſtratibus diuiſerit, aut, propter auaritiam, Romæ in quæſtu reliquerit? Veſtra admurmuratio facit, Quirites, ut agnoſcere uideamini, qui hæc fecerint. ego autē neminem nomino. quare iraſci mihi nemo poterit, niſi qui ante de ſe uoluerit confiteri; itaque propter hanc auaritiam imperatorum quantas calamitates, quocumque uentum ſit, noſtri exercitus ferāt, quis ignorat? itinera, quæ per hoſce annos in Italia per agros atque opida ciuium R. noſtri imperatores fecerunt, recordamini: tum facilius ſtatuetis, quid apud exteras nationes fieri exiſtimetis utrum plures arbitramini per hoſce annos militum ueſtrorum armis hoſtium urbes, an hibernis ſociorum ciuitates eſſe deletas? neque enim poteſt exercitum is continere imperator, qui ſe ipſum non continet; neque ſeuerus eſſe in iudicando, qui alios in ſe ſeueros eſſe iudices non uult. Hic miramur hunc hominem tantum excellere ceteris, cuius legiones ſic in Aſiam peruenerunt, ut nō modo manus tanti exercitus, ſed ne ueſtigium quidem cuiquam pacato nocuiſſe dicatur? Iam uero, quemadmodū milites hibernent, quotidie ſermones ac litteræ perferuntur. non modo, ut ſumptū faciat in militē, nemini uis affertur, ſed ne cupienti quidem cuiquam permittitur. hiemis enim, nō auaritiæ, perfugiū maiores noſtri in ſociorū, atque amicorum tectis eſſe uoluerunt. Age uero, ceteris in rebus qua

li ſit temperantia, conſiderate. Vnde illam tantam celeritatem, & tam incredibilem curſum inuentum putatis? non enim illum eximia uis remigum, aut ars inaudita quædam gubernandi, aut uenti aliqui uoui tam celeriter in ultimas terras pertulerunt; ſed hæ res, quæ ceteros remorari ſolent, non retardarunt: non auaritia ab inſtituto curſu ad prædam aliquam reuocauit, non libido ad uoluptatem, non amœnitas ad delectationem, non nobilitas urbis ad cognitionem, non denique labor ipſe ad quietem: poſtremo ſigna, & tabulas, ceteráq; ornamenta Græcorum opidorum, quæ ceteri tollenda eſſe arbitrantur, ea ſibi ille ne uiſenda quidem exiſtimauit. itaque omnes quidem nunc in his locis Cn. Pompeium, ſicut aliquem non ex hac urbe miſſum, ſed de cælo delapſum, intuentur. nunc denique incipiant credere. fuiſſe homines Romanos hac quondam abſtinentia: quod iam nationibus exteris incredibile, ac falſo memoriæ proditum uidebatur. nunc imperij noſtri ſplendor illis gentibus lucet: nunc intelligunt, non ſine cauſſa maiores ſuos tum, cum hac temperantia magiſtratus habebamus, ſeruire populo R. quam imperare alijs, maluiſſe. Iam uero ita faciles aditus ad eum priuatorum, ita liberæ quærimoniæ de aliorum iniurijs eſſe dicuntur, ut is, qui dignitate principibus excellit, facilitate par infimis eſſe uideatur. Iam, quantum conſilio, quantum dicendi grauitate, & copia ualeat, in quo ipſo ineſt quædam dignitas imperatoria, uos, Quirites, hoc ipſo in loco ſæpe cognoſtis. Fidem uero eius inter ſocios quantum exiſtimari putatis, quam hoſtes omnium gentium ſanctiſsimam eſſe iudicarint? Humanitate iam tanta eſt, ut difficile dictu ſit, utrum hoſtes magis uirtutem eius pugnantes timuerint, an manſuetudinem uicti

dilexerint. Et *quiſquam dubitabit, quin huic tantum bellum hoc tranſmittendum ſit, qui ad omnia ueſtra memoriæ bella conficienda diuino quodam conſilio natus eſſe uideatur?* Et, *quoniam auctoritas multum in bellis quoque adminiſtrandis, atque imperio militari ualet: certe nemini dubium eſt, quin ea in re idem ille imperator plurimum poßit. uehementer antem pertinere ad bella adminiſtranda, quid hoſtes, quid ſocij de imperatoribus ueſtris exiſtiment, quis ignorat, cum ſciamus, homines in tantis rebus, ut aut contemnant, aut metuant; aut oderint, aut ament; opinione non minus famæ, quam aliqua certa ratione, commoueri? Quod igitur nomen umquam in orbe terrarum clarius fuit? cuius res geſtæ pares? de quo homine uos, id quod maxime facit auctoritatem, tanta, & tam præclara iudicia feciſtis? an uero ullam uſquam eſſe oram tam deſertam putatis, quo non illius diei fama peruaſerit, cum uniuerſus populus* R. *referto foro, repletisq. omnibus templis, ex quibus hic locus conſpici poteſt, unum ſibi ad commune omnium gentium bellum* Cn. Pompeium *imperatorem depoposcit? itaque, ut plura non dicam, neque aliorum exemplis confirmem, quantum huius auctoritas ualeat in bello; ab eodem* Cn. Pompeio *omnium rerum egregiarum exempla ſumantur: qui quo die a uobis maritimo bello præpoſitus eſt imperator, tanta repente uilitas annonæ ex ſumma inopia, & caritate rei frumentariæ conſecuta eſt unius ſpe, & nomine, quantam uix ex ſumma ubertate agrorum diuturna pax efficere potuiſſet.* Iam *uero, accepta in* Ponto *calamitate ex eo prœlio, de quo uos paullo ante inuitus admonui, cum ſocij pertimuiſſent, hoſtium opes, animiq. creuiſſent; cum ſatis firmum præſidium pro-*

uincia non haberet; amiſiſſetis Aſiam, Quirites, niſi ipſum id temporis diuinitus Cn. Pompeium ad eas regiones fortuna populi R. attuliſſet. huius aduentus Mithridatem, inſolita inflammatum uictoria, continuit, & Tigranem, magnis copijs minitantem Aſiæ, retardauit. Et quiſquam dubitabit, quid uirtute profecturus ſit, qui tantum auctoritate profecerit? aut quam facile imperio, atque exercitu ſocios, & uectigalia conſeruaturus ſit, qui ipſo nomine, ac rumore defenderit? Age uero, illa res quantam declarat eiuſdem hominis apud hoſtes populi R. auctoritatem, quod ex locis tam longinquis, tamq; diuerſis, tam breui tempore omnes una huic ſe dediderunt? quod Cretenſium legati, cum in eorum inſula noſter imperator, exercitusq; eßet, ad Cn. Pompeium in ultimas prope terras uenerunt, eiq; ſe omnes Cretenſium ciuitates dedere uelle dixerunt? Quid? idem ipſe Mithridates non ne ad eundem Cn. Pompeium legatum uſque in Hiſpaniam miſit? eumq; Pompeius legatum ſemper iudicauit; ij, quibus ſemper erat moleſtum ad eum potiſſimum eſſe miſſum, ſpeculatorem, quam legatum, iudicare maluerunt. Poteſtis igitur iam conſtituere, Quirites, hãc auctoritatem, multis poſtea rebus geſtis, magnisq; ueſtris iudicijs amplificatam, quantum apud illos reges, quantum apud exteras nationes ualituram eſſe exiſtimetis Reliquum eſt, ut de felicitate, quam præſtare de ſe ipſo nemo poteſt, meminiſſe et commemorare de altero poßumus, ſicut æquum eſt homini de poteſtate deorum, timide, & pauca dicamus. Ego enim ſic exiſtimo, Maximo, Marcello, Sciponi, Mario, et cæteris magnis imperatoribus, non ſolũ propter uirtutẽ, ſed etiam propter fortunam ſæpius imperia mandata, atque exercitus eſſe commiſſos. fuit enim profecto quibuſ-

dam ſummis uiris quædam ad amplitudinem, & gloriam & ad res magnas bene gerendas diuinitus adiuncta fortuna. de huius autem hominis felicitate, quo de nunc agimus, hac utar moderatione dicendi; non ut in illius poteſtate fortunam poſitam eſſe dicam; ſed ut præterita meminiſſe, reliqua ſperare uideamur: ne aut inuiſa dijs immortalibus oratio noſtra, aut ingrata eſſe uideatur. itaque nõ ſum prædicaturus, Quirites, quantas ille res domi, militiaque, terra, marique, quantaq; felicitate geſſerit; ut eius ſemper uoluntatibus non modo ciues aſſenſerint, ſocij obtemperarint, hoſtes obedierint, ſed etiam uenti tempeſtatesque obſecundarint: hoc breuiſſime dicam, neminem umquam tam impudentem fuiſſe, qui a dijs immortalibus tot & tantas res tacitus auderet optare, quot & quantas dij immortales ad Cn. Pompeium detulerunt. quod ut illi proprium, ac perpetuum ſit, Quirites, cum communis ſalutis, atque imperij, tum ipſius hominis cauſſa, ſicuti facitis uelle, & optare debetis. Quare, cum & bellum ita neceſſarium ſit, ut negligi nõ poſſit; ita magnum, ut accuratiſſime ſit adminiſtrandũ; & cum ei imperatorẽ præficere poſſitis, in quo ſit eximia belli ſcientia, ſingularis uirtus, clariſſima auctoritas, egregia fortuna: dubitabitis, Quirites, quin hoc tantum boni, quod a dijs immortalibus oblatum, & datum eſt, in remp. conſeruandam, atque amplificandam conferatis? Quod ſi Romæ Cn. Pompeius priuatus eſſet hoc tempore, tamen ad tantum bellum is erat deligẽdus, atque mittendus. nunc, cum ad ceteras ſummas utilitates hæc quoque opportunitas adiungatur, ut in ijs ipſis locis adſit; ut habeat exercitum; ut ab ijs, qui habent, accipere ſtatim poſſit: quid expectamus? aut cur non, ducibus dijs immortali-

bus,eidem, cui cetera ſumma cum ſalute reip. commiſſa ſunt,hoc quoque bellum regium committimus? At enim uir clariſſimus, reip. & ueſtris beneficijs ampliſſimis affe ctus, Q. Catulus,itemq ſummis ornamentis honoris, for tunæ,uirtutis,ingenii præditus Q. Hortenſius,ab hac ra tione diſſentiunt. quorum ego auctoritatem apud uos mul tis locis plurimum maluiſſe, & ualere oportere confiteor: ſed in hac cauſſa, tametſi cognoſcitis auctoritates contra rias fortiſſimorum uirorum, & clariſſimorum, tamen, omiſſis auctoritatibus,ipſa re & ratione exquirere poſſu mus ueritatem,atque hoc facilius, quod ea omnia, quæ ad huc a me dicta ſunt, ijdem iſti uera eſſe concedunt; & ne ceſſarium bellum eſſe & magnum; & in uno Cn. Pom peio ſumma eſſe omnia. Quid igitur,ait Hortenſius? ſi uni omnia tribuenda ſunt,unum digniſſimum eſſe Pompeium; ed ad unum tamen omnia deferri non oportere. Obſoleuit am iſta oratio,re multo magis,quam uerbis,refutata. nam tu idem, Q. Hortenſi,multa,pro tua ſumma copia,ac ſingu lari facultate dicendi, & in ſenatu cõtra uirum fortem A. Gabinium grauiter, ornateq. dixiſti,cum is de uno impe ratore cõtra prædones conſtituendo legem promulgaſſet:et ex hoc ipſo loco permulta idem contra legem uerba feciſti. quid tum,per deos immortales, ſi plus apud populum R. auctoritas tua,quam ipſius populi R. ſalus,& uera cauſ ſa ualuiſſet,hodie hanc gloriam, atque hoc orbis terræ im perium teneremus?an tibi tum imperium eſſe hoc uideba tur,cum populi R. legati, prætores, quæſtoresq. capieban tur?cum ex omnibus prouincijs commeatu & priuato,& publico prohibebamur? cum ita clauſa erant nobis omnia maria,ut neque priuatam rem maritimam,neque publicã

iam obire poſſemus? quæ ciuitas antea umquam fuit, non dico Athenienſium, quæ ſatis late quondam mare tenuiſſe dicitur; non Carthaginenſium, qui permultum claſſe, maritimisq. rebus maluerunt; non Rhodiorum, quorum uſque ad noſtram memoriam diſciplina naualis, & gloria remanſit; quæ ciuitas antea umquã tam tenuis, quæ tam parua inſula fuit; quæ non portus ſuos, & agros, & aliquam partem regionis atque oræ maritimæ per ſe ipſa defenderet? At hercle aliquot annos cõtinuos ante legẽ Gabiniam, ille populus R. cuius uſque ad noſtram memoriam nomen inuictum in naualibus pugnis permanſerat, magna, ac multo maxima parte non modo utilitatis, ſed dignitatis, atque imperij caruit. nos, quorum maiores Antiochum regem claße, Perſénq; ſuperarunt, omnibus naualibus pugnis Carthaginienſes, homines in maritimis rebus exercitatisſimos, paratisſimosque, uicerunt, ij nullo in loco iam prædonibus pares eße poteramus. nos quoque, qui antea non modo Italiam tutã habebamus, ſed omnes ſocios in ultimis oris auctoritate noſtri imperij ſaluos præſtare poteramus, tum cum inſula Delos, tam procul à nobis in Aegæo mari poſita, quo omnes undique cum mercibus atque oneribus commeabant, referta diuitijs, parua, ſine muro, nihil timebat; ijdẽ non modo prouincijs, atque oris Italiæ maritimis, ac portubus noſtris, ſed etiam Appia tum uia carebamus. & his temporibus non pudebat magiſtratus populi R. in hunc ipſum locum adſcendere. cum eum uobis maiores ueſtri exſuuijs nauticis, & claſſium ſpolijs ornatum reliquißẽt. Bono te animo tũ, Q. Hortenſi, populus R. et cæteros, qui erant in eadẽ ſentẽtia, dicere exiſtimauit ea, quæ ſentiebatis: ſed tamen in ſalute cõmuni idem populus R. do

lori ſuo maluit, quam auctoritati veſtræ, obtemperare. itaque una lex, unus uir, unus annus non modo nos illa miſeria ac turpitudine liberauit, ſed etiam effecit, ut aliquando uideremur omnibus gentibus ac nationibus terra marique imperare. Quo mihi etiam indignus uidetur obtrectatum eſſe adhuc, Gabinio dicam, an ne Pompeio, an utrique? id quod eſt uerius ne legaretur A. Gabinus Cn. Pompeio expetenti, ac poſtulanti? utrum, ille, qui poſtulant legatum ad tantum bellum quem uelit, idoneus non eſt, qui impetret, cum cæteri ad expilandos ſocios, diripiendasq; prouincias, quos uoluerunt, legatos eduxerint: an ipſe, cuius lege ſalus ac dignitas populo R. atque omnibus gentibus conſtituta eſt, expers eſſe debet gloriæ eius imperatoris, atque eius exercitus, qui conſilio ipſius, atque periculo eſt conſtitutus? an C. Falcidius, Q. Metellus, Q. Cœlius Latinienſis, Cn. Lentulus, quos omnes honoris cauſſa nomino, cum tribuni pl. fuiſſent, anno proximo legati eſſe potuerunt: in hoc uno Gabinio ſunt tam diligentes? qui in hoc bello, quod lege Gabinia geritur, in hoc imperatore, atque exercitu, quem per ſe ipſe conſtituit, etiam præcipuo iure eſſe deberet. de quo legando ſpero conſules ad ſenatum relaturos. qui ſi dubitabunt, aut grauabuntur: ego me profiteor relaturum: neque me impediet cuiuſquam, Quirites, inimicum edictum, quo minus, fretus uobis, ueſtrum ius, beneficiumq; defendam: neque, præter interceſſionem, quidquam audiam: de qua, ut arbitror, iſti ipſi, qui minantur, etiam atque etiam, quid liceat, conſiderabunt. mea quidem ſententia, Quirites, unus A. Gabinius, belli maritimi, rerumq; geſtarum auctor, comes Cn. Pompeius adſcribitur: propterea quod alter uni id bellum ſuſcipiendum ue

ſtris ſuffragijs detulit;alter delatum,ſuſceptumque confecit. Reliquum eſt, ut de Q. Catuli auctoritate, & ſententia dicendum eſſe uideatur. qui cum ex uobis quæreret, ſi in uno Cn. Pompeio omnia poneretis ſi quid de eo factum eſſet,in quo ſpem eſſetis habituri;cœpit magnum ſuæ uirtutis fructum, ac dignitatis, cum omnes prope una uoce, in eo ipſo uos ſpem habituros eſſe,dixiſtis.etenim talis eſt uir, ut nulla res tanta ſit,ac tam difficilis, quam ille non & conſilio regere,& integritate tueri, & uirtute conficere poſſit. ſed in hoc ipſo ab eo uehementiſſime diſſentio, quod quo minus certa eſt hominum ac minus diuturna uita,hoc magis reſp. dũ per deos immortales licet, frui debet ſummi hominis uita, atque uirtute. At enim nihil noui fiat contra exempla,atque inſtituta maiorum.Non dico hoc loco, maiores noſtros ſemper in pace conſuetudini, in bello utilitati paruiſſe.ſemper ad nouos caſus temporum, nouorum conſiliorum rationes accommodaſſe: non dicam, duo bella maxima,Punicum, & Hiſpanienſe, ab uno imperatore eſſe confecta;duas urbes potentiſſimas, quæ huic imperio maxime minabantur,Carthaginem, atque Numantiã,ab eodem Scipione eſſe deletas:non commemorabo, nuper ita uobis patribusque ueſtris eſſe uiſum,ut in uno C. Mario ſpes imperij poneretur,ut idẽ cum Iugurtha, idem cum Cimbris,idẽ cũ Theutonis bellum adminiſtraret:in ipſo Cn Põpeio,in quo noui conſtituti nihil uult Q.Catulus,quã multa ſint noua,ſummaq. Catuli uoluntate conſtituta, recordamini.quid tã nouũ,quã,adoleſcentulũ priuatum, exercitũ difficili reip.tẽpore cõficere?confecit:huic præeſſe?præfuit: rem optime ductu ſuo gerere?geſſit. Quid tam præter cõſuetudinẽ,quam,homini peradoleſcenti,cuius a ſenatorio gra

du ætas longe abeſſet, imperium, atque exercitum dari? Siciliam permitti, atque Africam, bellumq;. in ea adminiſtrãdum? fuit in his prouincijs ſingulari innocẽtia, grauitate, uirtute: bellum in Africa maximum cõfecit: uictorem exercitum deportauit. Quid uero tam inauditum, quam equitem R. triumphare? at eam quoque rem populus R. non modo uidit, ſed etiam ſtudio omni uiſendam putauit. Quid tam inuſitatum, quam ut, cum duo conſules clariſſimi, fortiſſimiq. eſſent, eques R. ad bellum maximum, formidoloſiſſimumq; pro conſule mitteretur? miſſus eſt. quo quidem tempore, cũ eſſet non nemo in ſenatu, qui diceret, non oportere mitti hominem priuatum pro conſule; L. Philippus dixiſſe dicitur, non ſe illum ſua ſententia pro conſule, ſed pro conſulibus mittere. tanta in eo reip. bene gerendæ ſpes conſtituebatur, ut duorum conſulum munus unius adoleſcentis uirtuti committeretur. Quid tam ſingulare, quàm ut, ex S. C. legibus ſolutus, conſul ante fieret, quam ullum alium magiſtratum per leges capere licuiſſet? Quid tam incredibile, quam ut iterum eques R. ex S. C. triumpharet? Quæ in omnibus hominibus noua, poſt hominum memoriam cõſtituta ſunt, ea tam multa non ſunt, quam hæc, quæ in hoc uno homine uidimus. Atque hæc tot exempla, tanta, ac tam noua, profecta ſunt in eundem hominem a Q. Catulo, atque a ceterorum eiuſdem dignitatis ampliſſimorum hominum auctoritate. Quare uideant, ne ſit periniquum, et non ferendum, illorum auctoritatem de Cn. Pompeij dignitate a uobis comprobatam ſemper eſſe, ueſtrum ab illis de eorum homine iudicium, populiq. R. auctoritatem improbari: præſertim cum iam ſuo iure populus R. in hoc homine ſuã auctoritatẽ uel contra omnes, qui diſſentiunt, poſ

ſit defendere: propterea quod, iſtis reclamantibus, uos unum illum ex omnibus delegiſtis, quem bello prædonum præponeretis. hoc ſi uos timere feciſtis, & reip. parum conſuluiſtis: recte iſti ſtudia ueſtra ſuis conſilijs regere conantur. ſin autem uos plus tum in rep. uidiſtis, uos, his repugnantibus, per uoſmetipſos dignitatem huic imperio, ſalutem orbi terrarum attuliſtis: aliquando iſti principes & ſibi, & ceteris populi R. uniuerſi auctoritati parendum eſſe fateantur. Atque in hoc bello Aſiatico, & regio non ſolum militaris illa uirtus, quæ eſt in Cn. Pompeio ſingularis, ſed aliæ quoque uirtutes animi multæ, & magnæ requiruntur. Difficile eſt, in Aſia, Cilicia, Lycia, Syria, regniſq; exterarum nationum ita uerſari ueſtrum imperatorem, ut nihil aliud, quã de hoſte, ac de laude, cogitet. deinde, etiam, ſi qui ſunt, pudore, ac temperãtia, moderatiores, tamen, eos eſſe tales, propter multitudinem cupidorum hominum nemo arbitratur. Difficile eſt dictu, Quirites, quanto in odio ſimus apud exteras nationes, propter eorum, quos ad eas hoc anno cum imperio miſimus, iniurias, ac libidines. quod enim fanũ putatis in illis terris, noſtris magiſtratibus religioſum, quam ciuitatem ſanctam, quam domũ ſatis clauſam, ac munitam fuiſſe? urbes iam locupletes, ac copioſæ requiruntur, quibus cauſſa belli, propter diripiẽdi cupiditatẽ, inferatur. Libenter hæc corã Q. Catulo, & Q. Hortẽſio diſputarem, ſummis, & clariſſimis uiris. nouerunt enim ſociorũ uulnera: uident eorũ calamitates, querimonias audiũt. Pro ſocijs uos contra hoſtes exercitũ mittere putatis, an, hoſtium ſimulatione, contra ſocios, atque amicos? quæ ciuitas eſt in Aſia, quæ nõ modo unius imperatoris, aut legati, ſed unius tribuni mil. animos, ac ſpiritus capere poſſit? Quare, etiã ſi quẽ

habetis, qui collatis ſignis exercitus regios ſuperare poſſe uideatur: tamen, niſi erit idem, qui ſe a pecuniis ſociorum, qui ab eorum coniugibus, ac liberis, qui ab auro, gazaq. regia manus, oculos, animum cohibere poſſit, non erit idoneus, qui ad bellum Aſiaticum, regiumq; mittatur. ecquam putatis ciuitatem pacatam fuiſſe, quæ locuples ſit? ecquam eſſe locupletem, quæ iſtis pacata eſſe uideatur? ora maritima, Quirites, Cn. Pompeium, non ſolum propter rei militaris gloriam, ſed etiam propter animi continentiam, requiſiuit. uidebat enim populus R. non locupletari quotannis pecunia publica, præter paucos, neque eos quidquam aliud aſſequi claſsium nomine, niſi ut, detrimentis accipiendis, maiore affici turpitudine uideremur. nunc qua cupiditate homines in prouincias, quibus iacturis, quibus condicionibus proficiſcantur, ignorant uidelicet iſti, qui ad unum deferenda eſſe omnia non arbitrantur. quaſi uero Cn. Pompeium non cum ſuis uirtutibus, tum etiam alienis uitijs magnum eſſe uideamus. Quare nolite dubitare. quin huic uni credatis omnia, qui, inter annos tot, unus inuentus ſit, quē ſocij in urbes ſuas cum exercitū ueniſſe gaudeant. Quod ſi auctoritatibus hanc cauſſam, Quirites, confirmandam putatis; eſt uobis auctor, uir bellorū omnium, maximarumq; rerum peritiſsimus, P. Seruilius; cuius tantæ res geſtæ terra, mariq; extiterunt, ut, cum de bello deliberetis, auctor uobis grauior eſſe nemo debeat: eſt C. Curio, ſummis ueſtris beneficijs, maximisq; rebus geſtis, ſummo ingenio, & prudentia præditus: eſt Cn. Lentulus, in quo omnes, pro ampliſsimis ueſtris honoribus, ſummum conſilium, ſummam grauitatem eſſe cognoſcitis: eſt C. Caſsius, integritate, uirtute, conſtantia ſingulari. Quare uidete, nū horū auctoritatibus

ritatibus illorũ orationi, qui diſſentiunt, reſpõdere poſſe uideamur. Quæ cũ ita ſint, C. Manili; primũ iſtã tuam & legẽ, & uoluntatẽ, et ſententiã laudo, uehemẽtisſimé'q; cõprobo: deinde te hortor, ut, auctore populo R. maneas in ſententia, ne'ue cuiuſquã uim, aut minas pertimeſcas. primũ in te ſatis eſſe animi, cõſtantiæ'q; arbitror: deinde, cũ tantã multitudinẽ, cũ tanto ſtudio adeſſe uideamus, quantã non iterum in eodẽ homine præficiendo uidimus; quid eſt, quod aut de re, aut de perficiendi facultate dubitemus? Ego autem, quidquid in me eſt ſtudij, conſilij, laboris, ingenij; quidquid hoc beneficio populi R. atq; hac poteſtate prætoria, quidquid auctoritate, fide, cõſtãtia poſſum; id omne ad hãc rẽ cõficiendã tibi, et populo R. polliceor, et defero: teſtor'q; omnes deos, & eos maxime, qui huic loco temploq; præſident, qui omnium mẽtes eorũ, qui ad remp. adeunt, maxime perſpiciũt, me hoc neq; rogatu facere cuiuſquã, neq; quo Cn. Põpeij gratiã mihi per hãc cauſſam cõciliari putẽ, neq; quo mihi ex cuiuſquã amplitudine aut præſidia periculis, aut adiumẽta honoribus quærã: propterea quod pericula facile, ut hoĩem præſtare oportet, innocentia tecti pellemus; honores autẽ neq; ab uno, neq; ex hoc loco, ſed eadẽ noſtra illa laborioſisſima ratione uitæ, ſi ueſtra uoluntas feret, conſequemur. Quãobrẽ, quidquid in hac cauſſa mihi ſuſceptũ eſt, Quirites, id omne me reip. cauſſa ſuſcepiſſe cõfirmo: tãtum'q; abeſt, ut aliquã bonã gratiã mihi quæſiſſe uidear: ut multas etiã ſimultates, partim obſcuras, partim apertas, intelligã, mihi nõ neceſſarias, uobis non inutiles, ſuſcepiſſe. ſed ego me, hoc honore præditũ tantis ueſtris beneficijs affectũ, ſtatui, Quirites, ueſtrã uolũtatẽ, et reip. dignitatẽ, & ſalutẽ prouinciarũ, atq; ſociorũ meis oĩbus cõmodis, et rationibus præferre oportere.

PRO.A. CLVENTIO. HABITO

ORATIO. XIV.

ANIMADVERTI, iudices, omnem accuſatoris orationem in duas diuiſam eſſe partes: quarum altera mihi niti, & magnopere confidere uidebatur inuidia iam inueterata iudicij Iuniani; altera, tantummodo conſuetudinis cauſſa, timide, & diffidenter attingere rationem ueneficij criminum: qua de re lege eſt hæc quæſtio conſtituta. itaque mihi certum eſt hanc eadem diſtributionem, inuidiæ, et criminum, ſic in defenſione ſeruare, ut omnes intelligant, nihil me nec ſubterfugere uoluiſſe reticendo, nec obſcurare dicendo. ſed, cũ conſidero, quo modo mihi in utraque re ſit elaborandum: altera pars, ea, quæ propria eſt iudicij ueſtri, et legitimæ ueneficij quæſtionis, per mihi breuis, et non magnæ in dicendo contentionis fore uidetur: altera autem, quæ procul a iudicio remota eſt, quæ concionibus ſeditioſe concitatis ac commodatior eſt, quam tranquillis, moderatisq. iudicijs, proſpicio quantum in agendo difficultatis, & quantum laboris ſit habitura. Sed in hac tanta difficultate illa me res tamen, iudices, conſolatur, quod uos de criminibus ſic audire conſueuiſtis, ut eorum omnem diſſolutionem ab oratore quæratis; ut non exiſtimetis plus uos ad ſalutem reo largiri oportere, quam quantum defenſor purgandis criminibus conſequi, & dicendo probare potuerit. de inuidia autem ſic inter nos diſceptare debetis, ut, non quid dicatur a nobis, ſed quid oporteat dici, conſideretis. agitur enim in criminibus, A. Cluentij proprium pericu-

lum; in inuidia, cauſſa communis. quamobrem alteram partem cauſſæ ſic agemus, ut uos doceamus; alteram ſic, ut oremus. in altera diligentia ueſtra nobis adiungenda eſt, in altera fides imploranda. nemo eſt enim, qui inuidiæ, ſine ueſtro ac ſine talium uirorum ſubſidio, poſſit reſiſtere. Equidem, quod ad me attinet, quo me utram, neſcio. negem fuiſſe illam infamiam iudicij corrupti? negem illam rem agitatam in concionibus? iactatam in iudicijs? commemoratam in ſenatu? euellam ex animis hominum tantam opinionem? tam penitus inſitam? tam uetuſtam? non eſt noſtri ingenij. ueſtri auxilij eſt, iudices, huius innocentiæ ſic in hac calamitoſa fama, quaſi in aliqua pernicioſiſſima flamma, atque in communi incendio, ſubuenire. etenim, ſicut alijs in locis parum firmamenti, & parum uirium ueritas habet: ſic in hoc loco falſa inuidia imbecilla eſſe debet. dominetur in concionibus; iaceat in iudicijs: ualeat in opinionibus ac ſermonibus imperitorum; ab ingenijs prudentium repudietur: uehementes habeat repentinos impetus; ſpatio interpoſito, & cauſſa cognita, conſeneſcat: denique illa definitio iudiciorũ æquorũ, quæ nobis a maioribus tradita eſt, retineatur, ut in iudicijs & ſine inuidia culpa plectatur; & ſine culpa inuidia ponatur. Quamobrem a uobis, iudices, ante quam de ipſa cauſſa dicere incipio, hoc poſtulo: primum id, quod æquiſſimum eſt, ut ne quid huc præiudicati afferatis. etenim non modo auctoritatem, ſed etiam nomen iudicum amittemus, niſi hic ex ipſis cauſſis iudicabimus, ac ſi ad cauſſas iudicia iam facta domo deferemus. deinde, ſi quam opinionem iam ueſtris mentibus comprehendiſtis; ſi eam ratio conuellet, ſi ratio labefactabit, ſi denique ueritas extorquebit;

ne repugnetis, eam'q; animis ueſtris aut libẽtibus, aut æquis remittatis: tum autem, cum ego unaquaque de re dicam, & diluam, ne ipſi, quæ contraria ſunt, taciti cogitationi ueſtræ ſubijciatis; ſed ad extremum expectetis, & me meum dicendi ordinem ſeruare patiamini: cum peroraro, tum, ſi quid erit præteritum, a me requiratis. Ego me, iudices, ad eam cauſſam accedere, quæ iam per annos octo continuos ex contraria parte audiatur, atque, ipſa opinione hominum tacita, prope conuicta, atque damnata ſit, facile intelligo: ſed, ſi quis mihi deus ueſtram ad me audiendum beneuolentiam conciliarit; efficiam profecto, ut intelligatis, nihil eſſe homini tam timendum, quam inuidiam; nihil innocenti, ſuſcepta inuidia, tam optandum, quam æquum iudicium; quod in hoc uno denique falſæ infamiæ finis aliquis, atque exitus reperiatur. quamobrem magna me ſpes tenet, ſi ea, quæ ſunt in cauſſa, explicare, atque omnia dicendo conſequi potuero, hunc locum, conſeſſum'q; ueſtrum, quem illi horribilem A. Cluentio ac formidoloſum fore putauerunt, eum tandem eius fortunæ miſeræ, multum'q; iactatæ portum ac perfugium futurum. tametſi permulta ſunt, quæ mihi, ante quam de cauſſa dicam, de communibus inuidiæ periculis dicenda eſſe uideantur: tamen, ne diutius oratione mea ſuſpenſa exſpectatio ueſtra teneatur, aggrediar ad crimen, cum illa deprecatione iudices, qua mihi ſæpius utendum eſſe intelligo; ſic ut me audiatis, quaſi hoc tempore hæc cauſſa primum dicatur, ſicuti dicitur; non quaſi ſæpe iam dicta, & numquam probata ſit. hodierno enim die primum ueteris iſtius criminis diluendi poteſtas eſt data: ante hoc tempus error in hac cauſſa, atque inuidia uerſata eſt. quamobrem, dum multorum annorum accuſationi breuiter, dilucide'q;

reſpondeo, quæſo, ut me, iudices, ſicuti facere inſtituiſtis, benigne, attenteq. audiatis. Corrupiſſe dicitur A. Cluentius iudicium pecunia, quo inimicum ſuum innocentem Statium Albium condemnaret. oſtendam, iudices, primum, quoniam caput illius atrocitatis atque inuidiæ fuit, innocentem pecunia circumuentum, neminem umquam maioribus criminibus, grauioribus teſtibus eſſe in iudicium uocatum; deinde, ea de eo præiudicia eſſe facta ab ipſis iudicibus, a quibus condemnatus eſt, ut non modo ab iiſdem, ſed ne ab aliis quidem ullis abſolui ullo modo poſſet. cum hæc docuero, tum illud oſtendam, quod maxime requiri intelligo, iudicium illud pecunia eſſe tentatum, non a Cluentio, ſed contra Cluentium: faciamque, ut intelligatis, in tota illa cauſſa quid res ipſa tulerit, quid error affinxerit, quid inuidia conflarit. Primum igitur illud eſt, ex quo intelligi poſſit, debuiſſe Cluentium magnopere cauſſæ confidere, quod certiſſimis criminibus & teſtibus fretus ad accuſandum deſcenderit. hoc loco faciendum mihi, iudices, eſt, ut uobis breuiter illa, quibus Albius condemnatus eſt, crimina exponam. Abs te peto, Oppianice, ut me inuitum de patris tui cauſſa dicere exiſtimes, adductum fide, atque officio defenſionis. etenim, tibi ſi in præſentia ſatiſfacere nó potuero, tamen multæ mihi ad ſatiſfaciendum reliquo tẽpore facultates dabuntur: Cluentio niſi nunc ſatiſfecero, poſtea mihi ſatiſfaciendi poteſtas non erit ſimul & illud, quis eſt, qui dubitare debeat, contra dãnatum, & mortuum pro incolumi, et uiuo dicere? cum illi, in quem dicitur, damnatio omne ignominiæ periculum iam abſtulerit, mors uero etiam doloris; huic autem, pro quo dicitur, nihil poſſit offenſionis accedere ſine acerbiſſimo animi ſenſu ac dolore, &

ſine ſummo dedecore uitæ, ac turpitudine. Atque, ut intelli gatis, Cluentium non accuſatorio animo, nō oſtentatione ali qua, aut gloria adductum, ſed nefarijs iniurijs, quotidianis inſidijs, propoſito ante oculos uitæ periculo, nomen Oppianici detuliſſe, paullo longius exordium rei demonſtran dæ repetā. quod, quæſo, iudices, ne moleſte patiamini: prin cipijs enim cognitis, multo facilius extrema intelligetis. A. Cluentius Habitus fuit, pater huiuſce, iudices, homo non ſolum municipij Larinatis, ex quo erat, ſed etiam regionis illius, & uicinitatis, uirtutem exiſtimatione, nobilitate facile princeps. is, cum eſſet mortuus Sylla & Pompeio cos. reliquit hunc annos XV natum, grandem autem, & nu bilem filiam; quæ, breui tempore poſt patris mortem, nupſit A. Aurio Melino, conſobrino ſuo, adoleſcenti in primis, ut tum habebatur, inter ſuos honeſto, & nobili. cum eſſent hæ nuptiæ plenæ dignitatis, plenæ concordiæ, repente eſt exorta mulieris importunæ nefaria libido, non ſolum dedecore, uerum etiam ſcelere coniuncta. nam Saſſia, mater huius Habiti; mater enim a me nominis cauſſa, tametſi in hunc hoſtili odio, & crudelitate eſt, mater, inquam, appellabitur: neque umquam illa ita de ſuo ſcelere, & imma nitate audiet, ut naturæ nomen amittat: quo enim eſt ipſum nomen amantius, indulgentiusq; maternum, hoc illius ma tris, quæ multos iam annos, & nunc cum maxime filium in terfectum cupit, ſingulare ſcelus maiore odio dignum eſſe ducetis (ea igitur mater Habiti, Melini illius adoleſcentis, generi ſui, contra quā fas erat, amore capta, primo, neque id ipſum diu, quoquo modo poterat, in illa cupiditate conti nebatur; deinde ita flagrare cœpit amentia, ſic inflammata ferri libidine, ut eam non pudor, non pudicitia, non

pietas, non macula familiæ, non hominum fama, non filij dolor, non filiæ mæror a cupiditate reuocaret. animum adoleſcentis nondum conſilio, ac ratione firmatum, pellexit ijs omnibus rebus, quibus illa ætas capi ac deliniri poteſt: filia, quæ non ſolum illo communi dolore muliebri in eiuſmodi uiri iniurijs augeretur, ſed nefarium matris pellicatum ferre non poſſet, de quo ne queri quidem ſine ſcelere ſe poſſe arbitraretur, ceteros ſui tanti mali ignaros eſſe cupiebat, in huius amantisſimi ſui fratris manibus, & gremio, mærore, & lacrymis conſeneſcebat. Ecce autem ſubitum diuortium, quod ſolatium malorum omnium fore uidebatur. diſcedit a Melino Cluentia; ut in tantis iniurijs, non inuita; ut a uiro, non libenter. tum uero illa egregia, ac præclara mater palam exſultare lætitia, ac triumphare gaudio cœpit, uitrix filiæ, non libidinis. itaque diutius ſuſpicionibus obſcuris lædi famam ſuam noluit; lectum illum genialem, quem biennio ante filiæ ſuæ nubenti ſtrauerat, in eadem domo ſibi ornari, & ſterni, expulſa, atque exturbata filia, iubet. nubit genero ſocrus, nullis auſpicibus, nullis auctoribus, funeſtis ominibus omnium. O mulieris ſcelus incredibile, &, præter hanc unam, in omni uita inauditū: o libidinem effrenatam, & indomitam: o audaciam ſingularem. non timuiſſe, ſi minus uim deorum, hominumq. famā, at illam ipſam noctē, facesq. illas nuptiales? non limen cubiculi? non cubile filiæ? nō parietes denique ipſos, ſuperiorum teſtes nuptiarū? perfregit, ac proſtrauit omnia cupiditate, ac furore: uicit pudorem libido, timorē audacia, rationem amentia. tulit hoc commune dedecus iam familiæ, cognationis, nominis, grauiter filius. augebatur autem eius moleſtia quotidianis querimonijs, & aſſiduo fletu ſoro-

ris ſtatuit tamen, nihil ſibi in tantis iniurijs, ac tanto ſcelere matris grauius faciendum, quam ut illa matre ne uteretur: ne, quam uidere ſine ſummo animi dolore non poterat, ea ſi matre uteretur, non ſolum uidere, ſed etiam probare ſuo iudicio putaretur. Initium quod huic cum matre fuerit ſimultatis, audiuiſtis: pertinuiſſe hoc ad cauſſam, tunc, cum reliqua cognoueritis, intelligetis. nam illud me non præterit; cuiuſmodicumque mater ſit, tamen in iudicio filij de turpitudine parentis dici uix oportere. non eſſem ad ullam cauſſam idoneus, iudices, ſi hoc, quod in communibus hominum ſenſibus, atque in ipſa natura poſitum, atq; infixum eſt, id ego, cum ad amici pericula depellenda adhiberer, non uiderem. facile intelligo, non modo reticere homines parentum iniurias, ſed etiam animo æquo ferre oportere. ſed ego ea, quæ ferri poßunt, ferenda, quæ taceri, tacenda eſſe arbitror. nihil in uita uidit calamitatis A. Cluentius, nullum periculum mortis adijt, nihil mali timuit, quod non totum a matre eſſet conflatum, & perfectum. quæ hoc tempore ſileret omnia, atque ea, ſi obliuione non poſſet, tamen taciturnitate ſua tecta eſſe pateretur: ſed ea uero ſic agit, ut prorſus reticere nullo modo poſſit. hoc enim ipſum iudicium, hoc periculum, illa accuſatio, omnis teſtium copia, quæ futura eſt, a matre initio eſt adornata, a matre hoc tempore inſtruitur, atque omnibus eius opibus, & copijs comparatur. ipſa denique nuper Larino huius opprimendi caußa Romam aduolauit: præſto eſt mulier audax, pecunioſa, crudelis: inſtruit accuſatores: inſtruit teſtes: ſqualore huius, & ſordibus lætatur: exitium exoptat: ſanguinem ſuum profundere omnem cupit, dummodo profuſum huius ante uideat. hæc niſi omnia perſpexeri-

tis in cauſſa;temere a nobis illam appellari putatote. ſin autem erunt & aperta,& nefaria:Cluentio ignoſcere debetis,quod hæc a me dici patiatur: mihi ignoſcere non deberetis,ſi tacerem. Nunc iam ſummatim exponam, quibus criminibus Oppianicus damnatus ſit: ut & conſtantiam A. Cluentij, & rationem accuſationis perſpicere poſsitis. Ac primum,cauſſa accuſandi quæ fuerit, oſtendam;ut id ipſum A. Cluentium ui & neceſſitate coactum feciſſe uideatis. Cum manifeſto uenenum deprehendiſſet,quod uir matris Oppianicus ei parauiſſet; & res non coniectura, ſed oculis,ac manibus teneretur; neque in cauſa ulla dubitatio poſſet eſſe:accuſauit Oppianicum;quam conſtanter,& quam diligenter,poſtea,dicam: nunc hoc ſcire uos uolui, nullam huic aliam accuſandi cauſam fuiſe, niſi uti propoſitum uitæ periculum, & quotidianas capitis inſidias hac una ratione uitaret. Atque,ut intelligatis, ijs accuſatum eſſe criminibus Oppianicum, ut neque accuſator timere,neque reus ſperare debuerit, pauca uobis illius iudicij crimina exponam: quibus cognitis,nemo ueſtrum mirabitur,illum,diffidentem rebus ſuis,ad Stalenum, atque ad pecuniam confugiſſe. Larinas quedam fuit Dinea,ſocrus Oppianici,quæ filios habuit M. & Numerium Aurios,& Cn.Magium, & filiam Magiam,nuptam Oppianico. M. Aurius adoleſcentulus, bello Italico captus apud Aſculũ,in Q. Sergij ſenatoris,eius, qui inter ſicarios damnatus eſt,manus incidit,et apud eũ fuit in ergaſtulo. Numerius autem Aurius frater mortuus eſt,heredemq. Cn. Magium,fratrem ſuum,reliquit.poſtea Magia,uxor Oppianici,mortua eſt.poſtremo,unus qui reliquus erat Dineæ filius, Cn.Magius eſt mortuus.is fecit heredem illum ado-

leſcentem Oppianicum, ſororis ſuæ filium, eumq́; pariuri cum Dine matre iuſſit. interim uenit index ad Dineam neque obſcurus, neque incertus, qui nunciaret ei, filium M. Aurium uiuere, & in agro Gallico eſſe in ſeruitute. mulier, amiſſis liberis, cum unius filij recuperandi ſpes eſſet oſtentata, omnes ſuos propinquos, filijq́; ſui neceſſarios conuocauit, & ab his flens petiuit, ut negotium ſuſciperent, adoleſcentem inueſtigarent, ſibi reſtituerent eum filium, quem tantum unum ex multis fortuna reliquum eſſe noluiſſet. hæc cum agere inſtituiſſet, oppreſſa morbo eſt. itaque teſtamentum fecit eiuſmodi, ut illi filio HS CCCCIↃↃↃↃ millia legaret; hæredem inſtitueret eundem illum Oppianicum, nepotem ſuum: atque ijs diebus paucis eſt mortua. propinqui tamen illi, quemadmodum uiua Dinea inſtituerant, ita, mortua illa, ad inueſtigandum Aurium cum eodem illo indice in agrum Gallicũ profecti ſunt. interim Oppianicus, ut erat, ſicut multis ex rebus reperietis, ſingulari ſcelere, & audacia, per quendam Gallicanum, familiarem ſuum, primum illum indicem pecunia corrupit, deinde ipſum Aurium, non magna iactura facta, tollendum interficiendumq́; curauit. illi autem, qui erant ad propinquum inueſtigandum, & recuperandum profecti, litteras Larinum ad Aurios illius adoleſcentis propinquos, ſuosq́; neceſſarios mittunt, ſibi difficilem eſſe inueſtigandi rationem, quod intelligerent indicem ab Oppianico eſſe corruptum. quas litteras A. Aurius, uir fortis, & experiens, & domi nobilis, M. illius Aurij propinquus, in foro palam, multis audientibus, cum adeſſet Oppianicus, recitat, & clariſſima uoce, ſe nomen Oppianici, ſi interfectum M. Aurium comperiſſet, delaturum eſſe teſta

tur. Interim breui tempore illi, qui erant in agrum Gallicum profecti, Larinum reuertuntur, interfectum eſſe M. Aurium renunciant. animi non ſolum propinquorum, ſed etiam omnium Larinatium odium odio Oppianici, & iſtius adoleſcentis miſericordia commouentur. itaque, cum A. Aurius, qui antea denũciarat, clamore hominem, ac minis inſequi cœpiſſet, Larino profugit, & ſe in caſtra clariſſimi uiri. Q. Metelli contulit. poſt illam fugam, & ſceleris, & conſcientiæ teſtem, numquam ſe iudicijs, numquam legibus, numquam inermem inimicis committere auſus eſt: ſed per illam L. Syllæ uim, atque uictoriam Larinum, in ſummo timore omnium, cum armatis aduolauit: quattuor uiros, quos municipes fecerant, ſuſtulit: ſe a Sylla, & alios præterea tres factos eſſe dixit, & ab eodem ſibi eſſe imperatum, ut Aurium illum, qui ſibi delationem nominis, & capitis periculum oſtentarat, & alterum Aurium, & eius C. filium, & Sex. Virbium, quo ſequeſtre in illo indice corrumpendo dicebatur eſſe uſus, proſcribendos, interficiendosq; curaret. itaque, illis crudeliſſime interfectis, non mediocri ab eo ceteri proſcriptionis, & mortis metu terrebantur. His rebus in cauſſa iudicioq; patefactis, quis eſt, qui illum abſolui potuiſſe arbitraretur? atque hæc parua ſunt: cognoſcite reliqua; ut non aliquando condemnatum eſſe Oppianicũ, ſed aliquãdiu incolumem fuiſſe miremini. Primũ uidete hominis audaciã. Saſſiam in matrimonium, ducere, Habiti matrẽ, illam, cuius uirum A. Aurium occiderat, concupiuit. utrũ, impudentior hic, qui poſtulet; an crudelior illa, ſi nubat? difficile dictu eſt. ſed tamen utriuſq; humanitatẽ, conſtantiamq; cognoſcite. Petit Oppianicus, ut ſibi Saſſia nubat, et id magnopere cõtendit. illa autem non admiratur

audaciam, non impudentiam aſpernatur, non denique illam Oppianici dexteram, uiri ſui ſanguine redundantem, reformidat; ſed, quod haberet tres ille filios, iccirco ſe ab his nuptijs abhorrere reſpondit. Oppianicus, qui pecuniam Saſſiæ concupiuiſſet, domo ſibi quærendum remedium exiſtimauit ad eam moram, quæ nuptijs afferebatur. nam, cum haberet ex Nouia infantem filium; alter autem eius filius, Papia natus, Theani Apuli, quod abeſt à Larino decem & octo millia paſſuum, apud matrem educaretur: accerſit ſubito ſine cauſſa puerum Theano, quod facere, niſi ludis publicis, aut feſtis diebus, antea non ſolebat. mater, nihil mali miſera ſuſpicans, mittit. ille ſe Tarentum proficiſci cum ſimulaſſet, eo ipſo die puer, cum hora undecima in publico ualens uiſus eſſet, ante noctem mortuus, & poſtridie, ante quam luceret, combuſtus eſt. atque hunc tantum mœrorem matri prius hominum rumor, quam quiſquam ex Oppianici familia, renunciauit. illa, cum uno tempore audiſſet, ſibi non ſolum filium, ſed etiam exſequiarum munus ereptū, Larinum confeſtim exanimata uenit, & ibi de integro funus iam ſepulto filio fecit. dies nondum decem interceſſerant, cum ille alter filius infans necatur. itaque nubit Oppianico continuo Saſſia, lætanti iam animo, & ſpe optima confirmata: nec mirum, quæ ſe non nuptialibus donis, ſed filiorum funeribus delenitam uideret. itaque, quod ceteri propter liberos pecuniæ cupidiores ſolent eſſe, ille propter pecuniam liberos amittere iucundum eſſe duxit. Sentio, iudices, uos pro ueſtra humanitate his tantis ſceleribus, breuiter à me demonſtratis, uehementer eſſe commotos. quo tandem igitur animo fuiſſe illos arbitramini, quibus his de rebus non modo audiendum fuit, uerum etiam iudicādum?

uos auditis de eo, in quem iudices non eſtis; de eo, quem non uidetis; de eo, quem odiſſe iam non poteſtis; de eo, qui & naturæ, & legibus ſatisfecit, quem leges exſilio, natura morte multauit: auditis non ab inimico: auditis ſine teſtibus: auditis, cum ea, quæ copioſiſſime dici poſſunt, breuiter a me ſtrictimq; dicuntur: illi audiebant de eo, de quo iurati ſententias ferre debebant; de eo, cuius præſentis nefarium, & conſceleratum uultum intuebantur; de eo, quem oderant propter audaciam; de eo, quem omni ſupplicio dignum eſſe ducebant: audiebant ab accuſatoribus: audiebāt uerba multorum teſtium: audiebant, cum unaquaque de re a P. Canutio, homine eloquentiſſimo, grauiter, & diu diceretur. Et eſt quiſquam, qui, cum hæc cognouerit, ſuſpicari poſſit Oppianicum iudicio oppreſſum, & circumuentum eſſe innocentem? Aceruatim iam reliqua, iudices, dicam, ut ad ea, quæ propiora huius cauſſæ, & adiunctiora ſunt, perueniam. uos, quæſo, memoria teneatis, non mihi hoc eſſe propoſitum, ut accuſem Oppianicum mortuum, ſed, cum hoc perſuadere uobis uelim, iudicium ab hoc non eſſe corruptum, hoc uti initio ac fundamento defenſionis, Oppianicum, hominem ſceleratiſſimum, et nocentiſſimum, eſſe damnatum, qui uxori ſuæ Cluentiæ, quæ amita huius Habiti fuit, cum ipſe poculum dediſſet, ſubito illa in media potione exclamauit, ſe maximo cum dolore mori. nec diutius uixit, quam locuta eſt: nam in ipſo ſermone hoc, & uociferatione mortua eſt. & ad hanc mortem tam repentinam, uocemq; morientis, omnia præterea, quæ ſolent eſſe indicia, & ueſtigia ueneni, in illius mortuæ corpore fuerunt eodemq; ueneno C. Oppianicum fratrem necauit. neque eſt hoc ſatis: tametſi in ipſo fraterno parricidio nullum ſcelus præter-

miſſum uidetur: tamen, ut ad hoc nefarium facinus accederet, aditum ſibi alijs ſceleribus ante muniuit. nam, cum eſſet grauida Auria, fratris uxor, & iam appropinquare partus uideretur; mulierem ueneno interfecit; ut una illa, & quod erat fratre conceptum, necaretur: poſtea fratrem aggreſſus eſt: qui ſero, iam exhauſto illo poculo mortis, cum & de ſuo, & de uxoris interitu clamaret, teſtamentumq; mutare cuperet, in ipſa ſignificatione huius uoluntatis eſt mortuus. ita mulierem, ne, partu eius, ab hæreditate fraterna excluderetur, necauit: fratris autem liberos prius uita priuauit, quam illi hanc ab natura propriam lucem accipere potuerunt: ut omnes intelligerent, nihil ei clauſum, nihil ſanctum eſſe poſſe, cuius ab audacia fratris liberos ne materni quidem corporis cuſtodia tegere potuiſſet. Memoria teneo, Mileſiam quandam mulierem, cũ eſſem in Aſia, quod ab hæredibus ſecundis accepta pecunia, partum ſibi ipſa medicamenti abegiſſet, rei capitalis eſſe damnatam: neque iniuria: quæ ſpem parentis, memoriam nominis, ſubſidium generis, hæredem familiæ, deſignatum reip. ciuem ſuſtuliſſet. quanto eſt Oppianicus in eadem iniuria maiore ſupplicio dignus? ſiquidem illa, cum ſuo corpori uim attuliſſet, ſe ipſam cruciauit: hic autem idem illud effecit per alieni corporis mortem, atque cruciatum. ceteri non uidentur in ſingulis hominibus multa parricidia ſuſcipere poſſe: Oppianicus inuentus eſt, qui in uno corpore plures necaret. itaque, cum hanc eius conſuetudinem audaciamq; cognoſceret auunculus illius adoleſcentis Oppianici, Cn. Magius; iſq; grauí morbo affectus eſſet, & hæredem illum ſororis ſuæ filium faceret: amicis adhibitis, præſertim matre ſua Dinea, uxorem ſuam interrogauit, eſſet ne prægnans: quæ cum ſe eſſe

reſpondiſſet;ab ea petiuit,ut,ſe mortuo, apud Dineam,quæ tum ei mulieri ſocrus erat,quoad pareret, habitaret;diligentiamq; adhiberet,ut id,quod cóceperat,ſeruaret, ut ſaluum parere poſſet. itaque ei teſtamento legat grandem pecuniam a filio,ſi qui natus eſſet; ab ſecundo hærede nihil legat. quid de Oppianico ſuſpicatus ſit, uidetis: quid iudicarit.obſcurum non eſt.nam, cuius filium faceret hæredem, eum tutorem liberis non adſcripſit. quid Oppianicus fecerit cognoſcite; ut illum Magium intelligatis longe animo proſpexiſſe morientem. Quæ pecunia mulieri legata erat a filio,ſi qui natus eſſet, eam præſentem Oppianicus,non debitam,mulieri ſoluit:ſi hæc ſolutio legatorum, & non merces abortionis appellanda eſt. quo illa pretio accepto, multiſq; præterea muneribus,quæ tum ex tabulis Oppianici recitabantur,ſpem illam, quam in aluo,commendatam a uiro,continebat, uicta auaritia, ſceleri Oppianici uendidit. Nihil poſſe iam ad hanc improbitatem addi uidetur. attendite exitum. Quæ mulier,obteſtatione uiri, decem illis menſibus ne domum quidem ullam, niſi ſocrus ſuæ, noſſe debuit, hæc quincto menſe poſt uiri mortem ipſi Oppianico nupſit.quæ nuptiæ non diuturnæ fuerunt: erant enim non matrimonij dignitate,ſed ſceleris ſocietate coniunctæ. Quid illa cædes Aſinij Larinitatis, adoleſcentis pecunioſi, quam clara,cum recens fuit, quam omnium ſermone celebrata! Fuit Aiulius quidam Larinas, perditæ nequitia,et ſumma egeſtate, arte quadam prædius ad libidines adoleſcentulorum excitandas accommodata: qui ut ſe blanditijs, & aſſentationibus in Aſinij conſuetudinem penitus immerſit, Oppianicus continuo ſperare cœpit, hoc ſe Aiulio, tamquã aliqua machina admota,capere Aſinij adoleſcentiam,

& fortunas eius patrias expugnare poſſe. ratio excogitata Larini eſt, res tranſlata Romam. iniri enim id conſilium facilius in ſolitudine, perfici rem eiuſmodi commodius in turba poſſe arbitrati ſunt. Aſinius cum Aiulio Romam eſt profectus. hos ueſtigijs Oppianicus conſecutus eſt. iam, ut Romæ uixerunt, quibus conuiuijs, quibus flagitijs, quantis, & quam profuſis ſumptibus, non modo conſcio, ſed etiã conuiua, & adiutore Oppianico, longum eſt mihi dicere, præſertim ad alia properanti. exitum huius aſſimulatæ familiaritatis cognoſcite. Cum eſſet adoleſcens apud mulierculam quandam, atque ibi pernoctaret, & ibi diem poſterum commoraretur; Aiulius, ut erat conſtitutum, ſimulat ſe ægrotare, & teſtamentum facere uelle. Oppianicus obſignatores ad eum, qui neque Aſinium, neque Aiulium noſſent, adducit, & illum Aſinium appellat: ipſe, teſtamento Aſinij nomine obſignato, diſcedit: Aiulius illico conualeſcit. Aſinius autem breui illo tempore, quaſi in hortulos iret, in arenarias quaſdam extra portam Eſquilinam perductus, occiditur. qui cum unum iam, & alterum diem deſideraretur; neque in ijs locis, ubi ex conſuetudine quærebatur, inueniretur; & Oppiniacus in foro Larinatium dictitaret, nu per ſe, & ſuos amicos teſtamentum eius obſignaſſe: liberti Aſinij, & nonnulli amici, quod eo die, quo poſtremum Aſinius uiſus erat, Aiulium cum eo fuiſſe, & a multis uiſum eſſe conſtabat, in eum inuadunt, & hominem ante pedes Q. Manilij, qui tum erat triumuir, conſtituunt. atque ille continuo, nullo teſte, nullo indice, recentis maleficij conſcientia perterritus, omnia, ut a me paullo ante dicta ſunt, exponit, Aſiniumq; ab ſe, conſilio Oppianici, interfectum fatetur. Extrahitur domo latitans Oppianicus a Manilio: in-

dex Aiulius ex altera parte coram tenetur. hic iam quid reliqua quæritis? Manilium pleriqué noratis. non ille honorem a pueritia, non ſtudia uirtutis, non ullam existimationis bonæ fructum umquam cogitarat, ſed ex petulanti, atque improbo ſcurra, in diſcordijs ciuitatis, ad eam columnam, ad quam multorũ ſæpe conuicijs perductus erat, cum ſuffragijs populi peruenerat. itaque rem cum Oppianico tranſigit: pecuniam ab eo accipit: cauſſam & ſuſceptam, & manifeſtam, reliquit. actum in Oppianici cauſſa crimen hoc Aſinianum cum teſtibus multis, tum uero indicio Aiulij probatur: in quo inter allegatos Oppianici nomen primum eſſe conſtabat, eius, quem uos miſerum, atque innocentem falſo iudicio circumuentum eſſe dicitis. Quid? auiam tuam, Oppianice, Dineã, cui tu es hæres, pater tuus non manifeſto necauit? ad quam cum adduxiſſet medicum illum ſuum iam cognitũ, et ſæpe uictorem, per quem interfecerat plurimos, mulier exclamat, ſe ab eo nullo modo uelle curari, quo curante ſuos omnes perdidiſſet. tum repente Anconitanum quendam L. Clodium, pharmacopolam circumforaneum, qui caſu tum Larinum ueniſſet, aggreditur, & cum eo HS quadringentis, id quod ipſius tabulis tũ eſt demonſtratum, tranſigit. L. Clodius, qui properaret, cui fora multa reſtarent, ſimul atque introductus eſt, rem conficit; prima potione mulierem ſuſtulit. neque poſtea Larini punctum eſt temporis commoratus. Eadem hac Dinea teſtamentum faciente, cum tabulas prehendiſſet Oppianicus, qui gener eius fuiſſet, digito legata deleuit: & cum id multis locis feciſſet, poſt mortem eius, ne litteris coargui poſſet, teſtamentum, in alias tabulas tranſcriptum, ſignis adulterinis obſignauit Multa prætereo conſulto. etenim uereor, ne

hæc ipſa nimium multa eſſe uideantur: uos tamen eum ſimilem ſui fuiſſe in ceteris uitæ partibus exiſtimare debetis. Illũ tabulas publicas Larini cẽſorias corrupiſſe, decuriones uniuerſi iudicauerunt: cum illo iam nemo rationẽ, nemo rẽ ullã contrahebat: nemo illũ ex tã multis cognatis, & affinibus tutorem umquam liberis ſuis ſcripſit: nemo illum aditu, nemo congreſſione, nemo ſermone, nemo conuiuio dignum iudicabat: omnes aſpernabantur, omnes abhorrebãt, omnes ut aliquam immanem, ac pernicioſam beſtiam, peſtemq; fugiebant Hunc tamen hominem, tam audacem, tam nefarium, tam nocentem, numquam accuſaſſet Habitus, iudices, ſi id prætermittere ſaluo capite ſuo potuiſſet. erat huic inimicus Oppianicus, erat, ſed tamen erat uitricus: crudelis, & huic infeſta mater, attamen mater: poſtremo nihil tam remotum ab accuſatione, quam Cluentius, & natura, & uoluntate, & inſtituta ratione uitæ. ſed, cum eſſet hæc illi propoſita conditio, ut aut iuſte, pieq; accuſaret, aut acerbe, indigneq; moreretur; accuſare, quoquo modo poſſet, quam illo modo emori, maluit. atque, ut hæc ita eſſe perſpicere poſſitis, exponam uobis Oppianici facinus, manifeſto compertum, atque deprehenſum: ex quo ſimul utrumque & huic accuſare, & illum condemnari neceſſe fuiſſe, intelligetis. Martiales quidam Larini appellabantur, miniſtri publici Martis, atque ei deo ueteribus inſtitutis religionibusq; Larinatium conſecrati. quorum cum ſatis magnus numerus eſſet; cumq; item, ut in Sicilia permulti Venerei ſunt, ſic illi Larini in Martis familia numerarentur: repente Oppianicus, eos omnes liberos eſſe, ciuesq; Romanos, cœpit defendere. grauiter id decuriones Larinatium, cunctiq; municipes tulerunt: itaque ab Habito petiuerunt,

ut eã cauſſam ſuſciperet, publiceq́; defenderet. Habitus, cũ ſe ab omni eiuſmodi negotio remouiſſet, tamen pro loco, pro antiquitate generis ſui, pro eo quod ſe non ſolum ſuis commodis, ſed etiam ſuorum municipum, ceterorumq; neceſſariorum natum eſſe arbitrabatur, tantæ uoluntati uniuerſorum Larinatium deeſſe noluit. ſuſcepta cauſſa, Romamq́; delata, magnæ quotidie contentiones inter Habitum & Oppianicum ex utriuſque ſtudio defenſionis excitabantur. erat ipſe immani acerbaq; natura Oppianicus: incendebat eius amentiam infeſta, atque inimica filio mater Habiti. magni autem illi ſua intereſſe arbitrabantur, hunc a cauſſa Martialium dimouere. ſuberat etiam alia cauſſa maior, quæ Oppianici, hominis auariſſimi, atque audaciſſimi, mentem maxime commouebat. nam Habitus uſque ad illius iudicij tempus nullum teſtamẽtum umquam fecerat. neque enim, legare eiuſmodi matri, poterat in animum inducere, neque teſtamento nomen omnino prætermittere parentis. id cum Oppianicus ſciret, (neque enim erat obſcurum) intelligebat, Habito mortuo, bona eius omnia ad matrem eſſe uentura: quæ ab ſeſe poſtea, aucta pecunia, maiore præmio; orbata filio, minore periculo necaretur. itaque, his rebus incenſus, qua ratione Habitum ueneno tollere conatus ſit, cognoſcite. C. & L. Fabricij fratres gemini fuerunt, ex municipio Aletrinate, homines inter ſe cum forma, tum moribus ſimiles, municipum autem ſuorũ diſſimillimi: in quibus quantus ſplendor ſit, quam prope æquabilis, quam fere omnium conſtans, & moderata ratio uitæ, nemo ueſtrum, ut mea fert opinio, ignorat. his Fabricijs ſemper uſus eſt Oppianicus familiariſſime. iam hoc fere ſcitis omnes, quantum uim habeat ad coniungendas

amicitias ſtudiorum ac naturæ ſimilitudo. cum illi ita uiuerent, ut nullum quæſtum turpem eſſe arbitrarentur; cum omnis ab his fraus, omnes inſidiæ, circumſcriptionesq́; adoleſcentium naſcerentur, cumq́; eſſent uitijs, atque improbitate omnibus noti: ſtudioſe, ut dixi, ad eorum ſe familiaritatem multis iam ante annis Oppianicus *applicarat: itaque tunc ſic ſtatuit, per* C. Fabricium *(nam* L. *erat mortuus) inſidias* Habito *comparare. erat illo tempore infirma ualetudine* Habitus, *utebatur autem medico ignobili, ſed ſpectato homine,* Cleophanto: *cuius ſeruum* Diogenem Fabricius *ad uenenum* Habito *dandum ſpe & pretio ſolicitare cœpit. ſeruus non incallidus, ſed, ut ipſa res declarauit, frugi, atque integer, ſermonem* Fabricij *non eſt aſpernatus: rem ad dominum detulit:* Cleophantus *autem cum* Habito *eſt locutus:* Habitus *autem ſtatim cum* M. Bebrio *ſenatore, familiariſſimo ſuo, communicauit: qui qua fide, qua prudentia, qua dignitate fuerit, meminiſſe uos arbitror. ei placuit, ut* Diogenem Habitus *emeret a* Cleophanto, *quo facilius aut comprehenderetur res eius indicio, aut falſa eſſe cognoſceretur. ne multis,* Diogenes *emitur: uenenum diebus paucis, multi uiri boni cũ ex occulto interueniſſent, pecuniaq́; obſignata, quæ ad eam rem dabatur, in manibus* Scamãdri, *liberti* Fabriciorũ, *deprehenditur.* Pro dij *immortales,* Oppianicum *quiſquam, his rebus cognitis, circumuentum dicit eſſe? quis umquam audacior? quis nocentior? quis apertior in iudicium adductus eſt? quod ingenium, quæ facultas dicendi, quæ a quoquam excogitata defenſio huic uni crimini potuit obſiſtere? ſimul & illud, quis eſt, qui dubitet, quin, hac re comperta, manifeſtoq́; deprehenſa, aut obeunda mors* Cluentio, *aut ſuſcipienda accuſatio fuerit?* Satis *eſſe arbi-*

tror demonſtratum, iudices, ijs criminibus accuſatum eſſe Oppianicum, ut honeſte abſolui nullo modo potuerit. cognoſcite nunc, ita reum citatum eſſe illum, ut, re ſemel atque iterum præiudicata, condemnatus in iudicium uenerit. Nam Cluentius, iudices, primum nomen eius detulit, cuius in manibus uenenum deprehenderat. is erat libertus Fabriciorum Scamander. integrum conſilium, iudicij corrupti nulla ſuſpicio: ſimplex in iudicium cauſſa, certa res, uerum crimen allatum eſt. hic tum Fabricius, is, de quo ante dixi, qui, liberto damnato, ſibi illud impendere periculum uideret, quod mihi cum Aletrinatibus uicinitatem, & cum pleriſque eorum magnum uſum eſſe ſciebat. frequentes eos ad me domum adduxit. qui quamquam de homine, ſicut neceſſe erat, exiſtimabant: tamen, quod erat ex eodem municipio, ſuæ dignitatis eſſe arbitrabantur, eum, quibus rebus poſſent, defendere: idque, a me, ut facerem, &, ut cauſſam Scamandri ſuſciperē, petebant, in qua cauſſa patroni omne periculum cōtinebatur, ego, qui neque illis, talibus uiris, ac tā amantibus mei, rem poſſem ullam negare; neq; illud crimen tantum, ac tam manifeſtum eſſe arbitrarer; ſicut nec illi quidem ipſi, qui mihi tum illam cauſſam commendabant, arbitrabantur; pollicitus ijs ſum, me omnia, quæ uellent, eſſe facturum. Res agi cœpta eſt: citatus eſt Scamander reus: accuſabat P. Canutius, homo in primis ingenioſus, & in dicendo exercitatus: accuſabat autem ille quidem Scamandrum uerbis tribus, Venenum eſſe deprehenſum. omnia tela totius accuſationis in Oppianicum conijciebantur. aperiebatur cauſſa inſidiarum: Fabriciorum familiaritas commemorabatur: hominis uita, & audacia proferebatur: denique omnis accuſatio, uarie, graui-

terq; tractata, ad extremum manifeſta ueneni deprehenſione concluſa eſt. Hic ego cum ad reſpondendum ſurrexi, qua cura, dij immortales, qua ſolicitudine animi, quo timore. ſemper equidem magno cum metu incipio dicere: quotieſcunque dico, toties mihi uideor in iudicium uenire non ingenij ſolum, ſed etiam uirtutis, atque officij: ne aut id profiteri uidear, quod non poſſim implere, quod eſt impudentiæ; aut id non efficere, quod poßim, quod eſt aut perfidiæ, aut negligentiæ. tum uero ita ſum perturbatus, ut omnia timerem; ſi nihil dixiſſem, ne infantißimus; ſi multa in eiuſmodi cauſſa dixiſſem, ne impudentißimus exiſtimarer. collegi me aliquando, & ita conſtitui, fortiter eſſe agendum; illi ætati, qua tum eram, ſolere laudi dari, etiam ſi in minus firmis caußis hominum periculis non defuiſſem. itaque feci: ſic pugnaui, ſic omni ratione cōtendi, ſic ad omnia confugi, quantum ego aſſequi potui, remedia, ac perfugia cauſſarum, ut hoc, quod timide dicam, conſecutus ſim, ne quis illi cauſſæ patronum defuiſſe arbitraretur. ſed, ut, quidquid ego apprehenderam, ſtatim accuſator extorquere manibus. ſi quæſieram, an inimicitiæ Scamandro cum Habito: fatebatur, nullas fuiſſe; ſed Oppianicum, cuius ille miniſter fuiſſet, huic inimicißimum fuiſſe, atque eſſe dicebat. ſin autem illud egeram, nullum ad Scamandrum morte Habiti uenturum emolumentum fuiſſe: concedebat; ſed ad uxorem Oppianici, hominis in uxoribus necandis exercitati, omnia bona Habiti uentura eſſe dicebat. cum illa defenſione uſus eſſem, quæ in libertinorum caußis honeſtißima ſemper exiſtimata eſt, Scamandrum patrono eſſe probatum: fatebatur, ſed quærebat, cui probatus eſſet ipſe patronus. cum ego pluribus uerbis in eo commoratus eſ-

eſſem, Scamandro factas inſidias eſſe per Diogenem, conſtitutum'q; inter eos de alia re fuiſſe; ut medicamentum, non uenenum, Diogenes afferret; hoc cuiuis uſu uenire poſſe: quærebat, cur in eiuſmodi locum, tam abditum, cur ſolus, cur cum obſignata pecunia ueniſſet: denique hoc loco cauſſa teſtibus honeſtiſsimis hominibus prɶmebatur. M. Bebrius de ſuo conſilio Diogenem emptum, ſe præſente Scamandrum cum ueneno, pecuniaq; deprehenſum eſſe dicebat. P. Quinctius Varus, homo ſumma religione, & ſumma auctoritate præditus, de inſidijs, quæ fierent Habito, & de ſolicitatione Diogenis, recenti, re, ſecum Cleophantum locutum eſſe dicebat. Atque in illo iudicio, cum Scamandrum nos defendere uideremur, uerbo ille reus erat, re quidem uera, & periculo, & tota accuſatione Oppianicus: neque id obſcure ferebat, nec diſsimulare ullo modo poterat: aderat frequens, aduocabat; omni ſtudio, gratiaq; pugnabat; poſtremo, id quod maximo malo illi cauſſæ fuit, hoc ipſo loco, quaſi reus ipſe eſſet, ſedebat. oculi omnium iudicum non in Scamandrum, ſed in Oppianicum conijciebantur: timor eius, perturbatio, ſuſpenſus, incertuſq; uultus, crebra coloris mutatio, quæ erant antea ſuſpicioſa, hæc aperta, ac manifeſta faciebant. Cum in conſilium iri oporteret, quæſiuit ab reo C. Iunius Quæſitor ex lege illa Cornelia, quæ tum erat, clam an palam de ſe ſententiam ferri uellet? de Oppianici ſententia reſponſum eſt, quod is Habiti familiarem Iunium eſſe dicebat, clam uelle ferri. itum eſt in conſilium: omnibus ſententijs, præter unam, quam ſuam Stalenus eſſe dicebat, Scamander prima actione condemnatus eſt. quis tum erat omnium, qui, Scamandro condemnato, non iudicium de Oppianico factum eſſe arbitra-

retur? quid eſt illa damnatione indicatum, niſi uenenum id, quod Habito daretur, eſſe quæſitum? quæ porro tenuiſſima ſuſpicio collata in Scamandrum eſt, aut conferri potuit, ut is ſua ſponte necare uoluiſſe Habitum putaretur? atque, hoc tum iudicio facto, & Oppianico re, & exiſtimatione iam, lege, & pronunciatione nondum condemnato, tamen Habitus Oppianicum reum ſtatim non fecit: uoluit cognoſcere, utrum iudices in eos ſolos eſſent ſeueri, quos uenenum habuiſſe ipſos comperiſſent; an etiam conſilia, conſcientiasq; eiuſmodi facinorum ſupplicio dignas iudicarent. itaq; C. Fabricium, quem propter familiaritatem Oppianici conſcium illi facinori fuiſſe arbitrabatur, reum ſtatim fecit: utq; ei locus primus conſtitueretur, propter cauſſæ coniunctionem impetrauit. Hic tum Fabricius non modo ad me meos uicinos, & amicos Aletrinates non adduxit, ſed ipſe ijs neque defenſoribus uti poſtea, neque laudatoribus potuit. rem enim integram hominis non alieni, quamuis ſuſpicioſam, defendere, humanitatis eſſe putabamus; iudicatam labefactare conari, impudentiæ. itaq; tum ille, inopia & neceſſitate coactus, in cauſſa eiuſmodi ad Cepaſios fratres confugit, homines induſtrios, atque eo animo, ut, quæcunque dicendi poteſtas eſſet data, in honore, atque in beneficio ponerent. Iam, hoc quoque prope iniquiſſime cõparatum eſt; quod in morbis corporis, ut quiſq; eſt difficillimus, ita medicus nobiliſſimus, atque optimus quæritur; in periculis capitis, ut quæque cauſſa difficillima eſt, ita deterrimus, obſcuriſſimusq; patronus adhibetur. niſi forte hæc cauſſa eſt, quod medici nihil præter artificium, oratores etiam auctoritatem præſtare debent. Citatur reus: agitur cauſſa: paucis uerbis accuſat, ut de re indica-

ta, Cannutius incipit, longo, & alte petito præmio, reſpondere maior Cepaſius. primo attente auditur eius oratio. erigebat animum iam demiſſum, & oppreſſum Oppianicus: gaudebat ipſe Fabricius: non intelligebat, animos iudicum nõ illius eloquentia, ſed defenſionis impudentia commoueri. poſtea quam de re cœpit dicere, ad ea, quæ erant in cauſſa, addebat etiam ipſe noua quædã uulnera. hoc quamquã ſedulo faciebat, tamen interdũ nõ defendere, ſed præuaricari accuſationi uidebatur. itaque, cum calidiſſime ſe dicere putaret; & cum illa uerba grauiſſima ex intimo artificio deprompſiſſet, Reſpicite, iudices, hominum fortunas, reſpicite dubios, uariosq. caſus, reſpicite C. Fabricij ſenectutem; cum hoc, Reſpicite, ornandæ orationis cauſſa, ſæpe dixiſſe, reſpexit ipſe: at C. Fabricius a ſubellijs demiſſo capite diſceſſerat. hic iudices ridere; ſtomachari, atque acerbe ferre patronus cauſſam ſibi eripi, & ſe cetera de illo loco, Reſpicite iudices, non poſſe dicere: nec quidquam propius eſt factum, quam ut illum perſequeretur, & collo obtorto ad ſubſellia reduceret, ut reliqua poſſet perorare. Iam tum Fabricius primum ſuo iudicio, quod eſt grauiſſimum, deinde legis ui, et ſententijs iudicum eſt condemnatus. Quid eſt, quod iam de Oppianici cauſſa plura dicamus? apud eoſdẽ iudices reus eſt factus, cum is duobus præiudicijs iã dãnatus eſſet: ab eiuſdem autem iudicibus, qui Fabriciorum dãnatione de Oppianico iudicarant, locus ei primus eſt conſtitutus: accuſatus eſt criminibus grauiſſimis ijs, quæ a me breuiter dicta ſunt, et præterea multis, quæ ego omnia nũc omitto: accuſatus eſt apud eos, qui & Scamandrum, miniſtrũ Oppianici, et Fabriciũ, cõſciũ maleficij, cõdẽnarãt. Verum, per deos immortales, magis eſt mirandũ, quod is cõ

demnatus eſt, an quod omnino reſpondere auſus eſt? quid enim illi iudices facere potuerunt? qui ſi innocentes Fabricios condemnaßent, tamen in Oppianico ſibi conſtare, & ſuperioribus conſentire iudiciis debuerunt. an uero illa ſua per ſe iudicia reſcinderent, cũ ceteri ſoleãt in iudicando, ne ab aliorum iudicijs diſcrepent, prouidere? & illi, qui Fabricij libertum, quia miniſter in maleficio fuerat; patronũ, quia cõſcius, condemnaſſent; ipſum principem, atque archi tectũ ſceleris abſoluerent? & qui ceteros, nullo praeiudicio facto, tamen ex ipſa cauſſa condemnaſſent; hunc, quem bis condemnatum iam acceperant, liberarent? tum uero illa iudicia ſenatoria non falſa inuidia, ſed uera atque inſigni turpitudine notata, atque operta dedecore, & infamia, defenſioni locum nullũ reliquiſſent. quid enim tandem illi iudices reſponderent, ſi quis ab ijs quaereret: condemnaſtis Scamandrum, quo crimine? nempe, quod Habitum per ſeruum medici ueneno necare uoluiſſet. quid Habiti morte Scamander conſequebatur? nihil; ſed adminiſter erat Oppianici. condemnaſtis C. Fabricium; quid ita? quia, cum ipſe familiarisſime Oppianico uſus, libertus autem eius in malefi cio deprehenſus eſſet, illum expertem eius conſilij fuiſſe nõ probabatur. Si igitur ipſum Oppianicum, bis ſuis iudicijs condẽnatũ, abſoluiſſent; quis tantam turpitudinem iudiciorum, quis tantam incõſtantiam rerũ iudicatarũ, quis tãtã libidinẽ iudicum ferre potuiſſet? Quod ſi hoc uidetis, quod iam omni oratione patefactum eſt, illo iudicio rerum condemnari, praeſertim ab ijſdem iudicibus, qui duo praeiudicia feciſſent, neceſſe fuiſſe: ſimul illud uideatis, neceſſe eſt, nullã, accuſatori cauſſam eſſe potuiße, cur iudicium uellet corrumpere. Quero enim abs te, T. Ati, relictis iam ceteris

argumentis omnibus, num Fabricios quoque innocentes cõdemnatos exiſtimes? num etiam illa iudicia pecunia corrupta eſſe dicas, quibus iudicijs alter a Staleno ſolo abſolutus eſt, alter etiam ipſe ſe condemnauit? age, ſi nocentes, cuius maleficij? numquid, præter uenenũ queſitũ, quo Habitus necaretur, obiectũ eſt? nũ quid aliud in illis iudicijs uerſatũ eſt, præter haſce inſidias Habito ab Oppianico ꝑ Fabricios factas? nihil, inquã, aliud, iudices, reperietis. exſtat memoria: ſunt tabulæ publicæ: redargue me, ſi mentior: teſtium dicta recita: doce, in illorum iudicijs quid, præter uenenum Oppianici, non modo in criminis, ſed in maledicti loco ſit obiectum. Multa dici poſſunt, quare ita neceße fuerit iudicari: ſed ego ocurram exſpectationi ueſtræ, iudices. nam, etſi a uobis ſic auditor, ut numquam benignius, neque attentius quemquam auditũ putem: tamen uocat me alio iamdudum tacita ueſtra exſpectatio, quæ mihi obloqui uidetur Quid ergo? negas ne illud iudiciũ eſſe corruptũ? nõ nego: ſed, ab hoc corruptum non eſſe, cõfirmo. a quo igitur eſt corruptum? opinor, primũ, ſi incertũ fuißet, quiſnã exitus illius iudicij futurus eſſet, ueriſimilius tamẽ eſſet, eũ potius corrupiſſe, qui metuiſſet ne ipſe condemnaretur, quã illũ, qui ueritus eſſet, ne alter abſolueretur: deinde, cum eßet nemini dubium, quid iudicari neceſſe eſſet, eum certe potius, qui ſibi aliqua ratione diffideret, quã eum, qui omni ratione confideret: poſtremo, certe potius illum, qui bis apud eos iudices offendiſſet, quam illum, qui bis cauſſam ijs probauißet. unum quidẽ certe, nemo erit tã iniquus Cluẽtio, qui mihi non concedat, ſi conſtet corruptum illud eſſe iudiciũ, aut ab Habito, aut ab Oppianico eſſe corruptum: ſi doceo, non ab Habito; uinco, ab Oppianico: ſi oſtendo, ab Op-

pianico; purgo Habitum. quare, etſi ſatis docui, rationem nullam huic corrumpẽdi fuiſſe, ex quo intelligitur ab Oppianico eſſe corruptum: tamen de illo ipſo ſeparatim cognoſcite. Atque ego illa non argumentabor, quæ ſunt grauia uehementer: eum corrupiſſe, qui in periculo fuerit; eum, qui metuerit; eum, qui ſpem ſalutis in alia ratione non habuerit; eum, qui ſemper ſingulari fuerit audacia. multa ſunt eiuſmodi: uerum, cum habeam rem non dubiam, ſed apertam, atque manifeſtam, enumeratio ſingulorum argumentorũ nõ eſt neceſſaria. Dico C. Aelio Staleno iudici pecuniam grandem Statium Albium ad corrumpendum iudicium dediſſe. numquis negat? te appello, Oppianice, te T. Ati: quorum alter eloquentia damnationem illam, alter tacita pietate deplorat. audete negare; ab Oppianico Staleno iudici pecuniam datam: negate, negate, inquam, in eo loco. quid reticetis? at negare non poteſtis, quod repetiſtis, quod confeſſi eſtis, quod abſtuliſtis. quo tandem igitur ore mentionem corrupti iudicij facitis, cum ab iſta parte iudici pecuniam ante iudicium datam, poſt iudicium ereptam eſſe fateamini? Quonam igitur hæc modo geſta ſunt? repetam paulo altius, iudices: & omnia, quæ in diuturna obſcuritate latuerunt, ſic aperiam, ut ea cernere oculis uideamini. uos quæſo, ut adhuc me attente audiſtis, item, quæ reliqua ſunt, audiatis: profecto nihil a me dicetur, quod non dignum hoc conuentu & ſilentio, dignum ueſtris ſtudijs, atque auribus eſſe uideatur. Nam ut primum Oppianicus ex eo, quod Scamander reus erat factus, quid ſibi impenderet, cœpit ſuſpicari; ſtatim ſe ad hominis egentis, audacis, in iudicijs corrumpendis exercitati, tum autem iudicis, Staleni familiaritatem applicauit, ac primum, Scamandro

reo, tantum donis datis muneribusq. profecerat, ut eo au-ctore uteretur cupidiore, quam fides iudicis poſtulabat. poſt autem, cum eſſet Scamander unius Staleni ſententia abſolutus, patronus autem Scamandri ne ſua quidem ſententia liberatus; acrioribus ſaluti ſuæ remedijs ſubueniendum putauit. tum a Staleno, ſicut ab homine ad excogitandum acutiſſimo, ad audiendum impudentiſſimo, ad efficiendum acerrimo, (hæc enim ille & aliqua ex parte habebat, & maiore ex parte ſe habere ſimulabat) auxilium capiti & fortunis ſuis petere cœpit. Iam hoc non ignoratis, iudices, ut etiam beſtiæ, fame dominante, plerumque ad eum locum, ubi paſtæ aliquando ſint, reuertantur. Stalenus ille biennio ante, cum cauſſam bonorum Safinij Atellæ recepiſſet, D C nummum ſe iudicium corrupturum eſſe dixerat. quæ cum accepiſſet a pupillo, ſuppreſſit, iudicioq. facto, nec Safinio, nec bonorum emptoribus reddidit. quam cum pecuniam profudiſſet, & ſibi nihil non modo ad cupiditates ſuas, ſed ne ad neceſſitatem quidem reliquiſſet; ſtatuit ad eaſdem ſibi prædas, ac ſuppreſſiones iudiciales reuertendum. itaque, cum Oppianicum iam perditum, & duobus iugulatum præiudicijs uideret, promiſſis eum ſuis excitauit abiectum, & ſimul ſaluti deſperare uetuit. Oppianicus orare hominem cœpit, ut ſibi rationem oſtenderet iudicij corrumpendi. ille autem, quemadmodum ex ipſo Oppianico poſtea eſt auditum, negauit quemquam eſſe in ciuitate, præter ſe, qui id efficere poſſet: ſed primo grauari cœpit, quod ædilitatem ſe petere cum hominibus nobiliſſimis, & inuidiam, atque offenſionem timere dicebat; poſt exoratus, initio permagnam pecuniam popoſcit, deinde ad id peruenit, quod confici potuit, & HS D C X L defer-

ri ad ſe domum iusſit. quæ pecunia ſimul atque ad eum delata eſt, homo impuriſsimus ſtatim cœpit in eiuſmodi mente, & cogitatione uerſari: nihil eſſe ſuis rationibus utilius, quam Oppianicum condemnari: illo abſoluto, pecuniam illam aut iudicibus diſpertiendam, aut ipſi eſſe reddendam; damnato, repetiturum eſſe neminem. itaque rem excogitat ſingularem. Atque hæc, iudices, quæ uere dicuntur a nobis, facilius credetis, ſi cum animis ueſtris longo interuallo recordari C. Staleni uitam, & naturam uolueritis. nam, perinde ut opinio eſt de cuiuſque moribus, ita, quid ab eo factum, & non factum ſit, exiſtimari poteſt. Cum eſſet egens, ſumptuoſus, audax, callidus, perfidioſus; & cum domi ſuæ, miſerrimus, & inaniſſimus, tantum nummorum poſitum uideret; ad omnem malitiam, & fraudem uerſare mentem ſuam, hæc ſecum cogitans, cœpit: Dem ne iudicibus? mihi igitur ipſi, præter periculum, & infamiam, quid quæretur? nihil excogitem, quamobrem Oppianico damnari neceſſe ſit? quid tandem, (nihil enim eſt, quod fieri non poſſit) ſi quis eum forte caſus ex periculo eripuerit; non ne reddendum eſt? præcipitantem igitur impellamus, inquit, & perditum proſternamus. capit hoc conſiliũ, ut pecuniam quibuſdam iudicibus leuiſſimis polliceatur, deinde eam poſtea ſupprimat: ut, quoniam graues homines ſua ſponte ſeuere iudicaturos putabat, hos, qui leuiores erant, deſtitutione iratos Oppianico redderet. itaque, ut erat ſemper præpoſterus, atque peruerſus, initiũ facit a Bulbo, & eũ, quod iam diu nihil quæſierat, triſtem, atque oſcitãtẽ, leuiter impellit. quid tu, inquit? ecquid me adiuuas, Bulbe, ne gratias reip. ſeruiamus? ille uero, ſimul atq; hoc audiuit; Ne gratis, quo

uoles inquit, ſequar:ſed quid afferѕ?tũ ei quadraginta mil lia,ſi eſſet abſolutus Oppianicus,pollicetur, & eũ, ut cete ros appellet,quibuſcum loqui conſueſſet,rogat:atque etiam ipſe,conditor totius negotij, Guttam adſpergit huic Bulbo. itaque minime amarus is uſus eſt, qui aliquid ex eius ſer- mone ſpeculæ deguſtarat: unus & alter dies interceſſe- rat,cum res parum certa uidebatur;ſequeſter, & confir- mator pecuniæ deſiderabatur. tum appellat hilari uultu ho minem Bulbus,ut blandiſſime poteſt: quid tu, inquit, Pæ- te? (hoc enim Stalenus cognomẽ ex imaginibus Aeliorũ de legerat;ne,ſi ſe Ligurẽ feciſſet, nationis magis ſuæ,quã ge- neris, uti cognomine uideretur) qua de re mecum locutus es;quærunt a me ubi ſit pecunia. hic ille planus,improbiſ- ſimus,quæſitu iudiciario paſtus,qui illi pecuniæ,quam con diderat,ſpe iam atque animo incubaret, contrahit frontẽ, (recordamini faciem,atque illos eius fictos ſimulatosq; uul- tus)queritur ſe ab Oppianico deſtitutum: &, qui eſſet to- tus ex fraude & mendacio factus,quiq; ea uitia,quæ a na tura habebat.etiam ſtudio, atque artificio quodam malitiæ condiuiſſet,pulchre aſſeuerat, ſe ab Oppianico deſtitutũ:at que hoc addit teſtimonij, ſua illum ſententia, quam palam omnes laturi eſſent,condẽnatum iri.manarat ſermo in con ſilio, pecuniæ quandam mentionem inter iudices eſſe uerſa tã:res neq; tam fuerat occulta, quã erat occultanda; neque tam erat aperta,quam reip.cauſſa aperienda. in ea obſcu- ritate,ac dubitatione omnium, Canutio,perito homini, qui quodam odore ſuſpicionis Stalenum corruptum eſſe ſenſiſ- ſet,neque dum rem profectam arbitraretur, placuit,repen te iudices pronunciare. iudices, ſe id uelle, dixerunt. hic tum Oppianicus non magnopere pertimuit: rem a Staleno

perfectam eſſe arbitrabatur. in conſilium erant ituri iudices triginta & duo: ſententijs decem & ſex abſolutio confici poterat; HS X L, in ſingulos iudices diſtributa, eum numerum ſententiarum conficere debebant; ut ad cumulum ſpe, maiorum præmiorum, ipſius Staleni ſententia ſeptima decima accederet atque etiam caſu tum, quod illud repente erat factum, Stalenus ipſe non aderat; cauſſam neſcio quam apud iudicem defendebat. facile hoc habitus patiebatur, facile Canutius, at non Oppianicus, neque patronus eius L. Quinctius: qui, cum eſſet eo tempore tribunus pl. conuicium C. Iunio, iudici quæſtionis, maximum fecit, ut ne ſine Staleno in conſilium iretur: cũq. id ei per uiatores conſulto negligẽtius agi uideretur, ipſe a publico iudicio ad priuatũ Staleni iudicium profectus eſt, & illud pro poteſtate dimitti iuſſit; Stalenũ ipſe ad ſubſellia adduxi. conſurgitur in conſilium, cum ſententias Oppianicus, quæ tum erat poteſtas, palam ferri uelle dixiſſet, ut Stalenus ſcire poſſet, quid cuique deberetur. uaria iudicum genera: nummarij pauci, ſed omnes irati. ut enim, qui accipere in campo conſueuerunt, ijs candidatis, quorum numos ſuppreſſos eſſe putant, inimiciſſimi ſolent eſſe: ſic eiuſmodi iudices infeſti tum reo uenerant: ceteri nocentiſſimum eſſe arbitrabantur; ſed ſpectabant ſententias eorum, quos corruptos putabant; ut ex ijs conſtituerent, a quo iudicium corruptum uideretur. ecce tibi eiuſmodi ſortitio, ut in primis Bulbo, & Staleno, & Gutte eſſet iudicandum. ſumma omnium expectatio. quidnam ſententiæ ferrent leues, ac nummarij iudices. atque illi omnes ſine ulla dubitatione condemnant. hic tum iniectus eſt hominibus ſcrupulus, & quædã dubitatio, quidnã eſſet actum. deinde homines

mines ſapientes, ex uetere illa diſciplina iudiciorum, qui neque abſoluere hominem nocentiſsimum poſſent; neque eum, de quo eſſet orta ſuſpicio, pecunia oppugnatum, re illa incognita primo condemnare uellent; Non liquere, dixerunt. nonnulli autem, ſeueri homines, hoc ſtatuerunt, quo quiſque animo quid faceret; ſpectari oportere: & ſi alij pecunia accepta uerum iudicabant, tamen nihilo minus ſe ſuperioribus ſuis iudicijs conſtare putabant oportere: itaque damnarunt. quinque omnino fuerunt, qui illum ueſtrum innocentem Oppianicum, ſiue imprudentia, ſiue miſericordia, ſiue aliqua ſuſpicione, ſiue ambitione adducti, abſoluerent. Condemnato Oppianico, ſtatim L. Quinctius, homo maxime popularis, qui omnes rumorum, & concionum uentos colligere conſueſſet, oblatam ſibi facultatem putauit, ut ex inuidia ſenatoria poſſet creſcere; quod eius ordinis iudicia minus iam probari populo arbitrabatur. habetur una atque altera concio uehemens, & grauis: accepiſſe pecuniam iudices, ut innocentem reum condemnarent, tribunus pl. clamitabat: agi fortunas omnium dicebat, nulla eſſe iudicia; qui pecunioſum inimicum haberet, incolumem eſſe neminem poſſe. homines totius ignari negotij, qui Oppianicum numquam uidiſſent, uirum optimum, & hominem pudentisſimum, pecunia oppreſſum arbitrarentur, incenſi ſuſpicione rem in medium uocare cœperunt, & cauſſam illam totam depoſcere. Atque illo ipſo tempore in ædes T. Annij, hominis honeſtiſsimi, neceſſarij, & amici mei, noctu Stalenus, accerſitus ab Oppianico, uenit. iam cetera nota ſunt omnibus: ut cum illo Oppianicus egerit de pecunia: ut ille ſe redditurum eſſe dixerit: ut eorum ſermonem omnem au

dierint uiri boni, qui tum conſulto prope in occulto ſtetiſſent: ut res patefacta atque in forum prolata, & pecunia omnis a Staleno extorta, atque erepta ſit. huius Staleni perſona, populo iam nota, atque perſpecta, ab nulla turpi ſuſpicione abhorrebat: ſuppreſſam eſſe ab eo pecuniam, quam pro reo pronunciaſſet, qui erant in concione, non intelligebant: neque enim docebantur: uerſatam eſſe in iudicio mentionem pecuniæ ſentiebant: innocentem reum condemnatum eſſe audiebant: Staleni ſententia condemnatum uidebant: non gratis id ab eo factum eſſe, quod hominem norant, iudicabant. ſimilis in Bulbo, in Gutta, in alijs nonnullis ſuſpicio conſiſtebat. itaque confiteor, (licet enim iam impune, hoc præſertim in loco, confiteri) quod Oppianici non modo uita, ſed etiam nomen ante illud tempus populo ignotum fuiſſet; indigniſſimum porro uideretur, circumuentum eſſe innocẽtem pecunia; hanc deinde ſuſpicionem augeret Staleni improbitas, & nonnullorum eius ſimilium iudicum turpitudo; cauſſam autem ageret L. Quinctius, homo cum ſumma poteſtate præditus, tum ad inflammandos animos multitudinis accommodatus; ſummam illi iudicio inuidiã, infamiamq; eſſe conflatam. atque in hanc flammam recentem C. Iuniũ, qui illi quæſtioni præfuerat, iniectum eſſe memini, & illũ, hominem ædilicium, iam prætorem opinionibus hominũ conſtitutum, non diſceptatione dicendi, ſed clamore hominum de foro, atque adeo de ciuitate eſſe ſublatum. neq; me pœnitet, hoc potius tempore, quã illo, cauſſam A. Cluentij defendere. cauſſa enim manet eadem, quæ mutari nullo modo poteſt: temporis iniquitas, atque inuidia receſſit: ut, quod in tempore mali fuit, nihil obſit; quod in cauſſa

boni fuit, proſit. itaque, nunc quemadmodum audias, ſentio, non modo ab ijs, quorum iudicium, atque poteſtas eſt, ſed etiam ab illis, quorum tantum eſt exiſtimatio. at, tum ſi dicerem, non audirer; non quod alia res eſſet; immo eadem, ſed tempus aliud. id adeo ſic cognoſcite. Quis tum auderet dicere, nocentem condemnatum eſſe Oppianicũ? quis nunc audet negare? quis tum poſſet arguere, ab Oppianico tentatum eſſe iudicium pecunia? quis in hoc tẽpore infitiari poteſt? cui tum liceret docere, Oppianicum reũ factum eſſe tum denique, cum, duobus proximis præiudicijs, condemnatus eſſet? quis eſt, qui id hoc tempore infirmare conetur? Quare, inuidia remota, quam dies mitigagauit, oratio mea deprecata eſt, ueſtra fides, atque æquitas a ueritatis diſceptatione reiecit, quid eſt præterea, quod in cauſſa relinquatur? uerſatam eſſe in iudicio pecuniam conſtat: ea, quæritur, unde profecta ſit, ab accuſatore, an ab reo. Accuſator dicit hæc: primum, grauiſſimis criminibus accuſabã, ut nihil opus eſſet pecunia: deinde, condemnatum adducebam, ut ne eripi quidem pecunia poſſet: poſtremo, etiam ſi abſolutus eſſet, mearũ tamen omnium fortunarum ſtatus incolumis maneret. Quid cõtra reus? primum, ipſam multitudinem & attrocitatem criminum pertimeſcebam: deinde, Fabricijs propter conſcientiam mei ſceleris condẽnatis, me eſſe condemnatum ſentiebã: poſtremo, in eũ caſum uenerã, ut omnis mearum fortunarũ ſtatus unius iudicij periculo contineretur. Age, quoniam corrumpendi iudicij cauſſas ille multas, et graues habuit, hic nullã; profectio ipſius pecuniæ requiratur. Confecit tabulas diligentiſſime Cluentius. hæc autem res habet hoc certe, ut nihil poſſit, neque additum, neque detractum de re

ſamiliari, latere. anni ſunt octo, cum iſta cauſſa in iſta meditatione uerſatur: cũ omnia, quæ nunc ad eam rem pertinent, & ex huius, & ex aliorũ tabulis agitatis, tractatis, inquiritis: cum interea Cluentianæ pecuniæ ueſtigium nullum inuenitis. Quid? Albiana pecunia ueſtigijs ne uobis odoranda eſt, an ad ipſum cubile uobis ducibus uenire poſſumus? tenentur uno in loco HS DCXL. tenentur apud hominem audaciſsimum: tenentur apud iudicem. quid uultis amplius? At enim Stalenus non fuit ab Oppianico, ſed a Cluentio ad iudicium corrumpendum conſtitutus. Cur eum, cum in conſilium iretur, Cluentius, & Canutius abeſſe patiebãtur? cum in conſilium mittebant, Stalenum iudicem, cui pecuniam dederant, non requirebant? Oppianicus quærebat? Quinctius flagitabat? ſine Staleno ne in conſilium iretur, tribunicia poteſtate perfectum eſt? At condemnauit. Hanc enim damnationem dederat obſidem Bulbo, & ceteris, ut deſtitutus ab Oppianico uideretur. Quare, ſi iſtinc cauſſa corrumpendi iudicij, iſtinc pecunia, iſtinc Stalenus, iſtinc denique omnis fraus & audacia eſt; hinc pudor, honeſta uita, & nulla ſuſpicio pecuniæ, nulla corrumpendi iudicij cauſſa: patiamini, ueritate patefacta, atque omni errore ſublato, eo tranſire illius turpitudinis infamiam, ubi cetera maleficia conſiſtant: ab eo inuidiam diſcedere aliquando, ad quem numquam acceſsiſſe culpam uidetis. At enim pecuniam Staleno dedit Oppianicus non ad corrumpendum iudicium, ſed ad conciliationem gratiæ. Te ne hoc, Ati, dicere, tali prudentia, etiam uſu atque exercitatione præditum? ſapientisſimum eße dicunt eum, cui, quod opus ſit, ipſi ueniat in mentem; proxime accedere illum, qui alte-

rius bene inuentis obtemperet. in ſtultitia contra eſt. minus enim ſtultus eſt is, cui nihil in mentem uenit, quam ille, qui, quod ſtulte alteri uenit in mentem, comprobat. iſtam conciliationem gratiæ Stalenus tum recenti re, cum faucibus premeretur, excogitauit; ſiue, ut homines tum loquebatur, a P. Cethego admonitus, iſtam dedit conciliationis & gratiæ fabulam. nam fuiſſe hunc hominum ſermonem recordari poteſtis, Cethegum, quod hominem odiſſet, & quod eius improbitatem uerſari in rep. nollet, & quod uideret eum, qui ſe ab reo pecuniam, cum iudex eſſet, clam atque extra ordinem accepiſſe confeſſus eſſet, ſaluum eſſe non poſſe, minus ei fidele conſilium dediſſe: in hoc ſi improbus Cethegus fuit; uidetur mihi aduerſarium remouere uoluiſſe. ſin erat eiuſmodi cauſſa, ut Stalenus, nummos ſe accepiſſe, negare non poſſet; nihil autem erat periculoſius, nec turpius, quam, ad quam rem accepiſſet, confiteri: non eſt conſilium Cethegi reprehendendum. Verum alia cauſſa tum Staleni fuit, alia nunc, Ati, tua eſt. ille, cum re premeretur, quodcunque diceret, honeſtius diceret, quam ſi, quod erat factum, fateretur: te uero illud idem, quod tum exploſum & eiectum eſt, nunc retuliße demiror. qui enim poterat tum in gratiam redire cum Oppianico Cluentius? qui cum matre habebat ſimultates: hærebat in tabulis publicis reus, & accuſator: condemnati erant Fabricij: nec elabi, alio accuſatore, poterat Albius, nec ſine ignominia calumniæ relinquere accuſationem Cluentius. An, ut præuaricaretur? Iam id quoque ad corrumpendum iudicium pertinet: ſed quid opus erat ad eam rem iudice ſequeſtre? & omnino, quamobrem tota iſta res per Stalenum potius,

hominem ab utroque alieniſſimum, ſordidiſſimum, turpiſſimum, quã per bonum aliquem uirum, ageretur, & amicum, neceſſariumq; communem? Sed, quid ego hæc pluribus, quaſi de re obſcura, diſputo? cum ipſa pecunia, quæ Staleno data eſt, numero ac ſumma ſua, non modo quanta fuerit, ſed etiam ad quam rem data fuerit, oſtendat. ſexdecim dico iudices, ut Oppianicus abſolueretur, corrumpendos fuiſſe; ad Stalenum DCXL nummum eſſe delata: ſi, ut tu dicis, gratiæ conciliandæ cauſſa; quadraginta iſtorũ acceſſio milliũ quid ualet? ſin, ut nos dicimus, ut DCXL nummum ſexdecim iudicibus darentur; non Archimedes melius potuit deſcribere. At enim iudicia facta permulta ſunt, a Cluẽtio iudicium eſſe corruptum. immo uero ante hoc tempus omnino iſta ipſa res ſuo nomine in iudicium numquam eſt uocata: ita multa agitata, ita diu iactata iſta res eſt, ut hodierno die primum cauſſa illa defenſa ſit, hodierno die primum ueritas uocem contra inuidiam, his iudicibus freta, miſerit. uerumtamen multa iſta iudicia quæ ſunt? ego enim me ad omnia confirmaui, & ſic paraui, ut docerẽ, quæ facta poſtea iudicia de illo iudicio dicerentur, partim ruinæ ſimiliora, aut tẽpeſtati, quam iudicio, & diſceptationi fuiſſe; partim nihil contra Habitũ ualere; partim etiam pro hoc eſſe; partim eſſe eiuſmodi, ut neque appellata umquam iudicia ſint, neque exiſtimata. Hic ego, magis ut conſuetudinem ſeruem, quam quod uos nõ ueſtra hoc ſponte faciatis, petã a uobis, ut me, dum de his ſingulis diſputo iudicijs, attẽte audiatis. Cõdemnatus eſt C. Iunius, qui ei quæſtioni præfuerat. Adde etiam illud, ſi placet: tum eſt condemnatus, cum eſſet iudex quæſtionis. non modo cauſſa, ſed ne legi quidem quidquam per tribu-

tium pl. laxamenti datum eſt. quo tempore illum à quæſtione ad nullum aliud reip. munus abduci licebat, eo tempore ad quæſtionem ipſe abreptus eſt. at quam quæſtionẽ? uultus enim ueſtri, iudices, me inuitant, ut, quæ reticenda putarã, libeat iã libere dicere. Quid? illa tãdẽ quæſtio, aut diſceptatio, aut iudiciũ fuit? putabo fuiſſe. dicat, qui uult, hodie, de illo populo concitato, cui tum mos geſtus eſt, qua de re Iunius cauſſam dixerit. quemcumque rogaris, hoc reſpondebit, quod pecuniã acceperit, ꝙ innocentẽ circũuenerit. eſt hæc opinio. at, ſi ita eſſet, hac lege accuſatum eſſe oportuit, qua accuſatur Habitus. at ipſe eã lege quærebat. Paucos dies exſpectaſſet Quinctius. at neque priuatus accuſare, nec, ſedata iã inuidia, uolebat. Videtis igitur, nõ in cauſſa, ſed in tempore, ac poteſtate ſpem omnem accuſatoris fuiſſe. Multã petiuit: qua lege? quod in legem nõ iuraſſet; quæ res nemini umquã fraudi fuit: & ꝙ C. Verres, prætor urbanus, homo ſanctus, & diligens, ſubſortitionẽ eius in eo codice nõ haberet, qui tũ interlitus proferebatur. His de cauſſis C. Iunius condẽnatus eſt, iudices, leuiſſimis, & infirmiſſimis, quas omnino in iudicũ afferri non oportuit: itaque oppreſſus eſt nõ cauſſa, ſed tẽpore. Hoc uos Cluẽtio iudiciũ putatis obeſſe oportere? quã ob cauſſam? ſi ex lege ſubſortitus nõ erat Iunius, aut ſi in legẽ aliquãdo nõ iurauerat, iccirco illius damnatione aliquid de Cluentio iudicabatur? nõ inquit: ſed ille iccirco his legibus cõdemnatus eſt, ꝙ contra aliã legẽ commiſerat. qui hoc cõfitẽtur, poſſunt, illud idẽ iudicium non fuiſſe, defendere. ergo iccirco, inquit, infeſtus tum prætor Iunio fuit, quod illud iudicium corruptum per eum putabatur. Num igitur hoc tempore cauſſa mutata eſt? num alia res, alia ratio illius iudi-

cij, alia natura totius negotij nunc eſt, ac tum fuit? non opi nor ex ijs rebus, quæ geſtæ ſunt, rem ullam potuiſſe mutari. quid ergo eſt cauſſæ, quod nunc noſtra defenſio audiatur tanto ſilentio, tunc Iunio defendendi ſui poteſtas erepta ſit? quia tum in cauſſa nihil præter inuidiam, errorem, ſuſpicionem, conciones quotidianas, ſeditioſe ac populariter concitatas. accuſabat tribunus pl. idem in concionibus, idem ad ſubſellia: ad iudicium non modo de concione, ſed etiam cum ipſa concione ueniebat. gradus illi Aurelij, tum noui, quaſi pro theatro illi iudicio ædificati uidebantur: quos ubi accuſator concitatis hominibus complerat, non modo dicendi ab reo, ſed ne ſurgendi quidem poteſtas erat. Nuper apud C. Orchinium, collegam meum, locus ab iudicibus Fauſto Sylla de pecunijs reſiduis non conſtitutus: non quo illi aut ex lege eſſe Syllam, aut cauſſam pecuniæ publicæ contemptam atque abiectam putarent: ſed quod, accuſante tribuno pl. conditione æqua diſceptari poſſe non putauerunt. quid? conferam Syllam ne cum Iunio, an hunc tribunum pl. cũ Quinctio an uero tempus cum tempore? Sylla maximis opibus, cognatis, affinibus, neceſſarijs, clientibus plurimis: hæc autem apud Iunium parua, & infirma, & ipſius labore quæſita, atque collecta. hic tribunus pl. modeſtus, pudens, non modo non ſeditioſus, ſed etiam ſeditioſis aduerſarius: ille autem acerbus, criminoſus, popularis homo, ac turbulentus. tempus hoc tranquillum, ac pacatum: illud omnibus inuidiæ tempeſtatibus concitatum. quæ cum ita eſſent, in Fauſto tamen illi iudices ſtatuerunt, iniqua conditione reum cauſſam dicere, cum aduerſario eius ad ius accuſationis ſumma uis poteſtatis accederet. quam quidem rationem uos, iudices, diligenter pro ueſtra ſapientia, & huma-

nitate cogitare, & penitus perſpicere debetis, quid mali, quantum periculi unicuique noſtrum inferre poſſit uis tribunicia, conflata præſertim inuidia, & concionibus ſeditioſe concitatis. Optimis hercle temporibus, tum cum homines ſe non iactatione populari ſed dignitate, atque innocentia tuebantur, tamen nec C. Popillius, *nec* Q. Metellus, *clariſſimi, atque ampliſſimi uiri, uim tribuniciam ſuſtinere potuerunt: nedum, his temporibus, his moribus, his magiſtratibus, ſine ueſtra ſapientia, ac iudiciorum remedijs ſalui eſſe poſſimus.* Non *fuit igitur illud iudicium iudicij ſimile, iudices, non fuit; in quo non modus eſt adhibitus, non mos, conſuetudoq; ſeruata, non cauſſa defenſa. uis illa fuit, &, ut ſæpe iam dixi, ruina quædam, atque tempeſtas, & quiduis potius, quam iudicium, aut diſceptatio, aut quæſtio.* Q*uod ſi quis eſt, qui illud iudicium, fuiſſe arbitretur, & qui his qui rebus iudicatis ſtandum putet: is tamen hãc cauſſam ab illa debet ſeiungere. ab illo enim, ſiue quod in legem non iuraſſet, ſiue quod ex lege ſubſortitus iudicem nõ eſſet, multa petita eſſe dicitur:* Cluentij *autem ratio cum illis legibus, quibus ab* Iunio *multa petita eſt, nulla poteſt ex parte eſſe coniuncta.* At *etiam* Bulbus *eſt condemnatus. adde, maieſtatis: ut intelligas hoc iudicium cum illo non eſſe con iunctum.* At *eſt hoc illi crimen obiectum.* Fateor: *ſed etiam, legionem eſſe ab eo ſolicitatam in* Illirico, Coſconij *litteris, & multorum teſtimonij planum factum eſt: quod crimen erat proprium illius quæſtionis, & quæ res lege maieſtatis tenebatur.* At *hoc obfuit ei maxime.* Iam *iſta diuinatio eſt: qua ſi uti licet, uide ne mea coniectura multo ſit uerior. ego enim ſic arbitror,* Bulbum, *quod homo nequam, turpis, improbus, multis flagitijs contaminatus in iudicium ſit addu-*

ctus, icc irco facilius eſſe damnatum. tu mihi ex tota cauſſa Bulbi, quod tibi commodum eſt, eligis, ut id eſſe ſecutos iudices dicas. quapropter hoc Bulbi iudicium non plus obeſſe huic cauſſæ debet, quam illa, quæ commemorata ſunt ab accuſatore, duo iudicia, P. Popillij, & T. Guttæ, qui cauſſam de ambitu dixerunt, qui accuſati ſunt ab ijs, qui erant ipſi ambitus condemnati: quos ego non icc irco eſſe arbitror in integrum reſtitutos, quod planum fecerint, illos ob rem iudicandam pecuniam accepiſſe; ſed quod iudicibus probarint, quod in eodem genere, in quo ipſi offendiſſent, alios reprehendiſſent, ſe ad præmia legis uenire oportere. quapropter neminem dubitare exiſtimo, quin illa damnatio ambitus nulla ex parte cum cauſſa Cluentij, ueſtroq; iudicio coniũcta eſſe poßit. Quid, quod Stalenus eſt condemnatus? Non dico hoc tempore, iudices, id quod neſcio an dico oporteat, illum maieſtatis eſſe damnatum. non recito teſtimonia hominum honeſtißimorum, quæ in Stalenum ſunt dicta ab ijs, qui M. Aemilio, clarißimo uiro, legati, & præfecti, & tribuni militares fuerunt: quorum teſtimonijs planum factũ eſt, maxime eius opera, cum quæſtor eſſet, in exercitu ſeditionem eſſe conflatam. ne illa quidem teſtimonia recito, quæ dicta ſunt de HS DC millibus: quæ ille cum accepiſſet nomine iudicij Safiniani, ſicut in Oppianici iudicio, poſtea retinuit, atque ſupreßit. omitto & hæc, & alia permulta, quæ illo iudicio in Stalenum dicta ſunt. hoc dico, eandem tum fuiſſe P. & L. Cominij, equitibus R. honeſtißimis hominibus, & diſertis, controuerſiam cum Staleno, quē accuſabant, quæ nunc mihi eſt cum Atio. Cominij dicebant idē, quod ego dico; Stalenum ab Oppianico pecuniam accepiſſe, ut iudicium corrumperet. Stalenus conciliandæ gratiæ cauſ

ſa ſe accepiſſe dicebat. irridebatur hæc illius reconciliatio, & perſona uiri boni ſuſcepta, ſicut in ſtatuis inauratis, quas poſuit ad Iuturnæ: quibus ſubſcripſit, reges ab ſe in gratiam eſſe reductos: exagitabantur omnes eius fraudes, atque fallaciæ: tota uita in eiuſmodi ratione uerſata aperiebatur: egeſtas domeſtica, quæſtus forenſis in medium proferebatur: nummarius interpres pacis & concordiæ non probabatur: itaque tum Stalenus, cum idem defenderet quod Atius, condemnatus eſt: Cominij, cum hoc agerent, quod nos in tota cauſſa egimus, probauerunt. Quamobrem ſi, Staleni damnatione, Oppianicum iudicium corrũpere uoluiſſe, Oppianicum iudici ad emendas ſententias dediſſe pecuniam, iudicatum eſt; cum ita conſtitutum ſit, ut in illa culpa aut Cluentius ſit, aut Oppianicus; Cluentij nummus nullus iudici datus ullo ueſtigio reperitur; Oppianici pecunia poſt iudicium factum a iudice ablata eſt: poteſt eſſe dubium, quin illa damnatio Staleni non modo non ſit contra Cluentium, ſed maxime noſtram cauſſam defenſionemq; confirmet? Ergo adhuc Iunij iudicium uideo eſſe eiuſmodi, ut incurſionem potius ſeditionis, uim multitudinis, impetum tribunitiũ, quam iudicium, appellandũ putem. quod ſi quis illud iudiciũ appellet, tamen hoc confiteatur neceſſe eſt, nullo modo illam multam, quæ a Iunio petita ſit, cum Cluentij cauſſa poſſe coniungi. illud igitur Iunianum per uim factum eſt; Bulbi, & Popilli, & Guttæ cõtra Cluentium non eſt; Staleni etiam pro Cluentio. Videamus, ecquod aliud iudicium, quod pro Cluentio ſit proferre poſſimus. Dixit ne tandem cauſſam C. Fidiculanius Falcula? qui Oppianicum cõdẽnarat: cũ præſertim, id, quod fuit in illo iudicio inuidioſiſſimũ, poſt paucos dies ex ſubſortitio

ne ſediſſet. dixit, & bis quidem dixit: in ſummam enim L. *Quinctius inuidiam concionibus eum quotidianis, ſeditioſis, & turbulentis adduxerat. uno iudicio multa eſt ab eo petita, ſicut ab* Iunio*, quod non ſuæ decuriæ munere, neque ex lege ſediſſet. paullo ſedatiore tempore eſt accuſatus, quam* Iunius*, ſed eadem fere lege, & crimine. quia nulla in iudicio ſeditio, neque turba uerſata eſt, prima actione facillime eſt abſolutus.* Non *numero hanc abſolutionem. nihilominus enim poteſt, ut illam multam non commiſerit, accepiſſe tamen ob rem iudicandam pecuniam, quam captam nuſquã* Stalenus *eadem lege dixit. proprium crimen illud quæſtionis eius non fuit.* Fidiculanius *quid feciſſe dicebatur? accepiſſe a* Cluentio HS C C C C. *cuius erat ordinis? ſenatorij. qua lege in eo genere a ſenatore ratio repeti ſolet, de pecunijs repetundis, ea lege accuſatus, honeſtiſſime eſt abſolutus. acta eſt enim cauſſa more maiorum, ſine ui, ſine metu, ſine periculo: dicta, & expoſita, & demonſtrata ſunt omnia: adducti iudices ſunt, non modo potuiſſe honeſte ab eo reũ condemnari, qui non perpetuò ſediſſet, ſed, ſi aliud is iudex nihil ſciſſet, niſi quæ præiudicia de eo facta eſſe conſtaret, audire præterea nihil debuiſſe. tum etiam illi quinque, qui, imperitorum hominum rumuſculos aucupati, tum illum abſoluerunt, iam ſuam clementiam laudari magnopere nolebant. a quibus ſi qui quæreret, ſediſſent ne iudices in* C. Fabricium*: ſediſſe ſe dicerent. ſi interogarentur, num quo crimine is eſſet accuſatus, præterquam ueneni eius, quod quæſitum* Habito *diceretur: negarent. ſi deinde eſſent rogati, quid iudicaſſent: condemnaſſe ſe dicerent: nemo enim abſoluit. eodem modo quæſitum ſi eſſet de* Scamandro*, certe idem reſpondiſſent: tametſi illa una ſententia eſt abſolu-*

tus: ſed illam unam nemo tum iſtorum ſuam dici uellet. uter igitur facilius ſuæ ſententiæ rationem redderet? is ne, qui ſe & ſibi, & rei iudicatæ conſtitiſſe dicit; an ille, qui ſe in principem maleficij lenem, in adiutores eius, & conſcios uehementisſimum eſſe reſpondit? quorum ego de ſententia non debeo diſputare: neque enim dubito, quin ij tales uiri, ſuſpicione aliqua perculſi repentina, de ſtatu ſuo declinarent. Quare eorum, qui abſoluerunt, miſericordiã nõ reprehendo: eorum, qui in iudicando ſuperiora iudicia ſecuti ſunt ſua ſponte, non Staleni fraude, conſtantiam comprobo: eorum uero, qui ſibi non liquere dixerunt, ſapientiam laudo: qui abſoluere eum, quem nocentiſſimum cognorant, & quem ipſi bis iam antea condemnarant, nullo modo poterant; condemnare, cum tanti conſilij infamia, & tam atrocis rei ſuſpicio eſſet iniecta, paullo poſterius, patefacta re, maluerunt. ac, ne ex facto ſolum ſapientes illos iudicetis, ſed etiam ex nominibus ipſis, quod ij fecerint, rectiſſime, ac ſapientiſſime factum probetis: quis P. Octauio Balbo ingenio prudentior, iure peritior, fide, religione, officio diligentior, aut ſanctior commemorari poteſt? non abſoluit. quis Q. Conſidio conſtantior? quis iudiciorum, atque eius dignitatis, quæ in iudicijs publicis uerſari debet, peritior? quis uirtute, conſilio, auctoritate præſtantior? ne is quidem abſoluit. longum eſt de ſingulorum uirtute ita dicere. quæ quia cognita ſunt ab omnibus, uerborum ornamenta non quærunt. qualis uir M. Iuuentius Pedo fuit ex uetere illa iudicum diſciplina? qualis L. Caulius Mergus? M. Baſilius? C. Caudinus? qui omnes in iudicijs publicis iam tum florente rep. floruerunt. ex eodem numero L. Caßius, Cn. Neuius, pari & inte-

gritate, & prudentia: quorum nullius ſententia eſt Oppianicus abſolutus. atque ex his omnibus natu minimus, ingenio, & diligentia, & religione par iis, quos antea commemoraui, P. Saturius in eadem ſententia fuit. O innocentiam Oppianici ſingularem: quo in reo, qui abſoluit, ambitioſus; qui diſtulit, cautus; qui condemnauit, conſtans exiſtimatur. Hac tum, agitante Quinctio, neque in concione, neque in iudicio demonſtrata ſunt. neque enim ipſe dici patiebatur; nec per multitudinem concitatam conſiſtere cuiquam in dicendo licebat. itaque ipſe, poſtquam Iunium peruertit, cauſſam totam reliquit: paucis enim diebus illis, & ipſe priuatus eſt factus, & hominum ſtudia deferbuiſſe intelligebat. quod ſi, per quos dies Iunium accuſauit, Fidiculanium accuſare uoluiſſet: reſpondendi Fidiculanio poteſtas facta non eſſet. ac primo quidem, omnibus illis iudicibus, qui Oppianicum condemnarant, minabatur. iam inſolentiam noratis hominis: noratis animos eius, ac ſpiritus tribunicios. quod erat odium, dii immortales? quae ſuperbia? quanta ignoratio ſui? quam grauis, atque intolerabilis arrogantia? qui illud etiam ipſum acerbe tulerit, ex quo illa nata ſunt omnia, non ſibi, ac defenſione ſua condonatum eſſe Oppianicum: proinde quaſi non ſatis ſigni eſſe debuerit, ab omnibus eum fuiſſe deſertum, qui ſe ad patronum illum contuliſſet. erat enim Romae ſumma copia patronorum, hominum eloquentiſſimorum, atq; ampliſſimorum: quorum certe aliquis defendiſſet equitem R. in municipio ſuo nobilem, ſi honeſte putaſſet eiuſmodi cauſſam poſſe defendi. nam Quinctius quidem quam cauſſam umquam antea dixerat, cum annos ad quinquaginta natus eſſet? quis eum umquam non modo in patroni, ſed in

laudatoris, aut aduocati loco uiderat? qui, quod Roſtra iam diu uacua, locumq́; illum poſt aduentum L. Syllæ a tribunitia uoce deſertum, oppreſſerat, multitudinemq́; iam deſuefactam a cócionibus ad ueteris conſuetudinis ſimilitudinem reuocauerat, icciro cuidam hominum generi paulliſper iucundior fuit atque idem quanto in odio poſtea ſuis illis ipſis fuit, per quos in altiorem locum adſcenderat? neque iniuria. facite enim, ut non ſolum mores eius, & arrogantiam, ſed etiam uultum, atque amictum, atque illam uſque ad talos demiſſam purpuram recordemini. is, quaſi non eſſet ullo modo ferendum, ſe ex iudicio diſceßiſſe uictum, rem ab ſubſellijs in Roſtra detulit. Et iam querimur, ſæpe hominibus nouis non ſatis magnos in hac ciuitate eſſe fructus? nego uſquam umquam fuiſſe maiores ubi, ſi quis, ignobili loco natus, ita uiuat, ut nobilitatis dignitatem uirtute tueri poſſe uideatur; uſque eo peruenit, quo ad eum induſtria cum innocentia proſecuta eſt. ſi quis autem hoc uno nititur, quod ſit ignobilis; procedit ſæpe longius, quam ſi idem ille eſſet cum ijſdem ſuis uitijs nobiliſsimus. ut, Quinctius (nihil enim dicam de ceteris) ſi fuiſſet homo nobilis, quis eum cum illa ſuperbia, atque intolerantia ferre potuiſſet? quod eo loco fuit, ita tulerunt, ut, ſi quid haberet a natura boni, prodeſſe ei putarent oportere; ſuperbiam autem, atque arrogantiam eius deridendam magis arbitrarentur propter humilitatem hominis, quam pertimeſcendam Sed, ut illuc reuertar: quo tempore Fidiculanius eſt abſolutus, tu qui ea iudicia facta commemoras, quæro quid tum eſſe exiſtimas iudicatum? certe, gratis iudicaſſe. at condemnarat at cauſſam totam non audierat: at in concionibus omnibus a L. Quinctio uehementer erat

& ſæpe uexatus. illa igitur omnia Quinctiana iniqua, falſa, turbulenta, popularia, ſeditioſa iudicia fuerunt. Eſto, potuit eſſe innocens Falcula: iam ergo aliquis Oppianicum gratis condemnauit: iam non eos Iunius ſubſortitus eſt, qui pecunia accepta, condemnarent: iam potuit aliquis ab initio non ſediſſe, & tamen Oppianicum gratis condemnaſſe: uerum, ſi innocens Falcula, quæſo quis nocens? ſi hic gratis condemnauit, quis accepit? nego, rem eſſe ullam in quemquam illorum obiectam, quæ Fidiculanio obiecta non ſit; neque aliquid fuiſſe in Fidiculanij cauſſa, quod idem non eſſet in cæterorum. aut hoc iudicium reprehendas tu, cuius accuſatio rebus iudicatis niti uidebatur, neceſſe eſt: aut, ſi hoc uerum eſſe concedis, Oppianicum gratis condemnatum eſſe fateare. quamquam ſatis magno argumento eſſe debet, quod ex tam multis iudicibus, abſoluto Falcula, nemo reus factus eſt. Quid enim mihi damnatos ambitus colligitis, alia lege, certis criminibus, plurimis teſtibus? cum primum illi ipſi debuerint potius accuſari de pecunijs repetundis, quam ambitus. nam, ſi in ambitus iudicijs hoc his obfuit, cum alia lege cauſſam dicerent: certe ſi propria lege huius peccati adducti eſſent, multo plus obfuiſſet. deinde, ſi tanta uis fuit iſtius criminis, ut, qua quiſque lege ex illis iudicibus reus factus eſſe, tamen hac plaga periret: cur in tanta multitudine accuſatorum, tantis præmijs, cæteri rei facti non ſunt? Hic profertur id, quod iudicium appellari non oportet, P. Septimio Scæuolæ litem eo nomine eſſe æſtimatam. cuius rei quæ conſuetudo ſit, quoniam apud homines periti ſſimos dico, pluribus uerbis docere non debeo. numquam enim ea diligentia, quæ ſolet adhiberi in cæteris iudicijs,

eadem,

eadem, reo damnato, adhibita eſt. In litibus æſtimandis ſe re iudices aut, quod ſibi eum, quem ſemel condemnarunt, inimicum putant eſſe; ſi qua in eum lis capitis illata eſt, nõ admittunt: aut, quod ſe perſunctos iam eſſe arbitrantur, cum de reo iudicarunt, negligentius attendunt cetera. itaque & maieſtatis abſoluti ſunt permulti, quibus damnatis de pecunijs repetundis lites eſſent æſtimatæ: & hæc quotidie fieri uidemus, ut, reo damnato de pecunijs repetundis, ad quos perueniſse pecunias in litibus æſtimandis ſtatutum ſit, eos illi iudices abſoluant. quod cum fit, non iudicia reſcinduntur, ſed hoc ſtatuitur, æſtimationem litium non eſſe iudicium. Scæuola condemnatus eſt alijs criminibus, frequentiſſimis Apuliæ teſtibus omni contentione pugnatum eſt, ut lis hæc capitis æſtimaretur. quæ res ſi rei iudicatæ pondus habuiſſet, ille poſtea uel ijſdem, uel alijs inimicis reus hac lege ipſa factus eſſet. Sequitur id, quod illi iudicium appellant, maiores autem noſtri numquam neque iudicium nominarunt, neque perinde ut rem iudicatam obſeruauerunt, animaduerſio, atque auctoritas cenſoria. qua de re ante quam dicere incipio, perpauca mihi de meo officio uerba facienda ſunt; ut a me cum huiuſce periculi, tum ceterorum quoque officiorum, & amicitiarum ratio conſeruata eſſe uideatur. nam mihi cum uiris fortibus, qui cẽſores proxime fuerunt, ambobus eſt amicitia, cum altero uero, ſicuti & plerique ueſtrum ſciunt, magnus uſus, & ſumma utriuſque officijs conſtituta neceſſitudo eſt. quare, quidquid de ſubſcriptionibus eorum mihi dicendum erit, eo dicam animo, ut omnem orationem meam non de illorum facto, ſed de ratione cenſoria habitam exiſtimari uelim. a Lentulo autem, familiari meo, quia me pro eximia

ſua uirtute, ſummiſq; honoribus, quos a popu'o Ro. adeptus eſt, honoris cauſſa nominatur, facile hoc, iudices, impetrabo, ut, quam ipſe adhibere conſueuit in amicorum periculis fidem, & diligentiã, tum uim animi, libertatemq; dicendi, in hac, mihi concedat, ut tantum mihi ſumam, quantum ſine huius periculo præterire non poſſum. a me tamen, ut æquum eſt, omnia caute, pedetentimq; dicentur; ut neque fides huius defenſionis relicta, neque cuiuſquam aut dignitas læſa, aut amicitia uiolata eſſe uideatur. Video igitur, iudices, animaduertiſſe cenſores in iudices quoſdam illius conſilij Iuniani, cum iſtam ipſam cauſſam ſubſcriberent. Hic primum illud commune proponam, numquam animaduerſionibus cenſorijs hanc ciuitatem ita contentam, ut rebus iudicatis, fuiſſe. neque in re nota conſumam tempus exemplũ ponam illud unum; C. Getam, cũ a L. Metello, & Cn. Domitio cenſoribus ex ſenatu eiectus eſſet, cenſorem ipſum poſtea eſſe factum; &, cuius mores a cenſoribus erant reprehenſi, nunc poſtea & pop. R. & eorum, qui in ipſum animaduerterant, moribus præfuiſſe. quod ſi illud iudiciũ putaretur: ut ceteri, turpi iudicio damnati, in perpetuũ omni honore ac dignitate priuãtur, ſic hominibus ignominia notatis neque ad honorẽ aditus, neq; in curiã reditus eſſet. nunc, ſi quẽ Cn. Lentuli, aut L. Gellij libertus furti condemnarit, is, omnibus ornamentis amiſſis, numquam ullam honeſtatis ſuæ partẽ recuperabit. quos autem ipſe L. Gellius, & Cn. Lentulus, duo cenſores, clariſſimi uiri, ſapientiſſimiq; homines, furti, et captarum pecuniarum nomine notauerũt, ij nõ modo in ſenatũ redierunt, ſed etiã illarum ipſarũ rerũ iudicijs abſoluti ſunt. Neminem uoluerunt maiores noſtri non modo

de exiſtimatione cuiuſquam, ſed ne pecuniaria quidem de re minima eſſe iudicem, niſi qui inter aduerſarios conueniſſet. quapropter in omnibus legibus, quibus exceptum eſt, de quibus cauſſis aut magiſtratum capere non liceat, aut iudicem legi, aut alterum accuſare, hæc ignominiæ cauſſa prætermiſſa eſt. timoris enim cauſſam, non uitæ pœnam, in illa poteſtate eſſe uoluerũt. itaque non ſolũ, iudices, illud oſtendã, quod iã uidetis, populi R. *ſuffragijs ſæpenumero cẽſorias ſubſcriptiones eſſe deletas, uerũ etiã iudicijs eorũ, qui iurati ſtatuere maiore cum religione & diligẽtia debuerunt. Primum, iudices, ſenatores, equiteſq;* R. *in compluribus iam reis: quos contra leges pecunias accepiſſe ſubſcriptum eſt, ſuæ potius religioni, quam cenſorum opinioni, paruerunt. deinde, prætores urbani, qui iurati debent optimum quemque in ſelectos iudices referre, numquam ſibi ad eam rem cenſoriam ignominiam impedimento eſſe oportere duxerunt. cenſores denique ipſi ſæpe numero ſuperiorum cẽſorum iudicijs (ſi iſta iudicia appellari uultis) non ſteterunt. atque etiam ipſi inter ſe cenſores ſua iudicia tanti eſſe arbitrantur, ut alter alterius iudicium non modo reprehendat, ſed etiam reſcindat; ut alter de ſenatu mouere uelit, alter retineat, & ordine ampliſſimo dignum exiſtimet; ut alter in ærarios referri, aut tribu moueri iubeat, alter uetet. Quare, qui uobis in mentem uenit, hæc appellare iudicia, quæ a populo* R. *reſcindi, ab iuratis iudicibus repudiari, a magiſtratibus negligi, ab ijs, qui eandem poteſtatem adepti sũt, commutari, inter collegas diſcrepare uideatis? Quæ cũ ita ſint, uideamus quid tandẽ cenſores de illo iudicio corrupto iudicaſſe dicantur. Ac primum illud ſtatuamus; uerũ, quia*

cenſores ſubſcripſerint, ita ſit, an, quia ita fuerit, illi ſubſcripſerint. ſi ideo, quia ſubſcripſerint: uidete, quid agatis; ne unumquemque noſtrum cenſoribus in poſterum poteſtatem regiam permittatis; ne ſubſcriptio cenſoria non minus calamitatis ciuibus, quam illa acerbiſſima proſcriptio, poſſit afferre; ne cenſorium ſtylum, cuius mucronem multis remedijs maiores noſtri retuderunt, æque poſthac, atque illū dictatorium gladium, pertimeſcamus. ſin autē, quod ſubſcriptum eſt, quia uerum eſt, iccirco graue debet eſſe: hoc quæramus. uerum ſit, an falſum; remoueantur auctoritates cēſoris; tollatur id ex cauſſa, quod in cauſſa non eſt. doce, quam pecuniam Cluentius dederit, unde dederit, quemadmodum dederit: unum denique aliquod a Cluentio profectæ pecuniæ ueſtigium oſtende. uince deinde, uirum bonum fuiſſe Oppianicum, hominem integrum, nihil de illo umquam ſecus eſſe exiſtimatum, nihil denique præiudicatum: tum auctoritatem cenſorum amplexato; tum illorum iudicium eum re coniunctum eſſe defendito. dum uero eum fuiſſe Oppianicum conſtabit, qui tabulas publicas municipij ſui corrupiſſe iudicatus ſit; qui teſtamentum interleuerit; qui, ſuppoſita perſona, falſum teſtamentum obſignandum curarit; qui eum, cuius nomine id obſignatum eſt, interfecerit; qui auunculum filij ſui in ſeruitute, ac uinculis necarit; qui municipes ſuos proſcribendos, occidendosq́; curarit; qui eius uxorem, quem occiderat, in matrimonium duxerit; qui pecuniam pro abortione dederit; qui ſocrum, qui uxorem, qui uno tempore fratris uxorem, ſperatosq́; liberos, fratremq; ipſum, qui denique ſuos liberos interfecerit; qui, cum uenenum priuigno ſuo quæreret, manifeſto ſit deprehenſus; cu-

ius miniſtris conſcijsq; damnatis, ipſe adductus in iudicium pecuniam iudici dederit ad ſententias iudicū corrum pendas: dum hæc, inquam, de Oppianico conſtabunt, nec ullo argumento Cluentianæ pecuniæ crimen tenebitur; quid eſt, quod te iſta cenſoria ſiue uoluntas, ſiue opinio fuit, adiuuare, aut hunc innocentem opprimere poſſe uideatur? Quid igitur cenſores ſecuti ſunt? Ne ipſi quidem, ut grauiſſime dicam, quidquam aliud dicent, præter ſermonem, atque famam. nihil ſe teſtibus, nihil tabulis, nihil graui aliquo argumento comperiſſe, nihil denique, cauſſa cognita, ſtatuiſſe dicent. quod ſi ita feciſſent; tamen id non ita fixum eſſe deberet, ut conuelli non liceret. non utar exemplorum copia, quæ ſumma eſt. non rem ueterem, non hominem potentem aliquem, aut gratioſum proferā. nuper hominem tenuem, ſcribam ædilicium, D. Matrinium cum defendiſſem apud M. Iunium, Q. Publicium prætores; & M. Plætorium, C. Flaminium ædiles curules, perſuaſi ut ſcribam iurati legerent eum, quem ijdem iſti cenſores ærarium reliquiſſent. cum enim in homine nulla culpa reperiretur; quid ille meruiſſet, non quid de eo ſtatutum eſſet, quærendum eſſe duxerunt. Nam hæc quidem, quæ de iudicio corrupto ſubſcripſerint, quis eſt, qui ab illis ſatis cognita, & diligenter iudicata arbitretur? in M'. Aquillium, & in T. Guttam uideo eſſe ſubſcriptum. quid eſt hoc? duos eſſe corruptos ſolos pecunia? quid? ceteri uidelicet gratis condemnarunt. non eſt igitur circumuentus, non oppreſſus pecunia; non, ut illæ Quinctianæ conciones habebantur, omnes, qui Oppianicum condemnarunt, in culpa ſunt, ac ſuſpicione ponendi. duos ſolos uideo auctoritatem cenſorum affines ei tur

pitudini iudicari. Nam, ut illud afferant, nihil eſt, quod de ijs duobus habuerint compertum, de ceteris comperiſſe. nam illud quidem minime probandum eſt, ad notationes auctoritatemq; cenſoriam exemplum illos a conſuetudine militari transtuliſſe. ſtatuerunt enim ita maiores noſtri, ut, ſi a multis eſſet flagitium rei militaris admiſſum, ſortitione in quoſdam animaduerteretur: ut metus uidelicet ad omnes, pœna ad paucos perueniret. quod idem facere cenſores in delectu dignitatis, in iudicio ciuium, & in animaduerſione uitiorum, qui conuenit? nam miles, qui locum non tenuit, qui hoſtium impetum, uimq; pertimuit, poteſt idem poſtea & miles eſſe melior, & uir bonus, & ciuis utilis. quare, ne in bello propter hoſtiũ metum delinqueret, amplior ei mortis & ſupplicij metus eſt a maioribus conſtitutus: ne autem nimium multi pœnam capitis ſubirent, iccirco illa ſortitio comparata eſt. hoc tu idem facies cenſor in ſenatu legendo? ſi erunt plures, qui ob innocentem condemnandum pecuniam acceperint; ut non animaduertas in omnes, ſed carpas ut uelis, & paucos ex multis ad ignominiam ſortiare? habebit igitur, te ſciente, & uidente, curia ſenatorem, populus R. iudicem, reſp. ciuem ſine ignominia quemquã, qui ad perniciem innocentis fidem ſuam & religionem pecunia commutarit? &, qui pretio adductus eripuerit patriam, fortunas, liberos ciui innocenti, is cenſoriæ ſeueritatis nota non inuretur? tu es præfectus moribus? tu magiſter ueteris diſciplinæ, & ſeueritatis; ſi aut retinet quemquam ſciens in ſenatu, ſcelere tanto contaminatum; aut ſtatuis, qui in eadem culpa ſit, non eadem pœna affici oportere? & quam condicionem ſupplicij maiores in bello ti-

inuidiati militis propoſitam eſſe uoluerunt, eādem tu in pace conſtitues improbitati ſenatoris? quod ſi hoc exemplum ex re militari ad animaduerſionē cenſoriam transferendum fuit, ſortitione id ipſum factum eſſe oportuit: ſin autem ſortiri ad pœnam, atque hominum delictum fortunæ iudicio committere, minime cenſorium eſt: certe, in multorum peccato, carpi paucos ad ignominiam, & turpitudinem non oportet. Verum omnes intelligimus, in iſtis ſubſcriptionibus uentum quendam popularem eſſe quæſitum. iactata res erat in concione a tribuno ſeditioſo: incognita cauſſa probatum illud erat multitudini: illicitum erat cōtradicere: nemo denique, ut defenderet contrariam partem, laborabat: in inuidiam porro magnam illa iudicia uenerant: etenim paucis poſtea menſibus alia uehemens erat in iudicijs ex notatione tabularum inuidia uerſata. prætermitti a cenſoribus & negligi macula iudiciorum poſſe non uidebatur. homines, quos ceteris uitijs, atq; omni dedecore infames uidebāt, eos hac quoque ſubſcriptione notare uoluerūt; & eo magis, quod illo ipſo tempore, illis cenſoribus erant iudicia cū equeſtri ordine communicata; ut uiderētur per hominū indoneorum ignominiā ſua auctoritate illa iudicia cum equeſtri ordine reprehendiſſe. quod ſi hanc apud eos ipſos cenſores mihi, aut alij cauſſam agere licuiſſet: hominibus tali prudentia certe probauiſſem, (res enim indicat) nihil ipſos habuiſſe cogniti, nihil comperti, ex tota ipſa ſubſcriptione rumorē quendam & plauſum popularem eſſe quæſitum. Nā in L. Popilliū, qui Oppianicū cōdemnarat, ſubſcripſit L. Gellius. ꝙ is pecuniam accepiſſet, quo innocentem condemnaret. iam id ipſum quantæ diuinationis eſt, ſcire in-

nocentem fuiſſe reum, quem fortaſſe numquam uiderat? cum homines ſapientiſſimi iudices, (ut nihil dicam de ijs, qui condemnarunt) cauſſa cognita, ſibi, dixerint, non liquere. Verum eſto, condemnat Popillium Gellius; indicat accepiſſe a Cluentio pecuniam. negat hoc Lentulus: nam Popillium, quod erat libertini filius, in ſenatum non legit; locum quidem ſenatorium ludis, & cetera ornamenta reliquit; & eum omni ignominia liberat. quod cum facit, iudicat, eius ſententia gratis eſſe Oppianicum condemnatum. & eundem Popillium poſtea Lentulus in ambitus iudicio pro teſtimonio diligentiſſime laudat. Quare ſi neque L. Gellij iudicio ſtetit Lentulus; neq; Lentuli exiſtimatione contentus fuit Gellius, & ſi uterque cenſor cenſoris opinione ſtandum non putauit: quid eſt, quamobrem quiſquam noſtrum cenſorias ſubſcriptiones omnes fixas, & in perpetuum ratas putet eſſe oportere? At in ipſum Habitum animaduerterunt. Nullam quidem ob turpitudinem; nullum ob totius uitae, non dicam uitium, ſed erratum. neque enim hoc homine ſanctior, neque probrior, neque in omnibus officijs retinendis diligentior eſſe quiſquam poteſt. neque illi aliter dicunt, ſed eandem illam famam iudicij corrupti ſecuti ſunt: neque ipſi ſecus exiſtimant, quam nos exiſtimari uolumus, de huius pudore, integritate, uirtute; ſed putarunt, praetermitti accuſatorem non potuiſſe, cum animaduerſum eſſet in iudices. qua de re tota ſi unum factum ex omni antiquitate protulero, plura non dicam: non enim mihi exemplum ſummi & clariſſimi uiri P. Africani praetereundum uidetur: qui cum eſſet cenſor; & in equitum cenſu C. Licinius Sacerdos prodijſſet; clara uoce, ut omnis concio audire poſſet, dixit, ſe ſcire illum

uerbis conceptis peieraſſe; ſi quis contra dicere uellet, uſu rum eſſe eum ſuo teſtimonio: deinde, cum contra nemo di ceret, iuſsit equum traducere. itaque is, cuius arbitrio & populus R. & exteræ gentes contentæ eſſe conſuerunt, ipſe ſua conſcientia ad ignominiam alterius contentus non fuit. quod ſi Habito facere licuiſſet, facile illis ipſis iudici-bus, & falſæ ſuſpicioni, & inuidiæ populariter excitatæ reſtitiſſet. Vnum etiam eſt, quod me maxime conturbat; cui loco reſpondere poſſe uix uideor, quod elogium reci-taſti de teſtamento Cn. Egnatij patris, hominis honeſtiſſi-mi uidelicet, & ſapientiſſimi; iccirco ſe exheredaſſe fi-lium, quod is ob Oppianici damnationem pecuniam ac-cepiſſet. de cuius hominis leuitate & inconſtantia plura non dicam. hoc teſtamentum ipſum, quod recitas, eiuſ-modi eſt, ut ille, cum eum filium exheredaret, quem ode rat, ei filio coheredes homines alieniſsimos coniungeret, quem diligebat. Sed tu, Ati, conſideres cenſeo diligenter, utrum cenſorium iudicium graue uelis eſſe, an Egna-tij. ſi Egnatij: leue eſt, quod cenſores de cæteris ſubſcri-pſerunt; ipſum enim Egnatium, quem tu grauem eſ-ſe uis, ex ſenatu eiecerunt. ſin autem cenſorium: hunc Egnatium, quem pater cenſoria ſubſcriptione exhereda-uit, cenſores in ſenatu, cum patrem eijcerent, retinuerunt. At enim ſenatus uniuerſus iudicauit illud corruptum eſſe iudicium. quo modo? ſuſcepit cauſſam. an potuit rem de latam eiuſmodi repudiare? cum tribunus pl. populo conci tato, rem pæne ad manus reuocaſſet; cum uir optimus, & homo innocentiſſimus pecunia circumuentus eſſe diceretur; cum inuidia flagraret ordo ſenatorius; potuit nihil de-cerni? potuit illa concitatio multitudinis ſine ſummo pe-

riculo reip. repudiari? At quid eſt decretum? quam iuſte? quam ſapienter? quam diligenter? SI. QVI SVNT. QVORVM. OPERA. FACTVM SIT. VT. IVDICIVM. PVBLICVM. CORRVMPERETVR. Vtrum, uidetur ſenatus id factum iudicare, an, ſi factum ſit, moleſte grauiterq; ferre? ſi ipſe A. Cluentius ſententiam de iudicijs rogaretur, aliam non diceret, atque ij dixerunt, quorum ſententijs Cluentium condemnatum eſſe dicitis. Sed quæro a uobis, num iſtam legem ex iſto S. C. L. Lucullus conſul, homo ſapientiſſimus, tulerit? num anno poſt M. Lucullus, & C. Caſſius? in quos * cum conſules deſignatos idem illud ſenatus decreuerit, non tulerunt: &, quod tu Habiti pecunia factum eſſe arguis, neque id ulla tenuiſſima ſuſpicione confirmas; factum eſt primo illorum æquitate, & ſapientia conſulum, ut id, quod ſenatus decreuerat ad illud inuidiæ præſens incendium reſtinguendum, id poſtea referendum ad populum non arbitrarentur: ipſe deinde populus R. qui, L. Quinctij trib. pl. fictis querimonijs antea concitatus, rem illam, & rogationem flagitarat, idem C. Iunij filij, pueri paruuli, lacrymis commotus, maximo clamore, & concurſu totam illam legem, & quæſtionem repudiauit. ex quo intelligi potuit id, quod ſæpe dictum eſt; ut mare, quo ſua natura tranquillum ſit, uentorum ui agitari, atque turbari, ſic & populum R. ſua ſponte eſſe placatum, hominum ſeditioſorum uocibus, ut uiolentiſſimis tempeſtatibus, concitari. Eſt etiam reliqua permagna auctoritas, quam ego turpiter pæne præterij: mea enim eſſe dicitur. Recitauit ex oratione neſcio qua Atius, quam meam eſſe dicebat, cohortationem quandam iudicum ad hone-

ſte iudicandum, & commemorationem tum illorum iudiciorum, quæ probata non eſſent, tum illius ipſius iudicij Iuniani. perinde quaſi ego non ab initio huius defenſionis dixerim, inuidioſum illud fuiſſe iudicium; aut, cum de infamia iudiciorum diſputarem, potuerim illud, quod tam populare eſſet, in illo tempore præterire. ego uero, ſi quid eiuſmodi dixi, neque cognitum commemoraui; neque pro teſtimonio dixi; & illa oratio potius temporis mei, quam iudicij, & auctoritatis fuit. cum enim accuſarem, & mihi initio propoſuiſſem, ut animos & populi R. *& iudicium commouerem; cumq; omnes offenſiones iudiciorum, non ex mea opinione, ſed ex hominum rumore proferrem; iſtam rem, quæ tam populariter eſſet agitata, præterire non potui. Sed errat uehementer, ſi quis in orationibus noſtris, quas in iudicijs habuimus, auctoritates noſtras conſignatas ſe habere arbitratur. omnes enim illæ orationes cauſſarum, & temporum ſunt, non hominum ipſorum, ac patronorum. nam, ſi cauſſæ ipſæ pro ſe loqui poſſent, nemo adhiberet oratorem: nunc adhibemur, ut ea dicamus, non dicamus, non quæ noſtra auctoritate conſtituantur; ſed quæ ex re ipſa, cauſſaq; ducantur. hominē ingenioſum,* M. *Antonium aiūt ſolitum eſſere dicere. icirco ſe nullam umquā orationem ſcripſiſſe, ut, ſi quid aliquando, quod non opus eſſet, ab ſe eſſet dictum, poſſet ſe negare dixiſſe. perinde quaſi, quid a nobis dictum, aut actum ſit, id niſi literis mandauerimus, hominum memoria non comprehendatur. ego uero in iſto genere libentius cum multorum, tum hominis eloquentiſſimi, & ſapientiſſimi,* L. *Craſſi auctoritatem ſequor: qui cum* L. *Plancium defenderet, accuſante* M *Bruto, homine in dicendo uehementi, & callido; cum* Bru-

tus, duobus recitatoribus conſtitutis, ex duabus eius orationibus capita alterna inter ſe contraria recitanda curaſſet, quod in diſſuaſione rogationis eius, quæ contra coloniam Narbonenſem *ferebatur, quantum poteſt de auctoritate ſenatus detrahit, in ſuaſione legis* Seruiliæ *ſummis ornat ſenatum laudibus; & multa in equites* R. *cum ex ea oratione aſperius dicta recitaſſet, quo animi illorum iudicum in* Craſſum *incenderentur; aliquantum eſſe commotus dicitur. itaque in reſpondendo primum expoſuit utriuſque rationem temporis; ut oratio ex re, & cauſſa habita uideretur: deinde, ut intelligere poſſet* Brutus, *quem hominem, & non ſolum qua eloquentia, uerum etiam quo lepore, & quibus facetijs præditum laceſſiſſet, tres & ipſe excitauit recitatores cum ſingulis libellis, quos* M. Brutus, *pater illius accuſatoris, de iure ciuili reliquit. eorum initia cum recitarentur ea, quæ uobis nota eſſe arbitror;* FORTE. EVENIT. VT. RVRI. IN. PRIVERNATE. ESSEMVS. EGO. ET. BRVTVS. FILIVS; *fundum* Priuernatem *flagitabat:* IN. ALBANO. ERAMVS EGO. ET. BRVTVS. FILIVS; *Albanum poſcebat:* IN. TIBVRTI. FORTE. CVM ASSEDISSEMVS; Tiburtem *fundum requirebat:* Brutum *autem, hominem ſapientem, quod filij nequitiam uideret, quæ prædia ei relinqueret, teſtificari dicebat uoluiſſe. quod ſi potuiſſet honeſte ſcribere, ſe in balneis cum id ætatis filio fuiſſe; non præteriјſſet: eas ſe tamen ab eo balneas non ex libris patris, ſed ex tabulis, & ex cenſu quærere.* Craſſus *tum ita* Brutum *ultus eſt, ut illum recitationis ſuæ pæniteret. moleſte enim fortaſſe*

tulerat, ſe in ijs orationibus reprehenſum, quas de rep. habuiſſet, in quibus forſitan magis requiratur conſtantia. Ego autem illa recitata eſſe non moleſte fero, neque enim ab illo tempore, quod tum erat. neque ab ea cauſſa, quæ tum agebatur, aliena fuerunt. neque mihi quidquam oneris ſuſcepi, cum iſta dixi, quo minus honeſte hanc cauſſam & libere poſſem defendere. quod ſi uelim confiteri, me cauſſam A. Cluentij nunc cognoſcere, antea fuiſſe in illa opinione populari: quis tandem id poßit reprehendere: præſertim, iudices, cum a uobis quoque ipſis hoc impetrare ſit æquißimum, quod ego & ab initio petiui, & nunc peto, ut, ſi quam huc grauiorem de illo iudicio opinionem attuliſtis, hanc, cauſſa perſpecta, atque omni ueritate cognita, deponatis. Nunc, quoniam ad omnia, quæ abs te dicta ſunt, T. Ati, de Oppianici damnatione, reſpondi: confiteare, neceſſe eſt, te opinionem multum feſelliſſe, quod exiſtimaris me cauſſam A. Cluentij non facto eius, ſed lege defenſurum. nam hoc perſæpe dixiſti, tibi ſic renunciari, me habere in animo cauſſam hanc præſidio legis defendere. Itane eſt? ab amicis uidelicet imprudentes prodimur: & eſt neſcio quis de ijs, quos amicos nobis arbitramur, qui noſtra conſilia ad aduerſarios deferat. quiſnam tibi hoc renunciauit? quis tam improbus fuit? cui ego autem narraui? nemo, ut opinor, in culpa eſt: ſed nimirum tibi iſtuc lex ipſa renunciauit. ſed num tibi ita defendiſſe uideor, ut tota in cauſſa mentionem ullam fecerim legis? num ſecus hanc cauſſam defendiſſe, ac ſi lege Habitus teneretur? certe, ut hominem confirmare oportet, nullus eſt locus a me purgandi iſtius inuidioſi criminis prætermiſſus. Quid

ergo eſt? quæret fortaſſe quiſpiam, diſpliceat ne mihi legũ præſidio a capite periculum propulſare? mihi uero iudices non diſplicet ſed utor inſtituto meo in hominis honeſti pudentiſq; iudicio. non ſolũ meo conſilio uti conſueui, ſed multum etiam eius, quem defendo, & conſilio & uoluntati obtempero. nam, ut hæc ad me cauſſa delata eſt, qui leges eas, ad quas adhibemur, & in quibus uerſamur, noſſe debere dixi Habito ſtatim, de eo, qui coiſſet, quo quis condemnaretur, illum eſſe liberum; teneri autem noſtrum ordinem. atque ille me orare, & obſecrare cœpit, ut ne ſeſe lege defenderem, cum ego, quæ mihi uiderentur, dicerem, traduxit me ad ſuam ſententiam. affirmabat enim lacrimans, non ſe cupidiorem eſſe ciuitatis retinendæ, quam exiſtimationis. morem homini geſsi: & tamen iccirco feci, (neque enim id ſemper facere debemus) quod uidebã ꝑ ſe ipſam cauſſam copioſiſsime ſine lege poſſe defendi: uidebam in hac deſenſione, qua iam ſum uſus, plus dignitatis, in illa, qua me hic uti noluit, minus laboris futurum. quod ſi nihil aliud eſſet actum, niſi ut hanc cauſſam obtinerem: lege recitata, perorаſſem: neque me illa oratio commoueret, quod ait Atius, indignum eſſe facinus, ſi ſenator iudicio quemquam circumuenerit, legibus eum teneri; ſi eques R. hoc idem fecerit, non teneri. Vt tibi concedam hoc dignum eſſe; (quod cuiuſmodi ſit, iam uidero) tu mihi concedas neceſſe eſt, multo eſſe indignius, in ea ciuitate, quæ legibus teneatur, diſcedi a legibus. hoc enim uinculum eſt huius dignitatis, qua fruimur in rep. hoc fundamentum libertatis, hic fons æquitatis. mens, & animus, & conſiliũ, et ſententia ciuitatis poſita eſt in legibus. ut corpora noſtra ſine mente, ſic ciuitas ſine lege ſuis par-

tibus, ut neruis, ac ſanguine, & membris, uti non poteſt. legum miniſtri, magiſtratus: legum interpretes, iudices: legum denique iccirco omnes ſerui ſumus, ut liberi eſſe poſſimus. Quid eſt, Q. Naſo, cur tu in iſto loco ſedeas? quæ uis eſt, qua abs te hi iudices, tali dignitate prædìti, coerceantur? uos autem, iudices, quamobrem ex tam magna multitudine ciuium tam pauci de hominum fortunis ſententiam fertis? quo iure Atius, quæ uoluit, dixit? cur mihi tamdiu poteſtas dicendi datur? quid ſibi autem illi ſcribæ, quid lictores, quid cæteri, quos apparere huic quæſtioni uideo, uolunt? opinor, hæc omnia lege fieri, totumq́; hoc iudicium, ut antea dixi, quaſi mente quadam regi, & adminiſtrari. Quid ergo eſt? hæc quæſtio ſola ita gubernatur? quid M. Plætorij, & C. Flaminij inter ſicarios? quid C. Orchinij peculatus? quid mea de pecunijs repetundis? quid C. Aquillij, apud quem nunc de ambitu cauſſa dicitur? quid reliquæ quæſtiones? circumſpicite omnes reip. partes: omnia legum imperio, & præſcripto fieri uidebitis. ſi quis apud me te, T. Ati, reum uelit facere, clames te lege pecuniarum repetundarum non teneri: neque hæc tua recuſatio confeſſio ſic captæ pecuniæ, ſed laboris, ſed periculi non legitimi declinatio. nunc, quid agatur, & quid abs te iuris conſtituatur, uide. Iubet lex ea, qua lege hæc quæſtio conſtituta eſt, iudicem quæſtionis, hoc eſt Q. Voconium, cum ijs iudicibus, qui ei obuenerint, (uos appellat, iudices) quærere de ueneno: in quem quærere? infinitum eſt. QVICVMQVE. FECERIT. VENDIDERIT. EMERIT. HABVERIT. DEDERIT. Quid eadem lex ſtatim adiungit? recita. DEQ. EIVS. CAPITE. QVAERITO. Cuius? qui

coierit? conuenerit? non ita eſt. quid ergo eſt? dic. QVI TRIBVNVS. MIL. LEGIONIBVS. QVATTVOR. PRIMIS. QVI. VE. QVAESTOR. TRIBVNVS PL. *Deinceps omnes magiſtratus nominauit.* QVI. VE. IN. SENATV. SENTENTIAM DIXIT. DIXERIT. *Quid tum?* QVI. EORVM COIT. COIERIT. CONVENIT. CONVENERIT. QVO. QVIS. IVDICIO. PVCLICO. CONDEMNARETVR. *Qui eorum? quorum? uidelicet, qui ſupra ſcripti ſunt. quid intereſt, utro modo ſcriptum ſit? etſi eſt apertum, tamen ipſa lex docet: ubi enim omnes mortales alligat, ita loquitur.* QVI. VENENVM. MALVM. FECIT. FECERIT. *Omnes uiri, mulieres, liberi, ſerui in iudicium uocantur. ſi item de coitione uoluiſſet, adiunxiſſet, Qui ue coierit: nunc ita eſt:* DEQ. EIVS. CAPITE. QVAERITO. QVI. MAGISTRATVM. HABVERIT. QVI VE. IN SENATV. SENTENTIAM. DIXERIT. QVI. EORVM. COIT. COIERIT. *Num is eſt Cluentius? certe non eſt. quis ergo eſt Cluentius? qui tamen defendi cauſſam ſuam lege nolit itaque abiicio legem: morem Cluẽtio gero. tibi tamen, Ati, pauca, quæ ab huius cauſſa ſeiuncta ſunt, reſpondebo. eſt enim quiddam in hac cauſſa, quod Cluentius ad ſe; eſt aliquid, quod ego ad me putem pertinere. hic ſua putat intereſſe, ſe re ipſa, & geſto negotio, non lege, defendi: ego autem mea exiſtimo intereſſe, me nulla in diſputatione ab Atio uideri eſſe ſuperatum. non enim mihi hæc cauſſa ſola eicenda eſt: omnibus hic labor meus propoſitus eſt, quicumque hac facultate defenſionis contenti eſſe poſſunt. nolo quemquam*

eorum,

eorum, qui adſunt, exiſtimare, me, quæ de lege ab Atio dicta ſunt, ſi reticuerim, comprobare. quamobrem, Cluenti, de te tibi obſequor; neque ego legem recito; neque hoc loco pro te dico: ſed ea, quæ a me deſiderari arbitror, non relinquam. Iniquum tibi uidetur, Ati, eſſe, non iiſdem legibus omnes teneri. Primum, ut id iniquiſſimum eſſe confitear, huiuſmodi eſt, ut commutatis eis opus ſit legibus, non ut iis, quæ ſunt, non pareamus. deinde, quis umquam hoc ſenator accuſauit, ut, cum altiorem gradum dignitatis beneficio populi R. eſſet conſecutus, eo ſe putaret durioribus legum condicionibus uti non oportere? quam multa ſunt commoda, quibus caremus: quam multa moleſta, ac difficilia, quæ ſubimus. atque hæc omnia tantum honoris, & amplitudinis commodis compenſantur. Conuerte nunc ad equeſtrem ordinem, atque in ceteros ordines: eaſdem uitæ condiciones non perferent: putant enim minus multos ſibi laqueos legum, & condicionum, ac iudiciorum propoſitos eſſe oportere, qui in ſummum locum ciuitatis aut non potuerunt adſcendere, aut non petiuerunt. Atque, ut omittam leges alias omnes, quibus nos tenemur, ceteri autem ſunt ordines liberati: hanc ipſam legem, ne quis iudicio circumueniretur, C. Gracchus tulit: eam legem pro plebe non in plebem tulit. poſtea L. Sylla, homo a populi cauſſa remotiſſimus, tamen, cum eius rei quæſtionem hac ipſa lege conſtitueret, qua uos hoc tempore iudicatis, populum R. quem ab hoc genere liberum acceperat, alligare noua quæſtionis genere auſus non eſt. quod ſi fieri poſſe exiſtimaſſet, pro illo odio, quod habuit in equeſtrem ordinem, nihil feciſſet libentius, quam omnem illam acerbitatem proſcriptionis ſuæ, queſtus in ueteres iudices, in hanc unam quæſtionem con-

tuliſſet. nec nunc quidquam agitur. mihi credite, iudices, & proſpicite id, quod prouidendum eſt, niſi ut equeſter ordo in huiuſce legis periculum includatur: neque hoc agitur ab omnibus, ſed a paucis. nam ij ſenatores, qui ſe facile tuentur integritate, & innocentia, quales, ut uere dicam, uos eſtis, & ceteri, qui ſine cupiditate uixerũt, equites ordini ſenatorio dignitate proximos, concordia coniunctiſſimos eſſe cupiunt: ſed ij, qui ſe uolũt poſſe omnia, neque præterea quidquam eſſe aut in homine ullo, ut in ordine, hoc uno metu ſe putant equites R. in poteſtatem ſuam redacturos, ſi conſtitutum eſt, ut de ijs, qui rem iudicarent, huiuſcemodi iudicia fieri poſſint. uident enim auctoritatem huius ordinis confirmari: uident iudicia comprobari: hoc metu propoſito, euellere ſe aculeum ſeueritatis ueſtræ poſſe confidunt. quis enim de homine audeat paullo maioribus opibus prædito uere & fortiter iudicare, cum uideat ſibi de eo, quod coierit, aut conſenſerit, cauſſam eſſe dicendã? o uiros fortes equites R. qui homini clariſſimo, ac potentiſſimo M. Druſo trib. pl. reſtiterunt, cum ille nihil aliud ageret, cum illa cuncta, quæ tum erat, nobilitate, niſi uti, qui rem iudicaſſent, huiuſcemodi quæſtionibus in iudicium uocarentur. tunc C. Flauius Puſio, Cn. Titinius, C. Mæcenas, illa robora populi R. ceteriq; huiuſmodi ordinis non fecerunt idem, quod nunc Cluentius, ut aliquid culpæ ſuſcipere ſe putarent recuſando; ſed apertiſſime repugnarunt, cum hæc recuſarent, & palam fortiſſime atque honeſtiſſime dicerent: ſe potuiſſe iudicio populi R. in ampliſſimum locum peruenire, ſi ſua ſtudia ad honores petendos cõferre uoluiſſent: ſeſe uidiſſe, in ea uita qualis ſplendor ineſſet, quanta ornamenta, quæ dignitas: quæ ſe non contem-

pſiſſe, ſed ordine ſuo patrumq́; ſuorum contentos fuiſſe, et uitam illam tranquillam, & quietam, remotam a procellis inuidiarum, & huiuſcemodi iudiciorum anfractu, ſequi maluiſſe: aut ſibi ad honores petendos ætatem integram reſtitui oportere; aut, quoniam id non poſſet, eã condicionem uitæ, quam ſecuti, petitionem reliquiſſent, manere: iniquum eſſe eos, qui honorum ornamenta propter periculorum multitudinem prætermiſiſſent, populi beneficijs eſſe priuatos, iudiciorum nouorum periculis non carere: ſenatorem hoc queri non poſſe; propterea quod ex codicione propoſita petere cœpiſſet, quodq́; permulta eſſent ornamenta, quibus eam mitigare moleſtiam poſſet, locus, auctoritas, domi ſplendor, apud exteras nationes nomẽ, & gratia, toga prætexta, ſella curulis, inſignia, faſces, exercitus, imperia, prouinciæ: quibus in rebus cum ſummum recte factis maiores noſtri præmium, tum plura peccatis pericula propoſita eſſe uoluerunt. illi non hoc recuſabant, ea ne lege accuſarentur, qua nunc Habitus accuſatur, quæ tunc erat Sempronia, nunc eſt Cornelia: intelligebant enim ea lege equeſtrem ordinem non teneri: ſed ne noua lege alligarentur, laborabant. Habitus ne hoc quidem umquam recuſauit, quo minus uel ea lege rationem uitæ ſuæ redderet, qua non teneretur. quæ ſi uobis condicio placet, omnes id agamus, ut hæc quamprimum in omnes ordines quæſtio perferatur. interea quidem, per deos immortales, quoniam omnia commoda noſtra, iura, libertatem, ſalutẽ denique legibus obtinemus, a legibus nõ recedamus: ſimul & illud quam ſit indignum cogitemus, populũ R. aliud nũc agere, uobis remp. & fortunas ſuas comiſiſſe, ipſum ſine cura eſſe, non metuere ne lege

ea, quam numquam ipſe iuſſerit, & quæſtione, qua ſe ſolutum liberum'q; eſſe arbitretur, per paucos iudices adſtringatur. agit enim ſic cauſſam T. Atius, *adoleſcens bonus, & diſertus, omnes ciues legibus teneri omnibus: uos attenditis, & auditis ſilentio, ſicut facere debetis.* A. Cluentius, *eques* R.: *cauſſam dicit ea lege, qua lege, ſenatores, & ij, qui magiſtratum habuerunt, ſoli tenentur. mihi per eum recuſare, & in arce legis præſidia conſtituere defenſionis meæ non licet. ſi obtinuerit cauſſam* Cluentius, *ſicuti ueſtra æquitate nixi confidimus: omnes exiſtimabunt id, quod erit, obtinuiſſe propter innocentiam, quoniam ita defenſus ſit; in lege autem, quam attingere noluerit, præſidij nihil fuiſſe.* Hic *nunc eſt quiddam, quod ad me pertineat, de quo ante dixi, quod ego populo* R. *præſtare debeam; quoniam is meæ uitæ ſtatus eſt, ut omnis mihi cura, atque opera poſita ſit in omnium periculis defendendis.* Video, *quanta, & quam periculoſa, & quam infinita quæſtio tentetur ab accuſatoribus, cum eam legem, quæ in noſtrum ordinem ſcripta ſit, in populum* R. *transferre conentur. quæ in lege eſt:* QVI. COIERIT. Quod *quam lateat, pateat, uidetis.* CONVENERIT. Aeque *infinitum, & incertum eſt.* CONSENSERIT. Hoc *uero cum incertum, & infinitum, tum obſcurum, & occultum eſt.* FALSVM VE. TESTIMONIVM. DIXERIT. Quis *de plebe* Romana *teſtimonium dixit umquam, cui non hoc periculum,* T. Atio *auctore, paratum eſſe uideatis? nam dicturum quidem certe, ſi hoc iudicium plebi* Romanæ *propoſitum ſit, neminem umquam eſſe confirmo. ſed hoc polliceor omnibus, ſi cui forte hac lege negotium faceſſetur, qui lege non teneatur, ſi is uti me defenſore uolue-*

rit, me eius cauſſam legis præſidio defenſurum, & uel his iudicibus, uel eorum ſimilibus facile probaturum: & omni me defenſione uſurum eſſe legis: qua nunc ut utar, ab eo, cuius uoluntati mihi obtemperandum eſt, non conceditur, non enim debeo dubitare, iudices, quin, ſi qua ad uos cauſſa huiuſmodi delata ſit eius, qui lege non teneatur, etiam ſi is inuidioſus, aut multis offenſus eſſe uideatur, etiam ſi eum oderitis, etiam ſi inuiti abſoluturi ſitis, tamen abſoluatis, & religioni potius ueſtræ, quam odio, pareatis. eſt enim ſapientis iudicis, meminiſſe ſe hominem; cogitare, tantum ſibi a populo R. eſſe permiſſum, quantum commiſſum, & creditum ſit; &, non ſolum ſibi poteſtatem datam, uerum etiam fidem habitam eſſe meminiſſe; poſſe, quem oderit, abſoluere; quem non oderit, condemnare; & ſemper, non quid ipſe uelit, ſed quid lex, & religio cogat, cogitare; animaduertere, qua lege reus citetur, de quo reo cognoſcat, quæ res in quæſtione uerſetur. cum hæc ſunt uidenda, tum uero illud eſt hominis magni, iudices, atque ſapientis, cum illam iudicandi cauſſa tabellam ſumpſerit, non ſe putare eſſe ſolum, neque ſibi, quodcumque concupierit, licere, ſed habere in conſilio legem, religionem, æquitatem, fidem; libidinem autem, odium, inuidiam, metum, cupiditatesq; omnes amouere; maximiq; æſtimare conſcientiam mentis ſuæ, quam ab dijs immortalibus accepimus, quæ a nobis diuelli non poteſt: quæ ſi optimorum conſiliorum, atq; factorum teſtis in omni uita nobis erit, ſine ullo metu, & ſumma cum honeſtate uiuemus. hæc ſi T. Atius aut cognouiſſet, aut cogitaſſet; profecto ne conatus quidem eſſet dicere id, quod multis uerbis egit; iudicem, quod ei uideatur,

co eſſe mortuum, poſſeßionemq; eius bonorum prætoris edi-ćto huic, illius ſororis filio, adoleſcenti pudentisſimo, & inprimis honeſto, equiti R. datam, Numerio Cluentio, quem uidetis. Alterum ueneficij crimen, Oppianico huic adoleſcenti, cum eius in nuptijs more Larinatium multitudo hominum pranderet, uenenum Habiti conſilio paratum: id cum daretur in mulſo, Balbutium quendam, eius familiarem, intercepiſſe, bibiſſe, ſtatimq; eſſe mortuum. Hæc ego ſi ſic agerem, tamquam mihi crimen eſſet diluendum; hæc pluribus uerbis dicerem, quæ nunc paucis percurrit oratio mea. Quid umquam Habitus in ſe admiſit, ut hoc tantum ab eo facinus non abhorrere uideatur? Quid autem magnopere Oppianicum metuebat? cum ille uerbum omnino in hac ipſa cauſſa nullum facere potuerit, huic autem accuſatores, matre uiua, deeſſe non poſſent: quod iam intelligetis. an, ut de cauſſa eius periculi nihil decederet, ad cauſſam nouum crimen accederet? Quod autem tempus ueneni dandi illo die? in illa frequentia? per quem porro datum? unde ſumptum? quæ deinde interceptio poculi? cur non de integro autem datum? multa ſunt, quæ dici poſſunt: ſed non committam, ut uidear non dicendo uoluiſſe dicere: res enim iam ſe ipſa defendat. Nego illum adoleſcentem, quem ſtatim, epoto poculo, mortuũ eſſe dixiſtis, omnino illo die eſſe mortuum. magnum, & impudens mendacium. perſpicite cetera. Dico illum, cum ad illud prandium crudior ueniſſet, &, ut ætas illa fert, ſibi tum non peperciſſet, aliquot dies ægrotaſſe, & ita eſſe mortuum. quis huic rei teſtis eſt? idem, qui ſui luctus, pater, pater, inquam, illius adoleſcentis: quem propter animi dolorem pertenuis ſuſpicio potuiſſet ex il-

lò loco teſtem in A. Cluentium conſtituere, is hunc ſuo teſtimonio ſubleuat. quod recita. tu autem, niſi moleſtum eſt, paulliſper exſurge, & perfer hunc dolorem commemorationis neceſſariæ: in qua ego diutius non morabor; quoniam, quod fuit uiri optimi, feciſti, ut ne cui innocenti mæror tuus calamitatem, & falſum crimen afferret.

TESTIMONIVM.

Vnum etiam mihi reliquum eiuſmodi crimen eſt, iudices, ex quo illud perſpicere poßitis, quod a me initio orationis meæ dictum eſt; quidquid mali per hos annos A. Cluentius uiderit, quidquid hoc tempore habeat ſollicitudinis, ac negotij, id omne a matre eſſe conflatum. Oppianicum ueneno necatum eſſe, quod ei datum ſit in pane per M. Aſellium quendam, familiarem illius, idq; Habiti cõſilio factum eſſe, dicitis. in quo primum illud quæro, quæ cauſſa Habito fuerit, cur interficere Oppianicum uellet. inimicitias enim inter ipſos fuiſſe confiteor: ſed homines inimicos ſuos morte affici uolũt, uel quod metuũt, uel quod oderunt. quo tandem igitur Habitus metu adductus tantum in ſe facinus ſuſcipere conatus eſt? quid erat, quod iam Oppianicum, pœna affectum pro maleficijs, eiectum e ciuitate, quiſquam timeret? quid metuebat? ut oppugnaretur a perdito? an ne accuſaretur a condemnato, an ne exſulis teſtimonio læderetur? ſin autem, quod oderat, Habitus icćirco illum uita frui noluit: adeo ne erat ſtultus, ut illam, quam tum ille uiuebat, uitam eſſe arbitraretur, damnati exſulis, deſerti ab omnibus, quem propter animi importunitatem nemo recipere tecto, nemo adire, nemo alloqui, nemo reſpicere uellet? huius igitur uitæ Habitus in-

uidebat? hunc ſi acerbe, & penitus oderat, non eum quam diutiſſime uiuere uelle debebat? huic mortem maturabat inimicus, quod illi unum in malis perfugium erat calamitatis? qui ſi quid animi ac uirtutis habuiſſet, ut multi ſæpe fortes uiri in eiuſmodi dolore, mortem ſibi ipſe conſciſſet. huic quamobrem id uellet inimicus offerre, quod ipſe ſibi optare deberet? nam nunc quidem quid tandem illi mali mors attulit? niſi forte ineptijs ac fabulis ducimur, ut exiſtimemus illum apud inferos impiorum ſupplicia perferre, ac plures illic offendiſſe inimicos, quam hic reliquiſſe; a ſocrus, ab uxorum, a fratris, a liberum pœnis actum eſſe præcipitem in ſceleratorum ſedem, atque regionem. quæ ſi falſa ſunt, id quod omnes intelligunt: quid ei tandem aliud mors eripuit, præter ſenſum doloris? Age uero, uenenum per quem datum? per M. Aſellium. quid huic cum Habito? nihil; atque adeo, quod ille Oppianico familiariſſime eſt uſus, potius etiam contra ſimultas. ei ne igitur, quem ſibi offenſiorem, Oppianico familiariſſimum ſciebat eſſe, potiſſimum & ſuum ſcelus, & illius periculum committebat? cur deinde tu, qui pietate ad accuſandum excitatus es, hunc Aſellium eſſe inultum tam diu ſinis? cur non Habiti exemplo uſus es, ut per illum, qui attuliſſet uenenum, de hoc præiudicaretur? Iam uero illud quam non probabile, quam inuſitatum, iudices; quam nouum? in pane datum uenenum. facilius ne potuit, quam in poculo? latentius potuit abditum aliqua in parte panis, quam ſi totum colliquefactum in potione eſſet? celerius potuit comeſum, quam epotum, in uenas, atque in omnes partes corporis permanaret? facilius fallere in pane, ſi eſſet animaduerſum; quam in poculo, cum ita con

fuſum aßet, ut ſe cerni nullo modo poßet? At repen tina morte perijt. quod ſi eßet ita factum, tamen ea res, propter multorum eiuſmodi mortem, ſatis firmam ueneni ſuſpicionem non haberet: ſi eßet ſuſpicioſum, tamen ad alios potius, quam ad Habitum, pertineret. uerum in eo ipſo homines impudentißime mentiuntur. id ut intelligatis, & mortem eius, & quemadmodum poſt mortem in Habitum ſit crimen a matre quæſitum, cognoſcite. Cum uagus, & exſul erraret, atque undique excluſus Oppianicus in Falernum ſe ad C. Quinctilium contuliſſet, ibi primum in morbum incidit, ac ſatis uehementer, diuq; ægrotauit. cum eßet una Saßia; & Statio Albio, quodam colono, homine ualente, qui ſimul eße ſolebat, familiarius uteretur; quam uir diſſolutißimus incolumi fortuna pati poßet; & ius illud matrimonij, caſtum atque legitimum, damnatione uiri ſublatum arbitraretur: Nicoſtratus quidam, fidelis Oppianici ſeruulus, percurioſus, & minime mendax, multa dicitur renunciare domino ſolitus eſſe. interea Oppianicus cum iam conualeſceret, neque in Falerno improbitatem coloni diutius ferre poßet, & huc ad urbem profectus eßet, (ſolebat enim extra portam aliquid habere conducti) cecidiße ex equo dicitur, & homo infirma ualetudine latus offendiße uehementer, &, poſtea quam ad urbem cum febri uenerit, paucis diebus eße mortuus. morti ratio, iudices, eiuſmodi eſt, ut aut nihil habeat ſuſpicionis, aut, ſi quid habet, id intra parietes in domeſtico ſcelere uerſetur. poſt mortem eius Saßia ſtatim moliri nefaria mulier cœpit inſidias filio: queſtionem habere de uiri morte conſtituit: emit de A. Rupilio, quo erat uſus Oppianicus medico, Stratonem quendam, quaſi ut idē

faceret, quod Habitus in emendo Diogene fecerat. de hoc Stratone, & de Aſecla quodam, ſeruo ſuo, quæſituram eſſe dixit. præterea ſeruum illum Nicoſtratum, quem nimium loquacem fuiſſe, ac nimium domino fidelem arbitrabatur, ab hoc adoleſcente Oppianico in quæſtionem poſtulauit. hic cum eſſet illo tempore puer, & illa quæſtio de patris ſui morte conſtitui diceretur; etſi illum ſeruum & ſibi beneuolum eſſe, & patri fuiße arbitrabatur, nihil tamen eſt auſus recuſare. aduocantur amici, & hoſpites Oppianici, & ipſius mulieris, multi homines honeſti, atque omnibus rebus ornati: tormentis omnibus uehementißimis quæritur. cum eßent animi ſeruorum & ſpe, & metu tentati, ut aliquid in quæſtione dicerent, tamen, ut arbitror, auctoritate aduocatorum, & ui tormentorum adducti, in ueritate manſerunt, neque ſe quidquam ſcire dixerunt. quæſtio illo die de amicorum ſententia dimißa eſt. ſatis longo interuallo poſt iterum aduocantur. habetur de integro quæſtio: nulla uis tormentorum acerrimorum prætermittitur: auerſari aduocati, & iam uix ferre poße: furere crudelis, atque importuna mulier, ſibi nequaquam, ut ſperaßet, ea, quæ cogitaßet, procedere. cum iam tortor, atque eßent tormenta ipſa defeßa, neque tamen illa finem facere uellet: quidam ex aduocatis, homo, & honoribus populi ornatus, & ſumma uirtute præditus, intelligere ſe dixit, non id agi, ut uerum inueniretur, ſed ut aliquid falſi dicere cogerentur. hoc poſtquam cæteri comprobarunt, ex omnium ſententia conſtitutum eſt, ſatis uideri eße quæſitum. redditur Oppianico Nicoſtratus: Larinum ipſa proficiſcitur cum ſuis; mærens, quod iam certe incolumem filium fore putabat. ad quem non modo ue-

rium crimen, ſed ne ficta quidem ſuſpicio perueniret, & cui non modo aperta inimicorum oppugnatio, ſed ne occultæ quidem matris inſidiæ nocere potuiſſent. Larinum *poſtquam uenit, quæ, a* Stratone *illo uenenum antea uiro ſuo datum, ſibi perſuaſum eſſe ſimulaſſet, inſtructam ei continuo, & ornatam* Larini *medicinæ exercendæ cauſſa tabernam dedit. unum, alterum, tertium annum* Saſſia *quieſcebat, ut uelle, atque optare aliquid calamitatis filio potius quam id ſtruere, & moliri uideretur. cum interim,* Hortenſio, Metello *cos. ut hunc* Oppianicum, *aliud agentem, ac nihil eiuſmodi cogitantem, ad hanc accuſatio nem detraheret; inuito deſpondit ei filiam ſuam, illam, quam ex genero ſuſceperat; ut eum, nuptijs alligatum, ſimul & teſtamenti ſpe deuinctum poſſet habere in poteſtate. hoc ipſo fere tempore* Strato *ille medicus domi furtum fecit, & cædem eiuſmodi. cum eſſet in ædibus armarium, in quo ſciret eſſet nummorum aliquantum, & auri, nocteu duos conſeruos dormientes occidit, in piſcinamq; deiecit; ipſe armarij fundum exſecuit, &* HS *, & auri quinque pondo abſtulit, uno ex ſeruis, puero non grandi conſcio. furto poſtridie cognito, omnis ſuſpicio in eos ſeruos, qui non comparebant, commouebatur. cum exſectio illa fundi in armario animaduerteretur, quærebant homines, quonam modo fieri potuiſſet. quidam ex amicis* Saſſiæ *recordatus eſt, ſe nuper in auctione quadam uidiſſe in rebus minutis aduncam ex omni parte dentium, & tortuoſam uenire ſerrulam, qua illud potuiſſe ita circumſecari uideretur. ne multa, perquiritur a coactoribus. inuenitur ea ſeruula ad* Stratonem *perueniſſe. hoc initio ſuſpicionis orto, & aperte inſimulato* Stratone *puer ille conſcius*

pertimuit, rem omnem dominæ indicauit: homines in piſcina inuenti ſunt: Strato in uincula coniectus eſt: atque etiam in taberna eius nummi, nequaquam omnes, reperiuntur. conſtituitur quæſtio de furto. nam, quid quiſquam ſuſpicari aliud poteſt? an hoc dicitis, armario expilato, pecunia ablata, non omni recuperata, occiſis hominibus, inſtitutam eſſe quæſtionem de morte Oppianici? cui probatis? quid eſt, quod minus ueriſimile proferre potuiſtis? deinde, ut omittam cætera, triennio poſt mortem Oppianici de eius morte quærebatur. atque etiam incenſa odio priſtino Nicoſtratum eundem illum tum ſine cauſſa in quæſtionem poſtulauit. Oppianicus primo recuſauit: poſtea quam illa abducturam ſe filiam, mutaturam eſſe teſtamentum minaretur, mulieri crudeliſſimæ ſeruum fideliſſimum non in quæſtionem tulit, ſed plane ad ſupplicium dedit. poſt triennium igitur agitata denique quæſtio de uiri morte habebatur: & de quibus ſeruis habebatur? noua, credo, res obiecta, noui quidam homines in ſuſpicionem uocati ſunt: de Stratone, & de Nicoſtrato. quid? Romæ quæſitum de iſtis hominibus non erat? ita ne tandem? mulier, iam non morbo, ſed ſcelere furioſa, cum quæſtionem habuiſſet Romæ, cum de T. Annij, L. Rutilij, P. Saturij, & cæterorum, honeſtiſſimorum uirorum, ſententia conſtitutum eſſet, ſatis quæſitum uideri; eadem de re, triennio poſt, iiſdem de hominibus, nullo adhibito, non dicam uiro, ne colonum forte affuiſſe dicatis, ſed bono uiro, in filij caput quæſtionem habere conata eſt. an hoc dicitis; (mihi enim uenit in mentem, quid dici poſſit tametſi adhuc non eſſet dictum) cum haberetur de furto quæſtio, Stratonem aliquid de ueneno eſſe confeſſum? hoc uno mo-

do, iudices, ſæpe multorum improbitate depreſſa ueritas emergit, & innocentiæ defenſio intercluſa reſpirat; quod aut ij, qui ad fraudem callidi ſunt, non tantum audent, quantum excogitant; aut illi, quorum eminet audacia, atque proiecta eſt, a conſilijs malitiæ deſeruntur. quod ſi aut confidens aſtutia, aut callida eſſet audacia; uix ullo obſiſti modo poſſet. Verum, furtum factum non eſt? at nihil clarius Larini fuit. an ad Stratonem ſuſpicio non pertinuit? at is & ex ferrula inſimulatus, & a puero conſcio eſt indicatus. an id actum non eſt in quærendo? quæ fuit alia igitur cauſſa quærendi? an id, quod dicendum nobis eſt, & quod tum Saßia dictitabat; cum de furto quæreretur, tum Strato ijſdem in tormentis dixit de ueneno? en hoc illud eſt, quod ante dixi: mulier abundat audacia, conſilio, & ratione deficitur: nam tabellæ quæſtionis plures proferuntur, quæ recitatæ, quobiſq; editæ ſunt, illæ ipſæ, quas tum obſignatas eſſe dixi: in quibus tabellis de furto litera nulla inuenitur. non uenit in mentem, primam orationem Stratonis conſcribere de furto, poſt aliquid adiungere dictum de ueneno, quod non percunctatione quæſitum, ſed dolore expreſſum uideretur. quæſtio de furto eſt, ueneni iam ſuſpicione ſuperiore quæſtione ſublata: quod ipſum hæc eadem mulier indicarat, quæ ut Romæ de amicorum ſententia ſtatuerat ſatis eſſe quæſitum, poſtea per triennium maxime ex omnibus ſeruis Stratonem illum dilexerat, in honore habuerat, commodis omnibus affecerat. cum igitur de furto quæreretur, & eo furto, quod ille ſine controuerſia fecerat: tum ille de eo, quod quærebatur, uerbum nullum fecit, de ueneno ſtatim dixit: de furto, ſi non eo loco, quo de-

ea, quam numquam ipſe iuſſerit, & quæſtione, qua ſe ſolutum liberum'q; eſſe arbitretur, per paucos iudices adſtringatur. agit enim ſic cauſſam T. Atius, adoleſcens bonus, & diſertus, omnes ciues legibus teneri omnibus: uos attenditis, & auditis ſilentio, ſicut facere debetis. A. Cluentius, eques R: cauſſam dicit ea lege, qua lege, ſenatores, & ij, qui magiſtratum habuerunt, ſoli tenentur. mihi per eum recuſare, & in arce legis præſidia conſtituere defenſionis meæ non licet. ſi obtinuerit cauſſam Cluentius, ſicuti ueſtra æquitate nixi confidimus: omnes exiſtimabunt id, quod erit, obtinuiſſe propter innocentiam, quoniam ita defenſus ſit; in lege autem, quam attingere noluerit, præſidij nihil fuiſſe. Hic nunc eſt quiddam, quod ad me pertineat, de quo ante dixi, quod ego populo R. præſtare debeam; quoniam is meæ uitæ ſtatus eſt, ut omnis mihi cura, atque opera poſita ſit in omnium periculis defendendis. Video, quanta, & quam periculoſa, & quam infinita quæſtio tentetur ab accuſatoribus, cum eam legem, quæ in noſtrum ordinem ſcripta ſit, in populum R. transferre conentur. qua in lege eſt: QVI. COIERIT. Quod quam lateat, pateat, uidetis. CONVENERIT. Aeque infinitum, & incertum eſt. CONSENSERIT. Hoc uero cum incertum, & infinitum, tum obſcurum, & occultum eſt. FALSVM VE. TESTIMONIVM. DIXERIT. Quis de plebe Romana teſtimonium dixit umquam, cui non hoc periculum, T. Atio auctore, paratum eſſe uideatis? nam dicturum quidem certe, ſi hoc iudicium plebi Romanæ propoſitum ſit, neminem umquam eſſe confirmo. ſed hoc polliceor omnibus, ſi cui forte hac lege negotium faceſſetur, qui lege non teneatur, ſi is uti me defenſore nolue-

rit, me eius cauſſam legis præſidio defenſurum, & uel his iudicibus, uel eorum ſimilibus facile probaturum: & omni me defenſione uſurum eſſe legis: qua nunc ut utar, ab eo, cuius uoluntati mihi obtemperandum eſt, non conceditur, non enim debeo dubitare, iudices, quin, ſi qua ad uos cauſſa huiuſmodi delata ſit eius, qui lege non teneatur, etiam ſi is inuidioſus, aut multis offenſus eſſe uideatur, etiam ſi eum oderitis, etiam ſi inuiti abſoluturi ſitis, tamen abſoluatis, & religioni potius ueſtræ, quam odio, pareatis. eſt enim ſapientis iudicis, meminiſſe ſe hominem; cogitare, tantum ſibi a populo R. eſſe permiſſum, quantum commiſſum, & creditum ſit; &, non ſolum ſibi poteſtatem datam, uerum etiam fidem habitam eſſe meminiſſe; poſſe, quem oderit, abſoluere; quem non oderit, condemnare; & ſemper, non quid ipſe uelit, ſed quid lex, & religio cogat, cogitare; animaduertere, qua lege reus citetur, de quo reo cognoſcat, quæ res in quæſtione uerſetur. cum hæc ſunt uidenda, tum uero illud eſt hominis magni, iudices, atque ſapientis, cum illam iudicandi cauſſa tabellam ſumpſerit, non ſe putare eſſe ſolum, neque ſibi, quodcumque concupierit, licere, ſed habere in conſilio legem, religionem, æquitatem, fidem; libidinem autem, odium, inuidiam, metum, cupiditatesq́ omnes amouere; maximiq́; æſtimare conſcientiam mentis ſuæ, quam ab dijs immortalibus accepimus, quæ a nobis diuelli non poteſt: quæ ſi optimorum conſiliorum, atq; factorum teſtis in omni uita nobis erit, ſine ullo metu, & ſumma cum honeſtate uiuemus. hæc ſi T. Atius aut cognouiſſet, aut cogitaſſet; profecto ne conatus quidem eſſet dicere id, quod multis uerbis egit; iudicem, quod ei uideatur,

ſtatuere, & non deuinctum legibus eſſe oportere. quibus de rebus mihi pro Cluentij uolũtate nimium, pro reip. dignitate parum, pro ueſtra prudentia ſatis dixiſſe uideor. Reliqua perpauca ſunt, quæ, quia ueſtræ quæſtionis erant, iccirco illi ſtatuerunt ſibi fingenda eſſe, & proferenda, ne omnium turpiſsimi reperirentur, ſi in iudicium nihil, præter inuidiam, attuliſsent. Atque, ut exiſtimetis neceſſario me de his rebus, de quibus iam dixerim, pluribus egiſſe uerbis, attendite reliqua; profecto intelligetis ea, quæ paucis demonſtrari potuerunt, breuiſſime eſſe defenſa. Cn. Decio Samniti, ei, qui proſcriptus eſt, iniuriam in calamitate eius ab huius familia factam eſſe dixiſtis. a nullo ille liberalius, quam a Cluentio, tractatus eſt. huius illum opes in rebus eius incommodis subleuarunt. atque hoc cum ipſe, tum omnes eius amici, neceſſarijq; cognouerunt, Ancarij, & Pacem paſtoribus huius uillicos uim, & manus attuliſſe. Cum quædã in collibus, ut ſolet, controuerſia paſtorum eſſet orta; Habiti uillici rẽ domini, & priuatam poſſeſsionem defenderũt. cum eſſet expoſtulatio facta; cauſſa illis demonſtrata, ſine iudicio controuerſiaq; diſceſſum eſt. P. Aelij teſtamento propinquus exheredatus cum eſſet, heres hic alienior inſtitutus eſt. P. Aelius Habiti merito fecit: neque id in teſtamento faciendo interfuit: idq; teſtamentum ab huius inimico Oppianico eſt obſignatum. Florio legatum ex teſtamento, infitiatum eſſe. Non eſt ita: ſed cum HS XXX ſcripta eſſent, pro HS CCC, neque ei ſatis cautum uideretur, uoluit eum aliquid acceptum referre liberalitati ſuæ. primo debere negauit, poſt ſine controuerſia ſoluit. Cœlij cuiuſdam Samnitis uxorem poſt bellum

ab hoc eſſe repetitam. Mulierem cum emiſſet de ſectoribus; quo tempore eam primum liberam eſſe audiuit, ſine iudicio reddidit Cœlio. Ennium eſſe quendam, cuius bona teneat Habitus. Eſt hic Ennius egens quidam calumniator, mercenarius Oppianici, qui permultos annos quieuit, deinde aliquando cum ſeruo Habiti furti egit, nuper ab ipſo Habito petere cœpit. hic illo priuato iudicio, mihi credite, nobis iiſdem fortaſſe patronis calumniã non effugiet. Atque etiam, ut nobis renunciatur, hominem multorum hoſpitum, A. Binnium quendam, coponem de uia Latina, ſubornatis, qui ſibi a Cluentio, ſeruiſq; eius in taberna ſua manus allatas eſſe dicat. quo de homine nihil etiam nũc dicere nobis eſt neceſſe. ſi inuitauerit, id quod ſolet, ſic hominem accipiemus, ut moleſte ferat, ſe de uia deceßiſſe. Habetis iudices, quæ in totam uitam de moribus A. Cluentij, quem illi inuidioſum reum uolunt eße, annos octo meditati accuſatores collegerunt, quam leuia genere ipſo, quam falſa re, quam breuia reſponſu. cognoſcite nũc id, quod ad ueſtrum iuſiurandum pertinet, quod ueſtri iudicij eſt, quod nobis oneris impoſuit ea lex, qua coacti huc conueniſtis, de criminibus ueneni: ut omnes intelligant, quam paucis uerbis hæc cauſſa perorari potuerit; & quam multa a me dicta ſint, quæ ad huius uoluntatem maxime, ad ueſtrum iudicium minime pertinerent. Obiectum eſt, C. Vibium Capacem ab hoc A. Cluentio ueneno eſſe ſublatum. Opportune adeſt homo ſumma fide, & omni uirtute præditus, L. Plætorius ſenator, qui illius Capacis hoſpes fuit, & familiaris. apud hunc ille Romæ habitauit, apud hunc ægrotauit, huius domi eſt mortuus, haud heres eſt Cluentius: inteſtatum di-

co eſſe mortuum, poſſeßionemq; eius bonorum prætoris edicto huic, illius ſororis filio, adoleſcenti pudentisſimo, & inprimis honeſto, equiti R. datam, Numerio Cluentio, quem uidetis: Alterum ueneficij crimen, Oppianico huic adoleſcenti, cum eius in nuptijs more Larinatium multitudo hominum pranderet, uenenum Habiti conſilio paratum: id cum daretur in mulſo, Balbutium quendam, eius familiarem, intercepiſſe, bibiſſe, ſtatimq; eſſe mortuum. Hæc ego ſi ſic agerem, tamquam mihi crimen eſſet diluendum; hæc pluribus uerbis dicerem, quæ nunc paucis percurrit oratio mea. Quid umquam Habitus in ſe admiſit, ut hoc tantum ab eo facinus non abhorrere uideatur? Quid autem magnopere Oppianicum metuebat? cum ille uerbum omnino in hac ipſa cauſſa nullum facere potuerit, huic autem accuſatores, matre uiua, deeſſe non poſſent: quod iam intelligetis. an, ut de cauſſa eius periculi nihil decederet, ad cauſſam nouum crimen accederet? Quod autem tempus ueneni dandi illo die? in illa frequentia? per quem porro datum? unde ſumptum? quæ deinde interceptio poculi? cur non de integro autem datum? multa ſunt, quæ dici poſſunt: ſed non committam, ut uidear non dicendo uoluiſſe dicere: res enim iam ſe ipſa defendat. Nego illum adoleſcentem, quem ſtatim, epoto poculo, mortuũ eſſe dixiſtis, omnino illo die eſſe mortuum. magnum, & impudens mendacium. perſpicite cetera. Dico illum, cum ad illud prandium crudior ueniſſet, &, ut ætas illa fert, ſibi tum non peperciſſet, aliquot dies ægrotaſſe, & ita eſſe mortuum. quis huic rei teſtis eſt? idem, qui ſui luctus, pater, pater, inquam, illius adoleſcentis: quem propter animi dolorem pertenuis ſuſpicio potuiſſet ex il-

lò loco teſtem in A. Cluentium conſtituere, is hunc ſuo teſtimonio ſubleuat. quod recita. tu autem, niſi moleſtum eſt, paulliſper exſurge, & perfer hunc dolorem commemorationis neceſſariæ: in qua ego diutius non morabor; quoniam, quod fuit uiri optimi, feciſti, ut ne cui innocenti mæror tuus calamitatem, & falſum crimen afferret.

TESTIMONIVM.

Vnum etiam mihi reliquum eiuſmodi crimen eſt, iudices, ex quo illud perſpicere poßitis, quod a me initio orationis meæ dictum eſt; quidquid mali per hos annos A. Cluentius uiderit, quidquid hoc tempore habeat ſolicitudinis, ac negotij, id omne a matre eſſe conflatum. Oppianicum ueneno necatum eſſe, quod ei datum ſit in pane per M. Aſellium quendam, familiarem illius, idq; Habiti cõſilio factum eſſe, dicitis. in quo primum illud quæro, quæ cauſſa Habito fuerit, cur interficere Oppianicum uellet. inimicitias enim inter ipſos fuiſſe confiteor: ſed homines inimicos ſuos morte affici uolũt, uel quod metuũt, uel quod oderunt. quo tandem igitur Habitus metu adductus tantum in ſe facinus ſuſcipere conatus eſt? quid erat, quod iam Oppianicum, pœna affectum pro maleficijs, eiectum e ciuitate, quiſquam timeret? quid metuebat? ut oppugnaretur a perdito? an ne accuſaretur a condemnato, an ne exſulis teſtimonio læderetur? ſin autem, quod oderat, Habitus iccirco illum uita frui noluit: adeo ne erat ſtultus, ut illam, quam tum ille uiuebat, uitam eſſe arbitraretur, damnati exſulis, deſerti ab omnibus, quem propter animi importunitatem nemo recipere tecto, nemo adire, nemo alloqui, nemo reſpicere uellet? huius igitur uitæ Habitus in-

uidebat? hunc ſi acerbe, & penitus oderat, non eum quam diutiſsime uiuere uelle debebat? huic mortem maturabat inimicus, quod illi unum in malis perfugium erat calamitatis? qui ſi quid animi ac uirtutis habuiſſet, ut multi ſæpe fortes uiri in eiuſmodi dolore, mortem ſibi ipſe conſciſſet. huic quamobrem id uellet inimicus offerre, quod ipſe ſibi optare deberet? nam nunc quidem quid tandem illi mali mors attulit? niſi forte ineptijs ac fabulis ducimur, ut exiſtimemus illum apud inferos impiorum ſupplicia perferre, ac plures illic offendiſſe inimicos, quam hic reliquiſſe; a ſocrus, ab uxorum, a fratris, a liberum pœnis actum eſſe præcipitem in ſceleratorum ſedem, atque regionem. quæ ſi falſa ſunt, id quod omnes intelligunt: quid ei tandem aliud mors eripuit, præter ſenſum doloris? Age uero, uenenum per quem datum? per M. Aſellium. quid huic cum Habito? nihil; atque adeo, quod ille Oppianico familiariſsime eſt uſus, potius etiam contra ſimultas. ei ne igitur, quem ſibi offenſiorem, Oppianico familiariſsimum ſciebat eſſe, potiſsimum & ſuum ſcelus, & illius periculum committebat? cur deinde tu, qui pietate ad accuſandum excitatus es, hunc Aſellium eſſe inultum tam diu ſinis? cur non Habiti exemplo uſus es, ut per illum, qui attuliſſet uenenum, de hoc præiudicaretur? Iam uero illud quam non probabile, quam inuſitatum, iudices, quam nouum? in pane datum uenenum. facilius ne potuit, quam in poculo? latentius potuit abditum aliqua in parte panis, quam ſi totum colliquefactum in potione eſſet? celerius potuit comeſum, quam epotum, in uenas, atque in omnes partes corporis permanaret? facilius fallere in pane, ſi eſſet animaduerſum; quam in poculo, cum ita con

fuſum aſſet, ut ſe cerni nullo modo poſſet? At repentina morte periit. quod ſi eſſet ita factum, tamen ea res, propter multorum eiuſmodi mortem, ſatis firmam ueneni ſuſpicionem non haberet: ſi eſſet ſuſpicioſum, tamen ad alios potius, quam ad Habitum, pertineret. uerum in eo ipſo homines impudentiſſime mentiuntur. id ut intelligatis, & mortem eius, & quemadmodum poſt mortem in Habitum ſit crimen a matre quaſitum, cognoſcite. Cum uagus, & exſul erraret, atque undique excluſus Oppianicus in Falernum ſe ad C. Quinctilium contuliſſet, ibi primum in morbum incidit, ac ſatis uehementer, diuq; ægrotauit. cum eſſet una Saſſia; & Statio Albio, quodam colono, homine ualente, qui ſimul eſſe ſolebat, familiarius uteretur; quam uir diſſolutiſſimus incolumi fortuna pati poſſet; & ius illud matrimonii, caſtum atque legitimum, damnatione uiri ſublatum arbitraretur: Nicoſtratus quidam, fidelis Oppianici ſeruulus, percurioſus, & minime mendax, multa dicitur renunciare domino ſolitus eſſe. interea Oppianicus cum iam conualeſceret, neque in Falerno improbitatem coloni diutius ferre poſſet, & huc ad urbem profectus eſſet, (ſolebat enim extra portam aliquid habere conducti) cecidiſſe ex equo dicitur, & homo infirma ualetudine latus offendiſſe uehementer, &, poſtea quam ad urbem cum febri uenerit, paucis diebus eſſe mortuus. morti ratio, iudices, eiuſmodi eſt, ut aut nihil habeat ſuſpicionis, aut, ſi quid habet, id intra parietes in domeſtico ſcelere uerſetur. poſt mortem eius Saſſio ſtatim moliri nefaria mulier cœpit inſidias filio: queſtionem habere de uiri morte conſtituit: emit de A. Rupilio, quo erat uſus Oppianicus medico, Stratonem quendam, quaſi ut idē

faceret, quod Habitus in emendo Diogene fecerat. de hoc Stratone, & de Aſecla quodam, ſeruo ſuo, quæſituram eſſe dixit. præterea ſeruum illum Nicoſtratum, quem nimium loquacem fuiſſe, ac nimium domino fidelem arbitrabatur, ab hoc adoleſcente Oppianico in quæſtionem poſtulauit. hic cum eſſet illo tempore puer, & illa quæſtio de patris ſui morte conſtitui diceretur; etſi illum ſeruum & ſibi beneuolum eſſe, & patri fuiſſe arbitrabatur, nihil tamen eſt auſus recuſare. aduocantur amici, & hoſpites Oppianici, & ipſius mulieris, multi homines honeſti, atque omnibus rebus ornati: tormentis omnibus uehementiſſimis quæritur. cum eſſent animi ſeruorum & ſpe, & metu tentati, ut aliquid in quæſtione dicerent, tamen, ut arbitror, auctoritate aduocatorum, & ui tormentorum adducti, in ueritate manſerunt, neque ſe quidquam ſcire dixerunt. quæſtio illo die de amicorum ſententia dimiſſa eſt. ſatis longo interuallo poſt iterum aduocantur. habetur de integro quæſtio: nulla uis tormentorum acerrimorum prætermittitur: auerſari aduocati, & iam uix ferre poſſe: furere crudelis, atque importuna mulier, ſibi nequaquam, ut ſperaſſet, ea, quæ cogitaſſet, procedere. cum iam tortor, atque eſſent tormenta ipſa defeſſa, neque tamen illa finem facere uellet: quidam ex aduocatis, homo, & honoribus populi ornatus, & ſumma uirtute præditus, intelligere ſe dixit, non id agi, ut uerum inueniretur, ſed ut aliquid falſi dicere cogerentur. hoc poſtquam ceteri comprobarunt, ex omnium ſententia conſtitutum eſt, ſatis uideri eſſe quæſitum. redditur Oppianico Nicoſtratus: Larinum ipſa proficiſcitur cum ſuis, mærens, quod iam certe incolumem filium fore putabat. ad quem non modo ue-

rium crimen, ſed ne ficta quidem ſuſpicio perueniret, & cui non modo aperta inimicorum oppugnatio, ſed ne occultæ quidem matris inſidiæ nocere potuiſſent. Larinum poſtquam uenit, quæ, a Stratone illo uenenum antea uiro ſuo datum, ſibi perſuaſum eſſe ſimulaſſet, inſtructam ei continuo, & ornatam Larini medicinæ exercendæ cauſſa tabernam dedit. unum, alterum, tertium annum Saſſia quieſcebat, ut uelle, atque optare aliquid calamitatis filio potius quam id ſtruere, & moliri uideretur. cum interim, Hortenſio, Metello *cos. ut hunc* Oppianicum, *aliud agentem, ac nihil eiuſmodi cogitantem, ad hanc accuſationem detraheret; inuito deſpondit ei filiam ſuam, illam, quam ex genero ſuſceperat; ut eum, nuptijs alligatum, ſimul & teſtamenti ſpe deuinctum poſſet habere in poteſtate. hoc ipſo fere tempore Strato ille medicus domi furtum fecit, & cædem eiuſmodi. cum eſſet in ædibus armarium, in quo ſciret eſſet nummorum aliquantum, & auri, noctu duos conſeruos dormientes occidit, in piſcinamq; deiecit; ipſe armarij fundum exſecuit, &* HS *, & auri quinque pondo abſtulit, uno ex ſeruis, puero non grandi, conſcio: furto poſtridie cognito, omnis ſuſpicio in eos ſeruos, qui non comparebant, commouebatur. cum exſectio illa fundi in armario animaduerteretur, quærebant homines, quonam modo fieri potuiſſet. quidam ex amicis Saſſiæ recordatus eſt, ſe nuper in auctione quadam uidiſſe in rebus minutis aduncam ex omni parte dentium, & tortuoſam uenire ſerrulam, qua illud potuiſſe ita circumſecari uideretur. ne multa, perquiritur a coactoribus. inuenitur ea ſerrula ad Stratonem perueniſſe. hoc initio ſuſpicionis orto, & aperte inſimulato Stratone puer ille conſcius*

pertimuit, rem omnem dominæ indicauit: homines in piſcina inuenti ſunt: Strato in uincula coniectus eſt: atque etiam in taberna eius nummi, nequaquam omnes, reperiuntur. conſtituitur quæſtio de furto. nam, quid quiſquam ſuſpicari aliud poteſt? an hoc dicitis, armario expilato, pecunia ablata, non omni recuperata, occiſis hominibus, inſtitutam eſſe quæſtionem de morte Oppianici? cui probatis? quid eſt, quod minus ueriſimile proferre potuiſtis? deinde, ut omittam cætera, triennio poſt mortem Oppianici de eius morte quærebatur. atque etiam incenſa odio priſtino Nicoſtratum eundem illum tum ſine cauſſa in quæſtionem poſtulauit. Oppianicus primo recuſauit: poſtea quam illa abducturam ſe filiam, mutaturam eſſe teſtamentum minaretur, mulieri crudeliſſimæ ſeruum fideliſſimum non in quæſtionem tulit, ſed plane ad ſupplicium dedit. poſt triennium igitur agitata denique quæſtio de uiri morte habebatur: & de quibus ſeruis habebatur? noua, credo, res obiecta, noui quidam homines in ſuſpicionem uocati ſunt: de Stratone, & de Nicoſtrato. quid? Romæ quæſitum de iſtis hominibus non erat? ita ne tandem? mulier, iam non morbo, ſed ſcelere furioſa, cum quæſtionem habuiſſet Romæ, cum de T. Annij, L. Rutilij, P. Saturij, & cæterorum, honeſtiſſimorum uirorum, ſententia conſtitutum eſſet, ſatis quæſitum uideri; eadem de re, triennio poſt, iiſdem de hominibus, nullo adhibito, non dicam uiro, ne colonum forte affuiſſe dicatis, ſed bono uiro, in filij caput quæſtionem habere conata eſt. an hoc dicitis; (mihi enim uenit in mentem, quid dici poſſit tametſi adhuc non eſſet dictum) cum haberetur de furto quæſtio, Stratonem aliquid de ueneno eſſe confeſſum? hoc uno mo-

do, iudices, ſæpe multorum improbitate depreſſa ueritas emergit, & innocentiæ defenſio intercluſa reſpirat; quod aut ij, qui ad fraudem callidi ſunt, non tantum audent, quantum excogitant; aut illi, quorum eminet audacia, atque proiecta eſt, a conſilijs malitiæ deſeruntur. quod ſi aut confidens aſtutia, aut callida eſſet audacia; uix ullo obſiſti modo poſſet. Vtrum, furtum factum non eſt? at nihil clarius Larini fuit. an ad Stratonem ſuſpicio non pertinuit? at is & ex ferrula inſimulatus, & a puero conſcio eſt indicatus. an id actum non eſt in quærendo? quæ fuit alia igitur cauſſa quærendi? an id, quod dicendum nobis eſt, & quod tum Saßia dictitabat; cum de furto quæreretur, tum Strato iiſdem in tormentis dixit de ueneno? en hoc illud eſt, quod ante dixi: mulier abundat audacia, conſilio, & ratione deficitur: nam tabellæ quæſtionis plures proferuntur, quæ recitatæ, uobiſq; editæ ſunt, illæ ipſæ, quas tum obſignatas eſſe dixi: in quibus tabellis de furto litera nulla inuenitur. non uenit in mentem, primam orationem Stratonis conſcribere de furto, poſt aliquid adiungere dictum de ueneno, quod non percunctatione quæſitum, ſed dolore expreſſum uideretur. quæſtio de furto eſt, ueneni iam ſuſpicione ſuperiore quæſtione ſublata: quod ipſum hæc eadem mulier indicarat, quæ ut Romæ de amicorum ſententia ſtatuerat ſatis eße quæſitum, poſtea per triennium maxime ex omnibus ſeruis Stratonem illum dilexerat, in honore habuerat, commodis omnibus affecerat. cum igitur de furto quæreretur, & eo furto, quod ille ſine controuerſia fecerat: tum ille de eo, quod quærebatur, uerbum nullum fecit, de ueneno ſtatim dixit: de furto, ſi non eo loco, quo de-

buit, ne in extrema quidem, aut media, aut in aliqua denique parte quæſtionis uerbum fecit ullum? Iam uidetis, illam nefariam mulierem, iudices, eadem manu, qua, ſi detur poteſtas, interficere filium cupiat, hanc fictam quæſtionem conſcripſiſſe. Atque iſtam ipſam quæſtionem, dicite, quis obſignauit? unum aliquem nominate. neminem reperietis, niſi forte eiuſmodi hominem, quem ego proferri malim, quam neminem nominari. Quid ais, T. Ati? tu periculum capitis, tu iudicium ſceleris, tu fortunas alterius, literis conſcriptas, tu iudicium afferas; neque earum auctorem literarum, neque obſignatorem, neque teſtem ullum nominabis? & quam tu peſtem innocentiſſimo filio ex matris ſinu deprompſeris, hanc hi tales uiri comprobabunt? Eſto: in tabellis nihil eſt auctoritatis: quid? ipſa quæſtio iudicibus, quid? amicis hoſpitibusq; Oppianici, quos adhibuerat antea, quid? huic tandem ipſi tempori cur non reſeruata eſt? quid iſtis hominibus factum eſt, Stratone, & Nicoſtrato? quæro abs te, Oppianice, ſeruo tuo Nicoſtrato quid factum eſſe dicas? quem tu, cum hunc breui tempore accuſaturus eſſes, Romam deducere, dare poteſtatem indicandi, incolumem denique ſeruare quæſtioni, ſeruare his iudicibus, ſeruare huic tempori debuiſti. nam Stratonem quidem, iudices, in crucem actum eſſe exacta ſcitote lingua: quod, nemo eſt Larinatium, qui neſciat. timuit mulier amens non ſuam conſcientiam, non odium municipum, non famam omnium, ſed, quaſi non omnes ciues ſceleris teſtes eſſent futuri, ſic metuit, ne condemnaretur extrema ſeruuli uoce morientis. quod hoc portentum, dij immortales? quod tantum monſtrum in ullis locis? quod tam infeſtum ſcelus, & immane, aut unde natum

de natum eſſe dicamus? iam enim uidetis profecto, iudices, non ſine neceſſarijs me ac maximis cauſsis principio orationis meæ de matre dixiſſe. nihil eſt enim mali, nihil ſceleris, quod illa non ab initio filio uoluerit, optauerit, cogitauerit, effecerit. Mitto illam primam libidinis iniuriam: mitto nefarias generi nuptias: mitto cupiditate matris expulſam ex matrimonio filiam: quæ nondum ad huiuſce uitæ periculum, ſed ad commune familiæ dedecus pertinebant: nihil de alteris Oppianici nuptijs queror; quarum illa cum obſides filios ab eo mortuos accepiſſet, tum denique in familiæ luctum, atque in priuignorum funus nupſit: prætereo, quod Aurium Melinum, cuius illa quondam ſocrus, paullo ante uxor fuiſſet, cum Oppianici eſſe opera proſcriptum, occiſumq; cognoſceret, eam ſibi domum ſedemq; coniugij delegit, in qua quotidie ſuperioris uiri mortis indicia, & ſpolia fortunarum uideret. illud primum queror, de illo ſcelere, quod nunc denique patefactum eſt, Fabriciani ueneni, quod iam tum recens ſuſpicioſum ceteris, huic incredibile, nunc uero apertum iam omnibus, ac manifeſtum uidetur. non eſt profecto de illo ueneno celata mater; nihil eſt ab Oppianico ſine conſilio mulieris cogitatum. quod niſi eſſet; certe poſtea, deprehenſa re, non illa ut ab improbo uiro diſceſsiſſet, ſed ut a crudeliſsimo hoſte fugiſſet, domumq; illam in perpetuum, ſcelere omni affluentem, reliquiſſet. non modo id non fecit, ſed ab illo tempore nullum locum prætermiſit, in quo non inſtrueret inſidias aliquas, ac dies omnes, ac noctes tota mente mater de pernicie filij cogitaret. quæ primum ut iſtum confirmaret Oppianicum accuſatorem filio ſuo, donis muneribus, collocatione filiæ, ſpe liberali-

tatibus obſtrinxit. itaque apud ceteros, nouis inter propinquos ſuſceptis inimicitijs, ſæpe fieri diuortia, atque affinitatum diſsidia uidimus. hæc mulier ſatis firmum accuſatorem filio ſuo fore neminem putauit, niſi qui in matrimonium ſororem eius ante duxiſſet. ceteri, nouis affinitatibus adducti, ueteres inimicitias ſæpe deponunt: illa ſibi ad confirmandas inimicitias affinitatis coniunctionem pignori fore putauit. neque in eo ſolum diligens fuit, ut accuſatorem filio ſuo compararet: ſed etiam cogitauit, quibus eum rebus armaret. hinc enim illæ ſolicitationes ſeruorũ & minis, & promiſsis: hinc illæ infinitæ, crudeliſsimæq; de morte Oppianici quæſtiones; quibus finem aliquando non mulieris modus, ſed amicorum auctoritas fecit: ab eodem ſcelere illæ triennio poſt habitæ Larini quæſtiones, eiuſdem amentiæ falſæ conſcriptiones quæſtionum: ex eodẽ furore etiam illa conſcelerata exſectio linguæ: totius denique huius ab illa eſt & inuenta, & adornata comparatio criminis. atque his rebus cum inſtructum accuſatorem filio ſuo Romam ipſa miſiſſet, paulliſper, conquirendorum, & conducendorum teſtium cauſſa, Larini eſt commorata: poſtea autem, cum appropinquare huius iudicium ei nunciatum eſt, confeſtim huc aduolauit; ne aut accuſatoribus diligentia, aut pecunia teſtibus deeſſet; aut ne forte mater hoc ſibi optatiſsimum ſpectaculum huius ſordium, atque luctus, & tanti ſqualoris amitteret. iam uero, quod iter Romam eius mulieris fuiſſe exiſtimatis? quod ego, propter uicinitatem Aquinatium, & Venafranorum, ex multis audiui, & comperi: quos concurſus in ijs opidis? quantos & uirorum, & mulierum gemitus eſſe factos? mulierem quandam Larino, atque illam

uſque a mari ſupero, Romam proficiſci, cum magno comitatu, & pecunia, quo facilius circumuenire iudicio capitis, atque opprimere filium poſſet nemo erat illorum, pæne dicam, quin expiandum illum locum eſſe arbitraretur, quacumque illa iter feciſſet: nemo, quin terram ipſam uiolari, quæ mater eſt omnium, ueſtigijs conſceleratæ matris putaret. itaque nullo in opido conſiſtendi poteſtas ei fuit. nemo ex tot hoſpitibus inuentus eſt, qui non contagionem adſpectus fugeret. nocti ſe potius ac ſolitudini, quam ulli aut urbi, aut hoſpiti, committebat Nunc *uero quid agat, quid moliatur, quid denique quotidie cogitet, quem ignorare noſtrum putat? quos appellarit, quibus pecuniam promiſerit, quorum fidem pretio labefactare conata ſit, tenemus. quin etiam nocturna ſacrificia, quæ putat occultiora eſſe, ſceleratasq; eius preces, & nefaria uota cognouimus, quibus illa etiam deos immortales de ſuo ſcelere teſtatur; neque intelligit, pietate, & religione, & iuſtis precibus deorum mentes, non contaminata ſuperſtitione, neque ad ſcelus perficiendum cæſis hoſtijs, poſſe placari: cuius ego furorem, atque crudelitatem deos immortales a ſuis aris, atque templis aſpernatos eſſe confido.* Vos, *iudices, quos huic* A. Cluentio *quoſdam alios deos ad omne uitæ tempus fortuna eſſe uoluit, huius importunitatem matris a filij capite depellite. multi ſæpe in iudicando peccata liberum parentum miſericordiæ concesſerunt: uos ne huius honeſtiſſime actam uitam matris crudelitati condonetis, rogamus; præſertim cum ex altera parte totum municipium uidere poſſitis. omnes ſcitote, iudices, (incredibile dictu eſt; ſed a me ueriſſime dicetur) omnes* Larinates, *qui ualuerunt, ueniſſe*

Romam, ut hunc ſtudio, frequentiaq; ſua, quãtum poſſent, in tãto eius periculo ſubleuarẽt. pueris illud hoc tẽpore, & mulieribus opidum ſcitote eſſe traditum, idq; in præſentia in communi Italiæ pace domeſticis copijs eſſe tutum. quos tamen ipſos æque, & eos, quos præſentes uidetis, huius exſpectatio iudicij dies noctesq; ſolicitat, non illi uos de unius municipis fortunis arbitrantur, ſed de totius municipij ſtatu, dignitate, commodisq; omnibus ſententias eſſe laturos. ſumma eſt enim, iudices, hominis in communem municipij rem diligentia, in ſingulos municipes benignitas, in omnes homines iuſtitia, & fides: præterea nobilitate illam inter ſuos, locumq; a maioribus traditum ſic tuetur, ut maiorum grauitatem, conſtantiam, gratiam, liberalitatem aſſequatur. itaque ijs eum uerbis publice laudant, ut non ſolum teſtimonium ſuum, iudiciumq; ſignificent, uerum etiam curam animi, ac dolorem. quæ dum laudatio recitatur, uos, quæſo, qui eam detuliſtis, aſſurgite. ex lacrymis horum, iudices, exiſtimare poteſtis, omnes hæc decuriones decreuiſſe lacrymantes.

LAVDATIO.

Age uero, uicinorum quantum ſtudium, quam incredibilis beneuolentia, quanta cura eſt? non illi in libellis laudationum decreta miſerunt, ſed homines honeſtiſſimos, quos noſſemus omnes, huc frequentes adeſſe, & hunc præſentes laudare uoluerunt. adſunt Ferẽtani, homines nobiliſsimi; Marrucini item: pari dignitate Theano Apulo, atque Luceria equites Romanos, honeſtiſsimos homines, laudatores uidetis: Bouiano, totoq; ex Samnio cum laudationes honeſtiſsimæ miſſæ ſunt, tum homines ampliſsimi nobiliſsimiq; ue-

nerunt. iam, qui in agro Larinati prædia, qui negotia, qui res pecuniarias habent, honeſti homines, & ſummo ſplendore præditi, difficile dictu eſt, quam ſint ſoliciti, quam laborent. non multi mihi ab uno ſic diligi uidentur, ut hic ab his uniuerſis. Quam, non abeſſe ab huius iudicio L. Voluſienum ſummo ſplendore hominem, ac uirtute præditum, uellem. præſentem poſſem P. Heluidiũ Rufum, equitem R. omnium ornatiſſimum, nominare: qui cum huius cauſſa dies noctesq; uigilaret, & cum me hanc cauſſam doceret, in morbum grauem periculoſumq; incidit: in quo tamen non minus de capite huius, quam de ſua uita, laborat. Cn. Tudici ſenatoris, uiri optimi, & honeſtiſſimi, par ſtudium & teſtimonio, & laudatione cognoſcetis. eadem ſpe, ſed maiore uerecundia, de te, P. Volumni, quoniam iudex es in A. Cluentium, dicimus. &, ne longum ſit, omnium uicinorum ſummam eſſe in hunc beneuolentiam confirmamus. horum omnium ſtudium, curam, diligẽtiam, meumq; una laborem, qui totam hanc cauſſam uetere inſtituto ſolus perorauí, ueſtramq; ſimul, iudices, æquitatem, & manſuetudinem una mater oppugnat. atque mater? quam cæcam crudelitate, & ſceleri ferri uidetis: cuius cupiditatem nulla umquam turpitudo retardauit: quæ uitijs animi in deterrimas partes iura hominum conuertit omnia: cuius ea ſtultitia eſt, ut eam nemo hominem; ea uis, ut nemo feminam; ea crudelitas, ut nemo matrem appellare poſſit. atque etiam nomina neceſſitudinum, non ſolum naturæ nomen, & iura mutauit, uxor generi, nouerca filij, filiæ pellex: eo iam denique adducta eſt, ut ſibi, præter formam, nihil ad ſimilitudinem hominis reſeruarit. Quare, iudices, ſi ſcelus

odiſtis, prohibete aditum matris a filij ſanguine: date parenti hunc incredibilem dolorem ex ſalute, ex uictoria liberum: patiamini matrem, ne orbata filio lætetur, uictam potius ueſtra æquitate diſcedere. ſin autem, id quod ueſtra natura poſtulat, pudorem, bonitatem, uirtutemq́; diligitis: leuate hunc aliquando ſupplicem ueſtrum, indices, tot annos in falſa inuidia, periculisq́; uerſatum: qui nunc primum poſt illam flammam, aliorum facto, & cupiditate excitatam, ſpe ueſtræ æquitatis erigere animum, & paullum reſpirare a metu cœpit: cui poſita ſunt in uobis omnia: quem ſeruatum eſſe plurimi cupiunt, ſeruare ſoli uos poteſtis. orat uos Habitus, *iudices, & flens obſecrat, ne ſe inuidiæ, quæ in iudicijs ualere non debet; ne matri, cuius uota, & preces a ueſtris mentibus repudiare debetis; ne* Oppianico, *homini nefario, condemnato iam, & mortuo, condonetis. quod ſi qua calamitas hunc in hoc iudicio afflixerit innocentem: næ iſte miſer, iudices, ſi, id quod difficile factu eſt, in uita remanebit, ſæpe, & multum queretur, deprehenſum eſſe illud quondam* Fabricianum *uenenum: quod ſi tum iudicatum non eſſet, non huic ærumnoſiſſimo uenenum illud fuiſſet, ſed multorum medicamentum laborum: poſtremo etiam fortaſſis mater exſequias illius funeris proſecuta, mortem ſe filij lugeret ſimulaſſet: nunc uero quid erit profectum, niſi ut huius ex medijs mortis inſidijs uita ad luctum reſeruata, mors ſepulcro patris priuata eſſe uideatur? ſatis diu fuit in miſerijs, iudices: ſatis multos annos ex inuidia laborauit. nemo huic tam iniquus, præter parentem, fuit, cuius animum non iam expletum eſſe putemus. uos, qui æqui eſtis omnibus, qui, ut quiſque crudeliſſime oppu*

gnatur, cum leniſſime ſubleuatis; conſeruate A. Cluentium; reſtituite incolumem municipio; amicis, uicinis, hoſpitibus, quorum ſtudia uidetis, reddite; uobis in perpetuum liberiſq; ueſtris obſtringite. ueſtrum eſt hoc, iudices, ueſtræ dignitatis, ueſtræ clementiæ: recte hoc repetitur a uobis, ut uirum optimum, atque innocentiſſimum, plurimiſq; mortalibus carum, atque iucundiſſimum, his aliquando calamitatibus liberetis; ut omnes intelligant, in concionibus eſſe inuidiæ locum, in iudicijs ueritati

DE LEGE AGRARIA
CONTRA P. SERVILIVM RVLLVM TRIB. PL. IN SENATV
ORATIO XV.

Deſunt multa.

Q VAE res aperte petebatur, ea nunc occulte cuniculis oppugnatur. dicent enim decemuiri id, quod, & dicitur a multis, & ſæpe dictum eſt; poſt eoſdem conſules, regis Alexandrini *teſtamento regnum illud populi* R. *eſſe factum: dabitis igitur* Alexandriam *clam petentibus ijs, quibus apertiſſime pugnantibus reſtitiſtis? hæc, per deos immortales, utrum eſſe uobis conſilia ſiccorum, an uinolentorum ſomnia; & utrum cogitata ſapientum, an optata furioſorum uidentur?* Videte *nunc, proximo capite, ut impurus heluo turbet remp. ut a maioribus noſtris poſſeſſiones relictas diſperdat, & diſſipet; ut ſit non minus in populi* R. *patrimonio nepos, quam in ſuo. proſcribit in ſua lege uectigalia, quæ decemuiri uendant; hoc eſt, proſcribit auctionem publicorum bonorum. agros emi uult, qui diuidantur: quærit pecuniam. uidelicet excogitabit aliquid, atque afferet. nam ſuperioribus capitibus dignitas populi* R. *uiolabatur, nomen imperij in commune odium orbis terræ uocabatur; urbes pacatæ, agri ſociorum, regum ſtatus decemuiris donabantur: nunc præſens certa pecunia numerata quæritur. exſpecto, quid tribunus pl. uigilans, &*

acutus, excogitet: Veneat, inquit, ſilua Scantia. Vtrum tandem, hanc ſiluam in relictis poſſeſſionibus, an in cenſorum paſcuis inueniſti? ſi quid eſt, quod indagaris, inueneris, ex tenebris erueris; quamquam iniquum eſt, tamen conſume ſane, quoniam commodum eſt, quoniam quidem tu attuliſti ſiluam uero tu Scantiam uendas, nobis conſulibus, atque hoc ſenatu? tu ullum uectigal attingas? tu populo R. ſubſidia belli, tu ornamenta pacis eripias? tum uero hoc me inertiorem conſulem iudicabo, quam illos fortiſſimos uiros, qui apud maiores noſtros fuerunt; quod, quæ uectigalia illis conſulibus populo R. parta ſunt, ea me conſule ne retineri quidem potuiſſe iudicabuntur. Venit Italiæ poſſeſſiones ex ordine omnes. ſane eſt in eo diligens: nullam enim prætermittit, perſequitur in tabulis cenſorijs totam Siciliam: nullum ædificium, nullos agros relinquit. audiſtis auctionem populi R. proſcriptam a tribuno pl. cõſtitutam in menſem Ianuarium. & , credo, non dubitatis, quin iccirco hæc, ærarij cauſſa, non uendiderint ij, qui armis, & uirtute pepererunt, ut eſſet, quod nos, largitionis cauſſa, uenderemus. Videte nunc, quo affectarint iter apertius, quam antea. nam, ſuperiore parte legis quemadmodum Pompeium oppugnarent, a me indicati ſunt: nunc iam ſe ipſi indicabunt. Iubent uenire agros Attalenſium, atque Olympenorum: hos populo R. P. Seruilij, fortiſſimi uiri, uictoria adiunxit: deinde agros in Macedonia regios, qui partim T. Flaminini, partim L. Paulli, qui Perſen uicit, uirtute parti ſunt: deinde agrum opimum, & fructuoſiſſimum Corinthium, qui L. Mummij imperio, ac felicitate ad uectigalia populi R. adiunctus eſt: poſt autem agros in Hiſpania apud Carthaginem

nouam, duorum Scipionum eximia uirtute poſſeſſos: tum ipſam ueterem Carthaginem uendunt, quam P. Africanus, nudatam tectis, ac mœnibus, ſiue ad notandam Carthaginienſium calamitatem, ſiue ad teſtificandam noſtram uictoriam, ſiue ad oblatam aliquam religionem, ad æternam hominum memoriam conſecrauit. his inſignibus, atque inſulis imperij uenditis, quibus ornatam uobis maiores ueſtri remp. tradiderunt, iubent eos agros uenire, quos rex Mithridates in Paphlagonia, Ponto, Cappadociaq; poſſederit. num obſcure uidentur prope haſta præconis inſectari Cn. Pompeij exercitum, qui uenire iubeant eos ipſos agros, in quibus ille etiam nunc bellum gerat, atque uerſetur? Hoc uero cuiuſmodi eſt, quod eius auctionis, quam conſtituunt, locum ſibi nullum definiunt? nam decemuiris, quibus in locis ipſis uideatur, uendendi poteſtas lege permittitur. cenſoribus uectigalia locare, niſi in conſpectu populi R. non licet: his uendere uel in ultimis terris licebit? at hoc etiam nequiſſimi homines, conſumptis patrimonijs, faciunt, ut in atrijs auctionarijs potius, quam in triuijs, aut in compitis auctionentur: hic permittit ſua lege decemuiris, ut, in quibus commodum ſit tenebris, aut in qua uelint ſolitudine, bona populi R. poßint diuendere. Iam, illa omnibus in prouincijs, regnis, liberis, populis quam acerba, quam formidoloſa, quam quæſtuoſa concurſatio decemuiralis futura ſit, non uidetis? hereditatum obeundarum cauſſa quibus uos legationes dediſtis, qui & priuati, & priuatum ad negotium exierunt, non maximis opibus, neque ſumma auctoritate præditi, tamen auditis profecto, quam graues eorum aduentus socijs ueſtris eſſe ſoleant. quamobrem quid putatis impen

dere hac lege omnibus gentibus terroris, & mali, cum mittantur in orbem terrarum decemuiri ſummo cum imperio, ſumma cum auaritia, infinita'q; omnium rerum cupiditate? quorum cum aduentus graues, cum faſces formidoloſi, tum uero iudicium, ac poteſtas erit non ferenda. licebit enim, quod uidebitur, publicum iudicare; quod iudicarint, uendere. etiam illud, quod homines ſancti non facient, ut pecuniam accipiant, ne uendant; tamen id ijs ipſum per legem licebit. hinc uos quas ſpoliationes, quas pactiones, quam denique in omnibus locis nundinationem iuris, ac fortunarum fore putatis? etenim, quod ſuperiore parte legis præfinitum fuit, Sylla et Pompeio cos. id rurſus liberum, infinitum'q; fecerunt. iubet eoſdem decemuiros omnibus agris publicis pergrande uectigal imponere; ut ijdem poſſint & liberare agros, quos commodum ſit, &, quos ipſis libeat, publicare. quo in iudicio, perſpici non poteſt, utrum ſeueritas acerbior, an benignitas quæſtuoſior ſit futura. Sunt tamen in tota lege exceptiones duæ, non tam iniquæ, quam ſuſpicioſæ. excipit in uectigali imponendo agrum Recentoricum Sicilienſem, in uendendis agris eos agros, de quibus cautum ſit fœdere. hi ſunt in Africa, qui ab Hiempſale poſſidentur. Hic quæro, ſi Hiempſali ſatis eſt cautum fœdere, & Recentoricus ager priuatus eſt; quid attinuerit excipi? ſin & fœdus illud habet aliquam dubitationem, & ager Recentoricus dicitur nonnumquam eſſe publicus; quem putet exiſtimaturum, duas cauſſas in orbe terrarum repertas, quibus gratis parceret? numquiſnam tam abſtruſus uſquam nummus uidetur, quem non architecti huiuſce legis olfecerint? prouincias, ciuitates liberas, ſocios, amicos, reges

denique exhauriunt: admonent manus uectigalibus populi R. *non eſt ſatis.* Audite *uos, qui ampliſsimo populi, ſenatuſq; iudicio exercitus habuiſtis, & bella geſsiſtis. quod ad quemque peruenit, perueneritex præda, ex manubijs, ex auro coronario, quod neque conſumptum in monumento, neque in ærarium relatum ſit, id ad decemuiros referri iubet. hoc capite multa ſperant: in omnes imperatores, heredeſq; eorum quæſtionem ſuo iudicio comparant: ſed maximam pecuniam ſe a* Fauſto *ablaturos arbitrantur. quam cauſſam ſuſcepere iurati iudices noluerunt, hanc iſti decemuiri ſuſcipere. iccirco iudicibus fortaſſe prætermiſſam eſſe arbitrantur, quod ſit ipſis reſeruata. deinde etiam in reliquum tempus diligentiſsime ſancit, ut, quod quiſque imperator habeat pecuniæ, protinus ad decemuiros deferat. hic tamen excipit* Pompeium, *ſimillime, ut mihi uidetur. atque in illa lege, qua peregrini* Roma *eijciuntur,* Glaucippus *excipitur: non enim hac exceptione unus afficitur beneficio, ſed unus priuatur iniuria. ſed cui manubias remittit, huius uectigalia inuadit: iubet etenim pecuniam, ſi qua poſt nos conſules ex nouis uectigalibus recipiatur, hac uti decemuiros. quaſi uero non intelligamus, hæc eos uectigalia, quæ* Cn. Pompeius *adiunxerit, uendere, cogitare.* Videtis *iam* P. C. *omnibus rebus, & modis conſtructam, & coaceruatam pecuniam decemuiralem.* Minuetur *huius pecuniæ inuidia: conſumetur enim in agrorum emptionibus.* Optime. *quis ergo emet agros iſtos? ijdem decemuiri: tu,* Rulle, *(miſſos enim facio ceteros) emes, quos uoles: uendes, quos uoles: utrumque horum facies, quanti uoles.* Cauet *enim uir optimus, ne emat ab inuito.* Quaſi *uero non in-*

*telligamus, ab inuitio emere, iniurioſum eſſe; ab non in-
uito, quæſtuoſum. Quantum tibi agri uendet, ut alios
omittam, ſocer tuus? &, ſi ego eius æquitatem animi pro
be noui, uendet non inuitus. facient idem ceteri libenter;
ut poſſeſsionis inuidiam pecunia commutent; accipiant,
quod cupiunt: dent, quod retinere uix poſſunt. Nunc
proſpicite omnium rerum infinitam, atque intolerandam
licentiam. Pecunia coacta eſt ad agros emendos: ij porro
ab inuitis non ementur: ſi conſenſerint poſſeſſores non uen
dere, quid futurum eſt? referetur pecunia? non licet:
exigetur? uetat. uerum eſto: nihil eſt, quod non emi poſ-
ſit, ſi tantum des, quantum uelit uenditor, ſpoliemus or-
bem terrarum, uendamus uectigalia, effundamus era-
rium, ut, locupletatis aut inuidiæ, aut peſtilentiæ poſſeſ-
ſoribus, agri tamen emantur. quid tum? quæ erit in iſtos
agros deductio? quæ totius rei ratio, atque deſcriptio? de-
ducentur, inquit, coloniæ: quo? quorum hominum? in
quæ loca? quis enim non uidet, in colonijs eſſe hæc omnia
conſideranda? tibi nos, Rulle, & iſtis tuis, harum om-
nium rerum machinatoribus, totam Italiam inermem
tradituros exiſtimaſti, quam præſidijs confirmaretis, co-
lonijs occuparetis, omnibus uinclis deuinctam, & conſtri-
ctam teneretis? ubi enim cauetur, ne in Ianiculo coloniam
conſtituatis? ne urbem hanc urbe alia premere, atque ur-
gere poſſitis? non faciemus, inquit. primum neſcio: dein-
de timeo: poſtremo non committam, ut ueſtro beneficio po-
tius, quam noſtro conſilio, ſalui eſſe poſsimus. Quod
uero totam Italiam ueſtris colonis complere uoluiſtis, id
cuiuſmodi eſſet, neminem ne noſtrum intellecturum exiſti
maſtis? ſcriptum eſt enim, quæ in municipia, quaſq; inco-*

lonias decemuiri uelint, deducant colonos, quos uelint; & ijs agros aſſignent, quibus in locis uelint: ut; cum totam Italiam militibus ſuis occuparint, uobis non modo dignitatis retinendæ; ſed ne libertatis quidem recuperandæ ſpes relinquatur. Atque hæc a me ſuſpicionibus, & coniectura coarguuntur. Iam omnis omnium tolletur error: iam aperte oſtendent, ſibi nomen huius reip. ſedem urbis, atque imperij, denique hoc templum Iouis Optimi Maximi, atque hanc arcem omnium gentium diſplicere. Capuam deduci colonos uolunt. illam urbem huic urbi rurſus opponere, illuc opes ſuas deferre, & imperij nomen transferre cogitant. qui locus, propter ubertatem agrorum, abundantiamq; rerum omnium, ſuperbiam, & crudelitatem genuiſſe dicitur; ibi noſtri coloni, delecti ad omne facinus, a decemuiris collocabuntur. &, credo, qua in urbe homines in ueteri dignitate, fortunaq; nati copiam rerum moderate ferre non potuerunt, in ea iſti ueſtri ſatellites modeſte inſolentiam ſuam continebunt. Maiores noſtri Capua magiſtratus, ſenatum, conſilium commune, omnia denique inſigna reip. ſuſtulerunt, neque aliud quidquam, niſi inane nomen Capuæ, relinquerunt: non crudelitate; quid enim illis fuit clementius, qui etiam externis hoſtibus uictis ſua ſæpiſſime reddiderunt? ſed conſilio, quod uidebant, ſi quod reip. ueſtigium illis mœnibus contineretur, urbem ipſam imperio domicilium præbere poſſe. Vos hæc, niſi euertere remp. cuperetis, ac uobis nouam dominationem comparere, credo, quam pernicioſa eſſet, non uideretis. quid enim cauendum eſt in colonijs deducendis? ſi luxuries, Hannibalem ipſum Capua corrupit; ſi ſuperbia, nata inibi eſſe ex Campanorum faſtidio uidetur: ſi præſidium

non præponitur huic urbi iſta colonia, ſed opponitur. At quemadmodum armatur, dij immortales? nam bello Punico quidquid potuit Capua, potuit ipſa per ſeſe: nunc omnes urbes, quæ circum Capuam ſunt, a colonis per eoſdem decemuiros occupabuntur. hanc enim ob cauſſam permittit ipſa lex, in omnia, quæ uelint, opida colonos ut decemuiri deducant, quos uelint. Atque his colonis agrum Campanum, & Stellatem campum diuidi iubet. Non queror deminutionem uectigalium, non flagitium huius iacturæ, atque damni: prætermitto illa, quæ, nemo eſt, quin grauiſſime & ueriſſime conqueri poſſit, nos caput patrimonij publici, pulcherrimam populi R. poſſeſſionem, ſubſidium annonæ, horreum belli, ſub ſigno, clauſtriſq; reip. poſitum uectigal ſeruare non potuiſſe; eum denique nos agrum P. Rullo conceſſiſſe, qui ager ipſe per ſeſe & Syllanæ dominationi, & Græchorum largitioni reſtitiſſet: non dico, ſolum hoc in rep. uectigal eſſe, quod amiſſis alijs remaneat, intermiſſis non conquieſcat; in pace niteat, in bello non obſoleſcat; militem ſuſtentet, hoſtem non pertimeſcat: prætermitto omnem hanc orationem, & concioni reſeruo: de periculo ſalutis, ac libertatis loquor. quid enim exiſtimatis integrum uobis in rep. fore, aut in ueſtra libertate, ac dignitate retinendum, cum Rullus atque ij, quos multo magis, quam Rullum, timetis, cum omni egentium atque improborum, manu, cum omnibus copijs, cum omni argento, & auro Capuam, & urbes circa Capuam occuparint? His ego rebus P. C. reſiſtam uehementer, atque acriter, neque patiar homines ea me conſule expromere, quæ contra remp. diu cogitarunt. Erraſtis, Rulle, uehe-

menter & tu, & nonnulli collegæ tui, qui ſperaſtis uos contra conſulem, ueritate, non oſtentatione popularem, poſſe in euertenda rep. populares exiſtimari. laceſſo uos, in concionem uoco: populo R. *diſceptatore uti uolo. etenim, ut circumſpiciamus omnia, quæ populo grata, atque iucunda ſunt, nihil tam populare, quam pacem, quam concordiam, quam otium, reperiemus. ſolicitam mihi ciuitatem ſuſpicione, ſuſpenſam metu, perturbatam ueſtris legibus, & concionibus, & ſeditionibus tradidiſtis: ſpem improbis oſtendiſtis, timorem bonis inieciſtis: fidem de foro, dignitatem de rep. ſuſtuliſtis. hoc motu, atque hac perturbatione animorum, atque rerum cum populo* R. *uox, & auctoritas conſulis repente in tantis tenebris illuxerit; cum oſtenderit nihil eſſe metuendum, nullum exercitum, nullam manum, nullas colonias, nullam uenditionem uectigalium, nullam imperium nouum, nullum regnum decemuirale, nullam alteram* Romam; *neque aliam ſedem imperij nobis conſulibus futuram, ſummamq; tranquillitatem pacis, atque otij: uerendum, credo, nobis erit, ne ueſtra iſta præclara lex agraria magis popularis eſſe uideatur. cum uero ſcelera conſiliorũ ueſtrorum, fraudemque legis, & inſidias, quæ ipſi populo* R. *a popularibus tribunis pl. fiant: pertimeſcam, credo, ne mihi non liceat contra uos in concione conſiſtere; præſertim cum mihi deliberatum, & conſtitutum ſit, ita gerere conſulatum, quo uno modo geri grauiter, & libere poteſt, ut neque prouinciam, neque honorem, neque ornamentum aliquod, aut commodum, neque rem ullam, quæ a tribuno pl. impediri poßit, appetiturus ſim. dicit frequentißimo ſenatu conſul Kalendis* Ian. *ſeſe*

ſi ſtatus hic reip. maneat, neque aliud negotium exſtiterit, quod honeſte ſubterfugere non poßit, in prouinciam non iturum. ſic me in hoc magiſtratu geram, P. C. ut poßim tribunum pl. reip. iratum coercere, mihi iratum contemnere. Quamobrem, per deos immortales, colligite uos tribuni pl. deſerite eos, a quibus, niſi proſpicitis, breui tempore deſeremini: conſpirate nobiſcum: conſentite cum bonis: communem remp. communi ſtudio, atque amore defendite. multa ſunt occulta reip. uulnera, multa nefariorum ciuium perniciosa conſilia: nullum externum periculum eſt: non rex, non gens ulla, non natio pertimeſcenda eſt: incluſum malum, inteſtinum, ac domeſticum eſt. huic pro ſe quiſque noſtrum mederi, atque hoc omnes ſanare uelle debemus. Erratis, *ſi ſenatum probare ea, quæ dicuntur a me, putatis, populum autem eſſe in alia uoluntate. omnes, qui ſe incolumes uolent, ſequentur auctoritatem conſulis ſoluti a cupiditatibus, liberi a delictis, cauti in periculis, non timidi in contentionibus. quod ſi quis ueſtrum ſpe ducitur, ſe poſſe turbulenta ratione honori uelificari ſuo: primum me conſule id ſperare deſiſtat: deinde habeat me ipſum ſibi documento, quem equeſtri ortum loco conſulem uidet, quæ uitæ uia facillime uiros bonos ad honorem dignitatemq́; perducat. Quod ſi uos ueſtrum mihi ſtudium, P. C. ad communem dignitatem defendendam profitemini: perficiam profecto, id quod maxime reſp. deſiderat, ut huius ordinis auctoritas, quæ apud maiores noſtros fuit, eadem nunc longo interuallo reip. reſtituta eſſe uideatur.*

DE LEGE AGRARIA CONTRA P. SERVILIVM RVLLVM TRIB. PL. AD POPVLVM ORATIO XVI.

E ST *hoc in more poſitum, Quirites, inſtituto'q; maiorum, ut ij, qui beneficio ueſtro imagines familiæ ſuæ conſecuti ſunt. eam primam habeant concionem, qua gratiam beneficij ueſtri cum ſuorum laude coniungant. qua in oratione nonnulli aliquando digni maiorum loco reperiuntur: plerique autem hoc perficiunt, ut tantum maioribus eorum debitum eſſe uideatur, unde, etiam quod poſteris ſolueretur, redundaret. mihi quidem apud uos de meis maioribus dicendi facultas non datur: non quod non tales fuerint, quales nos, illorum ſanguine creatos, diſciplinis'q; inſtitutos, uidetis: ſed quod laude populari, atque honoris ueſtri luce caruerunt .. de me autem ipſo, uereor ne arrogantis ſit, apud uos dicere; ingrati, tacere. nam & , quibus ſtudijs hanc dignitatem concutus ſim, memet ipſum commemorare, perquam graue eſt; & ſilere de tantis ueſtris beneficijs nullo modo poßum. quare adhibebitur a me certa ratio, moderatio'q; dicendi; ut, quid a uobis acceperim, commemorem; quare dignus ueſtro ſummo honore, ſingulari'q; iudicio ſim, ipſe modice dicam, ſi neceſſe erit; uos eoſdem exiſtimaturos putem, qui iudicauiſtis.* Me, *per longo interuallo prope memoriæ, temporum'q; noſtrorum, pri-*

mum, hominem nouum, conſulem feciſtis: & eum locum, quem nobilitas præſidijs firmatum, atque omni ratione obuallatum tenebat, me duce reſcidiſtis, uirtutiq; in poſterum patere uoluiſtis: neque me tantummodo conſulem, quod eſt ipſum per ſeſe ampliſsimum, ſed ita feciſtis, quo modo pauci nobiles in hac ciuitate conſules facti ſunt, nouus ante me nemo. nam profecto, ſi recordari uolueritis de nouis hominibus, reperietis, eos, qui ſine repulſa conſules facti ſunt, diuturno labore, atque aliqua occaſione eſſe factos, cum multis annis poſt petiſſent, quam prætores fuiſſent, aliquanto ſerius, quam per ætatem, ac per leges liceret; qui autem anno ſuo petierint, ſine repulſa non eſſe factos: me eſſe unum ex omnibus nouis hominibus, de quibus meminiſſe poſſimus, qui conſulatum petierim, cum primum licitum ſit; conſul factus ſim, cum primum petierim: ut ueſter honos ad mei temporis diem petitus, non ad alienæ petitionis occaſionem interceptus, nec diuturnis precibus efflagitatus, ſed dignitate impetratus eſſe uideatur. eſt illud ampliſſimum, quod paullo ante commemoraui, Quirites, quod hoc honore ex nouis hominibus primum me, multis poſt habitis, affeciſtis, quod prima petitione, quod anno meo: ſed tamen magnificentius, atque ornatius eſſe illo nihil poteſt, quod meis comitijs non tabellam, uindicem tacitæ libertatis, ſed uocem uiuam præ uobis, indicem ueſtrarum erga me uoluntatem, ac ſtudiorum, tuliſtis. itaque me non extrema tribus ſuffragiorū, ſed primi illi ueſtri concurſus, neque ſingulæ uoces præconum, ſed una uoce uniuerſus populus R. conſulem declarauit. hoc ego tam inſigne, tam ſingulare ueſtrum beneficium, Quirites, cum ad animi mei fructum, atque

lætitiam duco eſſe permagnum, tum ad curam, ſolicitudinemq́; multo maius. uerſantur enim, Quirites, in animo meo multæ, & graues cogitationes, quæ mihi nullam partem neque diurnæ, neque nocturnæ quietis impartiunt; primum tuendi conſulatus: quæ cum omnibus eſt difficilis, & magna ratio, tum uero mihi præter cæteros; cui errato nulla uenia, recte facto exigua laus, & ab inuitis expreſſa proponitur, non dubitanti fidele conſilium, non laboranti certum ſubſidium nobilitatis oſtenditur. quod ſi ſolus in diſcrimen aliquod adducerer, ferrem, Quirites, animo æquiore: ſed mihi uidentur certi homines, ſi qua in re me non modo conſilio, uerum etiam caſu lapſum eſſe arbitrabuntur, uos uniuerſos, qui me ante tuleritis nobilitati, uituperaturi. mihi autem, Quirites, omnia potius perpetienda eſſe duco, quam non ita gerendum conſulatum, ut in omnibus meis factis, atque conſilijs ueſtrum de me factum, conſiliumq́; laudetur. Accedit etiam ille mihi ſummus labor, ac difficillima ratio conſulatus gerendi, quod non eadem, qua ſuperioribus conſulibus, lege, & condicione utendum eſſe decreui: qui aditum huius loci, conſpectumq́; ueſtrum partim magnopere fugerunt, partim non uehementer ſecuti ſunt. ego autem non ſolum hoc in loco dicam, ubi eſt id dictu facillimum, ſed in ipſo ſenatu, in quo eſſe locus huic uoci non uidebatur, popularem me futurum eſſe cōſulem, prima mea illa oratione kalendis Ian. dixi. neque enim ullo modo poſſum, cum me intelligam non hominum potentium ſtudio, non excellentibus gratijs paucorum, ſed uniuerſi populi R. iudicio conſulem ita factum; ut nobiliſsimis hominibus longe præponerer, non & in hoc magiſtratu, & in omni uita eſſe popularis. ſed

mihi ad huiuſce uerbi uim, & interpretationem uehementer opus eſt ueſtra ſapientia. uerſatur enim magnus error propter inſidioſas nonnullorum ſimulationes; qui cum populi non ſolum commoda, uerum etiam ſalutem oppugnant, & impediunt, oratione aſſequi uolunt, ut populares eſſe uideantur. ego, qualem Kalendis Ian. acceperim remp. Quirites, intelligo, plenam ſolicitudinis, plenam timoris; in qua, nihil erat mali, nihil aduerſi; quod nõ boni metuerent, improbi exſpectarent. omnia turbulenta conſilia contra hunc reip. ſtatum, & contra ueſtrum otium partim iniri, partim, nobis conſulibus deſignatis, inita eſſe dicebantur. ſublata erat de foro fides, non ictu aliquo nouæ calamitatis, ſed ſuſpicione, ac perturbatione iudiciorum, infirmatione rerum iudicatarum: nouæ dominationes, extraordinaria non imperia, ſed regna quæri putabantur. quæ cum ego non ſolum ſuſpicarer, ſed plane cernerem; neque enim obſcure gerebantur: dixi in ſenatu, in hoc magiſtratu me popularem cõſulem futurum. quid enim eſt tam populare, quam pax? qua non modo ij, quibus natura ſenſum dedit, ſed etiam tecta, atque agri mihi lætari uidentur. quid tam populare, quam libertas? quam non ſolum ab hominibus, uerum etiam a beſtijs expeti, atque omnibus rebus anteponi uidetis. quid tam populare, quam otium? quod ita iucundum eſt, ut & uos, & maiores ueſtri, & fortiſsimus quiſque uir maximos labores ſuſcipiendos putet, ut aliquando in otio poſsit eſſe, præſertim in imperio, ac dignitate: qui iccirco etiã maioribus noſtris præcipuam laudem, gratiamq; debemus, quod eorum labore eſt factum, ut impune in otio eſſe poſſemus. Quare qui poſſim nõ eſſe popularis, cũ uideam hæc omnia, Quiri

ces,pacem externam,libertatem propriam generis, ac nominis ueſtri,otium domeſticum,denique omnia, quæ uobis cara,atque ampla ſunt,in fidem,& quodam modo in patrocinium mei conſulatus eſſe collata:neque enim,Quirites,illud uobis iucundum,aut populare debet uideri, largitio aliqua promulgata,quæ uerbis oſtentari poteſt, re uera fieri,niſi exhauſto ærario, nullo pacto poteſt. Neque uero *illa popularia ſunt exiſtimanda, iudiciorum perturbationes,rerum iudicatarum infirmationes,reſtitutio damnãtorum:qui ciuitatum afflictarum,perditis iam rebus,extremi exitiorum ſolent eſſe exitus; neque, ſi qui agros populo* R.*pollicentur,ſi aliud quiddam obſcure moliuntur, aliud ſpe, ac ſpecie ſimulationis oſtentant, populares exiſtimandi ſunt: nam uere dicam,* Q*uirites: genus ipſum legis agrariæ uituperare non poſſum. uenit enim mihi in mentem, duos clariſſimos,ingenioſiſſimos,amantiſſimos plebis* Ro*manæ uiros,* Ti *&* C.Gracchos *plebem in agris publicis cõſtituiſſe,qui agri a priuatis antea poſſidebantur. non ſum autẽ ego is conſul,qui,ut plerique, nefas eſſe arbitrer,*Gracchos *laudare, quorum cõſilijs,ſapientia,legibus multas eſſe uideo reip. partes conſtitutas. itaque, ut initio mihi deſignato conſuli nunciabatur, legem agrariam tribunos pl.deſignatos conſcribere,cupiebam,quid cogitarent,cognoſcere.etenim arbitrabar,quoniam eodem anno gerendi nobis eſſent magiſtratus, eſſe aliquam oportere inter nos bene adminiſtrandæ reip.ſocietatem.cum familiariter me in eorum ſermonem inſinuarem,ac darem,celabar, excludebar: &, cum oſtenderem, ſi lex utilis plebi* Romanæ *mihi uideretur, auctorem me, atque adiutorem futurum,tamen aſpernabantur hanc liberalitatem meam: ne-*

gabant me adduci poſſe, ut ullam largitionem probarem, finem feci offerendi mei; ne forte mea ſedulitas aut inſidioſa, aut impudens uideretur. interea non deſiſtebant clã inter ſe conuenire, priuatos quoſdam adhibere, ad ſuos cœtus occultos noctem adiungere, & ſolitudinem: quibus rebus quãto in metu fuerimus, ex ueſtra ſolicitudine, in qua illis temporibus fuiſtis, facile aſſequi coniectura poteritis. Ineunt tandem magiſtratus tribuni pl. contio tandem exſpectata P. Rulli, quod & princeps erat agrariæ legis, & truculentius ſe gerebat, quam cæteri. iam deſignatus alio uultu, alio uocis ſono, alio inceſſu eſſe meditabatur, ueſtitu obſoletiore, corpore inculto, & horrido. capillatior quam ante, barbáq; maiore, ut oculis et adſpectu denũciare omnibus uim tribuniciam, & minitari reip. uideretur. legẽ hominis, cõcionémq; exſpectabã. lex initio nulla proponitur: cõcionem in primis aduocari iubet. ſumma cũ exſpectatione concurritur. explicat orationẽ ſane longam, & uerbis ualde bonis. unum erat, quod mihi uitioſũ uidebatur, quod tanta ex frequentia inueniri nemo potuit, qui intelligere poſſet, quid diceret. hoc ille utrum inſidiarũ cauſſa fecerit, an hoc genere eloquẽtiæ delectetur, neſcio. tamen ſi qui acutiores in concione ſteterant, de lege agraria neſcio quid uoluiſſe eum dicere ſuſpicabantur. Aliquando tandem, me deſignato, lex in publicum proponitur: concurrunt iuſſu meo plures uno tempore librarij: deſcriptam legem ad me afferunt. omni hoc uobis ratione confirmare poſſum, Quirites, hoc animo me ad legendam legem, cognoſcendamq; ueniſſe, ut, ſi eam uobis accommodatam, atque utilẽ eſſe intelligerem, auctor eius, atque adiutor eſſem. non enim natura, neque diſſidio, neque odio penitus inſito bellum neſcio

quod habet ſuſceptum cõſulatus cum tribunatu: quia per ſæpe ſeditioſis, atque improbis tribunis pl. boni, & fortes conſules obſtiterunt, & quia uis tribunicia nonnumquam libidini reſtitit conſulari. non poteſtatum diſsimilitudo, ſed animorum diſiunctio diſſenſionem facit. itaque hoc animo legem ſumpſi in manus, ut eã cuperẽ eſſe aptã ueſtris cõmodis, & eiuſmodi, quã cõſul, re, nõ oratione popularis, & honeſte, & libenter poſſet defendere. atque ego a primo capite legis uſque ad extremum reperio, Quirites, nihil aliud cogitatum, nihil aliud ſuſceptũ. nihil aliud actũ, niſi uti decẽ reges ærarij, uectigaliũ, prouinciarũ omniũ, totius reip, regnorum, liberorum populorũ, orbis denique terrarum domini conſtituerentur, legis agrariæ ſimulatione, atque nomine. ſic confirmo, Quirites, hac lege agraria, pulchra, atque populari, dari uobis nihil, cõdonari certis hominibus omnia; oſtentari populo R. agros, eripi etiam libertatem; priuatorum pecunias augeri, publicas exhauriri; denique, quod eſt indigniſsimum, per tribunum pl. quẽ maiores præſidem libertatis, cuſtodemq; eſſe uoluerunt, reges in ciuitate conſtitui. quæ cum expoſuero: ſi falſa uobis uidebuntur eſſe, ſequar auctoritatem ueſtram, mutabo meam ſententiam: ſin inſidias fieri libertati ueſtræ, ſimulatione largitionis, intelligetis, nolitote dubitare, plurimo ſudore, & ſanguine maiorum ueſtrorum partã, uobisq; traditam libertatem, nullo ueſtro labore, conſule adiutore, defendere. Primum caput eſt legis agrariæ, quo, ut illi putant, tẽtamini leuiter. quo animo libertatis ueſtræ deminutionem ferre poſsitis. iubet enim, tribunum pl. qui eam legem tulerit, creare decemuiros per tribus ſeptem decem; ut, quem nouem tribus fecerint, is decemuir ſit. Hic quæro,

quam ob cauſſam initium rerum, ac legum ſuarum hinc duxerit, ut populus R. ſuffragio priuaretur? toties legibus agrarijs curatores cõſtituti ſunt, trium uiri, quinqueuiri, decemuiri: quæro, a populari tribuno pl. ecquando, niſi per XXXV tribus, creati ſint? etenim, cũ omnes poteſtates, imperia, curationes ab uniuerſo populo R. proficiſci conuenit, tum eas profecto maxime, quæ conſtituuntur ad populi fructum aliquem, & commodum; in quo & uniuerſi deligant, quem populo R. maxime conſulturum putent; & unuſquiſque ſtudio, & ſuffragio ſuo uiam ſibi ad beneficium impetrandum munire poſſit. hoc tribuno pl. potiſſimum uenit in mẽtem, populũ R. uniuerſum priuare ſuffragijs, paucas tribus nõ certa cõdicione iuris, ſed ſortis beneficio fortuito ad uſurpandam libertatem uocare. Item, inquit, eodẽq; modo, capite altero, ut comitijs pontificis maximi. Ne hoc quidem uidit, maiores noſtros tam fuiſſe populares, ut, quod per populum creari fas non erat, propter religionem ſacrorum, in eo tamen, propter amplitudinem ſacerdotij, uoluerint populo ſupplicari. atque hoc idem de ceteris ſacerdotijs Cn. Domitius trib pl. uir clariſſimus, tulit; quod populus per religionem ſacerdotia mandare non poterat, ut minor pars populi uocaretur; ab ea parte qui eſſet factus, is a collegio cooptaretur. Videte, quid interſit inter Cn. Domitium trib. pl. hominem nobiliſſimum, & P. Rullum: qui tentauit, ut opinor, patientiam ueſtram, cum ſe nobilem eſſe diceret. Domitius, quod per cærimonias populi fieri non poterat, ratione aſſecutus eſt, ut id, quoad poſſet, quoad fas eſſet, quoad liceret, populo ad partes daret: hic, quod populi proprium ſemper fuit, quod nemo imminuit, nemo immutauit, quin ij, qui populo

agros eſſent aſſignaturi, ante acciperent a populo beneficium, quam darent, id totum eripere uobis, atque e manibus extorquere conatus eſt. Ille, quod dari populo nullo modo poterat, tamen quodam modo dedit: hic, quod adimi nullo pacto poterat poteſtate, quadam ratione eripere conatur. Quæret quiſpiam, in tanta iniuria, tantáq; impudentia quid ſpectarit. Non defuit conſilium: fides erga plebem Romanam, æquitas in uos, libertatemq; ueſtram uehementer defuit. iubet enim comitia decemuiris habere creandis eum, qui legem tulerit. hoc dicam planius. iubet Rullus, homo non cupidus, neque appetens, habere comitia Rullum: non dum reprehendo. uideo feciſſe alios. illud, quod nemo fecit, de minore parte populi, quo pertineat, uidete. habebit comitia: uolet eos renunciare, quibus regia poteſtas hac lege quæritur. uniuerſo populo neque ipſe committit, neque illi horum conſiliorū auctores committi recte putant poſſe. ſortietur tribus idem Rullus, homo felix: educet, quas uolet, tribus: quos nouem tribus decemuiros fecerint ab eodem Rullo eductæ, hos omnium rerum, ut iam oſtendam, dominos habebimus: atque ij, ut grati, ac memores beneficij eſſe uideantur, aliquid ſe nouem tribuum notis hominibus debere confitebuntur: reliquis uero VI & XX tribubus, nihil erit, quod non putent poſſe ſuo iure denegare. Quos tandem igitur decemuiros creari uult? ſe primum. qui licet? leges enim ſunt ueteres, neque eæ conſulares, ſi quid intereſſe hoc arbitramini, ſed tribuniciæ, uobis, maioribuſq; ueſtris uehementer gratæ, atque iucundæ. Licinia eſt lex, atque altera Aebutia: quæ non modo eum, qui tulerit de aliqua curatione, ac poteſtate, ſed etiam collegas eius, cognatos, affines excipit, ne eis ea po-

teſtas; curatio ne mandetur. etenim ſi populo conſulis: remoue te a ſuſpicione alicuius tui commodi: fac fidem, te nihil, niſi populi utilitatem, & fructum, quærere: ſine ad alios poteſtatem, ad te gratiam beneficij tui peruenire. nam hoc quidem uix eſt liberi populi, uix ueſtrorum animorum, ac magnificentiæ. quis legem tulit? Rullus. quis maiorem partem populi ſuffragijs priuauit? Rullus. quis comitijs præfuit? Rullus. quis tribus, quas uoluit, uocauit, nullo cuſtode ſortitus? quis decemuiros, quos uoluit, renunciauit? idem Rullus. quem principem renunciauit? Rullum. uix mehercule ſeruis hoc eum ſuis, non uobis, omnium gentium dominis, probaturum arbitrarer. optimæ leges igitur hac lege ſine ulla exceptione tollentur. idem legis ſibi ſua lege curationem petet: idē, maiore parte populi ſuffragijs ſpoliata, comitia habebit: quos uolet, atque in ijs ſe ipſum, renunciabit: & uidelicet collegas ſuos, adſcriptores legis agrariæ, non repudiabit, a quibus ei locus primus inuidiæ in præſcriptione legis conceſſus eſt: ceteri fructus omnium rerum, qui in ſpe legis huius poſiti ſunt, communi cautione, atque æqua ſibi parte retinentur. At uidete hominis diligentiam; ſi aut Rullum cogitaſſe, aut ſi Rullo potuiſſe in mentem uenire arbitramini. Viderunt ij, qui hæc machinabantur; ſi uobis ex omni populo deligendi poteſtas eſſet data quæcumque res eſſet, in qua fides, integritas, uirtus, auctoritas quæreretur, uos eam ſine dubitatione ad Cn. Pompeiū principem delaturos. etenim quem unum ex cunctis delegiſſetis, ut eum omnibus omnium gentium bellis terra, & mari præponeretis, certe in decemuiris faciendis, ſiue fides haberetur, ſiue honos, & committi huic optime, & ornari hunc iuſtiſſime poſſe intelligebant. ita

que excipitur hac lege non adoleſcentia, non legitimum aliquod impedimentum, non poteſtas, non magiſtratus ullus alijs negotijs, ac legibus impeditus, reus denique, quo minus decemuir fieri poßit. præſentem eum profiteri iubet. quod nulla alia in lege umquam fuit, ne in ijs quidem magiſtratibus, quorum certus ordo eſt. timebat enim Pompeius, ne, ſi adeſſet, ferri non poſſet; aut ne, ſi accepta lex eſſet, illum ſibi collegam adſcriberetis, cuſtodem ac uindicem cupiditatum. Hic quoniam uideo uos hominis dignitate, & contumelia legis eſſe commotos; renouabo illud, quod initio dixi, regnum comparari, libertatem ueſtram hac lege funditus tolli. an uos aliter exiſtimabatis, cum ad omnia ueſtra pauci homines cupiditatis oculos adieciſſent, non eos in primis id acturos, ut ex omni cuſtodia ueſtræ libertatis, ex omni poteſtate, curatione, patrocinio ueſtrorum commodorum Cn. Pompeius depelleretur? uiderunt, & uident, ſi per imprudentiam ueſtram, negligentiam meam, legem incognitam acceperitis, fore, uti poſtea, cognitis inſidijs, cum decemuiros crearetis, tum uitijs omnibus, & ſceleribus legis Cn. Pompij præſidium opponendum putetis. & hoc paruum argumentum uobis erit, a certis hominibus dominationem, poteſtatemq; omnium rerum quæri, cum uideatis eũ, quem cuſtodem ueſtræ libertatis fore uideant, expertem fieri dignitatis? Cognoſcite nunc, quæ poteſtas decemuiris, & quanta detur. Primum lege curiata decemuiros ornat. Iam hoc inauditum, & plane nouo more, uti curiata lege magiſtratus detur, cui nullis comitijs ante ſit datus. eam legem ab eo prætore, qui ſit primus factus, ferri iubet: at quo modo? ut ij decemuiratum habeant, quos

plebs deſignauerit. oblitus eſt, nullos a plebe degnari. & is orbem terrarum conſtringit nouis legibus, qui, quid in ſecundo capite ſcriptum eſt, non meminit in tertio. Atque hic perſpicuum eſt, quid iuris a maioribus acceperitis, quid ab hoc tribuno pl. uobis relinquatur. maiores de omnibus magiſtratibus bis uos ſententiam ferre uoluerunt. nam centuriata lex cenſoribus ferebatur, cum curiata ceteris patricijs magiſtratibus: tum iterum de eiſdē iudicabatur; ut eſſet reprehendendi poteſtas, ſi populum beneficij ſui pœniteret. nunc quia prima illa comitia tenetis centuriata, & tributa: curiata tantum auſpiciorum cauſſa remanſerunt. hic autem tribunus pl. quia uidebat poteſtatem neminem iniuſſu populi, aut plebis poſſe habere; curiatis ea comitijs, quæ uos non ſinitis, confirmauit; tributa, quæ ueſtra erant, ſuſtulit. ita cum maiores binis comitijs uoluerint uos de ſingulis magiſtratibus iudicare, hic homo popularis ne unam quidem populo comitiorum poteſtatem reliquit. Sed uidete hominis religionem, & diligentiam. Vidit, & perſpexit, ſine curiata lege decemuiros habere poteſtatem non poſſe, quoniam per nouem tribus eſſent conſtituti. iubet ferri de his legem curiatam: prætori imperat. quam in ipſum abſurde, nihil ad me attinet: iubet enim, qui primus ſit prætor factus, eum legem curiatam ferre: ſin is ferre non poſſit, qui poſtremus ſit: ut aut luſiſſe in tantis rebus, aut profecto neſcio quid ſpectaſſe uideatur. uerum hoc, quod eſt aut ita peruerſum, ut ridiculum, aut ita malitioſum, ut obſcurum ſit, relinquamus: ad religionem hominis reuertamur. Videt, ſine lege curiata nihil agi per decemuiros poſſe. quid poſtea, ſi ea lata non erit? attendite

ĩnge nium. tum ij decemuiri, inquit, eodẽ iure ſint, quo qui optima lege. ſi hoc fieri poteſt, ut in hac ciuitate, quæ longe ĩure libertatis ceteris ciuitatib. antecellit, quiſquam nullis comitijs imperiũ, aut poteſtatem aſſequi poſſit: quid attinet tertio capite, legem curiatam ferre, iubere, quoniam quarto permittas, ut ſine lege curiata idem iuris habeant, quod haberent, ſi optima lege a populo eſſent creati? Reges conſtituũtur, non decẽuiri, Quirites: hiq; ab ijs initijs funda mentiſq; naſcuntur, ut, non modo cum gerere cœperint, ſed etiam cum conſtituentur, omne ueſtrum ius, poteſtas, libertasq; tollatur. at uidete, quam diligenter retineat ius tribuniciæ poteſtatis. conſulibus legem curiatam ferentibus a tribunis pl ſæpe eſt interceſſum. neque tamen nos id querimur, eſſe hanc tribunorum pl. poteſtatem: tantummodo, ſi quis ea poteſtate temere eſt uſus, exiſtimamus. hic tribunus pl. legi curiatæ, quam prætor ferat, adimit intercedẽdi poteſtatem. atque hoc cum in eo reprehendendum eſt, quod per tribunũ pl. tribunicia poteſtas minuitur: tum in eo deridendum, quod conſuli, ſi legem curiatam non habet, attingere rem militarẽ non licet; hic, qui uetat intercedere, poteſtatem, etiam ſi interceſſum ſit, tamen eandem cõſtituit, quam ſi lata eßet lex: ut non intelligam, quare aut hic uetet intercedere, aut quenquam interceßurum putet, cum interceßio ſtultitiam interceſſoris ſignificatura ſit non rem impeditura. Sint igitur decẽmiri neque ueris comitijs, hoc eſt populi ſuffragijs, neque illis ad ſpeciem, atque ad uſurpationem uetuſtatis per XXX lictores auſpiciorum cauſſa adumbratis, conſtituti. Videte nunc, eos, qui a uobis nihil poteſtatis acceperint. quanto maioribus ornamentis afficiat, quam omnes nos affecti ſumus, quibus uos

amplißimas poteſtates dediſtis. Iubet, auſpicij coloniarum deducendarum cauſſa, decemuiros habere pullarios. eodem iure, inquit, quo habuerunt treſuiri lege Sempronia. Audes etiam, Rulle, mentionem facere legis Semproniæ? nec te ea lex ipſa commonet, treſuiros illos XXXV tribuum ſuffragio eße creatos? & cum tu a Ti. Gracchi æquitate, ac pudore longißime remotus ſis: id, quod dißimillima ratione factum ſit, eodem iure putas eße oportere? Dat præterea poteſtatem, uerbo prætoriam, re uera regiam: definit in quinquennium, facit ſempiternam: tantis enim confirmat opibus, & copijs, ut inuitus eripi nullo modo poßit. Deinde ornat apparitoribus, ſcribis, librarijs, præconibus, architectis, præterea mulis, tabernaculis, centurijs, ſupplectili: ſumptum haurit ex ærario: ſuppeditat a ſocijs: ianitores ex equeſtri loco ducentos in annos ſingulos, ſtipatores corporis conſtituit, eoſdem miniſtros, & ſatellites poteſtatis. Formam adhuc habetis, Quirites, & ſpeciem ipſam tyrannorum: inſignia uidetis poteſtatis, nondum ipſam poteſtatem. dixerit enim fortaſſe quiſpiã: quid me iſta lædunt, ſcriba, lictor, præco, pullarius? Omnia ſunt hæc huiuſmodi, Quirites, ut, ea qui habeat ſine ueſtris ſuffragijs, aut rex non ferendus, aut priuatus furioſus eſſe uideatur. perſpicite, quanta poteſtas permittatur: non priuatorum inſaniam, ſed intolerantiam regum eße dicetis. Primum permittitur infinita poteſtas innumerabilis pecuniæ conficiendæ de ueſtris uectigalibus, non fruendis, ſed alienandis. deinde orbis terrarum, gentiumq; omnium datur cognitio ſine conſilio, pœna ſine prouocatione, animaduerſio ſine auxilio. iudicare per quinquennium uel de conſulibus, uel de ipſis tribunis pl. poterunt: de il-

lis interea nemo iudicabit. magiſtratus his gerere licebit, cauſſam dicere non licebit: emere agros, a quibus uolent, uel quos uolent, quam uolent magno poterunt: colonias de decere nouas, renouare ueteres, totam Italiam *ſuis colonijs ut complere liceat, permittitur: omnes prouincias obeundi, liberos populos agris multandi, regnorum uel dandorum ſumma poteſtas datur: cum uelint,* Romæ *eſſe; cũ commodum ſit: quacumque uelint, ſummo cum imperio, iudicioq; omnium rerum uagari ut liceat, conceditur: interea diſſoluant iudicia publica: de conſilijs abducant, quos uelint: ſinguli de maximis rebus iudicent: quæſtori permittant: finitorem mittant: ratum ſit, quod finitor uni illi, a quo miſſus erit, renunciauerit.* Verbum *mihi deeſt,* Quirites, *cum ego hanc poteſtatem regiam appello: ſed profecto maior eſt quædam. nullum enim regnum fuit umquam, quod non ſi minus iure aliquo, at regionibus tamen certis contineretur. hoc uero infinitum eſt, quo & regna omnia, & ueſtrum imperium, quod latiſſime patet, & ea, quæ partim libera a uobis, partim etiam ignorata uobis ſunt, permiſſu legis continentur.* Datur *igitur eis, primum ut liceat eis uendere omnia, de quibus uendendis* S.C. *facta ſunt* M. Tullio, Cn. Cornelio cos. Cur *hoc tam eſt obſcurum, atque cæcum? quid? iſta omnia, de quibus ſenatus cenſuit, nominatim in lege perſcribi nõne potuerunt? duæ ſunt huius obſcuritatis cauſſæ,* Quirites, *una pudoris; ſi quis pudor eſſe poteſt in tam inſigni impudentia; altera ſceleris. nam neque ea, quæ ſenatus nominatim uendenda cenſuit, audet appellare. ſunt enim loca publica urbis, ſunt ſacella, quæ poſt reſtitutam tribuniciam poteſtatem nemo attigit, quæ maiores in urbe*

paßim

paſsim periculi perfugia eſſe uoluerunt. hæc lege tribunicia decemuiri uendent. accedet eo mons Gaurus: accedent ſalicta ad Minturnas: adiungetur etiam illa uia uendibilis Herculanea, multarum deliciarum & magnæ pecuniæ; permulta alia, quæ ſenatus propter anguſtias ærarij uendenda cenſuit, conſules propter inuidiam nõ uendiderunt. Verum hæc fortaſſe propter pudorem in lege reticentur: ſed illud magis eſt credendum, & pertimeſcendum, quod audaciæ decemuirali corrumpendarum tabularum publicarum, fingendorumq́; S. C. quæ facta numquam ſunt, cũ ex eo numero, qui per eos annos conſules fuerunt, multi mortui ſint, magna poteſtas permittitur. niſi forte nihil eſt æquum uos de eorum audacia ſuſpicari, quorum cupiditati nimium anguſtus orbis terrarum eſſe uideatur. Habetis unum uenditionis genus; quod magnum uideri uobis intelligo: ſed attendite animos ad ea, quæ conſequuntur: hunc quaſi gradum quendam, atque aditum ad cetera factum intelligetis. QVI. AGRI. QVAE. LOCA. QVAE. AEDIFICIA. Quid eſt præterea? multa, in mancipijs, in pecore, auro, argento, ebore, ueſte, ſupellectili, ceteris rebus. quid dicam? inuidioſum putaſſet hoc fore, ſi omnia nominaſſet? non metuit inuidiam. quid ergo? longum putauit, & timuit, ne quid præteriret: adſcripſit, ALIVD VE. QVID. Qua breuitate rem nullam eſſe exceptam uidetis. quidquid ergo ſit extra Italiam, quod publicum populi R. factum ſit L. Sylla, Q. Pompeio cos. aut poſtea, id decemuiros iubet uendere. Hoc capite, Quirites, omnes gentes, nationes, prouincias, regna decemuirum ditioni, iudicio, poteſtatiq́; permiſſa, & condonata eſſe dico. primum hoc. quæro enim, qui tandem

locus uſquam ſit, quem non poſſint decemuiri dicere publicum populi R. eſſe factum? nam, cum idem poſſit iudicare, qui dixerit: quid eſt, quod non liceat ei dicere, cui liceat eidem iudicare? commodum erit Pergamum, Smyrnam, Tralles, Epheſum, Miletum, Cyzicum, totam denique Aſiam, quæ poſt L. Syllam, Q. Pompeium conſules recuperata ſit, populi R. factam eſſe dicere: utrum, oratio ad eius rei diſceptationem deerit; an, cum idem & differet, et iudicabit, impelli non poterit, ut falſum iudicet? an, ſi condemnare Aſiam uolet, terrorem damnationis, et minas non, quanti uolet, æſtimabit? Quid (quod diſputari contra nullo pacto poteſt: quoniam ſtatutum a uobis eſt, & iudicatum: quam hereditatem iam creuimus) regnum Bithyniæ, quod certe publicum eſt populi R. factum? num quid cauſſæ, eſt, quin omnes agros, urbes, ſtatiua, portus, totam denique Bithyniam decemuiri uendituri ſint? Quid Mitylenæ, quæ certe ueſtræ, Quirites, belli lege, ac uictoriæ iure factæ ſunt, urbs & natura, & ſitu, & deſcriptione ædificiorum, et pulchritudine in primis nobilis; agri iucundi, & fertiles? nempe eodem capite incluſi continentur. Quid Alexandria, cunctaq; Aegyptus? ut occulte latet? ut recondita eſt? ut furtim tota decemuiris traditur? quis enim ueſtrum hoc ignorat? dici, illud regnum teſtamento regis Alexandrini populi R. eſſe factum. hic ego conſul populi R. non modo nihil iudico, ſed ne quid ſentiam quidem profero. magna enim mihi res non modo ad ſtatuendum, ſed etiam ad dicendum uidetur eſſe. uideo, qui teſtamentum factum eſſe confirmet: auctoritatem ſenatus extare hereditatis aditæ ſentio, tum, quando, Alexandro mortuo, legatos Tyrum miſimus, qui ab illo pecuniam depoſi-

tam noſtris recuperarent. hæc L. Philippum ſæpe in ſenatu confirmaſſe, memoria teneo. eum, qui regnum illud teneat hoc tempore, neque genere, neque animo regio eſſe, inter omnes fere uideo conuenire. Dicitur contra: nullum eſſe teſtamentum: non oportere populum R. omnium regnorum appetentem uideri: demigraturos in illa loca noſtros homines propter agrorum bonitatem, & omnium rerum copiam. Hac tanta de re P. Rullos cum ceteris decemuiris, collegis ſuis, iudicabit? & uerum iudicabit? nam utrumque ita magnum eſt, ut nullo modo neque concedendum, neque ferendum ſit. Volet eſſe popularis, populo R. adiudicabit. Ergo idem ex ſua lege uendet Alexandriam, uendet Aegyptum, urbis copioſiſsimæ, pulcherrimorumq́; agrorum iudex, arbiter, dominus, rex denique opulentiſſimi regni reperietur. Non ſumet ſibi tantum, non appetet: iudicabit Alexandriam regis eſſe, a populo R. abiudicabit. Primum populi R. hereditatem decemuiri iudicent, cum uos uolueritis de priuatis hereditatib. cētumuiros iudicare? deinde quis aget cauſſam populi R.? ubi res iſta agetur? qui ſunt iſti decemuiri, quos perſpiciamus regnum Alexandriæ Ptolemæo gratis adiudicaturos? Quod ſi Alexandria petebatur; cur non eoſdem curſus hoc tempore, quos L. Cotta, L. Torquato coſ. concurrerunt? cur nō aperte, ut antea? cur non item, ut cum directo & palam regionem illam petierunt? an quietis ijs, qui per curſum rectū regnum tenere non potuerunt, nunc tætris tenebris, et caligine ſe Alexādriam peruenturos arbitrati ſunt? atque illud circumſpici*te ueſtris mentibus, unaque. Legatos noſtros, homines au*ctoritate tenui, qui rerū priuatarum cauſſa legationes liberas obeunt, tamen exteræ nationes ferre uix poſſunt: gra-

ue eſt enim nomen imperij, atque id etiam in leui perſona pertimeſcitur: propterea quod ueſtro, non ſuo, nomine, cum hinc egreßi ſunt, abutuntur. quid cenſetis, cum iſti decem uiri cum imperio, cum faſcibus, cum illa delecta finitorum iuuentute per orbem terrarum uagabuntur? quo tandem animo? quo metu? quo periculo miſeras nationes futuras? Eſt in imperio terror: patientur. eſt in aduentu ſũptus: ferent. imperabitur aliquid muneris: non recuſabunt. illud uero quantum eſt, Quirites, cum is decemuir, qui aliquam in urbem aut exſpectatus, ut hoſpes, aut repente, ut dominus, uenerit; illum ipſum locum, quo uenerit, illam ipſam ſedem hoſpitalem, in quam erit deductus, publicam populi R. eſſe dicet? at quanta calamitas populi, ſi dixerit? quantus ipſi quæſtus, ſi negarit? Atque ijdẽ, qui hæc appetunt, queri nonnumquam ſolent, omnes terras Cn. Pompeio, atque omnia maria eße permiſſa. Simile uero eſt, multa committi, an condonari omnia: uel labori, & negotio præponi, an prædæ, & quæſtui: mitti ad ſocios liberandos, an ad opprimendos. denique, ſi quis eſt honos ſingularis, nihil ne intereſt, utrum populus R. eum, cui uelit, deferat, an is, imprudente populo R. per legis fraudem ſurripiatur? Intellexiſtis, quot res, & quantas decemuiri legis permißu uendituri ſint. non eſt ſatis. cum ſeſe ſociorum, cum exterarum nationum, cum regum ſanguine implerint, incidant neruos populi R. adhibeant manus uectigalibus ueſtris, irrumpant in ærarium. ſequitur enim caput, quo capite non permittit quidem, ſi forte deſit pecunia, quæ tanta ex ſuperioribus recipi poteſt, ut deeſſe non debeat; ſed plane, quaſi ea res nobis ſaluti futura ſit, ita cogit, atque imperat, ut decemuiri ueſtra uectigalia uendant nomina-

tim. quam tu mihi ex ordine recita de legis ſcripto populi R. auctionem, quam mehercule ego praeconi huic ipſi luctuoſam, & acerbā recitationem futurā puto. AVCTIO. Vt in ſuis rebus, ita in rep. luxurioſus nepos, qui prius ſiluas uendat, quam uineas. Italiam percenſuiſti: perge in Siciliam. nihil eſt in hac prouincia, quod aut in oppidis, aut in agris maiores noſtri proprium nobis reliquerint, quin id uenire iubeat. quod partum recenti uictoria maiores uobis in ſociorum urbibus, ac finibus, & uinculum pacis, & monumentum belli reliquerunt, id uos, ab illis acceptum, hoc auctore uendetis? Hic mihi parumper mētes ueſtras, Quirites, commouere uideor, dum patefacio uobis, quas iſti penitus abſtruſas inſidias ſe poſuiſſe arbitrantur contra Cn. Pompeij dignitatem: & mihi, quaeſo, ignoſcite, ſi appello talem uirum ſaepius: uos mihi praetori biennio ante, Quirites, hoc eodem in loco perſonam hanc impoſuiſtis, ut, quibuſcumque rebus poſſem, illius abſentis dignitatem uobiſcum una tuerer. feci adhuc quae potui, neque familiaritate illius adductus, nec ſpe honoris, atque amplißimae dignitatis; quam ego, etſi libente illo, tamen abſente, per uos conſecutus ſum. quamobrem, cum intelligā hanc totam fere legem ad illius opes euertendas tamquam machinam comparari; & reſiſtā conſilijs hominum, & perficiam profecto, quod ego uideo comparari, ut id uos uniuerſi non ſolum uidere, uerum etiam tenere poßitis. Iubet uenire, quae Attalenſium, quae Phaſelitum, quae Olympenorum fuerint, agrumq; Agerenſem, & Orindicum, & Gedusanū. haec P. Seruilij imperio, & uictoria, clarißimi uiri, ueſtra facta sūt. adiungit agros Bithyniae regios, quibus nūc publicani fruūtur: deinde Attalicos agros in Cherrho

neſo in Macedonia, qui regis Philippi, ſiue Perſæ fuerunt: qui item a cenſoribus locati ſunt, & certiſſimũ uectigal. adſcribit idem auctioni Corinthios agros opimos, & fertiles, & Cyrenenſes, qui Apionis fuerunt: & agros in Hiſpania propter Carthaginem nouã, et in Africa ipſam ueterem Carthaginẽ uendit: quam uidelicet P. Africanus nõ propter religionẽ ſedium illarum, ac uetuſtatis de conſilij ſententia conſecrauit, ſed ut ipſe locus eorum, qui cum hac urbe de imprio certarunt, ueſtigia calamitatis oſtenderet. ſed non fuit tam diligens, quam eſt Rullus: aut fortaſſe emptorem ei loro reperire non potuit. Verum inter hos agros regios, captos ueteribus bellis uirtute ſummorum imperatorum, adiungit regios agros Mithridatis, qui in Paphlagonia, qui in Ponto, qui in Cappadocia fuerunt, ut eos decemuiri uendant. ita ne uero? non legibus datis, non auditis uerbis imperatoris, nondum denique bello confecto, cum rex Mithridates, amiſſo exercitu, regno expulſus, tamen in ultimis terris aliquid etiam nunc moliatur, atque ab inuicta Cn. Pompeij manu Mæotide, & illis paludibus, & itinerum anguſtijs, atque altitudine montium defendatur; cum imperator in bello uerſetur; in locis autem illis etiam nunc belli nomen reliquum ſit: eos agros, quorum adhuc penes Cn. Pompeium omne iudiciũ, & poteſtas more maiorum debet eſſe, decemuiri uendent? & credo, P. Rullus (is enim ſic ſe gerit, ut ſibi iam decemuir deſignatus eſſe uideatur) ad eã auctionẽ potiſſimum proficiſcetur. is uidelicet, antequã ueniat in Pontum, literas ad Cn Pompeiũ mittet. quarum ego iam exemplũ ab iſtis compoſitum eſſe arbitror. P. SERVILIVS. RVLLVS. TRIBVNVS. PL. DECEMVIR. S. D. CN. POM-

PEIO. CN. F. *Non credo adſcripturum eſſe, Magno: non enim uidetur id, quod imminuere lege conatur, conceſſurus uerbo.* TE. VOLO. CVRARE. VT. MIHI. SINOPE PRAESTO. SIS. AVXILIVMQ. ADDVCAS. DVM. EOS. AGROS. QVOS. TV. TVO LABORE. CEPISTI. EGO. MEA. LEGE. VENDAM. *An Pompeium non adhibebit? in eius prouincia uẽdet manubias imperatoris? ponite ante oculos uobis Rullum in Ponto, inter ueſtra, atque hoſtium caſtra, haſta poſita, cum ſuis formoſis finitoribus auctionantem. neque in hoc ſolum ineſt contumelia, quæ uehementer & inſignis eſt, & noua, ut ulla res parta bello, nondum legibus datis, etiam tum imperatore bellum adminiſtrante, non modo uenierit, uerum etiam locata ſit. plus ſpectant homines certe, quam contumeliam: ſperant, ſi conceſſum ſit inimicis Cn. Pompeij cum imperio, cum iudicio omnium rerum, cum infinita poteſtate, cum innumerabili pecunia non ſolum alijs in locis uagari, uerum etiam ad ipſius exercitum peruenire, aliquid illi inſidiarum fieri, aliquid de eius exercitu, copijs, gloria detrahi poſſe: putant, ſi quã ſpẽ in Cn. Põpeio exercitus habeat aut agrorum, aut aliorum cõmodorũ, hanc non habiturũ, cum uiderit earum rerũ omnium poteſtatẽ ad decemuiros eße translatam. Patior non moleſte, tam ſtultos eſſe, qui hæc ſperent; tã imprudentes, qui conentur: illud queror, tam me ab ijs eſſe contemptum, ut hæc portenta me conſule potiſsimum cogitarent. Atque in omnibus his agris, ædificijsq́; uendendis permittitur decemuiris, ut uendant quibuſcumque in locis uideatur. o perturbatam rationem: o libidinem refrenandam: o conſilia diſſoluta, atque perdita. uectigalia*

locare nuſquam licet, niſi in hac urbe, hoc ex loco, hac ueſtrum frequentia: uenire ueſtras res proprias, & in perpetuum a uobis alienari, in Paphlagoniæ tenebris, atque in Cappadociæ ſolitudine licebit? L. Sylla cum bona indemnatorum ciuium funeſta illa auctione ſua uenderet, & ſe prædam ſuam diceret uendere, tamen ex hoc loco uendidit; nec, quorum oculos offendebat, eorum ipſorum conſpectum fugere auſus eſt. decemuiri ueſtra uectigalia non modo ne uobis quidem arbitris, ſed ne præcone quidem publico teſte uendent? Sequitur, Omnes agros extra Italiam, infinito ex tempore, non, ut antea, ab Sylla, & Pompeio cos. cognitio decemuirum, priuatus ſit, an publicus: ſicq; agro pergrande uectigal imponitur. Hoc quantum iudicium, quam intolerandum, quam regium ſit, quem præterit? poſſe, quibuſcunque locis uelint, nulla diſceptatione, nullo conſilio priuata publicare, publica liberare. Excipitur hoc capite ager in Sicilia Recentoricus: quem ego excipi, & propter hominum neceſſitudinem, et propter æquitatem, Quirites, ſæpe uehementer gaudeo: ſed quæ hæc impudentia? qui agrum Recentoricum poſſident, uetuſtate poſſeſſionis ſe non iure, miſericordia ſenatus, non agri condicione, defendunt. nam illum agrum publicum eſſe fatentur; ſed, moueri poſſeſſionibus, amiciſſimis ſedibus, ac dijs penatibus, negant oportere. at ſi eſt priuatus ager Recentoricus; quid eum excipis? ſin autem publicus; quæ eſt iſta æquitas, ceteros, etiam ſi priuati ſint, permittere ut publica iudicentur, hunc excipere nominatim, quem qui poſſident, publicum eſſe fateãtur? ergo eorũ ager excipitur, qui apud Rullum alia ratione ualuerunt: ceteri agri omnes, qui ubique ſunt, ſine ullo delectu, ſine populi R. notione, ſine indicio

ſenatus decemuiris addicentur. Atque *etiam eſt alia ſuperio re capite, quo omnia ueneunt, quæſtuoſa exceptio: quæ tegit eos agros, de quibus fœdere cautum eſt. audiuit; hanc rem non a me, ſed ab alijs agitari ſæpe in ſenatu, nonnumquam ex hoc loco, poßidere agros in ora maritima regem* Hiempſalem*, quos* P. Africanus *populo* R. *adiudicarit; & tamen poſtea per* C. Cottam *conſulem cautum eſſe fœdere. hoc quia uos fœdus non iußeritis, ueretur* Hiempſal *ut ſatis firmum ſit, & ratum.* Quid, *cuiuſmodi eſt illud? tollitur ueſtrum iudicium: fœdus totum excipitur, comprobatur. quod minuit auctionem decemuiralem, laudo: quod regi amico cauet, non reprehendo: quod non gratis fit, indico. uolitat enim ante oculos iſtorum* Iuba*, regis filius, adoleſcens non, minus bene nummatus, quam bene capillatus.*

Vix *iam uidetur locus eſſe, qui tantos aceruos pecuniæ capiat, auget, addit, accumulat: aurum, argentum ex præda, ex manubijs, ex coronario, ad quoſcumque peruenit, neque relatum eſt in publicum, neque in monumento conſumptum, id profiteri apud decemuiros, & ad eos referri iubet. hoc capite etiam quæſtionem de clarißimis uiris, qui populi* R. *bella geßerunt, iudiciumq; de pecunijs repetundis ad decemuiros tranſlatum uidetis. horum erit nullum iudicium, quantæ cuiuſque manubiæ fuerint, quid relatum, quid reſiduum ſit. in poſterum uero lex hæc imperatoribus ueſtris conſtituitur, ut, quicumque de prouincia deceſſerit, apud eoſdem decemuiros, quantum habeat prædæ, manubiarum, auri coronarij, profiteatur.* Hic *tamen, uir optimus, eum, quem amat, excipit,* Cn. Pompeium. *unde iſte amor tam improuiſus, ac tam repentinus? qui honore decemuiratus excluditur prope nominatim;*

cuius iudicium, legumq; datio, captorum agrorum ipſius uirtute cognitio tollitur; cuius non in prouinciam, ſed in ipſa caſtra decemuiri cum imperio, infinita pecunia, maxima poteſtate, & iudicio rerum omnium mittuntur; cui ius imperatorium, quod ſemper omnibus imperatoribus eſt cōſeruatum, ſoli eripitur: is excipitur unus, ne manubias referre debeat. utrum tandem, hoc capite honos haberi homini, an inuidia quæri uidetur? remittit hoc Rullo Cn. Pōpeius: beneficio iſto legis, benignitate decemuirali nihil utitur. nam, ſi eſt æquum, prædas, ac manubias ſuas imperatores non in monumenta deorum immortalium, neque urbis ornamenta conferre, ſed ad decemuiros, tamquam ad dominos, reportare: nihil ſibi apperit præcipue Pōpeius, nihil; uult ſe in communi, atque in eodem, quo ceteri, iure uerſari. ſin eſt iniquum, Quirites, ſi turpe, ſi intolerandum, hos decemuiros portitores omnibus omnium pecunijs conſtitui, qui non modo reges, atque exteſarum nationum homines, ſed etiam imperatores noſtros excutiant: nō mihi uidentur honoris cauſſa excipere Pompeium, ſed metuere, ne ille eandem contumeliam, quam ceteri, ferre non poßit. Pompeius autem, cū hoc animo ſit, ut, quidquid uobis placeat, ſibi ferendum putet; quod uos ferre non poteritis, id, profecto perficiet, ne diutius inuiti ferre cogamini. Verumtamen cauet, ut, ſi qua pecunia poſt nos conſules ex nouis uectigalibus recipiatur, ea decēuiri utantur. noua porro uectigalia uidet ea fore, quæ Popeius adiūxerit. ita, remißis manubijs, uectigalibus, eius uirtute partis, ſe frui putat oportere. Parta ſit pecunia, Quirites, decēuiris tāta, quāta ſit in terris: nihil prætermiſſum, ſed omnes urbes, agri, regna denique, poſtremo etiam uectigalia ueſtra ue-

nierint: acceſſerint in cumulum manubiæ ueſtrorum imperatorum: quantæ, & quam immanes diuitiæ decemuiris in tantis auctionibus, tot iudicijs, tam infinita poteſtate rerum omnium quærantur, uidetis. Cognoſcite nunc alios immenſos, atque intolerabiles quæſtus; ut intelligatis, ad certorum hominum importunam auaritiam hoc populare legis agrariæ nomen eſſe quæſitum. Hac pecunia iubet agros emi, quo deducamini. Non conſueui homines appellare aſperius, Quirites, niſi laceßitus. uelim fieri poſſet, ut a me ſine contumelia nominarentur ij, qui ſe decemuiros ſperant futuros: iam uideretis, quibus hominibus omnium rerum & uendendarum, & emendarum poteſtatem permitteretis. ſed, quod ego nondum ſtatuo mihi eſſe dicendum, uos tamen id poteſtis cum animis ueſtris cogitare. unum hoc certe uideor mihi uerißime poſſe dicere. tum cum haberet hæc reſp. Luſcinos, Calatinos, Acidinos, homines non ſolum honoribus populi, rebusq; geſtis, uerum etiã patientia paupertatis ornatos; & tum cum erant Catones, Phili, Lælij; quorum ſapientiam, temperantiamq; in publicis, priuatisque forenſibus, domeſticisq; rebus perſpexeratis: tamen huiuſcemodi res commiſſa nemini eſt, ut idem iudicaret, & uenderet, & hoc faceret per quinquennium toto in orbe terrarum; idemq; agros uectigales populi R. abalienaret; &, cum ſummam tantæ pecuniæ nullo teſte ſibi ipſe ex ſua uoluntate feciſſet, tum denique emeret a quibus uellet, quod uideretur. committite uos nunc, Quirites his hominibus hæc omnia, quos odorari hunc decemuiratũ ſuſpicamini: reperietis, partem eſſe eorum, quibus ad habẽdũ, partẽ, quibus ad cõſumendũ nihil ſatis eſſe uideatur. Hic ego iã illud, quod expeditißimum ſit, ne diſputo quidẽ,

Quirites, non eſſe hanc nobis a maioribus relictam conſuetudinem, ut emantur agri a priuatis, quo plebs publice deducatur: omnibus legibus agris publicis priuatos eſſe deductos: huiuſcemodi me aliquid ab hoc horrido, ac truce tribuno pl. exſpectaſſe: hanc uero emendi, & uendendi quæſtuoſiſsimam, ac turpiſsimam mercaturam, alienam actione tribunicia, alienam dignitate populi R. ſemper putaui. Libet agros emi. primum quæro, quos agros? & quibus in locis? nolo ſuſpenſam & incertam plebem R. obſcura ſpe & cæca expectatione pendere. Albanus ager eſt, Setinus, Priuernas, Fundanus, Veſtinus, Falernus, Linternus, Cumanus, Caſinas: audio. ab alia porta, Capenas, Faliſcus, Sabinus ager, Reatinus, Venafranus, Allifanus, Trebulanus. habes tantam pecuniam, qua hoſce omnes agros, & ceteros horum ſimiles non modo emere, uerum etiam coacervare poſsis: cur eos non definis, neque nominas; ut ſaltem deliberare plebs Romana poſsit, quid interſit ſua, quid expediat, quantum tibi in emendis, & in uendendis rebus committendum putet. Definio, inquit, Italiam. ſatis certa regio. etenim quantulum intereſt, utrum in Maſſici radices, an in Italiam alio ue deducamini? Age uero, definis locum: quidnam agri? Vero, inquit; qui arari, aut coli poſsit. Qui poſsit arari, inquit, aut coli, non qui aratus, aut cultus ſit. utrum hæc lex eſt, an tabula Veratianæ auctionis? in qua ſcriptum fuiſſe aiunt: iugera CC, in quibus oliuetum fieri poteſt: iugera CCC, ubi inſtitui uineæ poſſunt. hoc tu emes iſta innumerabili pecunia, quod arari, aut coli poſſit? quod ſolum tam exſile, & macrum eſt, quod aratro perſtringi non poſsit? aut

quod eſt tam aſperum, ſaxetum, in quo agricolum cultus non elaboret? Iccirco, inquit, agros nominare non poſſum, quia tangam nullum ab inuito. Hoc quoque multo eſt quæſtuoſius, quam ſi ab inuito ſumeret. inibitur enim ratio quæſtus de ueſtra pecunia; & tum denique ager emetur, cum idem expedierit emptori, & uenditori. Sed uidete uim legis agrariæ. ne ij quidem, qui agros publicos poßident, decedent de poſſeſſione, niſi erunt deducti optima condicione, & pecunia maxima. conuerſa ratio. antea, cum erat a tribuno pl. mentio legis agrariæ facta, continuo, qui agros publicos, aut qui poſſeßiones inuidioſas tenebant, pertimeſcebant hæc lex eos homines fortunis locupletat, inuidia liberat. quam multos enim, Quirites, exiſtimatis eſſe, qui latitudinem poſſeßionum tueri, qui inuidiam Syllanorum agrorum ferre non poßint? qui uendere cupiant, emptores non reperiant? perdere iam denique illos agros ratione aliqua uelint? qui paullo ante diem, noctemque tribunicium nomen horrebant, ueſtram uim metuebant, mentionem legis agrariæ pertimeſcebant, ij nunc etiam ultro rogabuntur, atque orabuntur, ut agros partim publicos, partim plenos inuidiæ, plenos periculi, quanti ipſi uelint, decemuiris tradant. Atque hoc carmen hic tribunus pl. non uobis, ſed ſibi intus canit. habet ſocerum, uirum optimum, qui tantum agri in illis reip. tenebris occupauit, quantum concupauit. huic ſubuenire uult ſuccumbenti, iam oppreſſo, Syllanis oneribus graui, ſua lege, ut liceat illi inuidiam deponere, pecuniam condere. Et uos non dubitatis, quin uectigalia ueſtra uendatis, plurimo maiorum ueſtrorum ſanguine, & ſudore quæſita, ut Syllanos poſſeſſores diuitijs augeatis, peri-

culo liberetis: nam ad hanc emptionem decemuiralem duo genera agrorum ſpectant, Quirites. eorum unum propter inuidiam domini fugiunt, alterum propter uaſtitatem Syllanus ager, a certis hominibus latiſſime continuatus, tantam habet inuidiam, ut ueri ac fortis tribuni pl. ſtridorem unum perferre non poſſit. hic ager omnis, quoquo pretio coemptus erit, tamen ingenti pecunia uobis inducetur. Alterum genus agrorum, propter ſterilitatem incultum, propter peſtilentiam uaſtum, atque deſertum, emetur ab ijs, qui eos uident ſibi eſſe, ſi non uendiderint, relinquendos. Et nimirum iſtud eſt, quod ab hoc tribuno pl. dictum eſt in ſenatu, urbanam plebem nimium in rep. poſſe, exhauriendam eſſe. hoc enim uerbo eſt uſus, quaſi de aliqua ſentina, ac non de optimorum ciuium genere loqueretur. Vos uero, Quirites, ſi me audire uultis, retinete iſtam poſſeſſionem gratiæ, libertatis, ſuffragiorum, dignitatis, urbis, fori, ludorum, feſtorum dierum, ceterorum omnium commodorum. niſi forte mauultis, relictis his rebus, atque hac luce reip. in Sipontina ſiccitate, aut in Salapinorum peſtilenciæ finibus, Rullo duce, collocari. At dicat, quos agros empturus ſit: oſtendat, & quid, & quibus daturus ſit. ut uero, cum omnes urbes, agros, uectigalia, regna uendiderit, tum arenam aliquam, aut paludes emat, id uos poteſtis, quæſo, concedere? Quamquam illud eſt egregium, quod hac lege ante omnia ueneunt, ante pecuniæ coguntur, & coaceruantur, quam gleba una ematur. deinde emi iubet, ab inuito uetat. Quæro, ſi, qui uelint uendere, non fuerint; quid pecunia fiet? referre in ærarium lex uetat, exigi prohibet. igitur pecuniam omnem decemuiri tenebunt;

nobis ager non emetur. uectigalibus abalienatis, ſocijs uexatis, regibus, atque omnibus gentibus exinanitis, illi pecunias habebunt, uos agros non habebitis. Facile, inquit, adducentur pecuniæ magnitudine, ut uelint uendere. Ergo ea lex eſt, qua noſtra uendamus, quanti poſſumus; aliena emamus, quanti poſſeſſores uelint. Atque in hos agros, qui hac lege empti ſint, colonias ab ijs decemuiris deduci iubet. Quid? omnis ne eiuſmodi locus eſt, ut nihil interſit rep. colonia deducatur in eum locum, nec ne: an eſt locus, qui coloniam poſtulet, eſt qui plane recuſet? quo in genere, ſicut in ceteris reip. partibus, eſt operæpretium diligentiam maiorum recordari, qui colonias ſic idoneis in locis contra ſuſpicionem periculi collocarunt, ut eſſe non opida Italiæ, ſed propugnacula imperij uiderentur. Hi deducent colonias in eos agros, quos emerint. etiam ne, ſi reip. non expediat? Et in quæ loca præterea uidebitur. quid igitur eſt cauſſæ, quin coloniam in Ianiculum poſſint deducere, & ſuum præſidium in capite, atque ceruicibus ueſtris collocare? Tu non definias, quot colonias, in quæ loca, quo numero colonorum, deduci uelis? tu occupes locum, quem idoneum ad uim tuam iudicaris? compleas numero? confirmes præſidio, quo uelis? populi R. uectigalibus, atque omnibus copijs ipſum populum R. coerceas? opprimas? redigas in iſtam decemuiralem ditionẽ, ac poteſtatem? Vt uero totam Italiam ſuis præſidijs obſidere, atque occupare cogitet, quæſo, Quirites, cognoſcite. Permittit decemuiris, ut in omnia municipia, in omnes colonias totius Italiæ colonos deducant, quos uelint: ijsq; colonis agrum dari iubet. num obſcure maiores opes, quam libertas ueſtra pati poteſt, & maiora præſidia, quæ

runtur? num obſcure regnum conſtituitur? num obſcure libertas ueſtra tollitur? nam, cum ijdem omnem pecuniã, maximam multitudinem, ideſt totam Italiam, ſuis opibus obtinebunt, ijdem ueſtram libertatem ſuis præſidijs & colonijs intercluſam tenebunt: quæ ſpes tandem, quæ facultas recuperandæ ueſtræ libertatis relinquetur? At enim ager Campanus hac lege diuidetur, orbis terræ pulcherrimus: & Capuam colonia deducetur, urbem amplißimam, atque ornatißimam. atqui, quid ad hæc poſſumus dicere? De commodo ueſtro prius dicam, Quirites: deinde ad amplitudinem, & dignitatem reuertar: ut, ſi quis agri aut opidi bonitate delectetur, ne quid exſpectet; ſi quem rei dignitas commouet, ut huic ſimulatæ largitioni reſiſtat. ac primum de opido dicam; ſi quis eſt forte, quem Capua magis, quam Roma, delectat. Quinque millia colonorum Capuam ſcribi iubet. ad hunc numerum quingenos ſibi ſinguli ſument. quæſo nolite uoſmet ipſos conſolari: uere, & diligenter conſiderate. Num uobis, aut ueſtri ſimilibus, integris, quietis, otioſis hominibus, in hoc numero locum fore putatis? ſi eſt omnibus uobis, aut maiori ueſtrum parti: quamquam me ueſter honos uigilare dies, atque noctes, & intentis oculis omnes rep. partes intueri iubet; tamen paulliſper, ſi ita commodum ueſtrum feret, conniuebo. ſed ſi quinque hominum millibus, ad uim, facinus, cædemq; delectis, locus, atque urbs, quæ bellum facere atque inſtruere poßit, quæritur: tamen ne patiemini, ueſtro nomine contra uos firmari opes, armari præſidia, urbes, agros, copias comparari? nam agrum quidem Campanum, quem uobis oſtentant, ipſi concupiuerunt: deducent ſuos, quorum nomine ipſi

teneant,

teneant, et fruantur: comment praeterea: iſta dena iugera cõtinuabunt. nam, ſi dicent, per legẽ id non licere: ne per Corneliam quidem licet: at uidemus (ut longinqua mittamus) agrũ Praeneſtinum a paucis poſsideri. neque iſtorum pecunijs quidquã aliud deeſſe uideo, niſi eiuſmodi fundos, quorum ſubſidio familiarum magnitudines, & Cumanorum, ac Puteolanorum praediorum ſumptum ſuſtinere poſſint. Quod ſi ueſtrum commodum ſpectat, ueniat, & coram mecũ de agri Campani diuiſione diſputet. Quaeſiui ex eo Kalendis Ian. quibus hominibus, & quemadmodum illum agrum eſſet diſtributurus. reſpondit, a Romilia tribu ſe initium eſſe facturum. primum, quae eſt iſta ſuperbia, & contumelia, ut populi pars amputetur, ordo tribuum negligatur? ante ruſticis detur ager, qui habent, quam urbanis, quibus iſta agri ſpes, & iucunditas oſtenditur? aut, ſi hoc ab ſe dictum negat, & ſatisfacere omnibus uobis cogitat: proferat, in iugera dena deſcribat, a Suburana uſq; ad Arnienſem nomina ueſtra proponat. ſi, non modo dena iugera dari uobis, ſed ne conſtipari quidem tantum numerum hominum poſſe in agrũ Campanũ, intelligetis: tamen ne uexari remp. contemni maieſtatem populi R. deludi uoſmet ipſos diutius a tribuno pl. patiemini? Quod ſi poſſet ager iſte ad uos peruenire; non ne eum tamen in patrimonio ueſtro remanere malletis? unum ne fundum pulcherrimum populi R. caput ueſtrae pecuniae, pacis ornamentum, ſubſidium belli, fundamentum uectigalium, horreũ legionum, ſolatium annonae, diſperire patiemini? an obliti eſtis, Italico bello, amiſsis caeteris uectigalibus, quantos agri Campani fructibus exercitus alueritis? an ignoratis, caetera illa magnifica populi R. uectigalia perleui ſa-

pe momento fortunæ, inclinatione temporis, pendere? quid nos Aſiæ portus, quid Syriæ rura, quid omnia tranſmarina uectigalia iuuabunt, tenuiſsima ſuſpicione prædonum, aut hoſtium iniecta? at uero hoc agri Campani uectigal cũ eiuſmodi eſt, ut domi ſit, & omnibus præſidijs opidorum tegatur; tum neque bellis infeſtum, nec fructibus uarium, nec cælo ac loco calamitoſum eſſe ſolet. Maiores noſtri non ſolum id, quod de Campanis ceperant, non imminuerunt, uerum etiam, quod ei tenebant, quibus adimi iure nõ poterat, coemerunt. qua de cauſſa nec duo Gracchi, qui de plebis R. commodis plurimum cogitauerunt; nec L. Sylla, qui omnia ſine ulla religione, quibus uoluit, eſt dilargitus, agrum Cãpanum attingere auſus eſt. Rullus exiſtitit, qui ex ea poſſeßione remp. demoueret, ex qua nec Gracchorum benignitas eam, nec Syllæ dominatio deiecißet. quem agrum nunc prætereuntes ueſtrum eſſe dicitis; & quem per iter qui faciunt, externi homines ueſtrũ eſſe audiunt; is, cum erit diuiſus, neque erit, neque ueſter eſſe dicetur. At qui homines poſſidebunt? primo quidem acres, ad uim prompti, ad ſeditionem parati; qui, ſimulac decemuiri concrepuerint, armati in ciues, & expediti ad cædem eſſe poſſint. deinde ad paucos, opibus, & copijs affluentes, totum agrum Campanum perferri uidebitis. uobis interea, qui illas a maioribus pulcherrimas uectigaliũ ſedes, armis captas, accepiſtis, gleba nulla de paternis, atque auitis poſſeſſionibus relinquetur. ac tantum intererit inter ueſtrã, & priuatorum diligentiam, quod, cum a maioribus noſtris P. Lentulus, is qui princeps ſenatus, in ea loca miſſus eſſet, ut priuatos agros, qui in publicum Campanum incurrebant, pecunia publica coemeret, dicitur renunciaſſe. nulla ſe

pecunia fundum cuiuſdam emere potuiſſe;eumque, qui nol
let uendere, ideo negaſſe ſe adduci poſſe ut uenderet, quod,
cum plures fundos haberet , ex illo ſolo fundo numquam
malum nuncium audiſſet. Ita ne uero? priuatum hæc cauſ
ſa commouit; populum R. ne agrum Campanum priuatis
gratis, Rullo rogante, tradat, nō commouebit? atque idē po
pulus R. de hoc uectigali poteſt dicere, quod ille de ſuo fun
do dixiſſe dicitur. Aſia multos annos uobis fructū Mithri-
datico bello non tulit: Hiſpaniarū uectigal temporibus Serto
rianis nullum fuit: Siciliæ ciuitatibus bello fugitiuorū M'.
Aquillius etiā mutuum frumentum dedit: at ex hoc uecti
gali numquam malus nuntius auditus eſt. cætera uectiga-
lia belli facultatibus affliguntur: hoc uectigali etiam belli
facultates ſuſtentantur. Deinde, in hac aſsinatione agrorū
ne illud quidem dici poteſt, quod in cæteris, agros deſer-
tos a plebe, atque a cultura hominum liberorū eſſe non opor
tere. ſic enim dico; ſi Campanus ager diuidatur, exturbari
& expelli plebem ex agris, non conſtitui, & collocari. to-
tus enim ager Campanus colitur, & poſsidetur a plebe, &
a plebe optima, & modeſtiſsima: quod genus hominū opti
me moratum, optimorum & aratorum & militum, ab
hoc plebicola tribuno funditus eijcitur: atque illi miſeri, na
ti in illis agris, & educati, glebis ſubigendis exercitati,
quo ſe ſubito conferant, non habebunt: his robuſtis, & ua-
lentibus, & audacibus decemuirum ſatellitibus agri Cam-
pani poſſeſsio tota tradetur. & ut nos nunc de ueſtris maio
ribus prædicatis, hūc agrum nobis maiores noſtri relique-
rūt: ſic ueſtri poſteri de uobis prædicabunt, hūc agrum pa-
tres noſtri, acceptum a patribus ſuis, perdiderunt. Equidē
exiſtimo, ſi iam campus Martius diuidatur, & unicuique

ueſtrum, ubi conſiſtat, bini pedes aſsignentur: tamen promiſcue toto, quam proprie parua frui parte malletis. Quare, etiam ſi ad uos eſset ſingulos aliquid ex hoc agro peruenturum, qui uobis oſtenditur, aliјs comparatur: tamen honeſtius eum uos uniuerſi, quē ſinguli, poſsideretis. nūc uero, cū ad uos nihil pertineat, ſed paretur aliјs, eripiatur uobis: nōne acerrime, tanquam armato hoſti, ſic huic legi pro ueſtris agris reſiſtetis? Adiungit Stellatem campum agro Cāpano, & in eo duodena deſcribit in ſingulos homines iugera. Quaſi uero paullum differat ager Campanus a Stellati. & multitudo, Quirites, quaeritur, qua illa opida omnia compleantur. nam dixi antea, lege permitti, ut, quae uelint municipia, quas uelint ueteres colonias, colonis ſuis occupent. Calenum municipium complebunt: Theanum opprimemt: Atellam, Cumas, Neapolin, Pompeios, Nuceriam ſuis praeſidiјs deuincient: Puteolos uero, qui nunc in ſua poteſtate ſunt, ſuo iure libertateq́; utuntur, totos nouo populo, atque aduenticiјs copiјs occupabunt. tūc illud exſilium Campanae coloniae, uehementer huic imperio timendū, Capuam a decemuiris inferetur: tunc contra hanc Romam, communem patriam omnium noſtrum, illa altera Roma quaeretur. in id opidum homines nefariј remp. noſtram transferre conantur, quo in opido maiores ueſtri nullam omnino remp. eſſe uoluerunt: qui tres ſolum urbes in terris omnibus Carthaginem, Corinthum, Capuam, ſtatuerunt poſſe imperiј grauitatem, ac nomen ſuſtinere. deleta Carthago eſt, quod cum hominum copiјs, tum ipſa natura, ac loco, ſuccincta portibus, armata muris, excurrere ex Africa, imminere ita fructuoſiſsimis inſulis populi R. uidebatur. Corinthi ueſtigiū uix relictum eſt: erat enim poſita in

anguſtijs, atque in faucibus Græciæ, ſic, ut terra clauſtra lo corum teneret, & duo maria, maxime nauigationi diuerſa, pæne coniungeret, cum partenui diſcrimine ſepararentur. hæc, quæ procul erant a conſpectu imperij, non ſolū afflixerūt, ſed etiam, ne quando recreata exſurgere, atque erigere ſe poſſent, funditus, ut dixi, ſuſtulerunt. de Capua multum eſt & diu conſultum. exſtant literæ, Quirites, publicæ: ſunt S.C. complura. ſtatuerūt homines ſapientes, ſi agrū Campanis ademiſſent, magiſtratus; publicum ex illa urbe conſilium ſuſtuliſſent, imaginem reip nullam reliquiſſent. nihil fore quod Capuam timeremus. itaque hoc perſcriptū in monumentis ueteribus reperietis: ut eſſet urbs, quæ res eas, quibus ager Campanus coleretur, ſuppeditare poſſet; ut eſſet locus comportandis, condendisq; fructibus; ut aratores, cultu agrorum defeſsi, urbis domicilijs uterentur; iccirco illa ædificia non eſſe deleta. uidete, quantum interuallum ſit interiectum inter maiorum noſtrorū conſilia, & inter iſtorum hominum dementiam. illi Capuā receptaculum aratorum, nundinas ruſticorum, cellam atque horreum Campani agri eſſe uoluerunt: hi, expulſis aratoribus, effuſis ac diſsipatis fructibus ueſtris, eadem Capuam ſedē nouæ reip. conſtituunt, molem contra ueterem remp. comparant. quod ſi maiores noſtri exiſtimaſſent, quemquam in tam illuſtri imperio, & tam præclara populi R. diſciplina M. Bruti, aut P. Rulli ſimilem futurū; (hos enim nos duos adhuc uidimus, qui hanc remp. Capua totam transferre uellēt) profecto nomen illius urbis non reliquiſſent. uerum arbitrabantur, Corintho, & Carthagini etiam ſi ſenatum, & magiſtratum ſuſtuliſſent, agrumq; ciuibus ademiſſent, tamen non defore, qui illa reſtitue-

rent, atque qui ante omnia commutarent, quam nos audire poſſemus; hic uero, in oculis ſenatus, populiq; R. nihil poſſe exſiſtere, quod non ante exiſtingui, atque opprimi poſſet, quā plane exortum, ac natum eſſet. neque uero ea res fefellit homines diuina mente, & conſilio præditos. nam poſt Q. Fuluium, Q. Fabiū cos. quibus conſulibus Capua deuicta, atque capta eſt, nihil eſt in ea urbe contra hāc rēp. non dico factum, ſed omnino cogitatum. multa poſtea bella geſta cum regibus, Philippo, Antiocho, Perſa, Pſeudophilippo, Ariſtonico, Mithridate, & cæteris: multa præterea grauia, Carthaginienſium, Corinthium, Numantinum: multæ in hac rep. ſeditiones domeſticæ, quas prætermitto: bella cum ſocijs, Fregellanum, Marſicum: quibus omnibus domeſticis externiſq; bellis Capua non modo non obfuit, ſed opportuniſſimam ſe nobis præbuit, & ad bellum inſtruendum, & ad exercitus ornandos, & tectis, ac ſedibus ſuos recipiendos. homines non inerant in urbe, qui malis concionibus, turbulentis S.C. iniquis imperijs remp. miſcerēt, & rerum nouarum cauſſam aliquam quererent. neque enim concionandi poteſtas erat cuiquam, nec conſilij capiundi publici: non gloriæ cupiditate efferebantur: propterea quod, ubi donos publicæ non eſt, ibi gloriæ cupiditas eſſe non poteſt: non contentione, nō ambitione diſcordes. nihil enim ſupererat, de quo certarent; nihil, quod contra peterent; nihil ubi diſſiderent. itaque illam Campanam arrogantiam, atque intolerandam ferociam ratione, & conſilio maiores noſtri ad inertiſſimum, & deſidioſiſſimum otium perduxerunt. ſic & crudelitatis infamiā effugerunt, quod urbem ex Italia pulcherrimam non ſuſtulerunt: & multū in poſterum prouiderunt, quod, neruis ur

his omnibus exſectis, urbem ipſam ſolutam, ac debilitatam reliquerũt. Hæc *conſilia maiorum* M. Bruto, *ut antea dixi, reprehendẽda, &* P. Rullo *uiſa ſunt: neque te* P. Rulle *omnia illa* M. Bruti, *atque auſpicia a ſimili furore deterrent. nam & ipſe, qui deduxit, & qui magiſtratum* Capuæ, *&* Leocreanti *ceperunt, & qui aliquam partem illius deductionis, honoris, muneris attigerunt: omnes acerbiſſimas impiorum pœnas pertulerunt.* Et, *quoniam* Bruti, *atque illius temporis feci mentionem, commemorabo id, quod egomet uidi cum ueniſſem* Capuam, *coloniam deductam* L. Conſidio, *&* Sex. Saltio, *quemadmodum ipſi loquebantur, prætoribus: ut intelligatis, quãtam locus ipſe afferat ſuperbiam: quæ paucis diebus, quibus illo colonia deducta fuit, perſpici atque intelligi potuit.* Nam *primum, id quod dixi, cum cæteris in colonijs duumuiri appellentur, hi ſe prætores appellari uolebant. quibus primus annus hanc cupiditatem attuliſſet, non ne arbitramini paucis annis fuiſſe conſulũ nomen appetituros? deinde anteibant lictores, non cum bacillis, ſed, ut hic prætoribus anteeunt, cum faſcibus duobus. erant hoſtiæ maiores in foro conſtitutæ, quæ ab his prætoribus de tribunali, ſicut a nobis conſulibus de conſilij ſententia probatis, ad præconem, & ad tibicinem immolabantur. deinde* Patres *cõſcripti uocabantur.* Iam *uero, uultum* Conſidij *uidere, ferendum uixerat. quem hominem ut grandi macie torridum,* Romæ *contemptum, abiectum uidebamus, hunc* Capuæ Campano *ſupercilio, ac regio ſpiritu cum uideremus,* Magios, Bloſſios *mihi uidebar illos uidere, ac* Iubelios. Iam *uero, qui metus erat tunicatorum illorum? & in* Albana, *&* Seplaſia *quæ concurſatio percunctantium, quid prætor edixiſſet? ubi cenaret? quid*

enunciaſſet? nos autem, hinc Roma qui ueneramus, iam non hoſpites, ſed peregrini, atque aduenæ nominabamur. Hæc qui proſpexerint, maiores noſtros dico, Quirites, non eos in deorum immortalium numero uenerandos a nobis, & colendos putatis? quid enim uiderunt? hoc, quod nunc uos, quæſo, perſpicite, atque cognoſcite. non ingenerantur hominibus mores tam a ſtirpe generis, ac ſeminis, quam ex ijs rebus, quæ ab ipſa natura loci, & a uitæ conſuetudine ſuppeditantur, quibus alimur, & uiuimus. Carthaginienſes fraudulenti, & mendaces, nō genere, ſed natura loci, quod, propter portus ſuos, multis & uarijs mercatorum & aduenarum ſermonibus ad ſtudium fallendi ſtudio quæſtus uocabantur. Ligures montani, duri, atque agreſtes: docuit ager ipſe, nihil ferendo, niſi multa cultura, & magno labore quæſitum. Campani ſemper ſuperbi bonitate agrorum, et fructuum, magnitudine urbis, ſalubritate, de ſcriptione, pulchritudine. ex hac copia, atque omnium rerum affluentia primum illa nata ſunt; arrogantia, qua a maioribus noſtris alterum; Capua conſulem poſtulauit; deinde ea luxuries, quæ ipſum Hannibalem, armis etiam tum inuictum, uoluptate uicit. Huc iſti decemuiri cum IↃↃ colonorum ex lege Rulli deduxerint, centum decuriones, decem augures, ſex pontifices conſtituerint: quos illorum animos, quos impetus, quam ferociam fore putatis? Romam in montibus poſitam, & conuallibus, cenaculis ſublatam, atq; ſuſpenſam, non optimis uijs, anguſtiſsimis ſemitis, præ ſua Capua, planiſsimo in loco explicata, ac præ illis ſemitis irridebunt, atque contemnent. agros uero, Vaticanum, & Pupiniam, cū ſuis optimis, atque uberibus campis conferendos ſcilicet putabunt. opidorum autem finitimorum illam copiam cum

hac per riſum, ac per iocum contendent: Labicos, Fidenas, Collatiam, ipſum hercle Lauuuium, Ariciam, Tuſculum, cum Calibus, Theano, Neapoli, Puteolos, Cumis, Pompeijs, Nuceria non comparabunt. quibus illi rebus elati, et inflati, fortaſſe non continuo, ſed certe ſi paullum aſſumpſerint uetuſtatis, ac roboris, non continebuntur; pregredientur longius, efferentur. ſingularis homo priuatus, niſi magna ſapientia praditus, uix facile ſeſe regionibus officij, magnis in fortunis, & copijs, continet: nedum iſti, ab Rullo, & Rulli ſimilibus conquiſiti, atque electi, coloni Capuæ, in domicilio ſuperbiæ, atque in ſedibus luxuriæ collocati, non ſtatim exquiſituri ſint aliquid ſceleris, & flagitij: immo uero etiam hoc magis, quam illi ueteres, germaniq; Campani, quod in uetere fortuna illos natos & educatos nimia tamen rerum omnium copiæ de prauabant; hi ex ſumma egeſtate in eandem rerum abundantiam traducti non ſolū copia, uerum etiam inſolentia commouebuntur. Hæc tu, P. Rulle, M Bruti ſceleris ueſtigia, quam monumenta maiorum ſapientiæ, ſequi maluiſti: hæc tu cum iſtis tuis auctoribus excogitaſti, ut uetera uectigalia uenderetis, & expilaretis noua; ut urbi Capuam ad certamen dignitatis opponeretis; ut ſub ueſtrum ius, iuriſdictionem, poteſtatem, urbes, nationes, prouincias, liberos populos, reges, terrarum denique orbem ſubiungeretis; ut, cum omnem pecuniam ex erario exhauſiſſetis, ex uectigalibus redegiſſetis, ab omnibus regibus, gentibus, imperatoribus noſtris coegiſſetis, tamen omnes uobis pecunias ad nutum ueſtrum penderent; ut ijdem partim inuidioſos agros a Syllanis poſſeſſoribus, partim deſertos ac peſtilentes a ueſtris neceſſarijs, a uobiſmet ipſis emptos, quanti uelletis po-

pulo R. induceretis; ut omnia municipia, coloniaſq; Italiæ nouis colonis occuparetis; ut, quibuſcumque in locis uobis uideretur, ac quam multis uideretur, colonias collocaretis; ut omnem remp. ueſtris militibus, ueſtris urbibus, ueſtris præſidijs cingeretis, atque oppreſſam teneretis; ut ipſum Cn. Pompeium, cuius præſidio ſæpiſſime populus R. contra acerrimos hoſtes, & contra improbiſſimos ciues uictor euaſit, proſcribere, atque horum conſpectu priuare poſſetis; ut nihil auro & argento uiolari, nihil numero, & ſuffragijs declarari, nihil elata manu perfringi poſſet, quod non uos oppreſſum, atque ereptum teneretis; ut uolitaretis interea per gentes, per regna omnia cum imperio ſummo, cum iudicio infinito, cum omni pecunia; ut ueniretis in caſtra Cn. Pompeij, atque ipſa caſtra, ſi commodum uobis eſſet, uenderetis; ut interea magiſtratus reliquos legibus omnibus ſoluti, ſine metu iudiciorum, ſine periculo petere poſſetis; ut nemo ad populum R. uos adducere, nemo producere, non ſenatus cogere, non conſul coercere, non tribunus pl. retinere poſſet. hæc ego uos concupiſſe, pro ueſtra ſtultitia, atque intemperantia, non miror; ſperaſſe me conſule aſſequi poſſe, demiror. nam, cum omnium conſulum grauis in rep. cuſtodienda cura, ac diligentia debet eſſe, tum eorum maxime, qui non in cunabulis, ſed in campo ſunt conſules facti, nulli populo R. pro me maiores mei ſpoponderunt: mihi creditum eſt: a me petere, quod debeo, me ipſum appellare debetis. quemadmodum, cum petebam, nulli me uobis auctores generis mei commendarunt: ſic, ſi quid deliquero, nullæ ſunt imagines, quæ me a uobis deprecentur. quare, modo ut uita ſuppetat; quam ego ſum is, qui poſſim ab iſtorum ſcelere, inſidijſq; defendere; pol-

lictor hoc uobis, Quirites, bona fide: remp. uigilanti homini, non timido; diligenti, non ignauo, commiſiſtis. ego is conſul, qui concionem metuam? qui tribunos pl. perhorreſcam? qui ſæpe & ſine cauſſa tumultuer? qui timeam, ne mihi in carcere habitandum ſit, ſi tribunus pl. duci iuſſiſſet? ego, nondum ueſtris armis armatus, inſignibusq; amplißimis ornatus, imperio, auctoritate, nō horrui in hunc locum progredi poſſe, uobisq; auctorib. improbitati hominis reſiſtere: nūc uerear, ne reſp. tantis munita præſidijs, ab iſtis uinci, aut opprimi poßit? ſi antea timuiſſem, hac concione, hoc populo certe non uererer. quis enim umquam tam ſecunda concione legem agrariam ſuaſit, quam ego diſſuaſi? ſi hoc diſſuadere eſt, ac non diſturbare, atque peruertere. ex quo intelligi, Quirites, poteſt, nihil eſſe tam populare, quam id, quod ego uobis in hunc annum conſul popularis affero, pacem, tranquillitatem, otium. quæ nobis deſignatis timebatis; ea ne accidere poſſent, conſilio meo, ac ratione prouiſa ſunt. non modo uos eritis in otio, qui ſemper eſſe uolueratis, uerumetiam iſtos, quibus otioſi negotium facißimus, otioſiſſimos reddam: etenim illis honores, poteſtates, diuitiæ ex tumultu, atque ex diſſenſionibus ciuium comparari ſolent: uos, quorum gratia in ſuffragijs conſiſtit, libertas in legibus, honos in iudicijs, & æquitate magiſtratuum, res familiaris in pace, omni ratione otium tenere debetis. nam, etſi ij, qui propter deſidiam in otio uiuunt, tamen in ſua turpi inertia capiunt uoluptatem: ſub ipſo otio, quo uos fortunam regitis, hunc ſtatum, quem habetis, eſſe meliorem non ignoratis, non ut quæſitum, ſed uita partum otium tenueritis. quod ego & concordia, quam mihi conſtitui cum collega, inuitißimis ijs ho-

minibus, quos in conſulatu inimicos eſſe & animis, & corporis actibus prouidi omnibus proſpexi, & ſane reuocaui; idem tribunus pl. denunciaui, ne quid turbulenti me conſule conflarent. ſummum, & firmißimum eſt illud communibus fortunis præſidium, Quirites, ut, quales uos hodierna die maxima concione mihi pro ſalute ueſtra præbuiſtis, tales reliquis temporibus reip. præbeatis. pro certo polliceor hoc uobis, atque confirmo, me eſſe perfecturum, ut iam tandem illi, qui honori inuiderunt meo, tamen uos uniuerſos in conſule deligendo plurimum uidiſſe fateantur.

DE LEGE AGRARIA

CONTRA P. SERVILIVM RVLLVM TRIB. PL. AD POPVLVM

ORATIO XVII.

C OMMODIVS *feciſſent tribuni pl. Quirites, ſi, quæ apud uos de me deferunt, ea coram potius me præſente dixiſſent. nam & æquitatem ueſtræ diſceptationis, & conſuetudinem ſuperiorum, et ius ſuæ poteſtatis retinuiſſent. ſed, quoniam adhuc præſens certamen, contentionemq́; fugerunt; nunc, ſi uidetur eis, in meam concionem prodeant; &, quo prouocati a me uenire noluerunt, reuocati ſaltem reuertantur.* Vi*deo quoſdam, Quirites, ſtrepitu ſignificare neſcio quid, et non eoſdem uultus, quos proxima mea concione præbuerunt, in hanc concionem mihi retuliſſe. quare a uobis, qui nihil de me credidiſtis, ut eam uoluntatem, quam ſemper habuiſtis erga me, retineatis, peto: a uobis autem, quos leuiter immutatos eſſe ſentio, paruam exigui temporis uſuram bonæ de me opinionis poſtulo, ut eam, ſi, quæ dixero, uobis probabo, perpetuo retineatis; ſin aliter, hoc ipſo in loco depoſitam, atque abiectam relinquatis.* Comple*ti ſunt animi, aureſq́; ueſtræ, Quirites, me gratificantem ſeptem tyrannis, ceteriſq́;* Sy*llanarum aßignationum poſſeſſoribus, agrariæ legi, & commodis ueſtris obſiſtere. hæc ſi qui crediderunt, illud prius crediderint neceſſe eſt, hac lege agraria, quæ promulgata*

ſit, adimi Syllanos agros, uobiſq; diuidi, aut denique mi- nui priuatorum poſſeßiones, ut in eas uos deducamini. ſi oſtendo, non modo non adimi cuiquam glebam de Syllanis agris, ſed etiam genus id agrorum certo capite legis impu dentißime confirmari, atq; ſanciri; ſi doceo, agris ijs, qui a Sylla ſunt dati, ſic diligenter Rullum ſua lege conſulere, ut facile appareat eam legem non a ueſtrorum commodo- rum patrono, ſed a Valgij genero eſſe conſcriptam: num quid eſt cauſſæ, Quirites, quin illa criminatione, qua in me abſentē uſus eſt, non ſolū meā, ſed etiā ueſtrā diligentiā prudentiamq; deſpexerit? Caput eſt legis XL. de quo ego cō ſulto, Quirites, neque apud uos ante feci mentionē, ne aut refricare obductā iam reip. cicatricē uiderer, aut aliquid alienißimo tēpore noua diſſenſionis commouere; neq; uero nunc ideo diſputabo, quod hunc ſtatū reip. non magnopere defendendū putē, præſertim qui otij, et concordiæ patronū me in hunc annū reip. profeſſus ſim; ſed ut doceā Rullū, poſthac in ijs ſaltem tacere rebus, in quibus de ſe; et de ſuis factis taceri uelit. Omnium legum iniquißimam, dißimil limamq; legis eſſe arbitror, eam, quam L. Flaccus inter- rex de Sylla tulit, ut omnia, quæcumq; ille feciſſet, eſſent rata. nam cum cæteris in ciuitatibus, tyrannis inſtitutis, le ges omnes exſtinguantur, atque tollantur; hic reip. tyran- num lege conſtituit. eſt inuidioſa lex ſicut dixi; uerumtamen habet excuſationem. non enim uidetur hominis lex eſſe, ſed temporis. quid, ſi eſt hæc multo impudentior? nam Valeria lege, Cornelijſq; legibus, cum eripitur, cum da- tur, cum iungitur impudens gratificatio cum acerba iniu ria: ſed tamen habet in illis legibus ſpem nonnullam ille, cui ademptus eſt; aliquem ſcrupulum, cui datus eſt: Rul-

li cautio eſt hæc. QVAE. POST. C. MARIVM. CN. PAPIRIVM. COS. Quam procul a ſuſpicione fugit, quod eos conſules, qui aduerſarij Syllæ maxime fuerunt, potiſſimũ nominauit. ſi enim Syllã dictatorẽ nominaſſet, perſpicuũ fore, & inuidioſum arbitratus eſt. ſed quem ueſtrum tam tardo ingenio fore putauit, cui, poſt eos conſules Syllam dictatorem fuiſſe: in mentem uenire nõ poſſet? quid ergo ait Marianus, tribunus pl. qui nos Syllanos in inuidiam rapit? QVAE. POST. MARIVM. ET. CARBONEM. Agros ædificia, lacus, ſtagna, loca, poſſeſſiones: cælũ, et mare prætermiſit, cætera cõplexus eſt. PVBLICE. DATA. ASSIGNATA. VENDITA. CONCESSA. SVNT. A quo, Rulle? poſt Marium & Carbonem cos. quis aſſignauit? quis dedit? quis conceſſit, præter Syllam? EA. OMNIA. EO. IVRE. SINT. Quo iure? labefactat uidelicet neſcio quid: nimium acer, nimium uehemens tribunus plebis Syllana reſcindit. VT. QVAE. OPTIMO. IVRE. PRIVATA. SINT. Etiam ne meliore, quam paterna, & auita? meliore. at hoc Valeria lex nõ dicit, Corneliæ leges non ſanciunt, Sylla ipſe non poſtulat. ſi iſti agri partem aliquam iuris, aliquam ſimilitudinẽ propriæ poſſeſſionis, aliquam ſpem diuturnitatis attingunt: nemo eſt tam impudens iſtorum, quin agi ſecum præclare arbitretur. tu uero, Rulle, quid quæris? quod habent, ut habeant? quis uetat? ut priuatum? ſed ita latum eſt, ut melior tui ſoceri fundus Irpinus ſit, ſiue ager Irpinus, (totum enim poſſidet) quam meus paternus auitusq; fundus Arpinas. id enim caues. optimo enim iure ea ſunt profecto prædia, quæ optima cõdicione ſunt; libera meliore iure ſunt, quam ſerua. capite hoc omnia, quæ ſeruiebant, non ſer-

uient: ſoluta meliore in cauſſa ſunt, quam obligata eodem capite obligata omnia, ſi modo Syllana ſunt, liberantur: immunia commodiore condicione ſunt, quam illa, quæ penſitant. ego Tuſculanis pro aqua Crabra uectigal pendam, quia a municipio fundum accepi: ſi a Sylla mihi datus eſſet, Rulli lege non penderem. Video uos, Quirites, ſicuti res ipſa cogat, commoueri, uel legis, uel orationis impudẽtia; legis, quæ ius melius Syllanis prædijs conſtituat, quam paternis; orationis, quæ eiuſmodi cauſſa inſimulare quemquam audeat, rationes Syllæ nimium uehementer defendere. At ſi illa ſolum ſanciret, quæ a Sylla eſſent data, tacerem, modo ipſe ſe Syllanum eſſe confiteretur: ſed non modo illis cauet, uerum etiam aliud quoddam genus donationis inducit; & is, qui a me Syllanas poſſeſſiones defendi criminatur, non eas ſolum ſancit, uerum ipſe nouas aßignationes inſtituit, & repentinus Sylla nobis exoritur. nam attendite, quantas conceßiones agrorum hic noſter obiurgator uno uerbo facere conetur. QVAE. DATA. DONATA. CONCESSA. VENDITA. Patior, audio: quid deinde? POSSESSA. Hoc tribunus pl. promulgare auſus eſt, ut, quod quiſque poſt Marium, & Carbonem conſules poßidet, id eo iure teneret, quo optimo priuatum? etiam ne, ſi ui eiecit? etiam ne clam, ſi precario uenit in poſſeßionem? ergo hac lege ius ciuile, cauſſæ poſſeßionum? prætorum interdicta tollentur. non mediocris res, neque paruum ſub hoc uerbo furtum, Quirites, latet. ſunt enim multi agri lege Cornelia publicati, nec cuiquam aßignati, neque uenditi, qui a paucis hominibus impudentißime poßidentur: his cauet, hos defendit, hos priuatos facit: hos, inquam, agros,

quos

quos Sylla nemini dedit, Rullus non uobis aſsignare uult, ſed eis condonare, qui poſſident. Cauſſam quæro, cur ea, quæ maiores uobis in Italia, Sicilia, duabus Hiſpanijs, Macedonia, Aſia quæſiuerunt, uenire patiamini; cum ea, quæ ueſtra ſunt, condonari poſſeſſoribus eadem lege uideatis? Iam totam legē intelligitis, cum ad paucorũ dominationē ſcripta ſit, ad Syllanæ aſsignationis rationes eſſe acommodatiſsimam. nam ſocer huius uir multum bonus eſt: neque ego nunc de illius bonitate, ſed de generi impudentia diſputo. ille enim, quod habet, retinere uult, neq; ſe Syllanũ eſſe diſsimulat: hic, ut ipſe habeat, quod non habet, quæ dubia ſunt, per uos ſancire uult: &, cum plus appetat, quam ipſe Sylla; quibus ego rebus reſiſto, Syllanas res defendere criminatur. Habet agros nonnullos, inquit, ſocer meus, deſertos, atque longinquos: uendet eos mea lege quanti uolet. habet incertos, ac nullo iure poſseſſos: cõfirmabuntur optimo iure. habet publicos: reddam priuatos. denique eos fundos, quos in agri Caſinati optimos, fructoſiſsimos continuauit, cum uſque eo uicinos proſcriberet, quoad oculos continuando, ex multis prædis unam fundi regionem formamq; perfecerit, quos nunc cũ aliquo metu tenet, ſine ulla cura poſsidebit. Et quoniam, qua de cauſſa, & quorum cauſſa ille hoc promulgauit, oſtendi; doceat ipſe, num ego quem poſſeſſorem defendam, cum agrariæ legi reſiſto, ſiluam Scantiã uendis: reſp. poſſidet: defendendo. Campanum agrum diuidis: uos eſtis in poſſeſsione: non cedo. deinde Italiæ, Siciliæ, cæterarumq; prouinciarum poſſeſſiones uenales, ac proſcriptas hac lege uideo: ueſtra ſunt prædia, ueſtræ poſſeſsiones: reſiſtam, atque repugnabo, neque patiar a quoquam popu lum R. de ſuis poſſeſsionibus me conſule dimoueri, præſer-

tini cum uobis nihil quæratur. hoc enim uos in errore uerſari diutius non oportet. num qui ueſtrum ad uim, ad facinus, ad cædem accommodatus eſt? nemo. atqui ei generi hominum, mihi credite, Camganus ager, & præclara illa Capua ſeruatur: exercitus contra uos, contra libertatem ueſtram, contra Cn. Pompeium conſtituitur: contra hanc urbem Capua, contra uos manus hominum audaciſsimorum, contra Cn. Pompeium decem duces comparantur. ueniant coram, &, quoniam me in ueſtram concionem, uobis flagitantibus, conuocauerunt, diſſerant.

PRO C. RABIRIO PERDVELLIONIS REO AD QVIRITES ORATIO XIIX.

1 T S I, Quirites, non eſt meæ conſuetudinis, initio dicẽdi rationem reddere, qua de cauſſa quemque defendam; propterea quod cum omnibus ciuibus in eorum periculis ſẽper ſatis iuſtã mihi cauſſam neceſſitudinis eſſe duxi: tamen in hac defenſione capitis, famæ, fortunarum omnium C. Rabirij, proponenda ratio uidetur eſſe officij mei; propterea quod, quæ iuſtiſſima mihi cauſſa adhunc defendendum eſſe uiſa eſt, eadem uobis ad abſoluendum debet uideri. nam me cum amicitiæ uetuſtas; tum dignitas hominis, tum ratio humanitatis, tum meæ uitæ perpetua conſuetudo ad C. Rabirium defendẽdum eſt adhortata: tũ uero, ut id ſtudioſiſſime facerem, ſalus reip. conſulare officium, conſulatus denique ipſe, mihi una uobiſcum cum ſalute reip. commendatus, coegit. non enim C. Rabirium culpa delicti, non inuidia, uitæq; turpitudo, non denique ueteres, iuſtæ, grauesq; inimicitiæ ciuium in diſcrimen capitis uocauerunt: ſed, ut illud ſummum auxilium maieſtatis, atque imperij, quod nobis a maioribus eſt traditum, de rep. tolleretur, ut nihil poſthac auctoritas ſenatus, nihil conſulare imperium, nihil conſenſio bonorum contra peſtem, ac perniciem ciuitatis ualeret, iccirco in his rebus euertendis unius hominis ſenectus, infirmitas,

ſolitudoq; tentata eſt. quamobrem ſi eſt boni conſulis, cum cuncta auxilia reip. labefactari, conuelliq; uideat, ferre opē patriæ, ſuccurrere ſaluti, fortunisq; communibus, implorare ciuium fidem, ſuam ſalutem poſteriorem ſalute communi ducere: eſt etiam bonorum, & fortium ciuium, quales uos omnibus reip. temporibus exitiſtis, intercludere omnes ſeditionu m uias, munire præſidia reip. ſummum in conſulibus imperium, ſummum in ſenatu conſilium putare; ea qui ſecutus ſit, laude poti us, & honore, quam pœna, & ſupplicio dignum iudicari. Quamobrem labor in hoc defendendo præcipue meus eſt, ſtudium uero conſeruandi hominis commune mihi uobiſcum eſſe debebit. ſic enim exiſtimere debetis, Quirites, poſt hominum memoriam rem nullam maiorem, magis periculoſam, magis ab omnibus uobis prouidendam, neque a tribuno pl. ſuſceptam, neque a cōſule defenſam, neque ad populum R. eſſe delatam. agitur enim nihil aliud in hac cauſſa, Quirites, quam ut nullum ſit poſthac in rep. publicum conſilium, nulla bonorum conſenſio contra improborum furorem, & audaciam, nullum extremis reip. temporibus perfugium, & præſidiū ſalutis. Quæ cum ita ſint, primum, quod in tanta dimicatione capitis, famæ, fortunarumq; omnium fieri neceſſe eſt, ab Ioue Optimo Maximo, *cæteriſq; dijs, deabusq; immortalibus, quorum ope, & auxilio multo magis hæc reſp. quā ratione hominum, & conſilio gubernatur, pacē, ac ueniam peto; precorq; ab ijs, ut hodiernum diem & ad huius ſalutem conſeruandam, & ad remp. conſtituendam illuxiſſe patiantur. deinde uos, Quirites, quorum poteſtas proxime ad deorum immortalium numen accedit, oro, atque obſecro, quoniam uno tempore uita* C. Rabirij, *hominis*

miſerrimi, atque innocentiſsimi, ſalus reip. ueſtris manibus, ſuffragijsq; permittitur, adhibeatis in hominis fortunis miſericordiam, in reip. ſalute ſapientiam, quam ſoletis. Nunc quoniam, T. Labiene, diligentiæ meæ temporis anguſtijs obſtitiſti, meq; ex comparato & conſtituto ſpatio defenſionis in ſemihoræ curriculum coegiſti: parebitur &, quod iniquiſſimum eſt, accuſatoris condicioni, &, quod miſerrimum, inimici poteſtati quamquam in hac præſcriptione ſemihoræ patroni mihi partes reliquiſti, conſulis ademiſti: propterea quod ad defendēdū propemodum ſatis erit hoc mihi temporis, uerum ad conquerendum parum. Niſi forte de locis religioſis, ac de lucis, quos ab hoc uiolatos eſſe dixiſti, pluribus uerbis tibi reſpondendum putas. quo in crimine nihil eſt umquam abs te dictum, niſi, a C. Macro obiectum eſſe crimen id C. Rabirio. in quo ego demiror, meminiſſe te, quid obiecerit C. Rabirio Macer inimicus; oblitum eſſe, quid æqui, & iurati iudices iudicarint. An de peculatu facto, an de tabulario incenſo longa oratio eſt expromenda? quo in crimine propinquus C. Rabirij, iudicio clariſsimo, C. Curtius pro uirtute ſua eſt honeſtiſsime liberatus: ipſe uero Rabirius non modo in iudicium horum criminum, ſed ne in tenuiſsimam quidem ſuſpicionem uerbo eſt umquam uocatus. An de ſororis filio diligentius reſpondēdū eſt, quem ab hoc necatum eſſe dixiſti, cum ad iudicij moram familiaris funeris excuſatio quæreretur? quid enim eſt tam ueriſimile, quam cariorem huic ſororis maritum quam ſororis filium fuiſſe, atque ita cariorem, ut alter uita crudeliſsime priuaretur, cum alteri ad prolationem iudicij biduū quæreretur? An de ſeruis alienis contra legem Fabiam retentis, aut de ciuibus R. contra legem Porciam

uerberatis, aut necatis plura dicenda ſunt? cum tanto ſtudio C. Rabirius totius Apuliæ, ſingulari uoluntate Campaniæ uicinitatis ornetur; cumq; ad eius propulſandum periculum non modo homines, ſed prope regiones ipſæ conuenerint, aliquanto etiam latius excitatæ, quam ipſius uicinitatis nomen ac termini poſtulabant. Nam, quid ego ad id longam orationem comparem, quod eſt in eadem multæ irrogatione perſcriptum, hunc nec ſuæ, nec alienæ pudicitiæ pepercisse? quin etiam ſuſpicor eo mihi ſemihoram a Labieno præſtitutam eſſe, ut ne plura de pudicitia dicerem. ergo ad hæc crimina, quæ patroni diligentiam deſiderant, intelligis mihi ſemihoram iſtam nimium longam fuiſſe. Illam alteram partem, de nece Saturnini, nimis exiguam, atque anguſtam eſſe uoluiſti: quæ non oratoris ingenium, ſed conſulis auxilium implorat, & flagitat. nam de perduellionis iudicio, quod a me ſublatum eſſe criminari ſoles, meum crimen eſt, non Rabirij, quod utinam, Quirites, ego id aut primus, aut ſolus ex hac rep. ſuſtuliſſem: utinam, quod ille crimen eſſe uult, proprium teſtimoniũ meæ laudis eſſet. quid enim optari poteſt, quod ego mallem, quam me in conſulatu meo carnificem de foro, crucem de campo ſuſtuliſſe? ſed iſta laus primum eſt maiorum noſtrorum, Quirites, qui, expulſis regibus, nullum in libero populo ueſtigium crudelitatis regiæ retinuerunt: deinde multorum uirorum fortium, qui ueſtram libertatem non acerbitate ſuppliciorum infeſtam, ſed lenitate legum munitam eſſe uoluerunt. Quamobrem uter noſtrum tandem, Labiene, popularis eſt; tu ne, qui ciuibus R. in concione ipſa carnificem, qui uincla adhiberi putas oportere; qui in campo Martio, comitijs centuriatis,

auſpicato in loco, crucem ad ciuium ſupplicium defigi, & conſtitui iubes: an ego, qui funeſtari concionem contagione carnificis ueto; qui expiandum forum populi R. ab illis nefarijs ſceleris ueſtigijs eſſe dico; qui caſtam concionem, ſanctum campum, inuiolatum corpus omnium ciuium R. integrum ius libertatis defendo ſeruari oportere? popularis uero tribunus pl. cuſtos, defenſorq́; iuris, & libertatis. Porcia lex uirgas ab omnium ciuium R. corpore amouit: hic miſericors flagella retulit. Porcia lex libertatem ciuium lictori eripuit: Labienus. homo popularis, carnifici tradidit. C. Gracchus legem tulit, ne de capite ciuiũ R. iniuſſu ueſtro iudicaretur: hic popularis, a duumuiris iniuſſu ueſtro non iudicari de ciue R. ſed indicta cauſſa ciuem R. capitis condemnari coegit. Tu mihi etiam legis Porciæ, tu C. Gracchi, tu horum libertatis, tu cuiuſquam denique hominis popularis mentionem facis, qui non modo ſupplicijs inuſitatis, ſed etiam uerborum inaudita crudelitate uiolare libertatem huius populi, tentare manſuetudinem, commutare diſciplinam conatus es? namque hæc tua, quæ te hominem clementem, popularemq́; delectant; I lictor, colliga manus; quæ non modo huius libertatis, manſuetudinisq́; non ſunt, ſed ne Romuli quidem, aut Numæ Pompilij, ſed Tarquinij, ſuperbiſsimi, atque crudeliſsimi regis: iſta ſunt cruciatus carmina, quæ tu, homo lenis, ac popularis, libentiſsime commemoras: Caput obnubito, arbori infelici ſuſpendito. quæ uerba, Quirites, iampridem in hac rep. non ſolum tenebris uetuſtatis, uerum etiam luce libertatis oppreſſa ſunt, an uero, ſi actio iſta popularis eſſet, & ſi ullam partem æquitatis haberet, aut iuris; C. Gracchus eam reliquiſ-

ſet? ſcilicet tibi grauiorem dolorem patrui tui mors attullit, quam C. Graccho *fratris: & tibi acerbior eius patrui mors eſt, quem numquam uidiſti, quam illi eius fratris, quicum concordiſſime uixerat: & ſimilis uiri tu ulciſceris patrui mortem, atque ille perſequeretur fratris ſui, ſi iſta ratione agere uoluiſſet: & par deſiderium ſui reliquit apud populum* R. Labienus *iſte, patruus ueſter, quiſquis fuit, ac* Ti. Gracchus *reliquerat. an pietas tua maior, quã* Gracchi? *an animus? an conſilium? an opes? an auctoritas? an eloquẽtia? quæ ſi in illo minima fuiſſent, tamen præ tuis facultatibus maxima putarentur. cum uero his rebus omnibus* C. Gracchus *omnes uicerit; quantum interuallum tandem inter te atque illum interiectum putas? ſed mòrere tur prius acerbiſſima morte millies* Grachus*, quam in eius concione carnifex conſiſteret; quem non modo foro, ſed etiam cælo hoc, ac ſpiritu cenſoriæ leges, atque urbis domici lio carere uoluerunt.* Hic *ſe popularem dicere audet, me alienum a commodis ueſtris? cum iſte omnes & ſuppliciorum, & uerborum acerbitates non ex memoria ueſtra, ac patrum ueſtrorum, ſed ex annalium monumentis, atque ex regum commentarijs conquiſierit; ego omnibus meis opibus, omnibus conſilijs, omnibus dictis, atque factis repugnarim, & reſtiterim crudelitati. niſi forte hanc condicionem uobis eſſe uultis, quam ſerui, ſi libertatis ſpem propoſitam non haberent, ferre nullo modo poſſent. miſera eſt ignominia iudiciorũ publicorum, miſera multatio bonorum, miſerum exſilium: ſed tamen in omni calamitate retinetur aliquod ueſtigium libertatis. mors denique ſi proponitur, in libertate moriamur: carnifex uero, & obductio capitis, & nomen ipſum crucis abſit non modo a cor-*

pore ciuium R. ſed etiam a cogitatione, oculis, auribus. harum enim omnium rerum non ſolum euentus, atq; perpeßio, ſed etiam condicio, exſpectatio, mentio ipſa denique indigna ciue R. atque homine libero eſt. an uero ſeruos noſtros horum ſuppliciorum omnium metu dominorum benignitas una uindicta liberabit: nos a uerberibus, ab unco, a crucis denique terrore neque res geſtæ, neque acta ætas, neque noſtri honores uindicabunt? quamobrem fateor, atque etiam, T. Labiene, profiteor, & præ me fero, te ex illa crudeli, importuna, non tribunicia actione, ſed regia, meo conſilio, uirtute, auctoritate eſſe depulſum. qua tu in actione quamquam omnia exempla maiorum, omnes leges, omnem auctoritatem ſenatus, omnes religiones, atque auſpiciorum publica iura neglexiſti: tamen a me hæc in hoc tam exiguo meo tempore non audies. liberum tempus nobis dabitur ad iſtam diſceptationem. nunc de Saturnini crimine, ac de clarißimi patrui tui morte dicemus. Arguis, occiſum eſſe a C. Rabirio L. Saturninum: & id C. Rabirius multorum teſtimonijs, Q. Hortenſio copioſiſſime defendente, antea falſum eſſe docuit. Ego autem, ſi mihi eſſet integrum, ſuſciperem hoc crimen, agnoſcerem, confiterer. utinam hanc mihi facultatem cauſſa concederet, ut poſſem hoc prædicare C. Rabirij manu L. Saturninum, hoſtem populi R. interfectum. Nihil me clamor iſte commouet, ſed conſulatur; cum indicat eſſe quoſdam ciues imperitos, ſed non multos. numquam, mihi credite, populus R. hic, qui ſilet, conſulem me feciſſet, ſi ueſtro clamore perturbatum iri arbitraretur. quanto iam leuior eſt acclamatio. quin continetis uocem, indicem ſtultitiæ ueſtræ, teſtem paucitatis? Libenter, inquam, confite-

rer, ſi uere poſſem, aut etiam ſi mihi eßet integrum, C. Rabirij manu L. Saturninum eſſe occiſum: & id facinus pulcherrimum eſſe arbitrarer. ſed, quoniam id facere non poſſum; confitebor id, quod ad laudem minus ualebit, ad crimen non minus. confiteor, interficiendi Saturnini cauſſa C. Rabirium arma cepiſſe. Quid eſt, Labiene? quam a me grauiorem confeſſionem, aut quod in hunc maius crimen exſpectas? niſi uero intereſſe aliquid putas inter eum, qui hominem occidit, & eum, qui cum telo, occidendi hominis cauſſa, fuit. ſi interfici Saturninum nefas fuit: arma ſumpta eſſe cõtra Saturninum ſine ſcelere non poſſunt. ſi arma iure ſumpta concedis: interfectum iure concedas, neceße eſt.

Pauca quædam uidentur deeſſe.

fit S. C. ut, C. Marius, L. Valerius cos. adhiberent tribunos pl. & prætores, quos eis uideretur: operamq́; darent, ut imperium populi R. maieſtasq́; conſeruaretur. adhibent omnes tribunos pl. præter Saturninũ, præter Glauciam: qui remp. ſaluam eße uellent, arma capere, & ſe ſequi iubent. parent omnes. ex ædificijs, armamentarijsq́; publicis arma populo R. C. Mario conſule diſtribuente, dantur. Hic iam; ut omittam cetera, de te ipſo, Labiene, quæro; cum Saturninus Capitolium teneret; armatus eſſet una C. Glaucia, C. Saufeius, etiam ille ex compedibus, atque ergaſtulo Gracchus; addam, quoniam ita uis, eodem Q. Labienum, patruum tuum; in foro autem C. Marius, & L. Valerius Flaccus cos. poſt cunctus ſenatus, atque ille ſenatus, quem etiam uos ip-

ſi, qui hos patres conſcriptos, qui nunc ſunt, in inuidiam uocatis, quo facilius de hoc ſenatu detrahere poßitis, laudare conſueuiſtis; cum equeſter ordo, at quorum equitum R. dij immortales? patrum noſtrorum, atque eius ætatis, qua tum magnam partem reip. atque omnem dignitatem iudiciorum tenebat; cum omnes omnium ordinum homines, qui in ſalute reip. ſalutem ſuam repoſitam eſſe arbitrabantur, arma cepiſſent: quid tandem C. Rabirio faciendum fuit? de te ipſo, inquam, Labiene, quæro; cum ad arma conſules ex S. C. uocauiſſent; cum armatus M. Aemilius princeps ſenatus in Comitio conſtitiſſet; qui cum ingredi uix poſſet, nõ ad inſequendum ſibi tarditatem pedum, ſed ad fugiendum impedimento fore putabat, cũ deniq; Q. Scæuola, cõfectus ſenectute, præpeditus morbo, mancus, & mẽbris omnibus captus, ac debilis, haſtili nixus & animi uim, & infirmitatem corporis oſtenderet; cum L. Metellus, Ser. Galba, C. Serranus, P. Rutilius, C. Fimbria, Q. Catulus, omneſque, qui tum erant, conſulares pro ſalute communi arma cepiſſent; cum omnes prætores, cuncta nobilitas, ac iuuentus accurreret, Cn. & L. Domitij, L. Craſſus, Q. Mucius, C. Claudius, M. Druſus; cum omnes Octauij, Metelli, Iulij, Caßij, Catones, Pompeij, cum L. Philippus, L. Scipio, cum M. Lepidus, cum D. Brutus, cum hic ipſe P. Seruilius, quo tu imperatore, Labiene, meruiſti, cum hic Q. Catulus admodum tum adoleſcens, cum hic C. Curio, cum denique omnes clarißimi uiri cum conſulibus eſſent: quid tandem C. Rabirium facere conuenit? utrum, incluſum, atque abditũ latere in occulto, atque ignauiam ſuam tenebrarum, ac parietum cuſtodijs tegere; an in Capitolium pergere; atque ibi ſecum tuo patruo, & ceteris ad mortem propter uitæ

turpitudinem confugientibus congregare; an cum Mario, Scauro, Catulo, Metello, Scæuola, cum bonis denique omnibus coire non modo ſalutis, uerum etiam periculi ſocietatem? tu denique, Labiene, quid faceres tali in re, ac tempore? cum ignauiæ ratio te in fugam, atque in latebras impelleret; improbitas, & furor L. Saturnini in Capitolium arceſſeret; conſules ad patriæ ſalutem, ac libertatem uocarent: quam tandem auctoritatem, quam uocem, cuius ſectam ſequi, cuius imperio parere potiſsimum uelles? Patruus, inquit, meus cum Saturnino fuit. Quid pater? quicum? quid propinqui ueſtri, equites R.? quid omnis præfectura, regio, uicinitas ueſtra? quid ager Picenus uniuerſus, utrum tribunicium furorem, an conſularem auctoritatem ſecutus eſt? equidem hoc affirmo, quod tu nunc de tuo paterno prædicas, neminem umquam adhuc de ſeſe eſſe confeſſum. nemo eſt umquam inuentus tam profligatus, tam perditus, tam ab omni non modo honeſtate, ſed etiam ſimulatione honeſtatis relictus, qui ſe in Capitolio fuiſſe cum Saturnino fateretur. at fuit ueſter patruus. fuerit, & fuerit nulla deſperatione rerum ſuarum, nullis domeſticis uulneribus coactus: induxerit eum L. Saturnini familiaritas, ut amicitiam patriæ præponeret. iccirco ne oportuit C. Rabirium deſciſcere a rep. non comparere in illa armata multitudine bonorum? conſulum uoci, atque imperio non obedire? atqui uidemus hæc in rerum natura tria fuiſſe, ut aut cum Saturnino eſſet, aut cum bonis, aut lateret. latere, mortis erat inſtar turpiſsimæ: cum Saturnino eſſe, furoris, & ſceleris: uirtus, & honeſtas, & pudor cum conſulibus eſſe cogebat. hoc tu igitur in crimen uocas, quod cum ijs fuerit C. Rabirius, quos, amentiſsimus fuiſſet, ſi oppugnaſſet;

turpiſſimus, ſi reliquiſſet? At C. Decianus, de quo tu ſæpe commemoras, quia, cum hominem omnibus inſignem notis turpitudinis Furium accuſaret ſummo ſtudio bonorum omnium, queri eſt auſus in concione de morte Saturnini, condemnatus eſt; Sex. Titius, quod habuit imaginem L. Saturnini domi ſuæ, condemnatus eſt. Statuerunt equites R. illo iudicio, improbum ciuem eſſe, & non retinendum ciuitate qui hominis hoſtilem in modum ſeditioſi imagine aut mortem eius honeſtaret, aut deſideria imperitorum miſericordia commoueret, aut ſuam ſignificaret imitandæ improbitatis uoluntatem. itaque mihi mirum uidetur, unde hanc tu, Labiene, imaginem, quam habes, inueneris. nam Sex. Titio damnato, qui iſtam habere auderet, inuentus eſt nemo. quod tu ſi audiſſes, aut ſi per ætatem ſcire potuiſſes: nũquam profecto iſtam imaginem, quæ domi poſita peſtem, atq; exſilium Sex. Titio attuliſſet, in Roſtra, atque in concionem attuliſſes; nec tuas umquam rationes ad eos ſcopulos appuliſſes, ad quos Sex. Titij afflictam nauem, & in quibus C. Deciani naufragium fortunarum uideres. ſed in his rebus omnibus impudentia laberis: cauſſam enim ſuſcepiſti antiquiorem memoria tua: quæ cauſſa ante mortua eſt, quam tu natus eſſes. qua in cauſſa tute profecto fuiſſes, ſi per ætatem eſſe potuiſſes; eam cauſſam in iudicium uocas. An non intelligis, primum, quos homines, & quales uiros mortuos ſummi ſceleris arguas; deinde, quot ex ijs qui uiuunt, eodem crimine in ſummum capitis periculum arceſſas? nam, ſi C. Rabirius fraudem capitalem admiſit, quod arma contra L. Saturninum tulit huic quidem affert aliquã deprecationem periculi ætas illa qua tum fuit: Q. uero Catulum, partem huius in quo ſumma ſapientia eximia uir-

tini cum uobis nihil quæratur. hoc enim uos in errore uerſari diutius non oportet. num qui ueſtrum ad uim, ad facinus, ad cædem accommodatus eſt? nemo. atqui ei generi hominum, mihi credite, Camganus ager, & præclara illa Capua ſeruatur: exercitus contra uos, contra libertatem ueſtram, contra Cn. Pompeium conſtituitur: contra hanc urbem Capua, contra uos manus hominum audaciſſimorum, contra Cn. Pompeium decem duces comparantur. ueniant coram, &, quoniam me in ueſtram concionem, uobis flagitantibus, conuocauerunt, diſſerant.

PRO C. RABIRIO PERDVELLIONIS REO AD QVIRITES ORATIO XIIX.

TSI, Quirites, non eſt meæ conſuetudinis, initio dicēdi rationem reddere, qua de cauſſa quemque defendam; propterea quod cum omnibus ciuibus in eorum periculis ſēper ſatis iuſtā mihi cauſſam neceſſitudinis eſſe duxi: tamen in hac defenſione capitis, famæ, fortunarum omnium C. Rabirij, proponenda ratio uidetur eſſe officij mei; propterea quod, quæ iuſtiſſima mihi cauſſa adhunc defendendum eſſe uiſa eſt, eadem uobis ad abſoluendum debet uideri. nam me cum amicitiæ uetuſtas, tum dignitas hominis, tum ratio humanitatis, tum meæ uitæ perpetua conſuetudo ad C. Rabirium defendēdum eſt adhortata: tū uero, ut id ſtudioſiſſime facerem, ſalus reip. conſulare officium, conſulatus denique ipſe, mihi una uobiſcum cum ſalute reip. commendatus, coegit. non enim C. Rabirium culpa delicti, non inuidia, uitæq; turpitudo, non denique ueteres, iuſtæ, graueſq; inimicitiæ ciuium in diſcrimen capitis uocauerunt: ſed, ut illud ſummum auxilium maieſtatis, atque imperij, quod nobis a maioribus eſt traditum, de rep. tolleretur, ut nihil poſthac auctoritas ſenatus, nihil conſulare imperium, nihil conſenſio bonorum contra peſtem, ac perniciem ciuitatis ualeret, iccirco in his rebus euertendis unius hominis ſenectus, infirmitas,

ſolitudo'q; tentata eſt. quamobrem ſi eſt boni conſulis, cum cuncta auxilia reip. labefactari, conuelli'q; uideat, ferre opẽ patriæ, ſuccurrere ſaluti, fortunis'q; communibus, implorare ciuium fidem, ſuam ſalutem poſteriorem ſalute communi ducere: eſt etiam bonorum, & fortium ciuium, quales uos omnibus reip. temporibus exitiſtis, intercludere omnes ſeditionum uias, munire præſidia reip. ſummum in conſulibus imperium, ſummum in ſenatu conſilium putare; ea qui ſecutus ſit, laude potius, & honore, quam pœna, & ſupplicio dignum iudicari. Quamobrem labor in hoc defendendo præcipue meus eſt, ſtudium uero conſeruandi hominis commune mihi uobiſcum eſſe debebit. ſic enim exiſtimere debetis, Quirites, poſt hominum memoriam rem nullam maiorem, magis periculoſam, magis ab omnibus uobis prouidendam, neque a tribuno pl. ſuſceptam, neque a cõſule defenſam, neque ad populum R. eſſe delatam. agitur enim nihil aliud in hac cauſſa, Quirites, quam ut nullum ſit poſthac in rep. publicum conſilium, nulla bonorum conſenſio contra improborum furorem, & audaciam, nullum extremis reip. temporibus perfugium, & præſidiũ ſalutis. Quæ cum ita ſint, primum, quod in tanta dimicatione capitis, famæ, fortunarum'q; omnium fieri neceſſe eſt, ab Ioue Optimo Maximo, cæteris'q; dijs, deabusq; immortalibus, quorum ope, & auxilio multo magis hæc reſp. quã ratione hominum, & conſilio gubernatur, pacẽ, ac ueniam peto; precor'q; ab ijs, ut hodiernum diem & ad huius ſalutem conſeruandam, & ad remp. conſtituendam illuxiſſe patiantur. deinde uos, Quirites, quorum poteſtas proxime ad deorum immortalium numen accedit, oro, atque obſecro, quoniam uno tempore uitæ C, Rabirij, hominis

miſerrimi, atque innocentiſſimi, ſalus reip. ueſtris manibus, ſuffragijsq; permittitur, adhibeatis in hominis fortunis miſericordiam, in reip. ſalute ſapientiam, quam ſoletis. Nunc quoniam, T. Labiene, diligentiæ meæ temporis anguſtijs obſtitiſti, meq́; ex comparato & conſtituto ſpatio defenſionis in ſemihoræ curriculum coegiſti: parebitur &, quod iniquiſſimum eſt, accuſatoris condicioni, &, quod miſerrimum, inimici poteſtati quamquam in hac præſcriptione ſemihoræ patroni mihi partes reliquiſti, conſulis ademiſti: propterea quod ad defendēdū propemodum ſatis erit hoc mihi temporis, uerum ad conquerendum parum. Niſi forte de locis religioſis, ac de lucis, quos ab hoc uiolatos eſſe dixiſti, pluribus uerbis tibi reſpondendum putas. quo in crimine nihil eſt umquam abs te dictum, niſi, a C. Macro obiectum eſſe crimen id C. Rabirio. in quo ego demiror, meminiſſe te, quid obiecerit C. Rabirio Macer inimicus; oblitum eſſe, quid æqui, & iurati iudices iudicarint. An de peculatu facto, an de tabulario incenſo longa oratio eſt expromenda? quo in crimine propinquus C. Rabirij, iudicio clariſſimo, C. Curtius pro uirtute ſua eſt honeſtiſſime liberatus: ipſe uero Rabirius non modo in iudicium horum criminum, ſed ne in tenuiſſimam quidem ſuſpicionem uerbo eſt umquam uocatus. An de ſororis filio diligentius reſpondēdū eſt, quem ab hoc necatum eſſe dixiſti, cum ad iudicij moram familiaris funeris excuſatio quæreretur? quid enim eſt tam uериſimile, quam cariorem huic ſororis maritum quam ſororis filium fuiſſe? atque ita cariorem, ut alter uita crudeliſſime priuaretur, cum alteri ad prolationem iudicij biduū quæreretur? An de ſeruis alienis contra legem Fabiam retentis, aut de ciuibus R. contra legem Porciam

uerberatis, aut necatis plura dicenda ſunt? cum tanto ſtudio C. Rabirius totius Apuliæ, ſingulari uoluntate Campaniæ uicinitatis ornetur; cumq; ad eius propulſandum periculum non modo homines, ſed prope regiones ipſæ conuenerint, aliquanto etiam latius excitatæ, quam ipſius uicinitatis nomen ac termini poſtulabant. Nam, quid ego ad id longam orationem comparem, quod eſt in eadem multæ irrogatione perſcriptum, hunc nec ſuæ, nec alienæ pudicitiæ pepercisſe? quin etiam ſuſpicor eo mihi ſemihoram a Labieno præſtitutam eſſe, ut ne plura de pudicitia dicerem. ergo ad hæc crimina, quæ patroni diligentiam deſiderant, intelligis mihi ſemihoram iſtam nimium longam fuiſſe. Illam alteram partem, de nece Saturnini, nimis exiguam, atque anguſtam eſſe uoluiſti: quæ non oratoris ingenium, ſed conſulis auxilium implorat, & flagitat. nam de perduellionis iudicio, quod a me ſublatum eſſe criminari ſoles, meum crimen eſt, non Rabirij, quod utinam, Quirites, ego id aut primus, aut ſolus ex hac rep. ſuſtuliſſem: utinam, quod ille crimen eſſe uult, proprium teſtimoniū meæ laudis eſſet. quid enim optari poteſt, quod ego mallem, quam me in conſulatu meo carnificem de foro, crucem de campo ſuſtuliſſe? ſed iſta laus primum eſt maiorum noſtrorum, Quirites, qui, expulſis regibus, nullum in libero populo ueſtigium crudelitatis regiæ retinuerunt: deinde multorum uirorum fortium, qui ueſtram libertatem non acerbitate ſuppliciorum infeſtam, ſed lenitate legum munitam eſſe uoluerunt. Quamobrem uter noſtrum tandem, Labiene, popularis eſt; tu ne, qui ciuibus R. in concione ipſa carnificem, qui uincla adhiberi putas oportere; qui in campo Martio, comitijs centuriatis,

auſpicato in loco, crucem ad ciuium ſupplicium defigi, & conſtitui iubes: an ego, qui funeſtari concionem contagione carnificis ueto; qui expiandum forum populi R. ab illis nefarijs ſceleris ueſtigijs eſſe dico; qui caſtam concionem, ſanctum campum, inuiolatum corpus omnium ciuium R. integrum ius libertatis defendo ſeruari oportere? popularis uero tribunus pl. cuſtos, defenſorq; iuris, & libertatis. Porcia lex uirgas ab omnium ciuium R. corpore amouit: hic miſericors flagella retulit. Porcia lex libertatem ciuium lictori eripuit: Labienus. homo popularis, carnifici tradidit. C. Gracchus legem tulit, ne de capite ciuiũ R. iniuſſu ueſtro iudicaretur: hic popularis, a duum uiris iniuſſu ueſtro non iudicari de ciue R. ſed indicta cauſſa ciuem R. capitis condemnari coegit. Tu mihi etiam legis Porciæ, tu C. Gracchi, tu horum libertatis, tu cuiuſquam denique hominis popularis mentionem facis, qui non modo ſupplicijs inuſitatis, ſed etiam uerborum inaudita crudelitate uiolare libertatem huius populi; tentare manſuetudinem, commutare diſciplinam conatus es? namque hæc tua, quæ te hominem clementem, popularemq; delectant; I lictor, colliga manus; quæ non modo huius libertatis, manſuetudinisq; non ſunt, ſed ne Romuli quidem, aut Numæ Pompilij, ſed Tarquinij, ſuperbiſſimi, atque crudeliſſimi regis: iſta ſunt cruciatus carmina, quæ tu, homo lenis, ac popularis, libentiſſime commemoras: Caput obnubito, arbori infelici ſuſpendito. quæ uerba, Quirites, iampridem in hac rep. non ſolum tenebris uetuſtatis, uerum etiam luce libertatis oppreſſa ſunt, an uero, ſi actio iſta popularis eſſet, & ſi ullam partem æquitatis haberet, aut iuris; C. Gracchus eam reliquiſ-

ſet? ſcilicet tibi grauiorem dolorem patrui tui mors attullit, quam C. Graccho fratris: & tibi acerbior eius patrui mors eſt, quem numquam uidiſti, quam illi eius fratris, quicum concordiſſime uixerat: & ſimilis uiri tu ulciſceris patrui mortem, atque ille perſequeretur fratris ſui, ſi iſta ratione agere uoluiſſet: & par deſiderium ſui reliquit apud populum R. Labienus iſte, patruus ueſter, quiſquis fuit, ac Ti. Gracchus reliquerat. an pietas tua maior, quã Gracchi? an animus? an conſilium? an opes? an auctoritas? an eloquẽtia? quæ ſi in illo minima fuiſſent, tamen præ tuis facultatibus maxima putarentur. cum uero his rebus omnibus C. Gracchus omnes uicerit; quantum interuallum tandem inter te atque illum interiectum putas? ſed moreretur prius acerbiſſima morte millies Grachus, quam in eius concione carnifex conſiſteret; quem non modo foro, ſed etiam cælo hoc, ac ſpiritu cenſoriæ leges, atque urbis domicilio carere uoluerunt. Hic ſe popularem dicere audet, me alienum a commodis ueſtris? cum iſte omnes & ſuppliciorum, & uerborum acerbitates non ex memoria ueſtra, ac patrum ueſtrorum, ſed ex annalium monumentis, atque ex regum commentarijs conquiſierit; ego omnibus meis opibus, omnibus conſilijs, omnibus dictis, atque factis repugnarim, & reſtiterim crudelitati. niſi forte hanc condicionem uobis eſſe uultis, quam ſerui, ſi libertatis ſpem propoſitam non haberent, ferre nullo modo poſſent. miſera eſt ignominia iudiciorũ publicorum, miſera multatio bonorum, miſerum exſilium: ſed tamen in omni calamitate retinetur aliquod ueſtigium libertatis. mors denique ſi proponitur, in libertate moriamur: carnifex uero, & obductio capitis, & nomen ipſum crucis abſit non modo a cor-

pore ciuium R. ſed etiam a cogitatione, oculis, auribus. harum enim omnium rerum non ſolum euentus, atq; perpeßio, ſed etiam condicio, exſpectatio, mentio ipſa denique indigna ciue R. atque homine libero eſt. an uero ſeruos noſtros horum ſuppliciorum omnium metu dominorum benignitas una uindicta liberabit: nos a uerberibus, ab unco, a crucis denique terrore neque res geſtæ, neque acta ætas, neque noſtri honores uindicabunt? quamobrem fateor, atque etiam, T. Labiene, profiteor, & præ me fero, te ex illa crudeli, importuna, non tribunicia actione, ſed regia, meo conſilio, uirtute, auctoritate eſſe depulſum. qua tu in actione quamquam omnia exempla maiorum, omnes leges, omnem auctoritatem ſenatus, omnes religiones, atque auſpiciorum publica iura neglexiſti: tamen a me hæc in hoc tam exiguo meo tempore non audies. liberum tempus nobis dabitur ad iſtam diſceptationem. nunc de Saturnini crimine, ac de clariſsimi patrui tui morte dicemus. Arguis, occiſum eſſe a C. Rabirio L. Saturninum: & id C. Rabirius multorum teſtimonijs, Q. Hortenſio copioſiſſime defendente, antea falſum eſſe docuit. Ego autem, ſi mihi eſſet integrum, ſuſciperem hoc crimen, agnoſcerem, confiterer. utinam hanc mihi facultatem cauſſa concederet, ut poſſem hoc prædicare C. Rabirij manu L. Saturninum, hoſtem populi R. interfectum. Nihil me clamor iſte commouet, ſed conſolatur; cum indicat eſſe quoſdam ciues imperitos, ſed non multos. numquam, mihi credite, populus R. hic, qui ſilet, conſulem me feciſſet, ſi ueſtro clamore perturbatum iri arbitraretur. quanto iam leuior eſt acclamatio. quin continetis uocem, indicem ſtultitiæ ueſtræ, teſtem paucitatis? Libenter, inquam, confite-

rer, ſi uere poſſem, aut etiam ſi mihi eßet integrum, C. Rabirij manu L. Saturninum eſſe occiſum: & id facinus pulcherrimum eſſe arbitrarer. ſed, quoniam id facere non poſſum; confitebor id, quod ad laudem minus ualebit, ad crimen non minus. confiteor, interficiendi Saturnini cauſſa C. Rabirium arma cepiſſe. Quid eſt, Labiene? quam a me grauiorem confeſſionem, aut quod in hunc maius crimen exſpectas? niſi uero intereſſe aliquid putas inter eum, qui hominem occidit, & eum, qui cum telo, occidendi hominis cauſſa, fuit. ſi interfici Saturninum nefas fuit: arma ſumpta eſſe cōtra Saturninum ſine ſcelere non poſſunt. ſi arma iure ſumpta concedis: interfectum iure concedas, neceße eſt.

Pauca quædam uidentur deeſſe.

*fit S. C. ut, C. Marius, L. Valerius cos. adhiberent tribunos pl. & pratores, quos eis uideretur: operamq; darent, ut imperium populi R. maieſtasq; conſeruaretur. adhibent omnes tribunos pl. prater Saturninũ, prater Glau- * ciam: qui remp. ſaluam eße uellent, arma capere, & ſe ſequi iubent. parent omnes. ex ædificijs, armamentarijsq; publicis arma populo R. C. Mario conſule diſtribuente, dantur. Hic iam; ut omittam cetera, de te ipſo, Labiene, quæro; cum Saturninus Capitolium teneret; armatus eſſet una C. Glaucia, C. Saufeius, etiam ille ex compedibus, atque ergaſtulo Gracchus; addam, quoniam ita uis, eodem Q. Labienum, patruum tuum; in foro autem C. Marius, & L. Valerius Flaccus cos. poſt cunctus ſenatus, atque ille ſenatus, quem etiam uos ipſi*

ſi, qui hos patres conſcriptos, qui nunc ſunt, in inuidiam uocatis, quo facilius de hoc ſenatu detrahere poßitis, laudare conſueuiſtis; cum equeſter ordo, at quorum equitum R. dij immortales? patrum noſtrorum, atque eius ætatis, qua tum magnam partem reip. atque omnem dignitatem iudiciorum tenebat; cum omnes omnium ordinum homines, qui in ſalute reip. ſalutem ſuam repoſitam eſſe arbitrabantur, arma cepiſſent: quid tandem C. Rabirio faciendum fuit? de te ipſo, inquam, Labiene, quæro; cum ad arma conſules ex S. C. uocauiſſent; cum armatus M. Aemilius princeps ſenatus in Comitio conſtitiſſet; qui cum ingredi uix poſſet, nõ ad inſequendum ſibi tarditatem pedum, ſed ad fugiendum impedimento fore putabat, cũ deniq; Q. Scæuola, cõfectus ſenectute, præpeditus morbo, mancus, & mẽbris omnibus captus, ac debilis, haſtili nixus & animi uim, & infirmitatem corporis oſtenderet; cum L. Metellus, Ser. Galba, C. Serranus, P. Rutilius, C. Fimbria, Q. Catulus, omneſque, qui tum erant, conſulares pro ſalute communi arma cepiſſent; cum omnes prætores, cuncta nobilitas, ac iuuentus accurreret, Cn. & L. Domitij, L. Craſſus, Q. Mucius, C. Claudius, M. Druſus; cum omnes Octauij, Metelli, Iulij, Caßij, Catones, Pompeij, cum L. Philippus, L. Scipio, cum M. Lepidus, cum D. Brutus, cum hic ipſe P. Seruilius, quo tu imperatore, Labiene, meruiſti, cum hic Q. Catulus admodum tum adoleſcens, cum hic C. Curio, cum denique omnes clarißimi uiri cum conſulibus eſſent: quid tandem C. Rabirium facere conuenit? utrum, incluſum, atque abditũ latere in occulto, atque ignauiam ſuam tenebrarum, ac parietum cuſtodijs tegere; an in Capitolium pergere; atque ibi ſecum tuo patruo, & ceteris ad mortem propter uitæ

turpitudinem confugientibus congregare; an cum Mario, Scauro, Catulo, Metello, Scæuola, cum bonis denique omnibus coire non modo ſalutis, uerum etiam periculi ſocietatem? tu denique, Labiene, quid faceres tali in re, ac tempore? cum ignauiæ ratio te in fugam, atque in latebras impelleret; improbitas, & furor L. Saturnini in Capitolium arceſſeret; conſules ad patriæ ſalutem, ac libertatem uocarent: quam tandem auctoritatem, quam uocem, cuius ſectam ſequi, cuius imperio parere potiſſimum uelles? Patruus, inquit, meus cum Saturnino fuit. Quid pater? quicum? quid propinqui ueſtri, equites R.? quid omnis præfectura, regio, uicinitas ueſtra? quid ager Picenus uniuerſus, utrum tribunicium furorem, an conſularem auctoritatem ſecutus eſt? equidem hoc affirmo, quod tu nunc de tuo patruo prædicas, neminem umquam adhuc de ſeſe eſſe confeſſum. nemo eſt umquam inuentus tam profligatus, tam perditus, tam ab omni non modo honeſtate, ſed etiam ſimulatione honeſtatis relictus, qui ſe in Capitolio fuiſſe cum Saturnino fateretur. at fuit ueſter patruus. fuerit, & fuerit nulla deſperatione rerum ſuarum, nullis domeſticis uulneribus coactus: induxerit eum L. Saturnini familiaritas, ut amicitiam patriæ præponeret. iccirco ne oportuit C. Rabirium deſciſcere a rep. non comparere in illa armata multitudine bonorum? conſulum uoci, atque imperio non obedire? atqui uidemus hæc in rerum natura tria fuiſſe, ut aut cum Saturnino eſſet, aut cum bonis, aut lateret. latere, mortis erat inſtar turpiſſimæ: cum Saturnino eſſe, furoris, & ſceleris: uirtus, & honeſtas, & pudor cum conſulibus eſſe cogebat. hoc tu igitur in crimen uocas, quod cum iis fuerit C. Rabirius, quos, amentiſſimus fuiſſet, ſi oppugnaſſet;

turpiſsimus, ſi reliquiſſet? At C. Decianus, *de quo tu ſæpe commemoras, quia, cum hominem omnibus inſignem notis turpitudinis* Furium *accuſaret ſummo ſtudio bonorum omnium, queri eſt auſus in concione de morte* Saturnini, *condemnatus eſt;* Sex. Titius, *quod habuit imaginem* L. Saturnini *domi ſuæ, condemnatus eſt. Statuerunt equites* R. *illo iudicio, improbum ciuem eſſe, & non retinendum ciuitate qui hominis hoſtilem in modum ſeditioſi imagine aut mortem eius honeſtaret, aut deſideria imperitorum miſericordia commoueret, aut ſuam ſignificaret imitandæ improbitatis uoluntatem. itaque mihi mirum uidetur, unde hanc tu,* Labiene, *imaginem, quam habes, inueneris. nam* Sex. Titio *damnato, qui iſtam habere auderet, inuentus eſt nemo. quod tu ſi audiſſes, aut ſi per ætatem ſcire potuiſſes: nũquam profecto iſtam imaginem, quæ domi poſita peſtem, atq; exſilium* Sex. Titio *attuliſſet, in* Roſtra, *atque in concionem attuliſſes; nec tuas umquam rationes ad eos ſcopulos appuliſſes, ad quos* Sex. Titij *afflictam nauem, & in quibus* C. Deciani *naufragium fortunarum uideres. ſed in his rebus omnibus impudentia laberis: cauſſam enim ſuſcepiſti antiquiorem memoria tua: quæ cauſſa ante mortua eſt, quam tu natus eſſes. qua in cauſſa tute profecto fuiſſes, ſi per ætatem eſſe potuiſſes; eam cauſſam in iudicium uocas.* An *non intelligis, primum, quos homines, & quales uiros mortuos ſummi ſceleris arguas; deinde, quot ex ijs qui uiuunt, eodem crimine in ſummum capitis periculum arceſſas? nam, ſi* C. Rabirius *fraudem capitalem admiſit, quod arma contra* L. Saturninum *tulit huic quidem affert aliquã deprecationem periculi ætas illa qua tum fuit:* Q. *uero* Catulum, *partem huius in quo ſumma ſapientia eximia uir-*

us, ſingularis humanitas fuit; M. Scaurum, illa grauitate illo conſilio, illa prudentia; duos Mucios, L. Craſſum, M. Antonium, qui tum extra urbem cum præſidio fuit, quorũ in hac ciuitate longe maxima conſilia, atque ingenia fuerunt; cæteros, pari dignitate præditos, cuſtodes, gubernatoresq; reip. quemadmodum mortuos defendemus? quid de illis, honeſtiſsimis uiris atque optimis ciuibus, equitibus R. dicemus, qui tum una cum ſenatu ſalutem reip. defenderunt? quid de tribunis ærarij, ceterorumq; ordinum omnium hominibus, qui tum arma pro communi libertate ceperunt? ſed quid ego de ijs omnibus, qui conſulari imperio paruerunt, loquor? de ipſorum conſulum fama quid futurum eſt? L. Flaccum hominem cum ſemper in rep. tum in magiſtratibus gerendis, in ſacerdotio, cærimonijsque, quibus præerat, diligentiſsimum, nefarij ſceleris, ac parricidij mortuum condemnabimus? adiungemus ad hac labem, ignominamq; mortis etiam C. Marij nomen? C. Marium, quem uere patrem patriæ, parentem inquam ueſtræ libertatis, atque huiuſce reip. poſſumus dicere, ſceleris ac parricidij nefarij mortuum condemnabimus? etenim ſi C. Rabirio, quod ijt ad arma, crucẽ T. Labienus in campo Martio defigendã putauit: quod tandem excogitabitur in eum ſupplicium, qui uocauit? ac ſi fides Saturnino data eſt, quod abs te ſæpiſſime dicitur; non eam C. Rabirius, ſed C. Marius dedit; idemq; uiolauit, ſi in fide non ſtetit. quæ fides, Labiene, qui potuit ſine S.C. dari? adeo ne hoſpes huiuſce urbis. adeo ne ignarus es diſciplinæ, conſuetudinisq; noſtræ, ut hæc neſcias? ut peregrinari in aliena ciuitate. non in tua magiſtratum gerere uideare? Quid iam iſta C. Mario, inquit nocere poſſunt, quoniam ſenſu, et uita caret? Ita ne uero? tantis in

laboribus C. Marius, periculisq; uixiſſet, ſi nihil longius quam uitæ termini poſtulabant, ſpe, atque animo de ſe, & gloria ſua cogitaſſet? at, credo, cum innumerabiles hoſtium copias in Italia fudiſſet, atque obſidione remp. liberaſſet, omnia ſua ſecum una moritura arbitrabatur. non eſt ita, Quirites: neque quiſquam noſtrum in reip. periculis cum laude, ac uirtute uerſatur, quin ſpe poſteritatis, fructuq; ducatur. itaque cum multis alijs de cauſſis uirorum bonorum mentes diuinæ mihi, atque æternæ uidentur eſſe, tum maxime quod optimi, & ſapientiſſimi cuiuſque animus ita præſentit in poſterum, ut nihil, niſi ſempiternum ſpectare uideatur. Quapropter equidem & C. Marij, & ceterorum uirorum ſapientiſſimorum, ac fortiſſimorum ciuium mentes, quæ mihi uidentur ex hominum uita ad deorum religionem, & ſanctimoniam demigraſſe, teſtor, me pro illorum fama, gloria, memoria non ſecus, ac pro patrijs fanis, atque delubris, propugnandum putare. ac ſi pro illorum laude mihi arma capienda eſſent; non minus ſtrenue caperem, quam illi pro communi ſalute ceperunt. etenim, Quirites, exiguum nobis uitæ curriculum natura circumſcripſit, in menſum gloriæ. quare, ſi eos, qui iam de uita deceſſerunt, ornabimus: iuſtiorem nobis mortis condicionem relinquemus. ſed, ſi illos, Labiene, quos iam uidere non poſſumus, negligis: ne his quidem, quos uides, conſuli putas oportere? neminem eſſe dico ex ijs omnibus, qui illo die Romæ fuerint, quem tu diem in iudicium uocas, pubesq; tum fuerit, quin arma ceperit, quin conſules ſecutus ſit. omnes ij, quorum tu ex ætate coniecturam facere potes, quid tum fecerint, abs te rei capitis, C. Rabirij nomine, citantur. At occidit Sa-

turninum Rabirius. Vtinam feciſſet: non ſupplicium deprecarer, ſed præmium poſtularem. etenim, ſi Scæuæ, ſeruo Q. Crotonis, qui occidit L. Saturninum, libertas data eſt: quod equiti R. præmium dari par fuiſſet? & ſi C. Marius, quod fiſtulas, quibus aqua ſuppeditabatur Iouis Optimi Maximi templis, ac ſedibus, præcidi impe-rarat; quod in cliuo Capi tolino improborum ci-uium.

Deſunt non pauca.

IN L.

IN L. CATILINAM IN SENATV ORATIO XIX.

QVOVSQVE *tandem abutere, Catilina, patientia noſtra? quam diu nos etiā furor iſte tuus eludet? quem ad finē ſeſe effrenata iactabit audacia? nihil ne te nocturnū præſidium Palatij, nihil urbis uigiliæ, nihil timor populi, nihil conſenſus bonorum omniū, nihil hic munitiſsimus habendi ſenatus locus, nihil horum ora, uultusq; mouerunt? patere tua conſilia non ſentis? cōſtrictam iam omnium horum conſcientia teneri coniurationem tuā non uides? quid proxima, quid ſuperiore nocte egeris, ubi fueris, quos conuocaueris, quid conſilij ceperis, quē noſtrum ignorare arbitraris? O tempora, o mores. ſenatus hæc intelligit, conſul uidet: hic tamen uiuit: uiuit? immo uero etiam in ſenatum uenit: fit publici conſilij particeps: notat, & deſignat oculis ad cædē unumquemque noſtrū. nos autē uiri fortes ſatisfacere reip. uidemur, ſi iſtius furorem, ac tela uitemus. Ad mortem te, Catilina, duci iuſſu conſulis iampridem oportebat, in te cōferri peſtem iſtā, quam tu in nos omnes iamdiu machinaris. an uero uir ampliſsimus P. Scipio, pontifex maximus, Ti. Gracchum, mediocriter labefactantem ſtatum reip. priuatus interfecit: Catilinam, orbem terræ, cæde atque incendijs uaſtare cupientem, nos conſules perferemus? nam illa nimis antiqua prætereo, quod Q. Seruilius Ahala Sp. Melium, nouis rebus ſtudentem, manu ſua interfecit. fuit, fuit iſta quon-*

dam in hac rep. uirtus, ut uiri fortes acrioribus ſupplicijs ciuem pernicioſum, quam acerbiſſimum hoſtem, coercerent. Habemus S. C. in te, Catilina, uehemens, & graue. non deeſt reip. conſilium, neque auctoritas huius ordinis: nos, nos, dico aperte, conſules deſumus. decreuit quondam ſenatus, ut L. Opimius conſul uideret, ne quid reſp. detrimenti caperet: nox nulla interceſſit: interfectus eſt propter quaſdam ſeditionum ſuſpiciones C. Gracchus, clariſſimo patre natus, auis, maioribus: occiſus cum liberis M. Fuluius conſularis. ſimili S.C. C. Mario, & L. Valerio cos. permiſſa eſt reſp. num unum diem poſtea L. Saturninum tribunum pl. & C. Seruilium prætorē pœna remorata eſt? at uero nos uiceſimum iam diem patimur hebeſcere aciem horū auctoritatis. habemus enim eiuſmodi S.C. uerum incluſum in tabulis, tamquam in uagina reconditum; quo ex S. C. confeſtim interfectum te eſſe, Catilina, conuenit. uiuis, & uiuis non ad deponendam, ſed ad confirmandam audaciam. Cupio P.C. me eſſe clementem, cupio in tantis reip. periculis non diſſolutum uideri: ſed iā me ipſum inertiæ, nequitiæq; condemno. caſtra ſunt in Italia contra remp. in Etruriæ faucibus collocata: creſcit in dies ſingulos hoſtium numerus: eorum autem imperatorem caſtrorū, ducemq; hoſtium intra mœnia, atque adeo in ſenatu uidetis, inteſtinam aliquam quotidie perniciem reip. moliētem. ſi te iam, Catilina, comprehendi, ſi interfici iuſſero: credo, erit uerendum mihi, ne non hoc potius omnes boni ſerius a me, quam quiſquam crudelius factum eſſe dicat. uerum ego hoc, quod iampridem factū eſſe oportuit, certa de cauſſa nondum adducor ut faciam. tum denique interficiam te, cum iam nemo tam improbus, tam perditus tā tui

ſimilis inueniri poterit, qui id non iure factum eſſe fateatur. quam diu quiſquam erit, qui te defendere audeat, uiues, & uiues ita, ut nunc uiuis, multis meis & firmis præſidijs obſeßus, ne commouere te contra remp. poßis: multorũ te etiam oculi, & aures non ſentientem, ſicut adhuc fecerunt, ſpeculabuntur, atque cuſtodient. etenim quid eſt, Catilina, quod iam amplius exſpectes, ſi neque nos tenebris obſcurare cœtus nefarios, nec priuata domus parietibus continere uocem coniurationis tuæ poteſt? ſi illuſtrantur, ſi erũpunt omnia? muta iam iſtam mentem, mihi crede: obliuiſcere cædis, atque incendiorum: teneris undique: luce ſunt clariora nobis tua conſilia omnia: quæ etiam mecum licet recognoſcas. Meminiſti ne, me ante diem XII. Kal. Nou. dicere in ſenatu, certo die fore in armis, qui dies futurus eſſet ante diem IIX. Kal. Nou. C. Manlium, audaciæ ſatellitem atque adminiſtrum tuæ? num me fefellit, Catilina, non modo res tanta, tam atrox, tam incredibilis, uerũ, id quod multo magis eſt admirandum, dies? dixi ego idem in ſenatu, cædem te optimatum contuliſſe in ante diem V. kal. Nou. tum cum multi principes ciuitatis Roma, non tã ſui conſeruandi, quam tuorum conſiliorum reprimendorum cauſſa, profugerunt. num infitiari potes, te illo ipſo die, meis præſidijs, mea diligentia circumcluſum, commouere te contra remp. non potuiſſe? cum tu, diſceſſu cæterorum, noſtra tamen, qui remanſiſſemus, cæde contentum te eſſe dicebas. Quid, cum te Præneſte Kal. ipſis Nou. occupaturum nocturno impetu eſſe confideres? ſenſiſti ne illam coloniam meo iuſſu, meis præſidijs, cuſtodijs, uigilijs eſſe munitam? nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas, quod ego non modo audiam, ſed etiam uideam, planeq; ſentiam:

recognoſce tandem mecum noctem illam ſuperiorem: iam intelliges multo me uegilare acrius ad ſalutem, quam te ad perniciem reip. Dico te priori nocte ueniſſe inter falcarios, (non agam obſcure) in M. Laecae domum, conueniſſe eodem complures eiuſdem amentiae, ſceleriſq; ſocios. num negare audes? quid taces? conuincam, ſi negas. uideo enim eſſe hic in ſenatu quoſdam, qui tecum una fuere. O dij immortales, ubinam gentium ſumus? quam remp. habemus? in qua urbe uiuimus? hic, hic ſunt, noſtro in numero P. C. in hoc orbis terrae ſanctiſſimo grauiſſimoq; conſilio, qui de meo, noſtrumq; omnium interitu, qui de huius urbis, atque adeo orbis terrarum exitio cogitent. hoſce ego uideo conſul, & de rep. ſententiam rogo, &, quos ferro trucidari oportebat, eos nondum uoce uulnero. Fuiſti igitur apud Laecam ea nocte Catilina: diſtribuiſti partes Italiae: ſtatuiſti, quo quemque proficiſci placeret: delegiſti, quos Romae relinqueres, quos tecum educeres: deſcripſiſti urbis partes ad incendia: confirmaſti, te ipſum iam eſſe exiturum: dixiſti, paullulum tibi eſſe etiam tum morae, quod ego uiuerem. reperti ſunt duo equites R. qui te iſta cura liberarent, & ſeſe illa ipſa nocte paullo ante lucem me in meo lectulo interfecturos pollicerentur. haec ego omnia, uix dum etiam coetu ueſtro dimiſſo, comperi: domum meam maioribus praeſidijs muniui, atque firmaui: excluſi eos, quos tu mane ad me ſalutatum miſeras, cum illi ipſi ueniſſent, quos ego iam multis uiris ad me uenturos id temporis eſſe praedixerã. quae cum ita ſint, Catilina; perge, quo coepiſti, egredere aliquando ex urbe: patent portae, proficiſcere: nimium diu te imperatorem illa tua Manliana caſtra deſiderant: educ tecum etiam

omnes tuos; ſi minus, quamplurimos: purga urbem. magno me metu liberabis, dummodo inter me atque te murus interſit. nobiſcum uerſari iam diutius non potes: non feram, non patiar, non ſinam. magna dijs immortalibus habenda gratia eſt, atque huic ipſi Ioui Statori, antiquiſſimo cuſtodi huius urbis, quod hanc tã tetram, tam horribilem, tamq; infeſtam reip. peſtem toties iam effugimus. non eſt ſæpius in uno homine ſalus ſumma periclitanda reip. Quamdiu mihi, conſuli deſignato, Catilina, inſidiatus es, non publico me præſidio, ſed priuata diligentia defendi. cum proximis comitijs conſularibus me conſulem in campo, & cõpetitores tuos interficere uoluiſti; compreſſi tuos nefarios conatus amicorum præſidio, & copijs, nullo tumultu publice concitato. denique, quotieſcumq; me petiſti, per me tibi obſtiti. quamquam uidebam, perniciem meam cum magna calamitate reip. eſſe coniunctam. nunc iã aperte remp. uniuerſam petis: templa deorum immortalium, tecta urbis, uitam omnium ciuium, Italiam denique totam ad exitium, & uaſtitatem uocas. quare, quoniam id, quod primũ, atque huius imperij, diſciplinæq; maiorum proprium eſt, facere non audeo. faciam id, quod eſt ad ſeueritatem lenius, ad communem ſalutem utilius. nam, ſi te interfici iuſſero, reſidebit in rep. reliqua coniuratorum manus: ſin tu, quod te iamdudum hortar, exieris; exhaurietur ex urbe tuorum comitum magna, & pernicioſa ſentina reip. Quid eſt, Catilina? num dubitas id me imperante facere; quod iam tua ſponte faciebas? exire ex urbe conſul hoſtẽ iubet: interrogas me, num in exſilium? non iubeo: ſed, ſi me conſulis, ſuadeo. quid enim, Catilina, eſt, quod te iam in hac urbe delectare poſſit, in qua nemo eſt, extra iſtam

coniurationem perditorum hominum, qui te non metuat; nemo, qui te non oderit? quæ nota domeſticæ turpitudinis non inuſta uitæ tuæ eſt? quod priuatarum rerum dedecus non hæret infamiæ? quæ libido ab oculis, quod facinus a manibus umquam tuis, quod flagitium a toto corpore abfuit? cui tu adoleſcentulo, quem corruptelarum illecebris irretiſſes, non aut ad audaciam ferrum, aut ad libidinem facem prætuliſti? quid uero nuper? cum morte ſuperioris uxoris nouis nuptijs domum uacuam feciſſes, non ne etiam alio incredibili ſcelere hoc ſcelus cumulaſti? quod ego prætermitto, & facile patior ſileri, ne in hac ciuitate tanti facinoris immanitas aut exſtitiſſe, aut non uindicata eſſe uideatur. prætermitto ruinas fortunarum tuarum, quas omnes impendere tibi proximis idibus ſenties. ad illa uenio, quæ non ad priuatam ignominiam uitiorum tuorum, non ad domeſticam tuam difficultatem, ac turpitudinem, ſed ad ſummã reip. atque ad omnium noſtrũ uitam, ſalutem'q; pertinent. Poteſt ne tibi huius uitæ lux, Catilina, aut huius cæli ſpiritus eſſe iucũdus, cum ſcias horum eſſe neminem, qui neſciat te pridie Kal. Ian. Lepido, & Tullo coſ. ſtetiſſe in comitio cũ tello? manũ, conſulum & principum ciuitatis interficiendorũ cauſſa, parauiſſe'q? ſceleri, ac furori tuo non mentem aliquam, aut timorem tuum, ſed fortunam reip. obſtitiſſe? ac iam illa omitto: neque enim ſunt aut obſcura, aut non multa poſtea commiſſa. Quoties tu me deſignatũ, quoties conſulem interficere uoluiſti? quot ego tuas petitiones, ita coniectas, ut uitari poſſe non uiderentur, parua quadam declinatione, &, ut aiunt, corpore effugi? nihil agis, nihil ſequeris, nihil moliris, quod mihi latere ualeat in tempore: neque tamen conari, ac uelle

deſiſtis. quoties tibi iam, quoties iam extorta eſt ſica iſta de manibus? quoties uero excidit caſu aliquo, & elapſa eſt? tamen ea carere diutius nō potes: quæ quidem quibus abs te initiata ſacris, ac deuota ſit, neſcio, quod eam neceſſe putas conſulis in corpore defigere. nunc uero quæ tua eſt iſta uita? ſic enim iam tecum loquar, non ut odio permotus eſſe uidear, quo debeo; ſed ut miſericordia, quæ tibi nulla debetur. ueniſti paullo ante in ſenatum: quis te ex hac tanta frequentia, tot ex tuis amicis, ac neceſſarijs ſalutauit? ſi hoc poſt hominū memoriā contigit nemini, uocis exſpectas cōtumeliam, cū ſis grauiſſimo iudicio taciturnitatis oppreſſus? quid, quod aduentu tuo iſta ſubſellia uacua facta ſunt? quid, quod omnes cōſulares, qui tibi perſæpe ad cædem conſtituti fuerunt, ſimul atque aſſediſti, partem iſtam ſubſelliorum nudam atque inanem reliquerunt? quo tandem animo hoc tibi ferendum putas? ſerui mehercle mei ſi me iſto pacto metuerent, ut te metuunt omnes ciues tui; domum meam relinquendam putarem: tu tibi urbē nō arbitraris? &, ſi me meis ciuibus iniuria ſuſpectum tam grauiter, atque offenſū uiderem; carere me adſpectu ciuiū, quam infeſtis oculis omniū conſpici, mallem: tu cū conſcientia ſcelerū tuorum agnoſcas odium omnium iuſtum, & iamdiu tibi debitū, dubitas, quorum mentes, ſenſusq; uulneras, eorum adſpectum præſentiamq; uitare? ſi te parentes timerent, atque odiſſent tui, neque eos ulla ratione placare poſſes: ut opinor, ab eorum oculis aliquo concederes: nunc te patria, quæ communis eſt omnium noſtrum parens, odit, ac metuit, & iamdiu te nihil iudicat niſi de parricidio ſuo cogitare. huius tu neque auctoritatem uerebere, neque iudicium ſequere, neque uim pertimeſces quæ tecum Catilina ſic

agit, & quodam modo tacita loquitur. Nullum iam tot an nos facinus exſtitit, niſi per te, nullum flagitiũ ſine te: tibi uni multorum ciuium neces, tibi uexatio, direptioq; ſociorum impunita fuit, ac libera: tu non ſolum ad negligendas leges, et quæſtiones, uerum etiam ad euertendas, perfringẽdasq; ualuiſti. ſuperiora illa, quamquam ferenda non fuerunt, tamen, ut potui, tuli: nunc uero, me totam eſſe in metu propter te unum; quidquid increpuerit, Catilinam timeri; nullum uideri contra me conſilium iniri poſſe, quod a tuo ſcelere abhorreat; non eſt ferendum. quamobrem diſcede, atque hunc mihi timorem eripe; ſi uerus, ne opprimar; ſin falſus, ut tandem aliquando timere deſinam. Hæc ſi tecum, ut dixi, patria loquatur, non ne impetrare debeat, etiã ſi uim adhibere non poſſit? Quid, quod tu te ipſe in cuſtodiam dediſti? quid, quod uitandæ ſuſpicionis cauſſa apud M. Lepidum te habitare uelle dixiſti? a quo non receptus, etiam ad me uenire auſus es, atque, ut domi meæ te aſſeruarem, rogaſti. cum a me quoque id reſponſum tuliſſes, me nullo modo poſſe iiſdẽ parietibus tuto eſſe tecũ, qui magno in periculo eſſem, quod iiſdem mœnibus contineremur: ad Q. Metellũ prætorẽ ueniſti: a quo repudiatus, ad ſodalẽ tuum, uirum optimum, M. Marcellum demigraſti: quem tu uidelicet & ad cuſtodiendum te diligentiſſimum, & ad ſuſpicandum ſagaciſſimum, & ad uindicandum fortiſſimum fore putaſti. Sed quã longe uidetur a carcere, atque a uinculis abeſſe debere, qui ſe ipſum iam dignum cuſtodia iudicauerit? Quæ cũ ita ſint, Catilina; dubitas, ſi hic morari æquo animo non potes, abire in aliquas terras, & uitam iſtã, multis ſupplicijs iuſtis, debitiſq; ereptam, fugæ, ſolitudiniq; mandare? Refer, inquis, ad ſenatum, id

enim poſtulas: & , ſi hic ordo placere decreuerit, te ire in exſilium, obtemperaturum te eſſe dicis. Non referam id, quod abhorret a meis moribus: & tamen faciam, ut intelligas, quid hi de te ſentiant. egredere ex urbe, Catilina; libera remp. metu: in exſilium, ſi hanc uocem exſpectas, proficiſcere. quid eſt, Catilina? ecquid attendis, ecquid animaduertis horum ſilentium? patiuntur, tacent: quid exſpectas auctoritatem loquentium, quorum uoluntatem tacitorum perſpicis? at, ſi hoc idem huic adoleſcenti optimo, P. Sextio, ſi fortiſſimo uiro, M. Marcello dixiſſem, iam mihi conſuli hoc ipſo in templo iure optimo ſenatus uim, & manus intuliſſet: de te autem, Catilina, cum quieſcunt, probant; cum patiuntur, decernunt; cum tacent, clamant; neq; hi ſolum, quorum tibi auctoritas eſt uidelicet cara, uita uiliſſima, ſed etiam illi equites R. honeſtiſſimi, atque optimi uiri, cæteriq; fortiſſimi ciues, qui circumſtant ſenatum, quorum tu & frequentiam uidere, & ſtudia perſpicere, & uoces paullo ante exaudire potuiſti. quorum ego uix abs te iamdiu manus ac tela contineo, eoſdem facile adducam, ut te hæc, quæ iampridem uaſtare ſtudes, relinquentem uſque ad portas proſequantur. quamquam quid loquor? te ut ulla res frangat? tu ut umquam te corrigas? tu ullam fugam meditere? tu ullum ut exſilium cogites? utinam tibi iſtam mentem dij immortales darent. tametſi uideo, ſi mea uoce perterritus ire in exſilium animum induxeris, quanta tempeſtas inuidiæ nobis, ſi minus in præſens tempus, recenti memoria ſcelerum tuorum, at in poſteritatem impendeat. ſed eſt tanti; dum modo iſta tua priuata ſit calamitas, & a reip. periculis ſeiungatur. ſed tu ut uitijs tuis commoueare, ut legum pœnas pertimeſcas, ut tẽ-

poribus reip. concedas, non eſt poſtulandum. neque enim, Catilina, is es, ut te aut pudor a turpitudine, aut metus a periculo, aut ratio a furore reuocarit. quamobrem, ut ſæpe iam dixi, proficiſcere: ac, ſi mihi, inimico, ut prædicas, tuo conflare uis inuidiam; recta perge in exſilium. uix feram ſermones hominum, ſi id feceris: uix molem iſtius inuidiæ, ſi in exſiliũ ieris iuſſu conſulis, ſuſtinebo. ſin autem ſeruire meæ laudi & gloriæ mauis; egredere cum importuna ſceleratorum manu; confer te ad Manlium; concita perditos ciues; ſecerne te a bonis, infer patriæ bellum; exſulta impio latrocinio: ut a me non eiectus ad alienos, ſed inuitatus ad tuos iſſe uidearis. quamquam quid ego te inuitem, a quo iam ſciam eſſe præmiſſos, qui tibi ad forum Aurelium præſtolarentur armati? ſciam pactam, & conſtitutam eſſe cum Manlio diem? a quo etiam Aquilam illam argenteam, quam tibi ac tuis omnibus perniciosam eſſe confido & funeſtam futuram, cui domi tuæ ſacrarium ſcelerum tuorum conſtitutum fuit, ſciam eſſe præmiſſam? tu ut illa diutius carere poſſis? quam uenerari ad cædem proficiſcens ſolebas: a cuius altaribus ſæpe iſtam dextram impiam ad necem ciuium tranſtuliſti. ibis tandem aliquando, quo te iampridem tua iſta cupiditas effrenata ac furioſa rapiebat. neque enim tibi hæc res affert dolorem, ſed quandam incredibilem uoluptatem. ad hanc te amentiam natura peperit, uoluntas exercuit, fortuna ſeruauit. numquam tu non modo otium, ſed ne bellum quidem, niſi nefarium, concupiſti: nactus es expeditis, atque ab omni non modo fortuna, uerum etiam ſpe derelictis conflatam improborum manum. hic tu qua lætitia perfruere, quibus gaudijs exſultabis, quanta uoluptate

bacchabere, cum in tanto numero tuorum neque audies uirum bonum quemquam, neque uidebis? ad huius uitæ ſtudium meditati ſunt illi, qui feruntur, labores tui; iacere humi non modo obſidendum ſtuprum, uerum etiam ad facinus obeundum; uigilare non ſolum ad inſidiandum ſomno maritorum, uerum etiam bonis otioſorum. habes, ubi oſtentes illam præclaram tuam patientiam famis, frigoris, inopiæ rerum omnium, quibus te breui tempore confectum eſſe ſenties. tantum profeci tum, cum te a conſulatu repuli, ut exſul potius tentare, quam conſul uexare remp. poſſes, atque ut id, quod eſſet a te ſcelerate ſuſceptum, latrocinium potius, quam bellum, nominaretur. Nunc ut a me, P. C. quandam prope iuſtam patriæ querimoniam deteſter, ac deprecer, percipite, quæſo, diligenter quæ dicam, & ea penitus animis ueſtris mentibusq; mandate. etenim, ſi mecum patria, quæ mihi uita mea multo eſt carior, ſi cuncta Italia, ſi omnis reſp. loquatur, M. Tulli, quid agis? tu ne eum, quem eſſe hoſtem comperiſti, quem ducem belli futurum uides, quem exſpectari imperatorem in caſtra hoſtium ſentis, auctorem ſceleris, principem coniurationis, euocatorem ſeruorum, & ciuium perditorum, exire patieris, ut abs te non emiſſus ex urbe, ſed immiſſus in urbem eſſe uideatur? non ne hunc in uincula duci, non ad mortem rapi, non ſummo ſupplicio mactari imperabis? quid tandem impedit te? mos ne maiorum? at perſæpe etiam priuati in hac rep. pernicioſos ciues morte multarunt. an leges, quæ de ciuium R. ſupplicio rogatæ ſunt? at numquam in hac urbe ij, qui a rep. defecerunt, ciuiũ iura tenuerunt. an inuidiam poſteritatis times? præclaram uero populo R. refers gratiam, qui te, hominem

per te cognitum, nulla commendatione maiorum, tam ma‑ture ad ſummum imperium per omnes honorum gradoſ extulit, ſi propter inuidiam, aut alicuius periculi metum, ſalutem ciuium tuorum negligis. ſed, ſi quis eſt inuidiæ metus, non eſt uehementius ſeueritatis, ac fortitudinis in‑uidia, quam inertiæ, ac nequitiæ pertimeſcenda. an, cum bello uaſtabitur Italia, uexabuntur urbes, tecta arde‑bunt, tum te non exiſtimas inuidiæ incendio conflagratu‑rum? His ego *ſanctiſsimis reip. uocibus, & eorum homi‑num, qui idem ſentiunt, mentibus pauca reſpondebo.* Ego, *ſi hoc optimum factu iudicarem,* P. C. *Catilinam morte multari, unius uſuram horæ gladiatori iſti ad ui‑uendum non dediſſem. etenim ſi ſummi uiri, & clariſsi‑mi ciues* Saturnini, & Gracchorum, & Flacci, & *ſu‑periorum complurium ſanguine non modo ſe non conta‑minarunt, ſed etiam honeſtarunt: uerendum certe mihi non erat, ne quid, hoc parricida ciuium interfecto, inui‑diæ mihi in poſteritatem redundaret. quod ſi ea maxime impenderet; tamen hoc animo ſemper fui, ut inuidiam uirtute partam, gloriam, non inuidiam putarem. quam‑quam nonnulli ſunt in hoc ordine, qui aut ea, quæ im‑minent, non uideant; aut ea: quæ uident, diſſimulent: qui ſpem* Catilinæ *mollibus ſententijs aluerunt, coniura‑tionemq́; naſcentem non credendo corroborauerunt: quo‑rum auctoritatem ſecuti multi non ſolum improbi, uerum etiam imperiti, ſi in hunc animaduertiſſem, crudeliter, & regie factum eſſe dicerent. nunc intelligo, ſi iſte, quo intendit, in* Manliana *caſtra peruenerit, neminem tam ſtul‑tum fore, qui non uideat coniurationem eſſe factam; ne‑minem tam improbum, qui non fateatur: hoc autem uno*

interfecto, intelligo hanc reip. peſtem paulliſper reprimi, non in perpetuum comprimi poſſe. quod ſi ſe eiecerit, ſecumq́; ſuos eduxerit, & eodem ceteros undique collectus naufragos aggregauerit: exſtinguetur, atque delebitur non modo hæc tam adulta reip. peſtis, uerum etiam ſtirps, ac ſemen malorum hominum. etenim diu iam, P. C. in his periculis coniurationis, inſidijsq́; uerſamur: ſed neſcio quo pacto omnium ſcelerum, ac ueteris furoris, & audaciæ maturitas in noſtri conſulatus tempus erupit. quod ſi ex tanto latrocinio iſte unus tolletur; uidebimur fortaſſe ad breue quoddam tempus cura, & metu eſſe releuati; periculum autem reſidebit, & erit incluſum penitus in uenis, atque in uiſceribus reip. ut ſæpe homines ægri, morbo graui, cum æſtu febriq́; iactantur, ſi aquam gelidam biberint, primo releuari uidentur, deinde multo grauius uehementiusq́; afflictantur: ſic hic morbus, qui eſt in republica, releuatus iſtius pœna uehemētius uiuis reliquis ingraueſcet. Quare, P. C. ſecedant improbi; ſecernant ſe a bonis; unum in locum congregentur; muro denique, id quod ſæpe iam dixi, ſecernantur a nobis; deſinant inſidiari domi ſuæ conſuli, circumſtare tribunal prætoris urbani obſidere cum gladijs curiam, malleolos, & faces ad incendendam urbē comparare: ſit denique inſcriptum in fronte uniuſcuiuſque ciuis, quid de rep. ſentiat. Polliceor hoc uobis P. C. tantam in nobis conſulibus fore diligentiam, tantam in uobis auctoritatem, tantam in equitibus R. uirtutem; tantam in omnibus bonis conſenſionem, ut Catilinæ profectione omnia patefacta, illuſtrata, oppreſſa, uindicata eſſe uideatis. Hiſce omnibus, Catilina, cum reip. ſalute, & cum tua peſte, ac pernicie, cumq́; eorum exitio, qui ſe tecum

omni ſcelere, parricidioq́; iunxerunt, proficiſcere ad impium bellum, ac nefarium. Tum tu, Iuppiter, qui iiſdem, quibus hæc urbs, auſpicijs a Romulo es conſtitutus, quem Statorem huius urbis, atque imperij uere nominamus, hunc, & huius ſocios a tuis aris, ceteriſq́; templis, a tectis urbis, ac mœnibus, a uita, fortuniſq́; ciuium omnium arcebis; & omnes inimicos bonorum, hoſtes patriæ, latrones Italiæ, ſcelerum fœdere inter ſe, ac nefaria ſocietate coniunctos, æternis ſupplicijs uiuos, mortuoſq́; mactabis.

IN L. CATILINAM

AD QVIRITES

ORATIO XX.

TANDEM aliquando, Quirites, L. Catilinam, furentem audacia, ſcelus anhelantem, peſtem patriæ nefarie molientem, & uobis atque huic urbi ferrum, flammamque minitantem, ex urbe uel eiecimus, uel emiſimus, uel ipſum, egredientem urbe, proſecuti ſumus. abijt, exceſſit, euaſit, erupit. nulla iam pernicies a monſtro illo atque prodigio mœnibus ipſis intra mœnia comparabitur. atque hunc quidem unum belli domeſtici ducem ſine controuerſia uicimus. non iam inter latera noſtra ſica illa uerſabitur: non in campo, non in foro, non in curia, non denique intra domeſticos parietes pertimeſcemus. loco ille motus eſt, cum eſt ex urbe depulſus: palam iam cum oſte, nullo impediente, bellum iuſtum geremus. ſine dubio perdidimus hominem, magnificeq; uicimus, cum illum ex occultis inſidijs in apertum latrocinium coniecimus. quod uero non cruentum mucronem, ut uoluit, extulit; quod uiuis nobis egreſſus eſt; quod ei ferrum de manibus extorſimus; quod incolumes ciues, quod ſtantem urbem reliquit; quanto tandem illum mærore afflictum eſſe, & profligatum putatis? iacet ille nunc proſtratus, Quirites, & ſe perculſum, atque abiectum eſſe ſentit, & retorquet oculos profecto ſæpe ad hanc urbem, quam ex ſuis faucibus ereptam eſſe luget. quæ quidem lætari mihi uidetur, quod tantam peſtem euomuerit, foraſque pro-

iecerit. at, ſi quis eſt talis, quales eſſe omnes oportebat, qui in hoc ipſo, in quo exſultat, & triumphat oratio mea, me uehementer accuſet; quod tam capitalem hoſtem non comprehenderim potius, quam emiſerim: non eſt iſta mea culpa, Quirites, ſed temporum. interfectum eſſe L. Catilinam, & grauiſſimo ſupplicio affectum iampridem oportebat; idq; a me & mos maiorum, & huius imperij ſeueritas, & reſp. poſtulabat: ſed quam multos fuiſſe putatis, qui, quæ ego deferrem, non crederent? quam multos, qui propter ſtultitiam non putarent? quam multos, qui etiam defenderent? quam multos, qui propter improbitatem fauerent? ac ſi, ſublato illo, depelli a uobis omne periculum iudicarem; iampridem ego L. Catilinam non modo inuidiæ meæ, uerum etiam uitæ periculo ſuſtuliſſem. ſed, cum uiderem, ne uobis quidem omnibus re etiam probata, ſi illum, ut erat meritus, morte multaſſem, fore, ut eius ſocios inuidia oppreſſus perſequi nó poſſem; rem huc deduxi, ut tum palam pugnare poſſetis, cum hoſtem aperte uideretis. quem quidem ego hoſtem, Quirites, quam uehementer foris eſſe timendum putem, licet hinc intelligatis, quod illud etiam moleſte fero, quod ex urbe parum comitatus exierit. utinam ille omnes ſecum ſuas copias eduxiſſet. Tongilium mihi eduxit, quem amare in prætexta cœperat; Publicium, & Munatium, quorum æs alienum contractum in popinam nullum reip. motum afferre poterat, reliquit. quos uiros, quanto alieno aere, quam ualentes, quam nobiles, uos uidetis. itaque ego illum exercitum, & Gallicanis legionibus, & hoc delectu, quem in agro Piceno, & Gallico Q. Metellus habuit, & his copijs, quæ a nobis quotidie comparantur, magnopere contemno

temno

temno, collectum ex ſenibus deſperatis, ex agreſti luxuria, ex ruſticis decoctoribus, ex ijs, qui uadimonia deſerere, quam illum exercitum, maluerunt: quibus ego non modo ſi aciem exercitus noſtri, uerum etiam ſi edictum prætoris oſtendero, concident. hos, quos uideo uolitare in foro, quos ſtare ad curiam, quos etiam in ſenatum uenire, qui nitent unguentis, qui fulgent purpura, mallem ſecum ſuos milites eduxiſſet: qui ſi hic permanent, mementote non tam exercitum illum eſſe nobis, quam hos, qui exercitum deſeruerunt, pertimeſcendos. atque etiam hoc magis ſunt timendi, quod quid cogitent, me ſcire ſentiunt, neque tamen permouentur. uideo, cui Apulia ſit attributa, qui habeat Etruriam, qui agrum Picenum; qui Gallicum, qui ſibi has urbanas inſidias cædis, atque incendiorum depopoſcerit. omnia ſuperioris noctis conſilia ad me perlata eſſe ſentiunt: patefeci in ſenatu heſterno die. Catilina ipſe pertimuit, profugit: hi quid exſpectant? næ illi uehementer errant, ſi illam meam priſtinam lenitatem perpetuam ſperant futuram. quod exſpectaui, iam ſum aſſecutus, ut uos omnes factam eſſe aperte coniurationem contra remp. uideretis. niſi uero ſi quis eſt, qui Catilinæ ſimiles cum Catilina ſentire non putet. non eſt iam lenitati locus: ſeueritatem res ipſa flagitat. unum etiam nunc concedam: exeant, proficiſcantur, ne patiantur deſiderio ſui Catilinam miſerum tabeſcere: demonſtrabo iter: Aurelia uia profectus eſt: ſi accelerare uolent, ad ueſperam conſequentur. O fortunatam remp. ſiquidem hanc ſentinam huius urbis eiecerit. uno mehercule Catilina exhauſto, releuata mihi, & recreata reſp. uidetur. quid enim mali, aut ſceleris fingi, aut excogita-

ri poteſt, quod nõ ille conceperit? quis tota Italia ueneficus, quis gladiator, quis latro, quis ſicarius, quis parricida, quis teſtamentorum ſubiector, quis circumſcriptor, quis ganeo, quis nepos, quis adulter, quæ mulier infamis, quis corruptor iuuentutis, quis corruptus, quis perditus inueniri poteſt, qui ſe cum Catilina non familiariſſime uixiſſe fateatur? quæ cædes per hoſce annos ſine illo facta eſt? quod nefarium ſtuprum non per illum? iam uero quæ tanta in ullo umquam homine iuuentutis illecebra fuit, quanta in illo? qui alios ipſe amabat turpiſſime, aliorum amori flagitioſiſſime ſeruiebat: alijs fructus libidinum, alijs mortẽ parentum nõ modo impellendo, uerũ etiam adiuuãdo pollicebatur. nunc uero quam ſubito nõ ſolum ex urbe, uerum etiam ex agris ingentem numerum perditorum hominum collegerat? nemo non modo Romæ, ſed nec ullo in angulo totius Italiæ oppreſſus ære alieno fuit, quem non ad hoc incredibile ſceleris fœdus adſciuerit. atque, ut eius diuerſa ſtudia in diſſimili ratione perſpicere poſſitis; nemo eſt in ludo gladiatorio paullo ad facinus audacior, qui ſe non intimum Catilinæ eſſe fateatur; nemo in ſcena leuior, & nequior, qui ſe non eiuſdem prope ſodalem fuiſſe cõmemoret. atque idem tamen, ſtuprorum, & ſcelerum exercitatione aſſuefactus frigore, & fame, & ſiti, ac uigilijs perferẽdis, fortis ab iſtis prædicabatur, cũ induſtriæ ſubſidia, atque inſtrumenta uirtutis in libidine, audaciáq; conſumeret. hunc uero ſi ſui fuerint comites ſecuti, ſi ex urbe exierint, deſperatorum hominum flagitioſi greges: o nos beatos, o remp. fortunatam, o præclaram laudem conſulatus mei. non enim iam ſunt mediocres hominum libidines, non humanæ audaciæ, ac tolerandæ: nihil cogitant,

niſi cædem, niſi incendia, niſi rapinas: patrimonia ſua profuderunt, fortunas ſuas abligurrierunt: res eos iampridem fides deficere nuper cœpit: eadem tamen illa, quæ erat in abundãtia, libido permanet. quod ſi in uino, & alea comeſſationes ſolum, & ſcorta quærerent; eſſent illi quidem deſperandi, ſed tamen eſſent ferendi: hoc uero quis ferre poßit, inertes homines fortißimis uiris inſidiari, ſtultißimos prudentißimis, ebrios ſobrijs, dormientes uigilantibus? qui mihi accubantes in conuiuijs, cõplexi mulieres impudicas, uino languidi, confecti cibo, ſertis redimiti, unguentis obliti, debilitati ſtupris, eructant ſermonibus ſuis cædem bonorum, atque urbis incendia. quibus ego confido impendere fatum aliquod, & pœnas iamdiu improbitati, nequitiæ, ſceleri, libidini debitas aut inſtare iam plane, aut certe iam appropinquare. quos ſi meus conſulatus, quoniam ſanare non poteſt, ſuſtulerit: non breue neſcio quod tempus, ſed multa ſæcula propagarit reip. nulla eſt enim natio, quam pertimeſcamus; nullus rex, qui bellũ populo R. inferre poßit: omnia ſunt externa, unius uirtute, terra, mariq; pacata: domeſticum bellum manet: intus inſidiæ ſunt: intus incluſum periculum eſt: intus eſt hoſtis: cum luxuria nobis, cum amentia, cum ſcelere certandum eſt. huic ego me bello ducem profiteor, Quirites: ſuſcipio inimicitias hominum perditorũ. quæ ſanari potuerũt, quacumque ratione ſanabo: quæ reſecanda erunt, non patiar ad perniciem ciuitatis manare. proinde aut exeant, aut quieſcant, aut, ſi & in urbe, & in eadem mente permanent, ea, quæ merẽtur, exſpectent. At etiam ſunt, Quirites, qui dicant a me in exſilium eiectum eſſe Catilinam. quod ego ſi uerbo aſſequi poſſem, iſtos ipſos eijcerem; qui

hæc loquuntur. homo enim uidelicet timidus, & permodeſtus uocem conſulis ferre non potuit: ſimul atque ire in exſilium iuſſus eſt, paruit, quieuit. Heſterno die cum domi meæ pæne interfectus eſſem, ſenatum in ædem Iouis Statoris uocaui, rem omnem ad patres conſcriptos detuli. quo cum Catilina ueniſſet, quis eum ſenator appellauit? quis ſalutauit? quis denique ita adſpexit ut perditum ciuem, ac non potius ut importuniſſimum hoſtem? quin etiam principes eius ordinis partem illam ſubſelliorum, ad quam ille acceſſerat, nudam, atque inanem reliquerunt. hic ego uehemens ille conſul, qui uerbo ciues in exſilium eijcio, quæſiui a Catilina, an nocturno conuentu apud M. Læcam fuiſſet, nec ne. cum ille, homo audaciſſimus, conſcientia conuictus primo reticuiſſet, patefeci cætera: quid ea nocte egiſſet, quid in proximam conſtituiſſet, quemadmodũ eſſet ei ratio totius belli deſcripta, edocui. cum hæſitaret, cum cunctaretur, quæſiui, quid dubitaret proficiſci eo, quo iampridem pararat, cum arma, cum ſecures, cum faſces, cũ tubas, cum ſigna militaria, cũ Aquilã illam argenteam, cui ille etiam ſacrarium ſcelerum domi ſuæ fecerat, ſcirem eſſe præmiſſam. in exſilium eijciebam, quem iam ingreſſum in bellum eſſe uidebam? etenim, credo, iſte centurio, qui in agro Fæſulano caſtra poſuit, bellum populo R. ſuo nomine indixit; & illa caſtra nunc non Catilinam ducem exſpectant; & ille, eiectus in exſilium, ſe Maſſiliam, ut aiunt, non in hæc caſtra conferet. O conditionem miſeram non modo adminiſtrandæ, uerum etiam conſeruandæ reip. nũc ſi L. Catilina, conſilijs, laboribus, periculis meis circumcluſus, ac debilitatus, ſubito pertimuerit, ſententiam mutauerit, deſeruerit ſuos, conſilium belli faciundi abiecerit,

rit,ex hoc curſu ſceleris,& belli iter ad fugam,atque in exſilium conuerterit : non ille a me ſpoliatus armis audaciæ, non obſtupefactus, ac perterritus mea diligentia , non de ſpe,conatuq; depulſus,ſed indemnatus, innocens in exſiliũ eiectus a conſule ui , & minis eſſe dicetur : & erunt , qui illum,ſi hoc fecerit,non improbum, ſed miſerum , me non diligentiſſimum conſulẽ,ſed crudeliſſimum tyrannũ exiſtimari uelint. Eſt mihi tanti , Quirites,huius inuidiæ falſæ, atque iniquæ tempeſtatem ſubire , dummodo a uobis huius horribilis belli,ac nefarij periculum depellatur. dicatur ſane eiectus eſſe a me,dummodo eat in exſilium:ſed,mihi credite,non eſt iturus. numquam ego a dijs immortalibus optabo, Quirites, inuidiæ meæ leuãdæ cauſſa,ut L.Catilinam ducere exercitum hoſtium,atque in armis uolitare audiatis:ſed triduo tamen audietis: multóq; magis illud timeo,ne mihi ſit inuidioſum aliquando, quod illum emiſerim potius,quam quod eiecerim. ſed,cum ſint homines,qui illum,cum profectus ſit,eiectũ eſſe dicant: ijdem,ſi interfectus eſſet,quid dicerent? quãquã iſti,qui Catilinã Maſſiliã ire dictitant,non tam hoc queruntur,quã uerentur. nemo eſt iſtorum tam miſericors, qui illum non ad Manlium, quam ad Maſſilienſes ire malit. ille autem ſi mehercules hoc, quod agit, numquam ante cogitaſſet, tamen latrocinãtem ſe interfici mallet,quam exſulem uiuere. nunc uero, cum ei nihil adhuc præter ipſius uoluntatem,cogitationẽq; acciderit , niſi quod uiuis nobis Roma profectus eſt : optemus potius,ut eat in exſiliũ,quam queramur. Sed cur tãdiu de uno hoſte loquimur ; & de eo hoſte, qui iam fatetur ſe eſſe hoſtem ; & quem , quia, quod ſemper uolui, murus intereſt , non timeo de ijs , qui diſſimulant, qui Romæ

remanent, qui nobiſcum ſunt, nihil dicimus? quos quidem ego, ſi ullo modo fieri poſſet, non tam ulciſci ſtudeo, quam ſanare, & ipſos placare reip. neque, id quare fieri non poſſit, ſi me audire uoluerint, intelligo. exponam enim uobis, Quirites, ex quibus generibus hominum iſtæ copiæ comparentur: deinde ſingulis medicinam conſilij, atque orationis meæ, ſi quam potero, afferam. Vnum genus eſt eorum, qui magno in aere alieno maiores etiã poſſeßiones habent; quarum amore adducti diſſolui nullo modo poſſunt. horum hominum ſpecies eſt honeſtißima: ſunt enim locupletes: uoluntas uero, et cauſſa impudẽtißima. tu agris, tu ædificijs, tu argẽto, tu familia, tu rebus omnibus ornatus & copioſus ſis, & dubites aliquid de poſſeßione detrahere, ac fidẽ acquirere? quid enim exſpectas? bellum? quid? ergo in uaſtatione omnium tuas poſſeßiones ſacroſanctas futuras putas? an tabulas nouas? errant, qui iſtas a Catilina exſpectant: meo beneficio tabulæ nouæ proferentur, uerum auctionariæ, neque enim iſti qui poſſeßiones habent, alia ratione ulla ſalui eſſe poſſunt. quod ſi maturius facere uoluiſſent, neque, id quod ſtultißimum eſt, certare cum uſuris fructibus prædiorum: locupletioribus ijs, & melioribus ciuibus uteremur. ſed hoſce homines minime puto pertimeſcendos: quod aut deduci de ſententia poſſunt: aut, ſi permanebunt, magis mihi uidẽtur uota facturi contra remp. quam arma laturi. Alterum genus eſt eorum, qui quamquam premuntur aere alieno, dominationem tamen exſpectant, rerum potiri uolunt: honores, quos quieta rep. deſperant, perturbata conſequi ſe poſſe arbitrantur. quibus hoc præcipiendum uidetur; unum ſcilicet & idẽ, quod ceteris omnibus, ut deſperent ſe id, quod conantur, conſequi poſ-

ſe: primum omnium, me ipſum uigilare, adeſſe, prouidere reip. deinde magnos animos eſſe in bonis uiris, magnam concordiam, maximam multitudinem, magnas præterea copias militum: deos denique immortales huic inuicto populo, clariſſimo imperio, pulcherrimæ urbi contra tantam uim ſceleris præſentis auxilium eſſe laturos. quod ſi iã ſint id, quod cõ ſummo furore cupiunt, adepti: num illi in cinere urbis, & ſanguine ciuium, quæ mente cõſcelerata, ac nefaria concupierunt, ſe conſules, aut dictatores, aut etiam reges ſperant futuros? non uident ſe cupere id, quod ſi adepti fuerint, fugitiuo alicui, aut gladiatori concedi ſit neceſſe? Tertium genus eſt ætate iam effetum, ſed tamen exercitatione robuſtum: quo ex genere iſte eſt Manlius, cui nunc Catilina ſucceßit. hi ſunt omnes ex ijs colonijs, quas Sylla conſtituit: quas ego uniuerſas ciuium eſſe optimorum, & fortiſſimorum uirorum ſentio: ſed tamen hi ſunt coloni, qui ſe inſperatis, repentiniſq; pecunijs ſumptuoſius, inſolentiusq; iactarunt: hi dum ædificant tamquam beati, dum prædijs lectis, familijs magnis: conuiuijs apparatis delectantur. in tantũ æs alienum inciderunt, ut, ſi ſalui eſſe uelint, Sylla ſit ijs ab inferis excitandus. qui etiam nonnullos agreſtes, homines tenues, atque egentes, in eandem illã ſpem rapinarum ueterum impulerunt. quos ego utroſque, Quirites, in eodem genere prædatorũ, direptorumq; pono. ſed eos hoc moneo: deſinant furere, & proſcriptiones, & dictaturas cogitare. tantus enim illorum temporum dolor inuſtus eſt ciuitati, ut iam iſta non modo homines, ſed ne pecudes quidem mihi paſſuræ eſſe uideantur. Quartum genus eſt ſane uarium, & mixtum, & turbulẽtum: qui iampridem premuntur: qui numquam emergent: qui

partim inertia, partim male gerendo negotio, partim etiã ſumptibus in uetere ære alieno uacillãt: qui uadimonijs, iudicijs, proſcriptionibus bonorũ defatigati, permulti et ex urbe & ex agris ſe in illa caſtra conferre dicuntur. hoſce ego non tam milites acres, quam infitiatores lentos eſſe arbitror. qui homines primum, ſi ſtare non poſſunt, corruant, ſed ita, ut non modo ciuitas, ſed ne uicini quidem proximi ſentiant. nam illud non intelligo, quamobrem, ſi uiuere honeſte non poſſunt, perire turpiter uelint; aut cur, minore dolore perituros ſe cum multis, quam, ſi ſoli pereant, arbitrentur. Quinctum genus eſt parricidarũ, ſicariorum, denique omnium facinoroſorum: quos ego a Catilina non reuoco. nam neque diuelli ab eo poſſunt; & pereant ſane in latrocinio, quoniam ſunt ita multi, ut eos carcer capere non poſſit. Poſtremum autem genus eſt non ſolum numero, uerum etiam genere ipſo, atque uita, quod proprium eſt Catilinæ, de eius delectu, immo uero de complexu eius, ac ſinu, quos pexo capillo nitidos, aut imberbes, aut bene barbatos uidetis, manicatis, & talaribus tunicis, uelis amictos, non togis: quorum omnis induſtria uitæ, & uigilandi labor in antelucanis cœnis expromitur in his gregibus omnes aleatores, omnes adulteri, omnes impuri, impudiciq; uerſantur. hi pueri tam lepidi, ac delicati, non ſolum amare, & amari, neque cantare, & ſaltare, ſed etiam ſicas uibrare, & ſpargere uenena didicerunt: qui niſi exeunt, niſi pereunt; etiam ſi Catilina perierit, ſcitote hoc in rep. ſeminarium Catilinarium futurum. uerumtamen quid ſibi iſti miſeri uolunt? num ſuas ſecum mulierculas ſunt in caſtra ducturi? quemadmodum autem illis carere poterunt, his præſertim iam nocti-

bus? quo autem pacto illi Apenninum, atque illas pruinas, ac niuos perferent? niſi iccirco ſe facilius hiemem toleraturos putant, quod in conuiuijs nudi ſaltare didicerunt: o bellum magnopere pertimeſcendũ, cum hanc ſit habiturus Catilina ſcortatorum cohortem prætoriam. Inſtruite nunc, Quirites, contra has tam præclaras Catilinæ copias ueſtra præſidia, ueſtrosq; exercitus: & primum gladiatori illi confecto, & ſaucio conſules, imperatoresq; ueſtros opponite: deinde contra illam naufragorum eiectam, ac debilitatam manum florem totius Italiæ, ac robur educite: iam uero urbes coloniarum, ac municipiorum reſpondebunt Catilinæ tumulis ſilueſtribus. neque uero ceteras copias, ornamenta, præſidia ueſtra cum illius latronis inopia, atque egeſtate debeo conferre. ſed ſi, omißis his rebus omnibus, quibus nos ſuppeditamur, eget ille, ſenatu, equitibus R. populo, urbe, ærario, uectigalibus, cuncta Italia, prouincijs omnibus, exteris nationibus ſi, inquam, his rebus omißis, ipſas cauſſas, quæ inter ſe confligunt, contẽdere uelimus: ex eo ipſo, quam ualde illi iaceant, intelligere poſſumus. ex hac enim parte pudor pugnat, illinc petulantia; hinc pudicitia, illinc ſtuprum; hinc fides, illinc fraudatio; hinc pietas, illinc ſcelus; hinc conſtantia, illinc furor; hinc honeſtas, illinc turpitudo; hinc continentia, illinc libido: hinc denique æquitas, temperantia, fortitudo, prudẽtia, uirtutes omnes certant cum iniquitate, cum luxuria, cum ignauia, cum temeritate, cum uitijs omnibus: poſtremo copiæ cum egeſtate, bona ratio cum perdita, mens ſana cum amentia, bona denique ſpes cum omnium rerum deſperatione confligit. in huiuſmodi certamine, ac prœlio nõ ne etiã ſi hominum ſtudia deficiant, dij ipſi immortales

cogent ab his præclariſſimis uirtutibus tot, & tanta uitia ſuperari? Quæ cum ita ſint, Quirites; uos, quemadmodum iam ante, ueſtra tecta cuſtodijs, uigilijsq; defendite; mihi, ut urbi ſine ueſtro motu, ac ſine ullo tumultu ſatis eſſet præſidij, conſultum, ac prouiſum eſt. coloni omnes, municipesq; ueſtri, certiores a me facti de hac nocturna excurſione Catilinæ, facile urbes ſuas fineſq; defendent: gladiatores, quam ſibi ille maximam manum, et certiſſimam fore putauit, quamquam meliore animo ſunt, quam pars patriciorum, poteſtate tamen in ueſtra continebuntur: Q. Metellus, quem ego, proſpiciens hoc, in agrũ Gallicanum, Picenumq; præmiſi, aut opprimet hominem, aut omnes eius motus, conatusq; prohibebit: reliquis autem de rebus conſtituẽdis, maturandis, agendis iam ad ſenatum referemus, quem uocari uidetis. Nunc illos, qui in urbe remanſerunt, atq; adeo qui contra urbis ſalutem omniumq; ueſtrum in urbe a Catilina relicti ſunt, quamquam ſunt hoſtes, tamẽ, quia nati ſunt ciues, monitos etiam atq; etiam uolo. mea lenitas adhuc ſi cui ſolutior uiſa eſt, hoc exſpectauit, ut id, quod latebat, erũperet. quod reliquum eſt, iam nõ poſſum obliuiſci, meam hanc eſſe patriam, me horum eſſe conſulem; mihi aut cum his uiuendum, aut pro his eſſe moriendum. nullus eſt portæ cuſtos, nullus inſidiator uiæ: ſi qui exire uolunt, conſulere ſibi poſſunt: qui uero in urbe ſe commouerit, cuius ego non modo factum, ſed inceptum ullũ, conatum ue contra patriam deprehendero, ſentiet in hac urbe eſſe cõſules uigilantes, eſſe egregios magiſtratus, eſſe fortem ſenatum, eſſe arma, eſſe carcerem, quem uindicem nefariorum ac manifeſtorum ſcelerum maiores noſtri eſſe uoluerunt. atq; hæc omnia ſic agentur, Quirites, ut res ma

xima minimo motu, pericula ſumma nullo tumultu, bellum inteſtinum, ac domeſticum, poſt hominum memoriam crudeliſsimum, & maximum, me uno togato duce, et imperatore ſedetur. quod ego ſic adminiſtrabo, Quirites, ut, ſi ullo modo fieri poterit, ne improbus quidem quiſquam in hac urbe pœnam ſui ſceleris ſufferat. ſed ſi uis manifeſtæ audaciæ, ſi impendens patriæ periculum me neceſſario de hac animi lenitate deduxerint: illud profecto perficiam, quod in tanto, & tam inſidioſo bello uix optandum uidetur, ut neq; bonus quiſquam intereat, paucorumq́; pœna uos omnes ſalui eſſe poſsitis. quæ quidem ego neq; mea prudentia, neq; humanis conſilijs fretus polliceor uobis, Quirites, ſed multis, & non dubijs deorum immortalium ſignificationibus: qui ego ducibus in hanc ſpem, ſententiamq́; ſum ingreſſus: qui iam non procul, ut quondam ſolebant, ab extero hoſte, atq; longinquo, ſed hic præſentes ſuo numine, atq; auxilio ſua templa, atq; urbis tecta defendunt: quos uos, Quirites, precari, uenerari, atque implorare debetis, ut, quam urbem pulcherrimã, florentiſsimam, potentiſsimamq; eſſe uoluerunt, hanc omnibus hoſtium copijs, terra, mariq́; ſuperatis, a perditiſſimorum ciuium nefario ſcelere defendant.

IN L. CATILINAM
AD QVIRITES
ORATIO XXI.

R EMP. Quirites, uitamq; omnium ueſtrum, bona, fortunas, coniuges, liberoſq; ueſtros, atque hoc domicilium clariſſimi imperij, fortunatiſſimam pulcherrimamq; urbem, hodierno die, deorum immortalium ſummo erga uos amore, laboribus, conſilijs, periculis meis, ex flamma, atque ferro, ac pæne ex faucibus fati ereptam, & uobis conſeruatam, ac reſtitutam uidetis. & ſi non minus nobis iucundi, atque illuſtres ſunt ij dies, quibus conſeruamur, quam illi, quibus naſcimur; quod ſalutis certa lætitia eſt, naſcendi incerta condicio; & quod ſine ſenſu naſcimur, cum uoluptate conſeruamur: profecto, quoniam illum, qui hanc urbem condidit, ad deos immortales beneuolentia, famaque ſuſtulimus; eſſe apud uos, poſteroſq; ueſtros in honore debebit is, qui eandem hanc urbem conditam, amplificatamq; ſeruauit. nam toti urbi, templis, delubris, tectis omnibus ac mœnibus, ſubiectos prope iam ignes circumdatoſq; reſtinximus; ijdemq; gladios in remp. diſtrictos retudimus; mucroneſq; eorum a iugulis ueſtris reiecimus. quæ quoniam in ſenatu illuſtrata, patefacta, comperta ſunt per me: uobis iam exponam breuiter, Quirites: ut, & quanta, & quam manifeſta, & qua ratione inueſtigata, & comprehenſa ſint, uos, qui & ignoratis, & exſpectatis, ſcire poſſitis. Principio, ut Catili-

na paucis ante diebus erupit ex urbe, cum ſceleris ſui ſocios, & huiuſce nefarij belli acerrimos duces Romæ reliquiſſet; ſemper uigilaui, & prouidi, Quirites, quemadmodum in tantis, & tam abſconditis inſidijs ſalui eſſe poſſemus. nam tum, cum ex urbe Catilinam eijciebam, (non enim iam uereor huius uerbi inuidiam, cum illa magis ſit timenda, quod uiuus egreſſus eſt) ſed tum, cum illum exterminari uolebam; aut reliquam coniuratorum manum ſimul exituram, aut eos, qui remanſiſſent, infirmos ſine illo ac debiles fore putabam. atque ego, ut uidi, quos maximo furore, & ſcelere eſſe inflammatos ſciebam, eos eſſe nobiſcum, & Romæ remanſiſſe; in eo omnes dies, noctesq; conſumpſi, ut, quid agerent, quid molirentur, ſentirem, ac uiderem: ut quoniam auribus ueſtris, propter incredibilem magnitudinem ſceleris, minorem fidem faceret oratio mea, rem ita comprehenderem, ut tum demum animis ſaluti ueſtræ prouideretis, cum oculis maleficium ipſum uideretis. itaque, ut comperi legatos Allobrogum, belli tranſalpini, & tumultus Gallici excitandi cauſſa, a P. Lentulo eſſe ſolicitatos, eosq; in Galliam ad ſuos ciues, eodem itinere cum literis, mandatisq; ad Catilinam eſſe miſſos, comitemq; ijs adiunctum Vulturcium, atque huic datas eſſe ad Catilinam literas: facultatem mihi oblatam putaui, ut, quod erat difficillimum, quodque ego ſemper optabam a dijs immortalibus, tota res non ſolum à me, ſed etiam a ſenatu, & a uobis manifeſte deprehenderetur. itaque heſterno die L. Flaccum, & C. Pontinium, pretores, fortiſſimos, atque amantiſſimos reip. uiros, ad me uocaui: rem omnem expoſui: quid fieri placeret, oſtendi. illi autem, qui omnia de rep. præclara at-

que egregia ſentirent, ſine recuſatione, ac ſine ulla mora negotium ſuſcæperunt; & , cum aduesperaſceret, occulte ad pontem Muluium peruenerunt; atque ibi in proximis uillis ita bipartiti fuerunt, ut Tiberis inter eos & pons intereſſet. eodem autem & ipſi ſine cuiuſquam ſuſpicione multos fortes uiros eduxerunt: & ego de præfectura Reatina complures delectos adoleſcentes, quorum opera utor aßidue in reip. præſidio, cum gladijs miſeram. interim, tertia fere uigilia exacta, cum iam pontem cum magno comitatu legati Allobrogum ingredi inciperent, unaq; Vulturcius: fit in eos impetus: educuntur & ab illis gladij, & a noſtris. res erat prætoribus nota ſolis, ignorabatur a ceteris. tum interuentu Pontinij, atque Flacci pugna, quæ erat commiſſa, ſedatur: literæ, quæcumque erant in eo comitatu, integris ſignis, prætoribus traduntur: ipſi comprehenſi ad me, cum iam diluceſceret, deducuntur. atque horum omnium ſcelerum improbißimum machinatorem Cimbrum Gabinium ſtatim ad me, nihil dum ſuſpicantem, uocaui: deinde item accerſitur L. Statilius, & poſt eum Cethegus: tardißime autem Lentulus uenit, credo, quod in literis dandis præter conſuetudinem proxima nocte uigilarat. cum ſummis ac clarißimis huius ciuitatis, qui, audita re frequentes ad me mane conuenerant, literas a me prius aperiri, quam ad ſenatum referrem, placeret, ne, ſi nihil eſſet inuentum, temere a me tantus tumultus iniectus ciuitati uideretur: negaui me eſſe facturum, ut de periculo publico non ad conſilium publicum rem integram deferrem. etenim, Quirites, etiam ſi ea, quæ erant ad me delata, reperta non eſſent; tamen ego non arbitrabar in tantis reip. periculis eſſe mihi minimam di-

ligentiam pertimeſcendam. Senatum frequentem celeriter, ut uidiſtis, coegi: atque interea ſtatim, admonitu Allobrogum, C. Sulpicium, prætorem, fortem uirum, miſi, qui ex ædibus Cethegi, ſi quid telorum eſſet, efferret. ex quibus ille maximum ſicarum numerum, & gladiorum extulit. introduxi Vulturcium ſine Gallis: fidem ei publicam iuſſu ſenatus dedi: hortatus ſum, ut ea, quæ ſciret, ſine timore indicaret. tum ille, cum uix ſe ex magno timore recepiſſet, dixit, à P. Lentulo ſe habere ad Catilinam mandata, & literas, ut ſeruorum præſidio uteretur, & ad urbem quamprimum cum exercitu accederet: id autem eo conſilio, ut, cum urbem omnibus ex partibus, quemadmodum deſcriptum, diſtributumq́; erat, incendiſſent, cædemq́; infinitam ciuiũ feciſſent, præſto eſſet ille, qui & fugientes exciperet, & ſe cum his urbanis ducibus coniungeret. Introducti autem Galli, iuſiurandum ſibi, & literas à P. Lentulo, Cethego, Statilio ad ſuam gentem datas eſſe dixerunt, atque ita ſibi ab his, & à L. Caſſio eſſe præſcriptum, ut equitatum in Italiam quamprimum mitterent, pedeſtres ſibi copias non defuturas: Lentulum autem ſibi confirmaſſe, ex libris ſibyllinis, aruſpicumq́; reſponſis ſe eſſe tertium illum Cornelium, ad quem regnum huius urbis, atque imperium peruenire eſſet neceſſe: Cinnam ante ſe, & Syllam fuiſſe: eundemq́; dixiſſe, fatalem hunc eſſe annum ad interitum huius urbis, atq; imperij, qui eſſet decimus annus poſt uirginum abſolutionẽ, poſt Capitolij autem incenſionẽ uigeſimus. Hanc autem Cethego cum ceteris controuerſiam fuiſſe dixerũt, quod Lentulo, et ceteris Saturnalibus cædẽ fieri, atq; urbem incendi placeret, Cethego nimiũ id longũ uideretur. Ac, ne longum ſit, Quirites, tabellas proferri iuſ

ſiſsimus, quæ a quoque dicebantur datæ. primum oſtendimus Cethego: ſignum cognouit. nos linum incidimus, legimus. erat ſcriptum ipſius manu Allobrogum ſenatui, & populo, ſeſe, quæ eorum legatis confirmaſſet, eſſe facturum: orare, ut item illi facerent, quæ ſibi legati eorum recepiſſent. tum Cethegus, qui paullo ante aliquid tamen de gladijs, ac ſicis, quæ apud ipſum erant deprehenſæ, reſpondiſſet, dixiſſetq; ſe ſemper bonorum ferramentorum ſtudioſum fuiſſe, recitatis literis, debilitatus, atque abiectus, conſcientia conuictus repente conticuit. Introductus eſt Statilius: cognouit & ſignum, & manum ſuam. recitatæ ſunt tabellæ in eandem fere ſententiam: confeſſus eſt. Tum oſtendit tabellas Lentulo, & quæſiui, cognoſceret ne ſignum: annuit. eſt uero, inquam, ſignum notum, imago aui tui, clariſsimi uiri, qui amauit unice patriam, & ciues ſuos; quæ quidem te a tanto ſcelere etiam muta reuocare debuit. Leguntur eadem ratione ad ſenatum Allobrogum populumq; literæ. ſi quid de his rebus dicere uellet, feci poteſtatem. atque ille quidem primo negauit: poſt autem aliquanto, toto iam indicio expoſito, atque edito, ſurrexit: quæſiuit a Gallis, quid ſibi eſſet cum ijs, quamobrem domum ſuam ueniſſent; itemq; a Vulturcio. qui cum illi breuiter conſtanterq; reſpondiſſent, per quem ad eum, quotiesq; ueniſſent; quæſiſſentq; ab eo, nihil ne ſecum eſſet de libris ſibyllinis locutus: tum ſubito ille ſcelere demens, quanta uis conſcientiæ eſſet, oſtendit: nam, cum id poſſet infitiari, repente præter opinionem omnium confeſſus eſt. ita eum non modo ingenium illud, & dicendi exercitatio, qua ſemper ualuit, ſed etiam, propter uim ſceleris manifeſti, atque

deprehenſi,

deprehenſi, impudentia, qua ſuperabat omnes, improbitasq; defecit. Vulturcius uero ſubito proferri literas, atque aperiri iubet, quas ſibi a Lentulo ad Catilinam datas eſſe dicebat: atque ibi uehementiſſime perturbatus Lentulus, tamen ſignum, & manum ſuam cognouit. erant autem ſcriptæ ſine nomine, ſed ita. QVI. SIM. EX. EO. QVEM. AD TE. MISI. COGNOSCES. CVRA. VT. VIR. SIS. ET. COGITA. QVEM. IN. LOCVM. SIS PROGRESSVS. ET. VIDE. QVID. IAM. TIBI SIT. NECESSE. CVRA. VT. OMNIVM. TIBI AVXILIA. ADIVNGAS. ETIAM. INFIMORVM. Gabinius deinde introductus, cum primo impudenter reſpondere cœpiſſet, ad extremum nihil ex ijs, quæ Galli inſimulabant, negauit. Ac mihi quidem, Quirites, cum illa certiſſima ſunt uiſa argumenta, atque indicia ſceleris, tabellæ, ſigna, manus, denique uniuſcuiuſque confeſſio: tum multo illa certiora, color, oculi, uultus, taciturnitas. ſic enim obſtupuerant, ſic terram intuebantur, ſic furtim non numquam inter ſe adſpiciebant, ut non iam ab alijs indicari, ſed ipſi a ſe uiderentur. Indicijs expoſitis, atque editis, Quirites, ſenatum conſului, de ſumma reip. quid fieri placeret. dictæ ſunt a principibus acerrimæ ac fortiſſimæ ſententiæ, quas ſenatus ſine ulla uarietate eſt conſecutus. & quoniam nondum eſt perſcriptū S. C. ex memoria uobis, Quirites, quid ſenatus cenſuerit, exponam. Primum mihi gratiæ uerbis ampliſſimis aguntur, quod uirtute, conſilio, prouidentia mea reſp. periculis ſit maximis liberata: deinde L. Flaccus, et C. Pōtinius, prætores, quod eorū opera forti, fideliq; uſus eſſem, meri-

to ac iure laudantur; atque etiam uiro forti, collegæ meo, laus impertitur, quod eos, qui huius coniurationis participes fuiſſent, a ſuis & reip. conſilijs remouiſſet. atque ita cenſuerunt, ut P. Lentulus, cum ſe prætura abdicaſſet, tum in cuſtodiam traderetur; itemq́; ut C. Cethegus, L. Statilius, P. Gabinius, qui omnes præſentes erant, in cuſtodiam traderentur: atque idem hoc decretum eſt in L. Caßium, qui ſibi procurationem incendendæ urbis depopoſcerat; in M. Ceparium, cui ad ſollicitandos paſtores Apuliam eſſe attributam erat indicatum; in P. Furium, qui eſt ex ijs colonis, quos Fæſulas L. Sylla deduxit; in Q. Magium Chilonem, qui una cum hoc Furio ſemper erat in hac Allobrogum ſolicitatione uerſatus; in P. Vmbrenum, libertinum hominem, a quo primum Gallos ad Gabinium perductos eſſe conſtabat. atque ea lenitate ſenatus eſt uſus, Quirites, ut ex tanta coniuratione, tantáq; ui ac multitudine domeſticorum hoſtium nouem hominum perditißimorum pœna rep. conſeruata: reliquorum mentes ſanari poſſe arbitraretur. atque etiam ſupplicatio dijs immortalibus pro ſingulari eorum merito, meo nomine decreta eſt, Quirites: quod mihi primum poſt hanc urbem códitam togato contigit: & ijs decreta uerbis, quod urbem incendijs, cæde ciues, Italiam bello liberaſſem. quæ ſupplicatio, ſi cum cæteris conferatur, Quirites, hoc interſit, quod cæteræ bene geſta hæc una conſeruata rep. conſtituta eſt. atque illud, quod faciendum primum fuit, factum, atque tranſactum eſt. nam P. Lentulus, quamquam, patefactus indicijs, & confeſſionibus ſuis, iudicio ſenatus non modo prætoris ius, uerū etiam ciuis amiſerat, tamen magiſtratu ſe abdicauit; ut,

quæ religio C. Mario, clariſsimo uiro: non fuerat, quomi nus C. Glauciam, de quo nihil nominatim erat decretum, prætorem occideret, ea nos religione in priuato P. Lentu lo puniendo liberaremur. Nunc, quoniam, Quirites, ſceleratiſsimi periculoſiſſimiq; belli nefarios duces captos iam, & comprehēſos tenetis; exiſtimare debetis, omnes Catilinæ copias, omnes ſpes, opesq; his depulſi urbis periculis, concidiſſe. quem quidem ego cum ex urbe pellebam, hoc prouidebam animo, Quirites, remoto Catilina, nec mihi eſſe P. Lentuli ſomnum, nec L. Caſsi adipem, nec C. Cethegi furioſam temeritatem pertimeſcendam. ille erat unus timendus ex his omnibus, ſed tandiu, dum mœnibus urbis continebatur: omnia norat: omnium aditus tenebat: appellare, ten tare, ſolicitare poterat, audebat: erat ei conſilium ad facinus aptum: conſilio autem neque lingua, neque manus de erat, iam ad certas res conficiendas certos homines delectos, ac deſcriptos habebat: neque uero, cum aliquid man dauerat, confectum putabat; nihil erat, quod non ipſe obiret, occurreret, uigilaret, laboraret: frigus, ſitim, famem ferre poterat. hunc ego hominem tam acrem, tam paratum, tam audacem, tam callidum, tam in ſcelere uigilantem, tam in perditis rebus diligentem niſi ex domeſticis inſi dijs in caſtrenſe latrocinium compuliſſem; (dicam id, quod ſentio, Quirites) non facile hanc tantam molem mali a cer uicibus ueſtris depuliſſem. non ille uobis Saturnalia conſti tuiſſet; neque tanto ante exitij, ac fati diem reip. denunciaſſet; neque commiſsiſſet, ut ſignum, ut literæ ſuæ, teſtes denique manifeſti ſceleris deprehenderentur. quæ nunc illo abſente ſic geſta ſunt, ut nullū in priuata domo furtū umquā ſit tam palam inuentum, quam hæc tanta in rep. coniu-

ratio manifeſto inuenta, atque deprehenſa eſt. quod ſi Catilina in urbe ad hanc diem remanſiſſet: quamquam, quo ad fuit, omnibus eius conſilijs occurri, atque obſtiti; tamē, ut leuiſſime dicam, dimicandum nobis cum illo fuiſſet; neque nos umquam, dum ille in urbe hoſtis fuiſſet, tantis periculis remp. tanta pace, tanto otio, tanto ſilentio, liberaſſemus. quamquam hæc omnia, Quirites, ita ſunt a me adminiſtrata, ut deorum immortalium nutu, atque conſilio et geſta, & prouiſa eſſe uideantur. idq; cum coniectura cōſequi poſſumus, quod uix uidetur humani cōſilij tātarum rerum gubernatio eſſe potuiſſe: tum uero ita præſentes his temporibus opem & auxilium nobis tulerunt, ut eos pæne oculis uidere poſſemus. nam, ut illa omittam, uiſas nocturno tempore ab occidente faces, ardoremq; cæli, ut fulminum iactus, ut terræ motus, cæteraque, quæ tā multa nobis cōſulibus facta ſunt, ut hæc, quæ nunc fiūt, canere dij immortales uiderētur: hoc certe, Quirites, quod ſum dicturus, neque prætermittendum, neque relinquendum eſt. nam profecto memoria tenetis, Cotta, & Torquato coſ. complures in Capitolio turres de cælo eſſe percuſſas, cum & ſimulacra deorum immortalium depulſa ſunt, & ſtatuæ ueterum hominum deiectæ, & legum aera liquefacta. tactus eſt etiam ille, qui hanc urbem cōdidit, Romulus; quem inauratum in Capitolio, paruum, atque lactentem, uberibus lupinis inhiātem, fuiſſe meminiſtis. quo quidem tempore, cum haruſpices ex tota Etruria conueniſſent, cædes, atque incendia, & legum interitum, & bellum ciuile ac domeſticum, & totius urbis ac imperij occaſum appropinquare dixerunt, niſi dij immortales, omni ratione placati, ſuo numine prope fata ipſa flexiſſent. itaque

illorum reſponſis tunc & ludi decem per dies facti ſint; neque res ulla, quæ ad placandum deos pertineret, prætermiſſa eſt: ijdemq; iuſſerunt ſimulacrum Iouis facere maius, & in excelſo collocare, &, contra atque ante fuerat, ad orientem conuertere: ac ſe ſperare dixerunt, ſi illud ſignũ, quod uidetis, ſolis ortum, & forum curiamque conſpiceret, fore, ut ea conſilia, quæ clam eſſent inita contra ſalutem urbis, atque imperij. illuſtrarentur, ut a ſenatu, populóq; R. perſpici poſſent. atque illud ita collocandum conſules illi ſtatuerunt: ſed tanta fuit operis tarditas, ut neque a ſuperioribus cõſulibus, neque a nobis ante hodiernum diẽ collocaretur. Hic quis poteſt eſſe, Quirites, tam auerſus a uero, tã præceps, tam mente captus, qui neget hæc omnia, quæ uidemus, præcipueq; hanc urbem deorum immortalium nutu, atque poteſtate adminiſtrari? etenim, cum eſſet ita reſponſum, cædes, incendia, interitumq; rep. comparari, & ea per ciues: quæ tum propter magnitudinem ſcelerum nonnullis incredibilia uidebantur, ea non modo cogitata a nefarijs ciuibus, uerum etiam ſuſcepta eſſe ſenſiſtis. Illud uero non ne ita præſens eſt, ut nutu Iouis Optimi Maximi factum eſſe uideatur? ut, cum hodierno die mane per forum meo iuſſu & coniurati, & eorum indices in ædem Concordiæ ducerentur, eo ipſo tempore ſignum ſtatueretur: quo collocato, atque ad uos, ſenatumq; conuerſo, omnia & ſenatus, & uos, quæ erant contra ſalutem omnium cogitata, illuſtrata, & patefacta uidiſtis. quo etiam maiore ſunt iſti odio ſupplicióq; digni, qui non ſolum ueſtris domicilijs, atque tectis, ſed etiam deorum templis, atque delubris ſunt funeſtos ac nefarios ignes inferre conati. quibus ego ſi me reſtitiſſe dicã, nimiũ mihi ſummã,

& non ſim ferendus: ille, ille Iuppiter reſtitit: ille Capitolium, ille hæc templa, ille hanc urbem, ille uos omnes ſaluos eſſe uoluit. dijs ego immortalibus ducibus hanc mentem, Quirites, uoluntatemq́; ſuſcæpi, atque ad hæc tanta indicia perueni. Iã uero illa Allobrogum ſolicitatio, iam a Lentulo, cæteriſq́; domeſticis hoſtibus tanta res tam dementer credita & ignotis, & barbaris, cõmiſſæq; literæ nũquam eſſent profecto, niſi a dijs immortalibus huic tantæ audaciæ conſilium eſſet ereptũ. Quid uero, ut homimes Galli, ex ciuitate male pacata, quæ gens una reſtat, quæ populo R. bellum facere & poſſe, & non nolle uideatur, ſpẽ imperij, & rerum ampliſsimarum, ultro ſibi a patricijs hominibus oblatam, negligerent, ueſtramq́; ſalutem ſuis opibus ante ponerent; id non ne diuinitus factum eſſe putatis? præſertim qui nos non pugnando, ſed tacendo ſuperare potuerunt. Quamobrem, Quirites, quoniam ad omnia puluinaria ſupplicatio decreta eſt; celebratote illos dies cũ coniugibus, ac liberis ueſtris. nã multi ſæpe honores immortalibus iuſti habiti sũt, ac debiti, ſed profecto iuſtiores nũquã. erepti enim ex crudeliſsimo ac miſerrimo interitu, & erepti ſine cæde, ſine ſanguine, ſine exercitu, ſine dimicatione, togati me uno togato duce & imperatore uiciſtis. etenim recordamini, Quirites, omnes ciuiles diſſenſiones, neque ſolum eas, quas audiſtis, ſed & has, quas uoſmet ipſi meminiſtis, & uidiſtis. L. Sylla P. Sulpicium oppreſsit: C. Mariũ, cuſtodẽ huius urbis, multosq́; fortes uiros partim eiecit ex ciuitate, partim interemit. Cn. Octauius conſul armis ex urbe collegã ſuũ expulit. omnis hic locus aceruis corporũ, & ciuium ſanguine redundauit. ſuperauit poſtea Cinna cum Mario, tum uero, clariſsimis uiris interfectis, lumina

ciuitatis extincta ſunt. ultus eſt huius uictoriæ crudelitatem poſtea Sylla, ne dici quidem opus eſt: quanta deminutione ciuium, & quanta calamitate reip. diſſenſit M. Lepidus a clariſsimo, & fortiſsimo uiro, Q. Catulo: attulit non tam ipſius interitus reip. luctum, quam cæterorum. atque illæ diſſenſiones erant huiuſmodi, Quirites, quæ non ad delendam, ſed ad cõmutandam remp. pertinerent. nõ illi nullã eſſe remp. ſed in ea, quæ eſſet ſe eſſe principes, neque hanc urbem conflagrare, ſed ſe in hac urbe florere uoluerunt. atque illæ tamen omnes diſſenſiones, quarũ nulla exitium reip. quæſiuit, eiuſmodi fuerunt, ut non reconciliatione concordiæ: ſed internecione ciuium diiudicatæ ſint. in hoc autem uno poſt hominum memoriam maximo, crudeliſsimoq; bello, quale bellum nulla umquam barbaria cum ſua gente geſsit, quo in bello lex hæc fuit a Lentulo, Catilina, Caſsio, Cethego conſtituta, ut omnes, qui ſalui urbe ſalui eſſe poſſent, in hoſtium numero ducerentur, ita me geſſi, Quirites, ut omnes ſalui conſeruaremini. & cum hoſtes ueſtri tantũ ciuium ſuperfuturum putaſſent, quantum infinitæ cædi reſtitiſſet; tantum autem urbis, quantum flamma obire non potuiſſet: & urbẽ, & ciues integros incolumeſq; ſeruaui. Quibus pro tantis rebus, Quirites, nullum ego a uobis præmium uirtutis, nullũ inſigne honoris, nullum monumentum laudis poſtulo, præterquam huius diei memoriam ſempiternam. in animis ego ueſtris omnes triũphos meos, omnia ornamẽta honorũ, monumẽta gloriæ, laudis inſignia cõdi, & collocari uolo. nihil me mutũ poteſt delectare, nihil tacitũ, nihil deniq; huiuſmodi, ꝙ etiã minus digni aſſequi poſsint. memoria ueſtra, Quirites, noſtræ res alẽtur, ſermonibus creſcent, literarũ monumẽtis inuetera-

ſcent, & corroborabuntur: eandemq́; diem intelligo, quam ſpero æternam fore, & ad ſalutem urbis, & ad memoriam conſulatus mei propagatam; unoq́; tempore in hac rep. duos ciues exſtitiſſe, quorum alter fines ueſtri imperij non terræ, ſed cæli regionibus terminaret, alter eiuſdem imperij domicilium, ſedeſq́; ſeruaret. ſed, quoniam earum rerum, quas ego geſſi, non eſt eadem fortuna, atque condicio, quæ illorum, qui externa bella geſſerunt; quod mihi uiuendum eſt cum illis, quos uici, ac ſubegi; illi hoſtes aut interfectos, aut oppreſſos reliquerunt: ueſtrum eſt, Quirites, ſi ceteris ſua recte facta proſunt, mihi mea ne quando obſint, prouidere. mentes enim hominum audaciſſimorum ſceleratæ, ac nefariæ ne uobis nocere poſſent, ego prouidi; ne mihi noceant, ueſtrum eſt prouidere. quamquam, Quirites, mihi quidem ipſi nihil iam ab iſtis noceri poteſt. magnum enim eſt in uobis præſidium, quod mihi in perpetuum comparatum eſt; magna in rep. dignitas, quæ me ſemper tacita defendet; magna uis eſt conſcientiæ; quam qui negligent, cum me uiolare uolent, ſe ipſi indicabunt. eſt etiam in nobis is animus, Quirites, ut non modo nullius audaciæ cedamus, ſed etiam omnes improbos ultro ſemper laceſſamus. quod ſi omnis impetus domeſticorum hoſtium, depulſus a uobis, ſe in me unum conuerterit: uobis erit prouidendum, Quirites, qua condicione poſthac eos eſſe uelitis, qui ſe pro ſalute ueſtra obtulerint inuidiæ, periculisq́; omnibus: mihi quidem ipſi, quid eſt, quod iam ad uitæ fructum poßit acquiri? præſertim cum neque in honore ueſtro, neque in gloria uirtutis quidquam uideam altius, quo quidem mihi libeat aſcendere. illud perficiam

profecto, Quirites, ut ea, quæ geſſi in conſulatu, priuatus tuear, atque ornem: ut, ſi qua eſt inuidia in conſeruanda reip. ſuſcepta, lædat inuidos, mihi ualeat ad gloriam. denique ita me in rep. tractabo, ut meminerim ſemper quæ geſſerim, curemq́; ut ea uirtute, non caſu geſta eſſe uideantur. Vos, Quirites, quoniam iam nox eſt, ueneramini illum Iouem, cuſtodem huius urbis, ac ueſtrũ, atque in ueſtra tecta diſcedite, & ea, quamquam iam periculum eſt depulſum, tamen æque, ac priori nocte feciſtis, cuſtodijs, uigilijsq́; defendite. id ne uobis diutius faciundum ſit, atque ut in perpetua pace eſſe poſsitis, prouidebo.

IN L. CATILINAM

IN SENATV

ORATIO XXII.

V IDEO, P. C. *in me omnium ueſtrum ora, atque oculos eſſe conuerſos: uideo uos non ſolum de ueſtro, ac reip. uerum etiam, ſi id depulſum, de meo periculo eſſe ſolicitos. eſt mihi iucunda in malis, & grata in dolore ueſtra erga me uoluntas: ſed eam per deos immortales, quæſo, deponite; atque obliti ſalutis meæ, de uobis, ac de liberis ueſtris cogitate. mihi quidẽ ſi hæc con dicio cõſulatus data eſt: ut oẽs acerbitates, oẽs dolores, crucia tusq́; perferrẽ; feram non ſolum fortiter, ſed etiã libenter, dummodo meis laboribus uobis, populoq́;* R. *dignitas, ſalusq́; pariatur. ego ſum ille conſul,* P. C. *cui non forum, in quo omnis æquitas continetur; non campus, conſularibus auſpicijs conſecratus; non curia; ſummum auxilium omnium gentium; non domus, commune perfugium; non lectus, ad quietem datus; non denique hæc ſedes honoris, ſella curulis, umquam uacua mortis periculo, atque inſidijs fuit. ego multa tacui, multa pertuli, multa conceßi, multa meo quodam dolore in ueſtro timore ſanaui. nunc, ſi hunc exitum conſulatus mei dij immortales eſſe uoluerunt, ut uos,* P. C. *populumq́;* R. *ex cæde miſera, coniuges, liberosq́; ueſtros, uirginesq́;* Veſtales *ex acerbißiima uexatione, templa, atque delubra, hanc pulcherrimam patriam omnium noſtrum ex fœdißima flamma; totam* Italiam *ex bello, & uaſtitate*

eriperem: quæcumque mihi uni proponetur fortuna, ſubeatur. etenim ſi P. Lentulus ſuum nomen inductus a uatibus fatale ad perniciem reip. fore putauit: cur ego non læter meum conſulatum ad ſalutem reip. prope fatalem extitiſſe? quare, P. C. conſulite uobis, proſpicite patriæ conſeruate uos, coniuges, liberos, fortunasq; ueſtras; populi R. nomen, ſalutem'q; defendite; mihi parcere, ac de me cogitare deſinite. nam primum debeo ſperare omnes deos, qui huic urbi præſident, pro eo mihi, ac mereor, relaturos gratiam eſſe: deinde, ſi quid obtigerit, æquo animo, paratoq; moriar. neque enim turpis mors forti uiro poteſt accidere, neque immatura conſulari, nec miſera ſapienti. nec tamen ego ſum ille ferreus, qui fratris cariſſimi atq; amantiſſimi præſentis mærore non mouear, horum'q; omnium lacrymis, a quibus me circumſeſſum uidetis: neque meam mentem non domum ſæpe reuocat exanimata uxor, abiecta metu filia, & paruulus filus, quem mihi uidetur amplecti reſp. tamquam obſidem conſulatus mei; neque ille, qui exſpectans huius exitum diei adſtat in conſpectu meo, gener. moueor his rebus omnibus, ſed in eam partem, ut ſalui ſint nobiſcum omnes, etiam ſi uis aliqua me oppreſſerit, potius, quam ut illi, & nos una reip. peſte pereamus. quare, P. C. incumbite ad reip. ſalutem, circumſpicite omnes procellas, quæ impēdent, niſi prouidetis. nō Ti. Gracchus, qui iterum tribunus pl. fieri uoluit; non C. Gracchus, qui agrarios concitare conatus eſt; non L. Saturninus, qui C. Memmium occidit, in diſcrimen aliquod, atque in ueſtræ ſeueritatis iudicium adducitur: ſed tenentur ij, qui ad urbis incendium, ad ueſtrum omnium cædem, ad Catilinam accipiendum Romæ reſtiterunt: tenentur literæ,

ſigna, manus: denique uniuſcuiuſque confeßio: ſolicitantur Allobroges: ſeruitia excitantur: Catilina accerſitur: id eſt initum conſilium, ut, interfectis omnibus, nemo ne ad deplorandum quidem populi R. nomen, atque ad lamentandam tanti imperij calamitatem relinquatur. hæc omnia iudices detulerunt, rei confeßi ſunt, uos multis iam indicijs iudicauiſti: primum, quod mihi gratias egiſtis ſingularibus uerbiss, & mea uirtute, atque diligentia perditorum hominum patefactam eſſe coniurationem decreuiſtis: deinde, quod P. Lentulum, ut ſe abdicaret præturа, coegiſtis: tum, quod eum, & ceteros, de quibus iudicauiſtis, in cuſtodiam dandos cenſuiſtis: maximeque, quod meo nomine ſupplicationem decreuiſtis; qui honos togato habitus ante me eſt nemini: poſtremo, heſterno die præmia legatis Allobrogum, Titoq; Vulturcio dediſtis ampliſsima. quæ ſunt omnia eiuſmodi, ut ij, qui in cuſtodiam nominatim dati ſunt, ſine ulla dubitatione a uobis damnati eſſe uideantur. ſed ego inſtitui referre ad uos, P. C. tamquam integrum, & de facto quid iudicetis; & de pœna, quid cenſeatis. illa prædicam, quæ ſunt conſulis. Ego magnum in rep. uerſari furorem, & noua quædam miſceri, & concitari mala, iampridem uidebam: ſed hanc tantam, tam exitioſam haberi coniurationem a ciuibus, numquam putaui. nunc, quidquid eſt, quocumque ueſtræ mentes inclinant, atque ſententiæ, ſtatuendum uobis ante noctem eſt. quantum facinus ad uos delatum ſit uidetis. huic ſi paucos putatis affines eſſe, uehementer erratis. latius opinione diſſeminatum eſt hoc malum: manauit non ſolum per Italiam uerum etiam tranſcendit alpes, & obſcure ſerpens multas iam prouincias occupauit. id opprimi ſu-

ſtentando ac prolatando nullo pacto poteſt. quacumque ratione placet, celeriter uobis uindicandum eſt. Video duas adhuc eſſe ſententias, unam D. Silani, qui cenſet eos, qui hæc delere conati ſunt, morte eſſe multandos; alteram C. Cæſaris, qui mortis pœnam remouet, ceterorum ſuppliciorum omnes acerbitates amplectitur. uterque & pro ſua dignitate, & pro rerum magnitudinem in ſumma ſeueritate uerſatur. alter eos, qui nos omnes, qui populum R. uita priuare conati ſunt, qui delere imperium, qui populi R. nomen exſtinguere, punctum temporis frui uita, & hoc communi ſpiritu non putat oportere: atque hoc genus pœnæ ſæpe in improbos ciues in hac rep. eſſe uſurpatum recordatur. alter intelligit, mortem a dijs immortalibus non eſſe ſupplicij cauſſa conſtitutã, ſed aut neceſſitatẽ naturæ, aut laborum, ac miſeriarum quietem eſſe: itaque eam ſapientes numquam inuiti, fortes etiam ſæpe libenter appetiuerunt: uincula uero, & ea ſempiterna, certe ad ſingularem pœnam nefarij ſceleris inuenta ſunt. municipijs diſpertiri iubet. habere uidetur iſta res iniquitatem, ſi imperare uelis; difficultatem, ſi rogare. decernatur tamen, ſi placet: ego enim ſuſcipiam, &, ut ſpero, reperiam, qui id, quod ſalutis omnium cauſſa ſtatueritis, non putet eſſe ſuæ dignitatis recuſare. adiungit grauem pœnam municipibus, ſi quis eorum uincula ruperit: horribiles cuſtodias circumdat: & digna ſcelere hominum perditorum ſancit, ne quis eorum pœnam, quos condemnat, aut per ſenatum, aut per populum leuare poſſit: eripit etiam ſpem, quæ ſola hominem in miſerijs conſolari ſolet: bona præterea publicari iubet: uitam ſolam relinquit nefarijs hominibus: quam ſi eripuiſſet, multas uno dolore ani

mi, ac corporis, & omnes ſcelerum pœnas ademiſſet. ita que, ut aliqua in uita formido improbis eſſet poſita, apud inferos eiuſmodi quædam illi antiqui ſupplicia impijs conſtituta eſſe uoluerunt; quod uidelicet intelligebant, his remotis, non eſſe mortem ipſam pertimeſcendam. NUNC, P. C. *ego mea uideo quid interſit. ſi eritis ſecuti ſententiam* C. *Cæſaris; quoniam hanc is in rep. uiam, quæ popularis habetur, ſecutus eſt: fortaſſe minus erunt, hoc monitore, & auctore, huiuſce ſententiæ mihi populares impetus pertimeſcendi. ſin illam alteram ſecuti eritis, neſcio, an amplius mihi negotij contrahatur: ſed tamen meorum periculorum rationes utilitas reip. uincat. habemus enim a* C. *Cæſare, ſicuti ipſius dignitas, & maiorum eius amplitudo poſtulabat, ſententiam tamquam obſidem perpetuæ in remp. uoluntatis: intellectum eſt, quid interſit inter leuitatem concionatorum, & animum uere popularem, ſaluti populi conſulentem. uideo, de iſtis. qui ſe populares haberi uolunt, abeſſe non neminem; ne de capite uidelicet ciuium* R. *ſententiam ferat. is & nudius tertius in cuſtodiam ciues* R. *dedit; & ſupplicationem mihi decreuit; & indices heſterno die maximis præmijs affecit. iam hoc nemini dubium eſt, qui reo cuſtodiam, quæſitori gratulationem, indici præmium decreuit, quid de tota re, & cauſſa iudicarit. at uero* C. *Cæſar intelligit, legem* Semproniam *eſſe de ciuibus* R. *conſtitutam; qui autem reip. ſit hoſtis, eum ciuem eſſe nullo modo poſſe; denique ipſum latorem legis* Semproniæ *iuſſu populi pœnas reip. dependiſſe. idem etiam ipſum largitorem* Lentulum, *& prodigum non putat, cum de pernicie reip. & exitio huius urbis tam acerbe, tamq; crudeliter cogita-*

rit, appellari poſſe popularem. itaque homo mitiſsimus, atque leniſsimus, non dubitat P. Lentulum æternis tenebris, uinculisq; mandare: & ſancit in poſterum, ne quis huius ſupplicio leuando ſe iactare, & in perniciem reip. poſthac popularis eſſe poſsit. adiungit etiam publicationem bonorum, ut omnes animi cruciatus, & corporis etiam egeſtas ac mendicitas conſequatur. Quamobrem, ſiue hoc ſtatueritis, dederitis mihi comitem ad concionem populo R. carum, atque iucundum: ſiue illam Sillani ſententiam ſequi malueritis, facile me, atque uos a crudelitatis uituperatione defendetis, atque obtinebo eam multo leuiorem fuiſſe. quamquam, P. C. quæ poteſt eſſe in tanti ſceleris immanitate punienda crudelitas? ego enim de meo ſenſu iudico. nam, ita mihi ſalua rep. uobiſcum perfrui liceat, ut ego, quod in hac cauſſa uehementior ſum, non atrocitate animi moueor, (quis enim eſt me mitior?) ſed ſingulari quadam humanitate, & miſericordia. uideor enim mihi hanc urbem uidere, lucem orbis terrarum, atque arcem omnium gentium, ſubito uno incendio concidentem: cerno animo ſepultam patriam, miſeros, atque inſepultos aceruos ciuium: uerſatur mihi ante oculos adſpectus Cethegi & furor in ueſtra cæde bacchantis. cum uero mihi propoſui regnantem Lentulum, ſicut ipſe ſe ex factis ſperaſſe confeſſus eſt, purpuratum eſſe hunc Gabinium, cum exercitu ueniſſe Catilinam, tum lamentionem matrumfamilias, tum fugam uirginum, atq; puerorum, ac uexationem uirginum Veſtalium, perhorreſco; &, quia mihi uehementer hæc uidentur miſera, atque miſeranda, iccirco in eos, qui ea perficere uoluerunt, me ſeuerum, uehementemque præbeo. etenim quæro, ſi quis paterfamilias, libe-

ris ſuis a ſeruo interfectis, uxore occiſa, incenſa domo, ſupplicium de ſeruis quam acerbiſsimum ſumpſerit; utrum is clemens, ac miſericors, an inhumanus, & crudeliſsimus eſſe uideatur? mihi uero importunus, ac ferreus, qui non dolorem ſuum & cruciatum dolore nocentis, & cruciatu lenierit. ſic nos in iјs hominibus, qui nos, qui coniuges, qui liberos noſtros trucidare uoluerunt, qui ſingulas uniuſcuiuſque noſtrũ domos, et hoc uniuerſum reip. domicilium delere conati ſunt, qui id egerunt, ut gentem Allobrogũ in ueſtigiјs huius urbis, atque in cinere deflagrati imperiј collocarent; ſi uehementiſsimi fuerimus, miſericordes habebimur; ſin remiſsiores eſſe uoluerimus, ſummæ nobis crudelitatis in patriæ ciuiumq́; pernicie fama ſubeunda eſt. niſi uero cuipiam L. Cæſar, uir fortiſsimus, & amantiſsimus reip. crudelior nudius tertius eſt uiſus, cum ſororis ſuæ, feminæ lectiſsimæ, uirum preſentem, & audientem uita priuandum eſſe dixit, cuius aui iuſſu conſularem interfectum, filiumq́; eius impuberem, legatum a patre miſſum, in carcere necatum eſſe dixit. quorum quod ſimile fuit factum? quod initum delendæ reip. conſilium? largitionis uoluntas tum in rep. uerſata eſt, & partium quædam contentio. atque illo tempore huius auus Lentuli, clariſsimus uir, armatus Gracchum eſt perſecutus, & graue tum uulnus accepit, ne quid de ſumma dignitate reip. minueretur: hic ad euertenda fundamenta reip. Gallos accerſiuit, ſeruitia concitauit, Catilinam euocauit, attribuit nos trucidandos Cethego, ceteros ciues interficiendos Gabinio, urbem inflammandam Caſsio, totam Italiam uaſtandam, diripiendamq́; Catilinæ. Vereamini, cenſeo, ne in hoc ſcelere tam immani

ac nefario

ac nefario nimis aliquid ſeuere ſtatuiſſe uideamini: cum multo magis ſit uerendum, ne remiſſione pœna crudeles magis in patriam, quam ſeueritate animaduerſionis nimis uehementes in acerbiſſimos hoſtes fuiſſe uideamur. Sed ea, quæ exaudio P.C. diſſimulare nõ poſſum. iactantur enim uoces, quæ perueniunt ad aures meas, eorum, qui, uereri uidentur, ut habeam ſatis præſidij ad ea, quæ uos ſtatueritis hodierno die, tranſigenda. omnia prouiſa, parata & conſtituta ſunt, P. C. cum mea ſumma cura, atque diligentia, tum multo etiam maiore populi R. ad ſummum imperium retinendum, & ad communes fortunas conſeruandas uoluntate. omnes adſunt omnium ordinum homines, omnium denique ætatum: plenum eſt forum, pleni omnes aditus huius loci, ac templi. cauſſa enim eſt poſt urbem conditam hæc inuenta ſola, in qua omnes ſentirent unum atque idem, præter eos, qui, cum ſibi uiderent eſſe pereundum, cum omnibus potius, quam ſoli perire uoluerunt. hoſce ego homines excipio, & ſecerno libenter: neque enim in improborum ciuium, ſed in acerbiſſimorũ hoſtiũ numero habẽdos puto. cæteri uero, dij immortales, qua frequentia, quo ſtudio, qua uirtute ad communem dignitatem, ſalutemq; conſentiunt? quid ego hic equites R. commemorem? qui uobis ita ſumma ordinis conſilijq; concedunt, ut uobiſcum de amore reip. certent: quos ex multorum annorum diſſenſione ad huius ordinis ſocietatem, concordiamq; reuocatos, hodiernus dies uobiſcum, atque hæc cauſſa coniungit: quam coniunctionem ſi in conſulatu confirmatam meo, perpetuam in rep. tenuerimus; confirmo uobis, nullum poſthac malum ciuile ac domeſticum ad ullam reip. partem eſſe uenturum. pari ſtudio defendendæ reip.

conueniſſe uideo tribunos ærarios, fortiſſimos uiros, ſcribas item uniuerſos: quos cum caſu hic dies ad ærarium frequẽtaſſet, uideo ab exſpectatione ſortis ad communem ſalutem eſſe conuerſos. omnis ingenuorum adeſt multitudo, etiam tenuiſſimorũ. quis eſt enim, cui nõ hæc templa, adſpectus urbis, poſſeſſio libertatis, lux denique hæc ipſa, & hoc commune patriæ ſolum cum ſit carum, tum uero dulce, atq; iucundum? Operæpretium eſt. P. C. libertinorum hominum ſtudia cognoſcere, qui ſua uirtute fortunam ciuitatis conſecuti, hanc uere ſuam patriam eſſe iudicant: quam quidam hinc nati, et ſummo nati loco, non patriam ſuã, ſed urbẽ hoſtium eſſe iudicauerunt. ſed quid ego huiuſce ordinis homines commemorem? quos priuatæ fortunæ, quos communis reſp. quos denique libertas, ea, quæ dulciſſima eſt, ad ſalutem patriæ defendendam excitauit. ſeruus eſt nemo, qui modo tolerabili condicione ſit ſeruitutis, qui non audaciam ciuium perditorum perhorreſcat, qui non obſtare cupiat, qui non tantum, quantum audet, & quantum poteſt, conferat ad communem ſalutis uoluntatẽ. Quare, ſi quem ueſtrum forte commouet hoc, quod auditum eſt, lenonem quendam Lentuli concurſare circum tabernas, pretio ſperantem ſolicitari poſſe animos egentium, atque imperitorum: eſt id quidem cœptum, atque tentatum; ſed nulli ſunt inuenti tam aut fortuna miſeri, aut uoluntate perditi, qui non ipſum illum ſellæ, atque operis, & quæſtus quotidiani locum, qui non cubile, ac lectulũ ſuum, qui denique non curſum hunc otioſum uitæ ſuæ ſaluum eſſe uelint. multo uero maxima pars eorum, qui in tabernis ſunt, immo uero (id enim potius eſt dicendũ) genus hoc uniuerſum amantiſſimum eſt otij. etenim omne co

rum inſtrumentum, omnis opera, ac quæſtus frequentia ciuium ſuſtinetur, alitur otio: quorum ſi quæſtus, occluſis tabernis, minui ſolet; quid tandem, incenſis, futurum eſt? Quæ cum ita ſint, P. C. uobis populi R. præſidia non deſũt: uos, ne populo. R. de eſſe uideamini, prouidete. habetis conſulem ex plurimis periculis, & inſidijs, atque ex media morte non ad uitam ſuam, ſed ad ſalutem ueſtram reſeruatum. omnes ordines ad conſeruandam rep. mente, uoluntate, ſtudio, uirtute, uoce conſentiunt. obſeſſa facibus, & telis impiæ coniurationis, uobis ſupplex manus tendit patria communis: uobis ſe, uobis uitam omnium ciuium, uobis arcem, & Capitolium, uobis aras, penates, uobis illum ignem Veſtæ perpetuum, ac ſempiternum, uobis omnia templa deorum, atque delubra, uobis muros, atque urbis tecta commendat. præterea de ueſtra uita, de coniugum ueſtrarum, ac liberorum anima, de fortunis omnium, de ſedibus, de focis ueſtris hodierno die uobis iudicandum eſt: habetis ducem memorem ueſtri, oblitum ſui: quæ non ſemper facultas datur. habetis omnes ordines, omnes homines, uniuerſum populum R. id quod in ciuili cauſſa hodierno die primum uidemus, unum atque idem ſentientem. cogitate, quantis laboribus fundatum imperium, quanta uirtute ſtabilitam libertatem, quanta deorum benignitate auctas, exaggeratasq; fortunas una uox pæna deleret. id ne umquam poſthac non modo confici, ſed ne cogitari quidẽ poſſit, uobis hodierno die prouidendũ eſt. Atque hæc, nó ut uos, qui mihi ſtudio pæne præcurritis, excitarem, locutus ſum, ſed ut mea uox, quæ debet eſſe in rep. princeps, officio functa conſulari uideretur. nunc, antequam ad ſententiam redeo, de me pauca dicam. Ego, quanta manus eſt

coniuratorum, quam uidetis eſſe permagnam, tantam me inimicorum multitudinem ſuſcepiſſe uideo: ſed eã eſſe iudico turpem, & infirmam, contemptam, & abiectam. quod ſi aliquãdo alicuius furore, & ſcelere cõcitata manus iſta plus ualuerit, quam ueſtra, ac reip. dignitas: me tamen meorũ factorũ, atque conſiliorum numquam, P. C. pœnitebit. etenim mors, quam illi mihi fortaſſe minitantur, omnibus eſt parata: uitæ tantam laudem, quanta uos me ueſtris decretis honeſtaſtis, nemo eſt aſſecutus. cæteris enim ſemper bene geſtæ, mihi uni conſeruatæ reip. gratulationem decreuiſtis. ſit Scipio clarus ille, cuius conſilio, atque uirtute Hannibal in Africam redire, atque ex Italia decedere coactus eſt: ornetur alter eximia laude Africanus, qui duas urbes huic imperio infeſtiſſimas, Carthaginem, Numantiamque, deleuit: habeatur uir egregius L. Paullus ille, cuius currum rex potentiſſimus quondam, & nobiliſſimus Perſes honeſtauit: ſit in æterna gloria Marius, qui bis Italiam obſidione, & metu ſeruitutis liberauit: anteponatur omnibus Pompeius, cuius res geſtæ, atque uirtutes iiſdẽ, quibus ſolis curſus, regionibus, ac terminis continentur. erit profecto inter horum laudes aliquid loci noſtræ gloriæ. niſi forte maius eſt patefacere nobis prouincias, quo exire poſſimus; quam curare, ut etiam illi, qui abſunt, habeant quod uictores reuertantur. quamquam eſt in uno loco cõdicio melior externæ uictoriæ, quam domeſticæ: quod hoſtes alienigenæ aut oppreſſi ſeruiunt, aut recepti beneficio ſe obligatos putant; qui autem ex numero ciuium dementia aliqua deprauati, hoſtes patriæ ſemel eſſe cœperunt, eos, cum a pernicie reip. repuleris, neque ui coercere, neque beneficio placare poſſis. quare mihi cum perditis ciuibus æternum

*bellum ſuſceptum eſſe uideo: quod ego ueſtro bonorumq́;
omnium auxilio, memoriaq; tantorum periculorum, quæ
non modo in hoc populo, qui ſeruatus eſt, ſed etiam in om-
nium gentium ſermonibus, ac mentibus ſemper hærebit, a
me, atque a meis facile propulſari poſſe confido. neque ulla
profecto tanta uis reperietur, quæ coniunctionem ueſtram
equitumq́; R. et tantam conſpirationem bonorum omnium
perfringere, & labefactare poſſit. Quæ cum ita ſint, P. C.
pro imperio, pro exercitu, pro prouincia, quã neglexi: pro
triumpho, ceteriſq́; laudis inſignibus, quæ ſunt a me pro-
pter urbis, ueſtræq́; ſalutis cuſtodiam repudiata; pro cliente
lis, hoſpitijſq́; prouincialibus, quæ tamen urbanis opibus
non minore labor tueor, quam comparo. pro his igitur omni
bus rebus, & pro meis in uos ſingularibus ſtudijs, proq́;
hac, quam conſpicitis, ad conſeruandam remp. diligentia
nihil aliud a uobis, niſi huius temporis, totiusq́; mei conſu-
latus memoriã, poſtulo: quæ dum erit ueſtris mentibus in-
fixa, firmiſſimo me muro ſæptũ eſſe arbitrabor. quod ſi meã
ſpem uis improborum fefellerit, atque ſuperauerit; commẽ
do uobis paruum meum filium: cui profecto ſatis erit præſi
dij non ſolum ad ſalutem, uerum etiam ad dignitatem, ſi
eius, qui hæc omnia ſuo ſolus periculo conſeruauerit, il-
lum eſſe filium memineritis. Quapropter de ſumma ſalu-
te ueſtra populiq́; R. P. C. de ueſtris coniugibus, ac libe-
ris, de aris, ac focis, de fanis, ac templis, de totius urbis tectis
ac ſedibus, de imperio, de libertate, de ſalute Italiæ,
deq́; uniuerſa reip. decernite diligenter, ut inſtituiſtis
ac fortiter; habetis enim conſulem, qui & parere ue-
ſtris decretis non dubitet; & ea, quæ ſtatueritis, quo-
ad uiuet, defendere, & per ſe ipſum præſtare poſſit.*

PRO L. MVRENA
ORATIO XXIII.

Q VAE *precatus ſum a dijs immortalibus, iudices, more inſtitutoq; maiorum, illo die, quo auſpicato comitijs centuriatis* L. *Murenam conſulem renunciaui; ut ea res mihi, magiſtratuiq; meo, populo plebiq;* R. *bene atque feliciter eueniret: eadem precor ab ijſdem dijs immortalibus ob eiuſdem hominis conſulatum una cũ ſalute obtinendum; & ut ueſtræ mentes, atque ſententiæ cum populi* R. *uoluntate, ſuffragijsq; conſentiant; eaq; res uobis populoq;* R. *pacem, tranquillitatem, otium, concordiamq; afferat. quod ſi illa ſolemnis comitiorum precatio, conſularibus auſpicijs conſecrata, tantam habet in ſe uim, & religionem, quantam reip. dignitas poſtulat: idem ego ſum precatus, ut ijs quoque hominibus, quibus hic conſulatus me rogante datus eſſet, ea res fauſte, fœliciter, proſpereq; eueniret. quæ cum ita ſint, iudices; & cum omnis deorum immortaliũ poteſtas aut translata ſit ad uos, aut certe communicata uobiſcum: idem conſul eum ueræ fidei commendat, qui antea dijs immortalibus commendauit, ut eiuſdẽ hominis uoce & declaratus conſul, & defenſus, beneficiũ populi* R. *cum ueſtra atque omnium ciuium ſalute tueatur. & quoniam in hoc officio ſtudium meæ defenſionis ab accuſatoribus, atque etiam ipſa ſuſceptio cauſſæ reprehenſa eſt: antequam pro* L. *Murena dicere inſtituo, pro me ipſo pauca dicam: non quo mihi potior hoc quidem in tempore ſit officij mei, quam huiuſce ſalu-*

tis, defenſio; ſed ut, meo facto uobis probato, maiore auctoritate ab huius honore, fama, fortunisq; omnibus inimicorum impetus propulſare poſſim. & primum M. Catoni, uitam ad certam rationis normam dirigenti, & diligentiſſime perpendenti momenta officiorum omnium, de officio meo reſpondebo. Negat fuiſſe rectum Cato, me & conſulē, & legis ambitus latorem, & tam ſeuere geſto conſulatu, cauſſam L. Murenæ attingere. cuius reprehenſio me uehementer mouet, non ſolum ut uobis, iudices, quibus maxime debeo, uerum etiam ut ipſi Catoni, grauiſſimo, atque integerrimo uiro, rationem facti mei probem. A quo tandem, M. Cato, eſt æquius conſulem defendi, quam a conſule? quis mihi in rep. poteſt, aut debet eſſe coniunctior, quam is, cui reſp. a me una traditur ſuſtinenda, magnis meis laboribus & periculis ſuſtentata? quod ſi in ijs rebus repetendis, quæ mancipij ſunt, is periculum iudicij præſtare debet, qui ſe nexu obligauit: profecto etiam rectius in iudicio conſulis deſignati is potiſſimū cōſul, qui cōſulē declarauit, auctor beneficij pop. R. defenſorq; periculi eſſe debebit. ac ſi, ut non nullis in ciuitatibus fieri ſolet, patronus huic cauſſæ publicæ conſtitueretur, is potiſſime honore affecto defenſor daretur, qui eodem honore præditus non minus afferret ad dicendum auctoritatis, quam facultatis. quod ſi e portu ſoluentibus ij, qui iam in portum ex alto inuehuntur, præcipere ſummo ſtudio ſolent & tempeſtatum rationem, & prædonum, & locorum; quod natura affer, ut eis faueamus, qui eadem pericula, quibus nos perfuncti ſumus ingrediantur: quo tandem animo me eſſe oportet, prope iā ex magna iactatione terram uidentem, in hunc, cui uideo maximas reip. tempeſtates eſſe ſubeundas? quare, ſi eſt be-

ni conſulis, non ſolum uidere quid agatur, uerum etiam prouidere quid futurum ſit: oſtendam alio loco, quantum ſalutis communis interſit, duos conſules in rep. kalendis Ian. eſſe. quod ſi ita eſt; non tam me officium debuit ad hominis amici fortunas, quam reſp. conſulem ad communem ſalutem defendendam uocare. Nam quod legem de ambitu tuli, certe ita tuli, ut eam, quam mihimetipſi iampridem tulerim de ciuium periculis defendendis, non abrogarem. etenim, ſi largitionem factam eſſe confiterer, idq; recte factũ eſſe defenderem: facerem improbe, etiam ſi alius legem tuliſſet. cum uero nihil commiſſum contra legem eſſe defendam: quid eſt, quod meam defenſionem latio legis impediat? Negat eſſe eiuſdem ſeueritatis, Catilinam, exitium reip. intra mœnia molientem, uerbis, & pæne imperio urbe expuliſſe, & nunc pro L. Murena dicere. Ego autem has partes lenitatis, & miſericordiæ, quas me natura ipſa docuit, ſemper legi libenter: illam uero grauitatis ſeueritatisq; perſonam non appetiui, ſed ab rep. mihi impoſitam ſuſtinui, ſicut huius imperij dignitas in ſummo periculo ciuium poſtulabat. quod ſi tum, cum reſp. uim, & ſeueritatem deſiderabat, uici naturam, & tam uehemens fui, quam cogebar, non quam uolebam: cum nunc, cum omnes me cauſſæ ad miſericordiam, atq; ad humanitatem uocent, quanto tandem ſtudio debeo naturæ meæ, conſuetudiniq; ſeruire? ac de officio defenſionis meæ, ac de ratione accuſationis tuæ fortaſſe etiam alia in parte orationis dicendum nobis erit. Sed me, iudices, non minus, hominis ſapientiſſimi, atque ornatiſſimi, Ser. Sulpicij conqueſtio, quam Catonis accuſatio commouebat: qui grauiſſime & acerbiſſime ferre dixit, me familiaritatis neceſſitudinisq; oblitum, cauſſam L.

Murenæ contra ſe defendere. huic ego, iudices, ſatisfacere cupio, uosq́; adhibere arbitros. nam, cum graue eſt, uere accuſari in amicitia: tum etiam, ſi falſo accuſeris, non eſt negligendum. Ego, Ser. Sulpici, me in petitione tua tibi omnia ſtudia, atq; officia pro noſtra neceßitudine & debuiſſe confiteor, & præſtitiſſe arbitror. nihil tibi conſulatum petenti a me defuit, quod eſſet aut ab amico, aut a gratioſo, aut a conſule poſtulandum. abijt illud tempus: mutata ratio eſt: ſic exiſtimo, ſic mihi perſuadeo, me tibi contra honorem L. Murenæ, quantum tu a me poſtulare auſus ſis, tantum debuiſſe; contra ſalutem, nihil debere. neq; enim, ſi tibi tum, cum peteres conſulatum, affui, iccirco nunc, cum Murenam ipſum petas, adiutor eodem pacto eſſe debeo, atq; hoc non modo non laudari; ſed ne concedi quidem poteſt, ut, amicis noſtris accuſantibus, non etiam alienißimos defendamus. Mihi autem cum Murena, iudices, & uetus, & magna amicitia eſt: quæ in capitis dimicatione a Ser. Sulpicio non iccirco obruetur, quod ab eodem in honoris contentione ſuperata eſt. quæ ſi cauſſa non eſſet; tamen uel dignitas hominis, uel honoris eius, quem adeptus eſt, amplitudo ſummam mihi ſuperbiæ, crudelitatisq́; famam inußiſſet, ſi hominis & ſuis, & populi R. ornamentis amplißimi cauſſam tanti periculi repudiaſſem. neque enim iam mihi licet, neq; eſt integrum, ut meum laborem hominum periculis ſubleuandis non impertiam. nam, cum præmia mihi tanta pro hac induſtria ſint data, quanta antea nemini; labores, per quos ea ceperis, cum adeptus ſis, deponere, eſſet hominis & aſtuti, et ingrati. quod ſi licet deſinere, ſi te auctore poſſum, ſi nulla inertiæ, nulla ſuperbiæ turpitudo, nulla inhumanitatis culpa ſuſcipitur: ego uero libenter deſino. ſin au-

tem fugæ laboris deſidiam, repudiatio ſupplicum ſuperbiam, amicorum neglectio improbitatem coarguit: nimirum hæc cauſſa eſt eiuſmodi; quam nec induſtrius, quam nec misericors, nec officioſus deſerere poßit. atque huiuſce rei coniecturam de tuo ipſius ſtudio, Serui, facillime ceperis. nam, ſi tibi neceſſe putas etiam aduerſarijs amicorũ tuorũ de iure conſulentibus reſpondere; & ſi turpe exiſtimas, te aduocato illum ipſum, quem contra ueneris, cauſſa cadere: noli tam eſſe iniuſtus, ut, cum tui fontes uel inimicis tuis pateant, noſtros riuulos etiam amicis putes clauſos eſſe oportere. etenim ſi me tua familiaritas ab hac cauſſa remouiſſet, & ſi hoc idem Q. Hortenſio, M. Craſſo, clarißimis uiris, ſi itē ceteris, a quibus intelligo tuam gratiam magni æſtimari, accidiſſet: in ea ciuitate conſul deſignatus defenſorem non haberet, in qua nemini umquam infimo maiores noſtri patronum deeſſe uoluerunt. ego uero, iudices, ipſe me exiſtimarem nefarium, ſi amico; crudelem, ſi miſero; ſuperbum, ſi conſuli defuiſſem. quare, quod dandum eſt amicitiæ, large dabitur a me, ut tecum agam, Serui, non ſecus, ac ſi meus eſſes frater, qui mihi eſt carißimus: iſto in loco quod tribuendum eſt officio, fidei, religioni, id ita moderabor, ut meminerim me contra amici ſtudium pro amici periculo dicere. Intelligo iudices, tres totius accuſationis partes fuiſſe, & earum unam in reprehenſione uitæ, alteram in contentione dignitatis, tertiam in criminibus ambitus eſſe uerſatam. atq; harum trium partium prima illa, quæ grauiſſima eſſe debebat, ita fuit infirma, & leuis, ut illos lex magis quædam accuſatoria, quam uera maledicendi facultas de uita L. Murenæ dicere aliquid coegerit. Obiecta eſt enim Aſia: quæ ab hoc non ad uoluptatem, & luxuriam

expetita eſt, ſed in militari labore peragrata. qui ſi adoleſcens patre ſuo imperatore non meruiſſet; aut hoſtem, aut patris imperium timuiße, aut a parente repudiatus uideretur. an, cum ſedere in equis triumphantium prætextati potißimum filij ſoleant, huic donis militaribus patris triumphum decorare fugiendum fuit, ut rebus communiter geſtis, pæne ſimul cum patre triumpharet? hic uero, iudices, & fuit in Aſia, & uiro fortißimo parenti ſuo magno adiumento in periculis, ſolatio in laboribus, gratulationi in uictoria fuit. & ſi habet Aſia ſuſpicionem luxuriæ quandam; non Aſiam numquam uidiſſe, ſed in Aſia continenter uixiſſe, laudandum eſt. quamobrē non Aſiæ nomen obijciendum Murenæ fuit, ex qua laus familiæ, memoria generi, honos, & gloria nomini conſtituta eſt; ſed aliquod aut in Aſia ſuſceptum, aut ex Aſia deportatum flagitium, ac dedecus. meruiſſe uero ſtipendia in eo bello, quod tum populus R. nō modo maximum, ſed etiam ſolum gerebat, uirtutis; patre imperatore libentißime meruiſſe, pietatis; finem ſtipendiorum patris uictoriam, ac triumphum fuiſſe, felicitatis fuit. maledicto quidem icirco nihil in hiſce rebus loci eſt, quod omnia laus occupauit. Saltatorem appellat L. Murenam Cato. maledictum eſt, ſi uere obijcitur, uehementis accuſatoris; ſin falſo, maledici conuiciatoris. quare, cū iſta ſis auctoritate, non debes, M. Cato, arripere maledictum ex triuio aut ex ſcurrarū aliquo conuicio, neque temere cōſulem populi R. ſaltatorem uocare, ſed conſpicere; quibus preterea uitijs affectum eſſe neceſſe ſit eum, cui uere iſtud obijci poßit. nemo enim fere ſaltat ſobrius, niſi forte inſanit, neque in ſolitudine, neque in conuiuio moderato, atque honeſto. tempeſtiui conuiuij, amœni loci, mul-

tarum deliciarum comes eſt extrema, ſaltatio. tu mihi arripis id, quod neceſſe eſt omnium uitiorum eſſe poſtremū: relinquis illa, quibus remotis hoc uitium omnino eſſe non poteſt. nullum turpe conuiuium, non amor, non comeſſatio, non libido, non ſumptus oſtenditur: & cum ea non reperiantur, quæ uoluptatis nomen habent, quæq́; uitioſa ſunt; in quo ipſam luxuriam reperire non potes, in eo te umbram luxuriæ reperturum putas? nihil igitur in uitam L. *Murenæ dici poteſt? nihil, inquam, omnino, iudices. ſic a me conſul deſignatus defenditur, ut eius nulla fraus, nulla auaritia, nulla perfidia, nulla crudelitas, nullum petulans dictum in uitam proferatur. Bene habet. iacta ſunt fundamenta defenſionis: nondum enim noſtris laudibus, quibus utar poſtea, ſed prope inimicorum confeſſione uirum bonum, atque integrum hominem defendimus. quo conſtituto, facilior eſt mihi aditus ad contentionem dignitatis, quæ pars altera fuit accuſationis. Summam uideo eſſe in te, Ser. Sulpici, dignitatem generis, integritatis, induſtriæ, ceterorumq́; ornamentorum omnium, quibus fretum ad conſulatus petitionem aggredi par eſt. paria cognoſco eſſe iſta in* L. *Murena, atque ita paria, ut neque ipſe dignitate uinci potuerit, neque te dignitate ſuperarit. Contempſiſti* L. *Murenæ genus, extuliſti tuum. quo loco ſi tibi hoc ſumis, niſi qui patricius ſit, neminem bono eſſe genere natum: facis, ut rurſus plebs in Auentinum ſeuocanda eſſe uideatur. ſin autem ſunt amplæ & honeſtæ familiæ plebeiæ: & proauus* L. *Murenæ, & auus prætores fuerunt, & pater, cum ampliſſime atque honeſtiſſime ex prætura triumphaſſet, hoc faciliorem huic gradum conſulatus adipiſcendi reliquit, quod is, iam patri debi-*

tus, à filio petebatur. tua uero nobilitas, Ser. Sulpici, tametſi ſumma eſt, tamen hominibus literatis, & hiſtoricis eſt notior; populo uero & ſuffragatoribus obſcurior. pater enim fuit equeſtri loco, auus nulla illuſtri laude celebratus: itaque non ex ſermone hominum recenti, ſed ex annalium uetuſtate eruenda eſt memoria nobilitatis tuæ. quare ego te ſemper in noſtrum numerum aggregare ſoleo, quòd uirtute, induſtriáq; perfeciſti, ut, cum equitis R. eſſes filius, ſumma tamen amplitudine dignus putarere. nec mihi unquam minus in Q. Pompeio, nouo homine, & fortiſſimo uiro, uirtutis eſſe uiſum eſt, quam in homine nobiliſſimo M. Aemilio. etenim eiuſdem animi, atque ingenij eſt, poſteris, quod Pompeius fecit, amplitudinem nominis, quam non acceperit, tradere, & ut Scaurus, memoriam, prope intermortuam, generis ſui, uirtute renouare. quamquam ego iam putabam, iudices, multis uiris fortibus ne ignobilitas obijceretur generis, meo labore eſſe perfectum, qui nōn modo Curijs, Catonibus, Pompeijs, antiquis illis fortiſſimis uiris, nouis hominibus, ſed his recentibus Marijs, & Didijs, & Cœlijs commemorandis iacebant.. cum ego uero tanto interuallo clauſtra iſta nobilitatis refregiſſem, ut auditus ad conſulatum poſthac, ſicut apud maiores noſtros fuit, non magis nobilitati, quam uirtuti, pateret: non arbitrabar, cum ex familia uetere, & illuſtri conſul deſignatus ab equitis R. filio cōnſule defenderetur, de generis nouitate accuſatores eſſe dicturos. etenim mihi ipſi accidit, ut cum duobus patricijs, altero improbiſſimo, atque audaciſſimo, altero modeſtiſſimo, atque optimo uiro, peterem: ſuperaui tamen dignitate Catilinam, gratia Galbam. quod ſi id crimen homini nouo

eſſe deberet: profecto mihi neque inimici, neq; inuidi defuiſſent. omittamus igitur de genere dicere, cuius eſt magna in utroque dignitas: uideamus cetera. Quæſturam una petijt, & ſum ego factus prior. Non eſt reſpondendũ ad omnia. neq; enim quemquam ueſtrum fugit, cum multi pares dignitate fiant, unus autem primum ſolus poßit obtinere, non eundem eſſe ordinem dignitatis, & renunciationis; propterea quod renunciatio gradus habeat, dignitas autem ſit perſæpe eadem omnium. ſed quæſtura utriuſque propemodum pari momento ſortis fuit. habuit hic lege Titia prouinciam tacitam, & quietam: tu illam, cui, cũ quæſtores ſortiuntur, etiam acclamari ſolet, Hoſtienſem, non tam gratioſam, & illuſtrem, quam negotioſam, & moleſtam. conſedit utriuſque nomen in quæſtura: nullũ enim uobis ſors campum dedit, in quo excurrere uirtus, cognoſciq; poſſet. reliqui temporis ſpatium in contentionem uocatur, ab utroque diſsimillima ratione tractatum. Seruius hic nobiſcum hanc urbanam militia reſpondendi, ſcribendi, cauendi, plenam ſolicitudinis, ac ſtomachi, ſecutus eſt: ius ciuile didicit: multũ uigilauit: laborauit: præſto multis fuit: multorum ſtultitiam perpeſſus eſt: arrogantiam pertulit: difficultatem exſorbuit: uixit ad aliorum arbitrium, nõ ad ſuum. magna laus, & grata hominibus, unum hominem elaborare in ea ſciẽtia, quæ ſit multis profutura. Quid Murena interea? fortißimo, et ſapientißimo uiro, ſummo imperatori, legatus L. Lucullo fuit. qua in legatione duxit exercitum: ſigna contulit: manum conſeruit: magnas copias hoſtium fudit: urbes partim ui, partim obſidione cepit: Aſiam iſtam refertam, et eandem delicatam ſic obijt, ut in ea neque auaritiæ, neq; luxuriæ ueſtigium reliquerit: maxi-

*mo in bello ſic eſt uerſatus, ut hic multas res & magnas ſi-
ne imperatore geſſerit, nullam ſine hoc imperator. atque
hæc, quamquam præſente L. Lucullo loquar, tamen, ne ab
ipſo propter periculum noſtrum conceſſam uideamur ha-
bere licentiam fingendi, publicis literis teſtata ſunt omnia:
quibus L. Lucullus tantum laudis impertit, quantum ne
que ambitioſus imperator, neq; inuidus tribuere alteri in
communicanda gloria debuit. Summa in utroque eſt hone-
ſtas, ſumma dignitas. quam ego, ſi mihi per Seruium liceat,
pari, atque eadem in laude ponam: ſed non licet: agitat
rē militarē: inſectatur totā hanc legationem: aſſiduitatis, et
operarum harum quotidianarum putat eſſe conſulatum.
Apud exercitum mihi fueris, inquit, tot annos: forum nō
attigeris: abfueris tam diu, & cum longo interuallo uene
ris cum ijs, qui in foro habitarunt, de dignitate contēdas?
Primum, iſta noſtra aſſiduitas, Serui, neſcis, quantum
interdum afferat hominibus faſtidij, quantum ſatietatis.
mihi quidem uehementer expedijt, poſitam in oculis eſſe
gratiam: ſed tamen ego mei ſatietatem magno meo labore
ſuperaui: & tu idem fortaſſe: uerumtamen utrique no-
ſtrum deſiderium nihil obfuiſſet. ſed ut, hoc omiſſo, ad ſtu
diorum, atq; artium contentionem reuertamur: qui poteſt
dubitari, quin ad conſulatum adipiſcendum multo plus af
ferat dignitatis rei militaris, quam iuris ciuilis gloria? ui-
gilas tu de nocte, ut tuis conſultoribus reſpondeas: ille, ut,
quo intendit, mature cū exercitu perueniat. te gallorum,
illum bucinarum cantus exſuſcitat. tu actionem inſti-
tuis: ille aciem inſtruit. tu caues, ne tui conſultores, ille, ne
urbes aut caſtra capiantur. ille tenet, & ſcit, ut hoſtium co
piæ; tu, ut aquæ pluuiæ arceantur. ille exercitatus eſt in*

propagandis finibus, tu in regendis. ac nimirum (dicendum eſt enim, quod ſentio) rei militaris uirtus præſtat ceteris omnibus: hæc nomen populo R. *hæc huic urbi æternam gloriam peperit: hæc orbem terrarum parere huic imperio coegit. omnes urbanæ res, omnia hæc noſtra præclara ſtudia, & hæc forenſis laus, & induſtria latent in tutela ac præſidio bellicæ uirtutis. ſimul atque increpuit ſuſpicio tumultus, artes illico noſtræ conticeſcunt. Et quoniã mihi uideris iſtam ſcientiam iuris tamquam filiolam oſculari tuam; non patiar te in tanto errore uerſari, ut iſtud neſcio quid, quod tantopere didiciſti, præclarum aliquid eſſe arbitrere. alijs ego te uirtutibus, continentiæ, grauitatis, iuſtitiæ, fidei, ceteris omnibus, conſulatu, & omni honore ſemper digniſſimum iudicaui: quod quidem ius ciuile didiciſti, non dicam, operam perdidiſti, ſed illud dicam, nullam eſſe in illa diſciplina munitam ad conſulatũ uiam. omnes enim artes, quæ nobis populi* R. *ſtudia conciliant, & admirabilem dignitatem, & pergratam utilitatem debent habere. ſumma dignitas eſt in ijs, qui militari laude antecellunt; omnia enim, quæ ſunt in imperio, & in ſtatu ciuitatis, ab ijs defendi, & firmari putantur: ſumma etiam utilitas; ſiquidem eorum conſilio, & periculo cum rep. tum etiam noſtris rebus perfrui poſſumus, grauis etiam illa eſt, & plena dignitatis dicendi facultas, quæ ſæpe ualuit in conſule deligendo, poſſe conſilio, atque oratione & ſenatus, & populi, & eorum, qui res iudicant, mentes permouere. quæritur conſul, qui dicendo nonnumquam comprimat tribunicios furores, qui concitatum populum flectat, qui largitioni reſiſtat. non mirum, ſi ob hanc facultatem homines ſæpe etiam non nobiles*

biles conſulatum conſecuti ſunt; præſertim cum hæc ea
dem res plurimas gratias, firmiſsimas amicitias, maxima
ſtudia pariat. quorum in iſto ueſtro artificio, Sulpici, nihil
eſt. primum, dignitas in tam tenui ſcientia quæ poteſt eſſe?
res enim ſunt paruæ, prope in ſingulis literis, atque inter-
punctionibus uerborũ occupatæ. deinde, etiã ſi quid apud
maiores noſtros fuit in iſto ſtudio admirationis, id, enuncia
tis ueſtris myſterijs, totũ eſt contemptum, & abiectũ. poſ-
ſet agi lege, nec ne, pauci quondam ſciebant: faſtos enim
uulgo non habebant: erant in magna potẽtia, qui conſule-
bantur: a quibus etiam dies, tamquam a Chaldæis, pete-
bantur. inuẽtus eſt ſcriba quidam Cn. Flauius, qui corni-
cũ oculos confixerit, & ſingulis diebus ediſcendos faſtos po
pulo propoſuerit, & ab ipſis cautis iuriſconſultis eorum ſa
piẽtiã cõpilarit. itaque irati illi, quod ſunt ne, ueriti, dierũ
ratione prouulgata, & cognita, ſine ſua opera lege poſſet
agi, notas quaſdã compoſuerunt, ut omnibus in rebus ipſi
intereſſent. cum hoc fieri belliſsime poſſet; fundus Sabinus
meus eſt, immo meus, deinde iudiciũ; noluerunt. fundus,
inquit, qui eſt in agro, qui Sabinus uocatur. ſatis uerboſe. ce
do, quid poſtea? ego eũ ex iure meum eſſe aio. quid tum? in
de ego te ex iure manu cõſertũ uoco. quid huic tam loqua-
citer litigioſo reſponderet ille, unde petebatur, non habebat.
trãſit idem iuriſconſultus tibicinis Latini modo: unde tu me
inquit, ex iure manu conſertũ uocaſti, inde ibi ego te reuo
co. prætor interea ne pulchum ſe ac beatum putaret, atque
aliquid ipſe ſua ſponte loqueretur, ei quoque carmen com-
poſitum eſt, cũ ceteris rebus abſurdũ, tum uero nullo uſu.
Vtriſque ſuper ſtitibus præſentibus iſtã uiã dico: inite uiã.
præſto aderat ſapiẽs ille, qui inire uiam doceret. redite uiã:

eodem duce redibant. hæc iam tum apud illos barbatos ridi cula, credo, uidebantur, homines, cum recte atque in loco conſtitiſſent, iuberi abire, ut, unde abiſſent, eodem ſtatim redirent. iiſdem ineptijs fucata ſunt illa omnia, Quando te in iure conſpicio; et hæc, Sed an ne tu dicis, qui cauſſa uindicaueris? quæ dũ erant occulta, neceſſario ab eis, qui ea tenebant, petebantur: poſtea uero peruulgata, atque in manibus iactata, & excuſſa, inaniſsima prudentiæ reperta ſunt fraudis autem, et ſtultitiæ pleniſsima. nam, cum permulta præclare legibus eſſent conſtituta, ea iureconſultorũ ingenijs pleraq; corrupta, ac deprauata ſunt. mulieres omnes propter infirmitatem conſilij maiores in tutorum poteſtate eſſe uoluerunt: hi inuenerunt genera tutorum, quæ poteſtate mulierum continerentur. ſacra interire illi noluerunt: horum ingenio ſenes ad cœmptiones faciendas interimendorum ſacrorum cauſſa reperti ſunt. in omni denique iure ciuili æquitatem reliquerũt, uerba ipſa tenuerũt: ut, quia in alicuius libris exẽpli cauſſa id nomen inuenerant, putarũt omnes mulieres, quæ cœmptionẽ facerẽt, Caias uocari. Iam illud mihi quid mirũ uideri ſolet, tot homines, tam ingenioſos, per tot annos etiam nũc ſtatuere non potuiſſe, utrũ diẽ tertium, an perendinum; iudicẽ, an arbitrũ: rẽ an litẽ dici oporteret. itaque, ut dixi, dignitas in iſta ſcientia coſularis numquam fuit, quæ tota ex rebus fictis comẽticijsq; conſtaret; gratiæ uero multo etiã minus. quod enim omnibus patet, & æque promptũ eſt mihi, & aduerſario meo, id eſſe gratũ nullo pacto poteſt. itaque non modo beneficij collocandi ſpẽ, ſed etiã illud, quod aliquando fuit, Licet conſulere, iã perdidiſtis. ſapiens exiſtimari nemo poteſt in ea prudẽtia, quæ neque extra Romã uſquã, neque

Romæ, rebus prolatis, quidquam ualet. peritus ideo haberi nemo poteſt, quod in eo, quod ſciunt omnes, nullo modo poſſunt inter ſe diſcrepare. difficilis autē res ideo non puta tur, quod & perpaucis, & minime obſcuris literis contine tur. itaque ſi mihi, homini uehementer occupato ſtomachū moueritis; triduo me iuriſconſultū eſſe profitebor. etenim, quæ de ſcripto aguntur, ſcripta ſunt omnia: neque tamen quidquam tā anguſte ſcriptum eſt, quo ego nō poßim, qua de re agitur, addere. quæ conſuluntur autem, minimo pe- * riculo reſpondentur. ſi id, quod oportet, reſponderis; idem uideare reſpōdiſſe, quod Seruius: ſin aliter; etiam controuer ſum ius noſſe, & tractare uideare. Quapropter non ſolū illa gloria militaris ueſtris formulis, atque actionibus an- teponenda eſt: uerū etiam dicendi cōſuetudo longe, & mul tum iſti ueſtræ exercitationi ad honorem antecellet. itaque mihi uidentur plerique initio multo hoc maluiſſe: poſt, cum id aſſequi nō potuiſſent, iſtuc potißimum ſunt dela- pſi. ut aiunt in Grecis artificibus, eos auletas eſſe, qui citha rœdi fieri non potuerint: ſic nonnullos uidemus, qui orato- res euadere non potuerūt, eos ad iuris ſtudiū deuenire. ma gnus dicēdi labor, magna res. magna dignitas, ſumma etiā gratia. etenim a uobis ſalubritas quædā, ab ijs, qui dicunt, ſalus ipſa petitur. deinde ueſtra reſponſa, atque decreta & euertuntur ſæpe dicēdo, & ſine defenſione oratoris fir ma eſſe non poſſunt. in qua re ſi ſatis profeciſſem, parcius de eius laude dicerem: nunc nihil de me dico, ſed de ijs, qui in dicendo magni ſunt, aut fuerunt. Duæ ſunt artes, quæ poſſunt locare homines in amplißimo gradu dignitatis, una imperatoris, altera oratoris boni. ab hoc enim pacis or namenta retinentur; ab illo belli pericula repelluntur. ce-

teræ tamen uirtutes ipſæ per ſe multum ualent, iuſtitia, fides, pudor, temperantia: quibus te, Serui, excellere omnes intelligunt: ſed nunc de ſtudijs ad honorem diſpoſitis, non de inſita cuiuſque uirtute, diſputo. omnia iſta nobis ſtudia de manibus excutiuntur, ſimul atque aliquis motus nouus bellicum canere cœpit. etenim, ut ait ingenioſus poeta, & auctor ualde bonus, prœlijs promulgatis, TOLITVR. E. MEDIO non ſolũ iſta ueſtra uerboſa ſimulatio prudentiæ, ſed etiã ipſa illa domina rerum SAPIENTIA. VIGERITVR. RES. SPERNITVR. ORATOR. nõ ſolum odioſus in dicendo, ac loquax, uerum etiã BONVS. HORRIDVS. MILES. AMATVR. Veſtrum uero ſtudiũ totum iacet NON. EX. IVRE MANV. CONSERTVM. SED. MAGE. FERO, inquit, REM. REPETVNT. Quod ſi ita eſt, cedat opinor, Sulpici, forum caſtris, otium militiæ, ſtylus, gladio, umbra ſoli; ſit denique in ciuitate ea prima res, propter quam ipſa eſt ciuitas omnium princeps. Verum hæc Cato nimium nos noſtris uerbis magna facere demonſtrat, & oblitos eſſe bellum illud omne Mithridaticum cũ mulierculis eſſe geſtum. quod ego longe ſecus exiſtimo, iudices; deq; eo pauca diſſeram: neque enim cauſſa in hoc continetur. Nam, ſi omnia bella, quæ cũ Græcis geſſimus, contemnenda sũt: derideatur de rege Pyrrho triumphus M'. Curij, de Philippo T. Flaminini, de Aetolis M. Fulluj, de rege Perſe L. Paulli, de Pſeudophilippo Q. Metelli, de Corinthijs L. Mummij. ſin hæc bella grauiſſima, uictoriæq; eorum bellorũ grauiſſimæ fuerunt: cur Aſiaticæ nationes, atque ille a te hoſtis contemnitur? atqui ex ueterum rerum monumentis uel maximum bellum populum R. cum Antiocho geſ-

ſiſſe uideo: cuius belli uictor L. Scipio, parta cum P. fratre
gloria, quam laudem ille, Africa oppreſſa, cognomine ip
ſo præſeferebat, eandem hic ſibi ex Aſiæ nomine aſſumpſit.
quo quidem in bello uirtus enituit egregia M. Catonis, pro
aui tui, quo ille, cum eſſet, ut ego mihi ſtatuo, talis, qualem
te eſſe uideo, numquam cum Scipione eſſet profectus, ſi
cum mulierculis bellandum eſſe arbitraretur. neque ue-
ro cum P. Africano ſenatus egiſſet, ut legatus patri profici
ſceretur, cum ipſe paullo ante, Hannibale ex Italia expul-
ſo, ex Africa aiecto, Carthagine oppreſſa, maximis pericu-
lis remp. liberauiſſet, niſi illud graue bellum, & uehemens
putaretur. atqui ſi diligēter, quid Mithridates potuerit, &
quid effecerit, & qui uir fuerit, conſideraris, omnibus re-
gibus, quibuſcum populus R. bellum geßit, hunc regem ni
mirum antepones. quem L. Sylla maximo, & fortißimo
exercitu, pugna excitatum, non rudis imperator, ut aliud
nihil dicam, cum bello inuectum totam in Aſiam cū pace
dimiſit: quem L. Murena, pater huiuſce, uehementißime
uigilantißimeq; uexatu, repreſſum magna ex parte, non
oppreſſum reliquit: qui rex, ſibi aliquot annis ſumptis ad
confirmandas rationes, & copias belli, tantum ipſe opi-
bus conatuq; inualuit, ut ſe Oceanum cū Ponto, Sertorij
copias cum ſuis coniuncturum putaret. ad quod bellum
duobus conſulibus ita mißis, ut alter Mithridatē perſeque-
retur, alter Bithyniā tueretur; alterius res & terra, & ma
ri calamitoſæ, uehementer & opes regis, & nomen auxe-
runt; L. Luculli uero res tantæ exſtiterunt, ut neque maius
bellum commemorari poſſit, neque maiore conſilio, &
uirtute geſtum. nam, cum totius impetus belli ad Cyziceno
rum mœnia cōſtitiſſet; eamq; urbem ſibi Mithridates Aſiæ

ianuam fore putauiſſet;qua effracta,& reuulſa,tota pateret prouincia: perfecta ab Lucullo hæc ſunt omnia, ut urbs fideliſſimorum ſociorũ defenderetur,ut omnes copiæ regis diuturnitate obſidionis conſumerẽtur. quid, illam pugnam naualem ad Tenedum,cum contento curſu, acerrimis ducibus,hoſtium claßis Italiam ſpe,atque animis inflata peteret, mediocri certamine, et parua dimicatione commiſſam arbitraru? mitto prœlia: prætereo oppugnationes opidorũ:expulſus regno tandem aliquando,tantum tamen conſilio,atque auctoritate ualuit,ut ſe, rege Armeniorum adiuncto,nouis opibus,copijsq; renouarit. Ac ſi mihi nunc de rebus geſtis eſſet noſtri exercitus imperatoris'q; dicendũ plurima et maxima prœlia commemorare poſſem:ſed non id agimus:hoc dico:ſi bellũ hoc,ſi hic hoſtis,ſi ille rex cõtemnendus fuiſſet; neque tanta cura ſenatus, & populus R. ſuſcipiendũ putaſſet,neque tot annos geßiſſet,neque tanta gloria L. Luculli; neque uero eius belli conficiendi curam tãto ſtudio populus R. ad Cn. Pompeiũ detuliſſet: cuius ex omnibus pugnis,quæ ſunt innumerabiles,uel acerrima mihi uidetur illa,quæ cum rege commiſſa eſt,& ſumma contẽtione pugnata. qua ex pugna cũ ſe ille eripuiſſet,& Boſphorũ confugiſſet,quo exercitus adire non poſſet:etiam in extrema fortuna,& fuga nomen tamen retinuit regiũ. itaque ipſe Pompeius,regno poſſeſſo, ex omnibus oris ac notis ſedibus hoſte pulſo,tamen tantũ in unius anima poſuit,ut, cũ omnia,quæ ille tenuerat,adierat,ſperarat, uictoria poſſideret,tamẽ non ante, quam illum uita expulit, bellum cõfectum iudicarit. Hunc tu hoſtem,Cato,cõtemnis? quo cum per tot annos, tot prœlijs, tot imperatores bella geſſerunt: cuius expulſi, & eiecti uita tanti æſtimata eſt, ut, mor-

te eius nunciata,tum denique bellum confectum arbitraremur. Hoc igitur in bello L. Murenam legatum fortiſsimi animi,ſummi conſilij,maximi laboris cognitum eſſe, defendimus, & hanc eius operam nō minus ad cōſulatum adipiſcēdum,quā hāc noſtrā forenſem induſtriam, dignitatis habuiſſe. At enim in præturæ petitione prior renunciatus eſt Seruius. Pergitis ne uos, tamquam ex ſyngrapha, agere cum populo,ut,quē locum ſemel honoris cuipiam dederit,eundē reliquis honoribus debeat?quod enim fretum, quem Euripum tot motus,tantas,tam uarias habere putatis agitationes fluctuum, quantas perturbationes, et quantos æſtus habet ratio comitiorū? dies intermiſſus unus,aut nox interpoſita ſæpe perturbat omnia, & totam opinionem parua nonnumquam commutat aura rumoris. ſæpe etiam ſine ulla aperta cauſſa fit aliud, atque exiſtimamus;ut nonnumquam ita factum eſſe etiam populus admiretur;quaſi uero non ipſe fecerit.nihil.eſt incertius uulgo, nihil obſcurius uoluntate hominum,nihil fallacius ratione tota comitiorū.quis L.Philippum ſummo ingenio, opera, gratia, nobilitate, a M. Herenio ſuperari poſſe arbitratus eſt?quis Q.Catulū,humanitate,ſapientia, integritate antecellentem,a Cn.Manlio?quis M. Scaurum, hominem grauiſsimum,ciuem egregium, fortiſsimum ſenatorem, a Q. Maximo?nō modo horum nihil ita fore putatum eſt,ſed ne cum eſſet factū quidē,quare ita factum eſſet,intelligi potuit.nā,ut tempeſtates ſæpe certo aliquo cæli ſigno commouētur,ſæpe improuiſo,nulla ex certa ratione, obſcura aliqua ex cauſſa excitātur:ſic in hac comitiorum tēpeſtate populari ſæpe intelligas, quo ſigno commota ſit; ſæpe ita obſcura eſt, ut caſu excitata eſſe uideatur. ſed tamen ſi

eſt reddenda ratio, duæ res uehementer in prætura deſiderataæ ſunt, quæ ambæ in conſulatu tum Murenæ profuerunt; una, exſpectatio muneris, quæ & rumore nonnullo, & ſtudijs, ſermonibus'q; competitorum creuerat; altera, quod ij, quos in prouincia, ac legatione omnis & liberalitatis, & uirtutis ſuæ teſtes habuerat, nondū deceſſerant. horum utrumque ei fortuna ad conſulatus petitionem reſeruauit. nam & L. Luculli exercitus, qui ad triumphum conuenerat, idem comitijs L. Murenæ præſto fuit; & munus ampliſſimum, quod petitio præturæ deſiderabat, prætura reſtituit. num tibi hæc parua uidentur adiumenta, & ſubſidia conſulatus? uoluntas militum: quæ cum per ſe ualet multitudine, tum apud ſuos gratia; tum uero in conſule declarando multum etiam apud uniuerſum populum R. auctoritatis habet ſuffragatio militaris. imperatores enim comitijs conſularibus, non uerbarum interpretes deliguntur. quare grauis eſt illa oratio: me ſaucium recreauit: me præda donauit: hoc duce caſtra cepimus, ſigna contulimus: numquam iſte plus militi laboris impoſuit, quam ſibi ſumpſit; ipſe cum fortis, tum etiam felix. hoc quanti putas eſſe ad famam hominum ac uoluntatem? etenim, ſi tanta illis comitijs religio eſt, ut adhuc ſemper omen ualuerit prærogatiuum: quid mirum eſt, in hoc felicitatis famam ſermonem'q; ualuiſſe? ſed, ſi hæc leuiora ducis quæ ſunt grauiſſima; et hanc urbanam ſuffragationem militari anteponis: noli ludorum huius elegantiam, & ſcenæ magnificentiam ualde contemnere, quæ huic admodum profuerunt. nam quid ego dicam populum ac uulgus imperitorum ludis magnopere delectari? minus eſt mirandum. quamquam huic cauſ-

ſe id ſatis eſt. ſunt enim populi, ac multitudinis comitia. quare, ſi populo ludorum magnificentia uoluptatis eſt; non eſt mirandum, eam L. Murenæ apud populum profuiſſe: ſed ſi noſmet ipſi, qui & ab delectatione omni negotijs impedimur, et in ipſa occupatione delectationes alias multas habere poſſumus, ludis tamen oblectamur & ducimur: quid tu admirere de multitudine indocta? L. Otho, uir fortis, meus neceſſarius, equeſtri ordini reſtituit non ſolum dignitatem, ſed etiam uoluptatem. itaque lex hæc quæ ad ludos pertinet, eſt omnium gratiſſima, quod honeſtiſſimo ordini cum ſplendore fructus quoque iucunditatis eſt reſtitutus. quare delectant homines, mihi crede ludi; etiam illos qui diſſimulant, non ſolum eos, qui fatentur: quod ego in mea petitione ſenſi: nam nos quoque habuimus ſcenam competitricem. quod ſi ego, qui trinos ludos ædilis feceram, tamen Antonij ludis commouebar: tibi, qui caſu nullos feceras nihil huius iſtam ipſam, quam irrides argenteam ſcenam aduerſatam putas? ſed hæc ſane ſint paria omnia: ſit par forenſis opera militari: ſit par militari ſuffragatio urbana: ſit idem magnificentiſſimos, & nullos umquam feciſſe ludos: quid? in ipſa prætura nihil ne exiſtimas inter tuam & iſtius ſortem interfuiſſe? huius ſors ea fuit, quam omnes tui neceſſarij tibi optabamus, iuris dicundi, in qua gloriam conciliat magnitudo negotij gratiam æquitatis largitio: qua in ſorte ſapiens prætor, qualis hic fuit, offenſionem uitat æquabilitate decernendi, beneuolentiam adiungit lenitate audiendi. egregia & ad conſulatum apta prouincia, in qua laus æquitatis integritatis, facilitatis, ad extremum ludorum uoluptate concluditur. Quid tua ſors? triſtis, atrox, quæſtio pe-

culatus, ex altera parte lacrymarum, & ſqualoris ex altera plena catenarum, atq; indicum. cogendi iudices inuiti, retinendi contra uoluntatem; ſcriba damnatus, ordo totus alienus: Syllana gratificatio reprehenſa: multi uiri fortes, & prope pars ciuitatis offenſa eſt: lites ſeuere æſtimatæ: cui placet, obliuiſcitur; cui dolet, meminit. poſtremo tu in prouinciam ire noluiſti. nõ poſſum id in te reprehendere, quod in me ipſo & prætor, & conſul probaui: ſed tamen L. Murenæ prouincia multas bonas gratias cum optima exiſtimatione attulit. habuit proficiſcens delectum in Vmbria: dedit ei facultatem reſp. liberalitatis: qua uſus, multas ſibi tribus, quæ municipijs Vmbriæ conficiuntur, adiunxit. ipſe autẽ in Gallia, ut noſtri homines deſperatas iam pecunias exigerent, æquitate, diligẽtiaq; perfecit. Tu interrea Romæ ſcilicet amicis præſto fuiſti. fateor. ſed tamẽ illud cogita, nõnullorũ amicorũ ſtudia minui ſolere in eos, a quibus prouincias contemni intelligant. Et, quoniam oſtendi, iudices, parẽ dignitatem ad cõſulatus petitionẽ, diſparem fortunã prouincialiũ negotiorũ in Murena, atq; in Sulpicio fuiſſe: dicam iam apertius, in quo meus neceſſarius fuerit inferior Seruius; & ea dicam uobis audientibus, amiſſo iam tempore, quæ ipſi ſoli, re integra, ſæpe dixi. Petere conſulatum neſcire te, Serui, perſæpe dixi: & in ijs rebus ipſis, quas te magno, & forti animo & agere, & dicere uidebam, tibi ſollitus ſum dicere, magis te fortem ſenatorem mihi uideri, quã ſapientem candidatum. primum accuſandi terrores, & minæ, quibus tu quotidie uti ſolebas, ſunt fortis uiri; ſed & populi opinionẽ a ſpe adipiſcẽdi auertunt, et amicorũ ſtudia debilitant. neſcio quo pacto ſemper hoc fit, neq; in uno, aut altero animaduerſum eſt, ſed iam in pluribus; ſimul atq; cã

didatus accuſationem meditari uiſus eſt, ut honorem deſpe raſſe uideatur. quid ergo? acceptam iniuriam perſequi non placet? immo uehementer placet: ſed aliud tempus eſt petendi, aliud perſequendi. petitorem ego, præſertim conſulatus, magna ſpe, magno animo, magnis copijs & in ſorum, & in campum deduci uolo: non placet mihi inquiſitio candidati, prænuncia repulſæ; non teſtium potius, quam ſuffragatorum comparatio; non minæ magis, quam blanditiæ; non declamatio potius, quam ſalutatio: præſertim cum iam hoc nouo more omnes fere domos omnium cõcurſent, & ex uultu candidatorum coniecturam faciant, quantum quiſque animi, & facultatis habere uideatur. uides ne tu illum triſtem, demiſſum? iacet, diffidit, abiecit haſtas. ſerpit hic rumor. ſcis tu illum accuſationem cogitare? inquirere in competitores? teſtes quærere? alium faciam; quoniã ſibi hic ipſe deſperat. eiuſmodi candidatorum amici intimi debilitantur; ſtudia deponunt: aut teſtatam rem abijciunt; aut ſuam operam, & gratiam iudicio, & accuſationi reſeruant. accedit eodem, ut etiam ipſe candidatus totum animũ, atque omnem curam, operam, diligentiam que ſuam in petitione non poßit ponere. adiungitur enim accuſationis cogitatio, nõ parua res, ſed nimirum omniũ maxima. magnum eſt enim te comparare ea, quibus poſſis hominem e ciuitate, præſertim non inopem, neq; infirmũ, exturbare, qui et per ſe, et per ſuos, et uero etiã per alienos defendatur: omnes enim ad pericula propulſanda concurrimus; & qui non aperte inimici ſumus, etiam alieniſſimis in capitis periculis amicißimorum officia, & ſtudia præſtamus. quare ego expertus & petendi, & defendendi, & accuſandi moleſtiam, ſic intellexi, in petendo ſtu-

dium eſſe acerrimum, in defendendo officium, in accuſando laborem. itaque ſic ſtatuo, fieri nullo modo poſſe, ut idem accuſationem, & petitionem conſulatus diligenter adornet, atque inſtruat. unum ſuſtinere pauci poſſunt, utrunque nemo. tu, cum de curriculo petitionis deflexiſſes, animumq; ad accuſandum tranſtuliſſes, exiſtimaſti te utrique negotio ſatisfacere poſſe? uehementer erraſti. quis enim dies fuit, poſteaquam in iſtam accuſandi denunciationem ingreſſus es, quem tu non totum in iſta ratione conſumpſeris? Legem ambitus flagitaſti, quæ tibi non deerat: erat enim ſeueriſsime ſcripta Calpurnia: geſtus eſt mos & uoluntati, & dignitati tuæ: ſed tota illa lex accuſationem tuam, ſi haberes nocentem reum, fortaſſe armaſſet: petitioni uero refragata eſt. Pœna grauior in plebem tua uoce efflagitata eſt: commoti animi tenuiorum. exſilium in noſtrum ordinem: conceſsit ſenatus poſtulationi tuæ, ſed non libenter duriorem fortunæ communi condicionem te auctore conſtituit. morbi excuſationi pœna addita eſt: uoluntas offenſa multorum, quibus aut cõtra ualetudinis commodum laborandum eſt, aut incommodo morbi etiam cæteri uitæ fructus relinquendi. quid ergo? hæc quis tulit? is, qui auctoritati ſenatus, uoluntati tuæ parui: denique is tulit, cui minime proderant. illa, quæ mea ſumma uoluntate ſenatus frequens repudiauit, mediocriter aduerſata tibi eſſe exiſtimas? confuſionem ſuffragiorum flagitaſti, prorogationem legis Maniliæ, æquationem gratiæ, dignitatis, ſuffragiorum. grauiter homines honeſti, atque in ſuis ciuitatibus, & municipijs gratioſi tulerunt, a tali uiro eſſe pugnatum ut omnes & dignitatis, & gratiæ gradus tollerentur. Idem editicios iudices eſſe uoluiſti, ut odia occulta ciuium,

quæ tacitis nunc diſcordijs continentur, in fortunas optimi cuiuſque erumperent. Hæc omnia tibi accuſandi uiam muniebant, adipiſcendi obſæpiebant. Atque ex omnibus illa plaga eſt iniecta petitioni tuæ non tacente me maxima: de qua ab homine ingenioſiſsimo & copioſsimo Hortenſio multa grauiſsime dicta ſunt: quo etiam mihi durior locus eſt dicendi datus: ut, cum ante me & ille dixiſſet, & uir ſumma dignitate, & diligentia, & facultate dicendi, M. Craſſus, ego in extremo non partem aliquam agerem cauſſæ, ſed de tota re dicerem, quod mihi uideretur. itaque in iiſdem rebus fere uerſor, &, quod poſſum iudices, occurro ueſtræ ſapientiæ. Sed tamen, Serui, quam te ſecurim putas iniecisse petitioni tuæ, cum tu populum R. in eum metum adduxiſti, ut pertimeſceret, ne conſul Catilina fieret, dum tu accuſationem comparares, depoſita atq; abiecta petitione? etenim te inquirere uidebant triſtem ipſum: mæſtos amicos, obſeruationes, teſtificationes, ſeductiones teſtium, ſeceſſionem ſebſcriptorum animaduertebant: quibus rebus certe ipſi candidatorum uultus obſcuriores uideri ſolent. Catilinam interea alacrem, atq; lætum, ſtipatum choro iuuentutis, uallatum indicibus, atq; ſicarijs, inflatum cum ſpe militum, tum collegæ mei, quemadmodum dicebat ipſe, promiſſis, circumfluente colonorum Arretinorum, & Fæſulanorũ exercitu. quam turbam diſsimillimo ex genere diſtinguebant homines percuſsi Syllani temporis calamitate. uultus erat ipſius plenus furoris, oculi ſceleris, ſermo arrogantiæ, ſic, ut ei iã exploratus, & domi cõditus conſulatus uideretur. Murenã contẽnebat: Sulpiciũ accuſatorẽ ſuũ numerabat, non competitorẽ: ei uim denunciabat: reip. minabatur. quib. rebus qui timor bonis omnibus iniectus ſit, quã

taq; deſperatio reip. ſi ille factus eſſet, nolite a me commone ri uelle, uoſmet ipſi uobiſcum recordamini. meminiſtis e- nim, cum illius nefarij gladiatoris uoces per crebuiſſent, quas habuiſſe in concione domeſtica dicebatur; cum miſero rũ fidelẽ defenſorẽ negaſſet inueniri poſſe, niſi eum, qui ip ſe miſer eſſet; integrorum, & fortunatorum promiſsis ſau cios, & miſeros credere non oportere; quare qui conſum- pta replere, erepta recuperare uellent, ſpectarent, quid ipſe deberet, quid poſsideret quid auderet; minime timidum, & ualde calamitoſum eſſe oportere eum, qui eſſet futu- rus dux, & ſignifer calamitoſorum: tum igitur, his rebus auditis, meminiſtis fieri S. C. referente me, ne poſtero die comitia haberentur, ut de his rebus in ſenatu agere poſſe- mus. itaque poſtridie frequenti ſenatu Catilinam excitaui, atque eum de ijs rebus iuſsi, ſi quid uellet, quæ ad me alla- tæ eſſent, dicere. atq; ille, ut ſemper fuit apertiſsimus, non ſe purgauit, ſed indicauit, atque innuit. tum enim dixit, duo corpora eſſe reipublicæ, unum debile infirmo capite, alterum firmum ſine capite: huic, cum ita de ſe meritum eſ ſet, caput ſe uiuo non defuturum. congemuit ſenatus fre- quens, neque tamen ſatis ſeuere pro rei indignitate decre- uit. nam partim ideo fortes in decernendo non erant, quia nihil timebant: partim, quia timebant. tum erupit e ſena- tu triumphans gaudio, quem omnino uiuum illinc exire non oportuerat, præſertim cum idem ille in eodem ordine paucis diebus ante Catoni fortiſsimo uiro, iudicium mini tanti, ac denuncianti, reſpondiſſet, ſi quod eſſet in ſuas for tunas incendium excitatum, id ſe non aqua, ſed ruina re- ſtincturum. His tum rebus commotus, & quod homines iã tũ coniuratos cum gladijs in campũ deduci a Catilina

ſciebam, deſcendi in campum cum firmiſſimo præſidio fortiſſimorum uirorum; & cum illa lata inſigniq; lorica, non quæ me tegeret, (etenim ſciebam Catilinam non latus, aut uentrem, ſed caput, & collum ſolere petere) uerum ut omnes boni animaduerterent, & cum in metu & periculo conſulem uiderent, id quod eſt factum, ad opem præſidiumq; meum concurrerent. Itaque cum te, Serui, remiſſiorem in petendo putarent, Catilinam & ſpe, & cupiditate in flammatum uiderent, omnes, qui illam ab rep. peſtem depellere cupiebant, ad Murenam ſe ſtatim contulerunt. magna eſt autem comitijs conſularibus repentina uoluntatum inclinatio, præſertim cum incubuit ad uirum bonum, & multis alijs adiumentis petitionis ornatum. qui cum honeſtiſſimo patre, atque maioribus, modeſtiſſima adoleſcentia, clariſſima legatione, prætura probata in iure, grata in munere, ornata in prouincia, petiſſet diligenter, & ita petiſſet, ut neque minanti cederet, neque cuiquam minaretur: huic, mirandum eſt, magno adiumento Catilinæ ſubitam ſpem conſulatus adipiſcendi fuiſſe? Nunc mihi tertius ille locus eſt orationis de ambitus criminibus, perpurgatus ab ijs, qui ante me dixerunt, a me, quoniam ita Murena uoluit, retractandus. quo in loco Poſtumio, familiari meo, ordinatiſſimo uiro, de diuiſorum indicijs, & de deprehenſis pecunijs; adoleſcenti ingenioſo, & bono, Ser. Sulpicio, de equitum centurijs; M. Catoni, homini in omni uirtute excellenti, de ipſius accuſatione, de S. C. de rep. reſpondebo. ſed pauca, quæ meum animum repente mouerunt, prius de L. Murenæ fortuna conquerar. Nam cum ſæpe antea, iudices & ex aliorum miſerijs, & ex meis curis, laboribusq; quotidianis

*fortunatos eos homines iudicarem, qui remoti a ſtu-
dijs ambitionis, otium, ac tranquillitatem uitæ ſecuti ſunt:
tum uero in his L. Murenæ tantis, tamq́; improuiſis peri
culis ita ſum animo affectus, ut non queam ſatis neque
communem omnium noſtrum condicionem, neque huius
euentum, fortunamq́; miſerari: qui primum dum ex ho
noribus continuis familiæ, maiorumq́; ſuorum unum ad-
ſcendere gradum dignitatis conatus eſt, uenit in pericu-
lum, ne & ea, quæ relicta, & hæc, quæ ab ipſo parta
ſunt, amittat: deinde propter ſtudium nouæ laudis etiam
in ueteris fortunæ diſcrimen adducitur. quæ cum ſunt
grauia, iudices, tum illud acerbiſſimum eſt, quod habet
eos accuſatores, non qui odio inimicitiarum ad accuſan-
dum, ſed qui ſtudio accuſandi ad inimicitias deſcenderẽt.
nam, ut omittam Ser. Sulpicium, quem intelligo non in-
iuria L. Murenæ, ſed honoris contentione permotum; ac-
cuſat paternus amicus, Cn. Poſtumius, uetus, ut ait ipſe,
uicinus, ac neceſſarius, qui neceſſitudinis cauſſas complu
res protulit, ſimultatis nullam commemorare potuit; accu
ſat Ser. Sulpicius, ſodalis filij, cuius ingenio paterni om-
nes neceſſarij munitiores eſſe debebant; accuſat M. Cato;
qui, quamquam a Murena nulla re umquam alienus
fuit, tamen ea condicione nobis erat in hac ciuitate na-
tus, ut eius opes, & ingenium præſidio multis etiam alie
niſſimis, uix cuiquam inimicus eſſe deberet. Reſponde-
bo igitur Poſtumio primum: qui neſcio quo pacto mihi ui
detur prætorius candidatus in conſularem, quaſi deſul-
torius in quadrigarum curriculum, incurrere. cuius
competitores ſi nihil deliquerunt; dignitati eorum con-
ceſſit, cum petere deſtitit: ſin autem eorum aliquis lar-*

gitus eſt;expetendus amicus eſt, qui alienam potius iniuriam, quam ſuam perſequatur.

Ea omnia,quæ & Poſtumio,& Ser.Sulpicio adoleſcenti reſponſa ſunt,deſiderantur.

VENIO *nunc ad* M.C*atonem;quod eſt firmamentum, ac robur totius accuſationis: qui tamen ita grauis eſt accuſator,& uehemens,ut multo magis eius auctoritatem,quam criminationem pertimeſcam. in quo ego accuſatore, iudices,primum illud deprecabor, ne quid* L. M*urenæ dignitas illius, ne quid exſpectatio tribunatus, ne quid totius uitæ ſplendor,& grauitas noceat; denique ne ea ſoli huic obſint bona* M. C*atonis, quæ ille adeptus eſt, ut multis prodeſſe poſſet.bis conſul fuerat* P. A*fricanus, & duos terrores huius imperij,Carthaginem,* N*umantiamq; deleuerat, cum accuſauit* L*,* C*ottam. erat in eo ſumma eloquentia,ſumma fides,ſumma integritas, auctoritas tanta,quanta in ipſo imperio populi* R. *quod illius opera tenebatur.ſæpe hoc maiores natu dicere audiui, hanc accuſatoris eximiam dignitatem plurimum* L. C*ottæ profuiſſe. noluerunt ſapientiſſimi homines,qui tum rem illam iudicabant, ita quemquam cadere in iudicio, ut nimijs aduerſarij uiribus abiectus uideretur.* Q*uid?* S*er.* G*albam (nam traditum memoriæ eſt)nõ ne proauo tuo,fortiſſimo, atque florentiſſimo uiro,*M.C*atoni,incumbenti ad eius perniciem,populus* R.*eripuit?ſemper in hac ciuitate nimis magnis accuſatorum opibus & populus uniuerſus,& ſapiẽtes, ac multum in poſterum proſpicientes iudices reſtiterunt. nolo, accuſator in iudicium potentiam afferat,*

ſſ

non uim maiorem aliquam, non auctoritatem excellentem, non nimiam gratiam: ualeant hæc omnia ad ſalutem innocentium, ad opem impotentum, ad auxilium calamitoſorum; in periculo uero, & in pernicie ciuium repudientur. nam, ſi quis hoc forte dicet, Catonem deſcenſurum ad accuſandum non fuiſſe, niſi prius de cauſſa iudicaſſet: ini quam legem, iudices, & miſeram cōdicionem inſtituet periculis hominum, ſi exiſtimabit iudicium accuſatoris in reū pro aliquo præiudicio ualere oportere. ego tuum cōſilium, Cato, propter ſingulare animi mei de tua uirtute iudiciū, uituperare non audeo, nonnulla in re forſitan cōformare, & leuiter emendare poſſim. non multa peccas, inquit ille fortiſſimo uiro ſenior magiſter. ſed, ſi peccas, te regere poſſum. at ego te ueriſſime dixerim peccare nihil, neque ulla in re te eſſe huiuſmodi, ut corrigendus potius, quā leniter inflectendus eſſe uideare. finxit enim te ipſa natura ad honeſtatem, grauitatem, temperantiam, magnitudinem animi, iuſtitiam, ad omnes denique uirtutes magnū hominē, & excelſum acceſſit his tot doctrina nō moderata, nec mitis, ſed, ut mihi uidetur, paullo aſperior, & durior, quam aut ueritas, aut natura patiatur. & quoniam non eſt nobis hæc oratio habenda aut cum imperita multitudine, aut in aliquo conuentu agreſtium; audacius paullo de ſtudijs humanitatis, quæ & mihi, & uobis nota, & iudicanda ſunt, diſputabo. In M. Catone, iudices, hæc bona, quæ uidemus, diuina, & egregia, ipſius ſcitote eſſe propria: quæ nonnumquā requirimus, ea ſunt omnia nō a natura, ſed a magiſtro. fuit enim quidam, ſummo ingenio uir, Zeno, cuius inuentorū æmuli Stoici nominantur. huius ſententiæ ſunt, & præcepta eiuſmodi; ſapientem gratia numquā moueri,

numquam cuiuſquam delicto ignoſcere, neminem miſericordem eſſe, niſi ſtultum & leuem; uiri non eſſe, neque exorari, neque placari, ſolos ſapientes eſſe, ſi diſtortiſſimi ſint, formoſos; ſi mendiciſſimi, diuites, ſi ſeruitutem ſeruiant, reges: nos autẽ, qui ſapiẽtes non ſumus, fugitiuos, exſules, hoſtes, inſanos denique eſſe dicunt; omnia peccata eſſe paria; omne delictum ſcelus eſſe nefarium; nec minus delinquere eũ, qui gallum gallinaceum, cum opus non fuerit, quã eum, qui patrem ſuffocauerit, ſapientem nihil opinari, nullius rei pœnitere, nulla in re falli, ſententiam mutare numquam. hac homo ingenioſiſſimus M. Cato, auctoribus eruditiſſimis inductus, arripuit, neque diſputandi cauſſa, ut magna pars, ſed ita uiuendi. Petunt aliquid publicani: caue quidquam habeat momenti gratia. ſupplices aliqui ueniunt miſeri, & calamitoſi: ſceleratus, & nefarius fueris, ſi quidquam miſericordia adductus feceris. fatetur aliquis ſe peccaſſe, & eius delicti ueniam petit; nefarium eſt facinus ignocere. at leue delictum eſt: omnia peccata ſunt paria. dixiſti quippiam: fixum & ſtatutum eſt. non re ductus es, ſed opinione: ſapiens nihil opinatur. erraſti aliqua in re: male dici putat. hac ex diſciplina nobis illa ſunt. dixi in ſenatu me nomen conſularis candidati delaturum. iratus dixiſti: numquam, inquit, ſapiens iraſcitur. at temporis cauſſa: improbi, inquit, hominis eſt mendacio fallere; mutare ſententiam, turpe eſt; exorari, ſcelus; miſereri, flagitium. noſtri autem illi, (fatebor enim, Cato, me quoque in adoleſcentia, diffiſum ingenio meo, quæſiſſe adiumenta doctrinæ) noſtri, inquam, illi, a Platone, & Ariſtotele, moderati homines, & temperati, aiunt, apud ſapientem ualere aliquando gratiam; uiri boni eſſe, miſereri; diſtincta ge-

nera eſſe delictorum, & diſpares pœnas; eſſe apud homi-
nem conſtantem ignoſcendi locum; ipſum ſapientē ſæpe ali-
quid opinari, quod neſciat; iraſci nonnumquā, exorari eun
dem, et placari; quod dixerit, interdum, ſi ita rectius ſit, mu
tare; de ſententia decedere aliquando; omnes uirtutes medio
critate quadā eſſe moderatas. hos ad magiſtros ſi qua te for
tuna, Cato, cum iſta natura detuliſſet; non tu quidem uirme
lior eſſes, nec fortior, nec temperantior, nec iuſtior, (neque
enim eſſe potes) ſed paullo ad lenitatem propenſior: non ac-
cuſares, nullis adductus inimicitijs, nulla laceßitus iniuria
pudentißimum hominem, ſumma dignitate, atque hone-
ſtate præditum: putares, cum in eiuſdem anni cuſtodia te at
que L. Murenam fortuna poſuiſſet, aliquo te cum hoc reip.
uinculo eſſe coniunctum: quod atrociter in ſenatu dixiſti,
aut non dixiſſes, aut ſepoſuiſſes, aut mitiorem in partem in
terpretarere. ac te ipſum, quantum ego opinione auguror,
nunc & animi quodam impetu concitatum, & ui natu-
ræ atque ingenij elatum, & recentibus præceptorum ſtu
dijs flagrantem iam uſus flectet, dies leniet, ætas mitigabit.
etenim iſti ipſi mihi uidentur ueſtri præceptores, & uirtu
tis magiſtri, fines officiorum paullo longius, quam natura
uellet, protuliſſe, ut, cum ad ultimum animo contendiſ-
ſemus, ibi tamen, ubi oporteret, conſiſteremus. nihil ignoue-
ris: immo aliquid, non omnia. nihil gratiæ cauſſa feceris:
immo reſiſtito gratiæ, cum officium, & fides poſtulabit.
miſericordia commotus ne ſis: etiam, in diſſoluenda ſeueri-
tate: ſed tamen eſt laus aliqua humanitatis. in ſententia per
maneto: enimuero, niſi ſententia alia uicerit melior. huiuſ-
cemodi Scipio ille fuit, quem non pœnitebat facere idem
quod tu; habere eruditißimū hominem, & pene diuinū do

mi: cuius oratione, et præceptis, quamquã erãt eadem iſta, quæ te delectant, tamen aſperior non eſt factus, ut accepi a ſenibus, leuiſſimus. quis uero C. Lælio comior? quis iucundior eodem ex ſtudio iſto? quis illo grauior? ſapientior? poſſum de L. Philippo, de C. Gallo dicere hæc eadem: ſed te domum iam deducam tuã. quemquam ne exiſtimas Catone. proauo tuo, commodiorem, comiorem, moderatiorem fuiſſe ad omnem rationem humanitatis? de cuius præſtanti uirtute cum uere grauiterq; diceres, domeſticum te habere dixiſti exemplum ad imitãdũ. eſt illud quidẽ exẽplum tibi propoſitũ domi: ſed tamẽ naturæ ſimilitudo illius ad te magis, qui ab illo ortus es, quam ad unumquemque noſtrũ peruenire potuit: ad imitandũ. uero tam mihi propoſitum exẽplar illud eſt quam tibi. ſed, ſi illius comitatem, & facilitatem tuæ grauitati, ſeueritatiq; adſperſeris; non iſta quidem erunt meliora, quæ nunc ſunt optima, ſed certe condita iucundius. Quare, ut ad id, quod inſtitui, reuertar, tolle mihi e cauſſa nomen Catonis: remoue, ac prætermitte auctoritatem, quæ in iudicijs aut nihil ualere, aut ad ſalutẽ debet ualere: congredere mecum criminibus ipſis: quid accuſas, Cato? quid affers in iudicium? quid arguis? ambitum accuſas: non defendo. me reprehendis, quod idem defendã, quod lege punierim: puniui ambitum, nõ innocentiã: ambitum uero ipſum uel tecum accuſabo, ſi uoles. Dixiſti, S. C. me referentem eſſe factum; ſi mercede corrupti obuiã candidatis iſſent, ſi conducti ſectarentur; ſi, gladiatoribus, uulgo locus tributus, et item prãdia ſi uulgo eſſent data, cõtra legem Calpurniã factum uideri. ergo ita ſenatus iudicat, cõtra legẽ facta hæc uideri, ſi facta ſint: decernit quod nihil opus eſt, dum candidatis morem gerit. nam, factum

ſit, nec ne, uehementer quæritur; ſi factum ſit, quin contra legem ſit, dubitare nemo poteſt. eſt igitur ridiculum, quod eſt dubium, id relinquere incertum; quod nemini dubium poteſt eſſe, id iudicare. atq; id decernitur omnibus poſtulantibus candidatis: ut ex S. C. neq; cuius interſit, neq; contra quem ſit, intelligi poßit. quare doce, a L. Murena illa eſſe commiſſa: tum egomet tibi contra legem commiſſa eſſe concedam. Multi obuiam prodierunt de prouincia decedenti, conſulatum petenti: ſolet fieri. eccui autem non proditur reuertenti? quæ fuit iſta multitudo? primum, ſi tibi iſtam rationem non poßim reddere; quid abet admirationis, tali uiro, aduenienti candidato conſulari obuiam prodiſſe multos? quod niſi eſſet factum, magis mirandum uideretur. Quid, ſi etiam illud addam, quod a conſuetudine nõ abhorret, rogatos eſſe multos? num aut criminoſum ſit, aut mirandum, qua in ciuitate rogati infimorum hominum filios prope de nocte ex ultima ſæpe urbe deductum uenire ſoleamus, in ea non eſſe grauatos homines prodire hora tertia in campum Martiũ, præſertim talis uiri nomine rogatos? Quid, ſi omnes ſocietates uenerunt? quarum ex numero multi hic ſedent iudices. Quid, ſi multi homines noſtri ordinis, honeſtißimi? quid, ſi illa officioſißima, quæ neminem patitur non honeſte in urbem introire, tota natio candidatorum? ſi denique ipſe accuſator noſter Poſtumius obuiam cum bene magna caterua ſua uenit? quid habet iſta multitudo admirationis? omitto clientes, uicinos, tribules, exercitum totum Luculli, qui ad triumphum per eos dies uenerat: hoc dico, frequentiam in iſto officio gratuitam non modo dignitati ullius umquam, ſed ne uoluntati quidem defuiſſe. at ſectabantur multi: doce, mercede; concedam

eſſe crimen: hoc quidem remoto, quid reprehendis? quid opus eſt, inquit, ſectatoribus? a me tu id quæris? quid opus ſit eo, quo ſemper uſi ſumus? homines tenues unum habent in noſtrum ordinem aut promerendi, aut referendi beneficij locum, hanc in noſtris petitionibus operam, atque aſſectationem. neque enim fieri poteſt, neque poſtulandum eſt a nobis, aut ab equitibus R. ut ſuos neceſſarios candidatos ſectentur totos dies: a quibus ſi domus noſtra celebratur, ſi interdum ad forum deducimur, ſi uno baſilicæ ſpatio honeſtamur, diligenter obſeruari uidemur, & coli. tenuiorum, & non occupatorum amicorum eſt iſta aßiduitas, quorum copia bonis, & beneficis deeſſe nõ ſolet. noli igitur eripere hunc inferiori generi hominum fructum officij, Cato: ſine eos, qui omnia a nobis ſperant, habere ipſos quoq; aliquid, quod nobis tribuere poßint. ſi nihil erit præter ipſorum ſuffragium tenue eſt, ſi ut ſuffragentur: nihil ualent gratia: ipſi denique, ut ſolent loqui, non dicere pro nobis, non ſpondere, non uocare domum ſuam poſſunt: atq; hæc a nobis petunt omnia; neque ulla re alia, quæ a nobis cõſequuntur, niſi opera ſua cõpenſari putant poſſe. itaq; & legi Fabiæ, quæ eſt de numero ſectatorum, & S. C. quod eſt L. Cæſare conſule factum, reſtiterunt. nulla eſt enim pœna, quæ poßit obſeruantiam tenuiorum ab hoc uetere inſtituto officiorum excludere. At ſpectacula ſunt tributim data, & ad prandium uulgo uocati. Etſi hoc factum a Murena omnino, iudices, non eſt, ab eius amicis autem more & modo factum eſt: tamen admonitus re ipſa recordor quantum hæ queſtiones in ſenatu habitæ punctorum nobis, Serui, detraxerint. quod enim tempus fuit, aut noſtra, aut patrum noſtrorũ memoria, quo hæc ſiue ambitio

*eſt, ſine liberalitas, non fuerit, ut locus & in Circo, & in foro daretur amicis, & tribulibus? hæc homines tenuiores primum ne dum qui ea ſuis tribulibus uetere inſtituto aſſequebantur **.

Deſunt nonnulla.

præfectum fabrum ſemel locum tribulibus ſuis dediſſe: quid ſtatuent in uiros primarios, qui in Circo totas tabernas tribulium cauſſa comparabunt? hæc omnia ſectatorũ, ſpectaculorum, prandiorum item crimina a multitudine in tuam nimiam diligentiam. Serui, coniecta ſunt: in quibus tamen Murena ab ſenatus auctoritate defenditur. quid enim? ſenatus num, obuiam prodire, crimen putat? non ſed mercede: conuince. num ſectari multos? non ſed, conductos: doce. num locum ad ſpectandum dare, aut ad prandium inuitare? minime, ſed uulgo, paſſim. quid eſt uulgo? uniuerſos. non igitur, ſi L. Natta, ſummo loco adoleſcens, qui & quo animo iam ſit, & qualis uir futurus ſit, uidemus, in equitũ centurijs uoluit eſſe, et ad hoc officiũ neceſſitudinis, & ad reliquum tempus gratioſus, id erit eius uitrico fraudi, aut crimini: nec, ſi uirgo Veſtalis, huius propinqua, & neceſſaria, locum ſuum gladiatorium conceſſit huic, non & illa pie fecit, & hic a culpa eſt remotus. omnia hæc ſunt officia neceſſariorum, commoda tenuiorum, munia candidatorum. At enim agit mecum auſtere, & Stoice, Cato: negat uerum eſſe, allici beneuolentiam cibo: negat iudicium hominum in magiſtratibus mãdandis corrũpi uoluptatibus oportere. ergo, ad cenam petitionis cauſſa ſi quis uocat, condẽnetur. quippe, inquit: tu mihi ſum-

num imperium, ſummam auctoritatem, tu gubernacula reip. petas fouendis hominum ſenſibus, & deleniendis animis, & adhibendis uoluptatibus? utrum lenocinium, inquit, a grege delicatæ iuuentutis, an orbis terrarum imperium a populo R. petebas? Horribilis oratio: *ſed eam uſus, uita, mores, ciuitas ipſa reſpuit. neq; tamen* Lacedæmonij, *auctores iſtius uitæ, atque orationis, qui quotidianis epulis in robore accumbunt, neq; uero* Cretes, *quorũ nemo guſtauit umquam cubans, melius, quam* Romani *homines, qui tempora uoluptatis, laboris'q; diſpertiunt, reſp. ſuas retinuerunt: quorum alteri uno aduentu noſtri exercitus deleti ſunt; alteri, noſtri imperij præſidio, diſciplinam ſuã, leges'q; conſeruant.* Quare *noli,* Cato, *maiorum inſtituta, quæ res ipſa publica, quæ diuturnitas imperij comprobat, nimium ſeuera oratione reprehendere.* Fuit *eodem ex ſtudio uir eruditus apud patres noſtros, & honeſtus homo, & nobilis,* Q. Tubero. *is, cum epulum* Q. Maximus Africani, *patrui ſui, nomine populo* R. *daret, rogatus eſt a* Maximo, *ut triclinium ſterneret, cum eſſet* Tubero *eiuſdem* Africani *ſororis filius. atque ille homo eruditiſſimus, ac* Stoicus, *ſtrauit pelliculis hædinis lectulos* Punicanos, *& expoſuit uaſa* Samia: *quaſi uero eſſet* Diogenes Cynicus *mortuus, & non diuini hominis* Africani *mors honeſtaretur: quem cum ſupremo eius die* Maximus *laudaret, gratias egit dijs immortalibus, quod ille uir in hac rep. potiſſimum natus eſſet: neceſſe enim fuiſſe, ibi eſſe terrarũ imperiũ, ubi ille eſſet. huius in morte celebranda grauiter tulit populus* R. *hanc peruerſam ſapiẽtiã* Tuberonis: *itaq; homo integerrimus, ciuis optimus, cũ eſſet* L. Paulli *nepos,* P. Africani, *ut dixi, ſororis filius, his hædinis pelliculis præ*

tura deiectus eſt. odit populus R. priuatã luxuriã, publicã magnificentiã diligit: non amat profuſas epulas, ſordes et inhumanitatẽ multo minus: diſtinguit rationẽ officiorũ, ac temporũ, uiciſsitudinem laboris, ac uoluptatis. Nam, quod ais nulla re allici hominum mentes oportere ad magiſtratum mandandum, niſi dignitate: hoc tu ipſe, in quo ſumma eſt dignitas, non ſeruas. cur enim quemquam, ut ſtudeat tibi, ut te adiuuet, rogas? rogas tu me, ut mihi præſis, ut committam ego me tibi? quid tandem? iſtuc me rogari oportet abs te, an te potius a me, ut pro mea ſalute laborẽ, periculũq; ſuſcipias? quid, quod habes nomen clatorem? in eo quidem fallis, & decipis. nam ſi nomine appellari abs te ciues tuos honeſtum eſt; turpe eſt eos notiores eſſe ſeruo tuo, quam tibi: ſin etiam noris, tamen per monitorem appellandi ſunt? cur non ante petis, quam inſuſurrauit? aut quid, cũ admoneris, tamen, quaſi tute noris, ita ſalutas? quid, poſtea quam es deſignatus, multos ſalutas negligentius? hæc omnia ad rationem ciuitatis ſi dirigas recta ſunt; ſin perpendere ad diſciplinæ præcepta uelis, reperiantur prauiſsima. quare nec plebi R. eripiendi fructus iſti ſunt ludorum, gladiatorũ conuiuiorum, quæ omnia maiores noſtri comparauerũt: nec candidatis iſta benignitas adimenda eſt, quæ liberitatẽ magis ſignificat, quam largitionem. At enim te ad accuſandum reſp. adduxit. Credo, Cato te iſto animo, atq; ea opinione ueniſſe: ſed tu imprudentia laberis: ego quod facio iudices, cũ amicitiæ dignitatisq; L. Murenæ gratia facio, tũ me pacis, otij, concordiæ, libertatis, ſalutis, uitæ deniq; omnium ueſtrum cauſſa facere clamo, atq; obteſtor. Audite, audite conſulem, iudices: nihil dicam arrogantius: tantũ dicam, totos dies, atq; noctes de rep. cogitantem, uſque

eo L. Catilina remp. deſpexit, atq; contempſit, ut ea copia, quam ſecum eduxit, ſe hanc ciuitatem oppreſſurum arbitraretur? latius patet illius ſceleris contagio, quam quiſquam pútat: ad plures pertinet: intus, intus, inquam eſt equus Troianus, a quo numquam, me conſule, dormientes opprimemini. Quæris a me, quid ego Catilinam metuam? nihil; & curaui, ne quis metueret: ſed copias illius, quas hic uideo, dico eſſe metuendas: nec tam timendus eſt nunc exercitus L. Catilinæ, quam iſti, qui illum exercitum deſeruiſſe dicuntur: non enim deſeruerunt, ſed ab illo in ſpeculis, atq; inſidijs relicti, in capite, atq; in ceruicibus noſtris reſtiterunt. hi & integrum conſulem, & bonum imperatorē, & natura, & fortuna cū reip. ſalute coniunctū, deijci de urbis præſidio, & de cuſtodia ciuitatis ueſtris ſentētijs deturbari uolunt. quorum ego ferrum, & audaciam reieci in campo, debilitaui in foro, compreſſi etiam domi meæ ſæpe, iudices; his uos ſi alterum conſulem tradideritis, plus multo erunt ueſtris ſententijs, quam ſuis gladijs conſecuti. magni intereſt, iudices, id quod ego multis repugnantibus egi, atq; perfeci, eſſe kal. Ian. in rep. duos conſules. nolite abitrari, mediocribus conſilijs, aut uſitatis uitijs, aut legē improba, aut pernicioſa largitione, auditum aliquando aliquod malum reip. quæri. inita ſunt in hac ciuitate conſilia, iudices, urbis delendæ, ciuiū trucidandorū nominis R. extinguendi. atq; hæc ciues, ciues, inquā (ſi eos hoc nomine appellari fas eſt) de patria ſua & cogitant, & cogitauerunt. horū ego quotidie conſilijs occurro, audaciā debilito, ſceleri reſiſto. ſed uos moneo, iudices: in exitu eſt iā meus cōſulatus: nolite mihi ſubtrahere uicariū meæ diligentiæ: nolite adimere eum, cui remp. cupio tradere incolumen ab his tantis pe

riculis defendendam. atque ad hæc mala, iudices, quid accedat aliud, non uidetis? te, te appello, Cato: non ne pro ſpicis tempeſtatem anni tui? iam enim heſterna concione intonuit uox pernicioſa deſignati tribuni collegæ tui: contra quem multum tua mens, multum omnes boni prouiderunt, qui te ad tribunatus petitionem uocauerunt. omnia, quæ per hoc trienninum agitata ſunt iam ab eo tempore, quo a L. Catilina, & Cn. Piſone initum conſilium ſenatus interficiendi ſcitis eſſe, in hos dies, in hos menſes, in hoc tempus erumpunt. qui locus eſt, iudices, quod tempus, qui dies, quæ nox, cum ego non ex iſtorũ inſidijs ac mucronibus non ſolum meo, ſed multo etiam magis diuino conſilio eripiar, atque euolem? neque iſti me meo nomine interfici, ſed uigilantem conſulem de reip. præſidio demouere uolunt. nec minus uellent, Cato, te quoque aliqua ratione, ſi poſſent, tollere: id quod, mihi crede, & agunt, & moliuntur. uident, quantum in te ſit animi, quantum ingenij, quantum auctoritatis, quantum reip. præſidij. ſed cum conſulari auctoritate, & auxilio ſpoliatam uim tribuniciam uiderint; tum ſe facilius inermem, & debilitatum te oppreſſuros arbitrantur. nam, ne ſufficiatur conſul, non timent: uident in tuorum poteſtate collegarum fore: ſperant ſibi Silanum, clarum uirum, ſine collega, te ſine conſule, remp. ſine præſidio obijci poſſe. his tantis in rebus, tantiſq; in periculi, eſt tuum, M Cato, qui non mihi, non tibi, ſed patriæ natus es, uidere quid agatur, retinere adiutorem, defenſorem, ſocium in rep. conſulem non cupidum, conſulem, quod maxime tempus hoc poſtulat, fortuna conſtitutum ad amplexandum otium, ſcientia ad bellum geren

dum, animo, & uſu ad quod uelis negotium. quāquam huiuſce rei poteſtas omnis in uobis ſita eſt, iudices: totam remp. uos in hac cauſſa tenetis, uos gubernatis. ſi L. Catilina cum ſuo conſilio nefariorum hominum, quos ſecum eduxit, hac de re poſſet iudicare, condemnaret L. Murenam: ſi interficere poſſet, occideret. petunt enim rationes illius, ut orbetur auxilio reſp. ut minuatur contra ſuum furorem imperatorum copia, ut maior facultas tribunis pl. detur, depulſo aduerſario, ſeditionis ac diſcordiæ concitandæ. idem ne igitur delecti ampliſsimis ex ordinibus honeſtiſsimi atque ſapientiſsimi uiri iudicabūt, quod ille importuniſsimus gladiator, hoſtis reip. iudicaret? mihi credite, iudices, in hac cauſſa non ſolum de L. Murenæ, uerum etiam de ueſtra ſalute ſententiam feretis. in diſcrimen extremum uenimus: nihil eſt iam, unde nos reficiamus, aut ubi lapſi reſiſtamus. non ſolum minuenda non ſunt auxilia, quæ habemus; ſed etiam noua, ſi fieri poſſit, comparanda. hoſtis eſt enim non apud Anienem, quod bello Punico grauiſsimum uiſum eſt, ſed in urbe, in foro, (dij immortales, ſine gemitu hoc dici non poteſt) non nemo etiam in illo ſacrario reip. in ipſa, inquam, curia non nemo hoſtis eſt. dij faxint, ut meus collega, uir fortiſsimus, hoc Catilinæ nefarium latrocinium armatus opprimat: ego togatus, uobis boniſq; omnibus adiutoribus, hoc, quod conceptum reſp. periculum parturit, conſilio diſcutiam, & comprimam. ſed quid tandem fiet, ſi hæc elapſa de manibus noſtris in eum annum, qui conſequitur, redundarint? unus erit conſul, & is non in adminiſtrando bello, ſed in ſufficiendo collega occupatus. hunc iam qui impedituri ſint,

Deſunt nonnulla.

illa peſtis immanis, importuna Catilinæ prorumpet: qua minatur, in agros ſuburbanos repente aduolabit: uerſabitur in caſtris furor, in curia timor, in foro coniuratio, in campo exercitus, in agris uaſtitas: omni autem in ſede, ac loco ferrum, flammamq́; metuemus: quæ iamdiu cõparantur: eadẽ iſta omnia, ſi ornata ſuis præſidijs erit reſp. facile & magiſtratũ conſilijs, & priuatorũ diligentia opprimentur. Quæ cũ ita ſint, iudices, primum reip. cauſſa, qua nulla res cuiquã potior debet eſſe, uos pro mea ſumma, et uobis cognita in remp. diligentia moneo, pro auctoritate conſulari hortor, pro magnitudine periculi obteſtor, ut otio, ut paci, ut ſaluti, ut uitæ ueſtræ, et ceterorũ ciuium cõſulatis: deinde ego fidẽ ueſtrã, uel defenſoris, et amici officio adductus, oro, atque obſecro, iudices, ut ne hominis miſeri, et cum corporis morbo, tũ animi dolore confecti, L. Murenæ recentem gratulationem noua lamentatione obruatis. modo maximo beneficio pop. R. ornatus, fortunatus uidebatur, quod primus in familiam ueterem, primus in municipiũ antiquiſſimum cõſulatũ attuliſſet: nunc idem ſqualore ſordidus, confectus morbo, lacrymis, ac mærore perditus, ueſter eſt ſupplex, iudices, ueſtram fidem obteſtatur, miſericordiam implorat, ueſtrã poteſtatẽ, ac ueſtras opes intuetur. nolite, per deos immortales, iudices, hac eũ re, qua ſe honeſtiorẽ fore putauit, etiam ceteris ante partis honeſtatibus, atque omni dignitate, fortunaq́; priuare. atque ita uos Murena, iudices, orat, atque obſecrat: ſi iniuſte neminem læſit; ſi

nullius aures, uoluntatem ue uiolauit; ſi nemini, ut leuiſſime dicã, odio nec domi, nec militiæ fuit; ſit apud nos modeſtiæ locus; ſit demiſſis hominibus perfugium; ſit auxiliũ pudori. miſericordiã ſpoliatio conſulatus magnam habere debet, iudices: una enim eripiuntur cũ cõſulatu omnia. inuidiam uero his temporibus habere conſulatus ipſe nullã poteſt. obijcitur enim concionibus ſeditioſorum, inſidijs coniuratorum, telis Catilinæ: ad omne denique periculum, atque ad omnem inuidiam ſolus opponitur. quare, quid inuidendũ Murenæ, aut cuiquam noſtrũ ſit in hoc præclaro conſulatu, non uideo, iudices: quæ uero miſeranda ſunt, ea & mihi ante oculos uerſantur, & uos uidere, et perſpicere poteſtis. Si, quod Iuppiter omen auertat, hunc ueſtris ſententijs afflixeritis, quo ſe miſer uertet? domũ ne? ut eam imaginem clariſſimi uiri parentis ſui, quam paucis ante diebus laureatam in ſua gratulatione conſpexit, eandem deformatam ignominia, lugentemq; uideat? an ad matrẽ? quæ miſera modo cõſulem oſculata filium ſuum, nunc cruciatur, & ſolicita eſt, ne eundem paullo ſpoliatũ omni dignitate conſpiciat. ſed quid ego matrem, aut domũ appello? quem noua pœna legis & domo, & parente, & omnium ſuorum conſuetudine, conſpectuq; priuat. ibit igitur in exſilium miſer? quo? ad orientis ne partes, in quibus annos multos legatus fuit, & exercitus duxit, & res maximas geſſit? at habet magnũ dolorem, unde cũ honore deceſſeris, eodem cum ignominia reuerti. an ſe in contrariã partem terrarum abdet? ut Gallia transalpina, quem nuper ſummo cum imperio libentiſſime uiderit, eundem lugentem, mærẽtem, exſulem uideat? in ea porro prouincia quo animo C. Murenam fratrem ſuum adſpiciet? qui

huius dolor? qui illius mæror erit? quæ utriuſque lamentatio? quanta autem perturbatio fortunæ, atque ſermonis? quod, quibus in locis, paucis ante diebus, factum eſſe conſulem Murenam nuncij, literæq; celebraſſent, & unde hoſpites, atque amici gratulatum Romam concurrerint, repente eo accedat ipſe nuncius ſuæ calamitatis. Quæ ſi acerba, ſi miſera, ſi luctuoſa ſunt, ſi alieniſſima manſuetudine, & miſericordia ueſtra, indices; conſeruate populi R. beneficium, reddite reip. conſulem. date hoc ipſum pudori, date patri mortuo, date generi, & familiæ, date etiam Lanuuio, municipio honeſtiſſimo, quod in hac cauſſa frequens, mæſtumq; uidiſtis: nolite a ſacris patrijs Iunonis Soſpitæ, cui omnes conſules facere neceſſe eſt, domeſticum, & ſuum conſulem potiſſimum auellere. quem ego uobis, ſi quid habet aut momenti commendatio, aut auctoritatis confirmatio mea, conſul conſulem, iudices, ita commendo, ut cupidiſſimum otij, ſtudioſiſſimum bonorum, acerrimum contra ſeditionem, fortiſſimum in bello, inimiciſſimum huic coniurationi, quæ nunc remp. labefactat, futurum eſſe promittam, & ſpondeam.

PRO L. FLACCO ORATIO XXIV.

CVM in maximis periculis huius urbis atque imperij, grauiſſimo, atque acerbiſſimo reip. caſu, ſocio, atque adiutore conſiliorum, periculorumq; meorum L. Flacco cædem a uobis, coniugibus, liberis ueſtris, uaſtitatem a templis, delubris, urbe, Italia depellebã, ſperabam, iudices, honorum potius L. Flacci me adiutorem futurum, quam miſeriarum deprecatorem. quod enim eſſet præmium dignitatis, quod populus R. cum huius maioribus ſemper detuliſſet, huic denegaret? cum L. Flaccus ueterem Valeriæ gentis in liberanda patria laudẽ prope quingenteſimo anno reip. retuliſſet. ſed, ſi forte aliquando aut beneficij huius obtrectator, aut uirtutis hoſtis, aut laudis inuidus exſtitiſſet; exiſtimabam L. Flacco multitudinis potius imperitæ, nullo tamen cum periculo, quã ſapientiſſimorum & lectiſſimorum uirorum iudicium eſſe ſubeundum. etenim, quibus auctoribus, & defenſoribus omnium tum ſalus eſſet non ciuium ſolum, uerum etiam gentium defenſa, ac retenta, neminem umquam putaui per eos ipſos periculum huius fortunis, atque inſidias creaturum. quod ſi eſſet aliquando futurum, ut aliquis de L. Flacci pernicie cogitaret: numquam tamen exiſtimaui, iudices, D. Lælium, optimi uiri filium, optima ipſum ſpe præditum, ſummæ dignitatis, eam ſuſcepturum accuſationem, quæ ſceleratorum ciuium potius odio, & furori, quam ipſius uirtuti, atque inſtitutæ adoleſcentiæ

conueniret. etenim, cum a clariſsimis uiris iuſtiſsimas inimi citias ſæpe cum bene meritis ciuibus depoſitas eſſe uidiſſem, non ſum arbitratus quemquam amicum reip. poſteaquam L. Falcci amor in patriam perſpectus eſſet, nouas huic ini micitias, nulla accepta iniuria, denunciaturũ. ſed, quoniã, iudices, multa nos & in noſtris rebus, & in rep. fefelle- runt: ferimus ea, quæ ſunt ferenda: tantum a uobis pe- timus, ut omnia reip. ſubſidia, totum ſtatum ciuitatis, om- nem memoriam temporum præteritorum, ſalutem præſen tium, ſpem reliquorum in ueſtra poteſtate, in ueſtris ſen- tentijs, in hoc uno iudicio poſitam eſſe, & defixam putetis. ſi umquã reſp. conſilium, grauitatem, ſapientiã, prouiden- tiam iudicum implorauit, hoc tempore, hoc, inquam, tempo re implorat. non eſtis de Lydorum, aut Myſorũ, aut Phry gum, qui huc compulſi concitatiq; uenerunt, ſed de ueſtra rep. iudicaturi, de ciuitatis ſtatu, de communi ſalute, de ſpe bonorum omnium, ſi qua reliqua eſt etiam nunc, quæ for- tium ciuium mentes, cogitationesq; ſuſtentet. omnia alia per fugia bonorũ, præſidia innocentum, ſubſidia reip. conſilia, auxilia, iura ceciderunt. quem enim alium appellem? quem obteſter? quem implorem? ſenatum ne? at is ipſe au xilium petit a uobis, & confirmationem auctoritatis ſuæ ueſtræ poteſtati permiſſam eſſe ſentit. an equites R.? iudi- cabitis principes eius ordinis quinquaginta, quid cum om nibus ſenſeritis. an populum R.? at is quidem omnem ſuam de bonis poteſtatem tradit uobis. quamobrem niſi hoc loco, niſi apud uos, niſi per uos, iudices, non auctoritatem, quæ amiſſa eſt, ſed ſalutem noſtram, quæ ſpe exigua extremaq; pendet, tenuerimus: nihil eſt præterea, quo confugere poſ- ſimus. niſi forte, quæ res hoc iudicio tenetur, quid aga

tur, cui cauſſæ fundamenta iaciantur, iudices non uidetis. damnatus eſt is, qui Catilinam, ſigna patriæ inferentem, interemit. quid eſt cauſſæ, cur non is, qui Catilinam ex urbe repulit, pertimeſcat? rapitur ad pœnam, qui indicia communis exitij cepit: cur ſibi confidat is, qui ea proferenda, & patefacienda curauit? ſocij conſiliorum, miniſtri, comitesq; uexantur: quid auctores, quid duces, quid principes ſibi exſpectent? atque utinam inimici noſtri, ac bonorum omnium mecum potius contendant, utrum tamen omnes boni, duces noſtri, an comites fuerint ad communem conſeruandam ſalutem *

Deeſt aliquid.

Hunc igitur uirum, Læli, quibus tandẽ rebus oppugnas? fuit P. Seruilio imperatore in Cilicia tribunus mil. ea res ſiletur. fuit M. Piſoni quæſtor in Hiſpania: uox de quæſtura nulla miſſa eſt. bellũ Cretenſe ex magna parte geſſit, atque una cum ſummo imperatore ſuſtinuit: muta eſt huius temporis accuſatio. præturæ iuriſdictio, res uaria, & multiplex ad ſuſpiciones, & ſimultates, non attingitur: at uero in ſummo & periculoſiſſimo reip. tẽpore etiam ab inimicis laudatur. At a teſtibus læditur. Ante quã dico, a quibus, qua ſpe, qua re concitatis, qua leuitate, qua egeſtate, qua perfidia, qua audacia præditis, dicam de genere uniuerſo, & de condicione omnium noſtrum. Per deos immortales, iudices, uos, quomodo is, qui anno ante Romæ ius dixerat, anno poſt in Aſia ius dixerit, a teſtibus quæretis ignotis, ipſi coniectura nihil iudicabitis? in tam uaria iuriſdictione tam multa decreta, tot hominum

gratioſorum læſæ uoluntates: quæ eſt umquam iacta non ſuſpicio, quæ tamen ſolet eſſe falſa, ſed iracundiæ uox, aut doloris? & is eſt reus auaritiæ, qui in uberrima re turpe compendium, in maledicentiſſima ciuitate, in ſuſpicioſiſſimo negotio maledictum omne, non modo crimen, effugit. prætereo illa, quæ prætereunda non ſunt; nullum huius in priuatis rebus factum auarum, nullam in re pecuniaria contentionem, nullam in re familiari ſordem poſſe proferri. quibus igitur teſtibus ego hoſce poſſum refutare, niſi uobis? Tmolites ille uicanus, homo non modo nobis, ſed ne inter ſuos quidem notus, uos docebit qualis ſit L. Flaccus? quem uos modeſtiſſimum adoleſcentem, prouinciæ maxime ſanctiſſimum uirum, noſtri exercitus fortiſſimum militem, diligentiſſimum ducem, temperatiſſimum legatum, quæſtoremq; cognouerunt: quem uos præſentes conſtantiſſimum ſenatorem, iuſtiſſimum prætorem, ac amantiſſimum reip. ciuem iudicaſtis: de quibus uos aliis teſtes eſſe debetis. de iis ipſi alios teſtes audietis? at quos teſtes? primum dicam, id quod eſt commune, Græcos: non quo nationi huic ego unus maxime fidem derogem: nam, ſi quis umquam de noſtris hominibus a genere iſto, ſtudio ac uoluntate non abhorrens fuit, me & eſſe arbitror, & magis etiam tum, cum plus erat otii, fuiſſe: ſed ſunt in illo numero multi boni, docti, pudentes, qui ad hoc iudicium deducti non ſunt; multi imprudentes, illiterati, leues, quos uariis de cauſſis uideo concitatos. uerumtamen hoc dico de toto genere Græcorum. tribuo illis literas: do multarum artium diſciplinam: non adimo ſermonis leporem, ingeniorum acumen, dicendi copiam: denique etiam, ſi qua ſibi alia ſumunt, non repu-

gno teſtimoniorum religionem, & fidem numquam iſta natio coluit, totius'q; huiuſce rei quæ ſit uis, quæ auctoritas, quod pondus, ignorant. unde illud eſt, Da mihi teſtimonium mutuum? num Gallorum, num Hiſpanorum putatur? totum iſtud Græcorum eſt: ut, etiam qui Græce neſciunt, hoc quibus uerbis a Græcis dici ſoleat, ſciant. itaque uidete, quo uultu, qua confidentia dicant: tum intelligetis, qua religione dicant. numquam nobis ad rogatum reſpondent, ſemper accuſatori plus quam ad rogatum: numquam laborant, quemadmodum probent, quod dicunt, ſed quemadmodum ſe explicent dicendo. Iratus Flacco dixit M. Lurco, quod, ut ipſe aiebat, libertus erat eius turpi iudicio condemnatus: nihil dixit, quod lædere eum, cum cuperet: impediebat enim religio: tamen id, quod dixit, quanto cum pudore, quo tremore, & pallore dixit? Quam promptus homo P. Septimius? quam iratus de iudicio, & de uillico? tamen hæſitabat, tamen eius iracundiæ religio nonnumquam repugnabat. Inimicus M. Cœlius, quod cum in re manifeſta putaſſet nefas eſſe publicanum iudicare contra publicanum, ſublatus erat e numero recuperatorum: tamen tenuit ſe, neque attulit in iudicium quidquam ad lædendum, niſi uoluntatem. hi ſi Græci fuiſſent; ac niſi noſtri mores ac diſciplina plus ualerent, quam dolor, ac ſimultas: omnes ſe ſpoliatos, uexatos, fortunis euerſos eſſe dixiſſent. Græcus teſtis cum ea uoluntate proceſſit, ut lædat, non iuriſiurandi, ſed lædendi uerba meditatur. uinci, refelli, coargui, putat eſſe turpiſſimum: ad id ſeparat, nihil curat aliud: itaque non optimus quiſque, nec grauiſſimus, ſed impudentiſſimus, loquaciſſimus'q; deligitur. nos autem in priuatis minima-

rum rerum iudicijs teſtem diligenter expenditis: etiam ſi formam hominis, ſi nomen, ſi tribum noſtis, mores tamen exquirendos putatis. qui autem dicit teſtimonium ex noſtris hominibus, ut ſe ipſe ſuſtẽtat, ut omnia uerba moderatur, ut timet, ne quid cupide, ne quid iracunde, ne quid plus minus ue, quam ſit neceſſe, dicat. num illos idem putatis? quibus iuſiurandum, iocus eſt; teſtimonium, ludus; exiſtimatio ueſtra, tenebræ; laus, merces, gratia, gratulatio propoſita eſt omnis in impudenti mendacio. ſed non dilatabo orationem meam: etenim poſſet eſſe infinita, ſi mihi libeat totius gentis in teſtimonijs dicẽdis explicare uanitatem. ſed propius accedã: de his noſtris teſtibus dicãm. Vehementem accuſatorẽ nacti ſumus, iudices, & inimicum in omni genere odioſum, ac moleſtũ; quẽ ſpero his rebus fore magno * uſui & amicis, & reip. ſed certe inflammatus incredibili cupiditate hãc cauſſam accuſationemq; ſuſcepit, qui comitatus in inquirendo? comitatum dico? immo uero quantus exercitus? quæ iactura? qui ſumptus? quãta largitio? quæ quãquã utilia sũt cauſſæ, timide tamen dico, ꝙ uereor ne Lælius ex his rebus, quas ſibi ſuſcepit gloriæ cauſſa, putet aliquid oratione mea ſermonis in ſeſe, aut inuidiæ eſſe quæſitum. itaque hanc partem totam relinquã: tantũ a uobis petam, iudices, ut, ſi quid ipſi audiſtis communi fama, atque ſermone de ui, de manu, de armis, de copijs, memineritis; quarũ rerũ inuidia, lege hac recẽti, ac noua, certus eſt inquiſitioni comitum numerus cõſtitutus. Sed, ut hanc uim omittam, quanta illa ſunt? quæ quoniam accuſatorio iure, & more ſunt facta, reprehendere non poſſumus; queri tamẽ cogimur: primum, quod, diſtributis partibus ſermo eſt tota Aſia diſsipatus, Cn. Pompeium, quod

L. Flacco eſt uehementer inimicus, contendiſſe a D. Lælio, paterno amico, ac perneceſſario, ut hunc hoc iudicio arceſſeret, omnemq; ei ſuam auctoritatem, gratiã, copias, opes ad hoc negotium conficiendum detuliſſe. id hæc uerisimilius Græcis hominibus uidebatur, quod paullo ante in eadem prouincia familiarem Lælium Flacco uiderant. Pompeij autem auctoritas cum apud omnes tanta eſt, quanta eſſe debet, tum excellit in iſta prouincia, quam nuper & prædonum, & regum bello liberauit. Adiunxit illa, ut eos, qui domo exire nolebant, teſtimonij denunciatione terreret; qui domi ſtare non poterant, largo et liberali uiatico commoueret. ſic adoleſcens ingenij plenus locupletes metu, tenues præmio, ſtultos errore permouit: ſic ſunt expreſſa iſta præclara, quæ recitantur, pſephiſmata, non ſententijs, neque auctoritatibus declarata, nec iureiurando conſtricta, ſed porrigenda manu, profundendoq; clamore multitudinis cõcitata. O morem præclarum, diſciplinamque, quam a maioribus accepimus, ſi quidẽ teneremus; ſed neſcio quo pacto iam de manibus elabitur. nullã illi noſtri ſapientiſſimi, & ſanctiſsimi uiri uim concionis eſſe uoluerunt. quæ ſciſceret plebs, aut quæ populus iuberet, ſummota concione, diſtributis partibus, tributim, & centuriatim, deſcriptis ordinibus, claſsibus, ætatibus, auditis auctoribus, re multos dies promulgata, & cognita, iuberi, uetariq; uoluerunt. Græcorum autem totæ reſp. ſedentis concionis temeritate adminiſtrantur. itaque ut hanc Græciã, quæ iamdiu ſuis conſilijs perculſa & afflicta eſt, omittam: illa uetus, quæ quondam opibus, imperio, gloria floruit, hoc uno malo concidit, libertate immoderata ac licentia concionum. cum in theatro im-

*periti homines, rerum omnium rudes, ignarique, conſe-
derant, tum bella inutilia ſuſcipiebant; tum ſeditioſos ho
mines reip. præficiebant; tum optime meritos ciues e ciui-
tate eijciebant. quod ſi hæc Athenis tum, cum illæ non ſo-
lum in Græcia, ſed prope cunctis gentibus enitebant, acci
dere ſunt ſolita: quam moderationem putatis in Phry-
gia, aut in Myſia concionum fuiſſe? noſtras conciones il-
larum nationum homines plerumque perturbant: quid, cũ
ſoli ſunt ipſi, tandem fieri putatis? cæſus eſt uirgis Cy-
mæus ille Athenagoras, qui in fame frumentum expor-
tare erat auſus: data Lælio concio eſt: proceſſit ille, &
Græcus apud Græcos non de culpa ſua dixit, ſed de pœna
queſtus eſt. porrexerunt manus: pſephiſma natum eſt.
hoc teſtimonium eſt? nuper epulati, paullo ante omni lar
gitione ſaturati Pergameni, quod Mithridates, qui multi-
tudinem illam non auctoritate, ſed ſagina tenebat, ſe uel-
le dixit, id ſutores, & zonarij conclamarunt. hoc teſti-
monium eſt ciuitatis? ego teſtes a Sicilia publice duxi: ue-
rum erant ea teſtimonia non concitatæ concionis, ſed iura-
ti ſenatus. quare iam non eſt mihi contentio cum teſte: uo
bis uidendum eſt, ſint ne hæc teſtimonia putanda. adole-
ſcens bonus, honeſto loco natus, diſertus, cum maximo or
natiſſimoq; comitatu uenit in opidum Græcorum: poſtu-
lat concionem: locupletes homines, & graues, ne ſibi ad
uerſentur, teſtimonij denunciatione deterret: egentes, &
leues ſpe largitionis & uiatico publico, priuata etiam be
nignitate prolectat: opifices, & tabernarios, atque il-
lam omnem fæcem ciuitatem quid eſt negotij concitare? in
eum præſertim, qui nuper ſummo cum imperio fuerit,
ſummo autem in amore eſſe propter nomen ipſum impe-*

rij non potuerit. mirandum uero eſt, homines eos, quibus odio ſunt noſtræ ſecures, nomen acerbitati, ſcriptura, decumæ, portorium morti, libenter arripere facultatem lædendi, quæcumque detur: mementote igitur, cum auditis pſephiſmata, non audire uos teſtimonia, audire temeritatem uulgi, audire uocem leuißimi cuiuſque, audire ſtrepitum imperitorum, audire concionem concitatam leuißimæ nationis. itaque perſcrutamini penitus naturā, rationemq; criminum: iam nihil præter ſpem, nihil præter terrorem, ac minas reperietis.

Deeſſe uidentur nonnulla.

In ærario nihil habent ciuitates, nihil in uectigalibus. duæ rationes conficiendæ pecuniæ, aut uerſura, aut tributo. nec tabulæ creditoris proferuntur: nec tributi confectio ulla recitatur. quam uero facile falſas rationes inferre, & in tabulas, quodcumque commodum eſt, referre ſoleant, ex Cn. Pompeij literis ad Hypſæum, & Hypſæi ad Pompeium miſsis, quæſo, cognoſcite. LITERAE. POMPEII. ET. HYPSAEI. *Satis ne uobis coarguere his auctoribus diſſolutā Græcorum conſuetudinem, licentiamq; impudentem uidemur? niſi forte, qui Cn. Pompeium, qui præſentem, qui nullo impellente fallebant, eos urgente Lælio in abſentem, & in L. Flaccum aut timidos fuiſſe, aut religioſos putamus. ſed fuerint incorruptæ literæ domi: nunc uero quam habere auctoritatem, aut quam fidem poſſunt? triduo lex ad prætorem deferri, iudicum ſignis obſignari iubet; trigeſimo die uix deferuntur. ne*

corrumpi tabulæ facile poßint, iccirco lex obſignatas in publico poni uoluit: at obſignantur corruptæ. quid refert igitur, tanto poſt ad iudices deferantur, an omnino non deferantur? quid, ſi teſtium ſtudium cum accuſatore ſociatum eſt? tamen ne iſti teſtes habebuntur? ubi eſt igitur illa exſpectatio, quæ uerſari in iudicijs ſolet? nam antea, cum dixerat accuſator acriter, & uehementer, cumq́; defenſor ſuppliciter, demiſſeq́; responderat; tertius ille erat exſpectatus locus teſtium; qui aut ſine ullo ſtudio dicebant, aut cum diſsimulatione aliqua cupiditatis. hoc uero quid eſt? una ſedent, ex accuſatorum ſubſellijs ſurgunt, non diſſimulant, non uerentur. de ſubſellijs queror? una ex domo prodeunt: ſi uerbo titubauerint, quo reuertantur, non habebunt. an quiſquam eſſe teſtis poteſt, quem accuſator ſine cura interroget; nec metuat, ne ſibi aliquid, quod ipſe nolit, reſpondeat? ubi eſt igitur illa laus oratoris, quæ uel in accuſatore antea, uel in patrono ſpectari ſolebat? bene teſtem interrogauit: callide acceßit: reprehendit: quo uoluit, adduxit: conuicit, & elinguem reddidit. Quid tu iſtum roges, Læli, qui priuſquam hoc, Te rogo dixeris, plura etiam effundet, quam tu ei domi ante præſcripſeris? Quid ego autem defenſor rogem? nam aut oratio teſtium refelli ſolet, aut uita lædi. qua diſputatione orationem refellam eius, qui dicit: Dedimus, nihil amplius? in hominem dicendum eſt igitur, cum oratio argumentationem nõ habet. quid dicam in ignotum? querendum eſt ergo, & deplorandum, id quod iamdudum facio, de omni accuſationis iniquitate, primum de communi genere teſtium: dicit enim natio minime in teſtimonijs dicendis religioſa. propius accedo: nego eſſe iſta teſtimonia, quæ tu ipſe pſephiſma

ta appellas, ſed & fremitum egentium, & motum quendam temerarium Græculæ concionis. intrabo etiam magis. qui geßit, nõ adeſt: qui numeraſſe dicitur, nõ eſt deductus: priuatæ literæ nullæ proferuntur, publicæ retentæ ſunt in accuſatorum poteſtate: ſumma eſt teſtibus: hi uiuunt cum inimicis, adſunt cum aduerſarijs, habitant cum accuſatoribus. utrum hic tandem, diſceptationem, & cognitionem ueritatis, an innocentiæ labem aliquam, aut ruinam fore putatis? multa enim ſunt eiuſmodi, iudices, ut, etiam ſi in homine ipſo, de quo agitur, negligenda ſint, tamen in imitatione, atque in exemplo pertimeſcenda uideantur. ſi quem infimo loco natum, nullo ſplendore uitæ, nulla commendatione famæ, defenderem: tamen ciuis ciuem a ciuibus communis humanitatis iure, ac miſericordia deprecarer; ne ignotis teſtibus, ne incitatis, ne accuſatoris confeſſoribus, conuiuis, contubernalibus, ne hominibus leuitate Græcis, crudelitate barbaris ciuem, ac ſupplicem ueſtrum dederetis; ne periculoſam imitationem exempli reliquis in poſterũ proderetis. ſed, cum L. Flacci res agatur, cuius ex familia qui primus conſul factus eſt, primus in hac ciuitate conſul fuit; cuius uirtute regibus exterminatis, libertas in rep. cõſtituta eſt; quæ uſque ad hoc tẽpus honoribus, imperijs, rerum geſtarum gloria cõtinuata permãſit; cumq́; ab hac perenni, conteſtataq́; uirtute maiorũ non modo non degenerarit L. Flaccus, ſed, id quod maxime florere in generis ſui gloria uiderat, laudem patriæ in libertatem uindicandæ prætor adamauerit: in hoc ego reo ne quod pernicioſum exemplum prodatur, pertimiſcam? in quo, etiam ſi quid erraſſet, omnes boni conniuendũ eſſe arbitrarentur: quod quidem ego non modo non poſtulo, ſed contra, iudices

uos oro, & obteſtor, ut totam cauſſam quam maxime intentis oculis, ut aiunt, acerrime contemplemini. nihil religione teſtatum, nihil ueritate fundatum, nihil dolore expreſſum; contraq́; omnia corrupta libidine, iracundia, ſtudio, pretio, periurio reperientur. etenim, iam uniuerſa iſtorum cognita cupiditate, accedam ad ſingulas querellas, criminationesq́; Græcorum. Claßis nomine pecuniam ciuitatibus imperatam queruntur. quod nos factum, iudices, confitemur: ſed, ſi hoc crimen eſt; aut in eo eſt, quod non licuerit imperare; aut in eo, quod non opus fuerit nauibus; aut in eo, quod nulla hoc prætore claßu nauigarit. licuiſſe ut intelligas, cognoſce quid me conſule ſenatus decreuerit, cum quidem nihil a ſuperioribus continuorum annorum decretis deceſſerit. SENATVS CONSVLTVM. Proximum eſt ergo, ut, opus fuerit claſſe, nec ne, quæramus. utrum igitur, hoc Græci ſtatuent, aut ullæ exteræ nationes, an ueſtri prætores, ueſtri duces, ueſtri imperatores? equidem exiſtimo, in eiuſmodi regione, atque prouincia, quæ mari cincta, portibus diſtincta, inſulis circumdata eſſet, non ſolum præſidij, ſed etiam ornandi imperij cauſſa nauigandum fuiſſe. hæc enim ratio, ac magnitudo animorum in maioribus noſtris fuit, ut, cum in priuatis rebus, ſuiſq́; ſumptibus minimo contenti, tenuißimo cultu uiuerent, in imperio, atq; in publica dignitate omnia ad gloriam ſplendoremq́; reuocarent. quæritur enim in re domeſtica continentiæ laus, in publica dignitatis. Quod ſi etiam præſidij cauſſa claſſem habuit: quis erit tam iniquus, qui reprehendat? nulli erant prædones: quid? nullos fore, quis præſtare poterat? Minuis, inquit, gloriam Pompeij. Immo tu auges mo-

leſtiam. ille enim claſſes prædonum, urbes, portus, receptacula ſuſtulit; pacem maritimam ſumma uirtute, atque incredibili celeritate confecit: illud uero neque ſuſcepit, neque ſuſcipere debuit, ut, ſi qua uſpiam nauicula prædonũ apparuiſſet, accuſandus uideretur. itaque ipſe in Aſia, cum omnia iam bella terra mariq; confecaſſet, claſſem tamen iiſdem iſtis ciuitatibus imperauit. quod ſi tum ſtatuit opus eſſe, cum ipſius præſentiſ nomine tuta omnia, & pacata eſſe poterant: quid, cum ille deceßiſſet, Flacco exiſtimatis ſtatuendum, & faciendum fuiſſe? Quid noi hic? non ne, ipſo Pompeio auctore, Silano, & Murena cos. decreuimus, ut claßis in Italia nauigaret? non ne eo ipſo tempore, cum L. Flaccus in Aſia remiges imperabat, nos hic in mare ſuperum & inferum HS ter & quadragies erogabamus? quid poſtremo anno? non ne M'. Curio, & P. Sextilio quæſtoribus, pecunia in claſſem eſt erogata? quid? hoc omni tempore equites in ora maritima non fuerunt? illa eſt enim gloria diuina Pompeij; primum prædones eos, qui tum, cum illi bellum maritimum gerendum datum eſt, toto mari diſperſi uagabantur, redactos eſſe omnes in poteſtatem; deinde, Syriam eſſe noſtram, Ciliciam teneri, Cyprum per Ptolemæum regem nihil audere; præterea, Cretam Metelli uirtute eſſe noſtram; nihil eſſe, unde proficiſcantur, nihil quo reuertantur; omnes ſinus, promontoria, litora, inſulas, urbes maritimas clauſtris imperij noſtri contineri. quod ſi Flacco prætore nemo in mari prædo fuiſſet, tamen huius diligentia reprehendenda non eſſet: iccirco enim, quod hic claſſem habuiſſet, exiſtimarem non fuiſſe. quid, ſi L. Oppij, L. Agrij, C. Ceſtij, equitum R. huius etiam clariſſimi uiri Cn. Domitij, qui in

Aſia tum legatus fuit, teſtimonio doceo, eo ipſo tempore, quo tu ipſe negas claſſem habendam fuiſſe, complures a prædonibus eſſe captos? tamen Flacci conſilium in remigibus imperandis reprehendetur? quid, ſi etiam occiſus eſt a piratis Adramitenus, homo nobilis, cuius eſt fere nobis omnibus nomen auditum; Athinas pugil Olympionices? hoc eſt apud Græcos (quoniam de eorum grauitate dicimus) prope maius, & glorioſius, quam Romæ triumphaſſe. At neminem cepiſti. Quam multi oræ maritimæ clariſſimi uiri præfuerunt, qui, cum prædonem nullum cepiſſent, mare tamen tutum præſtiterunt? caſus eſt enim in capiendo, locus, euentus, occaſio: defendēdi facilis eſt cautio, non ſolum latibulis occultorum locorum, ſed etiam tempeſtatum moderatione, & conuerſione. Reliquum eſt, ut quæratur, utrum iſta claſſis curſu, & remis, an ſumptu tantum, & literis nauigarit. num id igitur negari poteſt, cuius rei cuncta teſtis eſt Aſia, bipertito claſſem diſtributam fuiſſe, ut una pars ſupra Epheſum, altera infra Epheſum nauigaret? hac claſſe M. Craſſus, uir ampliſsimus, ab Hemo in Aſiam, his nauibus Flaccus ex Aſia in Macedoniam nauigauit. in quo igitur prætoris eſt diligentia requirenda? in numero nauium, & in deſcriptione æquabili ſumptus? dimidium eius, quo Pompeius erat uſus, imperauit: num potuit parcius? deſcripſit autem pecuniam ad Pompeij rationem. quæ fuit accomodata L. Syllæ deſcriptioni: qui cum omnes Aſiæ ciuitates pro portione in prouincias deſcripſiſſet, illam rationem in imperando ſumptu & Pompeius, & Flaccus ſecutus eſt: neque eſt adhuc tamen ea ſumma completa. non refert uero. quid lucretur? cum enim genus imperatæ pecuniæ ſuſcipit, id, quod

tu crimen eſſe uis, confitetur. qui igitur probari poteſt, in ea pecunia non referenda crimen ſibi ipſum facere, in qua crimen eſſet nullum, ſi referret? At enim negas fratrem meum, qui L. Flacco ſucceſſerit, pecuniam ullam in remiges imperaſſe. Equidem Q. fratris mei laude delector, ſed alijs magis grauioribus, atq; maioribus. aliud quiddam ſtatuit, aliud uidit. exiſtimauit, quocumq; tempore auditum quid eſſet de prædonibus, quam uellet ſubito, ſe claſſem comparaturum. deniq; hoc primus frater meus in Aſia fecit, ut hoc ſumptu remigum ciuitates leuaret: crimen autem tum uideri ſolet, cum aliquis ſumptus inſtituit eos, qui antea non erant inſtituti, non cum ſucceſſor aliquid immutat de inſtitutis priorum. Flaccus, quid alij poſtea facturi eſſent, ſcire non poterat; quid feciſſent, uidebat. ſed, quoniam de communi totius Aſiæ crimine dictũ eſt; aggrediar iam ad ſingulas ciuitates: ex quibus ſit ſane nobis prima ciuitas Aemonenſis. Citat præco uoce maxima legatos Aemonenſes. procedit unus Aſclepiades. prodeant ceteri. etiamne præconem mentiri coegiſti? eſt enim, credo, is uir iſte, ut ciuitatis nomen ſua auctoritate ſuſtineat damnatus turpiſſimis iudicijs domi, notatus literis publicis: cuius de probris, adulterijs, ac ſtupris exſtant Aemonenſium literæ: quas ego non ſolum propter longitudinem, ſed etiam propter turpiſſimam obſcenitatem uerborum prætereundas puto. Dixit publice datum drachmarum CCVI dixit tantum: nihil oſtendit, nihil protulit: ſed adiunxit id, quod certe, quoniam erat domeſticum, docere debuit; ſe priuatim drachmas CCVII dediſſe: quantum ſibi ablatum homo impudentiſſimus dicit, tantum numquam eſt auſus, ut haberet, optare. ab A. Sextilio dicit ſe dediſſe,

& a ſuis fratribus. potuit dare Sextilius: nam fratres quidem conſortes ſunt mendicitatis. audiamus igitur Sextilium: fratres denique ipſi prodeant: quam uolent impudenter, mentiantur, &, quod numquam habuerunt, dediſſe ſe dicant: tamen aliquid fortaſſe coram producti dicent, in quo reprehendantur. Non deduxi, inquit, Sextilium. Cedo tabulas: non deportaui. fratres ſaltem exhibe: non denunciaui, quod ergo unus Aſclepiades, fortunis egens, uita turpis, exiſtimatione damnatus, impudentia, atque audacia fretus, ſine tabulis, ſine auctore legerit, id nos quaſi crimen, aut teſtimonium pertimeſcamus? Idem laudationem, quam nos ab Aemonenſibus Flacco datam proferebamus, falſam eſſe dicebat. cuius quidem laudationis iactura exoptanda nobis fuit. nam, ut ſignum publicum inſpexit præclarus iſte auctor ſuæ ciuitatis; ſolere ſuos ciues, cæterosq; Græcos ex tempore, quod opus ſit, obſignare dixit. tu uero tibi habeto iſtam laudationem: nec enim Aemonenſium teſtimonio Flacci uita, & dignitas nititur. das enim mihi, quod hæc cauſſa maxime poſtulat, nullam grauitatem, nullam conſtantiam, nullum firmum in Græcis hominibus conſilium, nullam denique eſſe teſtimonij fidem. niſi uero hactenus iſta formula teſtimonij, atque orationis tuæ deſcribi, ac diſtingui poteſt, ut Flacco abſenti aliquid ciuitates tribuiſſe dicantur, Lælio præſenti, per ſe agenti, ui legis, iure accuſationis, opibus præterea ſuis terrenti, ac minanti, nihil temporis cauſſa ſcripſiſſe, aut obſignaſſe uideantur. equidem in minimis rebus ſæpe res magnas uidi, iudices, deprehendi, ac teneri, ut in hoc Aſclepiade. hæc, quæ eſt a nobis prolata, laudatio obſignata erat creta illa Aſiatica, quæ fere eſt omnibus

nota

nota nobis: qua utuntur omnes non modo in publicis, ſed etiam in priuatis literis, quas quotidie uidemus mitti a publicanis ſæpe unicuique noſtrum. neque enim teſtis ipſe, ſigno inſpecto, falſum nos proferre dixit, ſed leuitatem totius Aſiæ protulit, de qua nos & libenter, & facile concedimus. noſtra igitur laudatio, quam ille temporis cauſſa nobis datam dicit, datam quidem confitetur, conſignata creta eſt: in illo autem teſtimonio, quod accuſatori dicitur datum, ceram eſſe uidemus. Hic ego, *iudices, ſi uos* Aemonenſium *decretis, ſi ceterorum* Phrygum *literis permoueri putarem, uociferarer, &, quantum maxime poſſem, contenderem; teſtarer publicanos; excitarem negotiatores; ueſtram etiam conſcientiam implorarem; cera deprehenſa, confiderem totius teſtimonij fictam audaciam manifeſto comprehenſam, atque oppreſſam teneri. nunc uero non inſultabo uehementius; nec uolitabo in hoc inſolentius; neque in iſtum nugatorem, tamquam in aliquem teſtem, inuehar; neque in toto* Aemonenſium *teſtimonio, ſiue hic confictum eſt ut apparet, ſiue miſſum domo eſt, ut dicitur, commouebor. etenim quibus ego iſtam laudationem remittam, quoniam ſunt, ut* Aſclepiades *dicit, leues, horũ teſtimonium non pertimeſcam.* Venio *nunc ad* Dorylenſium *teſtimonium; qui producti tabulas ſe publicas ad ſpeluncas perdidiſſe dixerunt. o paſtores neſcio quos cupidos literarum, ſiquidem nihil iſtis præter literas abſtulerunt. ſed aliud eſſe cauſſæ ſuſpicamur, ne forte iſti parum uerſuti eſſe uideantur. pœna eſt, ut opinor,* Dorylæ *grauior, quam apud alios, falſarum, & corruptarum literarum. ſi ueras protuliſſent, criminis nihil erat; ſi falſas, erat pœna. belliſsimum putarunt dicere, amiſſas. quie*

u u

ſtant igitur, & me hoc in lucro ponere, atque aliud agere patiantur. non ſinunt. ſupplet enim ille neſcio qui, & priuatim dicit ſe dediſſe. hoc uero ferri nullo modo poteſt. qui de tabulis publicis recitat, ijs, quæ in accuſatoris poteſtate fuerunt, non debet habere auctoritatem. ſed tamen iudiciũ fieri uidetur, cum tabulæ illæ ipſæ, cuiuſque modi ſunt, proferuntur. cũ uero is, quem nemo ueſtrum uidit umquam nemo, qui mortalis eſſet, audiuit, tantũ dicit, Dedi: dubitabitis, iudices, quin ab hoc ignotiſſimo Phryge nobiliſſimum ciuem uindicetis? atque huic eidem nuper tres equites R. honeſti, & graues, cum in cauſſa liberali eum, qui aſſerebatur, cognatum ſuum eſſe diceret, non crediderunt. qui hoc euenit, ut, qui locuples teſtis doloris, & ſanguinis ſui non fuerit, idem ſit grauis auctor iniuriæ publicæ? Atque hic Dorylenſis nuper cum efferretur magna frequentia, conſeſſuq; ueſtro, mortis illius inuidiam in Flaccũ Lælius conferebat. Facis iniuſte, Læli, ſi putas noſtro periculo uiuere tuos contubernales, præſertim quod tua negligentia factum arbitremur. homini enim Phrygi, qui arborem fici numquam uidiſſet: fiſcinam ficorum obieciſti: cuius mors te ex aliqua parte releuauit: edacem enim hoſpitem amiſiſti: Flacco uero quid profuit? qui ualuit tamdiu, dum huc prodiret: mortuus eſt aculeo iam dimiſſo; ac dicto teſtimonio. at iſtud columen actionis tuæ Mithridates, poſteaquam biduum retentus teſtis a nobis, effudit, quæ uoluit, omnia, reprehenſus, conuictus, fractusq; diſceſſit: ambulat cum lorica: metuit homo doctus, & ſapiens, ne L. Flaccus nunc ſe ſcelere alliget, cum iam teſtem illum effugere non poſſit: ut, qui ante dictum teſtimonium ſibi temperarit, cum tamen aliquid aſſequi poſſet, is nunc

id agat, ut ad falſum auaritiæ teſtimoniū uerum maleficij crimen adiungat. Sed de hoc teſte, totoq; Mithridatico diſſeruit ſubtiliter, & copioſe Q. Hortēſius, nos, ut inſtituimus, ad reliqua pergamus. Caput eſt omnium Græcorum concitandorum, qui cum accuſatoribus ſedet Heraclides ille Tēnites, homo ineptus, & loquax, ſed, ut ſibi uidetur, ita doctus, ut etiam magiſtrum aliorum ſe eſſe dicat; & qui ita ſit ambitioſus, ut omnes uos, nosq; quotidie perſalutet, Temni uſque ad illam ætatem in ſenatum uenire non potuit: &, qui ſe artem dicendi traditurū etiam ceteris profiteatur, ipſe omnibus turpiſſimis iudicijs conuictus eſt. Pari felicitate una legatus uenit Nicomedes: qui neque in ſenatū ulla condicione peruenire potuit, & furti, & pro ſocio damnatus eſt. Nam princeps legationis Lyſanias adeptus eſt ordinem ſenatorium; ſed, cum remp. nimium amplecteretur, peculatus, damnatus, & bona, & ſenatorium nomen amiſit. Hi tres etiam ærarij noſtri tabulas falſas eſſe uoluerunt: nam ſeruos nouem ſe profeſſi ſunt habere, cum omnino ſine comite ueniſſent. Decreto ſcribendo primum uideo affuiſſe Lyſaniam: cuius fratris bona, quod populo non ſolebat; prætore Flacco publice uenierunt. Præterea Philippus eſt Lyſaniæ gener, & Hermobius: cuius frater Poles item pecuniæ publicæ eſt condemnatus. dicunt ſe Flacco, & ijs, qui ſimul eſſent, drachmarū XV dediſſe. cū ciuitate mihi res eſt acerrima, et conficientiſsima literarū: in qua nummus moueri nullus poteſt ſine quinque prætoribus, tribus quæſtoribus, quattuor menſarijs, qui apud illos a populo creantur. ex hoc tanto numero deductus eſt nemo: &, cum illam pecuniam nominatim Flacco datam referant, maiorem aliam, cum huic ijdem darent, in

ædem ſacram reficiendam ſe perſcripſiſſe dicunt. quod minime conuenit. nam aut omnia occulte referenda fuerunt, aut aperte omnia. cum perſcribunt nominatim Flacco, *nihil timent, nihil uerentur; cum operi publico referunt, ijdem homines ſubito eundem, quem contempſerant, pertimeſcunt. ſi prætor dedit, ut eſt ſcriptum; a quæſtore numerauit; quæſtor a menſa publica; menſa aut ex uectigali, aut ex tributo. numquam erit iſtud ſimile criminis; niſi mihi totam rationem omni & perſonarum genere, & literarum explicaris.* V*el quod eſt in eodem decreto ſcriptum, homines clariſſimos ciuitatis, ampliſſimis uſos honoribus, hoc prætore circumuentos; cur hi neque in iudicio adſunt, neque in decreto nominantur? non enim credo ſignificari iſto loco illum, qui ſe erigit,* Heraclidem. *utrum enim in clariſſimis eſt ciuibus is, quem iudicatum hic duxit* Hermippus? *qui hanc ipſam legationem, quam habet, non accepit a ſuis ciuibus, ſed uſque* T*molo petiuit: cui nullus honos in ſua ciuitate habitus eſt umquam. res autem ea, quæ tenuiſſimis committebatur, huic una in uita commiſſa ſola eſt. cuſtos* T. Aufidio *prætore frumento publico eſt poſitus: pro quo cum a* P. Varinio *prætore pecuniam accepiſſet, celauit ſuos ciues, ultroq; ijs ſumptum intulit. quod poſteaquam* Temni *literis a* P. Varinio *miſſis cognitum, atque patefactum eſt; cumq; eadem de re* Cn. Lentulus, *qui cenſor fuit,* Temnitarum *patronus literas miſiſſet:* Heraclidem *iſtum* Temni *nemo poſtea uidit. atque, ut eius impudentiam perſpicere poſſitis, cauſſam ipſam, quæ leuiſſimi hominis animum in* Flaccum *incitauit, quæſo cognoſcite.* Fundum Cymæum Romæ *mercatus eſt de pupillo* Meculonio, *cum uerbis ſe lo-*

cupletem faceret, haberet nihil, præter illam impudentiã, quam uidetis: pecuniam ſumpſit mutuam a Sex. Schola, iudice hoc noſtro, primario uiro, & qui & rem agnoſcit, neque hominem ignorat: qui tamen credidit P. Fuluij Nerati, lectiſsimi hominis fidei. is, cum ſolueret, ſumpſit a C. & M. Fufijs, equitibus R. primarijs uiris. hic hercule cornici oculum, ut dicitur. nam hunc Hermippum, hominem eruditum, ciuem ſuum, cui debebat eſſe notiſsimus, percuſſit: eius enim fide ſumpſit a Fufijs. ſecurus Hermippus Tẽnum proficiſcitur, cum iſte ſe pecuniam, quam huius fide ſumpſerat, a diſcipulis ſuis diceret Fufijs perſoluturum: habebat enim rhetor iſte adoleſcentes quoſdam locupletes, quos dimidio redderet ſtultiores, quam acceperat, ubi nihil poſſent diſcere niſi ignorantiam literarum: neminem quidem adeo infatuare potuit, ut ei nummum ullum crederet: itaque, cum Roma clam eſſet profectus, multosq; minutis mutationibus fraudauiſſet, in Aſiã uenit, Hermippoq; percunctanti de nomine Fufiano, reſpondet ſe omnem pecuniam Fufijs perſoluiſſe. ĩterim, neque ita longo interuallo, libertus a Fufijs cum literis ad Hermippum uenit; pecunia petitur ab Hermippo: Hermippus ab Heraclide petit: ipſe tamen Fufijs ſatisfacit abſentibus, & fidem ſuam liberat: hunc æſtuantem, & tergiuerſantem iudicio ille perſequitur: a recuperatoribus cauſſa cognoſcitur. Nolite exiſtimare, iudices, non unam et eãdem omnibus in locis eſſe fraudatorum, & infitiatorum impudentiam: fecit eadem omnia, quæ noſtri debitores ſolent: negauit ſeſe omnino uerſuram ullam feciſſe Romæ: Fufiorum ſe affirmauit numquam omnino nomen audiſſe: Hermippum uero ipsũ, pudentiſſimum, atque optimum uirum, ueterem ami-

cum, atque hoſpitem meum, ſplendidiſsimum, atque ornatiſsimum ciuitatis ſuæ, probris omnibus maledictisq́; uexauit. ſed, cũ ſe homo uolubilis quadã præcipiti celeritate dicendi in illa oratione iactaret, repẽte testimonijs Fufiorũ nominibusq́; recitatis, homo audaciſsimus pertimuit, loquaciſsimus obmutuit: itaque recuperatores contra iſtũ rẽ minime dubiam prima actione iudicauerunt. cum iudicatum non faceret, addictus Hermippo, & ab hoc ductus eſt. Habetis & honeſtatem hominis, et auctoritatem teſtimonij, et cauſſam omnem ſimultatis. Atque is ab Hermippo miſſus, cũ ei pauca mancipia uendidiſſet, Romã ſe cõtulit: deinde in Aſiam redijt, cũ iam frater meus Flacco ſucceſsiſſet: ad quem adijt, cauſſamq́; ita detulit, recuperatores, ui Flacci coactos, & metu, falſum inuitos iudicauiſſe. frater meus pro ſua æquitate, prudentiaq́; decreuit, ut, ſi iudicatũ negaret, in duplũ iret; ſi metu coactos diceret, haberet eoſdẽ recuperatores. recuſauit, &, quaſi nihil eſſet actũ, nihil iudicatum, ab Hermippo ibidẽ mancipia, quæ ipſe ei uendiderat, petere cœpit. M. Gratidius legatus, ad quẽ eſt aditũ, actionẽ ſe daturum negauit: re iudicata ſtari oſtendit placere. iterũ iſte, cui nullus eſſet uſquã conſiſtendi locus, Romam ſe retulit: perſequitur Hermippus, qui nũquã iſtius impudentiæ ceſsit: petit Heraclides a C. Plotio ſenatore, uiro primario, qui legatus in Aſia fuerat, mãcipia quædã, quæ ſe, cum iudicatum eſſet, per uim uendidiſſe dicebat. Q. Naſo, uir ornatiſsimus, qui prætor fuerat, iudex ſumitur. qui, cum ſententiam ſecũdum Plotium ſe dicturum oſtenderet, ab eo iudice abiret; &, quod iudicium lege non erat, cauſſam totam reliquit. Satis ne uobis, iudices, uideor ad ſingulos teſtes accedere, neque, ut primo conſtitueram, tantum-

modo cum uniuerſo genere confligere? Venio ad Lyſaniã eiuſdem ciuitatis, peculiarem tuum, Deciane, teſtem. quem tu cum ephebum Temni cognoſſes; quia tum te nudus delectarat, ſemper nudum eſſe uoluiſti. abduxiſti Temno Apollonidem: pecuniam adoleſcentulo grandi fenore, fiducia tamen accepta, occupauiſti: hanc fiduciam commiſſam tibi tenes hodie, ac poßides. eum tu teſtem ſpe recuperandi fundi paterni uenire ad teſtimoniũ dicendum coegiſti: qui quoniam teſtimonium dixit, quidnam ſit dicturus, exſpecto. noui genus hominum, noui conſuetudinẽ, noui libidinem: itaque, etſi teneo, quid ſit dicere paratus, nihil tamen contra diſputabo prius, quam dixerit. totum enim conuertet, atque alia finget. quamobrem & ille ſeruet, quod parauit; & ego me ad id, quod attulerit, integrum conſeruabo. Venio nunc ad eam ciuitatem, in quam ego multa, & magna ſtudia, & officia contuli, & quã meus frater in primis colit, atque diligit. quæ ſi ciuitas per uiros bonos, grauesq́; homines querellas ad uos detuliſſet; paullo commouerer magis: nũc uero quid putem? Trallianos Mæandrio cauſſam commiſiſſe, homini egenti, ſordido, ſine honore, ſine exiſtimatione, ſine cenſu? ubi erant illi Pythodorus, & Lepiſon? ceteri homines apud nos noti, inter ſuos nobiles? ubi illa magnifica, & glorioſa oſtentatio ciuitatis? nonne eſſet puditum, ſi hanc cauſſam agerẽ ſeuere, non modo legatum, ſed Trallianum omnino dici Mæandriũ? huic illi legato, huic publico teſti, patronũ ſuum iam inde a patre, atque maioribus, L. Flaccum mactandũ ciuitatis teſtimonio tradidiſſent? non eſt ita, iudices, non eſt profecto. uidi ego in quodam iudicio nuper Philodorum teſtem Trallianum, uidi Parrhaſium, uidi Archidemum, cum quidem

Idem hic mihi Mæandrius quaſi miniſtrator aderat, ſubiiciens, quid in ſuos ciues, ciuitatemque, ſi uellem, dicerem: nihil enim illo homine leuius, nihil egentius, nihil inquinatius. quare, ſi hunc habent auctorem Tralliani doloris ſui, ſi hūc custodē literarū; ſi hūc teſtem iniuriæ, ſi hūc actorē querellarū; remittant ſpiritus comprimant animos ſuos; ſedent arrogantiam; fateantur in Mæandrii perſona eſſe expreſſam faciem ciuitatis: ſin iſtum ſemper illi ipſi domi proterendum eſſe, & conculcandum putauerunt, deſinant putare auctoritatem eſſe in eo teſtimonio, cuius auctor inuentus eſt nemo. ſed exponam, quid in re ſit, ut, quamobrē iſta ciuitas neque ſeuere Flaccum oppugnarit, neque benigne defenderit, ſcire poſſitis. Erat ei Caſtriciano nomine irata, de quo toto reſpondit Hortēſius; inuita ſoluerat Caſtricio pecuniam iamdiu debitā: hinc totū odiū, hinc omnis offenſio. quo cum ueniſſet Lælius ad iratos, & illud Caſtricianum uulnus dicendo refricuiſſet; ſiluerunt principes neque in illa concione affuerūt, neque ipſius decreti ac teſtimonii auctores eſſe uoluerūt. uſque eo orba fuit ab optimatibus illa cōcio, ut princeps, principum eſſet Mæādrius: cuius lingua, quaſi flabello ſeditionis, illa tum eſt egentium concio uentilata. itaque ciuitatis pudentis, ut ego ſemper exiſtimaui, et grauis, ut ipſi exiſtimari uolūt, iuſtū dolorem, querellaſq; cognoſcite. Quæ pecunia fuerit apud ſe Flacci patris nomine collata a ciuitatibus, hanc a ſe eſſe ablatam queruntur. Alio loco quæram, quid licuerit Flacco: nunc tantū a Trallianis requiro, quam pecuniam a ſe ablatam queruntur, ſuam ne dicant, ſibi a ciuitatibus collatā in uſum ſuū. cupio audire. nō, inquit, hoc dicimus. quid igitur? delatam ad nos, creditam nobis L. Flacci patris

nomine ad eius dies feſtos, atque ludos. quid tu? hanc te, inquit, capere non licuit. iam id uidero: ſed primũ illud tenebo. queritur grauis, locuples, ornata ciuitas, quod non retinet alienum: ſpoliatã ſe dicit, quod id non habet, quod eius non fuit. quid hoc impudentius dici, aut fingi poteſt? delectum eſt opidum, quo in opido uno pecunia a tota Aſia ad honores L. Flacci poneretur. hæc pecunia ab honoribus trãſlata in quæſtum, & generationem, recuperata eſt multis poſt annis. quæ ciuitati facta eſt iniuria? At moleſte fert ciuitas. Credo: amiſſum eſt enim præter ſpem, quod erat ſpe deuoratum lucrum. At queritur. Impudenter facit: non enim omnia, quæ dolemus, eadem iure queri poſſumus. At accuſat uerbis grauiſſimis. Non ciuitas, ſed imperiti homines, a Mæandrio cõcitati. quo loco etiã atque etiã facite ut recordemini, quæ ſit temeritas multitudinis, quæ leuitas propria, Græcorum, quid in concione ſeditioſa ualeat oratio. hic, in hac grauiſſima & moderatiſſima ciuitate, cum eſt forum plenum iudiciorum, plenum magiſtratuum, plenũ optimorũ uirorum, & ciuiũ; cum ſpeculatur atque obſidet Roſtra uindex temeritatis, & moderatrix officij curia; tamen quantos fluctus excitari concionum uidetis? quid uos fieri cenſetis Trallibus? an id, quod Pergami? niſi forte hæ ciuitates exiſtimari uolunt, facilius una ſe epiſtola Mithridatis moueri impellíq; potuiſſe, ut amicitiam populi R. fidem ſuã, iura omnia officij, humanitatiſq; uiolarent, quã ut filium teſtimonio læderent, cuius patrem armis pellendum a ſuis mœnibus cenſuiſſent. quare nolite mihi iſta nomina ciuitatum nobilium opponere. quos enim hoſtes hæc familia cõtempſit, numquam eoſdẽ teſtes pertimeſcet. uobis autem eſt confitendum, ſi conſilijs principum ueſtræ ciui-

tates reguntur, non multitudinis temeritate, ſed optimatum conſilio bellum ab iſtis ciuitatibus cum populo R. eſſe ſuſceptum. ſin ille tum motus eſt temeritate imperitorum excitatus: patiamini me delicta uulgi a publica cauſſa ſeparare. At enim iſtam pecuniam huic capere non licuit. Vtrum uultis patri Flacci licuiſſe, nec ne? ſi licuit, ſicuti certe licuit; ad eius honores collatam, ex quibus ipſe nihil capiebat, patris pecuniam recte abſtulit filius. ſi non licuit; tamen, illo mortuo, non modo filius, ſed quiuis heres rectiſſime potuit auferre. ac tum quidem Tralliani, cum ipſi graui fenore iſtam pecuniam multos annos occupauiſſent, a Flacco tamē omnia, quæ uoluerunt, impetrauerunt: neq; tam fuerunt impudentes, ut id, quod Lælius dixit, dicere auderent, hanc eis pecuniam abſtuliſſe Mithridatem. quis enim erat, qui non ſciret in ornandis ſtudioſiorem Mithridatem, quam in ſpoliandis Trallianis fuiſſe? quæ quidem a me ſi, ut dicenda ſunt, dicerentur; grauius agerem, iudices, quam adhuc egi, quantum Aſiaticis teſtibus fidem habere uos conueniret: reuocarem animos ueſtros ad Mithridatici belli memoriam, ad illam uniuerſorum ciuium R. per tot urbes uno puncto temporis miſeram crudelemq; cædem; prætores noſtros deditos, legatos in uincula coniectos nominis prope Romani memoriam cum ueſtigio imperij non modo ex ædibus Græcorum, uerum etiam ex literis eſſe deletam. Mithridatem demum, illum patrem, illum conſeruatorem Aſiæ, illū Euhyum, Dionyſium, Bacchum, Liberum nominabant. unum atq; idem erat tempus, cum L. Flacco conſuli portas tota Aſia claudebat, Cappadocem autem illum nō modo recipiebat ſuis urbibus, uerum etiam ultro uocabat. liceat hæc nobis, ſi obliuiſci non poſſumus, at tacere: liceat mihi potius

de leuitate Græcorum queri, quam de crudelitate. auctori-tem iſti habeant apud eos, quos eſſe omnino noluerunt: nam quoſcumque potuerunt togatos, interemerunt; nomen ciuium R. quantum in ipſis fuit, ſuſtulerunt. in hac igitur urbe ſe iactent, quam oderunt, apud eos, quos inuiti uidẽt; in ea rep. ad quam opprimendam non animus eis, ſed uires defuerunt: adſpiciant hunc florem legatorum, laudatorum que Flacci ex uera, atq; integra Græcia: tum ſe ipſi expen-dant: tum cum his ſe comparent: tum ſi audebunt, dignitati horum opponant ſuam. adſunt Athenienſes, unde humani tas, doctrina, religio, fruges, iura, leges ortæ, atq; in omnes terras diſtributæ putantur: de quorum urbis poſitione, pro pter pulchritudinem, etiam inter deos certamen fuiſſe prodi tum eſt: quæ uetuſtate ea eſt, ut ipſa ex ſeſe ſuos ciues genuiſ ſe ditatur, & eorum eadem terra parens, altrix, patria di-catur: auctoritate autem tanta eſt, ut iam fractum prope, ac debilitatum Græciæ nomen huius urbis laude nitatur. adſunt Lacedæmonij: cuius ciuitatis ſpectata, ac nobilita-ta uirtus non ſolum natura corroborata, uerum etiam di-ſciplina putatur: qui ſoli toto orbe terrarum ſeptingentos iam annos amplius unis moribus, & numquam mutatis legibus uiuunt. adſunt ex Achaia cuncta multi legati, Boeo tia, Theſſalia: quibus locis nuper legatus L. Flaccus, im-peratore Metello, præfuit. neque uero te Maſſilia prætereo, quæ L. Flaccum militem quæſtoremq́; cognoſti: cuius ego ciuitatis diſciplinam, atq; grauitatem non ſolum Græciæ, ſed haud ſcio an cunctis gentibus anteponendam iure di-cam. quæ, tam procul a Græcorum omnium regionibus, di ſciplinis, linguaq́; diuiſa, cũ in ultimis terris, cincta Gallo rum gentibus, barbariæ fluctibus alluatur, ſic optimatũ cõ

ſilio gubernatur, ut omnes eius inſtituta laudare facilius poßint, quam æmulari. hiſce utitur laudatoribus Flaccus, his innocentiæ teſtibus; ut Græcorum cupiditati Græcorum auxilio reſiſtamus. quamquam quis ignorat, qui modo umquam mediocriter res iſtas ſcire curauit, quin tria Græcorum genera ſint uere? quorum uni ſunt Athenienſes, quæ gens Ionum habebatur: Aeoles alteri; Dores tertij nominabantur. atq; hæc cuncta Græcia, quæ gloria, quæ doctrina, quæ plurimis artibus, quæ etiam imperio & bellica laude floruit, paruum quendam locum, ut ſcitis, Europæ tenet, ſemperq; tenuit: Aſiæ maritimam oram, bello ſuperatam, cinxit urbibus, non ut munitam colonijs illam augeret, ſed ut obſeſſam teneret. quamobrem, quæſo a uobis, Aſiatici teſtes, ut cum uere recordari uoletis, quantum auctoritatis in iudicium afferatis, uoſmet ipſi deſcribatis Aſiã; nec, quid alienigenæ de uobis loqui ſoleant, ſed quid uoſmet ipſi de genere ueſtro ſtatuatis, memineritis. namque, ut opinor, Aſia ueſtra conſtat ex Phrygia, Myſia, Caria, Lydia. utrum igitur noſtrum eſt, an ueſtrum hoc uetus prouerbium, Phrygem plagis fieri ſolere meliorem? quid de tota Caria? non ne hoc ueſtra uoce uulgatum eſt, ſi quid cum periculo experiri uelis, in Caria id potißimum eſſe faciundum? quid porro in Græco ſermone tam tritum, atque celebratum eſt, quam, ſi quis deſpicatui ducitur, ut Myſorum ultimus eſſe dicatur? nam quid ego dicam de Lydia? quis umquam Græcus comœdiam ſcripſit, in qua ſeruus primarum partium non Lydus eſſet? quamobrem quæ uobis fit iniuria, ſi ſtatuimus ueſtro nobis iudicio ſtandum eſſe de uobis? equidem mihi iam ſatis ſuperq; dixiſſe uideor de Aſiatico genere teſtium: ſed tamen ueſtrum eſt,

iudices, omnia, quæ dici poſſint in hominum leuitatem, inconſtantiam, cupiditatem, etiam ſi a me minus dicuntur, ueſtris animis, & cogitatione comprehendere. Sequitur auri illa inuidia Iudaici. hoc nimirum eſt illud, quod nõ longe a gradibus Aurelijs hæc cauſſa dicitur. ob hoc crimen hic locus abs te, Læli, atque illa turba quæſita eſt. ſcis, quanta ſit manus, quanta concordia, quantum ualeat in concionibus. ſic ſummiſſa uoce agam, tantum ut iudices audiant. neq; enim deſunt, qui iſtos in me, atque optimum quemque incitent: quos ego, quo id facilius faciant, non adiuuabo. cũ aurum Iudæorum nomine quotannis ex Italia, & ex omnibus ueſtris prouincijs Hieroſolymam exportari ſoleret, Flaccus ſanxit edicto, ne ex Aſia exportari liceret. quis eſt, iudices, qui non hoc uere laudare poßit? exportari aurum non oportere, cum ſæpe antea ſenatus, tum me conſule grauißime iudicauit. huic autem barbaræ ſuperſtitioni reſiſtere, ſeueritatis; multitudine Iudæorum flagrãtem nonnumquam in concionibus pro rep. contemnere, grauitatis ſummæ fuit. At Cn. Pompeius, captis Hieroſolymis, uictor ex illo fano nihil attigit. In primis hoc, ut multa alia, ſapienter in tam ſuſpicioſa, ac maledica ciuitate locum ſermoni obtrectatorum non reliquit. non enim credo religionem & Iudæorum, et hoſtium impedimento præſtantißimo imperatori, ſed pudorem fuiſſe. ubi ergo crimen eſt? quoniam quidem furtum nuſquam reprehendis, edictum probas, iudicatum fateris, quæſitum, & probatum palam non negas, actum eſſe per uiros primarios res ipſa declarat. Apameæ manifeſte comprehẽſum, ante pedes prætoris in foro expenſum eſt auri põdo centum paullo minus per Sex. Cæſium, equitem R. caſtißimum hominem, at-

que integerrimum: Laodiceæ uiginti pondo paullo amplius per hunc ipſum L. Peducæum, iudicem noſtrum: Hadrumeti per Cn. Domitium legatum. Pergami non multum auri ratio conſtat: aurum in ærario eſt: furtum non reprehenditur: inuidia quæritur, a iudicibus oratio auertitur, uox in coronam turbamq; effunditur. ſua cuique ciuitati religio, Læli, eſt, noſtra nobis. ſtantibus Hieroſolymis, pacatisq; Iudæis, tamen iſtorum religio ſacrorum a ſplendore huius imperij, grauitate nominis noſtri, maiorũ inſtitutis abhorrebat: nunc uero hoc magis, quod illa gens, quid de imperio noſtro ſentiret, oſtendit armis; quam caradijs immortalibus eſſet, docuit, quod eſt uicta, quod elocata, quod ſeruata. quamobrem, quoniam, quod crimen eſſe uoluiſti, id totum uides in laudem eſſe conuerſum. ueniamus iam ad ciuium R. querellas, ex quibus ſit ſane prima Deciani. Quid tibi tandem, Deciane, iniuriæ factum eſt? negotiaris in libera Ciuitate. primum patere me eſſe curioſum: quouſq; negotiabere? præſertim cum ſis iſto loco natus. annos iam triginta in foro uerſaris, ſed tamen Pergameno. longo interuallo, ſi quando tibi peregrinari commodum eſt, Romam uenis: affers faciem nouam, nomen uetus, purpuram Tyriam. in qua tibi inuideo, quod unis ueſtimentis tam diu lautus es. uerum eſto, negotiari libet: cur non Pergami, Smyrnæ, Trallibus? ubi & multi ciues R. ſunt, & ius a noſtro magiſtratu dicitur. otium te delectat: lites, turbæ, prætor odio eſt: Græcorum libertate gaudes. cur ergo unus tu Apollonidenſes, amantiſsimos populi R. fideliſsimos ſocios, miſeriores habes quam aut Mithridates, aut etiam pater tuus habuit umquam? cur his per te frui libertate ſua, cur denique eſſe liberis non licet? homines ſunt tota ex Aſia frugaliſsimi, ſan-

ctiſſimi, a Græcorum luxuria & leuitate remotiſſimi, patresfamilias ſuo contenti, aratores, ruſticani: agros habent & natura perbonos, & diligentia culturáq; meliores. in hiſce agris tu prædia habere uoluiſti. omnino mallem, & magis erat tuum, ſi iam te craſſi agri delectabant, hic alicubi in Cruſtumino, aut in Capenati parauiſſes: uerum eſto: Catonis eſt dictum, pedibus compenſari pecuniam longe omnino a Tiberi ad Caicum: quo in loco etiam Agamemnon cũ exercitu erraſſet, niſi ducem Telephum inueniſſet. ſed concedo id quoque: placuit opidum: regio delectauit: emiſſes. Amyntas eſt, genere, honore, exiſtimatione, pecunia princeps illius ciuitatis: huius ſocrum, mulierem imbecilli conſilij, ſatis locupletem, pellexit Decianus ad ſeſe: &, cum illa, quid ageretur, neſciret, in poſſeſſione prædiorũ eius familiam ſuam collocauit: uxorem abduxit ab Amyntæ prægnantem; quæ peperit apud Dicianum filiã; hodiéq; apud Decianum eſt & uxor Amyntæ, & filia. Num quid harum rerum a me fingitur, Deciane? ſciunt hæc omnes nobiles, ſciunt denique noſtri homines, ſciunt mediocres negotiatores. exſurge Amynta. repete a Deciano non pecuniam, non prædia: ſocrum denique ſibi habeat, reſtituat uxorem, reddat miſero patri filiam: nam membra, quæ debilitauit lapidibus, fuſtibus, ferro; manus, quas contudit; digitos, quos confregit neruos, quos concidit, reſtituere non poteſt: filiam, filiam, inquam, ærumnoſo patri, Deciane, redde. Hæc Flacco non probaſſe te miraris? cui, quæſo, tandem probaſti? emptiones falſas, prædiorum proſcriptiones cum mulierculis aperta circumſcriptione feciſti. tutor his rebus Græcorum legibus adſcribendus fuit: Polemocratem ſcripſiſti, mercenarium,

& adminiſtrum conſiliorum tuorum. adductus eſt in iudicum Polemocrates de dolo malo, & de fraudatione huius ipſius tutelæ nomine. qui concurſus ex opidis finitimis undique? qui dolor animorum? quæ querella? condemnatus eſt Polemocrates ſententijs omnibus: irritæ uenditiones, irritæ proſcriptiones. non reſtituis: defers ad Pergamenos, ut illi reciperent in ſuas literas publicas proſcriptiones, & emptiones tuas. repudiant, reijciunt: at qui homines? Pergameni, laudatores tui. ita enim mihi gloriari uiſus es laudatione Pergamenorum, quaſi honorem maiorum tuorum aſſecutus eſſes: & hoc te ſuperiorem eſſe putabas, quam Lælium, quod te ciuitas Pergamena laudaret. num honeſtior eſt ciuitas Pergamena, quam Smyrnæ? at ne ipſi quidem dicunt. uellem tantum habere otij, ut poſſem recitare pſephiſma Smyrnæorum, quod fecerunt in Caſtricium mortuum: primum, ut in opidum inferretur; quod alijs non conceditur: deinde, ut ferrent ephebi: poſtremo, ut imponeretur aurea corona mortuo. hæc P. Scipioni, clariſſimo uiro, cum eſſet Pergami mortuus, facta non ſunt. at Caſtricium, quibus uerbis dij immortales, decus patriæ, ornamentum populi Romani florem iuuentutis appellant. quare, Deciane, ſi cupidus es gloriæ, alia ornamenta cenſeo quæras: Pergameni te deriſerunt. quid? tu ludi te non intelligebas? cum tibi hæc uerba recitabant, clariſſimum uirum, præſtantiſſima ſapientia, ſingulari ingenio, mihi crede, ludebant: cum uero coronam auream literis imponebant, re uera nõ plus aurum tibi, quam monedulæ, committebant; ne tum quidem hominum uenuſtatem, & facetias perſpicere potuiſti. iſti igitur, iſti Pergameni perſcriptiones, quas tu afferebas,

rebus, repudiauerunt. P. Orbius, homo & prudens, & innocẽs, contra te omnia decreuit. in P. Globulum, meum neceſſarium, fuiſti gratioſior. utinam neq; ipſum, neq; me pœniteret. Flaccum incuria decreuiſſent ueridicas. adiungis * cauſſas inimicitiarũ, quod patri L. Flacci, ædili curuli, pater tuus, tribunus pl. diem dixerit. ad iſtud nec ipſi quidem patri Flacci ualde moleſtum eſſe debuit; præſertim cum ille, cui dies dicta eſt, prætor poſtea factus ſit, & conſul, ille, qui diem dixit, non potuerit priuatus in ciuitate cõſiſtere. ſed ſi iuſtas inimicitias putabas; cur, cum tribunus militum Flaccus eſſet, in eius legione miles fuiſti, cum tibi per leges militares effugere liceret iniquitatem tribuni? cur autem prætor te, inimicum paternum, in conſilium uocauit? quæ quidem quam ſancte ſolita ſint obſeruari, ſcitis omnes. nunc accuſamur ab ijs, qui in conſilio nobis fuerunt. Decreuit Flaccus: nũ aliud, atq; oportuit? in liberos? num aliter, ac cenſuit ſenatus? in abſentem decreuit: cum ibidem eſſes, cum prodire nolles. non eſt hoc in abſentem reum. SENATVS CONSVLTVM. ET. DECRETVM. FLACCI. Quid, ſi non decreuiſſet, ſed edixiſſet, quis poſſet uere reprehendere? num etiam fratris mei literas, pleniſsimas humanitatis, et æquitatis, reprehenſurus? quas eaſdem mulieres a me datas apud Pataranos requiſi* uit. Recita literas Q. Ciceronis. Quid? hæc Apollonidenſes, occaſione facta, ad Flaccum non detulerunt? apud Orbium acta non ſunt? ad Globulum delata nõ ſunt? ad ſenatum noſtrum, me conſule, non ne legati Apollonidenſes omnia poſtulata de iniurijs unius Deciani detulerũt? ad hæc, prædia etiam incenſu dedicauiſti: mitto, quod aliena; mitto, quod poſſeſſa per uim mitto, quod conuicta ab Apollonidẽ

ſibus; mitto, quod a Pergamenis *repudiata; mitto etiam, quod a noſtris magiſtratibus in integrum reſtituta; mitto, quod nullo in iure, neque poſſeßione tua: illud quæro, ſint ne iſta prædia cenſui cenſendo? habeant ius ciuile? ſint, nec ne ſint, mancipi? ſubſignari apud ærarium, apud cenſorem poſſint? in qua tribu denique iſta prædia cenſuiſti? cõmiſiſti, ſi tempus aliquod grauius accidiſſet, ut ex ijſdem prædijs, &* Apolloniæ, *&* Romæ *imperatum, eſſet tribu tum. uerum eſto: glorioſus fuiſti: uoluiſti magnum agri modum cenſeri, & eius agri, qui diuidi plebi* Romanæ *non poteſt. cenſus es præterea numeratæ pecuniæ* CXXX. *eam opinor tibi numeratam non eſſe abs te. ſed hæc omitto. cenſus es mancipia* Amyntæ*: neque huic ullam in eo feciſti iniuriam: poſſidet enim ea mancipia* Amyntas. *ac primo quidem pertimuit, cum te audiſſet ſeruos ſuos eſſe cenſum: retulit ad iuriſconſultos. conſtabat inter omnes, ſi aliena cenſendo* Decianus *ſua facere poſſet, eum maxima habiturum eſſe.*

Deſunt nonnulla.

Habetis *cauſſam inimicitiarum, qua cauſſa inflammatus* Decianus *ad* Lælium *detulerit hanc opimam accuſatiōnē. nā ita queſtus eſt* Lælius, *cũ de perfidia* Deciani *diceret:* Qui *mihi auctor fuit, qui cauſſam ad me detulit, quẽ ego ſum ſecutus; is a* Flacco *corruptus eſt, is me deſeruit, ac prodidit.* Sicci *ne tu auctor tandem eum, cui tu in conſilio fuiſſes, apud quẽ omnes gradus dignitatis tuæ retinuiſſes, pudentißimum hominem, nobilißima familia natum, optime de rep. meritum, in diſcrimen omnium fortunarũ uo-*

cauiſti? ſcilicet defendam Decianum, qui tibi in ſuſpicionē nullo ſuo delicto uenit. non eſt, mihi, crede, corruptus. quid enim fuit, quod ab eo redimeretur? ut duceret iudiciū? cui ſex horas omnino lex dedit. quantum tandem ex his horis detraheret, ſi tibi morem gerere uoluiſſet? nimirum illud eſt, quod ipſe ſuſpicatur. inuidiſti ingenio ſubſcriptoris tui. quod ornabat facile locum, quem prehenderat, & acute teſtes interrogabat, aut circumueniebat, (fortaſſe feciſti, et tu * & populi ſermo ne exciperes) icirco Decianum uſque ad coronam applicuiſti. ſed, ut hoc ueriſimile eſt, ita haud ueriſimile, Decianum a Flacco eſſe corruptum. Ita ſcitote, iudices, eſſe cætera: uel quod ait Lucceius, L. Flaccum ſibi dare cupiſſe, ut a fide ſe abduceret, HS. uicies. & eum tu accuſas auaritiæ, quem dicis HS uicies uoluiſſe perdere? nam quid emebat, cum te emebat? ut ad ſe tranſires? quam partem cauſſæ tibi daremus? an ut enunciares conſilia Lælij? qui teſtes ab eo prodirent? quid? nos non uidebamus habitare una? quis hoc neſcit? tabulas in Lælij poteſtate fuiſſe, non dubium eſt. An, ne uehementer, ne copioſe accuſares? nūc facis ſuſpicionem. ita enim dixiſti, ut neſcio quid ab te impetratum eſſe uideatur. At enim Androni Sextilio grauis iniuria facta eſt, & non ferenda, quod, cum eſſet uxor Valeria inteſtato mortua, ſic egit eam rem Flaccus, quaſi ad ipſum hereditas pertineret. in quo quid reprehendas, ſcire cupio: quod falſum intenderit? qui doces? ingenua, inquit, fuit. o peritum iuris hominem. quid? ab ingenuis mulieribus hereditates lege non ueniunt? in manum, inquit, conuenerat. nunc audio: ſed quæro, uſu, an coemptione. uſu non potuit: nihil enim poteſt de tutela legitima ſine omnium tutorum auctorita-

te deminui. coemptione? omnibus ergo auctoribus: in quibus certe Flaccum fuiſſe nō dices, Relinquitur illud, quod uociferari non deſtitit, non debuiſſe, cum prætor eſſet, ſuum negotium agere. aut mentionem facere hereditatis. Maximas audio tibi, L. Lucullo, qui de L. Flacco ſententiam laturus es, pro tua eximia liberalitate, maximisq; beneficijs in tuos, ueniſſe hereditates, cum Aſiam prouinciam conſulari imperio obtineres. ſi quis eas ſuas eſſe dixiſſet, conceſſiſſes? tu, T. Vetti, ſi qua tibi in Africa uenerit hereditas, uſu amitteres; an tuum, nulla auaritia, ſalua dignitate, retinebis? At iſtius hereditatis iam Globulo prætore Flacci nomine petita poſſeſſio eſt. non igitur impreſſio, non occaſio, non uis, non tempus, non imperium, non ſecures ad iniuriam faciendam Flacci animum impulerunt. itaque eodem etiam M. Lurco, uir optimus, meus familiaris, conuertit aculeum teſtimonij ſui: negauit, a priuato pecuniam in prouincia prætorem petere oportere, cur tandē M. Lurco non oportet eripere, extorquere, accipere contra leges non oportet; petere non oportere, numquam oſtendes, niſi docueris non licere. an legationes ſumere liberas exigendi cauſſa, ſicut & tu ipſe nuper, & multi uiri boni ſæpe fecerunt, rectum eſt; quod ego non reprehendo, ſocios uideo queri, prætorem, ſi hereditatem in prouincia non reliquerit, non ſolum reprehendēdum, uerum etiā condemnandum putas? Dos, inquit, Valeria pecuniam omnem ſuam dixerat. Nihil iſtorum explicari poteſt, niſi oſtenderis, illam in tutela Flacci non fuiſſe. ſi fuit: quæcūque ſine hoc auctore eſt dicta dos, nulla eſt. ſed tamen Lurconem, quamquam pro ſua dignitate moderatus eſt in teſtimonio dicendo religioni ſuæ, tamen iratum Flac-

eo eſſe uidiſtis. neque enim occultauit cauſſam iracundiæ ſuæ, neque reticendam putauit; queſtus eſt libertum ſuum a Flacco prætore eſſe damnatum. o condiciones miſeras admi niſtrandarum prouinciarum: in quibus diligentia plena ſimultatũ eſt, negligẽtia uituperationum; ubi ſeueritas peri culoſa eſt, liberalitas ingrata; ſermo inſidioſus, aſſentatio pernicioſa; frons omnium familiaris, multorum animus iratus; iracundiæ occultæ, blanditiæ apertæ: uenientes præto res exſpectant, præſentibus inſeruiunt, abeuntes deſerunt. ſed, omittamus querellas; ne noſtrum conſilium in omitten dis prouincijs laudare uideamur. Literas miſit de uillico. P. Septimij, hominis ornati; qui uillicus cædem fecerat, Septimium ardentem iracundia uidere potuiſtis. In Lurconis libertum iudicium ex edicto dedit. hoſtis eſt Lurco. quid igitur? hominum gratioſorum, ſplendidorumq; libertis fuit Aſia tradenda? an ſimultates neſcio quas cum libertis ueſtris Flaccus exercuit? an uobis in ueſtris ueſtrorumq; cauſſis ſe ueritas odio eſt, eadem laudatis cum de nobis iudicatis? At iſte Andro, ſpoliatus bonis, ut dicitis, ad dicendum teſtimo nium non uenit. quid, ſi ueniat? deciſionis arbiter C. Cæcilius fuit, quo ſplendore uir, qua fide, qua religione? obſignator C. Sextilius, Lurconis ſororis filius, homo & pudens, & conſtans, & grauis. ſi uis erat, ſi fraus, ſi me tus, ſi circumſcriptio; quis pactionem fieri, quis adeſſe iſtos coegit? quid, ſi iſta omnis pecunia huic adoleſcẽtulo L. Flac co reddita eſt? ſi petita? ſi redacta ſi per hunc Antiochum, paternum huius adoleſcentis libertum, ſeni illi Flacco probatiſſimum? uidemur ne non ſolum auaritiæ crimen effu gere, ſed etiam liberalitatis laudem aſſequi ſingularem? communem enim hereditatem, quæ æqualiter ad utrum-

que lege ueniſſet, conceßit adoleſcenti propinquo ſuo, nihil ipſe attigit de Valerianis bonis: quod ſtatuerat facere, adductus huius pudore, & nō ampliſsimis patrimonij copijs, id non ſolum fecit, ſed etiam prolixe, cumulateq; fecit. ex quo intelligi debet, eum contra leges pecunias non cepiße, qui tā fuerit in hereditate concedenda liberalis. At Falcidianum crimen ingens. talenta quinqnaginta ſe Flacco dicit dediſſe. Audiamus hominem: non adeſt. quo modo igitur dicit? epiſtolam mater eius profert, & alteram ſoror. ſcriptum ad ſe dicunt eſſe ab illo, tantam pecuniam Flacco datam. ergo is, qui ſi aram tenens iuraret, crederet nemo; per epiſtolam, quod uolet, iniuratus probabit? at qui uir? quam non amicus ſuis ciuibus? qui patrimonium ſatis lautum: quod hic nobiſcum conficere potuit, Græcorum conuiuijs maluit dißipare. quid attinuit relinquere hāc urbē? libertate tam præclara carere? adire perilum nauigandi? quaſi bona comeſſe Romæ non liceret. nunc denique matterculæ ſuæ feſtiuus filius, aniculæ minime ſuſpicioſæ, purgat ſe per epiſtolam, ut eam pecuniam, quam confecerat, non conſumpſiſſe, ſed Flacco dediſſe uideatur. at fructus iſti Trallianorum Globulo prætore uenierant: Falcidius emerat HS DCCCC. ſi dat tantam pecuniam Flacco. nēpe iccirco dat, ut rata ſit emptio: emit igitur aliquid, quod certe multo pluris eſſet: dat de lucro, nihil detrahit de uiuo: minus igitur lucri faciat. cur Albanum uenire iubet? cur matri præterea blanditur? cur epiſtolis & ſororis, & matris imbecillitatem aucupatur? poſtremo cur non audimus ipſum? retinetur, credo, in prouincia. mater negat. ueniſſet, inquit, ſi eſſet denunciatum. tu certe coegiſſes, ſi ullum firmamentum in illo teſte po-

ſuiſſes. ſed hominem ab negotio abducere noluiſti: magnum erat ei certamen propoſitum, magna cum Græcis contentio: qui tamen, ut opinor, iacent uicti: nam iſte unus totam Aſiam magnitudine poculorum, bibendoq; ſuperauit. ſed tamen quis tibi, Læli, de epiſtolis iſtis indicauit? mulieres negant ſe ſcire. quis? is ipſe? igitur ille tibi, ſe ad matrem, & ſororem ſcripſiſſe, narrauit? an etiam ſcripſit hortatu tuo? at uero M. Aebutium, conſtantiſsimum, & pudentiſſimam hominem, Falcidij affinem, nihil interrogas? nihil eius generum, pari fide præditum, C. Manlium? qui profecto de tanta pecunia, ſi eſſet data, nihil audiſſe nõ poſſent. his tu igitur epiſtolis, Deciane, recitatis, his mulierculis productis, illo abſente auctore laudato, tantum te crimen probaturum putaſti? præſertim cum ipſe, non deducendo Falcidium, iudiciũ feceris, plus falſam epiſtolam habituram ponderis, quam ipſius præſentis fictam uocem, et ſimulatum dolorem. Sed, quid ego de epiſtolis Falcidij, aut de Androne Sextilio, aut de Deciani cenſu tandiu diſputo, poſtulo, de ſalute omnium noſtrum, de fortunis ciuitatis, de ſumma reip. taceo? quam uos uniuerſam in hoc iudicio ueſtris humeris, ueſtris, inquam, humeris, iudices, ſuſtinetis. uidetis, in quo motu temporum, quanta in conuerſione rerum, ac perturbatione uerſemur. cum alia multa certi homines, tum hoc uel maxime moliũtur: ut ueſtræ quoque mentes, ueſtra iudicia, ueſtræ ſententiæ optimo cuique infeſtiſsimæ, atque inimiciſsimæ reperiantur. grauia iudicia pro reip dignitate, multa de coniuratorum ſcelere feciſtis. non putant ſatis conuerſam remp. niſi in eandem impiorum pœnam optime meritos ciues detruſerint. oppreſſus eſt C. Antonius. eſto: habuit quandam ille

infamiam ſuam: neque tamen ille ipſe, pro meo iure dico, uobis iudicibus damnatus eſſet; cuius damnationis ſepulcrum L. Catilinæ floribus ornatum hominum audaciſſimorum, ac domeſticorum hoſtium conuentu epuliſq; celebratum eſt. iuſta Catilinæ facta ſunt. nunc a Flacco Lentuli pœnæ per uos expetuntur. quam poteſtis P. Lētulo, qui uos, in complexu liberorum coniugumq́; ueſtrarum trucidatos, incendio patriæ ſepelire conatus eſt, mactare uictimam gratiorem, quam ſi L. Flacci ſanguine illius nefariū in omnes nos odium ſaturaueritis? litemus igitur Lentulo; parentemus Cethego; reuocemus eiectos; nimiæ pietatis, & ſummi amoris in patriam uiciſsim nos pœnas, ſi ita dijs placet, ſufferamus. nos iā ab indicibus nominamur; in nos crimina finguntur: nobis pericula comparantur. quæ ſi per alios agerent; ſi denique per populi nomen ciuium imperitorum multitudinem concitaſſent: æquiore animo ferre poſſemus: illud uerro ferri non poteſt, quod per ſenatores, & per equites R. qui hæc omnia pro ſalute omnium communi conſilio, una mente, atque uirtute geſſerunt, harum rerum auctores duces, principes ſpoliari omnibus fortunis, ac de ciuitate expelli poſſe arbitrantur. etenim populi R. perſpiciunt mentem, & uoluntatem: omnibus rebus quibus poteſt, populus R. ſignificat, quid ſentiat: nulla uarietas eſt inter homines opinionis, nulla uoluntatis, nulla ſermonis. quare, ſi quis illuc me uocat, uenio: populum R. diſceptatorem non modo non recuſo, ſed etiam depoſco. uis abſit; ferrum, ac lapides remoueantur; operæ faceſſant; ſeruitia ſileant: nemo erit tam iniuſtus, qui me audierit, ſit modo liber, & ciuis, quin potius de præmijs meis, quam de pœna, cogitandum putet. O dij immorta-

les. quid hoc miſerius? nos, qui P. Lentulo ferrum & flammam de manibus extorſimus, imperitæ multitudinis iudicio confidimus, lectiſſimorum ciuium. & ampliſſimorum ſententias pertimeſcimus. M'. Aquilliam patres noſtri, multis auaritiæ criminibus, teſtimonijsq; conuictum, quia cũ fugitiuis fortiter bellum geſſerat, iudicio liberauerunt. conſul ego nuper defendi C. Piſonem: qui quia conſul fortis, conſtansq; fuerat, incolumis eſt reip. conſeruatus. defendi item conſul L. Murenam conſulem deſignatum: nemo illorum iudicum, clariſſimis uiris accuſantibus, audiendum ſibi de ambitu putauit; cum, bellum iam gerente Catilina, omnes me auctore duos conſules Kalendis Ian ſcirent eſſe oportere. innocens, & bonus uir, & omnibus rebus ornatus, bis hoc anno, me defendente, abſolutus eſt A. Thermus. quanta reip. cauſſa lætitia populi R. quanta gratulatio conſecuta eſt? ſemper graues, & ſapientes iudices in rebus iudicandis, quid utilitas ciuitatis, quid communis ſalus quid reip. tempora poſcerent, cogitauerunt. cũ tabella uobis dabitur, iudices, nõ de Flacco dabitur ſolum, dabitur de ducibus auctoribusq; conſeruandæ ciuitatis, dabitur de bonis omnib. dabitur de uobiſmet ipſis, dabitur de liberis ueſtis, de uita, de patria de ſalute communi. non iudicatis in hac cauſſa de exteris nationibus, non de ſocijs: de uobis, ac de ueſtra rep. iudicatis. quod ſi prouinciarum uos ratio magis mouet, quam ueſtra: ego uero non modo non recuſo ſed etiam poſtulo, ut prouinciarum auctoritate moueamini. etenim opponemus Aſiæ prouinciæ primum magnam partem eiuſdem prouinciæ, quæ pro huius periculis legatos, laudatoresque miſit; deinde prouinciam Galliam, prouinciam Ciliciã, prouinciam Hiſpaniã, prouinciam Cretã, Græcis autẽ

Lydis, & Phrygibus, & Myſis, obſiſtent Maſilienſes, Rhodij, Lacedemonij, Athenienſes, cuncta Achaia, Theſſalia, Boeotia. Septimio, et Cœlio teſtibus P. Seruilius, & Q. Metellus, huius pudoris, integritatisq; teſtes, repugnabũt. Aſiaticæ iuriſdictioni urbana iuriſdictio reſpondebit. annui temporis criminationem omnis ætas L. Flacci, & perpetua uitæ defendet. &, ſi prodeſſe L. Flacco, iudices, debet, quod ſe tribunum militum, quod quæſtorem, quod legatum imperatoribus clariſſimis, exercitibus ornatiſſimis, prouincijs grauiſſimis dignũ ſuis maioribus præſtitit: proſit, quod hic, uobis uidentibus, in periculis communibus omnium ueſtrum ſua pericula cum meis coniunxit: proſint honeſtiſſimorũ municipiorum, coloniarumq; laudationes: proſit etiam ſenatus, populiq; R. præclara & uera laudatio. O nox illa, quæ pæne æternas huic urbi tenebras attuliſti, cum Galli ad bellũ, Catilina ad urbem, coniurati ad ferrum, & flammam uocabantur; cum ego te, Flacce, cælum, noctemq; conteſtans, flens flentem obteſtabar; cũ tuæ fidei optimæ & ſpectatiſſimæ ſalutem urbis & ciuium commendabam. tu, tu, Flacce, prætor communis exitij nuncios cepiſti: tu incluſam in literis reip. peſtẽ deprehendiſti: tu periculorũ indicia, tu ſalutis auxilia ad me, & ad ſenatũ attuliſti. quæ tibi tum gratiæ ſunt a me actæ? quæ ab ſenatu? quæ a bonis omnibus? quis tibi, quis C. Pontinio, fortiſſimo uiro, quemquam bonum putaret umquam non ſalutẽ, uerum honorẽ ullũ denegaturũ? O nonæ illæ Decẽbres, quæ me conſule fuiſtis: quem ego diem uere natalem huius urbis, aut certe ſalutarem appellare poſſum. o nox illa, quam iſte eſt dies cõſecutus, fauſta huic urbi; miſerum me, metuo ne funeſta nobis. qui tum animus L. Flacci? (nihil dicã de

me) qui amor in patriam? quæ uirtus? quæ grauitas exiſti tit? ſed, quid ea commemoro, quæ tum, cum agebantur, uno conſenſu omnium, una uoce populi R. uno orbis terræ teſti monio in cælum laudibus efferebantur? nunc uereor, ne nõ modo non proſint, uerum etiam aliquid obſint. etenim mul to acriorẽ improborum interdum memoriam eſſe ſentio, quã bonorũ. ego te, ſi quid grauius acciderit, ego te, inquã, Flacce prodidero. mea dextra illa, mea fides, mea promiſſa; cum te, ſi remp. cõſeruaremus, omnium bonorum præſidio, quoad uiueres, non modo munitum, ſed etiam ornatum fo re pollicebar. putaui, ſperaui, etiam ſi honos noſter uobis ua lior fuiſſet, ſalutem certe caram futuram. At L. Flaccum quidem, iudices, ſi, quod dij immortales omen auertant, grauis iniuria afflixerit, numquam tamen proſpexiſſe ue- ſtræ ſaluti, conſuluiſſe uobis, liberis, coniugibus, fortunis ue ſtris pænitebit: ſemper ita ſentiet, talem ſe animum & ge neris dignitati, & pietati ſuæ, & patriæ debuiſſe: uos ne pæniteat tali ciui non peperciſſe. per deos immortales, iudi ces, prouidete. quotus enim quiſque eſt, qui hanc in rep. ſe- ctam ſequatur? qui uobis, qui ueſtri ſimilibus placere cu- piat? qui optimi, atq; ampliſſimi cuiuſque hominis, atque ordinis auctoritatem magni putet? cum illam uiam ſibi ui deant expeditiorem ad honores, et ad omnia, quæ concupiue runt. ſed cetera ſint eorũ: ſibi habeant potentiam ſibi hono res, ſibi ceterorum commodorum ſummas facultates: liceat ijs, qui hæc ſalua eſſe uoluerunt? ipſis eſſe faluis. nolite, iu- dices, exiſtimare eos, quibus integrum eſt, qui nondum ad honores acceſſerunt, non exſpectare huius exitum iudicij. ſi L. Flacco tantus amor in bonos omnes, tantum in rep. ſtudiũ calamitati fuerit; quem poſthac tam amentẽ fore pu

tatis, qui non illam uiam uitæ, quam ante præcipitem, & lubricam eſſe ducebat, huic plane, & ſtabili præponendã eſſe arbitretur? quod ſi talium ciuium uos, iudices, tædet, oſtendite: mutabunt ſententiam, qui poterint: conſtituẽt, quid agant, quibus integrum eſt: nos, qui iam progreſſi ſumus, hunc exitum noſtræ temeritatis feremus. ſin hoc animo quamplurimos eſſe uultis; declarabitis hoc iudicio, quid ſentiatis. huic, huic miſero puero, ueſtro ac liberorum ueſtrorum ſupplici, iudices, hoc iudicio uiuendi præcepta dabitis. cui ſi patrem conſeruatis; qualis ipſe debeat eſſe ciuis, præſcribetis: ſin eripitis, oſtendetis bonæ rationi, & conſtanti, & graui nullum a uobis fructum eſſe propoſitum: qui uos, quoniam eſt id ætatis, ut ſenſum iam percipere poſſit ex mœrore patrio, auxilium nondum patri ferre poßit, orat, ne ſuum luctum patris lacrymis, patris mœrorẽ ſuo fletu augeatis: qui etiam me intuetur, me uultu appellat, meam quodammodo flens fidem implorat, ac repetit eam, quam ego patri ſuo quondam pro ſalute patriæ ſpoponderim, dignitatem. miſerimini familiæ, iudices, miſeremini fortiſſimi patris, miſeremini filij: nomen clariſsimum, & fortiſsimum, uel generis, uel uetuſtatis, uel hominis cauſſa, reip. reſeruate.

PRO. P. SYLLA
ORATIO XXV.

M AXIME uellem, iudices, ut P. Sylla & antea dignitatis ſuæ ſplendorem obtinere, & poſt calamitatem acceptam modeſtiæ fructum aliquem potuiſſet percipere. ſed, quoniam ita tulit caſus infeſtus, ut ampliſſimo in honore cũ communi ambitionis inuidia, tum ſingulari Autronij odio euerteretur; & in his priſtinæ fortunæ reliquijs miſeris, & afflictis, tamen haberet quoſdam, quorum animos ne ſupplicio quidem ſuo ſatiare poſſet: quamquam ex huius incommodis magnam animo moleſtiam capio, tamen, in ceteris malis, facile patior oblatum mihi tempus, in quo boni uiri lenitatem meam, miſericordiamque, notam omnibus quondam, nunc quaſi intermiſſam agnoſcerent; improbi, ac perditi ciues, edomiti, atque uicti, præcipitante rep. uehementem me fuiſſe, atque fortem, conſeruata mitem, ac miſericordem faterentur. &, quoniam L. Torquatus, meus familiaris, ac neceſſarius, iudices, exiſtimauit, ſi noſtram in accuſatione ſua neceßitatem, familiaritatemq́; uiolaſſet, aliquid ſe de auctoritate meæ defenſionis poſſe detrahere: cum huius periculi propulſatione coniungam defenſionem officij mei. qua quidem genere non uterer orationis, iudices, hoc tempore, ſi mea ſolum intereſſet: multis enim mihi locis & data facultas eſt, & ſæpe dabitur de mea laude dicendi. ſed, ut ille, iudices, quantum de mea auctoritate diripuiſſet, tantũ ſe de huius præſidijs deminuturum ſperauit: ſic hoc ego

ſentio, ſi mei facti rationem uobis, conſtantiamq́; huius officij ac defenſionis probauero, cauſſam quoque me P. Syllæ probaturum. Ac primum abs te illud, L. Torquate, quæro, cur me a ceteris clariſſimis uiris, ac principibus ciuitatis in hoc officio, atque in hoc defenſionis iure ſecernas. quid enim eſt, quamobrem abs te Q. Hortenſii factum, clariſſimi uiri, atque ornatiſſimi ciuis, non reprehendatur, reprehendatur meum? nam, ſi initum eſt conſilium a P. Sylla inflammandæ ciuitatis, huius exſtinguendi imperij, delendæ urbis; mihi maiorem hæc res dolorem, quam Q. Hortenſio, mihi maius odium afferre debet? meum denique grauius eſſe iudicium, qui adiuuandus in his cauſſis, qui oppugnandus, qui defendendus, qui deſerendus eſſe uideatur? ita, inquit: tu enim inueſtigaſti, tu pateſeciſti coniurationẽ, quod cum dicit, non attendit, eum, qui patefecerit, hoc curaſſe, ut id omnes uiderent, quod antea fuiſſet occultũ. quare, iſta coniuratio ſi patefacta per me eſt, tam patet Hortenſio, quam mihi. quem cum uideas, honore hoc, auctoritate, uirtute, conſilio præditum, non dubitaſſe, quin innocentem P. Syllam defenderet: quæro, cur, qui aditus ad cauſſam Hortenſio patuerit, mihi interclusus eſſe debuerit. Quæro illud etiam, ſi me, qui defendo, reprehendendum putas eſſe; quid tandem exiſtimes de his ſummis uiris, & clariſſimis ciuibus, quorum ſtudio & dignitate celebrari hoc iudicium, & ornari, cauſſam defendi huius innocentis uides. non enim una eſt ratio defenſionis ea, quæ poſita eſt in oratione: omnes, qui adſunt, qui laborant, qui ſaluũ uolunt, pro ſua parte, atque auctoritate defendunt. an uero, in quibus ſubſellijs hæc ornamenta, ac lumina reip. uiderem, in his me apparere nollem, quorum ego opera illũ

in locum, atque in hanc celſißimam ſedem digniatis atq; honoris, multis meis ac magnis laboribus, & periculis adſcendiſſem? Atque, ut intelligas, Torquate, quem accuſes; ſi te id offendit, quod ego, qui hoc genere quæſtionis defenderim neminem, non deſim P. Syllæ; recordare de ceteris, quos adeſſe huic uides: intelliges, & de hoc, & de ceteris iudicium meum & horum par atque unum fuiſſe. quis noſtrum adfuit Vargunteio? nemo: ne hic quidem Q. Hortenſius, præſertim qui illum ſolus antea de ambitu defendiſſet: non enim iam ſe ullo officio cum illo coniunctum arbitrabatur, cum ille, tanto ſcelere commiſſo, omnium officiorum ſocietatem diremiſſet. Quis noſtrũ Ser. Syllam, quis P. Lentulum, quis M. Læcam, quis C. Cornelium defendendum putauit? quis his horum adfuit? nemo. quid ita? quia ceteris in cauſſis etiam nocentes, uiri boni, ſi neceſſarij ſunt, non defendendos eſſe non putant: in hoc crimine non ſolum leuitatis eſt culpa, uerum etiam quædam contagio ſceleris, ſi defendas eum, quem obſtrictum eſſe patriæ ſuſpicere. Quid? Autronio non ne ſodales, non collegæ ſui, non ueteres amici, quorum ille copia quondam abundarat, non hi omnes, qui ſunt in rep. principes, defuerunt? immo etiam teſtimonio plerique læſerunt. ſtatuerant tantum illud eſſe maleficium, quod non modo non occultari per ſe, ſed etiam aperiri, illuſtrariq; deberet. Quamobrem quid eſt, quod mirere, ſi cum iiſdem me in hac cauſſa uides adeſſe, cum quibus in ceteris intelligis abfuiſſe? niſi uero me unũ uis ferum præter ceteros, me aſperum, me inhumanum exiſtimari, me ſingulari immanitate, & crudelitate præditum. hanc mihi tu ſi propter res meas geſtas imponis in omni uita mea perſonam, Torquate; uehe-

menter erras. me natura miſericordem, patria ſeuerum, crudelem nec patria, nec natura eſſe uoluit. denique iſtam ipſam perſonam uehementem, & acrem, quam mihi tum tempus, & reſp. impoſuit, iam uoluntas, & natura ipſa detraxit. illa enim ad breue tempus ſeueritatem poſtulauit, hæc in omni uita ſeueritatem, lenitatemq; deſiderat. quare nihil eſt. quod ex tanto comitatu uirorum ampliſſimorum me unum abſtrahas. ſimplex officium, atque una eſt omnium bonorum cauſſa. nihil erit, quod admirere poſthac, ſi in ea parte, in qua hos animaduerteris, me uidebis. nulla eſt enim in rep. cauſſa mea propria: tempus agendi fuit magis mihi proprium, quam ceteris; doloris uero, & timoris, & periculi fuit illa cauſſa communis. neque enim princeps tunc ad ſalutem eſſe potuiſſem, ſi eſſe alij comites noluiſſent. quare neceſſe eſt, quod mihi conſuli præcipuum fuit præter alios, id iam priuato cum ceteris eſſe commune. neque ego hoc partiendæ inuidiæ, ſed communicandæ laudis cauſſa loquor. oneris mei partem nemini impertio, gloriæ bonis omnibus. In Autronium teſtimonium dixiſti, inquit: Syllam defendis. Hoc totum eiuſmodi eſt, iudices, ut, ſi ego ſim inconſtans, ac leuis, nec teſtimonio fidem tribui conuenerit, nec defenſioni auctoritatē: ſin eſt in me ratio reip. religio priuati officij, ſtudium retinēdæ uoluntatis bonorum; nihil minus accuſator debet dicere, quam a me defendi Syllam, teſtimonio læſum eſſe Autroniū. uideor enim non ſolum ſtudium ad defendendas cauſſas, uerū opinionis aliquid, & auctoritatis afferre: qua & moderate ego utar, iudices, & omnino non uterer, ſi ille me non coegiſſet. Duæ coniurationes abs te, Torquato, conſtituuntur, una, quæ Lepido, & Tullo cos. patre tuo con-

ſule

ſule deſignato, facta eſſe dicitur; altera, quæ me conſule. harum in utraque Syllam dicis fuiſſe. Patris tui, fortiſſimi uiri, atque optimi conſulis, ſcis me conſilijs non interfuiſſe: ſcis me, cum mihi ſummus tecum uſus eſſet, tamen illorum expertem temporum, & ſermonum fuiſſe: credo, quod nondum penitus in rep. uerſabar, quod nondum ad propoſitum mihi finem honoris perueneram, quod mea me ambitio, & forenſis labor ab omni illa cogitatione abſtrahebat. quis ergo intererat ueſtris conſilijs? omnes hi, quos uides huic adeſſe, & in primis Q. Hortenſius: qui cum propter honorem, ac dignitatem, atq; animum eximium in remp. tum propter ſummam familiaritatem, ſummumq; amorem in patrem tuum, tum communibus, tum præcipuis patris tui periculis commouebatur. ergo iſtius coniurationis crimen defenſum ab eo eſt, qui interfuit, qui cognouit, qui particeps & conſilij ueſtri fuit, & timoris. cuius in hoc crimine propulſando cum eſſet copioſiſſima, atq; ornatiſſima oratio; tamen non minus inerat auctoritatis in ea, quam facultatis. illius igitur coniurationis, quæ facta contra uos, delata ad uos, a uobis prolata eſſe dicitur, ego teſtis eſſe non potui. nõ modo enim nihil comperi; ſed uix ad aures meas iſtius ſuſpicionis fama peruenit. qui uobiſcum in cõſilio fuerunt, qui uobiſcum illa cognorunt, quibus ipſis periculum tum conflari putabatur, qui Autronio non affuerunt, qui in illum teſtimonia grauia dixerunt, hunc defendunt, huic adſunt, in huius periculo declarant, ſe nõ crimine coniurationis, ne adeſſent ceteris, ſed hominum maleficio deterritos eſſe. mei conſulatus autem tempus, & crimen maxime coniurationis a me defendetur. atq; inter nos partitio non eſt fortuito, iudices, nec temere facta: ſed, cum

uideremus eorum criminum nos patronos adhiberi, quorũ teſtes eſſe poſſemus; uterque noſtrum id ſibi ſuſcipiendum putauit, de quo aliquid ſcire ipſe, atque exiſtimare potuiſſet. &c., quoniam de criminibus ſuperioris coniurationis Hortenſium diligenter audiſtis; de hac coniuratione, quæ me conſule facta eſt, hoc primum attendite. Multa, cum eſſem conſul, de ſummis reip. periculis audiui, multa quæſiui, multa cognoui: nullus umquam de Sylla nuncius ad me, nullum indicium, nullæ literæ peruenerunt nulla ſuſpicio. multum hæc uox fortaſſe deberet ualere eius hominis, qui conſul inſidias rep. conſilio inueſtigaſſet, ueritate aperuiſſet, magnitudine animi uindicaſſet, cum ipſe nihil audiſſe de P. Sylla, nihil ſuſpicatũ eſſe diceret: ſed ego nondũ utor hac uoce ad hũc defendẽdũ; ad purgãdũ me potius utor, ut mirari Torquatus deſinat, me, qui Autronio abfuerim, Syllã defẽdere. quæ enim Autronij fuit cauſſa? quæ Syllæ eſt? ille ambitus iudicium tollere, ac diſturbare primum cõflato uoluit gladiatorum ac fugitiuorum tumultu, deinde, id quod uidimus omnes, lapidatione, atque concurſu: Sylla, ſi ſibi ſuus pudor, ac dignitas non prodeſſet, nullum auxilium requiſiuit. ille damnatus ita ſe gerebat non ſolum cõſilijs, et ſermonibus, uerum etiam adſpectu, atque uultu, ut inimicus eſſe ampliſſimis ordinibus, infeſtus bonis omnibus, hoſtis patriæ uideretur: hic ſe ita fractũ illa calamitate, atque afflictũ putauit, ut nihil ſibi ex priſtina dignitate ſupereſſe arbitraretur, niſi quod modeſtia retinuiſſet. hac uero in coniuratione quid tã cõiunctũ, quã ille cũ Catilina, cũ Lentulo? quæ tãta ſocietas ullis inter ſe rerũ optimarũ, quãta ei cũ illis ſceleris, libidinis, audaciæ? quod flagitiũ Lentulus non cum Autronio concepit? quod ſine co-

dem illo Catilina facinus admiſit? cum interim Sylla cum eiſdem ipſis non modo noctem, ſolitudinemq; non quæreret, ſed ne mediocri quidem ſermone, & congreſſu coniungeretur. illum Allobroges, maximarum rerum uerißimi indices, illum multorum literæ, ac nuncij coarguerunt: Syllã interea nemo inſimulauit, nemo nominauit. poſtremo, eiecto, ſiue emiſſo iã ex urbe Catilina, ille arma miſit, cornua, tubas, falces ſigna, legiones; ille relictus intus, exſpectatus foris, Lentuli pœna compreſſus, conuertit ſe aliquãdo ad timorem, numquam ad ſanitatem: hic contra ita quieuit, ut eo tempore omni Neapoli fuerit; ubi neque homines fuiſſe putantur huius affines ſuſpicionis; & locus eſt ipſe non tam ad inflammandos calamitoſorum animos, quam ad conſolandos accommodatus. Propter hanc igitur tantã dißimilitudinem hominum, atque cauſſarum, diſſimilem me utroque præbui. ueniebat enim ad me, & ſæpe ueniebat Autronius multis cum lacrymis ſupplex, ut ſe defenderem: & ſe meum condiſcipulum in pueritia, familiarem in adoleſcentia, collegam in quæſtura commemorabat fuiſſe: multa mea in ſe, nonnulla etiam ſua in me proferebat officia. quibus ego rebus, iudices, ita flectebar animo, atque frangebar, ut etiam ex memoria, quas ipſe mihi fecerat inſidias, deponerem: ut iam immiſſum eſſe ab eo C. Cornelium, qui me in ſedibus meis, in conſpectu uxoris meæ ac liberorum meorũ trucidaret, obliuiſcerer. quæ ſi de uno me cogitaſſet, qua mollitia ſum animi, ac lenitate, numquam mehercule illius lacrymis, ac precibus reſtitiſſem. ſed, cũ mihi patriæ, cum ueſtrorum periculorum, cũ huius urbis, cũ illorum delubrorum, atque templorum, cum puerorum infantium, cum matronarum ac uirginum ueniebat in mẽ

Lydis, & Phrygibus, & Myſis, obſiſtent Maſilienſes, Rhodij, Lacedemonij, Athenienſes, cuncta Achaia, Theſſalia, Boeotia. Septimio, et Cœlio teſtibus P. Seruilius, & Q. Metellus, huius pudoris, integritatisq; teſtes, repugnabũt. Aſiaticæ iuriſdictioni urbana iuriſdictio reſpondebit. annui temporis criminationem omnis ætas L. Flacci, & perpetua uita defendet. &, ſi prodeſſe L. Flacco, iudices, debet, quod ſe tribunum militum, quod quæſtorem, quod legatum imperatoribus clariſsimis, exercitibus ornatiſsimis, prouincijs grauiſsimis dignũ ſuis maioribus præſtitit: proſit, quod hic, uobis uidentibus, in periculis communibus omnium ueſtrum ſua pericula cum meis coniunxit: proſint honeſtiſsimorũ municipiorum, coloniarumq; laudationes: proſit etiam ſenatus, populiq; R. præclara & uera laudatio. O nox illa, quæ pæne æternas huic urbi tenebras attuliſti, cum Galli ad bellũ, Catilina ad urbem, coniurati ad ferrum, & flammam uocabantur; cum ego te, Flacce, cælum, noctemq; conteſtans, flens flentem obteſtabar; cũ tuæ fidei optimæ & ſpectatiſsimæ ſalutem urbis & ciuium commendabam. tu, tu, Flacce, prætor communis exitij nuncios cepiſti: tu incluſam in literis reip. peſtẽ deprehendiſti: tu periculorũ indicia, tu ſalutis auxilia ad me, & ad ſenatũ attuliſti. quæ tibi tum gratiæ ſunt a me actæ? quæ ab ſenatu? quæ a bonis omnibus? quis tibi, quis C. Pontinio, fortiſsimo uiro, quemquam bonum putaret umquam non ſalutẽ, uerum honorẽ ullũ denegaturũ? O nonæ illæ Decẽbres, quæ me conſule fuiſtis: quem ego diem uere natalem huius urbis, aut certe ſalutarem appellare poſſum. o nox illa, quam iſte eſt dies cõſecutus, fauſta huic urbi; miſerum me, metuo ne funeſta nobis. qui tum animus L. Flacci? (nihil dicã de

me) qui amor in patriam? quæ uirtus? quæ grauitas extiſtit? ſed, quid ea commemoro, quæ tum, cum agebantur, uno conſenſu omnium, una uoce populi R. uno orbis terræ teſtimonio in cælum laudibus efferebantur? nunc uereor, ne nõ modo non proſint, uerum etiam aliquid obſint. etenim multo acriorẽ improborum interdum memoriam eſſe ſentio, quã bonorũ. ego te, ſi quid grauius acciderit, ego te, inquã, Flacce prodidero mea dextra illa, mea fides, mea promiſſa; cum te, ſi remp. cõſeruaremus, omnium bonorum præſidio, quoad uiueres, non modo munitum, ſed etiam ornatum fore pollicebar. putaui, ſperaui, etiam ſi honos noſter uobis uilior fuiſſet, ſalutem certe caram futuram .. At L. Flaccum quidem, iudices, ſi, quod dij immortales omen auertant, grauis iniuria afflixerit, numquam tamen proſpexiſſe ueſtræ ſaluti, conſuluiſſe uobis, liberis, coniugibus, fortunis ueſtris pænitebit: ſemper ita ſentiet, talem ſe animum & generis dignitati, & pietati ſuæ, & patriæ debuiſſe: uos ne pæniteat tali ciui non peperciſſe, per deos immortales, iudices, prouidete. quotus enim quiſque eſt, qui hanc in rep. ſectam ſequatur? qui uobis, qui ueſtri ſimilibus placere cupiat? qui optimi, atq; ampliſsimi cuiuſque hominis, atque ordinis auctoritatem magni putet? cum illam uiam ſibi uideant expeditiorem ad honores, et ad omnia, quæ concupiuerunt. ſed cetera ſint eorũ: ſibi habeant potentiam ſibi honores, ſibi ceterorum commodorum ſummas facultates: liceat ijs, qui hæc ſalua eſſe uoluerunt? ipſis eſſe ſaluis. nolite, iudices, exiſtimare eos, quibus integrum eſt, qui nondum ad honores acceſſerunt, non exſpectare huius exitum iudicij. ſi L. Flacco tantus amor in bonos omnes, tantum in rep. ſtudiũ calamitati fuerit; quem poſthac tam amentẽ fore pu

tatis, qui non illam uiam uitæ, quam ante præcipitem, & lubricam eſſe ducebat, huic plane, & ſtabili præponendã eſſe arbitretur? quod ſi talium ciuium uos, iudices, tædet, oſtendite: mutabunt ſententiam, qui potuerint: conſtituẽt, quid agant, quibus integrum eſt: nos, qui iam progreſſi ſumus, hunc exitum noſtræ temeritatis feremus. ſin hoc animo quamplurimos eſſe uultis; declarabitis hoc iudicio, quid ſentiatis. huic, huic miſero puero, ueſtro ac liberorum ueſtrorum ſupplici, iudices, hoc iudicio uiuendi præcepta dabitis. cui ſi patrem conſeruatis; qualis ipſe debeat eſſe ciuis, præſcribetis: ſin eripitis, oſtendetis bonæ rationi, & conſtanti, & graui nullum a uobis fructum eſſe propoſitum: qui uos, quoniam eſt id ætatis, ut ſenſum iam percipere poſſit ex mærore patrio, auxilium nondum patri ferre poſſit, orat, ne ſuum luctum patris lacrymis, patris mærorẽ ſuo fletu augeatis: qui etiam me intuetur, me uultu appellat, meam quodammodo flens fidem implorat, ac repetit eam, quam ego patri ſuo quondam pro ſalute patriæ ſpoponderim, dignitatem. miſerimini familiæ, iudices, miſeremini fortiſſimi patris, miſeremini filij: nomen clariſſimum, & fortiſſimum, uel generis, uel uetuſtatis, uel hominis cauſſa, reip. reſeruate.

PRO. P. SYLLA
ORATIO XXV.

M AXIME uellem, iudices, ut P. Sylla & antea dignitatis ſuæ ſplendorem obtinere, & poſt calamitatem acceptam modeſtiæ fructum aliquem potuiſſet percipere. ſed, quoniam ita tulit caſus infeſtus, ut ampliſsimo in honore cũ communi ambitionis inuidia, tum ſingulari Autronij odio euerteretur; & in his priſtinæ fortunæ reliquijs miſeris, & afflictis, tamen haberet quoſdam, quorum animos ne ſupplicio quidem ſuo ſatiare poſſet: quamquam ex huius incommodis magnam animo moleſtiam capio, tamen, in ceteris malis, facile patior oblatum mihi tempus, in quo boni uiri lenitatem meam, miſericordiamque, notam omnibus quondam, nunc quaſi intermiſſam agnoſcerent; improbi, ac perditi ciues, edomiti, atque uicti, præcipitante rep. uehementem me fuiſſe, atque fortem, conſeruata mitem, ac miſericordem faterentur. &, quoniam L. Torquatus, meus familiaris, ac neceſſarius, iudices, exiſtimauit, ſi noſtram in accuſatione ſua neceßitatem, familiaritatemq; uiolaſſet, aliquid ſe de auctoritate meæ defenſionis poſſe detrahere: cum huius periculi propulſatione coniungam defenſionem officij mei. qua quidem genere non uterer orationis, iudices, hoc tempore, ſi mea ſolum intereſſet: multis enim mihi locis & data facultas eſt, & ſæpe dabitur de mea laude dicendi. ſed, ut ille, iudices, quantum de mea auctoritate diripuiſſet, tantũ ſe de huius præſidijs deminuturum ſperauit: ſic hoc ego

ſentio, ſi mei facti rationem uobis, conſtantiamq; huius of ficij ac defenſionis probauero, cauſſam quoque me P. Syllæ probaturum. Ac primum abs te illud, L. Torquate, quæro, cur me a ceteris clariſſimis uiris, ac principibus ciuitatis in hoc officio, atque in hoc defenſionis iure ſecernas. quid enim eſt, quamobrem abs te Q. Hortenſii factum, clariſſimi uiri, atque ornatiſſimi ciuis, non reprehendatur, reprehendatur meum? nam, ſi initum eſt conſilium a P. Sylla inflammandæ ciuitatis, huius exſtinguendi imperij, delendæ urbis; mihi maiorem hæc res dolorem, quam Q. Hortenſio, mihi maius odium afferre debet? meum denique grauius eſſe iudicium, qui adiuuandus in his cauſſis, qui oppugnandus, qui defendendus, qui deſerendus eſſe uideatur? ita, inquit: tu enim inueſtigaſti, tu patefeciſti coniuratione̅, quod cum dicit, non attendit, eum, qui patefecerit, hoc curaſſe, ut id omnes uiderent, quod antea fuiſſet occultu̅. quare, iſta coniuratio ſi patefacta per me eſt, tam patet Hortenſio, quam mihi. quem cum uideas, honore hoc, auctoritate, uirtute, conſilio præditum, non dubitaſſe, quin innocentem P. Syllam defenderet: quæro, cur, qui aditus ad cauſſam Hortenſio patuerit, mihi interclusus eſſe debuerit. Quæro illud etiam, ſi me, qui defendo, reprehendendum putas eſſe; quid tandem exiſtimes de his ſummis uiris, & clariſſimis ciuibus, quorum ſtudio & dignitate celebrari hoc iudicium, & ornari, cauſſam defendi huius innocentis uides. non enim una eſt ratio defenſionis ea, quæ poſita eſt in oratione: omnes, qui adſunt, qui laborant, qui ſaluu̅ uolunt, pro ſua parte, atque auctoritate defendunt. an uero, in quibus ſubſellijs hæc ornamenta, ac lumina reip. uiderem, in his me apparere nollem, quorum ego opera illu̅

in locum, atque in hanc celſiſsimam ſedem digniatis atq; honoris, multis meis ac magnis laboribus, & periculis adſcendiſſem? Atque, ut intelligas, Torquate, quem accuſes; ſi te id offendit, quod ego, qui hoc genere quæſtionis defenderim neminem, non deſim P. Syllæ; recordare de ceteris, quos adeſſe huic uides: intelliges, & de hoc, & de ceteris iudicium meum & horum par atque unum fuiſſe. quis noſtrum adfuit Varunteio? nemo: ne hic quidem Q. Hortenſius, præſertim qui illum ſolus antea de ambitu defendiſſet: non enim iam ſe ullo officio cum illo coniunctum arbitrabatur, cum ille, tanto ſcelere commiſſo, omnium officiorum ſocietatem diremiſſet. Quis noſtrũ Ser. Syllam, quis P. Lentulum, quis M. Læcam, quis C. Cornelium defendendum putauit? quis his horum adfuit? nemo. quid ita? quia ceteris in cauſsis etiam nocentes, uiri boni, ſi neceſſarij ſunt, non defendendos eſſe non putant: in hoc crimine non ſolum leuitatis eſt culpa, uerum etiam quædam contagio ſceleris, ſi defendas eum, quem obſtrictum eſſe patriæ ſuſpicere. Quid? Autronio non ne ſodales, non collegæ ſui, non ueteres amici, quorum ille copia quondam abundarat, non hi omnes, qui ſunt in rep. principes, defuerunt? immo etiam teſtimonio plerique læſerunt. ſtatuerant tantum illud eſſe maleficium, quod non modo non occultari per ſe, ſed etiam aperiri, illuſtrariq; deberet. Quamobrem quid eſt, quod mirere, ſi cum iiſdem me in hac cauſſa uides adeſſe, cum quibus in ceteris intelligis abfuiſſe? niſi uero me unũ uis ferum præter ceteros, me aſperum, me inhumanum exiſtimari, me ſingulari immanitate, & crudelitate præditum. hanc mihi tu ſi propter res meas geſtas imponis in omni uita mea perſonam, Torquate; uehe-

menter erras. me natura miſericordem, patria ſeuerum, crudelem nec patria, nec natura eſſe uoluit. denique iſtam ipſam perſonam uehementem, & acrem, quam mihi tum tempus, & reſp. impoſuit, iam uoluntas, & natura ipſa detraxit. illa enim ad breue tempus ſeueritatem poſtulauit, hæc in omni uita ſeueritatem, lenitatemq́; deſiderat. quare nihil eſt. quod ex tanto comitatu uirorum ampliſsimorum me unum abſtrahas. ſimplex officium, atque una eſt omnium bonorum cauſſa. nihil erit, quod admirere poſthac, ſi in ea parte, in qua hos animaduerteris, me uidebis. nulla eſt enim in rep. cauſſa mea propria: tempus agendi fuit magis mihi proprium, quam cæteris; doloris uero, & timoris, & periculi fuit illa cauſſa communis. neque enim princeps tunc ad ſalutem eſſe potuiſſem, ſi eſſe alij comites noluiſſent. quare neceſſe eſt, quod mihi conſuli præcipuum fuit præter alios, id iam priuato cum cæteris eſſe commune. neque ego hoc partiendæ inuidiæ, ſed communicandæ laudis cauſſa loquor. oneris mei partem nemini impertio, gloriæ bonis omnibus. In Autronium teſtimonium dixiſti, inquit: Syllam defendis. Hoc totum eiuſmodi eſt, iudices, ut, ſi ego ſim inconſtans, ac leuis, nec teſtimonio fidem tribui conuenerit, nec defenſioni auctoritatē: ſin eſt in me ratio reip. religio priuati officij, ſtudium retinēdæ uoluntatis bonorum; nihil minus accuſator debet dicere, quam a me defendi Syllam, teſtimonio læſum eſſe Autroniū. uideor enim non ſolum ſtudium ad defendendas cauſſas, uerū opinionis aliquid, & auctoritatis afferre: qua & moderate ego utar, Iudices, & omnino non uterer, ſi ille me non coegiſſet. Duæ coniurationes abs te, Torquato, conſtituuntur, una, quæ Lepido, & Tullo coſ. patre tuo con-

ſule deſignato, facta eſſe dicitur; altera, quæ me conſule. harum in utraque Syllam dicis fuiſſe. Patris tui, fortiſſimi uiri, atque optimi conſulis, ſcis me conſilijs non interfuiſſe: ſcis me, cum mihi ſummus tecum uſus eſſet, tamen illorum expertem temporum, & ſermonum fuiſſe: credo, quod nondum penitus in rep. uerſabar, quod nondum ad propoſitum mihi finem honoris perueneram, quod mea me ambitio, & forenſis labor ab omni illa cogitatione abſtrahebat. quis ergo intererat ueſtris conſilijs? omnes hi, quos uides huic adeſſe, & in primis Q. Hortenſius: qui cum propter honorem, ac dignitatem, atq; animum eximium in remp. tum propter ſummam familiaritatem, ſummumq; amorem in patrem tuum, tum communibus, tum præcipuis patris tui periculis commouebatur. ergo iſtius coniurationis crimen defenſum ab eo eſt, qui interfuit, qui cognouit, qui particeps & conſilij ueſtri fuit, & timoris. cuius in hoc crimine propulſando cum eſſet copioſiſſima, atq; ornatiſſima oratio; tamen non minus inerat auctoritatis in ea, quam facultatis. illius igitur coniurationis, quæ facta contra uos, delata ad uos, a uobis prolata eſſe dicitur, ego teſtis eſſe non potui. nõ modo enim nihil comperi; ſed uix ad aures meas iſtius ſuſpicionis fama peruenit. qui uobiſcum in cõſilio fuerunt, qui uobiſcum illa cognorunt, quibus ipſis periculum tum conflari putabatur, qui Autronio non affuerunt, qui in illum teſtimonia grauia dixerunt, hunc defendunt, huic adſunt, in huius periculo declarant, ſe nõ crimine coniurationis, ne adeſſent ceteris, ſed hominum maleficio deterritos eſſe. mei conſulatus autem tempus, & crimen maxime coniurationis a me defendetur. atq; inter nos partitio non eſt fortuito, iudices, nec temere facta: ſed, cum

uideremus eorum criminum nos patronos adhiberi, quorũ teſtes eſſe poſſemus; uterque noſtrum id ſibi ſuſcipiendum putauit, de quo aliquid ſcire ipſe, atque exiſtimare potuiſſet. &c., quoniam de criminibus ſuperioris coniurationis Hortenſium diligenter audiſtis; de hac coniuratione, quæ me conſule facta eſt, hoc primum attendite. Multa, cum eſſem conſul, de ſummis reip. periculis audiui, multa quæſiui, multa cognoui: nullus umquam de Sylla nuncius ad me, nullum indicium, nullæ literæ prueneruni nulla ſuſpicio. multum hæc uox fortaſſe deberet ualere eius hominis, qui conſul inſidias rep. conſilio inueſtigaſſet, ueritate aperuiſſet, magnitudine animi uindicaſſet, cum ipſe nihil audiſſe de P. Sylla, nihil ſuſpicatũ eſſe diceret: ſed ego nondũ utor hac uoce ad hũc defendẽdũ; ad purgãdũ me potius utor, ut mirari Torquatus deſinat, me, qui Autronio abfuerim, Syllã defẽdere. quæ enim Autronij fuit cauſſa? quæ Syllæ eſt? ille ambitus iudicium tollere, ac diſturbare primum cõflato uoluit gladiatorum ac fugitiuorum tumultu, deinde, id quod uidimus omnes, lapidatione, atque concurſu: Sylla, ſi ſibi ſuus pudor, ac dignitas non prodeſſet, nullum auxilium requiſiuit. ille damnatus ita ſe gerebat non ſolum cõſilijs, et ſermonibus, uerum etiam adſpectu, atque uultu, ut inimicus eſſe ampliſsimis ordinibus, infeſtus bonis omnibus, hoſtis patriæ uideretur: hic ſe ita fractũ illa calamitate, atque afflictũ putauit, ut nihil ſibi ex priſtina dignitate ſupereſſe arbitraretur, niſi quod modeſtia retinuiſſet. ha uero in coniuratione quid tã cõiunctũ, quã ille cũ Catilina, cũ Lentulo? quæ tãta ſocietas ullis inter ſe rerũ optimarũ, quãta ei cũ illis ſceleris, libidinis, audaciæ? quod flagitiũ Lentulus non cum Autronio concepit? quod ſine eo-

dem illo Catilina facinus admiſit? cum interim Sylla cum eiſdem ipſis non modo noctem, ſolitudinemq; non quæreret, ſed ne mediocri quidem ſermone, & congreſſu coniungeretur. illum Allobroges, maximarum rerum ueriſſimi indices, illum multorum literæ, ac nuncij coarguerunt: Syllã interea nemo inſimulauit, nemo nominauit. poſtremo, eiecto, ſiue emiſſo iã ex urbe Catilina, ille arma miſit, cornua, tubas, falces ſigna, legiones; ille relictus intus, exſpectatus foris, Lentuli pœna compreſſus, conuertit ſe aliquãdo ad timorem, numquam ad ſanitatem: hic contra ita quieuit, ut eo tempore omni Neapoli fuerit; ubi neque homines fuiſſe putantur huius affines ſuſpicionis; & locus eſt ipſe non tam ad inflammandos calamitoſorum animos, quam ad conſolandos accommodatus. Propter hanc igitur tantã diſſimilitudinem hominum, atque cauſſarum, diſſimilem me utroque præbui. ueniebat enim ad me, & ſæpe ueniebat Autronius multis cum lacrymis ſupplex, ut ſe defenderem: & ſe meum condiſcipulum in pueritia, familiarem in adoleſcentia, collegam in quæſtura commemorabat fuiſſe: multa mea in ſe, nonnulla etiam ſua in me proferebat officia. quibus ego rebus, iudices, ita flectebar animo, atque frangebar, ut etiam ex memoria, quas ipſe mihi fecerat inſidias, deponerem: ut iam immiſſum eſſe ab eo C. Cornelium, qui me in ſedibus meis, in conſpectu uxoris meæ ac liberorum meorũ trucidaret, obliuiſcerer. quæ ſi de uno me cogitaſſet, qua mollitia ſum animi, ac lenitate, numquam mehercule illius lacrymis, ac precibus reſtitiſſem. ſed, cũ mihi patriæ, cum ueſtrorum periculorum, cũ huius urbis, cũ illorum delubrorum, atque templorum, cum puerorum infantium, cum matronarum ac uirginum ueniebat in mẽ

tem, & cum illæ infeſtæ ac funeſtæ faces, uniuerſumq; totius urbis incendium, cum tela, cum cædes, cum ciuium cruor, cum cinis patriæ uerſari ante oculos, atque animum memoria refricare cœperat; tum denique ei reſiſtebam, neque ſolum illi hoſti, ac parricidæ, ſed his etiam propinquis illius, Marcellis, patri, & filio, quorum alter apud me parẽtis grauitatẽ, alter filij ſuauitatem obtinebat: neque me arbitrabar ſine ſummo ſcelere poſſe, quod maleficiũ in alijs uindicaſſem, idem in illorum ſocio, cum ſcirẽ, defendere. atque idem neque P. Syllam ſupplicẽ ferre, neque eoſdẽ Marcellos, neque huius M. Meſſallæ, hominis neceſſarij, preces ſuſtinere potui. neque enim eſt cauſſa aduerſata naturæ; nec homo, nec res miſericordiæ meæ repugnauit: nuſquam nomen, nuſquã ueſtigium fuerat, nullũ crimẽ, nullũ indicium. ſuſcepi cauſſam, Torquate, ſuſcepi, & feci libenter, ut me, quem boni conſtantem ſemper, ut ſpero, exiſtimaſſent, eundem ne improbi quide crudelem dicerent. Hic ait ſe ille, iudices, regnum meũ ferre non poſſe. Quôd tandem Torquate, regnũ? cõſulatus, credo, mei; in quo ego imperaui nihil, ſed cõtra patribus conſcriptis, & bonis omnibus parui. quo in magiſtratu non inſtitutum eſt a me, iudices, regnum, ſed nõ permiſſum. Quẽ tũ in tanto imperio, tãta poteſtate non dicis fuiſſe regem, nunc priuatum regnare dicis? quo tandem nomine? quod, in quos teſtimonia dixiſti, inquit, damnati ſunt; quem defendis, ſperat ſe abſolutum iri. hic tibi ego de teſtimonijs meis hoc reſpondeo: ſi falſum dixerim, te in eos dixiſſe; ſin uerum, non eſſe hoc regnare. cum uerum iuratos dicas probare. de huius ſpe tantum dico, nullas a me opes P. Syllam, nullam potentiam, nihil denique, præter fidem defenſionis, exſpectare. niſi tu,

inquit, cauſſam recepiſſes, numquam mihi reſtitiſſet, ſed, indicta cauſſa, profugiſſet. ſi iam hoc tibi concedam, Q. Hortenſium, tãta grauitate hominem, ſi hos tales uiros non ſuo ſtare iudicio, ſed meo; ſi hoc tibi dem, quod credi non poteſt, niſi ego huic adeſſem, hos affuturos non fuiſſe: uter tandem rex eſt, is ne, cui innocentes homines non reſiſtunt; an is, qui calamitoſos non deſerit? At hic etiam, id quod tibi neceſſe minime fuit, facetus eſſe uoluiſti, cum Tarquinium, & Numam, & me tertium peregrinum regem eſſe dixiſti. Mitto iam de rege quærere: illud quæro, peregrinum cur me eſſe dixeris. nam, ſi ita ſum; nõ tam eſt admirandum, regem eſſe me, quia, ut tu uis, etiam peregrini reges Romæ fuerunt, quam conſulem Romæ fuiſſe peregrnum. Hoc dico, inquit, te eſſe ex municipio. Fateor, & addo etiam, ex eo municipio, unde iterũ iam ſalus huic urbi imperioq; miſſa eſt. ſed ſcire ex te peruelim, quamobrem, qui ex municipijs ueniãt, peregrini tibi eſſe uideantur. nemo enim iſtuc M. illi Catoni ſeni, cũ plurimos haberet inimicos, nemo T. Coruncanio, nemo Curioni nemo huic ipſi noſtro C. Mario, cũ ei multi inuiderent, obiecit umquam. equidem uehementer lætor, eum eſſe me, in quem tu, cum cuperes, nullam contumeliam iacere potueris, quæ non ad maximam partem ciuium conueniret. ſed tamen te a me pro magnis cauſsis noſtræ neceſsitudinis monendum eſſe etiam atque etiam puto. non poſſunt omnes eſſe patricij; ſi uerum quæris, ne curant quidem: nec ſe æquales tui propter iſtam cauſſam abs te anteiri putant. at ſi tibi nos peregrini uidemur, quorum iam & nomen, & honos inueterauit & huic urbi, & hominum famæ, ac ſermonibus: quam tibi illos competitores tuos peregrinos

ſenſæ, & aduerſæ. qui me non ſolum icirco oderunt, quod eorum conatus impios, & furorem conſceleratum repreſſi; ſed eo etiam magis, quod nihil iam ſe ſimile me uiuo conari poſſe arbitrantur. at uero quid ego miror, ſi quid ab improbis de me improbe dicitur; cum L. Torquatus, *primũ ipſe his fundamentis adoleſcentiæ iactis, ea ſpe propoſita ampliſſimæ dignitatis, deinde* L. Torquati, *fortiſſimi conſulis, conſtantiſſimi ſenatoris, ſemper optimi ciuis, filius, interdum efferatur immoderatione uerborum? qui cum ſuppreſſa uoce de ſcelere* P. Lentuli, *de audacia coniuratorum omnium dixiſſet, tantummodo ut uos, qui ea probatis, exaudire poſſetis; de ſupplicio* P. Lentuli, *de carcere magna & queribunda uoce dicebat. in quo primum illud erat abſurdum, quod cum ea, quæ leuiter dixerat, uobis probare uolebat, eos autem, qui circum iudicium ſtabat, audire nolebat; non intelligebat, ea, quæ clare diceret, ita illos audituros, quibus ſe uenditabat, ut uos quoque audiretis, qui id non probabatis. deinde alterum iam oratoris uitium, nõ uidere quid quæque cauſſa poſtulet. nihil eſt enim tam alienum ab eo, qui alterum coniurationis accuſet, quam uideri coniuratorum pœnam, mortemq́; lugere. quod cum is tribunus pl. facit qui unus uidetur ex illis ad lugendos coniuratos relictus: nec mirum eſt: difficile eſt enim tacere, cum doleas: te, ſi quid eiuſmodi facis, non modo talem adoleſcentem, ſed in ea cauſſa, in qua te uindicem coniurationis uelis eſſe, uehementer miror. Sed reprehendo tamen illud maxime, quod iſto ingenio, et prudentia præditus cauſſam reip. non tenes, qui arbitrere plebi* R. *res eas non probari, quas me conſule omnes boni pro ſalute communi geſſerunt. ecquem tu horum, qui adſunt, quibus te contra ip-*

ſorum uoluntatem uenditabas, aut tum ſceleratum ſtatuis fuiſſe, ut hæc omnia perire uoluerit; aut tam miſerum, ut & ſe perire cuperet, & nihil haberet, quod ſaluum eſſe uellet? an uero clariſſimum uirum generis ueſtri, ac nominis nemo reprehendit, qui filium ſuum uita priuauit, ut in ceteris firmaret imperium: tu remp. reprehendis, quæ domeſticos hoſtes, ne ab ijs ipſa necaretur, necauit? itaq; attende iam, Torquate, quam ego non defugiam auctoritatem conſulatus mei. maxima uoce, ut omnes exaudire poſſint, dico, ſemperq́; dicam. adeſtote omnes animis, qui adeſtis corporibus; quorum ego frequentia, magnopere lætor: erigite mentes, aureſq́; ueſtras, & me de inuidioſis rebus, ut ille putat, dicentem attendite. Ego conſul, cum exercitus perditorum ciuium, clamdeſtino ſcelere conflatus, crudeliſſimũ, & luctuoſiſſimum exitium patriæ comparaſſet; cum ad occaſum interitumq́; reip. Catilina in caſtris, in his autem templis atq; tectis dux Lentulus eſſet conſtitutus; mei conſilijs, meis laboribus, mei capitis periculis, ſine tumultu, ſine delectu, ſine armis, ſine exercitu, quinque hominibus comprehenſis, atque confeſſis, incenſione urbem, internecione ciues, uaſtitate Italiam, interitu remp. liberaui: ego uitam omnium ciuiũ, ſtatum orbis terræ, urbem hanc denique, ſedem omnium noſtrum, arcem regum ac nationum exterarum, lumen gentium, domiciliũ imperij, quinque hominum amentium ac perditorum pœna redemi. an me exiſtimaſti hæc iniuratum in iudicio non eſſe dicturũ, quæ iuratus in maxima concione dixiſſem? atq; etiam illud addam, (ne qui forte incipiat improbus ſubito te amare, Torquate, & aliquid ſperare de te) atq; ut idem omnes exaudiant, clariſſima uoce dicam. Harum omniũ rerũ, quas

ego in conſulatu pro ſalute commune ſuſcepi, & geßi, L. ille Torquatus, cum eſſet meus contubernalis in conſulatu, cum ſignifer eſſet iuuentutis, atque in prætura fuiſſet, * auctor, auditor, particeps exſtitit. cum princeps, cum auctor, cum ſignifer eſſet iuuentutis; parens eius, homo amantiſsimus patriæ, maximi animi, ſummi conſilij, ſingularis conſtantiæ, cum eſſet æger, tamen omnibus rebus illis interfuit; numquam eſt a me digreſſus; ſtudio, conſilio, auctoritate unus adiuuit plurimum, cum infirmitatem corporis animi uirtute ſuperaret. Vides ne, ut eripiam te ex improborum ſubita gratia, & reconciliem bonis omnibus? qui te & diligunt, & retinent, retinebuntq; ſemper, nec, ſi a me forte deſciueris, iccirco te a ſe, & a rep. & a tua dignitate deficere patientur. Sed iam redeo ad cauſſam: atque hoc uos, iudices, teſtor. mihi de memet ipſo tam multa dicendi neceßitas quædam impoſita eſt ab illo. nam, ſi Torquatus Syllam ſolum accuſaſſet; ego quoque hoc tempore nihil aliud agerem, niſi eum, qui accuſatus eſſet, defenderem: ſed cum ille tota illa oratione in me eſſet inuectus; & cum initio, ut dixi, defenſionem meam auctoritate ſpoliare uoluiſſet; etiã ſi dolor meus reſpondere non cogeret, tamen ipſa cauſſa hanc a me orationem flagitaſſet. Allobrogibus nominatum Syllam eſſe dicis. quis negat? at uide, quemadmodum nominatus ſit. L. Caßium dixerunt commemoraſſe, cum ceteris Autronium ſecum facere. Quæro, num Syllam dixerit Caßius: numquam. ſeſe aiunt quæſiſſe de Caßio, quid Sylla ſentiret. uidete diligentiam Gallorum, qui uitam hominum naturamq; non noſſent, ac tantum audiſſent, eos, pari calamitate qui fuerant, eſſe in eadẽ uoluntate. quid tũ? Caßius ſi reſpondiſſet idem ſentire, & ſecum facere Syllã,

tamen mihi non uideretur in hunc id criminoſum eſſe debere. quid ita? quia, qui barbaros homines ad bellum impelleret, non debebat minuere illorum ſuſpicionem, & purgare eos, de quibus illi aliquid ſuſpicarentur. non reſpondit tamen una facere Syllam: etenim eſſet abſurdum, cum ceteros ſua ſponte nominaſſet, mentionem Syllæ facere nullam, niſi admonitum, & interrogatum. niſi forte ueriſimile eſt, P. Syllæ nomen in memoria Caßio non fuiſſe ſi nobilitas hominis, ſi afflicta fortuna, ſi reliquiæ priſtinæ dignitatis non tã illuſtres fuiſſent; tamen Autronij cõmemoratio memoriã Syllæ retuliſſet: etiã, ut arbitror, cũ auctoritates principum coniurationis ad incitandos animos Allobrogum colligeret Caßius, & cum ſciret exteras nationes maxime nobilitate moueri, non prius Autronium, quam Syllam, nominaſſet. Iam uero illud probari minime poteſt, Gallos, Autronio nominato, putaſſe propter calamitatis ſimilitudinem ſibi aliquid de Sylla eſſe quærendum; Caßio; ſi hic eſſet in eodem ſcelere, ne cum appellaſſet quidem Autronium, huius in mentem uenire potuiſſe. ſed tamen quid reſpondit de Sylla Caßius? ſe neſcire certum. Non purgat, inquit. Dixi antea: ne ſi argueret quidem tum denique, cum eſſet interrogatus, mihi criminoſum uideretur. ſed ego in iudicijs, & quæſtionibus non hoc quærendum arbitror: num purgetur aliquis, ſed num arguatur. etenim, cum negat ſe ſcire Caßius, utrum ſubleuat Syllam, an ſatis probat ſe neſcire? ſubleuat apud Gallos: quid ita? ne indicent? quid? ſi periculum eſſe putaſſet, ne ulli umquam indicarent, de ſe ipſo confeſſus eſſet? Neſciuit. Credo, iudices, celatum eſſe Caßium de Sylla uno: nam de ceteris certe ſciebat, & ea domi eius pleraque conflata eſſe conſtabat. qui

negare noluit eſſe in eo numero Syllam, quo plus ſpei Gallis daret; dicere autem falſum non auſus eſt; neſcire dixit. atqui hoc perſpicuum eſt, cum is, qui de omnibus ſcierit, de Sylla ſe ſcire negarit, eandem uim eſſe negationis huius, quam ſi extra coniurationem hunc eſſe ſe ſcire dixiſſet. nam, cuius ſcientiam de omnibus conſtat fuiſſe, eius ignoratio de aliquo purgatio debet uideri. ſed iam non quæro, purget ne Caßius Syllam; illud mihi tantum ſatis eſt, contra Syllam nihil eſſe in iudicio. Excluſus hac criminatione Torquatus, rurſus in me irruit, me accuſat: ait me aliter, ac dictum eſt, in tabulas publicas retuliſſe. O dij immortales (uobis enim tribuam, quæ ueſtra ſunt: nec uero poſſum meo tantum ingenio dare, ut tot res, tantas, tam uarias, tam repentinas, in illa turbulentißima tẽpeſtate reip. mea ſponte diſpexerim) uos profecto animum meũ tum cõſeruandæ patriæ cupiditate incendiſtis: uos me ab omnibus ceteris cogitationibus ad unam ſalutem reip. contuliſtis: uos denique, in tantis tenebris erroris, & inſcientiæ, clarißimum lumen prætuliſtis menti meæ. uidi ego hoc, iudices; niſi, recenti memoria ſenatus, auctoritatem huius indicij monumentis publicis teſtatus eſſem, fore ut aliquando non Torquatus, neque Torquati quiſpiam ſimilis, (nã id me multum fefellit) ſed aliquis patrimonio naufragus, inimicus otij, bonorum hoſtis, aliter indicata hæc eſſe diceret, quo facilius, uento aliquo in optimum quemque excitato, poſſet in malis reip. portum ſuorum malorum aliquẽ inuenire. itaque, introductis in ſenatum indicibus, conſtitui ſenatores, qui omnia indicum dicta, interrogata, reſponſa perſcriberent: at quos uiros? non ſolum ſumma uirtute, & fide, cuius generis in ſenatu facultas maxima, ſed

etiam quos ſciebam memoria, ſcientia, conſuetudine, & celeritate ſcribendi facillime, quæ dicerentur, perſequi poſſe; C. Coſconium, qui tunc erat prætor, M. Meſſallã, qui tum præturam petebat; P. Nigidium, Ap. Claudium, credo eſſe neminem, qui his omnibus aut uere referendis, aut etiam ſcribendis putet ingenium defuiſſe. Quid deinde, quid feci? cum ſcirem ita indicium in tabulas publicas relatum, ut illæ tabulæ priuata tamen cuſtodia more maiorum continerentur: non occultaui, non continui domi, ſed deſcribi ab omnibus ſtatim librarijs, diuidi paßim, & peruulgari, atque edi populo R. imperaui: diuiſi toti Italiæ, diuiſi in omnes prouincias: eius indicij, e quo ſalus oblata eſſet omnibus, expertem eſſe neminem uolui. itaque dico locum in orbe terrarum eſſe nullum, quo in loco populi R. nomen ſit, quin eodem perſcriptum hoc indicium peruenerit. in quo ego tam ſubito, & exiguo, & turbido tempore multa diuinitus, ita, ut dixi, non mea ſponte prouidi: primum, ne qui poſſet tantum aut de reip. aut de alicuius periculo meminiſſe, quantum uellet: deinde, ne cui liceret umquam reprehendere illud indicium, aut temere creditum criminari: poſtremo, ne quid iam a me, ne quid ex meis commentarijs quæreretur; ne aut obliuio mea, aut memoria uideretur nimia: ne denique aut negligentia turpis, aut diligentia crudelis putaretur. Sed tamen abs te, Torquate, quæro, cum indicatus tuus inimicus eſſet; & eſſet eius rei frequens ſenatus, & recens memoria teſtis; tibi, meo familiari, & contubernali, prius etiam edituri fuerint indicium ſcribæ mei, ſi uoluiſſes, quam in codicem retuliſſent: cum uideres aliter fieri, cur tacuiſti? paſſus es? non mecum, aut cum familiari meo que-

ſtus es? aut, quoniam tam facile inueheris in amicos, iracundius, aut uehementius expoſtulaſti? tu, cum tua uox nũquam ſit audita; cum, indicio lecto, deſcripto, diuulgato, quieueris, tacueris; repente tantam rem enunciare audeas, & in eum locum te deducas, ut ante, quam me commutati indicij coargueris, te ſummæ negligentiæ tuo iudicio conuictũ eſſe fateare? mihi cuiuſquam ſalus tanti fuiſſet, ut meã negligerem? per me ego ueritatem patefactam contaminarem aliquo mendacio? quemquã denique ego iuuarem, a quo & crudeles inſidias in remp. factas, & in me potiſſimum conſulem putarem? quod ſi iam eſſem oblitus ſeueritatis, & conſtantiæ meæ, tam ne amens eram, ut, cũ literæ poſteritatis cauſſa repertæ ſint, quæ ſubſidio obliuioni eſſe poſſent, ego recentem putarem memoriam cuncti ſenatus commentario meo poſſe ſuperari? fero ego te, Torquate, iam diu dum, fero, & nonnumquam animum incitatum adulciſcendam orationem tuam reuoco ipſe, & reflecto: permitto aliquid iracũdiæ tuæ, do adoleſcentiæ, cedo amicitiæ, tribuo parenti: ſed, niſi aliquem modũ uitæ conſtitueris, coges oblitũ me noſtræ amicitiæ habere rationẽ meæ dignitatis. nemo umquam me tenuiſſima ſuſpicione perſtrinxit, quem non præuerterim. ſed mihi hoc credas uelim: non ijs libentiſſime ſoleo reſpondere, quos mihi uideor facillime poſſe ſuperare. tu, quoniam minime ignoras conſuetudinem dicendi meam, noli hac noua lenitate abuti mea: noli aculeos orationis meæ, qui reconditi ſunt, excuſſos arbitrari: noli id putare omnino a me eſſe omiſſum, ſi quid eſt tibi remiſſum, atque conceſſum. cum illæ ualent apud me excuſationes iniuriæ tuæ, iratus animus tuus, ætas, amicitia noſtra: tũ nondũ ſtatuo te uiriũ ſatis habere, ut ego tecũ luctari, & congredi

debeã. quod ſi eſſes uſu atq; ætate robuſtior, eſſem idem, qui ſoleo, cum ſum laceßitus: nunc tecum ſic agam, tuliſſe ut potius iniuriam, quam retuliſſe gratiam uidear. Neq; uero, quid mihi iraſcare, intelligere poſſum. ſi quod eum defendo, quem tu accuſas: cur tibi quoque ipſe non ſuccenſeo, qui accuſes eum, quem ego defendo? Inimicum, inquis, accuſo meum. Et amicum ego defendo meum. Non debes tamen quemquam in coniurationis quæſtione defendere. Immo nemo magis eum, de quo nihil eſt ſuſpicatus, quam is, qui de alijs multa cogitauit. Cur dixiſti teſtimonium in alios? Quia coactus. Cur damnati ſunt? Quia creditum eſt. Regnum eſt, dicere in quem uelis, ac defendere quem uelis. Immo ſeruitus eſt, non dicere in quem uelis, ac defendere quem uelis. ac, ſi cõſiderare cœperis, utrum magis mihi hoc neceſſe fuerit facere, an tibi; intelliges, honeſtius te inimicitiarum modo ſtatuere potuiſſe, quam me humanitatis. an uero, cũ honos agebatur amplißimus familiæ ueſtræ, hoc eſt conſulatus parentis tui, ſapientißimus uir familiarißimus ſuis non ſuccẽſuit pater tuus, cum Syllam et defenderent, & laudarent? intelligebat hanc nobis a maioribus eſſe traditam diſciplinã, ut nullius amicitia ad propulſanda pericula impediremur. & erat huic iudicio longe dißimilis illa contentio. tum, afflicto P. Sylla, conſulatus uobis pariebatur, ſicuti partus eſt: honoris erat certamen: ereptum repetere uos clamitabatis, ut uicti in campo, in foro uinceretis: tum qui contra uos pro huius ſalute pugnabant, amicißimi ueſtri, quibus non iraſcebamini, conſulatũ uobis eripiebant, honori ueſtro repugnabant; et tamẽ id inuiolata ueſtra amicitia, integro officio, ueteri exemplo, atque inſtituto optimi cuiuſque faciebant. ego uero

tem, & cum illæ infeſtæ ac funeſtæ faces, uniuerſumq́; totius urbis incendium, cum tela, cum cædes, cum ciuium cruor, cum cinis patriæ uerſari ante oculos, atque animum memoria refricare cœperat; tum denique ei reſiſtebam, neque ſolum illi hoſti, ac parricidæ, ſed his etiam propinquis illius, Marcellis, patri, & filio, quorum alter apud me parẽtis grauitatẽ, alter filij ſuauitatem obtinebat: neque me arbitrabar ſine ſummo ſcelere poſſe, quod maleficiũ in alijs uindicaſſem, idem in illorum ſocio, cum ſcirẽ, defendere. atque idem neque P. Syllam ſupplicẽ ferre, neque eoſdẽ Marcellos, neque huius M. Meſſallæ, hominis neceſſarij, preces ſuſtinere potui. neque enim eſt cauſſa aduerſata naturæ; nec homo, nec res miſericordiæ meæ repugnauit: nuſquam nomen, nuſquã ueſtigium fuerat, nullũ crimẽ, nullũ indicium. ſuſcepi cauſſam, Torquate, ſuſcepi, & feci libenter, ut me, quem boni conſtantem ſemper, ut ſpero, exiſtimaſſent, eundem ne improbi quide crudelem dicerent. Hic ait ſe ille, iudices, regnum meũ ferre non poſſe. Quòd tandem Torquate, regnũ? cõſulatus, credo, mei; in quo ego imperaui nihil, ſed cõtra patribus conſcriptis, & bonis omnibus parui. quo in magiſtratu non inſtitutum eſt a me, iudices, regnum, ſed nõ permiſſum. Quẽ tũ in tanto imperio, tãta poteſtate non dicis fuiſſe regem, nunc priuatum regnare dicis? quo tandem nomine? quod, in quos teſtimonia dixiſti, inquit, damnati ſunt; quem defendis, ſperat ſe abſolutum iri. hic tibi ego de teſtimonijs meis hoc reſpondeo: ſi falſum dixerim, te in eos dixiſſe; ſin uerum, non eſſe hoc regnare. cum uerum iuratos dicas probare. de huius ſpe tantum dico, nullas a me opes P. Syllam, nullam potentiam, nihil denique, præter fidem defenſionis, exſpectare. niſi tu,

inquit, cauſſam recepiſſes, numquam mihi reſtitiſſet, ſed, indicta cauſſa, profugiſſet. ſi iam hoc tibi concedam, Q. Hortenſium, tãta grauitate hominem, ſi hos tales uiros non ſuo ſtare indicio, ſed meo; ſi hoc tibi dem, quod credi non poteſt, niſi ego huic adeſſem, hos affuturos non fuiſſe: uter tandem rex eſt, is ne, cui innocentes homines non reſiſtunt; an is, qui calamitoſos non deſerit? At hic etiam, id quod tibi neceſſe minime fuit, facetus eſſe uoluiſti, cum Tarquinium, & Numam, & me tertium peregrinum regem eſſe dixiſti. Mitto iam de rege quærere: illud quæro, peregrinum cur me eſſe dixeris. nam, ſi ita ſum; nõ tam eſt admirandum, regem eſſe me, quia, ut tu uis, etiam peregrini reges Romæ fuerunt, quam conſulem Romæ fuiſſe peregrinum. Hoc dico, inquit, te eſſe ex municipio. Fateor, & addo etiam, ex eo municipio, unde iterũ iam ſalus huic urbi imperioq; miſſa eſt. ſed ſcire ex te peruelim, quamobrem, qui ex municipijs ueniãt, peregrini tibi eſſe uideantur. nemo enim iſtuc M. illi Catoni ſeni, cũ plurimos haberet inimicos, nemo T. Coruncanio, nemo Curioni nemo huic ipſi noſtro C. Mario, cũ ei multi inuiderent, obiecit umquam. equidem uehementer lætor, eum eſſe me, in quem tu, cum cuperes, nullam contumeliam iacere potueris, quæ non ad maximam partem ciuium conueniret. ſed tamen te a me pro magnis cauſsis noſtræ neceſsitudinis monendum eſſe etiam atque etiam puto. non poſſunt omnes eſſe patricij; ſi uerum quæris, ne curant quidem: nec ſe æquales tui propter iſtam cauſſam abs te anteiri putant. at ſi tibi nos peregrini uidemur, quorum iam & nomen, & honos inueterauit & huic urbi, & hominum famæ, ac ſermonibus: quam tibi illos competitores tuos peregrinos

uideri neceſſe erit, qui iam ex tota Italia delecti tecum de honore, & de omni dignitate contendunt? quorum caue tu quemquam peregrinum appelles; ne peregrinorum ſuffragijs obruare, qui ſi attulerint neruos, et induſtriã; mihi crede, excutient tibi iſtam uerborũ iactationẽ, & te ex ſomno ſæpe excitabunt, nec patientur ſe abs te, niſi uirtute uincentur, honore ſuperari. ac ſi, iudices, ceteris patricijs me & uos peregrinos uideri oporteret: a Torquato tamen hoc uitium ſileretur. eſt enim ipſe a materno genere municipalis, honeſtiſſimi ac nobiliſſimi generis, ſed tamen Aſculani. aut igitur doceat Picentes ſolos nõ eſſe peregrinos; aut gaudeat ſuo generi me meum non anteponere. Quare neque me peregrinũ poſthac dixeris, ne grauius refutere; neque regẽ, ne derideare. niſi forte regiũ tibi uidetur, ita uiuere, ut non modo homini, ſed ne cupiditati quidem ulli ſeruias; contemnere omnes libidines; non auri, non argenti, nõ ceterarum rerũ indigere; in ſenatu ſentire libere; populi utilitati magis conſulere, quam uoluntati; nemini cedere; multis obſiſtere ſi hoc putas eſſe regium; me regem confiteor eſſe. ſin te potentia mea, ſi dominatio, ſi denique aliquod dictum arrogans, aut ſuperbum mouet: quin tu id potius profers, quam uerbi inuidiam; contumeliamq; maledicti? ego, tantis a me beneficijs in rep. poſitis, ſi nullum aliud mihi præmium a ſenatu populoq; R. niſi honeſtum otium poſtularem, quis non concederet? ſibi haberent honores, ſibi imperia, ſibi prouincias, ſibi triumphos, ſibi alia præclaræ laudis inſignia: mihi liceret eius urbis, quam conſeruaſſem, cõſpectu, trãquillo animo, & quieto, frui. quid ſi hoc nõ poſtulo; ſi ille labor meus priſtinus, ſi ſolicitudo, ſi operæ, ſi uigilæ deſeruiunt amicis, præſto ſunt omni-

bus; ſi neque amici in foro requirunt ſtudium meum, neque reſp. in curia; ſi me non modo rerum geſtarum uacatio, ſed neque honoris, neque ætatis excuſatio uindicat a labore; ſi uoluntas mea, ſi induſtria, ſi domus, ſi animus, ſi aures patēt omnibus, ſi mihi ne ad ea quidem, quæ pro ſalute omniū geſſi, recordādā, & cogitādā quidquam relinquitur temporis: tamen hoc regnum appellabitur? cuius uicarius qui uelit eſſe, inueniri nemo poteſt; longe abeſt regni ſuſpicio. ſi quæris, qui ſint Romæ regnum occupare conati; ut ne replices annalium memoriā, ex domeſticis imaginibus inuenies. res enim geſtæ, credo, meæ me nimis extulerunt, ac mihi neſcio quos ſpiritus attulerunt. quibus de rebus tā claris, tam immortalibus, iudices, hoc poſſum dicere, me, qui e ſummis eripuerim periculis urbem hanc, & uitam omnium ciuium, ſatis adeptum fore, ſi ex hoc tanto in omnes mortales beneficio nullum in me periculum redundabit. etenim, in qua ciuitate res tātas geſſerim, memini; & in qua urbe, intelligo, plenum forum eſt eorum hominum, quos ego a ueſtris ceruicibus depuli, iudices, a meis non remoui. niſi uero paucos fuiſſe arbitramini, qui conari, aut ſperare poſſent ſe tantum imperium poſſe delere. horum ego faces eripere de manibus, & gladios extorquere potui, ſicut feci: uoluntates uero conſceleratas ac nefarias nec ſanare potui, nec tollere. quare non ſum neſcius, quanto periculo uiuam in tanta multitudine improborū, cum mihi uni cū omnibus improbis æternum uideā bellum eſſe ſuſceptum. quod ſi illis meis præſidijs forte inuides; & ſi ea tibi regia uidentur, quod omnes boni omnium generum, atque ordinum ſuam ſalutē cum mea coniungunt: conſolare te, quod omnium mentes improborum mihi uni maxime ſunt in

ſenſæ, & aduerſæ. qui me non ſolum iccirco oderunt, quod eorum conatus impios, & furorem conſceleratum repreſſi; ſed eo etiam magis, quod nihil iam ſe ſimile me uiuo conari poſſe arbitrantur. at uero quid ego miror, ſi quid ab improbis de me improbe dicitur; cum L. Torquatus, primū ipſe his fundamentis adoleſcentiæ iactis, ea ſpe propoſita ampliſſimæ dignitatis, deinde L. Torquati, fortiſſimi conſulis, conſtantiſſimi ſenatoris, ſemper optimi ciuis, filius, interdum efferatur immoderatione uerborum? qui cum ſuppreſſa uoce de ſcelere P. Lentuli, de audacia coniuratorum omnium dixiſſet, tantummodo ut uos, qui ea probatis, exaudire poſſetis; de ſupplicio P. Lentuli, de carcere magna & queribunda uoce dicebat. in quo primum illud erat abſurdum, quod cum ea, quæ leuiter dixerat, uobis probare uolebat, eos autem, qui circum iudicium ſtabat, audire nolebat; non intelligebat, ea, quæ clare diceret, ita illos audituros, quibus ſe uenditabat, ut uos quoque audiretis, qui id non probabatis. deinde alterum iam oratoris uitium, nō uidere quid quæque cauſſa poſtulet: nihil eſt enim tam alienum ab eo, qui alterum coniurationis accuſet, quam uideri coniuratorum pœnam, mortemq́; lugere. quod cum is tribunus pl. facit qui unus uidetur ex illis ad lugendos coniuratos relictus: nec mirum eſt: difficile eſt enim tacere, cum doleas: te, ſi quid eiuſmodi facis, non modo talem adoleſcentem, ſed in ea cauſſa, in qua te uindicem coniurationis uelis eſſe, uehementer miror. Sed reprehendo tamen illud maxime, quod iſto ingenio, et prudentia præditus cauſſam reip. non tenes, qui arbitrere plebi R. res eas non probari, quas me conſule omnes boni pro ſalute communi geſſerunt: ecquem tu horum, qui adſunt. quibus te contra ip-

ſorum uoluntatem uenditabas, aut tum ſceleratum ſtatuis fuiſſe, ut hæc omnia perire uoluerit; aut tam miſerum, ut & ſe perire cuperet, & nihil haberet, quod ſaluum eſſe uellet? an uero clariſſimum uirum generis ueſtri, ac nominis nemo reprehendit, qui filium ſuum uita priuauit, ut in ceteris firmaret imperium: tu remp. reprehendis, quæ domeſticos hoſtes, ne ab ijs ipſa necaretur, necauit? itaq; attende iam, Torquate, quam ego non defugiam auctoritatem conſulatus mei. maxima uoce, ut omnes exaudire poſſint, dico, ſemperq́; dicam. adeſtote omnes animis, qui adeſtis corporibus; quorum ego frequentia, magnopere lætor: erigite mentes, auresq́; ueſtras, & me de inuidioſis rebus, ut ille putat, dicentem attendite. Ego conſul, cum exercitus perditorum ciuium, clamdeſtino ſcelere conflatus, crudeliſſimũ, & luctuoſiſſimum exitium patriæ comparaſſet; cum ad occaſum interitumq́; reip. Catilina in caſtris, in his autem templis atq; tectis dux Lentulus eſſet conſtitutus; mei conſilijs, meis laboribus, mei capitis periculis, ſine tumultu, ſine delectu, ſine armis, ſine exercitu, quinque hominibus comprehenſis, atque confeſſis, incenſione urbem, internecione ciues, uaſtitate Italiam, interitu remp. liberaui: ego uitam omnium ciuiũ, ſtatum orbis terræ, urbem hanc denique, ſedem omnium noſtrum, arcem regum ac nationum exterarum, lumen gentium, domiciliũ imperij, quinque hominum amentium ac perditorum pœna redemi. an me exiſtimaſti hæc iniuratum in iudicio non eſſe dicturũ, quæ iuratus in maxima concione dixiſſem? atq; etiam illud addam, (ne qui forte incipiat improbus ſubito te amare, Torquate, & aliquid ſperare de te) atq; ut idem omnes exaudiant, clariſſima uoce dicam. Harum omniũ rerũ, quas

ego in conſulatu pro ſalute commune ſuſcepi, & geßi, L. ille Torquatus, cum eſſet meus contubernalis in conſulatu, cum ſignifer eſſet iuuentutis, atque in prætura fuiſſet, * auctor, auditor, particeps exſtitit. cum princeps, cum auctor, cum ſignifer eſſet iuuentutis; parens eius, homo amantißimus patriæ, maximi animi, ſummi conſilij, ſingularis conſtantiæ, cum eſſet æger, tamen omnibus rebus illis interfuit; numquam eſt a me digreſſus; ſtudio, conſilio, auctoritate unus adiuuit plurimum, cum infirmitatem corporis animi uirtute ſuperaret. Vides ne, ut eripiam te ex improborum ſubita gratia, & reconciliem bonis omnibus? qui te & diligunt, & retinent, retinebuntq; ſemper, nec, ſi a me forte deſciueris, iccirco te a ſe, & a rep. & a tua dignitate deficere patientur. Sed iam redeo ad cauſſam: atque hoc uos, iudices, teſtor. mihi de memet ipſo tam multa dicendi neceßitas quædam impoſita eſt ab illo. nam, ſi Torquatus Syllam ſolum accuſaſſet; ego quoque hoc tempore nihil aliud agerem, niſi eum, qui accuſatus eſſet, defenderem: ſed cum ille tota illa oratione in me eſſet inuectus; & cum initio, ut dixi, defenſionem meam auctoritate ſpoliare uoluiſſet; etiã ſi dolor meus reſpondere non cogeret, tamen ipſa cauſſa hanc a me orationem flagitaſſet. Allobrogibus nominatum Syllam eſſe dicis. quis negat? at uide, quemadmodum nominatus ſit. L. Caßium dixerunt commemoraſſe, cum ceteris Autronium ſecum facere. Quæro, num Syllam dixerit Caßius: numquam. ſeſe aiunt quæſiſſe de Caßio, quid Sylla ſentiret. uidete diligentiam Gallorum, qui uitam hominum naturamq; non noſſent, ac tantum audiſſent, eos, pari calamitate qui fuerant, eſſe in eadẽ uoluntate. quid tũ? Caßius ſi reſpondiſſet idem ſentire, & ſecum facere Syllã;

tamen mihi non uideretur in hunc id criminoſum eſſe debere. quid ita? quia. qui barbaros homines ad bellum impelleret, non debebat minuere illorum ſuſpicionem, & purgare eos, de quibus illi aliquid ſuſpicarentur. non reſpondit tamen una facere Syllam: etenim eſſet abſurdum, cum ceteros ſua ſponte nominaſſet, mentionem Syllæ facere nullam, niſi admonitum, & interrogatum. niſi forte uerisimile eſt, P. Syllæ nomen in memoria Caßio non fuiſſe. ſi nobilitas hominis, ſi afflicta fortuna, ſi reliquiæ priſtinæ dignitatis non tã illuſtres fuiſſent; tamen Autronij cõmemoratio memoriã Syllæ retuliſſet: etiã, ut arbitror, cũ auctoritates principum coniurationis ad incitandos animos Allobrogum colligeret Caßius, & cum ſciret exteras nationes maxime nobilitate moueri, non prius Autronium, quam Syllam, nominaſſet. Iam uero illud probari minime poteſt, Gallos, Autronio nominato, putaſſe propter calamitatis ſimilitudinem ſibi aliquid de Sylla eſſe quærendum; Caßio; ſi hic eſſet in eodem ſcelere, ne cum appellaſſet quidem Autronium, huius in mentem uenire potuiſſe. ſed tamen quid reſpondit de Sylla Caßius? ſe neſcire certum. Non purgat, inquit. Dixi antea: ne ſi argueret quidem tum denique, cum eſſet interrogatus, mihi criminoſum uideretur. ſed ego in iudicijs, & quæſtionibus non hoc quærendum arbitror: num purgetur aliquis, ſed num arguatur. etenim, cum negat ſe ſcire Caßius, utrum ſubleuat Syllam, an ſatis probat ſe neſcire? ſubleuat apud Gallos: quid ita? ne indicent? quid? ſi periculum eſſe putaſſet, ne ulli umquam indicarent, de ſe ipſo confeſſus eſſet? Neſciuit. Credo, iudices, celatum eſſe Caßium de Sylla uno: nam de ceteris certe ſciebat, & ea domi eius pleraque conflata eſſe conſtabat. qui

negare noluit eſſe in eo numero Syllam, quo plus ſpei Gal lis daret; dicere autem falſum non auſus eſt; neſcire dixit. atqui hoc perſpicuum eſt, cum is, qui de omnibus ſcierit, de Sylla ſe ſcire negarit, eandem uim eſſe negationis huius, quam ſi extra coniurationem hunc eſſe ſe ſcire dixiſſet. nam, cuius ſcientiam de omnibus conſtat fuiſſe, eius ignoratio de aliquo purgatio debet uideri. ſed iam non quæro, purget ne Caßius Syllam; illud mihi tantum ſatis eſt, contra Syllam nihil eſſe in iudicio. Excluſus hac criminatione Torquatus, rurſus in me irruit, me accuſat: ait me aliter, ac dictum eſt, in tabulas publicas retuliſſe. O dij immortales (uobis enim tribuam, quæ ueſtra ſunt: nec uero poſſum meo tantum ingenio dare, ut tot res, tantas, tam uarias, tam repentinas, in illa turbulentißima tẽpeſtate reip. mea ſponte diſpexerim) uos profecto animum meũ tum cõſeruandæ patriæ cupiditate incendiſtis: uos me ab omnibus ceteris cogitationibus ad unam ſalutem reip. contuliſtis: uos denique, in tantis tenebris erroris, & inſcientiæ, clarißimum lumen prætuliſtis menti meæ: uidi ego hoc, iudices; niſi, recenti memoria ſenatus, auctoritatem huius indicij monumentis publicis teſtatus eſſem, fore ut aliquando non Torquatus, neque Torquati quiſpiam ſimilis, (nã id me multum fefellit) ſed aliquis patrimonio naufragus, inimicus otij, bonorum hoſtis, aliter indicata hæc eſſe diceret, quo facilius, uento aliquo in optimum quemque excitato, poſſet in malis reip. portum ſuorum malorum aliquẽ inuenire. itaque, introductis in ſenatum indicibus, conſtitui ſenatores, qui omnia indicum dicta, interrogata, reſponſa perſcriberent: at quos uiros? non ſolum ſumma uirtute, & fide, cuius generis in ſenatu facultas maxima, ſed

etiam quos ſciebam memoria, ſcientia, conſuetudine, & celeritate ſcribendi facillime, quæ dicerentur, perſequi poſſe; C. Coſconium, qui tunc erat prætor, M. Meſſallã, qui tum præturam petebat; P. Nigidium, Ap. Claudium, credo eſſe neminem, qui his omnibus aut uere referendis, aut etiam ſcribendis putet ingenium defuiſſe. Quid deinde, quid feci? cum ſcirem ita indicium in tabulas publicas relatum, ut illæ tabulæ priuata tamen cuſtodia more maiorum continerentur: non occultaui, non continui domi, ſed deſcribi ab omnibus ſtatim librarijs, diuidi paßim, & peruulgari, atque edi populo R. imperaui: diuiſi toti Italiæ, diuiſi in omnes prouincias: eius indicij, e quo ſalus oblata eſſet omnibus, expertem eſſe neminem uolui. itaque dico locum in orbe terrarum eſſe nullum, quo in loco populi R. nomen ſit, quin eodem perſcriptum hoc indicium peruenerit. in quo ego tam ſubito, & exiguo, & turbido tempore multa diuinitus, ita, ut dixi, non mea ſponte prouidi: primum, ne qui poſſet tantum aut de reip. aut de alicuius periculo meminiſſe, quantum uellet: deinde, ne cui liceret umquam reprehendere illud indicium, aut temere creditum criminari: poſtremo, ne quid iam a me, ne quid ex meis commentarijs quæreretur; ne aut obliuio mea, aut memoria uideretur nimia: ne denique aut negligentia turpis, aut diligentia crudelis putaretur. Sed tamen abs te, Torquate, quæro, cum indicatus tuus inimicus eſſet; & eſſet eius rei frequens ſenatus, & recens memoria teſtis; tibi, meo familiari, & contubernali, prius etiam edituri fuerint indicium ſcribæ mei, ſi uoluiſſes, quam in codicem retuliſſent: cum uideres aliter fieri, cur tacuiſti? paſſus es? non mecum, aut cum familiari meo que-

ſtus es? aut, quoniam tam facile inueheris in amicos, iracundius, aut uehementius expoſtulaſti? tu, cum tua uox nũquam ſit audita; cum, indicio lecto, deſcripto, diuulgato, quieueris, tacueris; repente tantam rem enunciare audeas, & in eum locum te deducas, ut ante, quam me commutati indicij coargueris, te ſummæ negligentiæ tuo iudicio conuictũ eſſe fateare? mihi cuiuſquam ſalus tanti fuiſſet, ut meã negligerem? per me ego ueritatem patefactam contaminarem aliquo mendacio? quemquã denique ego iuuarem, a quo & crudeles inſidias in remp. factas, & in me potiſſimum conſulem putarem? quod ſi iam eſſem oblitus ſeueritatis, & conſtantiæ meæ, tam ne amens eram, ut, cũ literæ poſteritatis cauſſa repertæ ſint, quæ ſubſidio obliuioni eſſe poſſent, ego recentem putarem memoriam cuncti ſenatus commentario meo poſſe ſuperari? fero ego te, Torquate, iam dudum, fero, & nonnumquam animum incitatum ad ulciſcendam orationem tuam reuoco ipſe, & reflecto: permitto aliquid iracũdiæ tuæ, do adoleſcentiæ, cedo amicitiæ, tribuo parenti: ſed, niſi aliquem modũ uitæ conſtitueris, coges oblitũ me noſtræ amicitiæ habere rationẽ meæ dignitatis. nemo umquam me tenuiſſima ſuſpicione perſtrinxit, quem non prauerterim. ſed mihi hoc credas uelim: non ijs libentiſſime ſoleo reſpondere, quos mihi uideor facillime poſſe ſuperare. tu, quoniam minime ignoras conſuetudinem dicendi meam, noli hac noua lenitate abuti mea: noli aculeos orationis meæ, qui reconditi ſunt, excuſſos arbitrari: noli id putare omnino a me eſſe omiſſum, ſi quid eſt tibi remiſſum, atq; conceſſum. cum illæ ualent apud me excuſationes iniuriæ tuæ, iratus animus tuus, ætas, amicitia noſtra: tũ nondũ ſtatuo te uiriũ ſatis habere, ut ego tecũ luctari, & congredi

debeã. quod ſi eſſes uſu atq; ætate robuſtior, eſſem idem, qui ſoleo, cum ſum laceſſitus: nunc tecum ſic agam, tuliſſe ut potius iniuriam, quam retuliſſe gratiam uidear. Neq; uero, quid mihi iraſcare, intelligere poſſum. ſi quod eum defendo, quem tu accuſas: cur tibi quoque ipſe non ſuccenſeo, qui accuſes eum, quem ego defendo? Inimicum, inquis, accuſo meum. Et amicum ego defendo meum. Non debes tamen quemquam in coniurationis quæſtione defendere. Immo nemo magis eum, de quo nihil eſt ſuſpicatus, quam is, qui de alijs multa cogitauit. Cur dixiſti teſtimonium in alios? Quia coactus. Cur damnati ſunt? Quia creditum eſt. Regnum eſt, dicere in quem uelis, ac defendere quem uelis. Immo ſeruitus eſt, non dicere in quem uelis, ac defendere quem uelis. ac, ſi cõſiderare cœperis, utrum magis mihi hoc neceſſe fuerit facere, an tibi; intelliges, honeſtius te inimicitiarum modo ſtatuere potuiſſe, quam me humanitatis. an uero, cũ honos agebatur ampliſſimus familiæ ueſtræ, hoc eſt conſulatus parentis tui, ſapientiſſimus uir familiariſſimus ſuis non ſuccẽſuit pater tuus, cum Syllam et defenderent, & laudarent? intelligebat hanc nobis a maioribus eſſe traditam diſcip'inã, ut nullius amicitia ad propulſanda pericula impediremur. & erat huic iudicio longe diſſimilis illa contentio. tum, afflicto P. Sylla, conſulatus uobis pariebatur, ſicuti partus eſt: honoris erat certamen: ereptum repetere uos clamitabatis, ut uicti in campo, in foro uinceretis: tum qui contra uos pro huius ſalute pugnabant, amiciſſimi ueſtri, quibus non iraſcebamini, conſulatũ uobis eripiebant, honori ueſtro repugnabant; et tamẽ id inuiolata ueſtra amicitia, integro officio, ueteri exemplo, atque inſtituto optimi cuiuſque faciebant. ego uero

quibus ornamentis aduerſor tuis? aut cui dignitate ueſtræ repugno? quid eſt, quod iam ab hoc expetas? honor ad patrem, inſignia honoris ad te delata ſunt. tu ornatus ærumnis uenis ad eum lacerandum, quem interemiſti: ego iacentem & ſpoliatum defendo, & protego. atque hic tu & reprehendis me, quia defendam, & iraſceris: ego autem non modo tibi non iraſcor, ſed ne reprehendo quidem factum tuum. te enim exiſtimo tibi ſtatuiſſe, quid faciendum putares, & ſatis idoneum officij iudicem poſuiſſe. At accuſat C. Cornelij filius; idemq́; ualere debet, ac ſi pater indicaret. O patrem Cornelium ſapientem, qui, quod præmij ſolet eſſe in indicio, reliquerit; quod turpitudinis in confeſſione, id per accuſationem filij ſuſceperit. ſed quid eſt tandem, quod indicat per iſtum puerum Cornelius? ſi eſt cauſſa mihi ignota, cum Hortenſio communicata; reſpondeat Hortenſius. ſin, ut ais, illũ * comitatu Autronij, & Catilinæ, cum in campo conſularibus comitijs, quæ a me habita ſunt, cædem facere uoluerunt: Autronium tum in campo uidimus. ecquid dixi uidiſſe nos? ego uidi: uos enim tum iudices nihil laborabatis, neque ſuſpicabamini: ego tectus præſidio firmo amicorum, Catilinæ tum, & Autronij copias, & conatum repreſſi. num quis eſt igitur, qui tum dicat in campum adſpiraſſe Syllam? atqui ſi tum ſe cum Catilina ſocietate ſceleris coniunxerat, cur ab eo diſcedebat? cur cũ Autronio non erat? cur in pari cauſſa non paria ſigna reperiuntur criminis? Sed, quoniam Cornelius ipſe etiam nunc de indicando dubitat, ut dicitis; informat ad hoc adumbratum indicium filium: quid tandem de illa nocte dicit, cum inter falcarios, ad M. Læcam, nocte ea, quæ conſecuta

ſecuta eſt poſterum diem nonarum Nou. me conſule, Catilinæ denunciatione conuenit? quæ nox omnium temporum coniurationis acerrima fuit, atque acerbiſsima. tũ Catilinæ dies exeundi, tũ ceteris manendi condicio, tum deſcriptio totam per urbẽ cædis, atque incendiorũ conſtituta eſt: tũc tuus pater, Corneli, id quod tandem aliquando confitetur, illã ſibi officioſam prouinciã depopoſcit, ut, cũ prima luce conſulẽ ſalutatum ueniret, intromiſſus meo more, & iure amicitiæ, me in meo lectulo trucidaret. hoc tempore, cum arderet acerrime coniuratio; cum Catilina egrederetur ad exercitum; Lentulus in urbe relinqueretur; Caſsius incendijs, Cethegus cædi præponeretur; Autronio, ut occuparet Etruriam, perſcriberetur; cum omnia ordinarentur, inſtituerentur, pararentur; ubi fuit Sylla, Corneli? num Romæ? immo lõge abfuit. num in ijs legionibus, quo ſe Catilina referebat? multo etiam lõgius. num in agro Camerti, Piceno, Gallico, quas oras maxime quaſi morbus quidam illius furoris peruaſerat? nihil uero minus: fuit enim, ut iam ante dixi, Neapoli: fuit in ea parte Italiæ, quæ maxime ea ſuſpicione caruit. Quid ergo indicat, aut quid affert aut ipſe Cornelius, aut uos, qui ab eo hæc mãdata defertis? gladiatores emptos eſſe, Fauſti ſimulatione, ad cædem, ac tumultũ. ita prorſus: interpoſiti ſunt gladiatores, quos teſtamento patris uidemus deberi. Arrepta eſt familia, quæ ſi eſſet prætermiſſa, poſſet alia familia Fauſti munus præbere. utinam quidem hæc ipſa non modo iniquorum inuidiæ, ſed & æquorum exſpectationi ſatisfacere poſſet. Properatum uehementer, cum longe tempus muneris abeſſet. quaſi uero tempus dandi muneris non ualde appropinquaret. Nec opinante Fauſto, cum is neque ſci-

ret, neque uellet, familia eſt comparata. at literæ ſunt Fauſti, per quas ille precibus a P. Sylla petit, ut emat gladiatores, & ut hos ipſos emat: neque ſolum ad Syllam miſſæ, ſed ad L. Cæſarem, Q. Pompeium, C. Memmiũ, quorũ de ſentẽtia tota res geſta eſt. At præfuit familiæ Cornelius. iam ſi in comparanda familia ſuſpicio eſt nulla; quod præfuit, nihil ad rẽ pertinet. ſed tamen, munere ſeruili, obtulit ſe ad ferramenta proſpicienda, præfuit uero numquam: eaq; res per Bellum Fauſti libertum omni tempore adminiſtrata eſt. At enim Cincius eſt ab hoc in ulteriorẽ Hiſpaniam miſſus, ut eam prouinciam perturbaret. primũ, Cincius, iudices, L. Iulio, C. Figulo coſ. profectus eſt aliquanto ante furorẽ Catilinæ, & ante ſuſpicionem huius coniurationis: deinde, eſt profectus non tum primum; ſed cum in iiſdem locis aliquanto ante eadem de cauſſa aliquot annos fuiſſet: ac profectus eſt nõ modo ob cauſſam, ſed etiam neceſſariam cauſſam, magna ratione cum Mauritaniæ rege cõtracta. tum autẽ, illo profecto, Sylla procurante eius rem, & gerente, plurimis & pulcherrimis P. Cincii prædiis uenditis, æs alienum eiuſdem diſſolutum eſt: ut quæ cauſſa cæteros ad facinus impulit, cupiditas retinendæ poſſeſſionis, ea Cincio non fuerit, prædiis deminutis. Iam uero illud quam incredibile, quam abſurdum; qui Romæ cædem facere, qui hanc urbem inflammare uellet, eum familiariſsimum ſuum dimittere abs ſe, & mandare in ultimas terras; utrũ, quo facilius Romæ ea, quæ conabatur, efficeret, ſi in Hiſpania turbatum eſſet? at hæc ipſa per ſe ſine ulla coniunctione agebantur. an in tantis rebus, tam nouis conſiliis, tam periculoſis, tam turbulẽtis hominem amantiſsimum ſui, familiariſsimũ, coniunctiſsimũ officiis, uſu, cõſuetudine, dimittẽ

dum eſſe arbitraretur? ueriſimile non eſt, ut, quem in ſecundis rebus, quem in otio ſecum ſemper habuiſſet, hunc in aduerſis, & in eo tumultu, quem ipſe comparabat, ab ſe dimitteret. Ipſe autem Cincius (nõ enim mihi deſerenda eſt cauſſa amici ueteris, atque hoſpitis) is homo eſt, aut ea familia, ac diſciplina, ut hoc credi poſſit, eum bellum reip. facere uoluiſſe? ut cuius pater, cum cæteri deficerent finitimi, ac uicini, ſingulari exſtiterit in remp. noſtram officio, & fide, is ſibi nefarium bellum contra patriam ſuſcipiendum putaret. cuius æs alienum uidemus, iudices, non libidine, ſed negotij gerendi ſtudio eſſe contractũ: qui ita Romæ debuit, ut in prouincijs, & in regnis maximæ ei pecuniæ deberentur: quas cũ peteret, non commiſit, ut ſui procuratores quidquam oneris abſente ſe ſuſtinerent: uenire omnes ſuas poſſeſſiones, & patrimonio ſe ornatiſſimo ſpoliari maluit, quam ullam moram cuiquam fieri creditorum ſuorum. a quo quidem genere, iudices, ego numquam timui, cum in illa reip. tempeſtate uerſarer. illud erat genus hominũ horribile, & pertimeſcendum, qui tãto amore ſuas poſſeſſiones amplexi tenebãt, ut ab ijs membra diuelli citius, ac diſtrahi poſſe diceres. Cincius numquã ſibi cognationẽ cum prædijs eſſe exiſtimauit ſuis: itaque ſe non modo ex ſuſpicione tanti ſceleris, uerum etiam ex omni hominum ſermone nõ armis, ſed patrimonio ſuo uindicauit. Iã uero, quod ſubijcit, Põpeianos eſſe a Sylla impulſos, ut ad iſtam coniurationem, & ad hoc nefarium facinus accederent; id cuiuſmodi ſit, intelligere non poſſum. An tibi Pompeiani coniuraſſe uidentur? quis hoc umquam dixit? aut quæ fuit iſtius rei uel minima ſuſpicio? Diſiunxit, inquit, eos a colonis, ut, hoc diſsidio, ac diſſenſione facta, opidum in ſua poteſtate

poſſet, et Pompeianos habere. Primum, omnis Pompeiano rum, colonorũq; diſſenſio delata ad patronos eſt, cum iam inueteraſſet, ac multos annos eſſet exagitata: deinde, ita a patronis res cognita eſt, ut nulla in re a ceterorũ ſententijs Sylla diſſenſerit: poſtremo, coloni ipſi ſic intelligunt, nõ Põ peianos a Sylla magis, quam ſeſe eſſe defenſos. atque hoc, iudices, ex hac frequentia colonorum, honeſtiſsimorum ho minum, intelligere poteſtis: qui adſunt, laborant, hunc patronum, defenſorem, cuſtodem illius coloniæ, ſi in omni fortuna, atque omni honore incolumen habere non pot uerunt, in hoc tamẽ caſu, quo afflictus iacet, per uos tutari, conſeruareq; cupiunt. adſunt pari ſtudio Pompeiani, qui ab illis etiam in crimen uocantur: qui ita de ambitione, & de ſuffragijs ſuis cum colonis diſſenſerunt, ut idem de com muni ſalute sẽtirẽt. Ac ne hæc quidem P. Syllæ mihi uide tur ſilentio prætereunda eſſe uirtus, quod, cum ab hoc il la colonia deducta ſit, & cum commoda colonorum a for tunis Pompeianorum populi R. fortuna diuiſerit; ita carus utriſque eſt, atque iucundus, ut non alteros dimouiſſe, ſed utroſque conſtituiſſet uideatur. At enim & gladiatores, & omnis iſta uis, rogationis Cæciliæ cauſſa, cõparabãtur. atque hoc loco in L. Cæciliũ, prudẽtiſsimũ, atque ornatiſ ſimũ uirũ, uehemẽter inuectus eſt: cuius ego de uirtute, et conſtantia, iudices, tantum dico, talem hunc in iſta rogatio ne, quam promulgauit non de tollenda, ſed de leuanda cala mitate fratris ſui, fuiſſe, ut conſultũ eſſe uoluerit fratri, ta mẽ cũ rep. pugnare noluerit: promulgarit impulſus amore fraterno, deſtiterit fratris auctoritate deductus. atque in ea * re per L. Cæciliũ Sylla accuſatur, in qua re eſt uterque laudãdus: primũ Cæcilius, qui id promulgarit, in quo res

iudicatas uidebatur uoluiſſe reſcindere, ut ſtatueretur: Sylla recte reprehendit: ſtatus enim reip. maxime iudicatis rebus cõtinetur. neque ego tantum frater non amori dandũ arbitror, ut quiſquam de ſalute ſuorum cõſulat, communẽ relinquat. nihil de iudicio ferebat: ſed pœnã ambitus eã ferebat, quæ fuerat nuper ſuperioribus legibus conſtituta: itaque hac rogatione non iudicium ſententiam, ſed legis uitium corrigebat. nemo iudicium reprehendit, cum de pœna quæritur, ſed legem. damnatio enim eſt iudicum, quæ manebat; pœna legis, quæ leuabatur. noli igitur animos eorum ordinum, qui præſunt iudicijs ſumma cum grauitate, & dignitate, alienare a cauſſa nemo labefactare iudiciũ eſt conatus: nihil eſt eiuſmodi promulgatũ; ſemper Cæcilius in calamitate fratris ſui iudicum poteſtatem perpetuã dam, legis acerbitatem mitigandam putauit. Sed quid ego de hoc plura diſputem? dicerem fortaſſe, & facile, & libenter dicerem; ſi paullo etiam longius, quam finis quotidiani officij poſtulat, pietas & fraternus amor L. Cæcilium protuliſſet; implorarem ſenſus ueſtros; uniuſcuiſque indulgentiã in ſuos teſtarer; peterem errato ueniam L. Cæcilij ex intimis ueſtris cogitationibus, atque ex humanitate communi. lex dies fuit propoſita paucos, ferri cœpta numquam: poſita eſt in ſenatu, populum R. latuit: cum in Capitolium nos ſenatum conuocaſſemus, nihil eſt actum, prius: et id mãdato Syllæ Q. Metellus prætor ſe loqui dixit Syllam illã rogationem de ſe nolle ferri. ex illo tempore L. Cæcilius multa de rep. egit: agrariæ legi, quæ tota a me reprehenſa, & abiecta eſt, interceſſorem fore profeſſus eſt: improbis largitionibus reſtitit, ſenatus auctoritatem numquam impediuit: ita ſe geſſit in tribunatu, ut onere

depoſito domeſtici officij, nihil poſtea niſi de reip. commodis cogitarit. atque in ipſa rogatione, ne per uim quid ageretur, quis tamen ueſtrum Syllam, aut Cæcilium uerebatur? non ne omnis terror ille, omnis ſeditionis timor, atque opinio ex Autronij improbitate pendebat? eius uoces, eius minæ ferebantur: eius adſpectus, concurſatio, ſtipatio, greges hominum perditorũ metum nobis ſeditionesq; afferebant. itaque P. Sylla, hoc importuniſſimo tum honoris, tum etiã calamitatis ſocio, atque comite, & ſecundas fortunas amittere coactus eſt, & in aduerſis ſine ullo remedio, atque alleuamento permanere. Hic tu epiſtolam meam ſæpe recitas, quam ego ad Cn. Pompeiũ de meis rebus geſtis, & de ſumma reip. miſi: & ex ea crimen aliquod in P. Syllã quæris: & , ſi furorem incredibilem biennio ante conceptum erupiſſe in meo conſulatu ſcripſi, me hoc demonſtraſſe dicis, Syllam in illa fuiſſe ſuperiore coniuratione. Scilicet is ſum, qui exiſtimem Cn. Piſonem, & Catilinam, & Vargunteium, & Autronium nihil ſcelerate, nihil audacter ipſos per ſeſe ſine P. Sylla facere potuiſſe. de quo etiam ſi quis dubitaſſet antea, num id, quod tu arguis, cogitaſſet, interfecto patre tuo, conſule, deſcendere Kalendis Ian. cum lictoribus; ſuſtuliſti hanc ſuſpicionem, cũ dixiſti hunc, ut Catilinam conſulem efficeret, contra patrẽ tuum operas, & manum cõparaſſe. quod ſi tibi ego confiteor; tu mihi concedas neceſſe eſt, hunc, cũ Catilinæ ſuffragaretur, nihil de ſuo cõſulatu, quem iudicio amiſerat, per uim recuperando cogitauiſſe. neque enim iſtorum facinorum tantorum, tã atrociũ crimen, iudices, P. Syllæ perſona ſuſcipit. iam enim faciam, criminibus omnibus fere diſſolutis, contra atque in cæteris cauſſis fieri ſolet, ut nũc denique de uita hominis, ac

de moribus dicam. etenim de principio ſtuduit animus occurrere magnitudini criminis: ſatisfacere exſpectationi hominum, de me aliquid, & de ipſo, qui accuſatus eſt, dicere: nunc iam reuocandi eſtis eo, quo uos ipſa cauſſa, etiam, tacente me, cogit animis. Omnibus in rebus, iudices, quæ grauiores, maioresq; ſunt, quid quiſque uoluerit, cogitarit, admiſerit, non ex crimine ſed ex moribus eius, qui arguitur, eſt põderãdũ. neque enim poteſt quiſquam noſtrum ſubito fingi, neque cuiuſquam repente uita mutari, aut natura cõuerti. circũſpicite paulliſper mentibus ueſtris, ut alia omittamus, hoſce ipſos homines, qui huic affines ſceleri fuerunt. Catilina cõtra remp. coniurauit. cuius aures umquam hoc reſpuerunt, conatum eſſe hominẽ uſque a pueritia nõ ſolũ intẽperantia, & ſcelere, ſed etiam conſuetudine, & ſtudio, in omni flagitio, ſtupro, cæde uerſatũ? quis eum contra patriam pugnãtem periſſe miratur, quẽ ſemper omnes ad ciuile latrocinium natum putauerunt? Quis Lentuli ſocietates cum indicibus, quis inſaniam libidinum, quis peruerſam, atque impiã religionem recordatur, qui illum aut nefarie, aut ſtulte cogitaſſe miretur? Quis de C. Cethego, atque eius in Hiſpaniam profectione, ac de uulnere Q. Metelli Pij cogitat, cui nõ ad illius pœnã carcer ædificatus eſſe uideatur? Omitto ceteros, ne ſit infinitum: tantũ a uobis peto, ut taciti de omnibus, quos coniuraſſe cognitum eſt, cogitetis: intelligetis unumquemque illorum prius a ſua uita, quàm noſtra ſuſpicione, eſſe damnatũ. Ipſũ illũ Autroniũ (quoniã eius nomẽ finitimum maxime eſt huius periculo, & crimini) nõ ſua cõſuetudo, ac uita conuincit? ſemper audax, petulans, libidinoſus: quem in ſtuprorũ defenſionibus non ſolum uerbis uti improbiſſimis ſolitum eſſe ſcimus, ue-

rum etiam pugnis, & calcibus; quem exturbare homines e poſſeſſionibus, cædem facere uicinorum, ſpoliare fana ſociorum, ui conatum & armis diſturbare iudicia, in bonis rebus omnes contemnere, in malis pugnare contra bonos, nõ reip. cedere, non fortunæ ipſi ſuccũbere: huius ſi cauſſa nõ manifeſtiſsimis rebus teneretur, tamen eum mores ipſius, ac uita conuincerent. Agedũ conferte nunc cũ illius uita uitam P. Syllæ, uobis populoq; R. notiſsimam, iudices, & eam ante oculos ueſtros proponite. Ecquod huius factũ, aut commiſſum, non dicam audacius, ſed quod cuiquam paullo minus cõſideratum uideretur? factum quæro? uerbum ecquod umquam ex ore huius excidit, unde quiſquã poſſet offendi? at uero in illa graui L. Syllæ uictoria, turbulentaq;, quis P. Sylla mitior? quam multorum hic uitam eſt a L. Sylla deprecatus? quam multi ſunt ſummi homines & ornatiſsimi, & noſtri & equeſtris ordinis, quorũ pro ſalute ſe hic Syllæ obligauit? quos ego nominarem: neque enim ipſi nolunt, & huic animo gratiſsimo adſunt: ſed quia maius eſt beneficium, quam poſſe debet ciuis ciui dare, ideo a uobis peto, ut, quod potuit, tẽpori tribuatis; quod fecit, ipſi. quid reliquam conſtantiam uitæ commemorẽ? dignitatem, liberalitatem, moderationem in priuatis rebus, ſplendorem in publicis? quæ ita a fortuna deformata ſunt, ut tamen a natura inchoata compareant. quæ domus? quæ celebratio quotidiana? quæ familiaris dignitas? quæ ſtudia amicorum? quæ ex quoq; ordine multitudo? hæc diu multũ, & multo labore quæſita, una eripuit hora. accepit P. Sylla, iudices, uehemens uulnus, & mortiferum, uerumtamen eiuſmodi, quod uideretur eius uita, & natura accipere potuiſſe; honeſtatis & dignitatis habuiſſe nimis magnã

iudicatus eſt cupiditatem. quam ſi nemo alius habuit in cõſulatu petendo; cupidior iudicatus eſt hic fuiſſe, quam ceteri. ſin etiam in aliјs nonnullis fuit iſte conſulatus amor; fortuna in hoc fuit fortaſſe grauior, quã in ceteris. poſtea uero quis P. Syllam, niſi mærentẽ, demiſſum, afflictumq́;, uidit? quis umquam eſt ſuſpicatus hunc magis odio, quam pudore, hominum adſpectum, lucemq́; uitare? qui dũ multa haberet inuitamenta urbis, & fori, propter ſumma ſtudia amicorum, quæ tamen ei ſola in malis reſtiterunt, abfuit ab oculis ueſtris, & cum lege retineretur, ipſe ſe exſilio pæne multauit. in hoc uos pudore iudicij, & in hac uita tanto ſceleri locum fuiſſe creditis? adſpicite ipſum; contuemini os; conferte crimen cum uita uſq; ad hoc tempus explicata: tum crimen recognoſcite. Mitto remp. quæ fuit ſemper Syllæ cariſſima. hos ne amicos, tales uiros, tam cupidos ſui, per quos res eius ſecundæ quondam erant ornatæ, nunc ſubleuãtur aduerſæ, crudeliſſime perire uoluit, ut cum Lentulo, & Catilina, & Cethego fœdiſſimam uitã, ac miſerrimam, turpiſſima morte propoſita, degeret? non, inquam, cadit in hos mores, non in hunc pudorem, non in hanc uitam, non in hunc hominem iſta ſuſpicio. noua quædã illa immanitas exorta eſt: incredibliis fuit, ac ſingularis furor: ex multis ab adoleſcentia collectis perditorũ hominum uitijs repente tanta iſta importunitas inauditi ſceleris exarſit. nolite, iudices, arbitrari hominum illum impetũ, & conatum fuiſſe. neq; enim ulla gens tam barbara, aut tam immanis umquam fuit, in qua non modo tot, ſed unus tam crudelis hoſtis patriæ ſit inuentus. belluæ quædã illæ ex portentis immanes, ac feræ, forma hominum indutæ exſtiterunt. perſpicite etiam atque etiam, iudices:

nihil enim eſt, quod in hac cauſſa dici poſſit uehementius. penitus introſpicite Catilinæ, Autronij, Cethegi, Lentuli, cæterorumq́; mentes: quas uos in his libidines, quæ flagitia, quas turpitudines, quantas audacias, quam incredibiles furores, quas notas ſcelerum, quæ indicia parricidiorum, quātos aceruos facinorum reperietis? ex magnis, et diuturnis, etiam deſperatis reip. morbis iſta repente uis erupit, ut, ea confecta, & eiecta, conualeſcere aliquando, & ſanari ciuitas poſſit. neque enim eſt quiſquam, qui arbitretur, illis incluſis in rep. peſtibus, diutius hoc imperium ſtare potuiſſe. itaque eos non ad perficiendum ſcelus, ſed ad luendas reip. pœnas furiæ quædam incitauerunt. In hunc igitur gregem uos nunc P. Syllam, iudices, ex his, qui cum hoc uiuunt, atque uixerunt, honeſtiſſimorum hominum gregibus reijcietis? ex hoc hominum numero, ex hac familiari dignitate in impiorum partem, atq; in parricidarum cœtum ac numerum transferetis? ubi erit igitur illud fortiſſimum præſidiū pudoris? quo in loco nobis uita ante acta proderit? quod ad tempus exiſtimationis partæ fructus reſeruabitur, ſi in extremo diſcrimine, ac dimicatione fortunæ deſeruerit? ſi non aderit? ſi nihil adiuuabit? quæſtiones nobis ſeruorum, ac tormenta accuſator minitatur. in quibus quamquam nil periculi ſuſpicamur; tamen illa tormenta gubernat dolor, moderatur natura cuiuſque tum animi, tum corporis, regit quæſitor, flectit libido, corrumpit ſpes, infirmat metus: ut in tot rerum anguſtijs nihil ueritati loci relinquatur. uita P. Syllæ torqueatur: ex ea quæratur, num qua occultetur libido, num quod lateat facinus, num qua crudelitas, num quæ audacia: nihil erroris erit in cauſſa, nec obſcuritatis, iudices, ſi a nobis uitæ perpetuæ uox ea, quæ grauiſſima debet eſſe, au

dicetur. nullum in hac cauſſa teſtem timemus: nihil quem quam ſcire, nihil uidiſſe, nihil audiſſe arbitramur. ſed tamen ſi nihil uos P. Syllæ fortuna mouet, iudices, ueſtra moueat: ueſtra enim, qui cum ſumma elegantia, atque integritate uixiſtis, hoc maxime intereſt, non ex libidine, aut ſimultate, aut leuitate teſtium, cauſſas honeſtorum hominum ponderari, ſed in magnis diſquiſitionibus, repentiniſq; periculis uitam uniuſcuiuſque eſſet teſtem. quam uos, iudices, nolite armis ſuis ſpoliatam, atque nudatam obijcere inuidiæ, dedere ſuſpicioni: munite communem arcem bonorum: obſtruite perfugia improborum: ualeat ad pœnam, & ad ſalutem plurimum, quam ſolam uidetis ipſam ex ui ſua naturaq; facillime perſpici, ſubito flecti, fingiq; nō poſſe. Quid uero hæc auctoritas, (ſemper enim de ea dicendum eſt, quã quam a me timide, modiceq; dicetur) quid, in quam hæc auctoritas noſtra, qui a ceteris coniurationis cauſſis abſtinuimus, P. Syllam defendimus, nihil hunc tandem iuuabit? graue, ſi appetimus aliquid: ſi, cum ceteri de nobis ſilent, nō etiam noſmet ipſi tacemus, graue: ſed, ſi lædimur, ſi accuſamur, ſi in inuidiam uocamur; profecto conceditis, iudices, ut nobis libertatem retinere liceat, ſi minus liceat dignitatem. Accuſati ſunt uno nomine conſulares: ut iam uideatur honoris ampliſsimi nomen plus inuidiæ, quam dignitatis afferre. Affuerunt, inquit, Catilinæ, illumq; laudarunt. Nulla tum patebat, nulla erat cognita coniuratio: defendebant amicum, aderant ſupplici: uitæ eius turpitudinem in ſummis eius periculis non inſequebantur. quin etiam parens tuus, Torquate, conſul reo de pecunijs repetundis Catilinæ fuit aduocatus; improbo homini, at ſupplici; fortaſſe audaci, at aliquando amico, cui cum affuit poſt dela-

tam ad eum primam illam coniurationem, indicauit: ſe audiſſe aliquid, non credidiſſe. at idem non affuit alio in iudicio, cum adeſſent ceteri ſi poſtea cognorat ipſe aliquid, quod in conſulatu ignoraſſet, ignoſcendum eſt ijs, qui poſtea nihil audierunt. ſin illa res prima ualuit non, inueterata, quam recens, debuit eſſe grauior. ſed ſi tuus parẽs etiam in illa ſuſpicione periculi ſui, tamen, humanitate adductus, aduocationem hominis improbiſsimi ſella curuli, atque ornamentis & ſuis, & conſulatus honeſtauit: quid eſt, quamobrem conſulares, qui Catilinæ affuerũt, reprehendantur? at ijdem ijs, qui ante hunc cauſſam de coniuratione dixerunt, non affuerunt. tanto ſcelere adſtrictis hominibus ſtatuerunt nihil a ſe adiumenti, nihil opis, nihil auxilij ferri oportere. atque, ut de eorum conſtantia, atque animo in remp. dicam, quorum tacita grauitas, & fides de unoquoque loquitur neque, cuiuſquam ornamenta orationis deſiderat: poteſt quiſquam dicere, umquam meliores, fortiores, conſtantiores conſulares fuiſſe, quam ijs temporibus & periculis, quibus pæne oppreſſa eſt reſp.? quis non de communi ſalute apertiſsime, quis non fortiſsime, quis non conſtantiſsime ſenſit? neque ego præcipue de conſularibus diſputo: nam hæc hominum ornatiſsimorum, qui prætores fuerunt, & uniuerſi ſenatus communis eſt laus: ut conſtet, poſt hominum memoriam umquam in illo ordine plus uirtutis, plus amoris in remp. plus grauitatis fuiſſe. ſed, quia ſunt deſcripti conſulares; de his tantum mihi dicendũ putaui, quod ſatis eſſet, atteſtante memoria omnium, neminem eſſe ex illo honoris gradu, qui non omni ſtudio, uirtute, auctoritate incubuerit ad remp. conſeruandam. ſed quid? ego,

qui Catilinam non laudaui, qui reo Catilinæ conſul non affui, qui teſtimonium de coniuratione dixi in alios, adeo ne uobis alienus a ſanitate, adeo oblitus conſtantiæ meæ, adeo immemor rerum a me geſtarum eſſe uideor, ut, cum conſul bellum geſſerim cum coniuratis, nunc eorum ducem conſeruare cupiam? & in animum inducam, cuius nuper ferrum retuderim, flammamq́; reſtinxerim, eiuſdem nunc cauſſam, uitamq́; defendere? ſi mediusfidius, iudices, non me ipſa reſp. meis laboribus, & periculis conſeruata, ad grauitatem animi, & conſtantiam ſua dignitate reuocaret; tamen hoc natura eſt inſitum, ut, quem timueris, qui cum de uita, fortunisq́; contenderis, cuius ex inſidijs euaſeris, hunc ſemper oderis. ſed, cum agatur honos meus ampliſſimus, gloria rerum geſtarum ſingularis, cum, quoties quiſquam eſt in hoc ſcelere conuictus, toties renouetur memoria per me inuentæ ſalutis: ego ſim tam demens, ego committam, ut ea, quæ pro ſalute omnium geſſi, caſu magis, & felicitate a me, quam uirtute, & conſilio geſta eſſe uideantur? Quid ergo? hoc tibi ſumis, dicet fortaſſe quiſpiam, ut quia tu defenderis, innocens iudicetur? Ego uero, iudices, non modo nihil mihi aſſumo, in quo quiſpiam repugnet, ſed etiam, ſi quid ab omnibus conceditur, id reddo, ac remitto. non in ea rep. uerſor, nõ ijs temporibus caput meum obtuli pro patria periculis omnibus, non aut ita ſunt exſtincti, quos uici, aut ita grati, quos ſeruaui, ut eo mihi plus appetere coner, quam quantum omnes inimici, inuidiq́; patiantur. graue eſſe eum uideretur, qui inueſtigarit coniurationem, qui pate fecerit, qui oppreſſerit, cui ſenatus ſingularibus uerbis gratias egerit, cui uni togato ſupplicationem decreuerit,

dicere in iudicio: Non defenderem, ſi coniuraſſet. non dico id, quod graue eſt: dico illud, quod in his cauſſis coniurationis non auctoritati aſſumam, ſed pudori meo: Ego ille cõiurationis inueſtigator, atque ultor, certe non defenderem Syllam, ſi coniuraſſe arbitrarer: ego, iudices, de tantis omnium periculis cum quærerem omnia, multa audirem, non crederē omnia, cauerem omnia, dico hoc, quod initio dixi, nullius indicio, nullius ſuſpicione, nullis literis de re P. Syllæ rem ullam ad me eſſe delatum. Quamobrem uos dij patrij, ac penates, qui huic urbi, atq; huic imperio præſidetis, qui hoc imperium, qui hãc libertatem, populumq; R. qui hæc tecta, atq; templa, me conſule, ueſtro numine, auxilioq; ſeruaſtis, teſtor, integro me animo, ac libero P. Syllæ cauſſam defendere, nullum a me ſciente facinus occultari, nullũ ſcelus ſuſceptũ contra ſalutem omnium defendi, ac tegi. nihil de hoc conſul comperi, nihil ſuſpicatus ſum, nihil audiui. itaq; idem ego ille, qui uehemens in alios, qui inexorabilis in ceteros eſſe uiſus ſum, perſolui patriæ, quod debui: reliqua iam a me meæ perpetuæ conſuetudini, naturæq; debētur. tam ſum miſericors, iudices, quam uos; tam mitis, quam qui leniſſimus. in quo uehemens fui uobiſcum, nihil feci niſi coactus: reip. præcipitanti ſubueni: patriam demerſam extuli: miſericordia ciuium adducti tunc fuimus tam uehementes, quam neceſſe fuit. ſalus eſſet omniũ amiſſa una nocte, niſi eſſet ſeueritas illa ſuſcepta. ſed ut ad ſceleratorũ pœnam amore reip. ſum adductus; ſic ad ſalutem innocentium uoluntate deducor. nihil uideo eſſe in hoc P. Sylla, iudices, odio dignum, miſericordia digna multa: neque enim propulsãdæ calamitatis ſuæ cauſſa ſupplex ad uos, iudices, confugit, ſed ne qua generi ac nomini ſuo nota nefariæ tur

pitudinis inuratur: nam ipſe quidem, ſi erit ueſtro iudicio liberatus, quæ habet ornamenta, quæ ſolatia reliquæ uitæ, quibus lætari, & perfrui poßit? domus erit, credo, exornata: aperietur maiorum imagines: ipſe ornatum, ac ueſtitum recuperabit. omnia, iudices, hæc amiſſa ſunt: omnia generis, nominis, honoris inſignia, atque ornamenta unius iudicij calamitate occiderunt. ſed, ne exſtinctor patriæ, ne proditor, ne hoſtis appelletur, ne hanc labem tanti generis in familia relinquat, id laborat, id metuit; cui honoris integros fructus non ſit traditurus, ne æternam memoriam dedecoris relinquat. Hic uos orat, iudices, paruus, ut ſe aliquando, ſi non integra fortuna, at afflicta, patri ſuo gratulari ſinatis. huic miſero notiora ſunt iudiciorum itinera, & fori, quam diſciplinarum. non iam de uita P. Syllæ, iudices, ſed de ſepultura contenditur. uita erepta eſt ſuperiore iudicio: nunc, ne corpus eijciatur, laboramus. quid enim eſt huic reliqui, quod eum in uita hac teneat? aut quid eſt, quamobrem hæc cuiquam uita uideatur? nuper is homo fuit in ciuitate P. Sylla, ut nemo ei ſe neque honore, neque gratia, nec fortunis anteferret. nunc, ſpoliatus omni dignitate, quæ erepta ſunt, non repetit: quod fortuna in malis reliqui fecit, ut cum parente, cum liberis, cum fratre, cum his neceſſarijs lugere ſuam calamitatem liceat, id ſibi ne eripiatis, iudices, uos obteſtatur. Te ipſum iam, Torquate, expletum huius miſerijs, pateat. etſi nihil aliud Syllæ, niſi conſulatum abſtuliſſetis, tamen eo uos contentos eſſe oportebat. honoris enim contentio uos ad cauſſam, non inimicitiæ deduxerunt. ſed, cum huic omnia cum honore detracta ſint; cum in hac fortuna miſera, ac luctuoſißima deſtitutus ſit; quid eſt, quod expetas amplius? lucis na

hanc uſuram eripere uis plenam lacrymarum, atque mæroris, in qua cum maximo cruciatu, atque dolore retinetur? libenter reddiderit, adempta ignominia fœdiſsimi criminis. an uero inimicum ut expellas? cuius ex miſerijs, ſi eſſes crudeliſsimus, uidendo fructum caperes maiorem, quam audiendo. O miſerum, & infelicem illum diem, quo conſul omnibus centurijs P. Sylla renunciatus eſt: o falſam ſpem: o uolucrem fortunam: o cæcam cupiditatem: o præpoſteram gratulationem: quam cito illa omnia ex lætitia, & uoluptate ad luctum, & lacrymas reciderunt: ut, qui paullo ante conſul deſignatus fuiſſet, retineret repente nullum ueſtigium priſtinæ dignitatis. quid enim erat mali, quod huic, ſpoliato honore, fama, fortunis deeſſe uideretur? aut cui nouæ calamitati locus ullus relictus eſſet? urget eadem fortuna, quæ cœpit: reperit nouum mærorem: non patitur hominem calamitoſum, uno modo afflictum, uno in luctu perire. Sed iam impedior egomet, iudices, dolore animi, ne de huius miſeria plura dicam. ueſtræ iam ſunt partes, iudices: in ueſtra manſuetudine atque humanitate cauſſam totam repono. uos &, reiectione interpoſita, nihil ſuſpicantibus nobis, repentini in nos iudices conſediſtis, ab accuſatoribus delecti ad ſpem acerbitatis, a fortuna nobis ad præſidium innocentiæ conſtituti. ut ego, quid de me populus R. exiſtimaret, quia ſeuerus in improbos fueram, laboraui, &, quæ prima innocentis mihi defenſio eſt oblata, ſuſcepi: ſic uos ſeueritatem iudiciorum, quæ per hos menſes in homines audaciſsimos facta eſt, lenitate, ac miſericordia mitigate. hoc cum impetrare a uobis ipſa cauſſa debet: tum eſt ueſtri animi, atque uirtutis, declarare, non eſſe eos uos,

ad quos

ad quos potiſſimum, interpoſita reiectione, de uenire conuenerit. in quo ego, iudices, uos, quantum meus amor in uos poſtulat, tantum hortor, ut communi ſtudio quoniam in rep. coniuncti ſumus, manſuetudine, & miſericordia ueſtra falſam a nobis crudelitatis famam repellamus.

PRO A. LICINIO ARCHIA POETA

ORATIO XXVI.

SI QVID eſt in me ingenij, iudices, quod ſentio quam ſit exiguum; aut ſi qua exercitatio dicendi, in qua me non infitior mediocriter eſſe uerſatum; aut ſi huiuſce rei ratio aliqua, ab optimarum artium ſtudijs, & diſciplina profecta, a qua ego nullum confiteor ætatis meæ tempus abhoruiſſe: earum rerum omniũ uel in primis hic A. Licinius fructum a me repetere prope ſuo iure debet. nam quoad longiſſime poteſt mens mea reſpicere ſpatium præteriti temporis, & pueritiæ memoriam recordari ultimam, inde uſque repetens, hunc uideo mihi principem & ad ſuſcipiendam, & ad ingrediendam rationem horum ſtudiorum exſtitiſſe. quod ſi hæc, uox huius hortatu, præceptisq; conformata, nonnullis aliquando ſaluti fuit: a quo id accepimus, quo ceteris opitulari, & alios ſeruare poſſemus, huic profecto ipſi, quantum eſt ſitum in nobis, & opem, & ſalutem ferre debemus. ac, ne

quis a nobis hoc ita dici forte miretur, quod alia quadam in hoc facultas ſic ingenij, neque hæc dicendi ratio, aut diſciplina: nec nos quidem huic cuncti ſtudio penitus umquã dediti fuimus. etenim omnes artes, quæ ad humanitatem pertinent, habent quoddam commune uinculum, & quaſi cognatione quadam inter ſe continentur. Sed, ne cui ueſtrum mirum eſſe uideatur, me in quæſtione legitima, & in iudicio publico, cum res agatur apud prætorem popul R. lectiſſimum uirum, & apud ſeueriſſimos indices, tanto conuentu hominum, ac frequentia, hoc uti genere dicendi, quod non modo a conſuetudine iudiciorum, uerum etiam a forenſi ſermone abhorreat: quæſo a uobis, ut in hac cauſſa mihi detis hanc ueniam, accommodatam huic reo, uobis, quemadmodum ſpero, non moleſtam, ut me, pro ſummo poeta atque erudítiſſimo homine dicentem, hoc concurſu hominum literatiſſimorum, hac ueſtra humanitate, hoc denique prætore exercente iudicium, patiamini de ſtudijs humanitatis, ac literarum paullo loqui liberius, & in eiuſmodi perſona, quæ propter otium, ac ſtudium minime in iudicijs, periculiſq; tractata eſt, uti prope nouo quodam, & inuſitato genere dicendi. quod ſi mihi a uobis tribui, concediq; ſentiam, perficiam profecto, ut hunc A. Licinium non modo non ſegregandum; cum ſit ciuis, a numero ciuium, uerum etiam, ſi non eſſet, putetis adſciſcendum fuiſſe. Nam, ut primum ex pueris exceſſit Archias, atque ab ijs artibus, quibus ætas puerilis ad humanitatem informari ſolet, ſe ad ſcribendi ſtudiũ contulit: primum Antiochiæ (nam ibi natus eſt, loco nobili, & celebri quondam urbe, et copioſa, atque erudítiſſimis hominibus, liberaliſſimiſq; ſtudijs affluẽti) celeriter antecellere omni-

bus ingenij gloria contigit: poſt, in ceteris Aſiæ partibus, cunctæq; Græciæ, ſic eius aduētus celebrabatur, ut famam ingenij exſpectatio hominis, exſpectationem ipſius aduentus admiratioq; ſuperaret, erat Italia tunc plena Græcarum artium, ac diſciplinarum; ſtudiáq; hæc et in Latio uehementius tum colebantur, quam nunc ijſdem in opidis; & hic Romæ propter trāquillitatem reip. non negligebātur; itaque hunc & Tarentini, & Rhegini, & Neapolitani ciuitate ceteriſq; præmijs donarunt: & omnes, qui aliquid de ingenijs poterant iudicare, cognitione atque hoſpitio dignum exiſtimarunt. hac tanta celebritate famæ, cum eſſet iā abſentibus notus, Romam uenit Mario conſule, & Catulo: nactus eſt primum conſules eos, quorum alter res ad ſcribendum maximas, alter cum res geſtas, tum etiam ſtudium, atque aures adhibere poſſet, ſtatim Luculli, cum prætextatus etiam tum Archias eſſet, eum domum ſuam receperunt. ſed enim hoc non ſolum ingenij, ac literarum, uerum etiam naturæ, atque uirtutis fuit, ut domus, quæ huius adoleſcentiæ prima fuerit, eadem eſſet familiariſſima ſenectuti. erat tēporibus illis iucundus Q. Metello illi Numidico, & eius Pio filio: audiebatur a M. Aemilio: uiuebat cum Q. Catulo & patre, & filio: a L. Craſſo colebatur: Lucullos uero, & Druſum, & Octauios, & Catonem, & totam Hortenſiorum domum deuinctam conſuetudine cū teneret, afficiebatur ſummo honore, quod eum nō ſolum colebant, qui aliquid percipere, aut audire ſtudebāt; uerum etiam ſi qui forte ſimulabant. interim, ſatis longo interuallo, cū eſſet cum L. Lucullo in Ciliciam profectus; et cū ex ea prouincia cum eodem Lucullo decederet; uenit Heracleam: quæ cum eſſet ciuitas æquiſſimo iure;

ac fœdere, adſcribi ſe in eam ciuitatem uoluit; idque, cum ipſe per ſe dignus putaretur, tum auctoritate, & gratia Luculli ab Heraclienſibus impetrauit. data eſt ciuitas Silani lege, & Carbonis; ſi qui fœderatis ciuitatibus adſcripti fuiſſent; ſi tum cum lex ferebatur, in Italia domicilium habuiſſent; & ſi ſexaginta diebus apud prætorem eſſent profeßi. cum hic domicilium Romæ multos iam annos haberet, profeſſus eſt apud prætorem Q. Metellum, familiarißimum ſuum. Si nihil aliud, niſi de ciuitate, ac lege, dicimus; nihil dico amplius; cauſſa dicta eſt. quid enim horum infirmari, Gracche, poteſt? Heracleæ ne eßem eum adſcriptum negabis? adeſt uir ſumma auctoritate, religione, & fide, L. Lucullus; qui ſe non opinari, ſed ſcire; non audiſſe, ſed uidiſſe, non interfuiße, ſed egiße dicit. adſunt Heraclienſes legati, nobilißimi homines; qui huius iudicij caußa cum mandatis, et cum publico teſtimonio uenerunt; qui hunc adſcriptum Heraclienſem dicunt. Hic tu tabulas deſideras Heraclienſium publicas, quas Italico bello, incenſo tabulario, interiße ſcimus omnes. Et ridiculum ad ea, quæ abemus, nihil dicere, quærere, quæ habere non poßumus; & de hominum memoria tacere, literarum memoriam flagitare; &, cum habeas amplißimi uiri religionem, integerrimi municipij iuſiurandum, fidemque, ea, quæ deprauari nullo modo poßunt repudiare; tabulas, quas idem dicis ſolere corrumpi, deſiderare. At domicilium Romæ non habuit, is, qui tot annis ante ciuitatem datam, ſedem omnium rerum, ac fortunarum ſuarum Romæ collocauit. At non eſt profeſſus. Immo uero ijs tabulis profeßus, quæ ſolæ ex illa profeßione, collegioq; prætorum obtinent

publicarum tabularum auctoritatem. nam, cum Appij tabulæ negligentius aſſeruatæ dicerentur; Gabinij, quãdiu incolumis fuit, leuitas, poſt damnationem calamitas omnem tabularum fidem reſignaſſet: Metellus, homo ſanctiſſimus, modeſtiſſimusq; omnium, tanta diligentia fuit, ut ad L. Lentulum prætorem, & ad iudices uenerit, & unius nominis litura ſe commotum eſſe dixerit. His igitur tabulis nullam lituram in nomen A. Licinij uidetis. quæ cum ita ſint, quid eſt, quod de eius ciuitate dubitetis? præſertim cum alijs quoque in ciuitatibus fuerit adſcriptus. etenim cum mediocribus multis, & aut nulla, aut humili aliqua arte præditis gratuito ciuitatem in Græcia homines impertiebantur; Rheginos credo, aut Locrenſes, aut Neapolitanos, aut Tarentinos, quod ſcenicis artificibus largiri ſolebant, id huic, ſumma ingenij prædito gloria, noluiſſe. quid? cum ceteri non modo poſt ciuitatem datam, ſed etiam poſt legem Papiam aliquo modo in eorum municipiorum tabulas irrepſerint: hic, qui nec utitur quidem illis, in quibus eſt ſcriptus, quod ſemper ſe Heraclienſem eſſe uoluit, reijcietur? Cenſus noſtros requiris. ſcilicet: eſt enim obſcurum, proximis cenſoribus hunc cum clariſſimo imperatore L. Lucullo apud exercitum fuiſſe, ſuperioribus cum eodem quæſtore fuiſſe in Aſia, primis, Iulio & Craſſo, nullam populi partem eſſe cenſam. ſed, quoniam cenſus non ius ciuitatis confirmat, ac tantũmodo indicat, eum, qui ſit cenſus, ita ſe iam tum geſſiſſe pro ciue: ijs temporibus, quæ tu criminaris, ne ipſius quidem iudicio in ciuium R. iure eſſe uerſatum, & teſtamentum ſæpe fecit noſtris legibus, & adijt hereditates ciuium R. & in beneficijs ad ærarium

delatus eſt a L. Lucullo prætore, & conſule. quære argumenta, ſi qua potes: numquam enim hic neq; ſuo, neque amicorum iudicio reuincetur. Quæres a nobis, Gracche, cur tantopere hoc homine delectemur? quia ſuppeditat nobis, ubi & animus ex hoc forenſi ſtrepitu reficiatur; & aures, conuicio defeſſæ, conquieſcant. an tu exiſtimas aut ſuppetere nobis poſſe, quod quotidie dicamus in tanta uarietate rerum, niſi animos noſtros doctrina excolamus; aut ferre animos tantam poſſe contentionem, niſi eos doctrina eadem relaxemus? ego uero fateor me his ſtudijs eſſe deditum. ceteros pudeat, ſi qui ita ſe literis abdiderunt, ut nihil poſſint ex his neque ad communem afferre fructum, neque in adſpectum, lucemq; proferre: me autem quid pudeat? qui tot annos ita uiuo, iudices, ut a nullius me umquam tempore, aut commodo aut otium meum abſtraxerit, aut uoluptas auocarit, aut denique ſomnus retardarit? quare quis tandem me reprehendat, aut quis mihi iure ſuccenſeat, ſi, quantum ceteris ad ſuas res obeundas, quantum ad feſtos dies ludorum celebrandos, quantum ad alias uoluptates, & ad ipſam requiem animi & corporis conceditur temporis, quantum alij tribuunt tempeſtiuis cōuiuijs, quantum denique aleæ, quantum pilæ, tantum mihi egomet ad hæc ſtudia recolenda ſumpſero? atque adeo mihi concedendum eſt magis, quod ex his ſtudijs hæc quoque creſcit oratio, & facultas: quæ quantacumque in me eſt, numquam amicorum periculis defuit: quæ ſi cui leuior uidetur; illa quidem certe, quæ ſumma ſunt, ex quo fonte hauriam, ſentio. nam niſi multorum præceptis, multiſq; literis mihi ab adoleſcentia ſuaſiſſem, nihil eſſe in uita magnopere expetendum, niſi laudem, atque honeſtatem; in

ea autem perſequenda omnes cruciatus corporis, omnia pericula mortis, atq; exſilij parui eſſe ducenda: numquam me pro ſalute ueſtra in tot, ac tantas dimicationes, atq; in hos profligatorum hominum quotidianos impetus obieciſſem. ſed pleni omnes ſunt libri, plenæ ſapientum uoces, plena exemplorum uetuſtas: quæ iacerent in tenebris omnia, niſi literarum lumen accenderet. quam multas nobis imagines, non ſolum ad intuendum, uerum etiam ad imitandũ, fortiſsimorum uirorum expreſſas ſcriptores & Græci, et Latini reliquerunt? quas ego mihi ſemper in adminiſtranda rep. proponens, animum, & mentem meam ipſa cogitatione hominum excellentium conformabam. Quæret quiſpiã, quid? illi ipſi ſummi uiri, quorum uirtutes literis proditæ ſunt, iſta ne doctrina, quam tu laudibus effers, eruditi fuerunt? difficile eſt hoc de omnibus confirmare: ſed tamen eſt certum, quid reſpondeam. ego multos homines excellenti animo, ac uirtute fuiſſe, & ſine doctrina, naturæ ipſius habitu prope diuino, per ſe ipſos & moderatos, & graues exſtitiſſe fateor: etiam illud adiungo, ſæpius ad laudem, atque uirtutem naturam ſine doctrina, quam ſine natura ualuiſſe doctrinam. atq; idem ego contendo, cum ad naturam eximiam, atq; illuſtrem acceſſerit ratio quædam, conformatióq; doctrinæ, tum illud neſcio quid præclarum, ac ſingularé ſolere exſiſtere: ex hoc eſſe hunc numero, quem patres noſtri uiderunt, diuinum hominem, Africanum; ex hoc C. Lælium, L. Furium, modeſtiſsimos homines, & continentiſsimós; ex hoc fortiſsimum uirum, & illis temporibus doctiſsimum, M. Catonem illum ſenem: qui profecto ſi nihil ad percipiendam, colendam'q; uirtutem literis adiuuarentur, numquam ſe ad earum ſtudium contuliſſent. q

ſi non hic tantus fructus oſtenderetur; & ſi ex his ſtudijs delectatio ſola peteretur: tamen, ut opinor, hanc animi remiſsionem humaniſsimam, ac liberaliſſimam iudicaretis. nam cæteræ neque temporum ſunt, neque ætatum omnium, neque locorum: hæc ſtudia adoleſcentiam alunt, ſenectutem oblectant; ſecundas res ornant, aduerſis perfugium, ac ſolatium præbent; delectant domi, non impediunt foris; pernoctant nobiſcum, peregrinantur, ruſticantur; quod ſi ipſi hæc neque attingere, neque ſenſu noſtro guſtare poſſemus; tamen ea mirari deberemus, etiam cum in alijs uideremus. Quis noſtrum tam animo agreſti, ac duro fuit, ut Roſcij morte nuper non commoueretur? qui cum eſſet ſenex mortuus; tamen propter excellentem artem, ac uenuſtatem uidebatur omnino mori non debuiſſe. ergo ille corporis motu tãtum ma morem ſibi conciliarat a nobis omnibus: nos animorum incredibiles motus, celeritatem'q; ingeniorum negligemus? Quoties ego hunc Archiam uidi, iudices, (utar enim ueſtra benignitate, quoniam me in hoc nouo genere dicendi tam diligenter attenditis) quoties ego hunc uidi, cum literam ſcripſiſſet nullam, magnum numerum optimorum uerſuum de ijs ipſis rebus, quæ tum agerentur, dicere ex tempore? quoties reuocatum eandem rem dicere, commutatis uerbis, atque ſententijs? quæ uero accurate, cogitate'q; ſcripſiſſet, ea ſic uidi probari, ut ad ueterum ſcriptorum laudẽ peruenirent. Hunc ego non diligam? non admirer? non omni ratione defendendum putem? atqui ſic a ſummis hominibus, eruditiſſimis'q; accepimus; ceterarum rerum ſtudia & doctrina, & præceptis, & arte conſtare; poetam natura ipſa ualere, & mentis uiribus excitari; &

quaſi diuino quodam ſpiritu afflari. quare ſuo iure noſter ille Ennius Sanctos *appellat poetas; quod quaſi deorum aliquo dono, atque munere commendati nobis eſſe uideantur.* Sit *igitur, iudices, ſanctum apud uos, humaniſsimos homines, hoc poetæ nomen, quod nulla umquam barbaria uiolauit, ſaxa, & ſolitudines uoci reſpondent; beſtiæ ſæpe immanes cantu flectuntur, atque conſiſtunt: nos inſtituti rebus optimis non poetarum uoce moueamur?* Homerum *Colophonij ciuem eſſe dicunt ſuum,* Chij *ſuum uindicant,* Salaminij *repetunt,* Smyrnæi *uero ſuum eſſe confirmant; itaque etiam delubrum eius in opido dedicauerunt: permulti alij præterea pugnant inter ſe, atque contendunt. ergo illi alienum, quia poeta fuit, poſt mortem etiam expetunt: nos hunc uiuum, qui & uoluntate, & legibus noſter eſt, repudiabimus? preſertim cum omne olim ſtudium atque omne ingenium contulerit* Archias *ad populi* R. *gloriam, laudemq; celebrandam. nam &* Cimbricas *res adoleſcens attigit; & ipſi illi* C. Mario, *qui durior ad hæc ſtudia uidebatur, iucundus fuit. neque enim quiſquam eſt tam auerſus a muſis, qui non mandari uerſibus æternum ſuorum laborum facile præconium patiatur.* Themiſtoclem *illum, ſummum* Athenis *uirum, dixiſſe aiunt, cum ex eo quæreretur, quod acroama, aut cuius uocem libentiſsime audiret; eius, a quo ſua uirtus optime prædicaretur. itaque ille* Marius *item eximie* L. Plotium *dilexit, cuius ingenio putabat ea, quæ geſſerat, poſſe celebrari.* Mithridaticum *uero bellum, magnum, atque difficile, & in multa uarietate terra mariq; uerſatum, totum ab hoc expreſſum eſt. qui libri non modo* L. Lucullum, *fortiſsimum, & clariſsimum uirum; etiam populi*

R. nomen illuſtrant. populus enim R. aperuit, Lucullo imperante, Pontum, & regijs quondam opibus, & ipſa natura regionis uallatum: populi R. exercitus, eodem duce, non maxima manu, innumerabiles Armeniorum copias fudit: populi R. laus eſt, urbem amiciſsimam Cyzicenorum eiuſdem conſilio ex omni impetu regio, ac totius belli ore, ac faucibus ereptam eſſe, atque ſeruatam. noſtra ſemper feretur, & prædicabitur, L. Lucullo dimicante, cum interfectis ducibus depreſſa hoſtium claſsis, & incredibilis apud Tenedum pugna illa naualis: noſtra ſunt trophæa, noſtra monumenta, noſtri triumphi. quare, quorũ ingenijs hæc feruntur, ab ijs populi R. fama celebratur. carus fuit Africano ſuperiori noſter Ennius: itaque etiam in ſepulcro Scipionum putatur is eſſe conſtitutus e marmore. at ijs laudibus certe non ſolum ipſi, qui laudantur, ſed etiam populi R. nomen ornatur. in cælum huius proauus Cato tollitur: magnus honos populi R. rebus adiungitur: omnes denique illi Maximi, Marcelli, Fuluij non ſine communi omnium noſtrum laude decorantur. ergo illum, qui hæc fecerat, Rudium hominem, maiores noſtri in ciuitatem receperunt: nos hunc Heraclienſem, multis ciuitatibus expetitum, in hac autem legibus conſtitutum, de noſtra ciuitate eijciemus? nam, ſi quis minorem gloriæ fructum putat ex Græcis uerſibus percipi, quam ex Latinis, uehementer errat: propterea quod Græca leguntur in omnibus fere gẽtibus, Latina ſuis finibus, exiguis ſane, continentur. quare, ſi res eæ, quas geſsimus, orbis terræ regionibus definiuntur; cupere debemus, quo manuum noſtrarum tela peruenerint, eodem gloriam, famamq; penetrare: quod, cum ipſis populis, de quorum rebus ſcribitur, hæc ampla ſunt;

tum ijs certe, qui de uita, gloriæ cauſſa, dimicant, hoc maximum & periculorum incitamentum eſt, & laborum. Quam multos ſcriptores rerum ſuarum magnus ille Alexander ſecum habuiſſe dicitur? atque is tamen, cum in Sigæo ad Achillis tumulum adſtitiſſet, O fortunate, inquit, adoleſcens, qui tuæ uirtutis Homerum præconem inueneris. & uere: nam, niſi Illias exiſtitiſſet illa, idem tumulus, qui corpus eius contexerat, nomem etiam obruiſſet. Quid noſter hic Magnus, qui cum uirtute fortunam adæquauit, non ne Theophanem Mitylenæum, ſcriptorem rerum ſuarum, in concione militum, ciuitate donauit; & noſtri illi fortes uiri, ſed ruſtici, ac milites, dulcedine quadam gloriæ commoti, quaſi participes eiuſdem laudis, magno illud clamore approbauerunt? itaque, credo, ſi ciuis R. Archias legibus non eſſet, ut ab aliquo imperatore ciuitate donaretur, perficere non potuit. Sylla, cum Hiſpanos, & Gallos donaret, credo, hunc petentem repudiaſſet. quem nos in cõcione uidimus, cum ei libellum malus poeta de populo ſub iecisſet, quod epigramma in eum feciſſet tantummodo alternis uerſibus longiuſculis, ſtatim ex ijs rebus, quas tunc uendebat, iubere ei premium tribui, ſub ea condicione, ne quid poſtea ſcriberet. qui ſedulitatem mali poetæ duxerit aliquo tamen præmio dignam, huius ingenium, & uirtutem in ſcribendo, & copiam non expetiſſet? Quid? a Q. Metello Pio, familiariſſimo ſuo, qui ciuitate multos donauit, neque per ſe, neque per Lucullos impetrauiſſet? qui præſertim uſque eo de ſuis rebus ſcribi cuperet, ut etiam Cordubæ natis poetis, pingue quiddam ſonantibus, atque peregrinum, tamen aures ſuas dederet. neque enim eſt hoc diſſimulandum, quod obſcurari non po-

che dimo

teſt. ſed præ nobis ferendum: trahimur omnes laudis ſtudio; & optimus quiſque maxime gloria ducitur. ipſi illi philoſophi, etiam in illis libellis, quos de contemnenda gloria ſcribunt: nomen ſuum inſcribunt: in eo ipſo, in quo prædicationem nobilitatemq; deſpiciunt, prædicari de ſe, ac nominari uolunt. Decimus quidem Brutus, ſummus ille uir, & imperator, Attij, amiciſſimi ſui, carminibus templorum ac monumentorum aditus exornauit ſuorum. iam uero ille, qui cum Aetolis, Ennio comite, bellauit, Fuluius non dubitauit Martis manubias Muſis conſecrare. Quare in qua urbe imperatores prope armati poetarum nomen, & Muſarum delubra coluerunt, in ea non debent togati iudices a Muſarum honore, & a poetarum ſalute abhorrere, ...ae, ut id libentius faciatis, iam me uobis, iudices, indicabo, & de meo quodam amore gloriæ, nimis acri fortaſſe, uerumtamen honeſto, uobis confitebor. nam, quas res nos in conſulatu noſtro uobiſcum ſimul pro ſalute huius urbis, atque imperij, & pro uita ciuium, proq; uniuerſa reip. geſſimus, attigit hic uerſibus, atque inchoauit: quibus auditis, quod mihi magna res, & iucunda uiſa eſt, hunc ad perficiendum hortatus ſum. nullam enim uirtus aliam mercedem laborum, periculorumq; deſiderat, præter hanc laudis, & gloriæ: qua quidem detracta, iudices, quid eſt, quod in hoc tam exiguo uitæ curriculo, & tam breui, tantis nos in laboribus exerceamus? certe, ſi nihil animus præſentiret in poſterum; & ſi, quibus regionibus uitæ ſpatium circumſcriptum eſt, eiſdem omnes cogitationes terminaret ſuas; nec tantis ſe laboribus frangeret; neque tot curis, uigilijsq; angeretur; nec to-

ties de uita ipſa dimicaret. nunc inſidet quædam in optimo quoque uirtus, quæ noctes & dies animum gloriæ ſtimulis concitat, atque ad monet, non cum uitæ tempore eſſe dimetiendam commemorationem nominis noſtri, ſed cum omni poſteritate adæquandam. an uero tam parui animi uideamur eſſe omnes, qui in rep. atque in his uitæ periculis, laboribus'q; uerſamur, ut, cum uſque ad extremum ſpatium nullum tranquillum atque otioſum ſpiritum duxerimus, nobiſcum ſimul moritura omnia arbitremur? an, cum ſtatuas, & imagines, non animorum ſimulacra, ſed corporum, ſtudioſe multi ſummi homines reliquerint; conſiliorum relinquere ac uirtutum noſtrarum effigiem non multo malle debemus, ſummis ingenijs expreſſam, & politam? ego uero omnia, quæ gerebam iam tum in gerendo, ſpargere me ac diſſeminare arbitrabar in orbis terræ memoriam ſempiternam. hæc uero ſiue a meo ſenſu poſt mortem abfutura ſunt, ſiue, ut ſapientiſſimi homines putauerunt, ad aliquam animi mei partem pertinebunt, nunc quidem certe cogitatione quadam, ſpeq; delector. Quare conſeruate, iudices, hominem pudore eo, quem amicorum ſtudijs uidetis comprobari, tum dignitate, tum etiam uetuſtate; ingenio autem tanto, quantum id conuenit exiſtimari, quod ſummorum hominum ingenijs expetitum eſſe uideatis; cauſſa uero eiuſmodi, quæ beneficio legis, auctoritate municipij, teſtimonio Luculli, *tabulis* Metelli *comprobetur. Quæ cum ita ſint; petimus a uobis, iudices, ſi qua non modo humana, uerumetiam diuina in tantis negotijs commendatio debet eſſe, ut eum, qui uos, qui ueſtros imperatores, qui populi* R. *res geſtas ſemper ornauit, qui etiam his re-*

centibus noſtris, ueſtriſq; domeſticis periculis æternum ſe teſtimonium laudum daturum eſſe profitetur, quiq; eſt eo numero, qui ſemper apud omnes ſancti ſunt habiti, atque dicti, ſic in ueſtram accipiatis fidem, ut humanitate ueſtra leuatus potius, quam acerbitate uiolatus eſſe uideatur. Quæ de cauſſa pro mea conſuetudine breuiter, ſimpliciterq; dixi, iudices, ea confido probata eſſe omnibus: quæ non fori, neque iudiciali conſuetudine & de hominis ingenio, & communiter de ipſius ſtudio locutus ſum, ea, iudices, a uobis ſpero eſſe in bonam partem accepta, ab eo, qui iudicium exercet, certe ſcio.

AD QVIRITES POST REDITVM ORATIO XXVII.

QVod precatus a Ioue optimo maximo, ceteriſq; dijs immortalibus ſum, Quirites, eo tempore, cum me fortunasq; meas pro ueſtra incolumitate, otio, concordiaq; deuoui, ut, ſi meas rationes umquam ueſtræ ſaluti ante poſuiſſem, ſempiternam pœnam ſuſtinerē mea uoluntate ſuſceptam; ſin & ea, quæ ante geſſeram, conſeruandæ ciuitatis cauſſa geßiſſem, & illam miſeram profectionem ueſtræ ſalutis gratia ſuſcepiſſem, ut, quod odium ſcelerati homines, & audaces in remp. & in omnes bonos cōceptum iam diu continerent, id in me unum potius, quā in optimum quemque, et in uniuerſam remp. defigerent; hoc ſi animo in uos, liberosq; ueſtros fuiſſem, ut aliquando uos, patres conſcriptos, Italiamq; uniuerſam memoria mei miſericordia, deſideriumq; teneret: eius deuotionis me eſſe conuictum indicio deorum immortalium, teſtimonio ſenatus, conſenſu Italiæ, confeßione inimicorum, beneficio diuino immortaliq; ueſtro, maxime lætor, Quirites. & ſi homini nihil eſt magis optandum, quam proſpera, æquabilis, perpetuaq; fortuna, ſecundo uitæ, ſine ulla offenſione, curſu: tamen, ſi mihi tranquilla, & placata omnia fuiſſent, incredibili quadam, & pæne diuina, qua nunc ueſtro beneficio fruor, lætitiæ uoluptate caruiſſem. Quid dulcius hominum generi a natura datum eſt, quam ſui cuique liberi? mihi uero, & propter indulgentiam meam,

& propter excellens eorum ingenium, uita ſunt mea cariores. tamen non tanta uoluptate erant ſuſcepti, quam nunc ſunt reſtituti. Nihil cuiquam fuit umquam iucundius, quam mihi meus frater. non tam id ſentiebã, cũ fruebar, quam tunc, cum carebam, & poſtea quam uos me illi, & mihi eum reddidiſtis. Res familiaris ſua quęque delectat. reliquæ meæ fortunæ recuperatæ plus mihi nunc uoluptatis afferunt, quã tunc incolumi afferebant. Amicitiæ, conſuetudines, uicinitates, clientelæ, ludi denique, et dies feſti quid haberent uoluptatis, carẽdo magis intellexi, quã fruendo. Iam uero honos, dignitas, locus, ordo, beneficia ueſtra, quãquam mihi ſemper clariſsima uiſa ſunt, tamen ea nunc renouata illuſtriora uidentur, quã ſi obſcurata nõ eſſent. Ipſa autem patria, dij immortales, dici uix poteſt; quid caritatis, quid uoluptatis habet? Quæ ſpecies Italiæ? quæ celebritas opidorum? quæ forma regionum? qui agri? quæ fruges? quæ pulchritudo urbis? quæ humanitas ciuiũ? quæ reip. dignitas? quæ ueſtra maieſtas? quibus ego omnibus antea rebus ſic fruebar, ut nemo magis. ſed, tamquam bona ualetudo iucundior eſt eis, qui egraui morbo recreati ſunt, quam qui numquam ægro corpore fuerunt: ſic ea omnia deſiderata magis, quam aſsidui percepta, delectant. Quorſum igitur hæc diſputo? quorſum? ut intelligere poſſitis. neminem umquam tanta eloquẽtia fuiſſe, neque tam diuino atque incredibili genere dicendi, qui ueſtrorum magnitudinem multitudinemq́; beneficiorum, quæ in me, fratremq́; meum, liberosq́; noſtros contuliſtis, non modo augere, aut ornare oratione, ſed enumerare, aut conſequi poſsit. A parentibus, id quod neceſſe erat, paruus ſum procreatus; a uobis natus ſum conſularis.

illi

illi mihi fratrem incognitum, qualis futurus eſſet, dederunt; uos ſpectatum, & in credibili pietate cognitum, red didiſtis. remp. illis accepti temporibus eã. quæ pæne amiſſa eſt; a uobis eam recuperaui, quam aliquando omnes unius opera ſeruatam iudicauerunt. dij immortales mihi liberos dederunt, uos reddidiſtis. multa præterea a dijs immortali bus optata cõſecuti ſumus; niſi ueſtra uoluntas fuiſſet, omni bus diuinis muneribus caruiſſemus. ueſtros denique honores, quos eramus gradatim ſingulos aſſecuti, nunc a uobis uniuerſos habemus: ut, quantum antea parentibus, quantum dijs immortalibus, quantum uobiſmet ipſis, tantum hoc tẽpore, uniuerſo cũcto populo R. debeamus. nam cũ in ipſo beneficio ueſtro tanta magnitudo eſt, ut eã cõplecti oratione nõ poſſim: tum in ſtudijs ueſtris tanta animorum declarata eſt uoluntas, ut non ſolum calamitatem mihi detraxiſſe, ſed etiam dignitatem auxiſſe uideamini. non enim pro meo reditu, ut pro P. Popillij, nobiliſſimi hominis, adoleſcentes filij, & multi præterea cognati, atque affines, deprecati ſunt; non, ut pro Q. Metello, cllariſſimo uiro, iam ſpectata ætate filius; non L. Dalmaticus conſularis, ſumma auctoritate uir; non Q. Metellus cenſorius, non eorum liberi; non Q. Metellus Nepos, qui tum conſulatum petebat; non ſororum filij Luculli, Seruilij, Scipiones: permulti enim tum Metelli, aut Metellarũ liberi pro Q. Metelli reditu uobis, ac patribus ueſtris ſupplicauerunt. quod ſi ipſius ſumma dignitas, maximæq; res geſtæ nõ ſatis ualerẽt: tamen filiij pietas, propinquorum preces, adoleſcentium ſqualor, maiorum natu lacrymæ populum R. mouere potuerunt. nam C. Marij, qui poſt illos ueteres clariſſimos conſulares, ueſtra patrumq; memoria, tertius ante

me conſularis ſubijt indigniſsimā fortunam præſtātiſsima ſua gloria, diſsimilis fuit ratio. non enim ille deprecatione redijt, ſed in diſſenſu ciuiū, exercitu ſe armisq; reuocauit. Me autem, nudum a propinquis, nulla cognatione muni-tum, nullo armorum ac tumultus metu, C. Piſonis, generi mei, diuina quædam & inaudita auctoritas, atque uir-tus, fratrisq; mei miſerrimi, atque optimi quotidiæ lacry-mæ, ſordesq; lugubres a uobis deprecatæ ſunt. frater erat unus, qui ſuo ſqualore ueſtros oculos inflecteret: qui ſuo fle tu deſiderium mei, memoriamq; renouaret; qui ſtatuerat, Quirites, ſi uos me ſibi non reddidiſſetis, eandem ſubire for tunam; & tanto in me amore extitit, ut negaret fas eſſe nō modo domicilio, ſed ne ſepulcro quidem ſe a me eſſe ſeiun-ctum. pro me præſente ſenatus, hominumq; præterea ui-ginti millia ueſtē mutauerūt: pro eodem me abſente unius ſqualorē, ſordesq; uidiſtis. unus hic, qui domi, qui in foro poſſet eſſe, mihi pietate filius inuentus eſt, beneficio parens, amore, idem qui ſemper fuit, frater. nam coniugis miſeræ ſqualor, & luctus, atque optimæ filiæ mæror aſsiduus, fi-lijq; parui deſiderium mei, lacrymæq; pueriles aut itineri-bus neceſſarijs, aut magna parte tectis, ac tenebris contine-bātur. Quare hoc maius eſt ueſtrū in nos promeritū, quod nō multitudini propinquorum, ſed nobiſmet ipſis nos reddi diſtis. ſed, quemadmodum propinqui, quos ego parare non potui, mihi ad deprecandum calamitatem meam non affue runt: ſic illud, quod mea uirtus præſtare debuit, adiutores, auctores, hortatoresq; ad me reſtituendū ita multi fuerūt, ut longe ſuperiores omnes hac dignitate, copiaq; ſuperarē. Numquam de P. Popillio, clariſsimo, atque fortiſsimo ui-ro: numquam de Q. Metello, nobiliſsimo & conſtantiſ-

ſimo ciue; numquam de C. Mario, cuſtode ciuitatis, atque imperij ueſtri, in ſenatu mentio facta eſt. tribunicijs ſuperiores illi rogationibus, nulla auctoritate ſenatus, ſunt reſtituti: Marius uero non modo non a ſenatu, ſed etiam oppreſſo ſenatu eſt reſtitutus: nec rerum geſtarum memoria in reditu C. Marij, ſed exercitus, atque arma ualuerunt. at de me, ut ualeret, ſemper ſenatus flagitauit; ut aliquando perficeretur, cum primum licuit, frequentia, atque auctoritate perfecit. Nullus in eorum reditum motus municipiorum, & coloniarum factus eſt: at me in patriam ter ſuis decretis Italia cũcta reuocauit. Illi, inimicis interfectis, magna ciuium cæde facta, reducti ſunt: ego ijs, a quibus eiectus ſum, prouincias obtinentibus, inimico autem, optimo uiro, & mitiſſimo, altero conſule referente, reductus ſum, cum is inimicus, qui ad meam perniciem uocem ſuam communibus hoſtibus præbuiſſet, ſpiritu dumtaxat uiueret, re quidem infra omnes mortuos amandatus eſſet. Numquã de Popillio L. Opimius, fortiſſimus conſul, numquam de Q. Metello, non modo C. Marius, qui erat inimicus, ſed ne is quidem, qui ſecutus eſt, M. Antonius, homo eloquentiſſimus, cum A. Albino collega ſenatum, aut populum eſt cohortatus. at pro me ſuperiores conſules ſemper, ut referrent, efflagitati ſunt: ſed ueriti ſunt, ne gratiæ cauſſa facere uiderẽtur, quod alter mihi affinis erat, alterius cauſſam capitis receperam: qui prouinciarũ fœdere irretiti, totum illum annum, querellas ſenatus, luctũ bonorum, Italiæ gemitum pertulerunt. kalendis uero Ian. poſtea quam orba reſp. conſulis fidem, tamquam legitimi tutoris, implorauit, P. Lẽtulus cõſul, parens, deus, ſalus noſtræ uitæ, fortunæ, memoriæ, nominis, ſimul ac de ſolemni religione

retulit, nihil humanarum rerum ſibi prius, quam de me, agendum iudicauit. atque eo die confecta res eſſet, niſi is tribunus pl. quem ego maximis beneficijs quæſtorem conſul ornaueram, cum & cunctus ordo, & multi eum ſummi uiri orarent, & Cn. Oppius ſocer, optimus uir, ad pedes eius flens iaceret, noctē ſibi ad deliberandum poſtulaſſet. quæ deliberatio non in reddenda, quemadmodum non nulli arbitrabantur, ſed, ut patefactū eſt, in augēda merce de conſumpta eſt. poſtea res acta eſt in ſenatu alia nulla: &, cum uarijs rationibus impediretur, uolūtate tamē perſpecta ſenatus, cauſſa ad uos menſe Ian. deferebatur. hic tātū interfuit inter me, & inimicos meos. ego, cum homines in tribunali Aurelio palā cōſcribi, centuriariq; uidiſſē; cū intelligerē ueteres ad ſpē cædis Catilinæ copias eſſe reuocatas; cum uiderem ex ea parte homines, cuius partis nos uel principes numerabamur, partim quod mihi inuiderāt, partim quod ſibi timerēt, aut proditores eſſe, aut deſertores ſalutis meæ; cum duo cunſules, empti pactione prouinciarū, auctores ſe inimicis reip. tradidiſſent; cum egeſtatem, auaritiā, libidines ſuas uiderent expleri non poſſe, niſi me conſtrictū domeſticis hoſtibus dediſſent; cum ſenatus, equiteſq; R. flere pro me, ac mutata ueſte uobis ſupplicare, edictis atque imperijs uetarentur; cum omnium prouinciarum pactiones, cum omnia cum omnibus fœdera, reconciliationes gratiarum ſanguine meo ſancirentur; cum omnes boni non recuſarent, quin uel pro me, uel mecum perirent: armis decertare pro mea ſalute nolui; quod & uincere, & uinci luctuoſū reip. fore putaui. at inimici mei, menſe Iā. cū de me ageretur, corporibus ciuiū trucidatis, flumine ſanguinis meū reditum intercludendū putauerunt. itaque,

cum ego abſui, eam remp. habuiſtis, ut æque me, atque illã reſtituendam putaretis. ego autem, in qua ciuitate nihil ualeret ſenatus, omnis eſſet impunitas, nulla iudicia, uis & ferrum in foro uerſarentur; cum priuati ſe parietum præſidio, non legum, tuerentur; tribuni pl. uobis inſpectantibus uulnerarentur; ad magiſtratuũ domos cum ferro & facibus iretur; conſulis faces frangerentur; deorũ immortalium templa incenderentur; remp. nullam eſſe putaui: itaque neque, rep. exterminata, mihi locum in hac urbe eſſe duxi; nec, ſi illa reſtitueretur, dubitaui, quin me ſecum ipſa reduceret. an ego, cum mihi eſſet exploratiſſimum, P. Lẽtulũ proximo anno conſulẽ futurũ, qui, illis ipſis reip. periculoſiſsimis temporibus, ædilis curulis, me conſule, omniũ meorũ conſiliorum particeps, periculorũq; ſocius fuiſſet; dubitarẽ, quin is me, confectum conſularibus uulneribus, conſulari medicina ad ſalutem reduceret? hoc duce, collega autem eius, clementiſſimo, atque optimo uiro, primo non aduerſante, poſt etiam adiuuante: reliqui magiſtratus pæne omnes fuerunt defenſores ſalutis meæ: ex quibus excellenti animo, uirtute, auctoritate, præſidio T. Annius, & P. Sextius, præſtanti in me beneuolentia, & diuino ſtudio exſtiterunt. eodem'q; P. Lentulo auctore, & pariter referente collega. frequentiſſimus ſenatus, uno diſſentiente, nullo intercedente, dignitatem meam quibus potuit uerbis ampliſſimis ornauit, ſalutem uobis, municipijs; colonijsq; omnibus commendauit. ita me nudum a propinquis, nulla cognatione munitũ coſules, prætores, tribuni pl. ſenatus, Italia cũcta ſemper a uobis deprecata eſt: denique omnes, qui ueſtris maximis beneficijs honoribusq; ſunt ornati, producti ad uos ab eodem, non ſolum ad me conſeruan

dum uos cohortati ſunt, ſed etiam rerũ mearum geſtarũ auctores, teſtes, laudatoresq; fuerunt. quorum princeps ad cohortandũ uos, & ad rogandos fuit Cn. Pompeius, uir omnium, qui ſunt, fuerunt, erunt, ſapientia, ac gloria princeps: qui mihi unus uni priuato amico eadẽ omnia dedit, quæ uniuerſæ reip. ſalutem, otium, dignitatem: cuius oratio fuit, quemadmodum accepi, tripartita. primum uos docuit, meis conſilijs remp. eſſe ſeruatam; cauſſamq; meam cũ communi ſalute coniunxit; hortatusq; eſt, ut auctoritatẽ ſenatus, ſtatum ciuitatis, fortunas ciuis bene meriti defenderetis: tum in perorando poſuit, uos rogari a ſenatu, rogari ab equitibus R. rogari ab Italia cuncta: denique ipſe ad extremum pro mea uos ſalute non rogauit ſolum, uerum etiam obſecrauit. huic ego homini, Quirites, tantum debeo, quantum hominem homini debere uix fas eſt. huius conſilia, P. Lentuli ſententiam, ſenatus auctoritatem uos ſecuti, in eo me loco, in quo ueſtris beneficijs fueram, ijſdem centurijs, quibus collocaratis, repoſuiſtis. eodem tempore audiſtis eodem ex loco ſummos uiros, ornatiſſimos, atq; ampliſſimos homines, principes ciuitatis, omnes conſulares, omnes prætorios eadem dicere. ut omnium teſtimonio, per me unum remp. conſeruatam eſſe, conſtaret. itaque, cum P. Seruilius, grauiſſimus uir, & ornatiſſimus ciuis, dixiſſet opera mea remp. incolumem magiſtratibus deinceps traditam; dixerunt in eandem ſententiam ceteri. ſed audiſtis eo tempoee clariſſimi uiri non ſolum auctoritatem, ſed etiam teſtimonium, L. Gellij: qui, quia ſuam claſſem attentatã magno cum ſuo periculo pæne ſenſit. dixit in concione ueſtra, ſi ego conſul, cum fui, non fuiſſem, remp. funditus interituram fuiſſe. En ego tot teſtimonijs, Quirites, hac

auctoritate ſenatus, tanta conſenſione Italiæ *, tanto ſtudio bonorum omnium, agente* P. Lentulo*, conſentiētibus cæteris magiſtratibus, deprecante* Cn. Pompeio*, omnibus hominibus fauentibus, dijs denique immortalibus frugũ ubertate, copia, uilitate reditum meum comprobantibus, mihi, meis, reip. reſtitutus, tantum uobis, quantum facere, poſſum,* Quirites*, pollicebor: primum, qua ſanctiſsimi homines pietate erga deos immortales eſſe ſolent, eadem me erga populum* R. *ſemper fore, numenq́; ueſtrum æque mihi graue, & ſanctum, ac deorum immortalium, in omni uita futurũ: deinde, quoniam me in ciuitatem reſp. ipſa reduxit, nullo me loco reip. defuturũ. quod ſi quis exiſtimat, me aut uoluntate eſſe mutata, aut debilitata uirtute, aut animo fracto; uehementer errat. mihi quod potuit uis, & iniuria, & ſceleratorũ hominum furor detrahere, eripuit, abſtulit, diſsipauit; quod uiro forti adimi non poteſt, id manet, & permanebit. uidi ego fortiſsimum uirum, municipem meum,* C. Marium*, quoniam nobis quaſi aliqua fatali neceſsitate non ſolum cum ijs, qui hæc delere uoluiſſent, ſed etiam cum fortuna belligerandum fuit: eum tamen uidi, cum eſſet ſumma ſenectute, non modo non infracto animo propter magnitudinem calamitatis, ſed confirmato atque renouato. quem egomet dicere audiui, tum ſe fuiſſe miſerum, cum careret patria, quam obſidione liberauiſſet; cum ſua bona poſsideri ab inimicis, ac diripi audiret; cum adoleſcentem filium uideret eiuſdem ſocium calamitatis; cũ in paludibus demerſus, concurſu, ac miſericordia* Minturnenſium *corpus, ac uitam ſuam conſeruaſſet; cum parua nauicula traiectus in* Africam *, quibus regna ipſe dederat, ad eos inops, ſupplexq́; ueniſſet: recupera-*

ta uero ſua dignitate, ſe non commiſſurum, ut, cum ea, quæ amiſerat, ſibi reſtituta eſſent, uirtutem animi non haberet, quam numquam perdidiſſet. ſed hoc inter me, atque illum intereſt; quod ille, qua re plurimum potuit, ea ipſa re inimicos ſuos ultus eſt, armis; ego, qua conſueui, utar pietate: quoniam illi arte in bello, ac ſeditione locus eſt; huic in pace, atque otio: quodq; ille animo irato nihil, niſi de inimicis ulſciſcendis, agebat; ego de ipſis inimicis tantum, quãtum mihi reſp. permittet, cogitabo. Denique, Quirites, quoniam me quattuor omnino genera hominum uiolarũt; unum eorum, qui odio reip. quod eam ipſis inuitis conſeruaram, mihi inimiciſſimi fuerunt; alterum, qui per ſimulationem amicitiæ nefarie prodiderũt; tertium, qui, cum propter inertiam ſuam eaſdem aſſequi non poſſent, inuiderent laudi, & dignitati meæ; quartum, qui, cum cuſtodes reip. eſſe debuerunt, ſalutem meam, ſtatum ciuitatis, dignitatem eius imperij, quod erat penes ipſos, uẽdiderunt: ſic ulciſcar genera ſingula, quemadmodum a quibuſque ſum prouocatus; malos ciues, remp. bene gerẽdo; perfidos amicos, nihil credẽdo, atque omnia cauẽdo; inuidos, uirtuti, & gloriæ ſeruiẽdo; mercatores prouinciarum, reuocãdo domũ, atque ab ijs prouinciarum rationem repetendo. quamquã mihi maiori curæ eſt, quemadmodum quidẽ uobis: qui de me eſtis optime meriti, gratiam referam, quam quemadmodum inimicorum iniurias, crudelitatemq; perſequar. etenim ulciſcẽdæ iniuriæ facilior ratio eſt, quã beneficij remunerãdi: propterea quod, ſuperiorẽ eſſe cõtra improbos, minus eſt negotij, quã bonis exæquare: tũ etiã nec tam neceſſarium quidem eſt, male meritis, quam optime meritis, referre quod debeas. odium uel precibus mitigari poteſt, uel

temporibus reip. communiq́; utilitate deponi, uel difficulta te ulciſcendi teneri, uel uetuſtate ſedari: bene meritos quin colas, nec exorari fas eſt, neq; id reip. repetere utcunq́: neceſſe eſt, neq; eſt excuſatio difficultatis, neq; æquum eſt tempore, & die memoriam beneficij definire. poſtremo, qui in ulciſcendo remiſſior fuit, mox aperte laudatur: at grauiſſime uituperatur, qui in tantis beneficijs, quanta uos in me contuliſtis, remunerandis eſt tardior; neq; ſolum ingratus, quod ipſum graue eſt, uerum etiam impius appelletur, neceſſe eſt. atq; in officio perſoluendo diſſimilis eſt ratio, et pecunia debita: propterea quod pecuniam, qui retinet, non diſſoluit; qui reddidit, non habet: gratiam et, qui retulit, habet; et qui habet, diſſoluit. quapropter memoriam ueſtri beneficij colam beneuolentia ſempiterna, non ſolum dũ anima ſuperabo mea, ſed etiam cũ mortuo monumenta ueſtri in me beneficij permanebunt. in referenda autẽ gratia hoc uobis repromitto, ſemperq́; præſtabo, mihi neq; in conſilijs de rep. capiundis diligentiam, neq; in periculis a rep propulſandis animum, neq; in ſententia ſimpliciter referenda fidem, neq; in hominum uoluntatibus pro rep. lædendis libertatem, nec in perferendo labore induſtriam. nec in ueſtris commodis augendis gratam animi beneuolentiam defuturam. atque hæc cura, Quirites, erit infixa animo meo ſempiterna, ut cum uobis, qui apud me deorum immortalium uim et numen tenetis, tũ poſteris ueſtris, cunctisq́; gentibus digniſſimus ea ciuitate uidear, quæ ſuam dignitatẽ non poſſe tenere ſe, niſi me recuperaſſet, cunctis ſuffragijs iudicauit.

POS REDITVM
IN SENATV
ORATIO XXIIX.

SI, P. C. pro ueſtris immortalibus in me, fratremq; meum, liberosq; noſtros meritis parum uobis cumulatè gratias egero, quæſo, obteſtor que, ne meæ naturæ potius, quam magnitudini ueſtrorum beneficiorum id tribuendum putetis. quæ enim tanta poteſt exſiſtere ubertas ingenij, quæ tanta dicendi copia, quod tã diuinum, atq; incredibile genus orationis, quo quiſquam poßit ueſtra in nos uniuerſa promerita, non dicam complecti orando, ſed percenſere numerando? qui mihi fratrẽ aptatiſſimum, me fratri amantißimo, liberis noſtris parentes, nobis liberos, qui dignitatem, qui ordinem, qui fortunas, qui ampliſſimam remp. qui patriam, qua nihil poteſt eſſe iucundius, qui denique noſmet ipſos nobis reddidiſtis. quod ſi parentes cariſſimos habere debemus, quod ab ijs nobis uita, patrimonium, libertas, ciuitas tradita eſt; ſi deos immortales, quorum beneficio & hæc tenuimus, & ceteris rebus aucti ſumus; ſi populum R. cuius honoribus in ampliſſimo conſilio, & in altiſſimo gradu dignitatis, atq; in hac omnium terrarum arce collocati ſumus; ſi hunc ipſum ordinem, a quo ſæpe magnificentiſſimis decretis ſumus honeſtati: immenſum quiddam, & infinitum eſt, quod uobis debeamus; qui ueſtro ſingulari ſtudio, atque cõſenſu parentum, beneficia, deorum immortalium numera, populi Romani honores, ueſtra de me multa iudicia, uo-

bis omnia uno tempore reddidiſtis; ut, cùm multa uobis magna populo R. innumerabilia parentibus, omnia dijs immortalibus debeamus, quòd hæc anteà ſingula per illos habuerimus, nunc uniuerſa per uos recuperauerimus. Itaque, P. C. quod ne optandum quidẽ eſt homini, immortalitatem quandam per uos adepti uidemur. quod enim tẽpus erit umquam, quo ueſtrorum in uos beneficiorum memoria, ac fama moriatur? qui illo ipſo tempore, cum ui, ferro, metu, minis obſeſſi teneremini, non multo poſt diſceſſum meum uniuerſi me reuocauiſtis, referente L. Ninnio, fortiſſimo, atque optimo uiro? quem habuit ille peſtifer annus & maxime fidelem, & minime timidum, ſi dimicare placuiſſet, defenſorem ſalutis meæ. poſtea quam uobis poteſtas decernendi non eſt permiſſa per eum tribunum pl. qui cum per ſe remp. lacerare non poſſet, ſub alieno ſcelere deleuit: numquam de me ſiluiſtis, numquam meam ſalutem non ab ijs conſulibus, qui uendiderant, flagitauiſtis. itaque ueſtro ſtudio, atque auctoritate perfectum eſt, ut ille ipſe annus, quem ego mihi, quam patriæ, malueram eſſe fatalem, octo tribunos haberet, qui promulgarent de ſalute mea, et ad uos ſæpenumero referrent. nam cõſules modeſti, legumq; metuentes, impediebantur lege, non ea, quæ de me, ſed ea, quæ de ipſis lata erat, cum meus inimicus promulgauit, ut, ſi reuixiſſent ij, qui hæc pæne deleuunt, tũ ego redirem. quo facto utrumq; confeſſus eſt, & ſe illorum uitam deſiderare, et magno in periculo remp. futuram, ſi aut hoſtes, atq; interfectores reip. reuixiſſent, aut ego non reuertiſſem. itaq; illo ipſo anno, cum ego ceßiſſem; principes autem ciuitatis, non legum præſidio, ſed parietum, uitam ſuam tuerentur; reſp. ſine conſulibus eſſet; neq; ſolum pa-

rentibus perpetuis, uerum etiam tutoribus annuis eſſet orbata; ſententias dicere prohiberemini; caput meæ proſcriptionis recitaretur: numquam dubitaſtis meam ſalutem cũ communi ſalute coniungere. poſtea uero quam, ſingulari, et præſtantiſſima uirtute P. Lentuli conſulis ex ſuperioris anni caligine, & tenebris lucem in rep. kalen. Ian. reſpicere cœpiſtis; cum Q. Metelli, nobiliſſimi hominis, atque optimi uiri, ſumma dignitas, cum prætorum, tribunorum pl. pæne omnium uirtus, & fides reip. ſubueniſſet; cum uirtute, gloria, rebus geſtis, Cn. Pompeius, omnium gentium, omnium ſæculorum, omnis memoriæ facile princeps, tuto ſe in ſenatum uenire arbitreretur: tantus ueſter conſenſus de ſalute mea fuit, ut, licet corpus abeſſet meum, dignitas iam in patriam reuertiſſet. quo quidem menſe, quid inter me et meos inimicos intereſſet, exiſtimare potuiſtis. ego meam ſalutem deſerui, ne propter me ciuium uulneribus reſp. cruentaretur: illi meum reditum non populi R. ſuffragijs, ſed flumine ſanguinis intercludendum putauerunt. itaque poſtea nihil uos ciuibus, nihil ſocijs, nihil regibus reſpondiſtis: nihil iudices ſententijs, nihil populus ſuffragijs, nihil hic ordo auctoritate declarauit: mutum forum, elinguem curiam tacitam & fractam ciuitatem uidebatis. quo quidem tempore cum is exceſſiſſet, qui cædi, & flammæ uobis auctoribus reſtiterat, cum ferro, & facibus homines tota urbe uolitantes, magiſtratum tecta oppugnata, deorum templa inflammata, ſummi uiri, et clariſſimi conſulis faſces fractos, fortiſſimi, atq; optimi uiri tribuni pl. ſanctiſſimum corpus non ſolum tactum, ac uiolatum manu, ſed uulneratum ferro, confectumq; uidiſtis. qua ſtrage non nulli permoti magiſtratus, partim metu mortis, partim deſperatione reip.

paullulum a mea cauſſa receſſerunt:reliqui fuerunt,quos neq; terror,nec uis, nec ſpes, nec metus, nec promiſſa, nec minæ,nec tela,nec faces a ueſtra auctoritate,a populi R. dignitate,a mea ſalute depellerent.princeps P. Lentulus,parens,ac deus noſtræ uitæ, fortunæ,memoriæ, nominis, hoc ſpecimen uirtutis, hoc indicium animi, hoc lumen conſulatus ſui fore putauit,ſi me mihi,ſi meis,ſi uobis, ſi reip.reddidiſſet.qui,ut eſt deſignatus,numquam dubitauit ſententiã de ſalute mea ſe & rep. dignam dicere. cum a tribuno pl. uetaretur;cum præclarũ caput recitaretur, ne quis ad uos referret.ne quis decerneret,ne diſputaret,ne loqueretur,ne pedibus iret,ne ſcribendo adeſſet: totam illam clauſulam, ut ante dixi, proſcriptionem non legem, putauit, qua ciuis optime de rep. meritus, nominatim,ſine iudicio, una cũ ſenatu reip. eſſet ereptus.ut uero iniit magiſtratũ,non dicã quid egerit prius,ſed quid omnino egit aliud, niſi ut,me cõſeruato, ueſtram in poſterum dignitatem, auctoritatemq; ſanciret?dii immortales,quantum mihi beneficium dediſſe uidemini,quod hoc anno P. Lentulus conſul fuit: quanto maius dediſſetis,ſi ſuperiore anno fuiſſet. nec enim eguiſſem medicina conſulari,niſi conſulari uulnere concidiſſem. audieram ex ſapientiſsimo homine, atque optimo ciue, & uiro, Q. Catulo, non ſæpe unum conſulem improbum, duos uero numquam, excepto illo Cinnano tempore, fuiſſe. quare meam cauſſam ſemper fore firmiſsimam dicere ſolebat,dum uel unus in rep. eſſet conſul. quod uere duxerat,ſi illud de duobus conſulibus,quod ante in rep.non fuerat, perenne, ac proprium manere potuiſſet. quod ſi Q. Metellus illo tempore conſul fuiſſet unicus; dubitatis, quo animo fuerit in me conſeruando futurus,cum in reſti

tuendo auctorem fuiſſe, adſcriptorem'q; uideatis? ſed fuerunt duo conſules, quorum mentes anguſtæ, humiles, prauæ, oppletæ tenebris, ac ſordibus, nomen ipſum conſulatus, ſplendorẽ illius honoris, magnitudinem tanti imperij nec intueri, nec ſuſtinere, nec capere potuerunt; non conſules, ſed mercatores prouinciarum ac uenditores ueſtræ dignitatis. quorum alter a me Catilinam, amatorẽ ſuum, multis audientibus, alter Cethegũ, conſobrinum ſuũ, repoſcebãt: qui me duo ſceleratiſsimi poſt hominum memoriam non cõſules, ſed latrones, nõ modo deſeruerunt, in cauſſa præſertim publica, & conſulari, ſed prodiderunt, oppugnarunt, omni auxilio non ſolum ſuo, ſed etiam ueſtro, ceterorum'q; ordinum ſpoliatum eſſe uoluerunt. quorum alter tamen neq; me, neq; quemquam fefellit. quis enim ullam ullius boni ſpem haberet in eo, cuius primum tempus ætatis palam fuiſſet ad omnes libidines diuulgatum? qui ne a ſanctiſsima quidem parte corporis potuiſſet hominum impuram intemperantiam propulſare? qui cum ſuam rem non minus ſtrenue, quam poſtea publicam, confeciſſet, egeſtatem, & luxuriam domeſtico lenocinio ſuſtentauit? qui niſi in aram tribunatus confugiſſet, neq; uim prætoris, nec multitudinem creditorum, nec bonorum proſcriptionem effugere potuiſſet? quo in magiſtratu niſi rogationem de piratico bello tuliſſet, profecto & egeſtate, & improbitate coactus piraticam ipſe feciſſet, ac minore quidem cum reip. detrimento, quam quod intra mœnia nefarius hoſtis, prædoque uerſatus eſt. quo inſpectante, ac ſedente, legem tribunus plebis tulit, ne auſpicijs obtemperaretur, ne obnunciare concilio, aut comitijs, ne legi intercedere liceret, ut lex Aelia, & Fuſia ne ualerent; quæ noſtri maiores certiſsima ſubſidia reip.

contra tribunicios furores eſſe uoluerunt. idemq́; poſtea, cũ innumerabilis multitudo bonorũ de Capitolio ſupplex ad eum ſordidata ueniſſet; cumq́; adoleſcentes nobiliſsimi, cũctiq; equites R. ſe ad lenonis impuriſsimi pedes abieciſſent: quo uultu cincinnatus ganeo nõ ſolum ciuiũ lacrymas, uerũ etiam patriæ preces repudiauit? neq; eo contentus fuit, ſed etiam in concionem adſcendit, eáq; dixit, quæ, ſi eius uir Catilina reuixiſſet, dicere non eſſet auſus: ſe nonarũ Dec. quæ me conſule fuiſſent, cliuiq; Capitolini pœnas ab equitibus R. eſſe repetiturum: neq; ſolum id dixit, ſed, quos ei cõmodum fuit, compellauit: L. uero Lamiam, equitem R. præſtanti dignitate hominem, & ſaluti meæ pro familiaritate, reip. pro fortunis ſuis amiciſsimum, conſul imperioſus exire urbe iuſsit: &, cum uos ueſtem mutandam cenſuiſſetis, cunctiq; mutaſſetis, atq; idem omnes boni iam ante feciſſent, ille unguentis oblitus, cum toga prætexta, quã omnes prætores, ædilesq́; tum abiecerant, irriſit ſqualorem ueſtrum, & luctum grauiſsimæ ciuitatis; fecitque, quod nemo umquam tyrannus; ut, quo minus occulte ueſtrum malum gemeretis, nihil diceret; ne aperte incommoda patriæ lugeretis, ediceret. Cum uero in circo Flaminio non a tribuno pl. conſul in concionem, ſed a latrone archipirata productus eſſet; primum proceſsit, qua auctoritate uir? uini, ſomni, ſtupri plenus, madenti coma, compoſito capillo, grauibus oculis, fluentibus bucis, preſſa uoce, & temulenta; quod in ciues indemnatos eſſet animaduerſum, id ſibi dixit, grauis auctor, uehementiſsime diſplicere. ubi nobis hæc auctoritas tam diu tanta latuit? cur in luſtris, & heluationibus huius calamiſtrati ſaltatoris tam eximia uirtus tã diu ceſſauit? nam ille alter Cæſoninus Caluentius ab

adoleſcentia uerſatus eſt in foro, cum eum præter ſimulatam uerſutamq́; triſtitiam, nulla res commendaret, non conſulis ſtudium, non diſcendi initia rei militaris, non cognoſcendorum hominum, non liberalitas. quem prateriens cum incultum, horridum, mæſtumq́; uidiſſes, etiam ſi agreſtem, & inhumanum exiſtimares, tamen libidinoſum, & perditum non dubitares. cum hoc homine, aut cum ſtipite Aethiope ſi in foro conſtitiſſes, nihil crederes intereſſe: ſine ſenſu, ſine ſapore, elinguem, tardum, inhumanum, neglectum, Cappadocem modo abreptum de grege uenalium diceres. idem domi quam libidinoſus, quam impurus, quam intemperans, non ianua receptis, ſed pſeudotyro intromißis uoluptatibus? cum uero etiam literas ſtudere incipit, & heluo immanis cum Græculis philoſophari; tum eſt Epicureus, non penitus illi diſciplinæ, quæcumque eſt, deditus, ſed captus uno uerbo uoluptatis. habet autẽ autẽ magiſtros non ex iſtis ineptis, qui dies totos de officio, ac de uirtute diſſerunt, qui ad laborem, ad induſtriam, ad pericula pro patria ſubeunda adhortantur; ſed eos, qui diſputent horam nullam uacuam uoluptate eſſe debere, in omni parte corporis ſemper oportere aliquod gaudium delectationemq́; uerſari. his utitur quaſi præfectis libidinum ſuarum: hi uoluptates omnes ueſtigant, atque odorantur: hi ſunt conditores, inſtructoresq́; conuiuij: ijdem expendunt, atque æſtimant uoluptates, ſententiamq́; dicunt, & iudicant, quantum cuique libidini tribuendum eſſe uideatur: horum ille artibus eruditus, ita contempſit hanc prudentißimam ciuitatem, ut omnes ſuas libidines, omnia flagitia latere poſſe arbitraretur, ſi modo uultum importunũ in forum detuliſſet.

tuliſſet. is non me, (quamquam equidem non cognoram eum propter Piſonum affinitatem, quem longe hinc ab hoc genere cognatio materna tranſalpini ſanguinis abſtuliſſet) ſed uos, populumq; R. non conſilio, neque eloquentia, quod in multis ſæpe accidit, ſed rugis, ſupercilioq; decepit. L. Piſo tu ne auſus es iſto oculo, non dicam iſto animo; iſta fronte, non uita, tanto ſupercilio, non enim poſſum dicere tantis rebus geſtis, cum Gabinio conſociare conſilia peſtis meæ? non te illius unguentorum odor, non uini anhelitus, non frons calamiſtri notata ueſtigijs in eã cognitionem adducebat, ut, cum illius re ſimilis fuiſſes, frontis tibi integumento ad occultanda tãta flagitia diutius uti nõ liceret? cũ hoc coire auſus es, ut conſularem dignitatem, ut reip. ſtatum, ut ſenatus auctoritatẽ, ut ciuis optime meriti fortunas prouinciarum fœdere addiceres? te conſule, tuis edictis, & imperijs ſenatui, populoq; R. non eſt licitum non modo ſententijs, atque auctoritate ſua, ſed ne luctu quidem, ac ueſtitu reip. ſubuenire. Capuæ ne te putabas, in qua urbe domicilliũ quondam ſuperbiæ fuit, conſulẽ eſſe, ſicut eras eo tẽpore, an Romæ, in qua ciuitate omnes ante uos conſules ſenatui paruerunt? tu es auſus in circo Flaminio, productus cum tuo illo pari, dicere, te ſemper miſericordem fuiſſe? quo uerbo ſenatum, atque omnes bonos tum, cum a patria peſtem expellerent, crudeles demonſtrabas fuiſſe. tu miſericors me, affinem tuum, quem comitijs prærogatiuæ primũ cuſtodem præfeceras, quem Kalendis Ian. tertio loco ſententiam rogaras, conſtrictum inimicis reip. tradidiſti: tu meũ generum, propinquum tuum, tu affinem tuam, meam filiam, ſuperbiſsimis, & crudeliſsimis uerbis a genibus tuis repuliſti: idemq; tu clementia ac miſericordia ſingula

ri,cum ego una cum rep.non tribunicio,ſed conſulari ictu concidiſſem,tanto ſcelere,tantaq; intemperantia fuiſti, ut ne unam quidem horam intereſſe paterere inter meam peſtem,& tuam prædam,ſaltem dum conticeſceret illa lamentatio,& gemitus urbis.nondum palam factum erat concidiſſe remp.cum tibi arbitria funeris ſoluebantur:uno eodemq; tempore domus mea diripiebatur, ardebat; bona ad uicinum conſulem de Palatio, de Tuſculano ad item uicinum alterum cõſulem deferebantur:cum,iiſdem operis ſuffragiũ ferẽtibus, eodẽ gladiatore latore, uacuo non modo a bonis,ſed etiam a liberis,atque inani foro, ignaro populo R.qui ageretur,ſenatu uero oppreſſo,& afflicto,duobus impiis nefariisq; cõſulibus ærarium, prouinciæ, legiones, imperia donabantur. horum conſulũ ruinas uos conſules ueſtra uirtute fulſiſtis, ſumma tribunorum pl.prætorumq; fide,& diligentia ſubleuati. Quid ego de præſtantiſſimo uiro T.Annio dicã?aut quis de tali ciue ſatis digne umquã loquetur?qui cum uideret,ſceleratum ciuem,aut domeſticum potius hoſtem,ſi legibus uti liceret, iudicio eſſe frangẽdũ; ſin ipſa iudicia uis impediret, ac tolleret, audaciam uirtute, furorem fortitudine, temeritatem conſilio; manũ manu,uim ui eſſe ſuperandam: primo de ui poſtulauit: poſtea quam ab eodem iudicia ſublata eſſe uidit, ne ille omnia ui poſſet efficere,curauit:qui docuit,neque tecta, neq; templa, neque forum, neque curiam ſine ſumma uirtute, ac maximis opibus, & copiis ab inteſtino latrocinio poſſe defendi: qui primus poſt meum diſceſſum metum bonis, timorem huic ordini,ſeruitutem depulit ciuitati. Quam rationem pari uirtute, animo, fide P. Sextius ſecutus, pro mea ſalute. pro ueſtra auctoritate, pro ſtatu ciuita-

tis nullas ſibi inimicitias, nullam uim, nullos impetus, nullum uitæ diſcrimen uitandum umquam putauit: qui cauſſam ſenatus, exagitatam concionibus improborum, ſic ſua diligentia multitudini commendauit, ut nihil tam populare, quā ueſtrum nomē, nihil tā omnibus earum aliquādo, quā ueſtra auctoritas, uideretur: qui me cum omnibus rebus, quibus tribunus pl. potuit, defendit, tum reliquis officijs iuxta, ac ſi meus frater eſſet ſuſtentauit: cuius ego cliētibus, libertis familia, copijs, literis ita ſum ſuſtentatus, ut meæ calamitatis non adiutor ſolum, uerum etiam ſocius uideretur. Iam ceterorum officia ſtudiaq́; uidiſtis: quam cupidus mei C. Sextilius, quam ſtudioſus ueſtri, quam non uarius fuerit in cauſſa. Quid M. Ciſpius? cui ego ipſi, parenti, fratriq; eius ſentio quantum debeam: qui, cum a me uoluntas eorum in priuato iudicio eſſet offenſa, publici mei beneficij memoria priuatam offenſionem obliterauerunt. Iam T. Fadius, qui mihi quæſtor fuit, M. Curtius, cuius ego patri quæſtor fui, ſtudio, amore, animo huic neceſſitudini non defuerunt. Multa de me C. Meſſinius & amicitiæ, & reip. cauſſa dixit: legem ſeparatim initio de ſalute mea promulgauit. Q. Fabricius ſi, quæ de me agere conatus eſt, ea contra uim, & ferrum perficere potuiſſet, menſe Ianuario noſtrum ſtatum recuperaſſemus: quem ad ſalutem meam uoluntas impulit, uis retardauit, auctoritas ueſtra reuocauit. Iam uero prætores quo animo in me fuerint, uos exiſtimare potuiſtis, cum L. Cæcilius priuatim me ſuis omnibus copijs ſtuduerit ſuſtentare, publice promulgarit de ſalute mea cum collegis pæne omnibus, direptoribus autem meorum bonorum in ius adeundi poteſtatem non fecerit. M. autem Calidius, ſtatim deſignatus. ſen

ſententia ſua, quã eſſet cara ſibi mea ſalus, declarauit. Omnia officia C. Septimij, Q. Valerij, P. Craßi, Sex. Quinctilij, & C. Cornuti ſumma & in me, & in remp. conſtiterunt. Quæ cum libenter cõmemoro, tum non inuitus non nullorum in me nefarie commiſſa prætereo. non eſt mei temporis, iniurias meminiſſe: quas ego, etiam ſi ulſciſci poſſem, tamen obliuiſci mallem. alio transferenda mea tota uita eſt, ut bene de me meritis referam gratiam, cum apertis hoſtibus bellum geram, timidis amicis ignoſcam, proditores meos non indicem, dolorem profectionis meæ reditus dignitate conſoler. quod ſi mihi nullũ aliud eſſet officium in omni uita reliquũ, niſi ut erga duces ipſos, & principes, atque auctores ſalutis meæ ſatis gratus iudicarer: tamen exiguum reliquæ uitæ tempus non modo ad referendam, uerum etiam ad commemorandam gratiam mihi relictum putarem. quando enim ego huic homini, ac liberis eius, quando omnes mei gratia referent? quæ memoria, quæ uis ingenij, quæ magnitudo obſeruantiæ tot tantisq; beneficijs reſpondere poterit? qui mihi primus afflicto & iacenti cõſularem fidem, dexteramq; porrexit: qui me a morte ad uitã, a deſperatione ad ſpem, ab exitio ad ſalutem reuocauit: qui tãto amore in me, ſtudio in remp. fuit, ut excogitaret, quemadmodum calamitatem meam non modo leuaret, ſed etiam honeſtaret. quid enim magnificentius, quid præclarius mihi accidere potuit, quam, quod illo petente uos decreuiſtis, ut cũcti ex omni Italia, qui remp. ſaluam uellẽt, ad me unum, hominem fractũ, & prope diſsipatum, reſtituẽdũ, & defendẽdũ uenirent? ut, qua uoce a te Romule poſt Romam cõditam conſul uſus eſſet pro uniuerſa rep. apud eos ſolum, qui eius uocem exaudire poſſent, eandẽ uoce ſe-

natus omnibus agris, uicis, atque opidis ciues, totáq; Italiã ad unius ſalutem defendẽdam excitaret. Quid ego glorioſius meis poſteris potui relinquere, quam hoc. ſenatum iudicaſſe, qui ciuis me nõ defendiſſet, eũ remp. ſaluam noluiſſe? itaque tantum ueſtra auctoritas, tantum eximia conſulis dignitas uoluit, ut omneis flagitium ſe committere putaret, ſi quis nõ ueniret. Idemq; conſul, cum illa incredibilis multitudo Romam, et pæne Italia ipſa ueniſſet, uos frequẽtiſſimos in Capitolium conuocauit. quo tempore quantam uim uera bonitas haberet, aut uera nobilitas, intelligere potuiſtis. nam Q. Metellus, & inimicus, & frater inimici, perſpecta ueſtra uoluntate, omnia priuata odia depoſuit: quẽ P. Seruilius, uir cum clariſſimus, tum uero optimus, mihiq; amiciſſimus, & auctoritatis, & orationis ſuæ diuina quadam grauitate ad ſui generis, communiſq; ſanguinis facta, uirtutesq; reuocauit; ut haberet in conſilio & fratrem ab inferis, ſocium rerum mearum, & omnes Metellos, præſtãtiſſimos ciues, pæne ex Acheronte excitatos; in quibus Numidicum illum, cuius quondã de patria diſceſſus honeſtus ipſi, bonis omnibus tamen luctuoſus uiſus eſt. itaque fuit is non modo ſalutis defenſor, qui ante hoc unum beneficium fuerat inimicus, uerum etiam adſcriptor dignitatis meæ. quo quidem die cum CDX. ſenatores eſſetis, magiſtratusq; omnes adeſſent, diſſenſit unus, is, qui ſua lege coniuratos etiam ab inferis excitandos putarat. atque illo die, quo remp. meis conſilijs conſeruatam grauiſſimis uerbis, et plurimis iudicaſſetis, idem conſul curauit, ut eadẽ a principibus ciuitatis in concione poſtero die dicerẽtur, cũ quidẽ ipſe egit ornatiſſime cauſſam meã, perfecitque, adſtãte, atque audiẽte Italia tota, ut nemo cuiuſquã conducti, aut perditi

uocem acerbam, atque inimicã bonis poſſet audire. Ad hæc nõ modo adiumenta ſalutis. ſed etiam ornamenta dignitatis meæ reliqua uos iidem adidiſtis: decreuiſtis, ne quis ulla ratione rem impediret; qui impediſſet, grauiter moleſteq; laturos; illum contra remp. ſalutemq; bonorũ, concordiãq; ciuium facturũ; & ut ad uos ea ſtatim referrentur: meq; etiam, ſi diutius calumniarentur, redire iuſſiſtis. Quid? ut agerentur gratiæ, qui e municipiis ueniſſent. quid? ut ad illam diem, res cũ rediſſent, rogarentur, ut pari ſtudio conuenirent. Quid denique illo die, quem P. Lentulus mihi, fratriq; meo, liberisq; noſtris natalem conſtituit, non modo ad noſtram, uerum etiam ad ſempiterni memoriam temporis? quo die nos comitiis centuriatis, quæ maxime maiores iuſta dici haberiq; uoluerunt, acerſiuit in patriam: ut eædem centuriæ, quæ me conſulem fecerant, conſulatum meum comprobarent, quo die quis ciuis fuit, qui fas eſſe putaret, quacumque aut ætate, aut ualetudine eſſet, non ſe de ſalute mea ſententiam ferre? quando tantam frequentiam in cãpo, tantum ſplendorem Italiæ totius, ordinumq; omnium, quando illa dignitate tot rogatores, diribitores, cuſtodesq; uidiſtis? itaque P. Lentuli beneficio excellenti, atque diuino non ſolum reducti ſumus in patriam, ſicut nonnulli cariſſimi uiri. ſed equis inſignibus, & curru aurato reportati. Poſſum ego ſatis in Cn. Pompeium umquã gratus uideri? qui non ſolum apud uos, qui omnes idem ſentiebatis, ſed etiam apud uniuerſum populum R. ſalutem reip. & conſeruatam per me, & coniunctam eſſe cũ mea dixerit: qui cauſſam meam prudentibus commendarit, imperitos edocuerit, eodẽq; tempore improbos auctoritate ſua compreſſerit, bonos excitarit: qui populum R. pro me, tamquã

pro fratre aut pro parente, non ſolum hortatus ſit, uerum etiam obſecrarit: qui ipſe cum propter metum dimicationis, & ſanguinis domo ſe teneret, etiam a ſuperioribus tribunis petierit, ut de ſalute mea & promulgarent, & referrent: qui, in colonia nuper conſtituta cum ipſe gereret magiſtratum, in qua nemo erat emptus interceſſorũ, uim & * crudelitatem priuilegij, auctoritate honeſtiſsimorum hominum, & plubicis literis conſignauit, princepsq; Italiæ totius præſidium ad noſtram ſalutem implorandum putauit: qui, cum ipſe mihi ſemper amiciſsimus fuiſſet, etiam ut ſuos neceſſarios mihi amicos redderet, elaborauit. Quibus autem officijs T. Annij beneficia remunerabor? cuius omnis actio, ratio, cogitatio, totus deniq; tribunatus nihil aliud fuit, niſi conſtans, perpetua, fortis, inuicta defenſio ſalutis meæ. Quid de P. Sextio loquar? qui ſuam erga me beneuolentiam, & fidem non ſolum animi dolore, ſed etiam corporis uulneribus oſtendit. Vobis uero P. C. ſingulis & egi, & agam gratias uniuerſis. egi initio, quantum potui: ſatis ornate agere nullo modo poſſum. &, quamquam sũt in me præcipua merita multorum, quæ ſileri nullo modo poſſunt; tamen huius temporis, ac timoris mei non eſt, conari commemorare benficia in me ſingulorum. nam difficile eſt non aliquem, nefas quemquam præterire. ego uos uniuerſos, P. C. deorum numero colere debeo ſed ut in ipſis dijs immortalibus non ſemper eoſdem, atque alios alias ſolemus & uenerari, et precari: ſic in omnibus de me diuinitus meritis omnis erit ætas mihi ad eorum erga me merita prædicanda, atquere colenda. hodierno autem die nominatim a me magiſtratibus ſtatui gratias eſſe agendas, & de priuatis uni, qui pro ſalute mea municipia, coloniasq; adiſſet,

populum R. ſupplex obſecraſſet, ſententiam dixiſſet eam, quam uos ſecuti, mihi dignitatem meam reddidiſtis. Vos me florentem ſemper ornaſtis: laborantem, mutatione ueſtis, & prope luctu ueſtro, quod licuit, defendiſtis. noſtra memoria ſenatores ne in ſuis quidem periculis mutare ueſtē ſolebant: in meo periculo ſenatus ueſte mutata fuit, quoad licuit per eorum edicta, qui mea pericula non modo ſuo præſidio, ſed etiam ueſtra deprecatione nudarunt. Quibus ego rebus obiectis, cum mihi priuato confligendum uiderem cum eodem exercitu, quem conſul non armis, ſed ueſtra auctoritate ſuperaram; multa me cum ipſe reputaui. Dixerat in cōcione cōſul, ſe cliui Capitolini pœnas ab equitibus R. repetiturū. nominatim alij cōpellabātur, alij citabātur alij relegabantur: aditus templorū erant non ſolum præſidijs, & manu, uerum etiam demolitione ſublati. Alter conſul, ut me, & remp. non modo deſereret, ſed etiam hoſtibus reip. proderet, pactionibus eos ſuorum præmiorum obligarat. Erat alius ad portas cum imperio in multos annos, magnoq; exercitu: quem ego inimicum mihi fuiſſe nō dico; tacuiſſe, cum diceretur eſſe inimicus, ſcio. duæ partes eſſe in rep. cū putarentur; altera me depoſcere propter inimicitias, altera timide defendere propter ſuſpicionem cædis putabatur. qui autem me depoſcere uidebantur, in hoc auxerunt dimicationis metum, quod numquam, infitiando ſuſpicionem hominum curamq; minuerunt. quare, cum uiderem ſenatū ducibus orbatum, me a magiſtratibus partim oppugnatum, partim proditum, partim derelictum, ſeruos ſimulatione collegiorum nominatim eſſe cōſcriptos, copias omnes Catilinæ pæne iiſdem ducibus ad ſpem cædis & incendiorum eſſe reuocatas, equites R. proſcriptionis,

municipia uaſtitatis, omnes cædis metu eſſe permotos; potui, potui, P. C. multis auctoribus fortiſsimis uiris, me ui, armisque defendere: nec mihi ipſe ille animus idem meus, uobis non incognitus, defuit: ſed uidebam, ſi uiciſſem præſentem aduerſarium, nimium multos mihi alios eſſe uincendos; ſi uictus eßem, multis bonis & pro me, & mecum, etiam poſt me eße pereundum; tribuniciiq; ſanguinis ultores eſſe preſentes, meæ mortis pœnas iudicio, & poſteritati reſeruari. nolui, cum conſul communem ſalutem ſine ferro defendiſſem, meam priuatus armis defendere: bonosq; uiros lugere malui meas fortunas, quam ſuis deſperare: ac ſi ſolus eſſem interfectus, mihi turpe, ſi cum multis, reip. funeſtum fore uidebatur. quod ſi mihi æternam eſſe propoſitam ærumnam arbitrarer; morte me ipſe potius, quam ſempiterno dolore multaßem. ſed, cũ uiderem me nõ diutius, quam ipſam remp. ex hac urbe abfuturum: neq; ego, illa exterminata, mihi remanendum putaui; & illa, ſimul atq; reuocata eſt, me ſecum pariter reportauit. mecum leges, mecum quæſtiones, mecum iura magiſtratuum, mecum ſenatus auctoritas mecum libertas, mecum etiam frugum ubertas, mecum deorum, & hominum ſanctitates omnes, & religiones abfuerunt. quæ ſi ſemper abeſſent, magis ueſtras fortunas lugerem, quam deſiderarem meas: ſin aliquando reuocarentur, intelligebam mihi cum illis una eſſe redeundum. cuius mei ſenſus certißimus teſtis eſt hic idem, qui cuſtos capitis fuit, Cn. Plancius; qui, omnibus prouincialibus ornamentis, commodisq; depoſitis, totam ſuam quæſturam in me ſuſtentando, & conſeruando collocauit. qui ſi mihi quæſtor imperatori fuiſſet, in filii loco fuiſſet; nunc certe erit in parentis, cũ fuerit quæſtor non imperii, ſed doloris mei. Qua

propter, P.C. quoniam in remp. ſum pariter cum rep. reſti tutus, non modo in ea defendenda nihil minuam de liberta te mea priſtina, ſed etiam ad augebo. etenim, ſi eam tum defendebam, cum aliquid mihi illa debebat: quid nunc me facere oportet, cum ego illi plurimum debeo? nam quid eſt, quod animum meum frangere, aut debilitare poſsit, cuius ip ſam calamitatem non modo nullius delicti, ſed etiam diuinorū in remp. beneficiorum teſtē eſſe uideatis? nam & importata eſt, quia defenderam ciuitatem; & mea uoluntate ſuſcepta eſt, ne a me defenſa reſp. per eundem me extremum in diſcrimen uocaretur. Pro me non, ut pro P. Popillio, nobiliſsimo homine, adoleſcentes filij, non propinquorum multitudo populum R. eſt deprecata, non ut pro Q. Metello, ſummo & clariſsimo uiro, ſpectata iam adoleſcentia filius non L. & C. Metelli conſulares, non eorum liberi, non Q. Metellus Nepos, qui tum conſulatum petebat; non Luculli, Seruilij, Scipiones, Metellarum filij, flentes, ac ſordidati populo R. ſupplicauerunt ſed unus frater, qui in me pietate filius, conſilijs parens, amore. ut erat, frater inuentus eſt, ſqualore, & lacrymis, & quotidianis precibus deſiderium mei nominis renouari, & rerum geſtarum memoriam uſurpari coegit qui cum ſtatuiſſet, niſi per uos me recuperaſſet, eandem ſubire fortunam, atque idem ſibi domicilium & uitæ, & mortis depoſceret: numquam nec magnitudinem negotij, nec ſolitudinem ſuam, nec uim inimicorum, ac tela pertimuit. Alter fuit propugnator mearum fortunarum, & defenſor aſsiduus, ſumma uirtute & pietate C. Piſo gener: qui minas inimicorum meorum, qui inimicitias affinis mei, propinqui ſui conſulis, qui Pontum, & Bithyniā quæſtor pro mea ſalute

neglexit. Nihil umquam ſenatus de P. Popillio decreuit: numquam in hoc ordine Q. Metelli mentio facta eſt. tribunicijs ſunt illi rogationibus, interfectis inimicis, deniq; nulla auctoritate ſenatus reſtituti; cum alter eorum ſenatui paruiſſet, alter uim, cædemq; fugiſſet. Nam C. quidem Marius, qui hac hominum memoria tertius ante me conſularis tempeſtate ciuili expulſus eſt, non modo a ſenatu non eſt reſtitutus, ſed reditu ſuo ſenatum cunctum pæne deleuit. Nulla de illis magiſtratuum conſenſio, nulla ad remp. defendendam populi R. conuocatio, nullus Italiæ motus, nulla decreta municipiorum, & coloniarum extiterunt. Quare, cum me ueſtra auctoritas accerſierit, populus R. reuocarit, reſp. implorarit, Italia cũcta pæne ſuis humeris reportarit; non committam, P. C. ut, cum ea mihi ſint reſtituta, quæ in poteſtate mea non fuerint, ea non habeam, quæ ipſe præſtare poßim, præſertim cum illa amiſſa recuperarim, uirtutem, & fidem numquam amiſerim.

PRO DOMO SVA AD PONTIFICES ORATIO XXIX.

C V M *multa diuinitus, pontifices, a maioribus noſtris inuenta, atque inſtituta ſunt, tum nihil præclarius, quam quod uos eoſdem & religionibus deorum immortalium, & ſummæ reip. præeſſe uoluerunt: ut ampliſſimi, & clariſſimi ciues remp. bene gerendo, pontifices, religiones ſapienter interpretando, remp. conſeruarent. quod ſi ullo tempore magna cauſſa in ſacerdotum populi* R. *iudicio, ac poteſtate uerſata eſt, hæc profecto tanta eſt, ut omnis reip. dignitas, omnium ciuium ſalus, uita, libertas, aræ, foci, dij penates, bona, fortunæ, domicilia ueſtræ ſapientiæ, fidei, poteſtatiq́; commiſſa, creditaq́; eſſe uideantur. uobis hodierno die conſtituendum eſt, utrum poſt hac amentes, ac perditos magiſtratus improborum ac ſceleratorum ciuium præſidio nudare, an etiam deorum immortalium religione armare malitis. nam, ſi illa labes ac flamma reip. ſuum illum peſtiferum, & funeſtum tribunatum, quem æquitate humana tueri non poteſt, diuina religione defenderit: aliæ cærimoniæ nobis erunt, alij antiſtites deorum immortalium, alij interpretes religionũ requirendi. ſin autem ueſtra auctoritate, ſapientiaque, pontifices, ea, quæ furore improborum in rep. ab alijs oppreſſa, ab alijs deſerta, ab alijs prodita, geſta ſunt, reſcinduntur: erit cauſſa, qua conſilium maiorum in ampliſſimis uiris ad ſacerdotia deligendis iure ac merito laudare*

poßimus. ſed, quoniam ille demens, ſi ea, quæ ego per hos dies in ſenatu de rep. ſenſi, uituperaſſet, aliquem ſe aditum ad aures ueſtras eſſe habiturum putauit: omittam ordinem dicendi meum: reſpondebo hominis furioſi non orationi, qua ille uti non poteſt, ſed conuicio, cuius exercitationem cum intolerabili petulantia, tum etiam diuturna impunitate muniuit. Ac primum illud a te, homine ueſano, ac furioſo, requiro, quæ te tanta pœna tuorum ſcelerum, flagitiorumq; uexet, ut hos tales uiros, qui non ſolum conſilijs ſuis, ſed etiam ſpecie ipſa dignitatem reip. ſuſtinent, quod ego in ſententia dicenda ſalutem ciuium cum honore Cn. Pompeij coniunxerim, mihi eſſe iratos, & aliud de ſumma hoc tempore religione ſenſuros, ac me abſente ſenſerint, arbitrere? Fuiſti tu, inquit, apud pontifices ſuperior: ſed etiam, quoniam te ad populum contuliſti, ſis inferior, neceſſe eſt. Ita ne uero? qud in imperita multitudine eſt uitioſißimum, uarietas, & inconſtantia, & crebra, tamquam tempeſtatum, ſic ſententiarum commutatio, hoc tu ad hos transferas? quos ab inconſtantia grauitas, a libidinoſa ſententia certum & definitum ius religionum, uetuſtas exemplorum, auctoritas literarum, monumentorumq; deterret. Tu ne es ille, inquit, quo ſenatus carere non potuit? quem boni luxerunt? quem reſp. deſiderauit? quo reſtituto, ſenatus auctoritatem reſtitutam putabamus, quam primum aduenians prodidiſti? Nondum de mea ſententia dico: impudentiæ primum reſpondebo tuæ. Hunc igitur, funeſta reip. peſtis, hunc tu ciuem ferro, & armis, & exercitus terrore, & conſulum ſcelere, & audaciſſimorum hominum minis, ſeruorum delectu, obſeßione templorum, occupatione fori, oppreßione cu-

ria, domo, & patria, ne cum improbis boni ferro dimi-
carent, cedere curaſti, quem a ſenatu, quem a bonis omni-
bus, quem a cuncta Italia deſideratum, accerſitum, reuoca
tum conſeruandæ reip. cauſſa confiteris? At enim in ſena
tum uenire, in Capitolium intrare turbulento illo die non
debuiſti. Ego uero neq; ueni, & domo me tenui, quamdiu
turbulentum tempus fuit, cum ſeruos tuos, a te iampridem
ad bonorum cædem paratos, cum illa tua conſceleratorum
ac perditorum manu armatos in Capitoliū tecum ueniſſe
conſtabat. quod cum mihi nunciaretur ſcio me domi man-
ſiſſe, & tibi, & gladiatoribus tuis inſtaurandæ cædis pote
ſtatem non feciſſe. poſtea quam mihi nunciatum eſt, popu
lum R. in Capitolium propter metum, atq; inopiam rei fru
mentariæ conueniſſe, miniſtros autem ſcelerum tuorum
perterritos, partim amiſſis gladijs, partim ereptis, diffu-
giſſe: ueni, non ſolum ſine ullis copijs, ac manu, uerum
etiam cum paucis amicis. an ego, cum P. Lentulus conſul,
optime de me, ac de rep. meritus, cum Q. Metellus, qui, cum
meus inimicus eſſet, frater tuus, & diſſenſioni noſtræ, &
precibus tuis ſalutem ac dignitatem meam prætuliſſet, me
accerſerent in ſenatum; cum tanta multitudo ciuium, tam
recenti officio ſuo, me ad referendam gratiam nominatim
uocarent, non uenirem? cum preſertim te iam illinc cum
tua fugitiuorum manu diſceſſiſſe conſtaret. Hic tu me etiā
cuſtodem, defenſoremq; Capitolij, templorumq; omnium,
hoſtem Capitolinum appellare auſus es, quod, cum in Capi
tolio ſenatum duo conſules haberent, eo uenirem. Vtrum
ne eſt tempus aliquod, quo in ſenatum ueniſſe turpe ſit; an
res illa talis erat, de qua agebatur, ut rem ipſam repu-
diare, & eos, qui agebant, condemnare deberem? primum

dico, ſenatoris eſſe boni, ſemper in ſenatum uenire: nec cum iis ſentio, qui ſtatuunt minus bonis temporibus in ſenatū ipſi non uenire, non intelligentes hanc ſuam nimiam perſeuerantiam uehementer iis, quorū animum offendere uoluerunt, gratam, & iucundam fuiſſe. At enim nonnulli propter timorē, quod ſe in ſenatu tuto nō eſſe arbitrabantur, diſceſſerunt. Non reprehendo, nec quæro, fuerit ne aliquid pertimeſcendum: puto, arbitrio ſuo quemque timere oportere. cur ego non timuerim, quæris? quia te illinc abiiſſe conſtabát. cur, cum uiri boni nonnulli putarint tuo ſe in ſenatu eſſe non poſſe, ego non idem ſenſerim? cur, cum ego me exiſtimaßē tuto omnino in ciuitate eßе nō poße, illi nō item? an aliis licet, & recte licet, in meo metu ſibi nihil timere: mihi uni neceße erit & meam, & aliorum uicem pertimeſcere? An, quia non condemnaui ſententia meá duos conſules, ſum reprehendendus? eos igitur ego potißimum damnare debui, quorum lege perfectum eſt, ne ego indemnatus, atque optime de rep. meritus, damnatorum pœnam ſuſtinerem? quorum e iam delicta, propter eorum egregiam in me conſeruando uoluntatem, non modo me, ſed omnes bonos ferre oporteret, eorum optimum conſilium ego, potißimum per eos in meam priſtinam dignitatem reſtitutus, conſilio repudiarem meo? At quam ſententiam dixi? primum eam, quam populi ſermo in animis noſtris iam ante defixerat: deinde eam, quæ erat ſuperioribus diebus agitata in ſenatu: deinde eam, quam ſenatus frequens tū, cum mihi eſt aßenſus, ſecutus eſt: ut neq; allata ſit a me res inopinata, ac recens; nec ſi quod in ſententia uitium eſt, magis ſit eius, qui dixerit, quam omnium, qui probarint. At enim, librum in ſenatus iudicium propter metum non

fuit. Si timuiſſe eos facis, qui diſceſſerunt: concede, non timuiſſe eos, qui remanſerunt. ſin autem ſine ijs, qui tum abſuerunt, nihil decerni libere potuit: cum omnes adeſſent, cœptum eſt referri de inducendo S. C. ab uniuerſo ſenatu reclamatum eſt. Sed quæro, in ipſa ſententia, quoniã princeps ego ſum eius, atque auctor, quid reprehendatur? utrum; cauſſa capiendi noui conſilij non fuit, an meæ partes in ea cauſſa non præcipuæ fuerunt, an alio potius confugiendum fuit? Quæ uis, quæ cauſſa maior eſſe, quam fames, potuit? quam ſeditio, quam conſilia tua, tuorumque? qui, facultate oblata ad imperitorum animos incitandos, renouaturum te tua illis funeſta latrocinia ob annonæ cauſſam putarunt. frumentum prouinciæ frumentariæ partim non habebant, partim in alias terras, credo propter uarietatem uenditorum, miſerant, partim, quo gratius eſſet tum, cum in ipſa fame ſubueniſſent, cuſtodijs ſuis clauſum continebant, ut ſubito nouum mitterent. res erat non in opinione dubia, ſed in præſenti, atque ante oculos propoſito periculo: neque id coniectura proſpiciebamus, ſed iam experti uidebamus. nam, cum ingraueſceret annona, ut iam plane inopia, ac fames, non caritas, timeretur; concurſus eſt ad templum Concordiæ factus, ſenatum illuc uocante Metello conſule. qui ſi uerus fuit ex dolore hominum, & fame: certe conſules cauſſam ſuſcipere, certe ſenatus aliquid conſilij capere potuit. ſin in cauſſa fuit annona, ſeditionis quidem ſtimulator, & concitator tu fuiſti: non ne id agendum nobis omnibus fuit, ut materiem ſubtraheremus furori tuo? quid, ſi utrumque fuit, & ut fames ſtimularet homines, & ut tu in hoc ulcere tamquam unguis exſiſteres? non ne fuit

eo maior adhibenda medicina, quæ & illud natiuum, & hoc delatum malum ſanare poſſet? erat igitur & præſens caritas, & futura fames. inde ſaxis facta lapidatio eſt: ſi ex dolore plebeio, nullo incitante, magnum malum: ſi P. Clodij impulſu, uſitatum hominis facinoroſi ſcelus: ſi utrũque, ut res eſſet ea, quæ ſua ſponte multitudinis animos incitaret, & parati atque armati ſeditionis duces; uidetur ne ipſa reſp. & conſulis auxilium imploraſſe, & ſenatus fidem: atqui utrumque fuiſſe perſpicuum eſt. difficultatem annonæ, ſummamq; inopiam rei frumentariæ, ut homines non iam diuturnam caritatem, ſed ut famem plane timerent, nemo negat. hinc iſtum, otij & pacis hoſtem, cauſſam arrepturum fuiſſe ad incendia, cædes, rapinas, nolo, pontifices, ſuſpicemini, niſi uideritis. Qui ſunt homines a Q. Metello, fratre tuo, conſule in ſenatu palam nominati; a quibus ille ſe lapidibus appetitum, & percuſſum eſſe dixit? L. Sergium, et M. Lollium nominauit. quis eſt iſte Lollius? qui ſine ferro ne nunc quidem tecũ eſt; qui te tribuno pl. nihil de me dicam, ſed qui Cn. Pompeium interficiendum depopoſcit. quis eſt Sergius? armiger Catilinæ, ſtipator tui corporis, ſignifer ſeditionis, concitator tabernariorum, damnatus iniuriarum, percuſſor, lapidator, fori depopulator, obſeſſor curiæ. his, atque huiuſmodi ducibus, cum tu in annonæ caritate in conſules, in ſenatum, in bona fortunasq; locupletum, per cauſſam inopum, atque imperitorum, repentinos impetus comparares; cum tibi ſalus eſſe in otio nulla poſſet; cum deſperatis ducibus decuriatos ac deſcriptos haberes exercitus perditorum: non ne prouidendum ſenatui fuit, ne in hãc tantam materiam ſeditionis iſta funeſta fax adhære.

ſceret? Fuit igitur cauſſa capiendi noui cõſilij. uidete nunc, fuerint ne partes meæ pæne præcipuæ. Quem tum Sergius ille tuus, quem Lollius. quem ceteræ peſtes in lapidatione illa nominabant? quem annonam præſtare oportere dicebant? non ne me? quid puerorũ illa concurſatio nocturna? num a te ipſo inſtituta me frumentum flagitabant? quaſi uero ego aut rei frumentariæ præfuiſſem; aut cõpreſſum aliquod frmentum tenerem; aut in iſto genere omnino quid quam aut curatione, aut poteſtate ualuiſſem. ſed homo ad cædem imminens meum nomen operis ediderat, imperitis iniecerat. cum de mea dignitate in templo Iouis optimi maximi ſenatus frequentiſſimus, uno iſto diſſentiente, decreuiſſet; ſubito, illo ipſo die, cariſſimam annonam nec opinata uilitas conſecuta eſt. erant, qui deos immortales, id quod ego ſentio, numine ſuo reditum meum dicerent comprobaſſe. nonnulli autem illam rem ad illam rationem, coniecturamq; reuocabant, qui, quod in meo reditu ſpes otij, & concordiæ ſita uidebatur, in diſceſſu autem quotidianus ſeditionis timor, iam pæne belli depulſo metu, commutatũ eſſe annonam dicebant: quæ quia rurſus in meo reditu facta erat durior, a me; cuius aduentu fore uilitatem boni uiri dictitabant. annona flagitabatur. ego denique non ſolum ab operis tuis, impulſu tuo, nominabar; ſed etiã, depulſis ac diſſipatis tuis copijs, a populo R. uniuerſo, qui tum in Capitolium conuenerat, cum illo die minus ualerem, nominatim in ſenatum uocabar. ueni exſpectatus. multis ſententijs iã dictis, rogatus ſum ſententiam: dixi reip. ſaluberrimam, ac mihi neceſſariã. petebatur a me frumenti copia, annonæ uilitas, quaſi poſſem aliquid in ea re gerenda: non habebatur. flagitabar bonorũ expoſtulatione: improborũ cõuit

cia ſuſtinere non poteram. delegaui amico locupletiori: non quo illi, ita de merito, onus illud imponerē: (ſuccubuiſſem enim potius ipſe (ſed quia uidebam, id quod oēs, quod nos de Cn. Pompeio *polliceremur, id illum fide, conſilio, uirtute, auctoritate, felicitate denique ſua facillime perfectu rum. itaque ſiue hunc dij immortales fructum mei reditus populo* R. *tribuunt, ut, quemadmodum diſceſſu meo frugum inopia, fames, uaſtitas, cædes, incendia, rapinæ, ſcelerum impunitas, fuga, formido, diſcordia fuiſſet, ſic reditu meo ubertas agrorum, frugum copia, ſpes otij, tranquillitas animorum, iudicia, leges, concordia populi, ſenatus auctoritas mecum ſimul reducta uideantur; ſiue egomet aliquid aduentu meo, conſilio, auctoritate, diligentia pro tanto beneficio populo* R. *præſtare debui; præſto, promitto, ſpōdeo; nihil dico amplius; hoc, quod ſatis eſt huic tēpori, dico, rēp. annonæ nomine in id diſcrimen, quo uocabatur, non eſſe uenturam.* Num *igitur in hoc officio, quod fuit præcipue meum, ſententia mea reprehenditur? rem maximam eripui a peſte ſummi periculi, non ſolum eam, ſed etiam uos a cæde, incendijs, uaſtitate: nemo negat: cū ad cauſſam caritatis accederet iſte ſpeculator communium miſeriarum, qui ſemper in reip. malis ſceleris ſui faces inflāmarit.* Negat *oportuiſſet quidquam uni extra ordinem decerni.* Non *iam tibi ſic reſpondebo, ut ceteris;* Cn. Pompeio *plurima, periculoſiſſima, maxima terra mariq; bella extra ordinem eſſe commiſſa; quarum rerum ſi quem pæniteat. eum uictoriæ populi* R. *pænitere. non ita tecum ago. cum ijs hæc a me haberi oratio poteſt, qui ita diſputant, ſe, ſi qua res ad unum deferenda ſit, ad* Cn. Pompeium *delaturos potiſſimum, ſed ſe extra ordinem nihil cuiquam dare; cum* Pompeio *datum*

ſit, id ſe pro dignitate hominis ornare, ac tueri ſolere. horum ego ſententiam ne laudem, impedior Cn. Pompeij triumphis: quibus ille, cum eſſet extra ordinem ad patriam defendendã uocatus, auxit nomen populi R. imperiumq́; honeſtauit. cõſtantiã probo: qua mihi quoque utendum fuit; quo ille auctore extra ordinẽ bellũ cum Mithridate, Tigraneq́; geßit. ſed cũ illis tamẽ poſsũ aliquid diſputare: tua uero quæ tãta impudentia eſt, ut audeas dicere, extra ordinẽ dari nihil cuiquam oportere? qui cũ lege nefaria Ptolemeum, regẽ Cypri, fratrem regis Alexandrini, eodẽ iure regnantẽ, cauſſa incognita, publicaſſes; populũq́; R. ſcelere obligaſſes; cũ in eius regnum, bona, fortunas latrociniũ huius imperij immiſiſſes, cuius cum patre, auo maioribus ſocietas nobis, & amicitia fuiſſet: huius pecuniæ deportandæ, &, ſi quis ſuum ius defenderet, bello gerendo M. Catonem præfeciſti: dices, quem uirum? ſanctißimum, prudentißimum, fortißimum, amicißimum reip. uirtute, conſilio, ratione uitæ mirabili ad laudem, & prope ſingulari: ſed quid ad te, qui negas eſſe iuris, quemquã ulli rei extra ordinẽ præfici? atque in hoc ſolum inconſtantiã redarguo tuã, qui in ipſo Catone, quem tu non pro illius dignitate produxeras, ſed pro tuo ſcelere ſubduxeras, quem tuis Sergijs, Lollijs, Titijs, cæterisq́; cædis & incendiorum ducibus obieceras, quem carnificem ciuium, quem indemnatorum necis principem, quem crudelitatis auctorẽ fuiſſe dixeras, ad hunc honorẽ, et imperium extra ordinem nominatim rogatione tua detuliſti: et tanta fuiſti intẽperantia, ut illius tui ſceleris rationem occultare non poſſes: literas in concione recitaſti, quas tibi a C. Cæſare miſſas diceres. CAESAR. PVLCHRO. Cum etiam es argumentatus,

amoris eſſe hoc ſignum, cum nominibus tantũ uteretur, neque adſcriberet, proconſul, aut, tribuno pl. deinde gratulari, quod idem in poſterum M. Catonem tribunatu tuo remouiſſes, & quod idem in poſterum de extraordinarijs poteſtatibus libertatem ademiſſes. quas aut numquam tibi ille literas miſit; aut, ſi miſit, in concione recitari noluit: aut, ſiue ille miſit, ſiue tu finxiſti, certe conſilium tuum de Catonis honore illarum literarum recitatione patefactum eſt. Sed omitto Catonem, cuius eximia uirtus, dignitas, & in eo negotio, quod geſſit, fides, & continentia tegere uidentur improbitatẽ & legis, & actionis tuæ. quis prouinciã homini poſt homines natos turpiſſimo, ſceleratiſſimo, contaminatiſſimo, quis illam optimam fertilemq; Syriã, quis bellum pacatiſſimis gentibus, quis pecuniam ad emendos agros conſtitutam, ereptã ui ex Cæſaris rebus actiũ, quis imperiũ infinitum dedit? cui quidem cum Ciliciam dediſſes, mutaſti pactionẽ, & Ciliciam ad prætorem item extra ordinem tranſtuliſti: Gabinio, pretio amplificato, Syriam nominatim dediſti. Quid? homini teterrimo, crudeliſſimo, fallaciſſimo, omnium ſcelerum libidinumq; maculis notatiſſimo, L. Piſoni nõ ne nominatim populos liberos, multis S. C. etiam recẽti lege generi ipſius liberatos, uinctos, & cõſtrictos tradidiſti? nõ ne, cum ab eo merces tui beneficij, pretiũq; prouinciæ meo ſanguine tibi eſſet perſolutum, tamen ærarium cũ eo partitus es? ita ne uero? tu prouincias conſulares, quas C. Gracchus, qui unus maxime popularis fuit, non modo non abſtulit ab ſenatu, ſed etiam, ut neceſſe eſſet quotannis cõſti- tui per ſenatum decreta, lege ſanxit, eas, lege Sempronia per ſenatũ decretas, reſcidiſti? extra ordinem, ſine ſorte, nominatim dediſti, non conſulibus, ſed reip. peſtibus: nos,*

quod nominatim rei maximæ, pæne iam deſperatæ, ſummum uirum, ſæpe ad extrema reip. diſcrimina delectum, præfecimus, a te reprehendemur? Quid tandem, ſi, quæ tum in illis reip. tenebris, cæcisq; nubibus, et procellis, cum ſenatũ a gubernaculus deieciſſes, populum e naui exturbaſſes, ipſe archipirata cum grege prædonum impuriſſimo pleniſſimis uelis nauigares, ſi, quæ tum promulgaſti, conſtituiſti, promiſiſti, uendidiſti, perficere potuiſſes; qui locus in orbe terrarũ uacuus extraordinarijs faſcibus, atque imperio Clodiano fuiſſet? ſed excitatus aliquando. Cn. Pompeij, (dicam, ipſo audiente, quod ſenſi, et ſentio, quoquo animo me auditurus eſt) excitatus, inquam, aliquando Cn. Põpeij nimiũ diu recõditus, & penitus abſtruſus animi dolor ſubuenit ſubito reip. ciuitatẽq; fractã malis, mutã, debilitatã, abiectam metu, ad aliquam ſpem libertatis, & priſtinæ dignitatis erexit. Hic uir extra ordinem rei frumentariæ præficiendus non fuit? ſcilicet tu heluoni ſpurciſſimo, prægustatori libidinum tuarum, homini egentiſſimo, & facinoroſiſſimo, Sex. Clodio, ſocio tui ſanguinis, qui ſua lingua etiã ſororem tuam a te ab alienauit, omne frumẽtũ priuatũ, & publicũ, omnes prouincias frumẽtarias, omnes mãcipes, omnes horreorum claues lege tua tradidiſti. qua ex re primum caritas nata eſt; deinde inopia: impẽdebat fames, incendia, cædes, direptio: imminebat tuus furor omnium fortunis, & bonis. Queritur etiam importuna peſtis, ex ore impuriſſimo Sex. Clodij rem frumentariam eſſe ereptam; ſummisq; in periculis, eius uiri auxilium imploraſſe remp. a quo ſæpe ſe & ſeruatam, & amplificatam eſſe meminiſſet. Extra ordinẽ ferri nihil placet Clodio. quid? de me quod tuliſſe te dicis, parricida, fratricidia, ſororicidia, nõ ne ex-

tra ordinē tuliſti? an de peſte ciuis, quemadmodū omnes iā dij atque homines iudicarunt, conſeruatoris reip. quemadmodū autem tute ipſe confiteris, non modo indemnati, ſed ne accuſati quidem, licuit tibi ferre non legē, ſed nefarium priuilegiū, lugente ſenatu, mœrentibus bonis omnibus, totius Italiæ precibus repudiatis, oppreſſa captaq; republica: mihi, pop. R. implorante, ſenatu poſcente, temporibus reip. flagitantibus, non licuit de ſalute pop. R. ſententiam dicere? qua quidē in ſententia ſi Cn. Pópeij dignitas aucta eſt coniuncta cū utilitate cómuni; certe laudandus eſſem, ſi eius dignitatis ſuffragatus uiderer, qui meæ ſaluti opē & auxilium tuliſſet. deſinant, deſinant homines ijſdē machinis ſperare me reſtitutū poſſe labefactari, quibus antea ſtantem perculerunt. quod enim par amicitiæ conſularis fuit umquam in hac ciuitate coniunctius, quam fuimus inter nos ego, & Cn. Pompeius? quis apud populum R. de illius dignitate illuſtrius, quis ſenatui ſæpius dixit? qui tantus fuit labor, quæ ſimultas, quæ contentio, quā ego non pro illius dignitate ſuſceperim? qui ab illo in me honos, quæ prædicatio de mea laude, quæ remuneratio beneuolentiæ prætermiſſa eſt? hanc noſtram coniunctionem, hanc conſpirationem in rep. bene gerenda, hanc iucundiſſimā uitæ atque officiorum omniū ſocietatem certi homines fictis ſermonibus, & falſis criminibus diremerunt; cum ijdem illum, ut me metueret, me caueret, monerent; ijdem apud me mihi illū eſſe uni inimiciſſimum, dicerent; ut neque ego ab illo, quæ mihi petenda eſſent, ſatis audacter petere poſſem; neque ille, tot ſuſpicionibus certorū hominum & ſcelere exulceratus, quæ meum tempus poſtularet; ſatis prolixe mihi polliceretur. data merces eſt erroris mei magna, pontifices;

ut me nõ ſolum pigeat ſtultitiæ meæ, ſed etiam pudeat; qui, cum me non repentinum aliquod meum tempus, ſed ueteres multo ante ſuſcepti, & prouiſi labores cum uiro fortiſſimo & clariſſimo coniunxiſſent, ſim paſſus a tali amicitia diſtrahi, neq; intellexerim, quibus aut ut apertis inimicis obſiſterẽ, aut ut inſidioſis amicis nõ crederẽ. proinde deſinant aliquando me iiſdem inflammare uerbis: Quid ſibi iſte uult? neſcit, quantum auctoritate ualeat, quas res geſſerit, qua dignitate ſit reſtitutus; cur ornat, cum a quo deſertus eſt? Ego uero neque me tum deſertum puto, ſed pæne deditum; nec, quæ ſint in illa reip. flãma geſta cõtra me, neq; quo modo, neque per quos, patefaciundum mihi eſſe arbitror. ſi utile reip. fuit, haurire me unũ pro omnibus illam indigniſſimã calamitatẽ: etiam hoc utile ſit, quorum id ſcelere conflatum ſit, me occultare & tacere. Illud uero eſt hominis ingrati, tacere, (itaq; libentiſſime prædicabo) Cn. Pompeium ſtudio, & auctoritate æque, ut unumquemque ueſtrum, opibus, contentione, precibus, periculis denique præcipue pro ſalute mea laboraſſe. hic tuis, P. Lentule, cum tu nihil aliud dies & noctes, niſi de ſalute mea, cogitares, conſilijs omnibus interfuit: hic tibi grauiſſimus auctor ad inſtituendam, fideliſſimus ſocius ad comparãdam, fortiſſimus adiutor ad rem perficiendam fuit: hic municipia, coloniasq; adijt: hic Italiæ totius auxilium cupientis implorauit: hic in ſenatu princeps ſententiæ fuit: idemq; cum dixiſſet, tum etiam pro ſalute mea populum R. obſecrauit. Quare iſtam orationem, qua es uſus, omittas licet, poſt illã ſententiam, quam dixeram de annona, pontificum animos eſſe mutatos: proinde quaſi iſti aut de Cn. Pompeio aliter, atque ego exiſtimo, ſentiant; aut, quid mihi pro exſpectatione

populi R. pro Cn. Pópeij meritis erga me, pro ratione mei temporis faciendum fuerit, ignorent; aut etiam, ſi cuius forte pontificis animum, quod certo ſcio aliter eſſe, mea ſententia offendit, alio modo ſit conſtiturus aut de religione pontificum, aut de rep. quam eum aut cærimoniarum ius, aut ciuitatis ſalus coegerit. Intelligo, pontifices, me plura extra cauſſam dixiſſe, quam aut opinio tulerit, aut uoluntas mea: ſed, cum me purgatum uobis eſſe cuperem, tum etiam ueſtra in me attente audiendo benignitas prouexit orationē meā. ſed hoc compenſabo breuitate eius orationis, quæ pertinet ad ipſam cognitionem ueſtrā: qua cum ſit in ius religionis, & in ius reip. diſtributa; religionis partem, quæ multo eſt uerboſior, prætermittens, de iure reip. dicam. quid eſt enim aut tam arrogans, quam de religione, de rebus diuinis, cærimonijs, ſacris, pontificum collegiū docere conari; aut tam ſtultum, quam, ſi quis quid in ueſtris libris inuenerit, id narrare uobis; aut tam curioſum, quam ea ſcire uelle, de quibus maiores noſtri uos ſolos & conſuli, & ſcire uoluerunt? Nego potuiſſe iure publico, legibus ijs, quibus hæc ciuitas utitur, quemquam ciuem ulla eiuſmodi calamitate affici ſine iudicio. hoc iuris in hac ciuitate etiam tum, cum reges eſſent, dico fuiſſe, hoc nobis eſſe a maioribus traditum, hoc eſſe denique proprium liberæ ciuitatis, ut nihil de capite ciuis, aut de bonis ſine iudicio ſenatus; aut populi, aut eorum, qui de quaque re conſtituti iudices ſint, detrahi poſſit. Vides ne me non radicitus euellere omnes actiones tuas? neq; illud agere, quod apertum eſt, te omnino nihil geſſiſſe iure, non fuiſſe tribunum pl.? hoc dico eſſe parricidium: dico apud pontifices: augures adſunt: uerſor in medio iure publico. Quod eſt, pontifices,

ius adoptionis? nempe ut is adoptet, qui neq; procreare iā liberos poſſit; & , cum potuerit, ſit expertus. Quæ deinde cauſſa cuique ſit adoptionis, quæ ratio generum, ac dignitatis, quæ ſacrorum, quæri a pontificum collegio ſolet. quid eſt horum in iſta adoptione quæſitum? adoptat annos uiginti natus, etiam minor, ſenatorem: liberorum ne cauſſa? at procreare poteſt. habet uxorem, ſuſcepit etiam liberos. exheredabit igitur pater filium. quid ſacra Clodiæ gentis, cur intereunt, quod in te eſt? quæ omnis notio pontificum, cum adoptaret, eſſe debuit. niſi forte ex te ita quæſitum eſt, num perturbare remp. ſeditionibus uelles? & ob eam cauſſam adoptari, non ut filius eſſes, ſed ut tribunus pl. fieres, & funditus euerteres ciuitatem? reſpondiſti, credo, te ita uelle. pontificibus bona cauſſa uiſa eſt: approbauerunt. non ætas eius, qui adoptabat, quæſita eſt, ut in Cn. Aufidio, M. Pupio: quorum uterque noſtra memoria, ſumma ſenectute, alter Oreſtem, alter Piſonem adoptauit. quas adoptiones, ſicut alias innumerabiles, hereditates nominis, pecuniæ, ſacrorum ſecutæ ſunt. tu neque Fonteius es, qui eſſe debebas; neq; patris heres; neq;, amiſſis ſacris paternis, in hæc adoptiua ueniſti. ita, perturbatis ſacris, contaminatis gentibus, & quam deſeruiſti, & quam polluiſti, iure Quiritum legitimo tutelarum & hereditatum relicto, factus es eius filius contra fas, cuius per ætatem pater eſſe potuiſti. Dico apud pontifices: nego iſtam adoptionem pontificio iure eſſe factam: primum quod eæ ueſtræ ſint ætates, ut is, qui te adoptauit, uel tibi loco filij per ætatem eſſe potuerit: deinde, quod cauſſa quæri ſolet adoptandi, ut & is adoptet, qui quod naturalem aſſequi non poteſt, & legitimo & pontificio iure quæ

rat; & ita adoptet, ut ne quid aut de dignitate generum, aut de ſacrorum religione minuatur: illud in primis, ne qua calumnia, ne qua fraus, ne quis dolus adhibeatur; ut hæc ſimulata ſuſceptio filij quammaxime ueritatem illam ſuſcipiendorum liberorum imitata eſſe uideatur. quæ maior calumnia eſt, quam uenire imberbem adoleſcentulum, bene ualentem, ac maritum; dicere, filium ſenatorem populi R. ſibi uelle adoptare; id autem ſcire, & uidere omnes, non ut ille filius inſtituatur, ſed ut e patricijs exeat, ut tribunus pl. fieri poſſit, idcirco adoptari? neq; id obſcure: nam adoptatum e mancipari ſtatim, ne ſit eius filius, qui adoptarit. cur ego adoptatur? probate genus adoptationis: iam omnium ſacra interierint, quorum cuſtodes uos eſſe debetis; iam patricius, nemo relinquetur. cum enim quiſquam uellet tribunum pl. ſe fieri non licere; anguſtiorem ſibi eſſe petitionem conſulatus? in ſacerdotium cum poſſit uenire; quia patricio non ſit locus, non uenire? ut cuique aliquid acciderit, quare cōmodius ſit eſſe plebeium, ſimili ratione adoptabitur. itaq; populus R. breui tempore neq; regem ſacrorum, neque flamines, nec ſalios habebit, nec ex parte dimidia reliquos ſacerdos, neque auctores centuriatorū, & curiatorum comitiorum: auſpiciáq; populi R. ſi magiſtratus patricij creati non ſint, intereant neceſſe eſt, cum interrex nullus ſit; quod & ipſum patricium eſſe, & a patricio prodi neceſſe eſt. Dixi apud pontifices, iſtam adoptionem nullo decreto huius collegij probatam, contra omne pontificium ius factam, pro nihilo eſſe habendam. qua ſublata, intelligis totū tribunatum tuum concidiſſe. Venio ad augures. quorum ego libros ſi qui ſunt reconditi, non ſcrutor. non ſum in exquirendo iure augurum curioſus:

hæc, quæ una cum populo didici, quæ ſæpe in concionibus reſponſa ſunt, noui. negant fas eſſe agi cum populo, cum de cælo ſeruatum ſit. quo die de te lex curiata lata eſſe dicatur, audes negare de cælo eſſe ſeruatum? adeſt præſens, uir ſingulari uirtute, conſtantia, grauitate præditus, M. Bibulus. hunc conſulem illo ipſo die contendo ſeruaſſe de cælo. infirma ſunt igitur acta, tua ſententia, C. Cæſaris, uiri fortiſſimi? minime: neque enim mea iam quidquam intereſt, exceptis iis telis, quæ ex illius auctionibus in meũ corpus immiſſa ſunt. ſed hæc de auſpicijs, quæ ego nunc perbreuiter attingo, acta ſunt a te. tu, tuo præcipitante iam & debilitato tribunatu, auſpiciorum patronus ſubito exſtitiſti: tu M. Bibulum in concionem, tu augures produxiſti: te interrogante, augures reſponderunt, cum de cælo ſeruatum ſit, cum populo agi non poſſe: tibi M. Bibulus quærenti, ſe de cælo ſeruaſſe, reſpondit: idemq; in concione dixit, ab Appio, fratre tuo, productus, te omnino, quod contra auſpicia adoptatus eſſe, tribunũ pl. non fuiſſe: tua denique omnis actio poſterioribus menſibus fuit, omnia, quæ C. Cæſar egiſſet, quæ contra auſpicia eſſent acta, per ſenatum reſcindi oportere: quod ſi fieret, dicebas te tuis humeris me, cuſtodem urbis, in urbem relaturum. Videte hominis amentiam, ubi per ſuum tribunatum Cæſaris actis alligatus teneretur. Si & ſacrorum iure pontifices, & auſpiciorum religione augures totum euertunt tribunatum tuum; quid quæris amplius? an etiam apertius aliquod ius populi, atq; legum? Hora fortaſſe ſexta diei queſtus ſum in iudicio, cum C. Antonium, collegam meũ, defenderem, quædam de rep. quæ mihi uiſa ſunt ad illius miſeri cauſſam pertinere. hæc homines improbi ad quoſ-

dam uiros fortes longe aliter, atque a me dicta erant, detulerunt. hora nona, illo ipſo die, tu es adoptatus. ſi, quod in cæteris legibus trinum nundinum eſſe oportet, id in adoptione ſatis eſt trium eſſe horarum: nihil reprehendo. ſin eadem obſeruanda ſunt, decreuit ſenatus, M. Druſi legibus, quæ contra legem Cæciliam & Didiam latæ eſſent, populum non teneri. Iam intelligis omni genere iuris, quod in ſacris, quod in auſpicijs, quod in legibus ſit, te tribunum pl. non fuiſſe. atque ego hoc totum non ſine cauſſa relinquo. uideo enim quoſdam clariſſimos uiros, principes ciuitatis, aliquot locis iudicaſſe, te cum plebe iure agere potuiſſe: qui etiam de me ipſo, cum tua rogatione funere elatam remp. eſſe dicerent, tamen id funus, etſi miſerum atque acerbum fuiſſet, iure indictum eſſe dicebant. quod de me ciue, ac de rep. bene merito tuliſſes, funeſtum funus te indixiſſe reip. quod ſaluis auſpicijs tuliſſes, iure egiſſe dicebant. quare licebit, ut opinor, nobis eas actiones non infirmare, quibus illi actionibus conſtitutum tribunatum tuum comprobauerunt. fueris ſane tribunus pl. tam iure, tam lege, quam fuit hic ipſe Rullus, uir omnibus rebus clariſſimus, atque ampliſſimus. quo iure, quo more, quo exemplo legem nominatim de capite ciuis indẽnati tuliſti? uetant leges ſacratæ, uetant XII tabulæ, leges priuatis hominibus irrogari: id eſt enim priuilegiũ. nemo umquam tulit: nihil eſt crudelius, nihil pernicioſius, nihil, quod minus hæc ciuitas ferre poſſit. proſcriptionis miſerrimum nomen illud, & omnis acerbitas Syllani temporis quid habet, quod maxime ſit inſigne ad memoriam crudelitatis? opinor, pœnam in ciues R. nominatim ſine iudicio conſtitutam. hanc uos igitur, pontifices,

iudicio, atque auctoritate ueſtra tribuno pl. poteſtatem dabitis, ut proſcribere poßit, quos uelit? quæro enim, quid ſit aliud, proſcribere, Velitis, iubeatis, ut M. Tullius in ciuitate ne ſit, bonáq; eius ut mea ſint. ita enim fecit: etſi alijs uerbis tulit. hoc plebiſcitum eſt? hæc lex, hæc rogatio eſt? hoc uos pati poteſtis, hoc ferre ciuitas, ut ſinguli ciues ſingulis uerſiculis e ciuitate tollantur? equidem iam perfunctus ſum: nullam uim, nullum impetum me tuos expleui animos inuidorum: placaui odia improborum: ſaturaui etiam perfidiam, & ſcelus proditorum: deniq; de mea cauſſa, quæ uidebatur perditis ciuibus ad inuidiam eſſe propoſita iam omnes ordines, omnes dij atq; homines iudicauerũt. uobiſmet ipſis, pontifices, & ueſtris liberis, cæteriſq; ciuibus pro ueſtra auctoritate, & ſapientia conſulere debetis. nam, cum tam moderata iudicia populi ſint a maioribus conſtituta; primum, ut ne pœna capitis cum pecunia coniungatur; deinde, ne niſi prodicta die quis accuſetur, tertio, ut ante magiſtratus accuſet intermiſſa die, quam multam irroget. aut iudicet; quarto, ſit accuſatio trinum nundinum. prodicta die, qua die iudicium ſit futurum; cũ multa etiam ad placandum, atque ad miſericordiam reis conceßa ſint; deinde exorabilis populus, facilis ſuffragatio pro ſalute; deniq; etiam, ſi qua res illum diem aut auſpicijs, aut excuſatione ſuſtulit; tota cauſſa, iudiciumq; ſublatum eſt: hæc cum ita ſint in re, ubi crimen eſt, ubi accuſator, ubi teſtes; quid indignius, quam, qui neque adeſſe ſit iuſſus, neque citatus. neque accuſatus, de eius capite, liberis, fortunis omnibus conductos, & ſicarios, egentes, & perditos ſuffragium ferre, & eam legem putare? ac, ſi hoc de me potuit. quem honos, quem dignitas, quem cauſſa, quem

reſp. tuebatur, cuius denique pecunia non expetebatur, cui nihil oberat præter conuerſionem ſtatus, & inclinationem cōmunium temporũ: quid tandem futurum eſt ijs, quorũ uita remota ab honore populari, & ab hac illuſtri gratia eſt, pecuniæ autem tantæ ſunt, ut eas nimium multi egẽtes, ſumptuoſi, nobiles concupiſcant? date hanc tribuno pl. licentiam, & intuemini paulliſper animis iuuentutem, & eos maxime, qui imminere iam cupiditate uidentur in tribuniciam poteſtatem: collegia medius fidius tribunorum pl. tota reperientur, hoc iure firmato, quæ coeant de hominum locupletiſſimorum bonis, præda præſertim populari, & ſpe largitionis oblata. At quid tulit legum ſcriptor peritus, & callidus? Velitis, iubeatis, ut M. Tullio aqua, & ignis interdicatur? crudele, nefarium, ne in ſceleratiſſimo quidem ciue ferundum ſine iudicio. non tulit, ut interdicatur. quid ergo? ut interdictum ſit. O cœnum, o portentum, o ſcelus: hanc tibi legem Clodius ſcripſit ſpurciorem lingua ſua, ut interdictum ſit, cui non ſit interdictum? Sexte noſter, bona uenia dic, quoniam iam dialecticus es, & hoc quoque ligurris: quod factum non eſt, ut ſit factum, ferri ad populũ, aut uerbis ullis ſanciri, aut ſuffragijs confirmari poteſt? hoc tu ſcriptore, hoc conſiliario, hoc miniſtro, omnium non bipedum ſolum, ſed etiam quadrupedũ impuriſſimo, rẽp. perdidiſti. neque tu eras tam excors, tamq́; demens, ut neſcires hunc Clodium eſſe, qui contra leges faceret; & alios eſſe, qui leges ſcribere ſolerent: ſed neque eorum, neque cæterorum, in quibus eſſet aliquid modeſtiæ, cuiuſquam tibi poteſtas fuit: neque tu legum ſcriptoribus ijſdem potuiſti uti, quibus ceteri; neque operum archite-ctis; neque pontificem adhibere, quem uelles: poſtremo ne

in prædæ quidem ſocietate mancipem, aut prædem ſocium extra tuorum gladiatorum numerum, aut denique ſuffragij latorem in iſta tua proſcriptione quemquam, niſi furem, aut ſicarium, reperire potuiſti. itaque, cum tu florens, ac potens per medium forum popularis uolitares; amici illi tui te, uno amico tecti, & beati, qui ſe populo commiſerant, ita repellebantur, ut etiam Palatinam tuam perderent. qui in iudicium uenerant, ſiue accuſatores erant, ſiue rei, te deprecante damnabantur. denique etiam ille nouicius Ligur, uenalis adſcriptor, & ſubſcriptor tuus, cum M. Papirij, ſui fratris, eſſet teſtamento, & iudicio improbatus, mortem eius ſe uelle perſequi dixit: nomen Sex. Propertij detulit; accuſare, alienæ damnationis ſceleriſq; ſocius, propter calumniæ metum non eſt auſus. De hac igitur lege dicimus, quæ iure rogata uideatur: cuius quam quiſque partem tetigit, digito, uoce, præda, ſuffragio, quocumque uenit, repudiatus, cõuictuſq; diſceſſit. Quid, ſi ijs uerbis ſcripta eſt iſta proſcriptio, ut ſe ipſa diſſoluat? eſt enim: Quod M. Tullius falſum S. C. retulerit. *Si igitur retulit falſum S. C. tum eſt rogatio: ſi non retulit, nulla eſt. ſatiſne tibi uidetur a ſenatu iudicatum, me non modo non emẽtitum eſſe auctoritatem eius ordinis, ſed etiam unum poſt urbem conditam diligentiſſime ſenatui paruiſſe? quot modis doceo, legem iſtam quam uocas, non eſſe legem? Quid ſi etiam pluribus de rebus uno ſortitu retuliſti; tamẽ ne arbitraris, id quod M. Druſus in legibus ſuis pleriſque, bonus ille uir M. Scaurus, & L. Craſſus conſularis non obtinuerint, id te poſſe, omnium facinorum, & ſtuprorum omniũ Decumis, & Clodijs auctoribus, obtinere? Tuliſti de me ne reciperer, non ut exirem: quem, tu ipſe non poteras dicere,*

non

non licere eſſe Romæ.*quid enim diceres? damnatum? certe non expulſum? qui licuit? ſed tamen ne id quidem eſt ſcriptum, ut extrem. pœna eſt, qui receperit; quam omnes neglexerunt: eiectio nuſquam eſt: uerum ſit: quid operum publicorũ exactio? quid nominis inſcriptio tibi? num aliud uidetur eſſe, ac meorum bonorum direptio? præterquam quod ne id quidem per legem* Liciniam, *ut ipſe tibi curationẽ ferres, facere potuiſti. quid hoc ipſum, quod nũc apud pontifices agis, te meam domum conſecraſſe, te monumentũ feciſſe, in meis ædibus te ſignum dedicaſſe, eáq; te ex una rogatiuncula feciſſe; unum & idem uidetur eſſe, atque id quod de me ipſo nominatim tuliſti? tam hercule eſt unũ, quam quod idem tu lege una tuliſti, ut* Cyprius *rex, cuius maiores huic populo ſocij atque amici ſemper fuerunt, cũ bonis omnibus ſub præcone ſubijceretur, & exſules* Byzantium *reducerentur.* Eidem, *inquit, utraque de re negotium dedi.* Sed *quid, ſi eidem negotium dediſſes, ut in* Aſia *ciſtophorum flagitaret, inde iret in* Hiſpaniam; *cum* Romæ *deceßiſſet, conſulatum ei petere liceret; cum factus eſſet, prouinciam* Syriam *obtineret; quoniam de uno homine ſcriberes, una res eſſet? quod ſi iam populus* R. *de iſta re conſultus eſſet; & non omnia per ſeruos latronesq; geßiſſes: non ne fieri poterat, ut populo de* Cyprio *rege placeret, de exſulibus* Byzantijs *diſpliceret? quæ eſt quaſi alia uis, quæ ſententia* Cæciliæ *legis, &* Didiæ, *niſi hæc, ne populo neceſſe ſit in coniunctis rebus compluribus aut id, quod nolit, accipere, aut id, quod uelit, repudiare?* Quid, *ſi per uim tuliſti; tamen, ne lex eſt? aut quidquam iure geſtũ uideri poteſt, quod per uim geſtum eſſe conſtet? an ſi in ipſa latione tua, capta iam urbe, lapides iacti, ſi ma-*

nus collata non eſt; ic circo tu ad illam labem, atque eluuiem ciuitatis ſine ſumma ui peruenire potuiſti? cũ in tribunali Aurelio conſcribebas palam nõ modo liberos, ſed etiam ſeruos, ex omnibus uicis cõcitatos; uim tum uidelicet non parabas: cum edictis tuis tabernas claudi iubebas; non uim imperitæ multitudinis, ſed hominum honeſtorum modeſtiam, prudentiamq; quærebas: cum arma in ædem Caſtoris comportabas; nihil aliud, niſi uti ne quid per uim agi poſſet, machinabare: cum uero gradus Caſtoris conuelliſti, ac remouiſti; tum, ut modeſte tibi agere liceret, homines audaces ab eius templi aditu, atque adſcenſu repuliſti: cum eos, qui in conuentu uirorum bonorum uerba de ſalute mea fecerant, adeſſe iuſsiſti, eorumq; aduocationem manibus, ferro, lapidibus diſcuſsiſti; tum profecto oſtendiſti, uim tibi maxime diſplicere. Verum hæc furioſa uis uæſani tribuni pl. facile ſuperari, frangiq; potuit uirorum bonorum uel uirtute, uel multitudine. quid, cum Gabinio Syria dabatur, Macedonia Piſoni, utrique infinitum imperium, ingens pecunia, ut tibi omnia permitterent, te adiuuarent, tibi manum, copias, tibi ſuos paratos centuriones, tibi pecunias, tibi familias compararent, te ſuis ſceleratis concionibus ſubleuarẽt, ſenatus auctoritatem irriderent, equitibus R. mortẽ, proſcriptionemq; minitarentur, me terrerent minis, mihi cædẽ, dimicationem denunciarent, meam domũ, refertam uiris bonis, per amicos ſuos cõplerent, proſcriptionis metu me frequentia nudarent, uirorũ bonorũ me præſidio ſpoliarent, ſenatum pro me non modo propugnare, ampliſsimum ordinẽ, ſed etiã plorare, & ſupplicare mutata ueſte prohiberent: ne tum quidem uis erat? quid igitur ego ceſsi? aut qui timor fuit? non dicam in me quidem: fac

me timidũ eſſe natura: quid illa tot uirorum fortiſsimorũ millia? quid illi equites R.? quid ſenatus? quid denique omnes boni; ſi nulla uis erat, cur me flentes potius proſecuti ſũt quam aut increpantes retinuerunt, aut irati reliquerunt? an hoc timebam, ſi mecum ageretur more inſtitutóq; maiorum, ut poſſem præſens ſuſtinere? utrum, ſi dies dicta eſſet, iudicium mihi fuit pertimeſcendum, an ſine iudicio priuilegium? iudicium in cauſſa tam turpi? ſcilicet is homo ſum, qui, etiam ſi cauſſa eſſet ignota, dicendo non poſſem explicare. An eam cauſſam probare non poteram, cuius tanta bonitas eſt, ut ea ipſa non modo ſe, ſed etiam me abſentem per ſe probarit? An ſenatus, an ordines: an ij, qui cuncta ex Italia ad me reuocandũ conuolauerunt, ſegniores me præſente ad me retinendum, & conſeruandum fuiſſent in ea cauſſa, quam ipſe iam parricida talem dicat fuiſſe, ut me ab omnibus ad meam priſtinam dignitatem expetitum, atque reuocatum queratur? An uero in iudicio periculi nihil fuit, priuilegium pertimui, ne, mihi præſenti ſi multa irrogaretur, nemo intercederet? tam inops aut ego eram ab amicis, aut tam nuda reſp. a magiſtratibus? quid, ſi uocatæ tribus eſſent: proſcriptionem, non dicam in me, ita de ſua ſalute merito, ſed omnino in ullo ciue comprobauiſſent? An, ſi ego præſens fuiſſem, ueteres illæ copiæ coniuratorum, tuiq; perditi milites atque egentes, & noua uis ſceleratiſsimorum conſulum corpori meo pepercíſſent? qui, cum eorum omnium crudelitati, ſceleriq; ceſſiſſem, ne abſens quidẽ luctu meo mentes illorũ ſatiare potui. quid enim uos uxor mea miſera uiolarat? quã uexauiſtis, raptauiſtis, omni crudelitati laceraviſtis? quid mea filia? cuius fletus aſsiduus, ſordeſq; lugubres uobis erãt iucũdæ,

ceterorum omnium mentes oculosq; flectebant: quid paruus filius? quem, quamdiu abfui, nemo niſi lacrymantem confectumq; uidit, quid fecerat, quod eũ toties per inſidias interficere uoluiſtis? quid frater meus? qui cum aliquanto poſt meum diſceſſum ex prouincia ueniſſet, neque ſibi uiuendum, niſi me reſtituto, putaret, cum eius mæror, ſqualor incredibilis, & inauditus omnibus mortalibus miſerabilis uidebatur: quoties ex ueſtro ferro, ac manibus eſt elapſus? ſed quid ego ueſtrã crudelitatem expromo, quã in ipſum me, ac meos adhibuiſtis, qui parietibus, qui tectis, qui columnis, ac poſtibus meis horrificum quoddam, & nefarium omni imbutum odio bellũ intuliſtis? non enim te arbitror, cum poſt meum diſceſſum omniũ locupletũ fortunas, omniũ prouinciarũ fructus, & tetrarcharum ac regum bona ſpe & auaritia deuoraſſes, argenti & ſupellectilis meæ cupiditate eſſe cæcatum: non exiſtimo Campanum illũ conſulem cũ ſaltatore collega, cum alteri totam Achaiã, Theſſaliam, Boeotiam, Græciam, Macedoniã, omnemq; barbariam, bona ciuium R. condonaſſes, alteri Syriam, Babylonem, Perſas integerrimas pacatiſſimasq; gentes ad diripiendum tradidiſſes, illos tam cupidos liminum meorum, & columnarum, et ualuarum fuiſſe. neque porro illa manus copiaq; Catilinæ cæmentis ac tignis meorum tectorum ſe famem ſuam expleturas putauerunt: ſed ut hoſtium urbes, nec omnium hoſtium, uerum eorum, quibuſcum acerbum bellum, inteſtinumq; ſuſcepimus, non præda adducti, ſed odio ſolemus excidere, quod, in quos propter eorũ crudelitatem inflammatæ mentes noſtræ fuerũt, cũ horum etiam tectis, ac ſedibus reſidere aliquod bellum ſemper uideretur. Nihil erat latum de me: nõ adeſſe erã iuſ

ſus: non citatus fueram: eram etiam tuo iudicio ciuis incolumis: eum domus in Palatio; uilla in Tuſculano, altera ad alterum conſulem transferebatur: ſenatum conſules uetabant: columnæ marmoreæ ex ædibus meis, inſpectante populo R. ad ſocrum conſulis portabantur: in fundum autem uicini conſulis non modo inſtrumentum, aut ornamenta uillæ, ſed etiam arbores transferebantur; cum ipſa uilla non prædæ cupiditate, (quid enim erat prædæ?) ſed odio, & crudelitate funditus euerteretur: domus ardebat in Palatio, non fortuito, ſed oblato incendio: conſules epulabantur, & in coniuratorum gratulatione uerſabantur, cum alter ſe Catilinæ delicias, alter Cethegi conſobrinum fuiſſe diceret. Hanc ego uim, pontifices, hoc ſcelus, hunc furorem meo corpore oppoſito, a bonorum omnium ceruicibus depuli, omnemq; impetum diſcordiarum, omnem diu collectam uim improborum, quæ inueterata compreſſo odio, atque tacito iã erũpebat, in actum, tã audaces duces, excepi meo corpore: in me uno cõſulares faces iactæ manibus tribunicijs: in me omnia, quæ ego quondam rettuderã, coniurationis nefaria tela adhæſerunt. quod ſi, ut multis fortiſſimis uiris placuit, ui, et armis contra uim decertare uoluiſſem: aut uiciſſem cũ magna internecione improborũ, ſed tamẽ ciuiũ; aut interfectis bonis omnibus, quod illi optatiſſimũ erat, una cũ rep. cõcidiſſem. uidebã, uiuo ſenatu, populoq; R. celerem mihi ſummã cũ dignitate reditum: nec intelligebã fieri diutius poſſe, ut mihi non liceret eſſe in ea rep. quam ipſe ſeruaſſem: quod ſi non liceret, audieram; & legeram, clariſſimos noſtræ ciuitatis uiros ſe in medios hoſtes ad perſpicuã mortem, pro ſalute exercitus inieciſſe: ego pro ſalute reip. uniuerſæ dubitare? hoc meliore condicione, quam De-

ciȷ,quod illi ne auditores quidẽ ſuæ gloriæ,ego etiã ſpecta tor meæ laudis eſſe potuiſſem.itaque infractus furor tuus inanes faciebat impetus: omnem enim uim omnium ſcele ratorũ acerbitas mei caſus exceperat.nõ erat in tam imma ni iniuria,tantisq; ruinis nouæ crudelitati locus. Cato fue rat proximus (quid ageres,nõ erat)ut qui modus omni- bus moribus fuerat,idẽ eſſet iniuriæ.quid poſſes?extrũde re ad Cypriã pecuniã.præda perierit:alia non deerit: hũc modo amãdãdũ eſſe.ſic M.Cato inuiſus, quaſi per benefi- ciũ,Cyprũ relegatur.eijciuntur duo,quos improbi uidere nõ poterãt,alter per honorẽ turpißimũ,alter per honeſtiſ- ſimam calamitatẽ. Atque ut ſciatis nõ hominibus iſtũ, ſed uirtutibus hoſtẽ sẽper fuiſſe, me expulſo,Catone amãdato, in eũ ipſum ſe cõuertit,quo auctore,quo adiutore, in con cionibus , ea , quæ gerebat , omnia , quæq; geſſerat , ſe feciſſe, & facere, dicebat. Cn. Pompeium , quem omnium iudicio longe principem eſſe ciuitatis uidebat, diutius furo ri ſuo ueniã daturũ nõ arbitrabatur . qui ex eius cuſtodia, per inſidias, regis amici filium hoſtem captiuũ ſurripuiſ- ſet, & ea iniuria uirum fortißimum laceßiſſet , ſperauit ijſdẽ ſe copijs cum illo poſſe confligere; quibuſcum ego no- luiſſem bonorum periculo dimicare : et primo quidem ad iutoribus cõſulibus: poſtea fregit fœdus Gabinius:Piſo ta- men in fide manſit.quas iſte tum cædes,quas lapidationes, quas fugas fecerit, quam facile ferro, quotidianisq; inſi- dijs,cum iam a firmiſſimo robore copiarum ſuarum reli- ctus eſſet, Cn.Pompeiũ foro curiaq; priuarit,domumq; cõ iecerit,uidiſtis.ex quo iudicare poteſtis,quãta uis ille fuerit oriens, & cõgregata,cum hæc C.Pompeium terruerit iam diſtracta, & exſtincta. Hoc uidit in ſententia dicenda

kal. Ian. uir prudentiſsimus, & cum reip. tum mihi, tum etiam ueritati amiciſsimus, L. Cotta, qui legem de meo reditu ferendam non cenſuit; qui me conſuluiſſe reip. ceſsiſſe tempeſtati, amiciorem uobis, cæteriſq; ciuibus, quam mihi, ac meis exſtitiſſe, ui, armis, diſſenſione hominum ad cædem inſtituta, nouoq; dominatu pulſum eſſe dixit, nihil de meo capite potuiſſe ferri, nihil eſſe inſcriptum, aut poſſe ualere; omnia contra leges, moremq́; maiorum temere, turbulente, per uim per furorē eſſe geſta: quod ſi illa lex eſſet, nec referre ad ſenatum conſules, nec ſententiam dicere ſibi licere: quorum utrumque cum fieret, non oportere, ut de me lex ferretur, dicerēt; ne illa, quæ nulla eſſet, eſſe lex iudicaretur. ſentētia uerior, grauior, utilior, melior reip. nulla eſſe potuit. hominis enim ſcelere, et furore notato, ſimilis a rep. labes in poſterum dimouebatur. Neque hoc Cn. Pompeius qui ornatiſsimam de me ſententiam dixit, uoſq́; pontifices, qui me ueſtris ſententijs, auctoritatibusq; defendiſtis, non uidiſtis, illam eſſe nullam, atque eſſe potius flammam temporis, interdictum ſceleris, uocem furoris: ſed proſpexiſtis, ne qua popularis in nos aliquando inuidia redundaret; ſi ſine populi iudicio reſtituti uideremur. Eodēq; conſilio M. Bibuli, fortiſsimi uiri, ſenatus ſententiam ſecutus eſt, ut uos de mea domo ſtatueretis: non quod dubitaret quin ab iſto nihil legibus, nihil religionibus, nihil iure eſſet actum, ſed ne quis oriretur aliquando in tanta ubertate improborū, qui in meis ædibus aliquā religonē reſidere diceret. nā legē quidē iſtā nullā eſſe, quotieſcumque de me ſenatus ſententiam dixit, toties iudicauit; quoniā quidem ſcripto illo iſtius ſententiam dicere uetebatur. atque hanc rem par illud ſimile, Piſo, & Gabinius, uidit. ha-

mines legum iudiciorumq; metuentes, cum frequentiſſimus ſenatus eos, ut de me referrent, quotidie flagitaret, non ſe rem improbare dicebant; ſed lege iſtius impediri. erat hoc uerum: nam impediebantur, uerum ea lege, quam idem iſte de Macedonia, Syriaq; tulerat. hanc tu, P. Lentule, neque priuatus, neque conſul legem eſſe umquam putaſti. nam, tribunis pl. referentibus, ſentẽtiam de me deſignatus conſul ſæpe dixiſti: ex Kal. Ian. quoad perfecta res eſt, de me retuliſti: legem promulgaſti, tuliſti: quorum tibi, ſi eſſet illa lex, nihil liceret. at etiam Q. Metellus, collega tuus, uir clariſſimus, quam legem eſſe homines alieniſſimi a P. Clodio iudicarant, Piſo, & Gabinius, eam nullam eſſe, frater P. Clodij, cum de me ad ſenatum tecum una retulit, iudicauit. ſed iſti, qui Clodij leges timuerunt, quemadmodum ceteras obſeruarunt? ſenatus quidem, cuius eſt grauiſſimum iudicium de iure legum, quotieſcumque de me conſultus eſt, toties eam nullam eſſe iudicauit. quod idem tu, Lentule, uidiſti in lege, quam de me tuliſti: nam non eſt ita latũ, ut mihi Romã uenire liceret, ſed ut uenirem: nõ enim uoluiſti, id quod licebat, ferre, ut liceret; ſed me ita eſſe in rep. magis ut acceerſitus imperio populi R. uiderer, quam ad adminiſtrandam ciuitatem reſtitutus. Hunc tu etiam, pernicioſa peſtis, exſulem appellare auſus es, cum tantis ſceleribus eſſes, & factis notatus, ut omnem locum, quo adiſſes, exſilij ſimillimum redderes? quid eſt enim exſul? ipſum per ſe nomen calamitatis, non turpitudinis. quando igitur eſt turpe? re uera, quando eſt pœna peccati; opinione autem hominum, etiam ſi eſt pœna damnati. utrum igitur peccato meo exſulis nomen ſubeo, an re iudicata? peccato? iam neque tu id dicere audes, quem iſti ſatellites tui felicem

Catilinam nominant, neq; quiſquam eorum, qui ſolebant. non modo iam nemo eſt tam imperitus, qui ea, quæ geſſi in conſulatu, peccata eſſe dicat; ſed nemo eſt tam inimicus patriæ, qui non meis conſilijs patriam conſeruatam eſſe fateatur. quod enim eſt in terris commune tantum, tantulúue conſilium, quod non de meis rebus geſtis ea, quæ mihi eſſent optatiſſima, et pulcherrima, iudicarit? ſummum eſt populi R. populorumque, & gentium omnium, ac regũ conſilium ſenatus: decreuit, ut omnes, qui remp. ſaluam eſſe uellent, ad me unum defendendum uenirent: oſtenditque, nec ſtare potuiſſe remp. ſi ego non fuiſſem reſtitutus; nec futuram eſſe ullam, ſi non redijſſem. Proximus eſt huic dignitati ordo equeſter: omnes omnium publicanorum ſocietates de meo conſulatu, ac de meis rebus geſtis ampliſſima, atq; ornatiſſima decreta fecerunt. Scribæ, qui nobiſcum in orationibus, monumentiſq; publicis uerſantur, nõ obſcurum de meis in remp. beneficijs ſuum iudicium, decretumque eſſe uoluerunt. Nullum eſt in hac urbe collegium, nulli pagani; aut montani, quoniam plebi quoq; urbanæ maiores noſtri conuenticula, & quaſi concilia quædam eſſe uoluerunt, qui non ampliſſime non modo de ſalute mea, ſed etiam de dignitate decreuerint. Nam quid ego illa diuina atq; immortalia municipiorum, & coloniarum, & totius Italiæ decreta commemorem? quibus tamquam gradibus mihi uideor in cælum adſcendiſſe, non ſolum in patriam reuertiſſe. Ille uero dies quis fuit, cum te, P. Lentule, legem de me ferentem populus R. ipſa uidit, ſenſitq;, quantus, & quanta dignitate eſſes? conſtat enim, nullis unquã comitijs campum Martium tanta celebritate, tanto ſplendore omnis generis hominum, ætatum, ordinum floruiſſe.

Omitto ciuitatum, nationum, prouinciarum, regum, orbis denique terrarum de meis in omnes mortales meritis unũ iudicium, unumq; conſenſum. Aduentus meus, atq; introitus in urbem qui fuit? utrum me patria ſic accœdit, ut lucem, ſalutemq; redditam ſibi, ac reſtitutam accipere debuit, an ut crudelem tyrannum? quod uos, Catilinæ gregales, de me dicere ſolebatis. itaq; ille unus dies, quo die me populus R. a porta in Capitolium, atq; inde domum, ſua celebritate lætitiaque comitatum, honeſtauit, tantæ mihi iucunditati fuit, ut tua mihi conſcelerata illa uis non modo propulſanda; ſed etiam emenda fuiſſe uideatur. Quare illa calamitas (ſi ita eſt appellanda) excuſſit hoc genus totum maledicti, ne quiſquam audeat iam reprehendere conſulatũ meum, tot, tantis, tam ornatis iudicijs, teſtimonijs, auctoritatibus comprobatum. quod ſi in iſto tuo maledicto probrum non modo mihi nullum obiectas, ſed etiam laudem illuſtras meam: quid te aut fieri, aut fingi dementius poteſt? uno enim maledicto his a me patriam ſeruatam eſſe concedis; ſemel, cum id feci, quod omnes non negent immortalitati, ſi fieri poteſt, mandandum, tu ſupplicio puniendum putaſti; iterum, cum tuum, multorumq; propter te, inflammatum in bonos omnes, impetum meo corpore excepi, ne eam ciuitatem, quam ſeruaſſem inermis, armatus in diſcrimine adducerem. Eſto: non fuit in me pœna ulla peccati, at fuit iudicij. cuius? quis me umquam ulla lege interrogauit? quis poſtulauit? quis diem dixit? poteſt igitur damnati pœnam ſuſtinere indemnatus? hoc tribunicium eſt? hoc populare eſt? quamquam ubi tu te popularem, niſi cum pro populo feciſti, potes dicere? ſcilicet: cum hoc iuris a maioribus proditum ſit, ut nemo ciuis R. aut li

*bertatem; aut ciuitatem poſſit amittere, niſi ipſe auctor fa-
ctus ſit. quod tu ipſe potuiſti in tua cauſſa diſcere. credo e-
nim, quamquam in illa adoptione legitime factum eſt ni-
hil, tamen te eſſe interrogatum, auctor ne eſſes, ut in te P.
Fonteius uitæ necisq; poteſtatem haberet, ut in filio. quæ-
ro, ſi aut negaſſes, aut tacuiſſes, ſi tamen id* XXX *curiæ
iuſſiſſent, num id iuſſum eſſet ratum? certe non. quid ita?
quia ius a maioribus noſtris, qui non ficte & fallaciter po
pulares, ſed uere & ſapienter fuerunt, ita comparatum
eſt, ut ciuis* R. *libertatem nemo poſſet inuitus amittere.
quin etiam, ſi decemuiri ſacramentũ in libertatẽ iniuſtum
iudicaſſent, tamen, quotieſcumq; uellet quis hoc in genere
ſolo rem iudicatam referre poſſe uoluerunt: ciuitatẽ uero
nemo umquã ullo populi iuſſu amittet inuitus. qui ciues*
R. *in colonias Latinas proficiſcebantur, fieri non poterant
Latini, qui non erant auctores facti, nomenq; dederant.
qui erant rerũ capitaliũ cõdemnati, non prius hanc ciuita
tẽ amittebant, quã erant in eã recepti, quo uertendi, hoc eſt
mutandi ſoli cauſſa uenerant. id autẽ ut eſſet faciundũ, nõ
ademptione ciuitatis, ſed tecti, et aquæ, & ignis interdictio
ne faciebant. populus* R. L. *Sylla dictatore ferente comitijs
centuriatis, municipijs ciuitatẽ ademit, ademit iiſdẽ agros.
de agris ratum eſt; fuit enim populi poteſtas: de ciuitate ne
tamdiu quidẽ ualuit, quamdiu illa Syllani tẽporis ar-
ma ualuerunt. an uero Volaterranis, cũ etiã tum eſſent in
armis,* L. *Sylla uictor, rep. recuperata, comitijs centuriatis
ciuitatem eripere non potuit: hodieq; Volaterrani, non mo
do ciues, ſed etiam optimi ciues, fruuntur nobiſcum ſimul
hac ciuitate: conſulari homini* P. *Clodius, euerſa rep. ci-
uitatem adimere potuit, concilio aduocato, conductis*

operis non ſolum egentium, ſed etiam ſeruorum, Sedulio principe? qui ſe illa die confirmauit Romæ non fuiſſe. quod ſi non fuit; quid te audacius, qui in eius nomen incideris? quid deſperatius, qui ne ementiendo quidem potueris auctorem adumbrare meliorem? ſin autem is primus ſciuit; quod facile potuit, propter inopiam tecti in foro pernoctans: cur non iuret ſe Gadibus fuiſſe, cum tu te fuiſſe, Interamnæ probaueris? hoc tu igitur, homo popularis, iure munitam ciuitatem, & libertatem noſtram putas eſſe oportere, ut ſi, tribuno pl. rogante, Velitis, iubeatis ne; Sedulij centum ſe uelle, & iubere dixerint, poßit unuſquiſque noſtrum amittere ciuitatem? tum igitur maiores noſtri populares non fuerunt, qui de ciuitate, & libertate ea iura ſanxerunt, quæ nec uis temporum nec potentia magiſtratuum, nec res iudicata, nec deniq; uniuerſi populi R. poteſtas, quæ ceteris in rebus eſt maxima, labefactare poßit. at tu etiam, ereptor ciuitatis, legem de iniurijs publicis tuliſti Anagnino neſcio cui Menulæ per gratiam, qui tibi ob eam legem ſtatuam in meis ædibus poſuit, ut locus ipſe in tua tanta iniuria legem, & inſcriptionem ſtatuæ refelleret. quæ res municipibus Anagninis ornatißimis multo maiori dolori fuit, quã quæ idem ille gladiator ſcelera Anagniæ fecerat. Quid, ſi ne ſcriptũ quidem umquam eſt in iſta ipſa rogatione, quam ſe Sedulius negat ſciuiſſe: tu huius, ut acta tui præclari tribunatus hominis dignitate cohoneſtes, auctoritatem amplecteris: ſed tamen, ſi nihil de me tuliſti, quo minus eſſem non modo in ciuium numero, ſed etiam in eo loco, in quo me honores populi R. collocauerunt: tamen ne eũ tua uoce uiolabis, quem, poſt nefarium ſcelus conſulum

ſuperiorum, tot uides iudicijs ſenatus, populi R. *totius Italiæ honeſtatum? quem ne tum quidem, cum aberam, negare poteras eſſe tua lege ſenatorem? ubi enim tuleras ut mihi aqua, & ignis interdiceretur? quod* Gracchus *de* P. Popillio, Saturninus *de* Metello *tulit. homines ſeditioſiſſimi de optimis, ac fortiſſimis ciuibus, non, ut eſſet interdictum, quod ferri non poterat, tulerunt, ſed ut interdiceretur. ubi cauiſti, ne meo me loco cenſor in ſenatū legeret? quod de omnibus, etiam quibus damnatis interdictum eſt, ſcriptum eſt in legibus. quare hoc ex* Clodio, *ſcriptore legum tuarum: iube adeſſe: latitat omnino: ſed ſi requiri iuſſeris, inuenient hominem apud ſororem tuam, occultantem ſe capite demiſſo. ſed, ſi patrem tuum, ciuem medius fidius egregium, diſſimilemq́; ueſtri, nemo umquam ſanus exſulem appellauit, qui, cum de eo tribunus pl. promulgaſſet, adeſſe, propter iniquitatem illius* Cinnani *temporis, noluit; eiq; imperium eſt abrogatum; ſi in illo pœna legitima turpitudinem nō habuit, propter uim temporum: in me, cui dies dicta numquam eſt, qui reus non fui, qui numquam ſum a tribuno pl citatus, damnati pœna eſſe potuit, ea preſertim, quæ ne in ipſa quidem rogatione perſcripta eſt?* At *uide, quid interſit inter illum iniquiſſimum patris tui caſum, & hanc fortunam, condicionemq́; noſtram. patrem tuum, ciuem optimum, clariſſimi uiri filium, qui ſi uiueret, qua ſeueritate fuit, tu profecto non uiueres,* L. Philippus *cenſor, auunculum ſuum, præterijt in recitando ſenatu: nihil enim poterat dicere, quare rata non eſſent, quæ erant acta in ea rep. in qua ſe illis ipſis temporibus cenſorem eſſe uoluiſſet. me* L. Cotta, *homo cenſorius, in ſenatu iuratus*

dixit, ſe, ſi cenſor tum eſſet, cum ego aberam, meo loco ſenatorem recitaturum fuiſſe. quis in meum locum iudicem ſubdidit? quis meorum amicorum teſtamentum diſceſſu meo fecit, qui mihi non idem tribuerit, quod & ſi adeſſem? quis me non modo ciuis, ſed ſocius recipere contra tuam legem, & iuuare dubitauit? denique uniuerſus ſenatus multo ante, quam eſt lata lex, de me gratias agendas cenſuit ciuitatibus ijs, quæ M. Tullium, *tantum ne? immo etiam ciuem optime de rep. meritum recepiſſent. & tu unus, peſtifer ciuis, eum reſtitutum negas eſſe ciuem, quem eiectum uniuerſus ſenatus non modo ciuem, ſed etiam egregium ciuem ſemper putauit? at uero, ut annales populi* R. *& monumenta uetuſtatis loquuntur, kæſo ille* Q*uinctius, &* M. Furius Camillus, *&* M. Seruilius Ahala, *cum eſſent optime de rep. meriti, tamē populi incitati uim, iracundiamq; ſubierunt; damnatiq; comitijs centuriatis cum in exſilium profugiſſent, rurſus ab eodem populo placato ſunt in ſuā priſtinam dignitatem reſtituti. quod ſi, ijs damnatis, non modo non imminuit calamitas clariſſimi nominis gloriā, ſed etiam honeſtauit: (nam etſi optabilius eſt, curſum uitæ conficere ſine dolore, & ſine iniuria; tamen ad immortalitatē gloriæ plus affert, deſideratum eſſe a ſuis ciuibus, quā omnino numquam eſſe uiolatum) mihi ſine ullo iudicio populi profecto, cum ampliſsimis omnium iudicijs reſtituto, maledicti locum, aut criminis obtinebit? fortis, & conſtans in optima ratione ciuis* P. Popillius *ſemper fuit: tamē eius in omni uita nihil eſt ad laudē illuſtrius, quam calamitas ipſa. quis enim iam meminiſſet eum bene de rep. meritū, niſi & ab improbis expulſus eſſet, et per bonos reſtitutus?* Q. *Metelli præclarum imperiū in re militari fuit, egre-*

gia cenſura, omnis uita plena grauitatis: tamen huius uiri laudem ad ſempiternam memoriam tēporis calamitas propagauit. quod ſi & illis, qui expulſi ſunt inique, ſed tamē legibus, reducti inimicis interfectis, rogationibus tribuni ciis, non auctoritate ſenatus, non comitiis centuriatis, non decretis Italiæ, nō deſiderio ciuitatis, inimicorum iniuria probro non fuit: in me, qui profectus ſum integer, abſui ſimul cum reip. redii cum maxima dignitate, te uiuo, fratre tuo altero conſule reducente, altero prætore patiente, tuum ſcelus meum probrum putas eſſe oportere? at ſi me pop. R. incitatus iracundia, aut inuidia e ciuitate eieciſſet; idemq́; poſtea, mea in remp. beneficia recordatus, ſe collegiſſet, temeritatem, atque iniuriam ſuam reſtitutione mea reprehendiſſet: tamen profecto nemo eſſe tam amens, qui mihi populi tale iudiciū nō dignitati potius, quam dedecori putaret eſſe oportere. nūc uero cum me in iudiciū populi nemo omniū uocarit; condemnari non potuerim; qui accuſatus non ſim; denique ne expulſus quidem ita ſim, ut, ſi contēderem, ſuperari non poſſem; contráq; a pop. R. ſemper ſim defenſus, amplificatus, ornatus: quid eſt, quare quiſquam mihi ſe ipſa populari ratione anteponat? an tu populū R. eſſe illum putas, qui conſtat ex iis, qui mercede conducuntur; qui impelluntur, ut uim afferant magiſtratibus? ut obſideant ſenatū? optent quotidie cædem, incendia, rapinas? quem tu tamen populum, niſi tabernis clauſis, frequentare non poteras: cui populo duces Lentidios, Lollios, Sergios præfeceras. O ſpeciem, dignitatemq́; populi R. quam reges, quā nationes exteræ, quam gentes ultimæ pertimeſcunt, multitudinem hominum ex ſeruis conductis, ex facinoroſis, ex egentibus congregatam. illa fuit pulchritudo

populi R. illa forma, quam in campo uidiſti tum, cum etiam tibi contra ſenatus, totiuſq; Italiæ auctoritatem, & ſtudium dicendi poteſtas fuit. ille populus eſt dominus regum, uictor, atque imperator omnium gentium, quem illo clariſsimo die. ſcelerate uidiſti tum, cum omnes princi pes ciuitatis, omnes ordinum atq; ætatum omnium, ſuffragium ſe non de ciuis, ſed de ciuitatis ſalute ferre cenſebant: cum deniq; homines in campum, non tabernis, ſed municipijs clauſis, uenerunt. hoc ego populo, ſi tum con ſules aut fuiſſent in rep. aut omnino non fuiſſent, nullo la bore, tuo præcipiti furori, atque impio ſceleri reſtitiſſem: ſed publicam cauſſam, contra uim armatam, ſine populi præſidio ſuſcipere nolui: non quo mihi P. Scipionis, fortiſsimi uiri, uis intima, priuati hominis, diſpliceret: ſed Scipionis factum ſtatim P. Mucius conſul, qui in gerenda rep. putabatur fuiſſe ſegnior, geſta, multis S. C. non modo defendit, ſed etiam ornauit: mihi aut, te interfecto, cum conſulibus, aut, te uiuo, & tecum, & cum illis armis decertandum fuit. erant eo tempore multa etiam alia metuenda. ad ſeruos medius fidius res perueniſſet: tantum homines impios, ex uetere illa coniuratione inuſtum nefarijs mentibus, bonorum odium retinebat. Hic tu me etiam gloriari uetas: negas eſſe ferenda, quæ ſoleam de me prædicare: & homo facetus inducis etiam ſermonem urbanum, ac uenuſtum; me dicere ſolere, eſſe me Iouem; eundemq; dictitare, Mineruam eſſe ſororem meam. Non tam inſolens ſum, qui Iouem eſſe me dicam; non tam ineru ditus, qui Mineruam, Iouis ſororē, meam eſſe ſororē exiſti mem. ſed tamen ego mihi ſororem uirginem adſciſco: tu ſororem tuā uirginem eſſe non ſiuiſti. ſed uide, ne tu te debeas

Iouem

Iouem dicere, quod tu iure eandem ſororem, & uxorem appellare poſſis. Et, quoniam hoc reprehendis, quod ſolere me dicas de me ipſo glorioſius prædicare: quis umquam audiuit, cum ego de me, niſi coactus, ac neceſſario, dicerē? nam ſi, cum mihi furta, largitiones, libidines obijciuntur, ego reſpondere ſoleo, meis conſilijs, periculis, labo ribus patriā eſſe cōſeruatam, non tam ſum, exiſtimandus de geſtis rebus gloriari, quam de obiectis non confiteri. ſed ſi mihi ante hæc duriſſima reip. tempora nihil umquam aliud ob iectum eſt, niſi crudelitas illius temporis, cum a patria per niciem detuli: quid me huic maledicto utrum non reſponde re, an demiſſe reſpondere decuit? ego uero etiā reip. ſemper intereſſe putaui, me illius pulcherrimi facti, quod ex au ctoritate ſenatus, conſenſu bonorū omnium, pro ſalute patriæ geſſiſſem, ſplendorem uerbis, dignitatēq; retinere, præſertim cum mihi uni in hac rep. audiente populo R. opera mea hanc urbem, & hanc remp. eſſe ſaluam iurato dicere fas fuiſſet. Exſtinctum eſt iam illud maledictum crudelitatis, quod me nō ut crudelem tyrannum, ſed ut mitiſſimum parentem, omnium ciuium ſtudijs deſideratum, repetitum, acerſitū uident. alud exortū eſt. obijcitur mihi meus ille diſceſſus: cui ego crimini reſpondere ſine mea maxima laude non poſſum. quid enim, pontifices debeo dicere? peccati me conſcientia profugiſſe? at id, quod mihi crimini dabatur, non modo peccatum non erat, ſed erat res poſt natos homines pulcherrima. iudicium populi pertimuiſſe? at id nec propoſitū ullum fuit, &, ſi fuiſſet, duplicatā gloria diſceſſiſſem. bonornm mihi præſidium defuiſſet? falſum eſt me mortem timuiſſe? turpe eſt. dicendum igitur eſt id, quod nō dicerē, niſi coactus: nihil enim umquā de me dixi ſubla

ſciſcendæ laudis cauſſa potius, quam criminis depelendi. di co igitur, & quam poſſum maxima uoce dico: cum omnium perditorum, & coniuratorum incitata uis duce tribuno pl. conſulibus auctoribus, afflicto ſenatu, perterritis equitibus R. *ſuſpenſa ac ſolicita tota ciuitate, non tam in me impetum faceret, quam per me in omnes bonos; me uidiſſe, ſi uiciſſem, tenues reip. reliquias, ſi uictus eſſem, nullas futuras. quod cum iudicaſſem, defleui coniugis miſeræ diſsidium, liberorum cariſſimorum ſolitudinem, fratris abſentis amantiſsimi, atque optimi caſum, ſubitas ſundatiſsimæ familiæ ruinas: ſed his omnibus rebus uitam antepoſui meorum ciuium; remq; publicam concidere unius diſceſſu, quã omniũ interitu ocidere malui: ſperaui id, quod accidit, me iacentẽ poſſe a uiuis uiris fortibus excitari; ſi una cum bonis interiſſem, nullo modo poſſe recreari. accepi, pontifices, magnum, atque incredibilem dolorem: non nego, neque iſtam mihi adſciſco ſapientiam, quam nõnulli in me requirebãt, qui me animo nimis fracto eſſe, atque afflicto loquebantur. an ego poteram, cum a tot rerũ tãta uaritate diuellerer, quas iccirco prætereo, quod ne nunc quidem ſine fletu cõmemorare poſſum, infitiari, me eſſe hominem, et communem naturæ ſenſum repudiare? tum uero neque illud meum factũ laudabile, nec beneficium ullum a me in remp. profectũ dicerem, ſi quidem ea reip. cauſſa reliquiſſem, quibus æquo animo carere: eamq; animi duritiã, ſicut corporis, quod cũ uritur nõ ſentit, ſtuporem potius quam uirtutem, putarem. ſuſcipere tantos animi dolores, atque ea. quæ capta urbe accidunt uictis, ſtante urbe unum perpeti, & iam ſe uidere diſtrahi a complexu ſuorum, diſturbari tecta, diripi fortunas, pa-*

tria denique cauſſa patriam ipſam amittere,ſpoliari popu
li R.beneficijs ampliſſimis,præcipitari ex altiſſimo dignita
tis gradu,uidere prætextatos inimicos,nondum morte com
plorata,arbitria petentes funeris,hæc omnia ſubire conſer
uandorum ciuium cauſſa,atque ita,ut dolenter abſis,non
tam ſapiens,quam ij,qui nihil curant,ſed tam amans tuo-
rum, ac tui: quam communis humanitas poſtulat;ea laus
præclara,ac diuina.nam,qui ea quæ numquam cara,at-
que iucunda duxit,æquo animo reip.cauſſa deſerit, nullã
beneuolentiam inſignem in remp.declarat:qui autem ea re
linquit reip. cauſſa, a quibus cum ſummo dolore diuelli-
tur,ei patria cara eſt,cuius ſalutem caritati anteponit ſuo-
rũ. Quare diſrumpatur licet iſta furia, atque audiat hæc
ex me,quoniã laceſſiuit.bis ſeruaui;ut conſul togatus arma
tos uicerim;priuatus conſulibus armatis ceſſerim.utriuſ-
que tẽporis fructũ tuli maximum;ſuperioris, quod ex ſe-
natus auctoritate & ſenatum,& omnes bonos,meæ ſalutis
cauſſa,mutata ueſte uidi;poſterioris,quod & ſenatus, &
populus R. & omnes mortales & priuatim, & publice
iudicarunt,ſine meo reditu rẽp.ſaluam eſſe non poſſe. ſed
hic meus reditus pontifices ueſtro iudicio continetur. nã, ſi
uos me in meis ædibus collocatis,id quod in omni mea cauſ
ſa ſẽper ſtudijs,cõſilijs,auctoritatibus,ſententijsq; feciſtis:
uideo me plane,ac ſentio reſtitutũ. ſin mea domus nõ modo
mihi nõ redditur,ſed etiam monumentum præbet inimico
doloris mei,ſceleris ſui, publicæ calamitatis: quis erit, qui
hunc reditũ potius,quã pœnam ſempiternam putet?in cõ
ſpectu præterea totius urbis domus eſt mea, pontifices: in
qua ſi manet illud nõ monumentũ urbis,ſed ſepulcrum ini
mico nomine inſcriptum; demigrandum potius aliquo eſt;

quam habitandum in ea urbe, in qua trophæa & de me, & de rep. uideam conſtituta. an ego tantam aut animi duritiem habere, aut oculorum impudentiam poſsim, ut cuius urbis ſeruatorem me eſſe ſenatus omnium aſſenſu toties iudicarit, in ea poſsim intueri domum meam euerſam nō ab inimico meo, ſed ab hoſte communi, & ab eodem exſtructā, & poſitā in oculis ciuitatis, ne umquam conquieſcere poſsit fletus bonorū? Sp. Melij, regnum appetentis, domus eſt cōplanata. ecquid aliud? æquū accidiſſe Mellio, populus R. iudicauit. nomine ipſo Aequimelij ſtultitiæ pœna cōprobata eſt. Sp. Caſsij domus ob eandē cauſſam euerſa, atque in eodem loco ædes poſita Telluris. in Vacci pratis domus fuit M. Vacci, quæ publicata eſt, & euerſa, ut illius facinus memoria, & nomine loci notaretur. M. Mālius cū ab adſcēſu Capitolij Galorū impetū repuliſſet, nō fuit cōtētus beneficij ſui gloria; regnū appetiſſe eſt iudicatus: ergo eius domū euerſam, duobus lucis cōueſtitā uidetis. quā igitur maioris noſtri ſceleratis ac nefarij ciuibus maximam pœnam conſtitui poſſe arbitrati ſunt, eandem ego ſubibo, ac ſuſtinebo, ut apud poſteros noſtros non exſtinctor coniurationis, & ſceleris ſed auctor, & dux fuiſſe uidear? hāc uero, pōtifices labem turpitudinis, & incōſtātiæ poterit populi R. dignitas ſuſtinere, uiuo ſenatu, uobis principibus publici cōſilij, ut domus M. Tullij Ciceronis cū domo Fuluij Flacci, ad memoriam pœnæ publice conſtitutæ, cōiuncta eſſe uideatur? M. Flaccus, quia cū C. Graccho cōtra ſalutē reip. fecerat, & ſenatus ſententia eſt interfectus, & eius domus euerſa, & publicata eſt: in qua porticū poſt aliquāto Q. Catulus de manubijs Cimbricis fecit. iſta autem fax ac furia patriæ, cum urbem, Piſone & Gabinio duci-

bus, cœpiſſet, occupaſſet, teneret, uno eodemq; tempore & clariſsimi uiri mortui monumenta delebat; & meã domũ cum M. Flacci *domo coniungebat; ut, qua pœna ſenatus affecerat uerſorem ciuitatis, eadem iſte, oppreſſo ſenatu, afficeret eum, quẽ* P. C. *cuſtodem patriæ iudicaſſent. Hãc uero in* Palatio, *atque in pulcherrimo urbis loco porticũ eſſe patiemini, furoris tribunicij, ſceleris conſularis, crudelitatis coniratorũ, calamitatis reip. doloris mei defixũ iudiciũ ad memoriã omniũ gentiũ ſempiternam? quam porticum pro amore, quem habetis in rẽp. & ſemper habuiſtis, non modo ſententijs, ſed, ſi opus eſſet, manibus ueſtris diſturbare cuperetis. niſi quẽ forte illius caſtiſsimi ſacerdotis ſuperſtitioſa dedicatio deterret. o rẽ, quam homines ſoluti ridere nõ deſinant, triſtiores autem ſine maximo dolore audire nõ poſſint.* P. *ne* Clodius, *qui ex pontificis maximi domo religionem eripuit, is in meam intulit? hunc, inquam, etiam uos, qui eſtis antiſtites cærimoniarum, & ſacrorum, auctorem habetis, & magiſtrum publicæ religionis? o dij immortales, (uos enim hæc audire cupio)* P. Clodius *ueſtra ſacra curat? ueſtrum numen horret? res omnes humanas religione ueſtra contineri putat? hic non illudit auctoritati horum omnium, qui adſunt, ſummorũ uirorũ? nõ ueſtra, pontifices, grauitate abutitur? ex iſto ore religionis uerbũ excidere, aut elabi poteſt? quam tu eodem ore, accuſando ſenatũ, quod ſeuere de religione decerneret, impuriſſime taeterrimeq; uiolaſti. Adſpicite, adſpicite, pontifices, hominem religioſum, &, ſi uobis uidetur, quod eſt bonorum pontificum, monete eum, modum quendam eſſe religionis; nimium eſſe ſuperſtitioſum non oportere. quid tibi neceſſe fuit; anili ſuperſtitione, homo fanatice, ſacrificium,*

quod alienæ domi fieret, inuiſere? quæ autem te tanta mentis imbecillitas tenuit, ut non putares deos ſatis poſſe placari, niſi etiã muliebribus religionibus te implicuiſſes, quẽ umquam audiſti maiorum tuorum, qui & ſacra priuata coluerint, & publicis ſacerdotijs præfuerint, cum ſacrificium Bonæ deæ fieret, interfuiſſe? neminem, ne illum quidem, qui cæcus factus eſt. ex quo intelligitur, multa in uita falſo homines opinari, cum ille, qui nihil uiderat ſciens, quod nefas eſſet, lumina amiſit; iſtius, qui non ſolum adſpectu, ſed etiam inceſto flagitio, & ſtupro polluit cærimonias, pœna omnis oculorum ad cæcitatem mentis eſt conuerſa. hoc auctore, tã caſto, tam religioſo, tam ſancto, tam pio, poteſtis pontifices, nõ commoueri, cum ſuis dicat ſe manibus domum ciuis optimi euertiſſe, et eã ijſdem manibus conſecraſſe? Quæ tua fuit conſecratio? tuleram, inquit, ut mihi liceret. quid? non exceperas, ut, ſi quod ius nõ eſſet rogare, ne eſſet rogatum? ius igitur ſtatuetis eſſe, uniuſcuiuſque ueſtrum ſedes, aras, focos, deos penates ſubiectos eſſe libidini tribuniciæ? in quem quiſque per homines cõcitatos irruerit, quem impetu perculerit, huius domum non ſolum affligere, quod eſt præſentis inſaniæ quaſi tempeſtatis repentinæ, ſed etiam in poſterum tempus religione ſempiterna obligare? equidem ſic accepi, pontifices, in religionibus ſuſcipiẽdis caput eſſe, interpretari, quæ uoluntas deorum immortalium eſſe uideatur: nec eſt ulla erga deos pietas, niſi honeſta de numine eorum ac mente opinio, cum expeti nihil ab ijs, quod ſit iniuſtum ac inhoneſtum, arbitrere. hominẽ inuenire iſta labes tum, cũ omnia tenebat, neminem potuit, cui ædes meas addiceret, cui traderet, cui donaret: (ipſe, cum loci illius, cum ædium cupiditate flagra-

ret;ob eamq; cauſſam unam,una iuſta illa rogatione ſua, uir bonus dominum ſe in meis bonis eſſe uoluiſſet; tamen illo ipſo in furore ſuo non eſt auſus meam domum, cuius cupiditate inflammatus erat, poßidere,) deos immortales exiſtimatis. cuius labore & cōſilio ſua ipſi templa tenuerūt,in eius domum afflictā, & euersā, per unius hominis ſceleratißimi nefarium latrocinium,immigrare uoluiſſe? ciuis eſt nemo in tanto populo, extra contaminatam illam & cruentam P.Clodij manum,qui rem ullam de meis bonis attigerit,qui non pro ſuis opibus in illa tempeſtate defenderit. at,qui aliqua ſe contagione prædæ,ſocietatis,emptionis contaminauerunt, nullius neque priuati, neque publici iudicij pœnā effugere potuerunt. ex his igitur bonis,quorū nemo rē ullā attigit,qui nō omniū iudicio ſceleratißimus haberetur, dij immortales domum meam concupiuerunt? iſta tua pulchra Libertas deos penates,& familiares meos lares expulit,ut a te ipſa tamquā in captiuis ſedibus collocaretur? quid eſt ſanctius, quid omni religione munitius,quā domus uniuſcuiuſque ciuiū? hic aræ ſūt,hic foci,hic dij penates,hic ſacræ religionis cærimoniæ cōtinentur: hoc perfugium eſt ita ſanctum omnibus,ut inde abripi neminem fas ſit. quo magis eſt furor iſtius ab auribus ueſtris repellendus? qui,quæ maiores noſtri religionibus tuta nobis,et ſancta eſſe uoluerunt, ea iſte non ſolum contra religionē labefactauit, ſed etiā ipſius religionis nomine euertit. at quæ dea eſt? bonā eſſe oportet,quandoquidē eſt abs te dedicata. Libertas,inquit,eſt. eam tu igitur domi meæ collocaſti, quam ex urbe tota ſuſtuliſti? tu, cum collegas tuos, ſumma poteſtate præditos, negares liberos eſſe; cum in templum Caſtoris aditus eſſet apertus nemini; cum

hunc clariſsimum uirũ, ſummo genere natum, ſummis po puli beneficijs uſum, pontificẽ, & conſularem, & ſingula ri bonitate & modeſtia præditum, quem quibus oculis ad ſpicere audeas, ſatis mirari non queo, audiente populo R. a pediſequis conculcari iuberes; cum indẽnatum exturbares, priuilegijs tyrannicis irrogatis; cum principem orbis ter ræ uirum incluſum domi contineres; cum forum armatis cateruis perditorũ hominum poſsideres: Libertatis ſimula crum in ea domo collocabas, quæ domus erat ipſa indicio tui crudeliſsimi dominatus, et miſerrimæ populi R. ſeruitu tis? eum ne potiſsimum Libertas domo ſua debuit pellere, qui niſi fuiſſet, in ſeruorum poteſtatem ciuitas tota ueniſ ſet? at unde inuẽta eſt iſta Libertas? quæſiui enim diligen ter. Tanagræa quædam meretrix fuiſſe dicitur. eius non longe a Tanagris ſimulacrum e marmore in ſepulcro poſi tum fuit. hoc quidam homo nobilis, non alienus ab hoc reli gioſo Libertatis ſacerdote, ad ornatum ædilitatis ſuæ depor tauit. etenim cogitarat omnes ſuperiores muneris ſplendo re ſuperare: itaque omnia ſigna, tabulas, ornamentorum quod ſuperfuit in fanis, et communibus locis, tota e Græ cia, atque inſulis omnibus, honoris pop. R. cauſſa, ſane fru galiter domum ſuam deportauit. is poſtea quam intellexit, poſſe ſe, interuerſa ædilitate, a L. Piſone conſule prætorem renunciari, ſi modo eadem prima litera competitorem ha buiſſet aliquem, ædilitatem duobus in locis partim in ar ca, partim in hortis ſuis collocauit: ſignum de buſto mere tricis ablatum iſti dedit, quod eſſet ſignum magis iſtorum, quam publicæ libertatis. hanc deam quiſquam uiolare au deat, imaginem meretricis, ornamentum ſepulcri, a fu re ſublatam, a ſacrilego collocatam? hæc me domo mea

pellet?hæc,ultrix afflictæ ciuitatis,reip. ſpolijs ornabitur? hæc,erit in eo monumento,quod poſitum eſt,ut eſſet indicium oppreſſi ſenatus ad memoriam ſempiternam turpitudinis? O Q. Catule, (patrem ne appellem,an filium?recentior memoria filij eſt,& cum rebus meis geſtis coniunctior) tantum ne te fefellit,cum mihi ſumma,& quotidie maiora præmia in rep.fore putabas? negabas fas eſſe duos conſules eſſe in hac ciuitate inimicos reip. duo ſunt inuenti,qui ſenatum tribuno furenti conſtrictum traderent,qui pro me patres conſcriptos deprecari, & populo ſupplices eſſe edictis atque imperio uetarent, quibus ſpectantibus domus mea diſturbaretur,diriperetur,qui denique ambuſtas fortunarum mearum reliquias ſuas in domos comportari iuberent. Venio nunc ad patrem. Tu, Q. Catule,M. Fuluij domum,cum is fratris tui ſocer fuiſſet,monumentũ tuarum manubiarum eſſe uoluiſti,ut eius, qui pernicioſa reip.conſilia cepiſſet,omnis memoria funditus ex oculis hominum ac mentibus tolleretur.hoc ſi quis tibi ædificanti illam porticum diceret,fore tempus,cum is tribunus pl. qui auctoritatem ſenatus, iudicium bonorum omnium neglexiſſet,tuum monumentum,conſulibus non modo inſpectãtibus,uerum adiuuantibus,diſturbaret, euerteret, idq; cũ eius ciuis,qui remp.ex ſenatus auctoritate conſul defendiſſet,domo coniungeret: non ne reſponderes, id, niſi euerſa ciuitate,accidere non poſſe?at uidete hominis intolerabilem audaciam cum proiecta quadam,et effrenata cupiditate. monumentum iſte numquam,aut religionẽ ullam excogitauit:habitare laxe, & magnifice uoluit, duasq; & magnas, & nobiles domos coniungere.eodẽ puncto tẽporis, quo meus diſceſſus iſti cauſſam cædis eripuit. a Q. Seio cõ

tendit, ut ſibi domum uenderet. cum ille id negaret, primo ſe luminibus eius eſſe obſtructurum minabatur. affirmabat Poſtumus, ſe uiuo illam domum iſtius numquam futuram. acutus adoleſcens ex ipſius ſermone intellexit, quid fieri oporteret: hominē ueneno apertiſsime ſuſtulit: emit domum, litigatoribus defatigatis, prope dimidio carius, quam æſtimabat. Quorſum igitur hæc oratio pertinet? domus mea illa prope tota uacua eſt: uix pars ædium mearum decima ad Catuli porticum acceſsit. cauſſa fuit ambulatio, & monumentum, & iſta Tanagræa, oppreſſa libertate, Libertas. in Palatio, pulcherrimo proſpectu, porticum cum conclauibus pauimentatam trecentum pedum concupierat, ampliſsimum periſtylum, cetera eiuſmodi, facile ut omniū domos & laxitate, & dignitate ſuperaret. & homo religioſus, cum ædes meas idē emeret, & uenderet, tamen illis tantis tenebris non eſt auſus ſuum nomen emptioni illi adſcribere: poſuit ſcilicet Statonem illum, hominem ſua uirtute egentem, ut is, qui in Marſis, ubi natus eſt, tectum, quod imbris uitandi cauſſa ſuccederet, nullum haberet, ædes in Palatio nobiliſsimas emiſſe ſe diceret. inferiorem ædiū partem aſsignauit non ſuæ genti Fonteiæ, ſed Clodiæ, quam reliquit: quem in numerum ex multis Clodijs nemo nomen dedit, niſi aut egeſtate, aut ſcelere perditus. Hanc uos, pontifices, tam uariam, tam nouam in omni genere uoluntatem impudentiam, audaciam, cupiditatem comprobabitis? Pontifex, inquit affuit. Non te pudet, cum apud pontifices res agatur, pontificem, dicere, non collegium pontificum, affuiſſe? præſertim cum tribunus pl. uel denunciare potueris, uel etiam cogere? Eſto: collegium non adhibuiſti: quid? de collegio quis tandem affuit? poſuerat enim

auctoritatem in uno, quæ eſt in his omnibus. ſed tamen auget & ætas, & honos dignitatem. opus erat etiam ſcientia: quam etſi omnes conſecuti ſunt, tamen certe peritiores uetuſtas facit. Quis ergo affuit? Frater, inquit, uxoris meæ. Si auctoritatem quærimus; etſi id eſt ætatis, ut nondum conſecutus ſit; tamen, quanta eſt in adoleſcente auctoritas, ea propter tantam coniunctionem affinitatis minor eſt putanda. ſin autem ſcientia eſt quæſita; quis erat minus peritus, quam is, qui paucis illis diebus in collegium uenerat? qui etiam tibi erat magis obſtrictus beneficio recenti, cum ſe, fratrem uxoris tuæ, fratri tuo germano antelatum uidebat. etſi in eo prouidiſti, ne frater te accuſare poſſet. hanc tu igitur dedicationem appellas, ad quam non collegium, non honoribus populi R. ornatum pontificem, non deniq; adoleſcentem quemquam, cum haberes in collegio familiariſſimos, adhibere potuiſti? affuit is, ſi modo affuit, quem tu impuliſti, ſoror rogauit, mater coegit. Videte igitur, pontifices, quid ſtatuatis in mea cauſſa de omnium fortunis. uero ne pontifices, putatis, ſi is poſtem tenuerit, & aliqnid dixerit, domum uniuſcuiuſq; conſecrare poſſe: an iſtæ dedicationes, & templorum, & delubrorum religiones ad honorem deorum immortalium ſine ulla ciuium calamitate a maioribus noſtris conſtitutæ ſunt? eſt inuentus tribunus pl. qui, cõſularibus copijs inſtructus, omni impetu furoris in eum ciuem irruerit, quem perculſum ipſa reſp. ſuis manibus extolleret. quid, ſi quis ſimilis iſtius (neq; enim iã deerunt, qui imitari uelint) aliquem mei diſſimilem, cui reſp. non tantum debeat, per uim afflixerit, domum eius per pontificem dedicarit; id uos iſta auctoritate conſtituetis ratum eſſe oportere? Dicitis, quem reperiet pontificem?

Quid? & tribunus pl. idem eſſe non poteſt pontifex? M. Druſus ille, clariſsimus uir, tribunus pl. pontifex fuit. ergo, ſi is Q. Cæpionis, inimici ſui, poſtem ædium tenuiſſet, & pauca uerba feciſſet. ædes Cæpionis eſſent didicatæ? Nihil loquor de pontificio iure, nihil de ipſis uerbis dedicationis, nihil de religione, cærimonijs: non diſsimulo me neſcire ea, quæ, etiam ſi ſcirem, diſsimularem, ne alijs moleſtus, uobis etiam curioſus uiderer: etſi effluunt multa ex ueſtra diſciplina, quæ etiam ad noſtras aures ſæpe permanant. poſtem teneri in dedicatione oportere, uideor audiſſe, templi. ibi enim poſtis eſt, ubi templi aditus eſt, & ualuæ. ambulationis poſtes nemo umquam tenuit in dedicando. ſimulacrum autem, aut aram ſi dedicaſti, ſine religione loco moueri poteſt. ſed iam hoc dicere tibi non licebit, quoniam pontificem poſtem tenuiſſe dixiſti. Quamquam quid ego de dedicatione loquar? aut quid de ueſtro iure, & religione, contra quam propoſueram, diſputabo? ego uero ſi omnia ſollemnibus uerbis, ueteribus, & priſcis inſtitutis acta eſſe dicerem, tamen me reip. iure defenderem. An, cum tu eius ciuis diſceſſu, cuius unius opera ſenatus, atque omnes boni ciuitatem eſſe incolumen toties iudicaſſent, oppreſſam tæterrimo latrocinio cum duobus ſceleratiſsimis conſulibus remp. teneres; domum eius, qui patriam a ſe ſeruatam perire ſuo nomine noluiſſet, per pontificem aliquem dedicaſſes: poſſet recreata reſp. ſuſtinere? date de hac religione aditum, pontifices: iam nullum fortunis communibus exitum reperietis. an, ſi poſtem tenuerit pontifex, & uerba, ad religionem deo-

rum immortalium compoſita, ad perniciem ciuium tranſtulerit, ualebit ad iniuriam nomen ſanctiſſimum religionis: ſi tribunus pl. uerbis non minus priſcis, & pæne ſollemnibus bona ciuis cuiuſpiam conſecrarit, non ualebit? at qui C. Atinius patrum memoria bona Q. Metelli, qui eum ex ſenatu cenſor eiecerat, aui tui Q. Metelle, & tui P. Seruili, & proaui tui P. Scipio conſecrauit, foculo poſito in roſtris, adhibitoq́; tibicine. quid tum? num ille furor tribuni pl. ductus ex nonnullis ueterum temporum exemplis, fraudi Metello fuit, ſummo illi, & clariſſimo uiro? certe non fuit. Vidimus hoc idem Cn. Lentulo cenſori tribunum pl. facere: numquid igitur is bona Lentuli religione obligauit? sed quid ego ceteros? tu, tu, inquam, capite uelato, concione aduocata, foculo poſito, bona tui Gabinij, cui regna omnia Syrorum, Arabum, Perſarumq́; donaras, conſecraſti. quod ſi tum nihil eſt actum: quid in meis bonis agi potuit? ſin eſt ratum: cur ille gurges, heluatus tecum ſimul reip. ſanguinem, ad cælum tamen exſtruxit uillam in Tuſculano uiſceribus ærarij: mihi meas ruinas, quarum ego ſimilem totam urbem eſſe paſſus non ſum, adſpicere non licuit? Omitto Gabinium, quid? exemplo tuo bona tua non ne L. Ninnius, uir omnium fortiſſimus, atque optimus, conſecrauit? quod ſi, quia ad te pertinet, ratum eſſe negas oportere: ea iura conſtituiſti in præclaro tribunatu tuo, quibus in te conuerſis recuſares, alios euerteres? ſin iſta conſecratio legitima eſt: quid eſt, quod profanum in tuis bonis eſſe poſſit? an conſecratio nullum habet ius, de-

dicatio eſt religioſa? quid ergo illa tua tū obteſtatio tibicinis? quid foculus? quid preces? quid priſca uerba uoluerūt? emētiri, fallere, abuti deorū immortaliū numine ad hominum timorem uoluiſti? nam, ſi eſt illud ratum: mitto Gabinium: tua domus certe, & quidquid habes aliud, eſt Cereri conſecratum. ſin ille ludus fuit; quid te impurius, qui religiones omnes pollueris aut ementiendo, aut ſtuprando? Iam fateor, inquit, in Gabinio me nefarium fuiſſe. Quippe uides pœnam illam, a te in alium inſtitutam, in te ipſum eſſe conuerſam. Sed homo, omnium ſcelerum flagitiorumq́; documentum, quod in Gabinio fateris, cuius impudicitiam pueritiæ, libidines adoleſcentiæ, dedecus & egeſtatem reliquæ uitæ, latrocinium conſulatus uidimus, cui ne iſta quidem ipſa calamitas iniuria potuit accidere, id in me infirmas, & grauius eſſe dicis, quod uno adoleſcente, quam quod concione tota teſte effeciſti. Dedicatio magnam, inquit, habet religionem. Non ne uobis Numa Pompilius uidetur loqui? diſcite orationem, pontifices, & uos flamines: etiam tu rex diſce a gentili tuo: quamquam ille gentem iſtam reliquit: ſed tamen diſce ab homine religionibus dedito, iuſto, tum omnium religionum perito. Quid? in dedicatione non ne, & quis dicit, & quid, & quomodo, quæritur? an tu hæc ita confundis, & perturbas, ut, quicumq; uelit, quod uelit, quo modo uelit, poſſit dedicare? quis eras tu, qui dedicabas? quo iure? qua lege? quo exemplo? qua poteſtate? ubi te iſti rei populus R. præfecerat? uideo enim eſſe legem ueterem tribuniciam, quæ uetet iniuſſu plebis ædes, terram, aram conſecrare. neque tum hoc ille Q. Papirius, qui hanc legem rogauit, ſenſit: neque ſuſpi-

cautus eſt fore periculum, ne domicilia, aut poſſeßiones indemnatorum ciuium conſecrarentur. neq; enim id fieri fas erat, neq; quiſquam fecerat: neq; erat cauſſa, cur prohibendo non tam deterrere uideretur, quam admonere. ſed, quia conſecrabantur ædes, non priuatorum domicilia, ſed quæ ſacræ nominantur; conſecrabantur agri, non ita ut noſtra prædia, ſi quis uellet ſed ut imperator agros de hoſtibus captos conſecraret; ſtatuebantur aræ quæ religionẽ afferrent ipſo ſi loco eſſent conſecratæ: hæc, niſi plebs iuſſiſſet, fieri uetuit. quæ ſi tu interpretaris de noſtris ædibus atque agris ſcripta eſſe, non repugno: ſed quæro, quæ lex lata ſit, ut tu meas ædes conſecrares, ubi tibi hæc poteſtas data ſit; quo iure feceris. neq; ego nunc de religione, ſed de bonis omnium noſtrum, nec de pontificio, ſed de iure publico diſputo. Lex Papiria *uetat ædes iniuſſu plebis conſecrari. ſit ſane hoc de noſtris ædibus, ac non de publicis templis. unum oſtende uerbum conſecrationis in ipſa tua lege: ſi illa lex eſt, ac non uox ſceleris, & crudelitatis tuæ. quod ſi tibi tum in illo reip. naufragio omnia in mentem uenire potuiſſent, aut ſi tuus ſcriptor in illo incendio ciuitatis non ſyngraphas cum* Byzantijs *exſulibus, & cum legatis regijs faceret, ſed uacuo animo tibi iſta non ſcita, ſed portenta conſcriberet: eſſes omnia ſi minus re, at uerbis legitimis conſecutus. ſed uno tempore cautiones fiebant pecuniarum; fœdera feriebantur prouinciarum; regum appellationes uenales erant; ſeruorum omnium uicatim celebrabatur tota urbe deſcriptio; inimici in gratiam reconciliabantur; imperia adſcribebantur nouæ iuuentuti;* Q. *Scio uenenum miſero parabatur; de* Cn. Pom*peio, propugnatore & cuſtode imperij, interficiendo con-*

ſilia inibantur; ſenatus ne quid eſſet; ut lugerent boni ſem per; ut capta reſp. conſulum proditione, ui tribunicia tene retur; hæc cum tot, tantaq́; agerentur, non mirum eſt, præ ſertim in furore animi, & cæcitate, multa illum, & te fe felliſſe. At uidete, quanta ſit uis huius Papiriæ legis in re tali, non qualem tu affers ſceleris plenam, & furoris. Q. Marcius cenſor ſignum Concordiæ fecerat, idq; in pu blico collocarat. hoc ſignum C. Caſſius cenſor cum in curiam tranſtuliſſet, collegium ueſtrum conſuluit, num quid eſſe cauſſæ uideretur, quin id ſignum curiamq́; Concordiæ dedicaret? Quæſo, pontifices, & hominem cum homine, & tempus cum tempore, & rem cum re comparate. ille erat ſumma modeſtia, & grauitate cenſor: hic tri bunus pl. ſcelere, & audacia ſingulari tempus illud erat tranquillum, & in libertate populi, & gubernatione poſi tum ſenatus: tuum porro tempus libertate populi R. oppreſſa, ſenatus auctoritate deleta. res illa plena iuſtitiæ, ſapientiæ, dignitatis: cenſor enim, penes quem maiores no ſtri, id quod tu ſuſtuliſti, iudicium ſenatus de dignitate eſſe uoluerunt, Concordiæ ſignum uolebat in curia, curiam que eidæ dedicare. præclara uoluntas, atq; omni laude di gna: præſcribere enim ſe arbitrabatur, ut ſine ſtudijs diſſenſionis ſententiæ dicerentur, ſi ſedem ipſam, ac templum publici conſilij religione Concordiæ deuinxiſſet. tu, cum ferro, cum metu, cum edictis, cum priuilegijs, cum præſen tibus copijs perditorum, abſentis exercitus terrore, & minis, conſulum ſocietate, & nefario fœdere, ſeruitute oppreſſam ciuitatem teneres, Libertatis ſignum poſuiſti magis ad ludibrium impudentiæ, quam ad ſimulationem religionis. Ille in curia, quæ poterat, ſine cuiuſquam incommodo de-

dicabat: tu in ciuis optime de rep. meriti cruore, ac pœne oſsibus ſimulacrum nō libertatis publicæ, ſed licentiæ collo caſti. atque ille tamen ad collegium retulit: tu ad quem retuliſti? ſi quid deliberares; ſi quid tibi aut piandum, aut inſtituendum fuiſſet religione domeſtica; tamen inſtituto ceterorum uetere ad pontificem detuliſſes: nouum delubrū cum in urbis clariſsimo loco, nefando quodam atque inaudito inſtituto inchoares, referendū ad ſacerdotes publicos nō putaſti? at, ſi collegium pontificum adhibendum non uidebatur; nemo ne horū tibi idoneus uiſus eſt, qui ætate, honore, auctoritate antecellunt, ut cum eo dedicationem communicares? quorum quidem tu non contempſiſti, ſed pertimuiſti dignitatem. an tu auderes quærere ex P. *Seruilio, aut ex* M. *Lucullo; quorum ego conſilio, atque auctoritate remp. conſul ex ueſtris manibus, ac faucibus eripui, quibuſnam uerbis, aut quo ritu, primum hoc dico, ciuis domū conſecrares; deinde ciuis eius, cui princeps ſenatus, cui etiam ordines omnes, deinde* Italia *tota, poſt cunctæ gentes teſtimonium huius urbis, atque imperij conſeruati dediſſent? quid diceres, o nefanda & pernicioſa labes ciuitatis? ades, ades* Luculle, Seruilli, *dum dedico domum* Ciceronis, *ut mihi præcatis, poſtemq; teneatis. es tu quidem cum audacia, tum impudentia ſingulari: ſed tibi tamen oculi, uultus, uerba cecidiſſent, cum te uiri qui ſua dignitate perſonam populi* R. *atque auctoritatem imperij ſuſtinerent, uerbis grauiſſimis perterruiſſent, neque ſibi fas eſſe dixiſſent, furori intereſſe tuo, atque in patriæ parricidio, & ſcelere. quæ cum uideres, tum te ad tuum affinem non delectum a te, ſed relictum a ceteris contuliſti: quem ego tamen* credo, *ſi eſt ortus ab illis, quos memoriæ proditū eſt, ab*

ipſo Hercule, perfuncto iam laboribus, ſacra didiciſſe, in uiri fortes ærumnis non ita crudelem fuiſſe, ut in uiui, & iam ſpirantis caput buſtum ſuis manibus imponeret. qui aut nihil dixit; aut, ſi fecit, omnino pœnam hanc maternæ temeritatis tulit, ut mutam in delicto perſonam, nomenq́; præberet: aut, ſi dixit aliquid uerbis hæſitantibus, poſtemq́; tremebunda manu tetigit, certe nihil rite, nihil caſte, nihil more, inſtitutoq; perfecit. uiderat ille Murenam, uitricum ſuum, conſulem deſignatum, ad me conſulem cum Allobrogibus communis exitij indicia afferre: audierat ex illo, ſe a me bis ſalutem accepiſſe, ſeparatim ſemel, iterum cum uniuerſis. quare quis eſt, qui exiſtimare poſſit, huic nouo pontifici primam hanc poſt ſacerdotium initum religionem inſtituenti, uocemq; mittenti, non & linguam obmutuiſſe, & manum obtorpuiſſe, & mentem debilitatam metu concidiſſe? præſertim cum ex collegio tanto nó regẽ, non flaminem, non pontificem uideret, fieriq́; particeps alieni ſceleris inuitus cogeretur, & grauiſſimas pœnas affinitatis impuriſſimæ ſuſtineret. Sed, ut reuertar ad ius publicum uindicandũ, quod ipſi pótifices ſẽper nó ſolũ ad ſuas cærimonias, ſed etiã ad populi iuſſa accommodauerũt habetis in cõmentarijs ueſtris, C. Caßiũ cenſorem de ſigno Concordiæ dedicando ad pontificum collegium retuliſſe, eiq́; M. Aemiliũ pontificẽ maximũ pro collegio reſpondiſſe; niſi eum populus R. nominatim præfeciſſet, atque eius iuſſu faceret, non uideri ea recte poſſe dedicari. Quid? cũ Licinia, uirgo Veſtalis, ſummo loco nata, ſanctißimo ſacerdotio prædita, T. Flaminino, Q. Metello coſ. arã, et ædiculã, & puluinar ſub ſaxo ſacro dedicaſſet, nõ eam rem ex auctoritate ſenatus ad hoc collegium Sex. Iulius prætor retu-

*lit? cum P. Scæuola pontifex maximus pro collegio reſpon-
dit; quod in loco publico Licinia C. F. iniuſſu populi dedi-
caſſet, ſacrum non uideri eſſe. quam quidem rem quan-
ta ſeueritate, quantáq; diligentia ſenatus ſuſtulerit, ex ipſo
S. C. facile cognoſcetis. recita. S. C. Videtis ne prætori urba-
no negotiũ datũ, ut curaret, ne id ſacrũ eſſet? & ut, ſi quæ
eſſent inciſæ, aut inſcriptæ literæ, tollerẽtur? O tempora,
o mores. tum cenſorem, hominem ſanctiſsimum, ſimulacrũ
Concordiæ dedicare pontifices in templo inaugurato pro-
hibuerunt; poſt autem ſenatus in loco auguſto conſecratã
eam aram tollendã ex auctoritate pontificum cenſuit, ne-
que ullum eſt paſſus ex ea dedicatione literarum exſtare
monumentum: tu, procella patriæ, turbo, ac tẽpeſtas pacis,
atque otij, quod in naufragio reip. tenebris offuſis, demer-
ſo populo R. euerſo, atque eiecto, ſenatu dirueris, ædifi-
caris; religione omni uiolata, reip. tantum nomine contami
naris; in ciuis huiuſce ædibus, & in urbe, quam ſuis labo-
ribus ac periculis conſeruaſſet, monumẽtum deletæ reip.
collocaris ad equitum notã, ad dolorẽ bonorum omnium,
ſublatóq; Q. Catuli nomine incideris; id ſperaſti remp.
diutius, qua quoad mecũ ſimul expulſa careret his mœni-
bus, eſſe laturã? At ſi, pontifices, neque is, cui licuit, neque
id, quod fas fuit, dedicauit, quid me attinet iam illud tertiũ
quod propoſueram, docere, nõ ijs inſtitutis, ac uerbis, qui-
bus cærimoniæ poſtulant, dedicaſſe? dixi a principio, nihil
me de ſcientia ueſtra, nihil de ſacris, nihil de abſcõdito iure
põtificũ dicturũ. quæ ſunt adhuc a me de iure dedicandi
diſputata, nõ ſũt quæſita ex occulto aliquo genere literarũ,
ſed ſumpta de medio ex rebus palã per magiſtratus actis,
ad collegiumq; delatis, ex S. C. ex lege. illa interiora iam*

ueſtra ſunt, quid dici, quid præcipere, quid tangi, quid teneri ius fuerit. Quæ ſi omnia ex Coruncanij ſcientia, qui peritiſſimus pontifex fuiſſe dicitur, acta eſſe conſtarent; aut ſi M. Horatius ille Puluillus, qui, cũ eius dedicationem multi propter inuidiam fictis religionibus impedirent, reſtitit, & conſtantiſſima mente Capitolium dedicauit, huiuſmodi alicui dedicationi præfuiſſet, tamen in ſcelere religio non ualeret: nedum ualeat id, quod imperitus adoleſcens, nouus ſacerdos, ſororis precibus, matris minis adductus, ignarus, inuitus, ſine collegis, ſine liberis, ſine auctore, ſine ſcriptore, furtim, mente, ac lingua titubãte feciſſe dicatur: præſertim cũ iſte, impurus, atque impius hoſtis omniũ religionũ, qui cõtra fas inter uiros ſæpe mulier, & inter mulieres uir fuiſſet, ageret illam rem ita raptim, & turbulente, ut neque mens, neque uox, neque lingua conſiſteret. delatum tum eſt ad uos, pontifices, & poſt omnium ſermone celebratum, quemadmodum iſte præpoſteris uerbis, omnibus obſcenis, identidem ſe ipſe reuocando, dubitans, timens, hæſitans, omnia aliter, ac uos in monumentis habetis, & pronunciarit, & fecerit. quod quidẽ minime mirum eſt, in tanto ſcelere, tantaq; dementia ne audaciæ quidem locum ad timorem comprimendum fuiſſe. etenim, ſi nemo umquam prædo tam barbarus, atque immanis fuit, qui, cum fana ſpoliaſſet, deinde aram aliquam in litore deſerto, ſomnijs ſtimulatus, aut religione aliqua conſecraret, non horreret ãnimo, cum diuinum numen ſcelere uiolatũ placare precibus cogeretur: qua tandem iſtum perturbatione mentis, omniũ tẽplorũ, atque tectorũ, totiusq; urbis prædonem, fuiſſe cenſetis, cum pro deteſtatione tot ſcelerum unam aram nefarie conſecraret? non poterat ullo mo

do (quamquam & inſolentia dominatus extulerat ani- mos, & erat incredibili armatus audacia) non in agendo ruere, ac ſæpe peccare, præſertim illo pontifice, & magi- ſtro, qui cogeretur docere, ante quã ipſe didiciſſet. magna uis eſt cum in deorum immortalium numine; tum uero in ipſa rep. dij immortales, ſuorũ tẽplorũ cuſtodẽ, ac præ ſidẽ ſceleratiſſime pulſum cum uiderent, ex ſuis templis in eius ædes immigrare nolebãt: itaque iſtius uecordiſſimi mẽtem cura, metuq́; terrebant. res uero publica, quamquam erat exterminata mecũ, tamen obuerſabatur ante oculos exter- minatoris ſui, & ab iſtius inflammato, atque ignito furo- re iam tũ me, ſeq; repetebat. quare, quid eſt mirũ, ſi iſte me- tu, ſi furore inſtinctus, ſcelere præceps, neque inſtitutas cærimonias perſequi, neque uerbum ullum ſollemne po- tuit effari? Quæ cum ita ſint, pontifices, reuocate iam ani- mos ueſtros ab hac ſubtili noſtra diſputatione ad uniuer- ſam remp. quam antea cum uiris fortibus multis, in hac ue- ro cauſſa ſolis ueſtris ceruicibus ſuſtinetis. uobis uniuerſi ſe- natus perpetua auctoritas, cui uosmet ipſi præſtantiſſi- mi ſemper in mea cauſſa præfuiſtis; uobis Italiæ magnificẽ- tiſſimus ille motus, municipiorumq; concurſus; uobis cam- pus, centuriarumq́; una uox omnium, quarum uos princi- pes, atque auctores fuiſtis; uobis omnes ſocietates, omnes or- dines, omnes, qui aut re, aut ſpe denique sũt boni, omne uo- bis erga meam dignitatem ſtudium, & iudicium non mo- do commiſſum, uerũ etiã commendatum eſſe arbitrantur. denique ipſi dij immortales, qui hanc urbem, atque hoc im- perium tuentur, ut eſſet omnibus gentibus poſteritatiq; perſpicuum, diuino me numine eſſe reip. redditum, icirco mihi uidentur fructum ipſum reditus, & gratulationis

meæ ad ſuorum ſacerdotum poteſtatem, iudiciūq; reuocaſſe. hic eſt enim reditus, pōtifices, hæc reſtitutio, in domo, in ſedibus, in aris, in focis, in dijs penatib. recuperādis. quorū ſi iſte ſuis ſceleratiſſimis manibus tecta, ſedeśq; cōuellit; ducibusq; conſulibus, tāquam urbe capta, hāc unam domū, quaſi acerrimi propugnatoris, ſibi delēdam putauit: tamē illi dij penates ac familiares mei per uos in meā domū mecum erunt reſtituti. Quo circa te, Capitoline, quē propter beneficia populus R. optimum, propter uim maximum nominauit: teque, Iuno regina, & te, cuſtos urbis, Minerua, quæ ſemper adiutrix conſiliorum meorum, teſtis laborū extitiſtis; præcor, ac quæſo: uosque, qui maxime me repetiſtis, atque reuocaſtis, quorum de ſedibus hæc mihi propoſita eſt contentio, patrij penates, familiaresque, qui huic urbi, & reip. præſides eſtis, uos obteſtor, quorum ego a tēplis ac delubris peſtiferam illam et nefariam flammam depuli: teque, Veſta mater, cuius caſtiſſimas ſacerdotes ab hominū amentia, furore, & ſcelere defendi, cuiusq; ignem illum ſempiternum nō ſum paſſus, aut ſanguine ciuium reſtingui, aut cum totius urbis incendio commiſceri: ut, ſi in illo pæne fato reip. obieci meū caput pro ueſtris cærimonijs, atque tēplis perditiſſimorum ciuium furori, atque ferro; & ſi iterum, cū ex mea cōtentione interitus bonorum omniū quæreretur, uos ſum teſtatus, uobis me ac meos commendaui, meq; ac meum caput ea condicione deuoui, ut, ſi et eo ipſo tempore & ante in conſulatu meo, cōmodis meis omnibus, emolumentis, præmijs prætermiſſis, cura, cogitatione, uigilijs omnibus nihil, niſi de ſalute meorum ciuium, laboraſſem, tum mihi rep. aliquando reſtituta licaret frui; ſin autem mea conſilia patriæ non profuiſſent, ut perpetuum

dolorem auulſus a meis ſuſtinerem: hanc ego deuotionẽ capitis mei, cum ero in ſedes meas reſtitutus, tũ denique cõuictã eſſe, & cõmiſſam putabo. nam nunc quidem, põtifices, nõ ſolum domo, de qua cognoſcitis, ſed tota urbe careo, in quam uideor eſſe reſtitutus. urbis enim celeberrimæ & maximæ partes aduerſum illud non monumentum, ſed uulnus patriæ contuentur. quem cum mihi conſpectũ morte magis uitandum, fugiendumq; eſſe uideatis: nolite, quæſo, eum, cuius reditu reſtitutam remp. fore putaſtis, nõ ſolũ dignitatis ornamentis, ſed etiã urbis partibus uelle eſſe priuatũ. nõ me bonorũ direptio, nõ tectorum exciſio, non depopulatio prædiorum, non præda conſulum, ex meis fortunis crudeliſſime capta, permouet: caduca ſemper, et mobilia hæc eſſe duxi, nõ uirtutis, atque ingenij, ſed fortunæ, & temporum munera: quorum ego non tam facultatem umquam, & copiam expetendam putaui, quã & in utendo rationem, & in carendo patientiam. etenim ad noſtrum uſum propemodum iam eſt definita moderatio rei familiaris: liberis autem noſtris ſatis amplum patrimonium paterni nominis, ac noſtræ memoriæ relinquemus. domo per ſcelus erepta, per latrocinium occupata, per religionis nim ſceleratius etiam ædificata; quam euerſa, carere ſine maxima ignominia reip. meo dedecore, ac dolore non poſſum. Quapropter, ſi dijs immortalibus, ſi ſenatui, ſi populo R. ſi cũctæ Italiæ, ſi prouincijs, ſi exteris nationibus, ſi uobiſmet ipſis, qui in mea ſalute principẽ ſemper locũ auctoritatemq; tenuiſtis, gratum, & iucundũ meũ reditũ intelligitis eſſe: quæſo, obteſtorq; uos, pontifices, ut me, quem auctoritate, ſtudio, ſententijs reſtituiſtis, nunc quoniam ſenatus ita uult, manibus quoque ueſtris in ſedibus meis collocetis.

DE HARVSPICVM RESPONSIS IN SENATV

ORATIO XXX.

H ESTERNO die, P.C. cum me & ueſtra dignitas, & frequentia equitum R. quibus ſenatus dabatur, magnopere cõmouiſſet, putaui mihi reprimendã eſſe P. Clodij impudicam impudentiam, cũ is publicanorum cauſſam ſtultiſsimis interrogationibus impediret, & P. Tullioni Syro nauaret operam, atque ei ſeſe, cui totus uenierat, etiam uobis iinſpectantibus uenditaret. itaque hominem furẽtem exſultantemq; continui, ſimul ac periculum iudicij intendi: duobus inceptis uerbis omnem impetum gladiatoris, ferociamq; compreßi. attamen ignarus ille, qui conſules eſſent, exſanguis, atque æſtuans, ſe e curia repente proripuit, cum quibuſdam fractis iam atq; inanibus minis, & cum illius Piſoniani temporis, Gabinianiq; terroribus. quem cum egredientem inſequi cœpiſſem, cepi equidem fructum maximum & ex conſurrectione omnium ueſtrum, & ex comitatu publicanorum. ſed uæcors repente ſine ſuo uultu, ſine colore, ſine uoce conſtitit, deinde reſpexit; & ſimul ad Cn. Lentulum conſulẽ adſpexit, concidit in curiæ pæne limine, recordatione credo Gabinij ſui, deſiderioq; Piſonis, cuius ego de effrenato & præcipiti furore quid dicam? haud poteſt grauioribus a me uerbis uulnerari, quam eſt ſtatim in facto ipſo a grauißimo uiro P. Seruilio confectus, ac trucidatus. cuius ſi etiam uim, & grauitatem illam ſingularem, ac pæne diuinam

aſſequi poſſem; tamen non dubito, quin ea tela, quæ coniecerit inimicus, quam ea, quæ collega patris emiſit, leuiora, atque hebetiora eſſe uideantur. ſed tamen mei facti rationem exponere illis uolo, qui heſterno die dolore me elatum, & iracundia longius prope digreſſum arbitrabantur, quam ſapientis hominis cogitata ratio poſtularet. NIhil feci iratus, nihil impotenti animo, nihil non diu conſideratum, ac multo ante meditatum. ego enim, P. C. inimicum me ſemper eſſe profeſſus ſum duobus, qui me, qui rem meam, cum defendere deberent, ſeruare poſſent, cũq; ad conſulare officium ipſis inſignibus illius imperij, ad meam ſalutem non ſolum auctoritatem, ſed etiam precibus ueſtris uocarentur, primo reliquerunt, deinde prodiderunt, poſtremo oppugnauerunt, præmijsq; nefariæ pactionis funditus una cum rep. oppreſſum, exſtinctumq; uoluerunt; quiq; ſuo ductu, & imperio cruento illo, atque funeſto ſupplicia neque a ſociorum mœnibus prohibere, neque hoſtium urbibus inferre potuerunt; exciſionem, inflammationem, euerſionem, depopulationem, uaſtitatem eam ſua cum præda meis omnibus tectis, atque agris intulerunt. cum his furijs, & facibus, cum his, inquam, exitioſis prodigijs, ac pæne huius imperij peſtibus bellum mihi inexpiabile dico eſſe ſuſceptum, neque id tamen ipſum tantum, quantum meus, ac meorum, ſed tantum, quantum ueſter atque omnium bonorum dolor poſtulauit. In Clodium uero non eſt hodie meum maius odium, quam illo die fuit, cum illum, ambuſtum religioſiſſimis ignibus, cognoui muliebri ornatu, ex inceſto ſtupro, ex domo pontificis maximi emiſſum. tum, inquam, tum uidi, ac multo ante proſpexi, quanta tempeſtas excitaretur, quanta impende-

ret procella reip. Videbam, illud ſcelus tam importunum, audaciam tam immanem, adoleſcentis furentis, nobi, uulnerati, non poſſe arceri otij finibus; erupturum illud malum aliquando, ſi impunitum fuiſſet, ad perniciem ciuitatis. non multum mihi ſane poſt ad odium acceſſit: nihil enim contra me fecit odio mei, ſed odio ſeueritatis, odio dignitatis, odio reip. non me magis uiolauit, quam ſenatum, quam equites R. quam omnes bonos, quam Italiam cunctam: non denique in me ſceleratior fuit, quam in ipſos deos immortales. & enim illos eo ſcelere uiolauit, quo nemo antea: in me fuit eodem animo, quo etiam eius familiaris Catilina, ſi uiciſſet, fuiſſet: itaq; eum numquam a me eſſe accuſandum putaui, non plus quam ſtipitem illum; qui quorum hominum eſſet, neſciremus, niſi ſe Ligurem ipſe eſſe diceret. quid enim hunc perſequar, pecudem, ac belluam, pabulo inimicorum meorum, & glande corruptum? qui ſi ſenſit, quo ſe ſcelere deuinxerit; non dubito, quin ſit miſerrimus: ſin autem id non uidet; periculum eſt, ne ſe ſtuporis excuſatione defendat. accedit etiam, quod, exſpectatione omnium, fortiſſimo, & clariſſimo uiro, T. Annio deuota & conſtituta iſta hoſtia eſſe uidetur: cui me praeripere deſponſam iam, & deſtinatam laudem, cum ipſe eius opera, & dignitatem, & ſalutem recuperarim, ualde eſt iniquum. etenim, ut P. ille Scipio natus mihi uidetur ad interitum exitiumq; Carthaginis, qui illam a multis imperatoribus obſeſſam, oppugnatam, labefactatam, pane captam, aliquando quaſi fatali euētu ſolus euertit: ſic T. Annius ad illam peſtem comprimendam, exſtinguendam, funditus delendam natus eſſe uidetur, & quaſi diuino munere donatus reip. ſolus ille cognouit, quemadmodum arma

tum ciuem, qui lapidibus, qui ferro alios fugaret, alios domi contineret, qui urbem totam, qui curiam, qui forum, qui templa omnia cæde, incendijſq; terreret, non modo uinci, uerum etiam uinciri oporteret. huic ego, & tali, & ita de me ac de patria merito uiro, numquam mea uoluntate præripiam eum præſertim reum, cuius ille inimicitias non ſolum ſuſcepit propter ſalutem meam, uerum etiam appetiuit. ſed ſi etiam nunc, illaqueatus iam omnium legum periculis, irretitus odio bonorum omnium, exſpectatione ſupplicij iam non diuturna implicatus, feretur tamen hæſitans, & in me impetum impeditus facere conabitur: reſiſtam, &, aut concedente, aut etiam adiuuante Milone, eius conatum refutabo: uelut heſterno die, cum mihi ſtanti tacens minaretur, uoce tantũ attigi legum initium, & iudicij. concidit ille: conticuit: diem dixiſſet, ut feceram: feciſſem, ut ei ſtatim tertius a prætore dies diceretur. atq; hoc ſic meditetur: & cogitet, ſi contentus ſit ijs ſceleribus, quæ commiſit, iam ſe eſſe conſecratum Miloni; ſi quod in me telum intorſerit, ſtatim me eſſe arrepturum arma iudiciorum, atq; legum. atqui paullo ante, P. C. concionem habuit, quæ eſt ad me tota delata: cuius concionis primum uniuerſum argumentum ſententiamq; audite. cum riſeritis impudentiam hominis, tum a me de tota concione audietis. De religionibus ſacris, & cærimonijs eſt concionatus, P. C. Clodius: P. inquam, Clodius, ſacra, & religiones negligi, uiolari, pollui, quæſtus eſt. non mirum, ſi hoc uobis ridiculum uidetur. etiam ſua concio riſit, hominem, quo modo ipſe gloriari ſolet, ducentis confixum S. C. quæ ſunt omnia contra illũ pro religionibus facta; hominemq; illum, qui puluinaribus Bonæ deæ ſtuprum intulerit, eaque ſacra, quæ

uiri oculis ne imprudentis quidem adſpici fas eſt, non ſolum adſpectu uirili, ſed flagitio, ſtuproque uiolarit, in concione de religionis neglectis conqueri. itaque nunc proxima concio eius exſpectatur de pudicitia. quid enim intereſt, utrum, ab altaribus religioſiſsimis fugatus, de ſacris, et religionibus cõqueratur, an, ex ſororũ cubiculo egreſſus, pudorem, pudicitiamq́; defendat? Reſponſum haruſpicũ hoc recens de fremitu in concione recitaui: in quo cum alijs multis ſcriptum etiam illud eſt, id quod audiſtis, loca ſacra, & religioſa, profana haberi. in ea cauſſa eſſe dixit domum meam, a religioſiſſimo ſacerdote P. Clodio conſecratam. gaudeo mihi de toto hoc oſtento, quod haud ſcio an grauiſsimum multis his annis huic ordini nunciatum ſit, datam non modo iuſtam, ſed etiam neceſſariam cauſſam eſſe dicendi. reperietis enim, ex hoc toto prodigio atque reſponſo nos de iſtius ſcelere, ac furore, ac de impendentibus periculis maximis prope iam uoce Iouis Optimi Maximi præmoneri. ſed primum expiabo religionem ædium mearum, ſi id facere uere ac ſine cuiuſquam dubitatione potero. ſin ſcrupulus tenuiſsimus reſidere aliquis uidebitur; non modo patienti, ſed etiam libenti animo portentis deorum immortalium, religioniq́; parebo. Sed quæ tandem eſt in hac urbe tanta domus ab iſta religionis ſuſpicione tam uacua, atque pura? quamquam ueſtræ domus P. C. ceterorumq́; ciuium multo maxima ex parte ſunt liberæ religione: tamen una mea domus iudicijs omnibus liberata in hac urbe ſola eſt. te enim appello, Lentule, & te, Philippe. ex hoc haruſpicum reſponſo decreuit ſenatus, ut de locis ſacris, religioſis ad hunc ordinem referretis: poteſtis ne referre de mea domo? quæ, ut dixi, ſola in

hac urbe, omni religione omnibus iudicijs liberata eſt: quam primum inimicus ipſe in illa tẽpeſtate ac nocte reip. cum cetera ſcelera ſtylo illo impuro Sex. Clodius conſcripſiſſet, ne una quidem attigit litera religionis. deinde eandem domum populus R. cuius eſt ſumma poteſtas omnium rerum, comitijs centuriatis, omnium ætatum ordinumq́; ſuffragijs eodem iure eſſe iuſsit, quo fuiſſet. poſtea uos, P. C. non quod dubia res eſſet, ſed ut huic furiæ, ſi diutius in hac urbe, quam delere cuperet, maneret, uox interdiceretur, decreuiſtis, ut de mearum, ædium religione ad pontificum collegium referretur. quæ tanta religio eſt, qua non in noſtris dubitationibus, atque in maximis ſuperſtitionibus, unius P. Seruilij, ac M. Luculli reſponſo, ac uerbo liberemur? de ſacris publicis, de ludis maximis, de deorum penatium, Veſtæq́; matris cærimonijs, de illo ipſo ſacrificio, quod fit pro ſalute populi R. quod poſt Romam conditam huius unius caſti tutoris religionum ſcelere uiolatum eſt, quod tres pontifices ſtatuiſsent, id ſemper populo R. ſemper ſenatui, ſemper ipſis dijs immortalibus ſatis ſanctum, ſatis auguſtum, ſatis religioſum eſſe uiſum eſt. at uero meam domum P. Lentulus conſul, & pontifex, P. Seruilius, M. Lucullus, Q. Metellus, M'. Glabrio M. Meſſalla, L. Lentulus flamen Martialis, P. Galba, Q. Scipio, C. Fannius, M. Lepidus, L. Claudius rex ſacrorum, M. Scaurus, M. Craſſus, C. Curio, Sex. Cæſar flamen Quirinalis, Q. Cornelius, P. Albinouanus, Q. Terentius, pontifices minores. cauſſa cognita, duobus locis dicta, maxima frequentia ampliſsimorum ac ſapientiſsimorum ciuium adſtante, omni religione una mente omnes liberauerunt. Nego, umquam poſt ſacra

conſtituta, quorum eadem eſt antiquitas, quæ ipſius urbis, ulla de re, ne de capite quidem uirginum V*eſtalium, tam frequens collegium iudicaſſe. quamquam ad facinoris diſquiſitionem intereſt adeſſe quamplurimos: (ita eſt enim interpretatio illa pontificum, ut ijdem poteſtatem habeant iudicum: religionis expiatio uel ab uno pontifice peritore ắte fieri poteſt: quod idem in iudicio capitis durum, atque iniquum eſt) tamen ſic reperietis, frequentiores pontifices de mea domo, quam umquam de cærimonijs uirginum, iudicaſſe.* P*oſtero die frequentißimus ſenatus, te conſule deſignato,* L*entule, ſententiæ principe,* P. L*entulo, & Q.* M*etello coſ. referentibus, ſtatuit, cum omnes pontifices, qui erant huius ordinis, adeſſent, cumq; alij, qui honoribus populi* R. *antecedebant, multa de collegij iudicio uerba feciſſent, omnesque ijdem ſcribendo adeſſent, domum meam iudicio pontificum religione liberatã uideri.* D*e hoc loco ſacro potißimum uidentur haruſpices dicere, qui locus ſolus ex priuatis locis omnibus hoc præcipue iuris habet, ut ab ipſis, qui ſacris præſunt, ſacer non eſſe iudicatus ſit? uerum referte, quod ex* S. C. *facere debetis. aut uobis cognitio dabitur, qui primi de hac domo ſententiam dixiſtis, & eam religione omni liberaſtis: aut ſenatus ipſe iudicabit, qui, uno illo ſolo antiſtite ſacrorum diſſentiente, frequentißimus antea iudicauit: aut id, quod certe fiet, ad pontifices reijcietur, quorum auctoritati, fidei, prudentiæ maiores noſtri ſacra, religionesq; & priuatas, & publicas commendarunt. quid ergo hi poſſunt aliud iudicare, ac iudicauerunt? multæ ſunt domus in hac urbe,* P. C. *atq; haud ſcio an pœne cũctæ iure optimo, ſed tamen iure priuato iure hereditario, iure auctoritatis, iure mãcipij, in*

re nexi. nego eſſe ullam domum aliam æque priuato iure, atque optim. a lege, publico uero omni præcipuo, & humano, & diuino, iure munitam. quæ primum ædificatur ex auctoritate ſenatus pecunia publica: deinde contra uim nefariam huius gladiatoris tot S.C. munita, atque ſæpta eſt. primum negotium iiſdem magiſtratibus eſt datum anno ſuperiore, ut curarent, ut ſine ui mihi ædificare liceret, quibus in maximis periculis uniuerſa reſp. commendari ſolet: deinde, cum ille ſaxis, & ignibus, & ferro uaſtitatem meis ædibus intuliſſet, decreuit ſenatus, eos, qui id feciſſent, lege de ui, quæ eſt in eos, qui uniuerſam remp. oppugnaſſent, teneri. uobis uero referentibus, o poſt hominum memoriam fortiſſimi, atque optimi conſules, decreuit idem ſenatus frequentiſſimus; qui meam domum uiolaſſet, contra remp. eſſe facturum. nego ullo de opere publico, de monumento, de templo tot ſenatus exſtare conſulta, quot de mea domo: quam ſenatus unam poſt hanc urbem conſtitutam ex ærario ædificandam, a pontificibus liberandam, a magiſtratibus defendendam, a iudicibus puniẽdam putaret. P. Valerio pro maximis in remp. beneficijs data domus eſt in uilla publica: at mihi in Palatio reſtituta. illi locus: at mihi etiam parietes, atq; tectum. illi, quam ipſe priuato iure tueretur. mihi, quam publice magiſtratus omnes defenderent. quæ quidem ego ſi aut per me, aut ab alijs haberem; non prædicarem apud uos, ne nimis gloriari uiderer. ſed, cum ſint mihi data à uobis cũ ea attententur eius lingua, cuius antea manu euerſa uos mihi & liberis meis manibus ueſtris reddidiſtis: non ego de meis, ſed de ueſtris factis loquor; nec uereor, ne hæc mea ueſtrorum beneficiorum prædicatio non grata potius, quam arroganti-

deatur. quamquam, ſi me, tantis laboribus pro communi ſalute perfunctum, efferret aliquando ad gloriam in refutandis maledictis improborum hominum animi quidam dolor; quis non ignoſceret? uidi enim heſterno die quendam murmurantem; quem aiebant negare, ferre me poſſe, quia, cum ab hoc eodem impuriſſimo parricida rogarer, cuius eſſem ciuitatis, reſpondi me, probantibus & uobis, & equitibus R. *eius eſſe, quæ carere me non potuiſſet. ille, ut opinor, ingemuit. quid igitur reſponderem? (quæro ex eo ipſo, qui me non ferre poteſt) me ciuem eſſe* Romanum? *literate reſpondiſſem. an tacuiſſem? deſertum negotium. poteſt quiſquam uir in rebus magnis cum inuidia uerſatus, ſatis grauiter contra inimici contumeliam ſine ſua laude reſpondere? at ipſe non modo reſpondet, quidquid poteſt, cum eſt laceſſitus; ſed etiam gaudet, ſe ab amicis, quid reſpondeat, admoneri.* Sed, *quoniam mea cauſſa expedita eſt, uideamus nunc quid haruſpices dicant.* Ego *enim fateor me & magnitudine oſtenti, & grauitate reſponſi, & una atque conſtanti haruſpicum uoce uehementer eſſe commotum: neque is ſum, qui, ſi cui forte uideor plus quam ceteri, qui æque atque ego ſunt occupati, uerſari in ſtudio literarum, ijs delecter, aut utar omnino literis, quæ noſtros animos deterrent atque auocant a religione. ego uero primum habeo auctores, ac magiſtros religionum colendarum maiores noſtros: quorum mihi tanta fuiſſe ſapientia uidetur, ut ſatis ſuperq́ prudentes ſint, qui illorum prudentiam, non dicam aſſequi, ſed, quanta fuerit, perſpicere poſſint: qui ſtatas, ſollemnesq́; cærimonias pontificatu; rerum bene gerendarum auctoritates, augurio; fatorum ueteres prædictiones*

Apollinis,

Apollinis, uatum libri; portentorum explanationes, Etruſcorum diſciplina contineri putarunt: quæ quidē tanta eſt, ut noſtra memoria, primū Italici belli funeſta illa principia, poſt Syllani, Cinnaniq́; tēporis extremum pæne diſcrimen, tum hanc recentem urbis inflammandæ, delendiq́; imperij coniurationem non obſcure nobis paullo ante prædixerint. deinde etiā cognoui multa homines doctiſsimos ſapientiſsimosq; & dixiſſe, & ſcripta de deorum immortalium numine reliquiſſe: quæ quamquam diuinitus perſcripta uideo, tamen eiuſmodi ſunt, ut ea maiores noſtri docuiſſe illos, non ab illis didiciſſe uideātur. etenim quis eſt tā uæcors, qui aut, cū ſuſpexerit in cælū, deos eſſe non ſentiat, et ea, quæ tanta mente fiunt, ut uix quiſquam arte ulla ordinem rerū ac uiciſsitudinē perſequi poſsit, caſu fieri putet; aut, cum deos eſſe intellexerit, non intelligat eorum numine hoc tantum imperium eſſe natum, & auctum, & retentum? quam uolumus, licet, P. C. ipſi nos amemus: tamen nec numero Hiſpanos, nec robore Gallos, nec calliditate Pœnos, nec artibus Græcos, nec denique hoc ipſo huius gentis ac terræ domeſtico natiuoq; ſenſu Italos ipſos ac Latinos, ſed pietate, ac religione, atque hac una ſapientia, quod deorum immortalium numine omnia regi gubernariq; perſpeximus, omnes gētes nationesq; ſuperauimus. quare, ne plura de re minime loquar dubia, adhibete animos, & mentes ueſtras non ſolum aures, ad haruſpicum uocem admouete. Quod in agro Latinienſi auditus eſt ſtrepitus cū fremitu. mitto haruſpices: mitto illam ueterem, ab ipſis dijs immortalibus, ut hominum fama eſt, Etruriæ datam diſciplinam: nos non ne haruſpices eſſe poſſumus? exauditus in agro propinquo, & ſuburbano eſt ſtrepitus quidam recon

ſtans ſenatus, equitesq́; R. & omnes boni ſequebantur, cum ille ſeruorum & ludiorum multitudini ſenatum populumq́; R. uinctum ipſo conſeſſu, & constrictum ſpectaculu, atque impeditũ turba et anguſtijs tradidiſſet. an, ſi ludius cõſtitit, aut tibicẽ repente conticuit, aut puer ille patrimus & matrimus ſi terram non tenuit, aut tenſam, aut lorum omiſit, aut ſi ædilis uerbo, aut ſi nutu aberrauit, ludi ſunt non rite facti, eáq; errata expiantur, & mentes deorum immortalium ludorũ inſtauratione placantur: ſi ludi ab lætitia ad metum traducti ſunt; ſi non intermiſſi, ſed perempti, atque ſublati ſunt; ſi ciuitati uniuerſæ ſcelere eius, qui ludos ad luctum conferre uoluit, exſtiterunt dies illi feſti pæne funeſti: dubitabimus, quos ludos ille fremitus nũciat eſſe pollutos? Ac ſi uolumus ea, quæ de quoque deo nobis tradita ſunt, recordari, hanc Matrem magnam, cuius ludi uiolati, polluti, pæne ad cædem, & ad funus ciuitatis conuerſi ſunt, hãc, inquam, accepimus agros, et nemora cum quodam ſtrepitu fremitúq; peragrare. hæc igitur uobis, hæc populo R. & ſcelerum indicia oſtendit, & periculorum ſigna patefecit. Nam quid ego de illis ludis loquor, quos in Palatio noſtri maiores ante templum, in ipſo Matris magnæ cõſpectu, Megalenſibus fieri celebrariq; uoluerunt? qui ſunt more inſtitutisq; maxime caſti, ſollemnes, religioſi: quibus ludis primum ante populi conſeſſum ſenatui locum P. Africanus iterum conſul ille maior dedit: ut eos ludos hæc lues impura pollueret? quo ſi quis liber aut ſpectãdi, aut etiam religionis cauſſa acceſſerat, manus efferebãtur: quo matrona nulla adijt propter uim conſeſſumq; ſeruorum. ita ludos eos quorum religio tanta eſt, ut ex ultimis terris accerſita in hac urbe conſederit; qui uni ludi ne

uerbo quidem appellantur Latino; ut uocabulo ipſo & appetita religio externa, et Matris magnæ nomine ſuſcepta declaretur; hos ludos ſerui fecerunt, ſerui ſpectauerunt, tota denique hoc ædile ſeruorum Megaleſia fuerunt. Pro dij immortales, qui magis nobiſcum loqui poſſetis, ſi eſſetis, uerſaremini'q; nobiſcum? ludos eſſe pollutos ſignificatis, ac plane dicitis. quid magis deformatum, inquinatum, peruerſum, conturbatum dici poteſt, quam omne ſeruitium, permiſſu magiſtratus liberatum, in alteram ſcænam immiſſum, alteri propoſitum; ut alter conſeſſus poteſtati ſeruorum obijceretur, alter ſeruorum totus eſſet? ſi examen apũ ludis in ſcænam ueniſſet, haruſpices acciẽdos ex Etruria putaremus: uidemus uniuerſi repente examina tãta ſeruorum immiſſa in populum R. ſæptum, atque incluſum, & nõ commouemur? atque in apum fortaſſe examine nos Etruſcorum ſcriptis haruſpices, ut a ſeruitio caueremus, monerent: quod igitur ex aliquo diſiuncto diuerſoq; monſtro ſignificatum caueremus, id cum ſibi ipſum monſtrum eſt, & cum in eo ipſo periculum eſt, ex quo periculũ portẽditur, non pertimeſcemus? Iſtiuſmodi Megaleſia fecit pater tuus? iſtiuſmodi patruus? Is mihi etiam generis ſui mentionem facit; cum Athenionis, aut Spartaci exemplo ludos facere maluerit, quam Caij, aut Appij Claudiorum. illi cum ludos facerent, ſeruos de cauea exire iubebãt: tu in alteram ſeruos immiſiſti, ex altera liberos eiecisti. itaque, qui antea uoce præconis a liberis ſemouebantur, tuis ludis non uoce, ſed manu liberos a ſe ſegregabant. Ne hoc quidem tibi in mentem ueniebat Sibyllino ſacerdoti, hæc ſacra maiores noſtros ex ueſtris liberis expetiſſe? ſi illi ſunt ueſtri, quos tu impiamente conquiris, ulolatis oculis legis, contaminatis

*manibus attrectas. hac igitur uate ſuádente quondam, de-
feſſa Italia Punico bello, atque Hannibale uexata, ſacra
iſta maiores noſtri, adſcita ex Phrygia, Romæ collocaue-
runt: quæ uiris accepit, qui eſt optimus a populo R. iudica-
tus, P. Scipio: femina autē, quæ matronarū caſtiſſima puta
batur, quincta Claudia, cuius priſcā illā ſeueritatē ſacrifi
cij tua ſoror mirifice exiſtimatur imitata. nihil te igitur ne
que maiores tui, coniuncti cū his religionibus, neque ſacer
dotium ipſum, quo eſt hæc tota religio conſtituta, neque cu
rulis ædilitas, quæ maxime hanc tueri religionē ſolet, per-
mouit, quo minus caſtiſſimos ludos omni flagitio pollue-
res, dedecore maculares, ſcelere obligares? Sed quid ego id
admiror? quia accepta pecunia Peſſinuntē ipsū, ſedē domi
ciliūq; matris deorum, uaſtaris; & Brogitaro Gallogræco,
impuro homini, ac nefario, cuius legati te tribuno diuidere
in æde Caſtoris tuis operis nummos ſolebant, totū illū locū
fanumq; uendideris; ſacerdotē ab ipſis aris puluinaribusq;
detraxeris; omnia illa, quæ uetuſtas, quæ Perſæ, quæ Syri,
quæ reges omnes, qui Europā Aſiāq; tenuerunt, sēper ſum
ma religione coluerunt, peruerteris; quæ denique noſtri
maiores tam ſancta duxerunt, ut, cum refertam urbem
atque Italiam fanorum haberemus, tamen noſtri impera-
tores, maximis & periculoſiſſimis bellis, huic deæ uota fa
cerent, eaq; in ipſo Peſſinunte, ad illā ipſam principē arā,
& in illo loco, fanoq; perſoluerēt: quod cū Deiotarus reli-
gione ſua caſtiſſime tueretur, quem unum habemus in or-
be terrarum fideliſſimum huic imperio, atque amantiſſi
mum noſtri nominis, Brogitaro, ut ante dixi, addictum pe-
cunia tradidiſti. atque hunc tamen Deiotarum, ſæpe a ſe-
natu regali nomine dignum exiſtimatum, clariſſimorum*

imperatorum teſtimonijs ornatum, tu etiam regem appellari cum Brogitaro iubes. ſed alter eſt rex iudicio ſenatus per nos, pecunia Brogitarus per te appellatus. alterum putabo regem, ſi habuerit, unde tibi ſoluat, quod ei per ſyngraphã credidiſti: nam cum multa regia ſunt in Deiotaro, tum illa maxime, quod tibi nummum nullum dedit; quod eam partẽ legis tuæ, quæ congruebat cum iudicio ſenatus, ut ipſe rex eſſet, nõ repudiauit; quod Peſſinuntem, per ſcelus a te uiolatum, et ſacerdote ſacriſq; ſpoliatum, recuperauit, ut in priſtina religione ſeruaret; quod cærimonias, ab omni uetuſtate acceptas, a Brogitaro pollui non ſinit, mauultq; generum ſuum munere tuo, quã illud fanum antiquitate religionis carere. Sed, ut ad hæc haruſpicum reſponſa redeam, ex quibus eſt primum de ludis: quis eſt, qui id nõ totum in iſtius ludos prædictum, et reſponſam eſſe fateatur? Sequitur de locis ſacris, religioſis. O impudentiam mirã. de mea domo dicere audes? committe uel conſulibus, uel ſenatui, uel collegio pontificum tuam. ac mea quidem his tribus omnibus iudicijs, ut dixi antea, liberata eſt. at in ijs ædibus, quas tu, Q. Seio, equite R. uiro optimo, per te apertiſſime interfecto, tenes, ſacellum dico fuiſſe, aras. tabulis hoc cenſorum. memoria multorum firmabo, ac docebo. agatur modo hæc res, quod ex eo S. C. quod nuper eſt factum, referri ad uos neceſſe eſt: habeo, quæ de locis religioſis uelim dicere. cum de domo tua dixero, in qua tamen ita eſt inædificatum ſacellum, ut alius fecerit, tibi tantum modo ſit demoliendum: tum uidebo, num mihi neceſſe ſit de alijs etiam aliquid dicere. putant enim nonnulli ad me pertinere, armamentarium Telluris aperire. nuper id patuiſſe dicunt, & ego recordor: nunc ſanctiſſimã par

tem, ac ſedem maximæ religionis priuato dicunt ueſtibulo contineri. multa me mouent; quod ædes Telluris eſt curationis meæ; quod is, qui illud armamentarium ſuſtulit, meam domũ, pontificum iudicio liberatam, ſecundum fratrẽ ſuũ iudicatam eſſe dicebat. mouet me etiam in hac caritate annonæ, ſterilitate agrorum, inopia frugum, religio Telluris, & eo magis, quod eodem oſtento Telluri poſtulatio deberi dicitur. Vetera, fortaſſe loquimur: quamquam hoc ſi minus ciuili iure preſcriptum eſt, lege tamen naturæ, cõmuni iure gentium ſancitum eſt, ut nihil mortales a dijs immortalibus uſu capere poſſint. uerũ tamẽ antiqua negligimus: etiã ne ea negligemus, quæ fiunt maxime, quæ uidemus? L. Piſonem quis neſcit his ipſis temporibus maximum et ſanctiſsimum Dianæ ſacellum in Cœliculo ſuſtuliſſe? adſunt uicini eius loci: multi ſunt etiam in hoc ordine, qui ſacrificia gentilicia illo ipſo in ſacello, ſtatuto loco anniuerſaria factitarint. & conquirimus, dij immortales quæ loca deſiderent, quid ſignificent, de quo loquantur? A Sex. Serrano ſanctiſſima ſacella ſuffoſſa, incenſa, inædificata, oppreſſa, ſumma denique turpitudine eſſe fœdata neſcimus? Tu meam domum religioſam facere potuiſti? ec quâ mente? qua inuaſeras: qua manu? qua diſturbaras: qua uoce? qua incendi iuſſeras: qua lege? quam ne in illa quidem impunitate tua ſcripſeras: quo puluinari? quod ſtupraras: quo ſimulacro? quod ereptũ ex meretricis ſepulcro in imperatoris monumento collocaras. quid habet mea domus religioſi, niſi quod impuri, & ſacrilegi parietem tangit? itaque, ne quis meorum imprudens introſpicere poſsit tuam domum, ac te ſacra illa tua facientem uidere, tollam altius tectum, non ut ego te deſpiciam, ſed tu ne aſpicias urbem

eam, quam delere uoluiſti. ſed iam haruſpicum reliqua reſponſa uideamus. Oratores contra ius faſq; interfectos. Quid eſt hoc? de Alexandrinis uideo eſſe ſermonem: quem ego nō refuto: ſic enim ſentio, ius legatorum, cum hominū præſidio munitum ſit, tū etiā diuino iure eſſe uallatū. ſed quæro ab illo, qui omnes iudices tribunus e carcere in forum effudit, cuius arbitrio ſicæ omnes nunc, atque omnia uenena tractantur, qui cum Hermacho Chio ſyngraphas fecit, ecquid ſciat, unum acerrimum aduerſariū Hermachi, Theodoſium, legatum ad ſenatum a ciuitate libera miſſū, ſica percuſſum? quod non minus, quam de Alexandrinis, indignum dijs immortalibus eſſe uiſum, certo ſcio. nec confero nunc in te unum omnia. ſpes maior eſſet ſalutis, ſi præter te nemo eſſet impurus. plures ſunt. hoc & tu tibi confidis magis, & nos prope iure diffidimus. quis Platorē ex Oreſtide, quæ pars Macedoniæ libera eſt, hominem in illis locis clarū, ac nobilem, legatum Theſſalonicā ad noſtrū, ut ſe ipſe appellauit, imperatorē ueniſſe neſcit? quem ille propter pecuniā, quā ab eo extorquere nō poterat, in uincula cōiecit, & medicū intromiſit ſuum, qui legato, ſocio, amico, libero fœdiſſime & crudeliſſime uenas incideret. ſecures ſuas cruentari ſcelere noluit: nomen quidem populi R. tanto ſcelere contaminauit, ut id nulla re poſſit, niſi ipſius ſupplicio, expiari. quales hunc carnifices putamus habere, qui etiā medicis ſuis nō ad ſalutē, ſed ad necē utatur? ſed recitemus, quid ſequatur. Fidē & iuſiurādū neglectū. hoc quid ſit, per ſe ipſum non facile interpretor: ſed ex eo, quod ſequitur, ſuſpicor de tuorū iudicum manifeſto periurio dici: quibus olim erepti eſſent nummi, niſi a ſenatu præſidiū poſtulaſſent. quare autē de his dici ſuſpicer, hæc

cauſſa eſt, quod ſic ſtatuo, & illud in hac ciuitate eſſe maxime illuſtre, atque inſigne periurium, & te ipſum tamen in periurij pœnam ab ijs, quibuſcum coniuraſti, non uocari. Et uideo in haruſpicum reſponſis hæc eſſe ſubiuncta, ſacrificia uetuſta, occultaq; minus diligenter facta polluta que. Haruſpices hæc loquuntur, an patrij, penateſq; dij? multi enim ſunt, credo, in quo huius maleficij ſuſpicio cadat. quis, præter hunc unum? obſcure dicitur, quæ ſacra polluta ſint? quid planius, quid grauius, quid religioſius dici poteſt? Vetuſta, occultaque. nego ulla uerba Lentulum, grauem oratorem, ac diſertum, ſæpius, cum te accuſaret, uſurpaſſe, quam hæc, quæ nunc ex Etruſcis libris in te conuerſa, atque interpretata dicuntur. etenim quod ſacrificium tã uetus eſt, quam hoc, quod a regibus æquale huic urbi accepimus? quod autem tam occultum, quam id, quod non ſolum curioſos oculos excludit, ſed etiam errantes, quo non modo improbitas, ſed ne imprudentia quidem poßit intrare? quod quidem ſacrificium nemo ante P. Clodium omni memoria uiolauit, nemo umquam adijt, nemo neglexit, nemo uir adſpicere non horruit: quod fit per uirgines Veſtales, fit pro populo R. fit in ea domo, quæ eſt in imperio, fit incredibili cærimonia, fit ei deæ, cuius ne nomen quidem uiros ſcire fas eſt: quam iſte iccirco Bonam dicit, quod in tanto ſibi ſcelere ignouerit. non ignouit, mihi crede, non. niſi forte tibi ignotum putas, quod te iudices dimiſerunt excuſſum, & exhauſtum, ſuo iudicio abſolutum, omnium condemnatum; aut quod oculos, ut opinio illius religionis eſt, non perdidiſti. quis enim ante te ſacra illa uir ſciens uiderat, ut quiſquam pœnam, quæ ſequeretur illud ſcelus, ſcire poſſet? an tibi luminis obeſſet

cæcitas plus, quam libidinis? ne id quidem ſentis, conniuentes illos oculos abaui tui magis optandos fuiſſe, quam hos flagrantes ſororis? tibi uero, ſi diligenter attenderis, intelliges hominum pœnas deeſſe adhuc, non deorum. homines te in re fœdiſſima defenderunt: homines turpiſſimum, nocentiſſimumq́; laudarunt: homines propter pecuniam iudicio liberauerunt: hominibus iniuria tui ſtupri, illata in ipſos, dolori non fuit: homines tibi arma alij in me, alij poſt in illum inuictum ciuem dederunt: hominum beneficia prorſus concedo tibi, ac maiora non eſſe quæ renda: a dijs quiddem immortalibus quæ poteſt homini maior eſſe pœna furore, atque dementia? niſi forte, in tragœdijs quos uulnere ac dolore corporis cruciari, ac cõſumi uides, grauiores deorũ immortaliũ iras ſubire, quã illos, qui furentes inducũtur, putas. non ſunt illi eiulatus, & gemitus Philoctetæ tã miſeri, (quamquam ſunt acerbi) quã illa exſultatio Athamantis, & quam ſomniũ matricidarum. tu, cum furiales in concionibus uoces mittis, cum domos ciuium euertis, cum lapidibus optimos uiros foro pellis, cum ardentes faces in uicinorum tecta, iactas, cum ædes ſacras inflammas, cum ſeruos concitas, cum ſacra ludosq; conturbas, cum uxorem ſororemq́; non diſcernis, cum, quam in eas cubicule, non ſentis, cum bacchearis, cum furis, tum das eas pœnas, quæ ſunt ſolæ hominum ſceleri a dijs immortalibus conſtitutæ. nam corporis quidem noſtri infirmitas multos ſubit caſus per ſe: denique ipſum corpus tenuiſſima ſæpe de cauſſa conficitur: deorum tela in impiorum mentibus figuntur. quare miſerior es, cum in omnem fraudes raperis oculis, quam ſi omnino oculos non haberes. Sed quoniã de ijs omnibus, quæ haruſpices commiſſa eſſe

*dicunt, ſatis eſt dictum; uideamus, quid ijdem haruſpices
a dijs iam immortalibus dicant moneri. Monent, ne, per
optimatum diſcordiam, diſſenſionemque, patribus, prin
cipibusq́; cædes, periculaq́; creentur, auxilioq́; deminuiti
deficiantur; quare ad unum imperium prouinciæ redeant,
exercitusq́; pulſus, deminutioq́; accedat. Haruſpicum uer
ba ſunt hæc omnia: nihil addo de meo. quis igitur hanc op
timatium diſcordiam molitur? idem iſte: nec ulla ui in-
genij, aut conſilij ſui, ſed quodam errore noſtro: quem qui
dem ille, quod obſcurus non erat, facile perſpexit. hoc
enim etiam turpius afflictatur reſp. quod ne ab eo quidem
uexatur, ut, tamquam fortis in pugna uir, acceptis a for
ti aduerſario uulneribus aduerſis & honeſtis, cadere ui-
deatur. Ti. Gracchus conuellit ſtatum ciuitatis, qua gra
uitate uir? quia eloquētia? qua dignitate? nihil ut a patris,
auiq́; Africani præſtabili inſigniq́; uirtute, præter quam
q̃ a ſenatu deſciuerat, deflexiſſet. ſecutus eſt C. Gracchus,
quo ingenio? quanta, ui quanta grauitate dicendi? ut do
lerent boni omnes, non illa tanta ornamēta ad meliorem
mentem, uoluptatemq́; eſſe conuerſa. ipſe L. Saturninus
ita fuit effrenatus, & pæne demens, ut auctor eſſet egre
gius, & ad animos imperitorum excitandos inflamman
dosq́; perfectus. nam quid ego de P. Sulpicio loquar? cu-
ius tanta in dicendo grauitas, iucunditas, tanta ubertas
fuit, ut poſſet, uel ut prudentes errarent, uel ut boni mi
nus bene ſentirent, perficere dicendo. Cum his conflicta-
ri, & pro ſalute patriæ quotidie dimicare, erat omnino
illis, qui tum remp. gubernabant, moleſtum: ſed habe-
bat ea moleſtia quandam tamen dignitatem. hic uero, de
quo ego ipſe tam multa nunc dico, pro dij immortales, quid*

eſt? quid ualet? quid affert, ut tanta ciuitas, ſi cadet, quod dij omen obruant, a uiro tamen confecta uideatur? qui, poſt patris mortem, primam illam ætatulam ſuam ad ſcurrarum locupletum libidines detulit: quorum intemperantia expleta, in domeſticis eſt germanitatis ſtupris uolutatus: deinde iam robuſtus, prouinciæ ſe, ac rei militari dedit, atque ibi piratarum contumelias perpeſſus, etiam Cilicum libidines, barbarorumq́; ſatiauit: poſt exercitu L. Luculli ſolicitato, per nefandum ſcelus fugit illinc, Romaéq; recenti aduentu ſuo cum propinquis ſuis decidit, ne reos faceret: a Catilina pecuniam accepit, ut turpiſſime præuaricaretur. inde cum Murena ſe in Galliam contulit: in qua prouincia mortuorum teſtamenta conſcripſit, pupillos necauit, nefarias cum multis ſcelerum pactiones ſocietatesq́; conflauit: unde ut rediijt, quæſtum illum maxime fecundum uberemq́; campeſtrem totum ad ſe ita redegit, ut homo popularis fraudaret improbiſſime populū; idemq́; uir clemens diuiſores omnium tribuum domi ipſe ſua crudeliſſima morte mactaret. Exorta eſt illa reip. ſacris, religionibus, auctoritati ueſtræ, iudicijs publicis funeſta quæſtura: in qua idem iſte deos hominesque, pudorem, pudicitiam, ſenatus auctoritatē, ius, fas, leges, iudicia uiolauit. atque hic ei gradus (o miſera tempora, ſtultasq; noſtras diſcordias) P. Clodio gradus ad remp. hic primus eſt ad ius ad popularem iactationem, atque adſcenſus. nam Ti. Graccho inuidia Numantini fœderis, cui feriendo, quæſtor C. Mancini conſulis cum eſſet, interfuerat, & in eo fœdere improbando ſenatus ſeueritas dolori, & timori fuit: iſtaq́; res illum, fortem, & clarum uirum, a grauitate patrum deſciſcere coegit. C. autem Gracchum

mors fraterna, pietas, dolor, magnitudo animi ad expetendas domeſtici ſanguinis pœnas excitauit. Saturninum, quod in annonæ caritate quæſtorẽ a ſua frumentaria procuratione ſenatus amouit, eiq́; rei M. Scaurum præfecit, ſcimus dolore factum eſſe popularem. Sulpicium ab optima cauſſa profectum, Caioq́; Iulio conſulatum contra leges petenti reſiſtentem, longius, quam uoluit, popularis aura prouexit. fuit in his omnibus cauſſa, & ſi non iuſta, (nulla enim poteſt cuiquam male de rep. merendi iuſta eſſe cauſſa) grauis tamen, & cum aliquo animi & uirili dolore coniuncta. P. Clodius a crocota, a mitra, a muliebribus ſoleis, purpureisq́; faſciolis, a ſtrophio, a pſalteria, a flagitio, a ſtupro eſt factus repente popularis. niſi eum mulieres exornatum ita deprehendiſſem; niſi ex eo loco, quo eum adire fas non erat, ancillarum beneficio emiſſus eſſet: populari homine populus R. reſp. ciue eali careret. Hinc ob amentiam in diſcordijs noſtris, de quibus ipſis his prodigijs recentibus a dijs immortalibus admonemur, arreptus eſt unus ex patricijs, cui tribuno pl. fieri non liceret. quod anno ante frater Metellus, & concors etiam tum ſenatus principi Cn. Pompeio, ſententiam dicenti, excluſerat, acerrimeq́; una uoce ac mente reſtiterat, id poſt diſsidium optimatium, de quo ipſo nunc monemur, ita perturbatum, itaque permutatum eſt, ut, quod frater conſul, ne fieret, obſtiterat, quod affinis, & ſodalis, clariſsimus uir, qui illum reum non laudarat, excluſerat, id is conſul efficeret in diſcordijs principum, qui illi unus inimiciſsimus eſſe debuerat, & eo feciſſe auctore ſe diceret, cuius auctoritatis neminem poſſet pœnitere. Iniecta eſt fax fœda, ac luctuoſa reip. petita eſt auctori-

*tas ueſtram. grauitas ampliſſimorum ordinum, conſenſio bonorum omnium, totius denique ciuitatis ſtatus: haec enim certe petebantur, cum in me, cognitorem harum omnium rerum, illa flamma illorū temporum conijciebatur. excepi, & pro patria ſolus exarſi, ſic tamen, ut uos, iiſdem ignibus circumſæpti, me primum ictum pro uobis, & fumantem uideretis. non ſedabatur diſcordia, ſed etiam creſcebat in eos odium, a quibus nos defenſi putabamur. ecce iiſdem auctoribus, Pompeio principe, qui cupientem Italiam, populum R. deſiderantem, flagitantes uos non auctoritatem ſua ſolum, ſed etiam precibus ad meam ſalutem excitauit, reſtituti ſumus. ſit diſcordiarū finis aliquando: a diuturnis diſſenſionibus conquieſcamus: non ſinit eadem iſta labes: ea habet conciones: ea miſcet, ac turbat, ut modo uendat illis, nec tamen ita, ut ſe quiſ- * quam, ſi ab iſto laudatus ſit, laudatiorem putet, ſed ut eos, quos non amant, ab eodem gaudeant uituperari. atque ego nunc non miror: quid enim faciat aliud? illos, homines ſapientiſſimos grauiſſimosque, miror: primum, quod quemquam clarum hominum, atque optime de rep. ſæpe meritum, impuriſſimi uoce hominis uiolari facile patiuntur: deinde, quod exiſtimant perditi hominis profligatiq; maledictis poſſe, id quod minime conducit ipſis, cuiuſquam gloriam dignitatemq; uiolari: poſtremo, quod non ſentiunt id, quod tamen mihi iam ſuſpicari uidentur, illius furentes, ac uiolentos impetus in ſe ipſos poſſe conuerti. atq; ex hac nimia non nullorum alienatione, & quibuſdam haerentia tela in rep. quae quamdiu hærebant in uno me, grauiter equidem, ſed aliquanto leuius ferebam. an iſte, niſi primo ſe dedidiſſet iis, quorum animos a ueſtra*

auctoritate ſeiunctos eſſe arbitrabamur; niſi eos in cælum ſuis laudibus, præclarus auctor, extolleret; niſi exercitum C. Cæſaris, in quo fallebat multos, ſed eum nemo redarguebat, niſi eum inquam exercitum ſignis infeſtis in curiam ſe immiſſurum minitaretur; niſi Cn. Pompeio adiutore, M. Craſſo auctore, quæ faciebat, facere clamaret, niſi conſules cauſſam coniunxiſſe ſecum, in quo uno non mẽtiebatur, confirmaret; tam crudelis mei, tam ſceleratus reip. uexator eſſe potuiſſet? idem, poſtea quam reſpirare uos a metu cædis, emergere auctoritatem ueſtram a fluctibus illis ſeruitutis, reuiuiſcere memoriam ac deſideriũ mei uidit, uobis ſe cœpit ſubito fallaciſſime uenditare tum, leges Iulias contra auſpicia latas, & hic & in concionibus dicere: in quibus legibus inerat curiata illa lex, qua totum eius tribunatum continebatur; quam cæcus amentia non uidebat: producebat fortiſſimum uirum M. Bibulum; quærebat ex eo; C. Cæſare leges ferente, de cælo ſemper ne ſeruaſſet? ſemper ſe ille ſeruaſſe dicebat. Augures interrogabat; quæ ita lata eſſent, recte ne lata eſſent? illi uitiolata eſſe dicebant. ferebant in oculis hominem quidem boni uiri, & de me optime meriti, ſed illius, ut ego arbitror, furoris ignari. longius proceſſit: in ipſum Cn. Pompeium, auctorem, ut prædicare eſt ſolitus, conſiliorum ſuorum, inuehi cœpit. inibat gratiam a nonnullis. tum uero eſt ratus ſe poſſe, quoniam togatũ domeſtici belli exſtinctorem nefario ſcelere fœdaſſet, illum etiam, illum externorum bellorũ hoſtiumq; uictorem affligere. tum eſt illa in templo Caſtoris ſcelerata, & pæne deletrix huius imperij ſica deprehenſa. tũ ille, cui nulla hoſtiũ diutius urbs umquã fuit clauſa, qui omnes anguſtias, omnes altitudines, omniũ obiecta tela

ſemper ui & uirtute perfregit, obſeſſus ipſe eſt domi, méque nonnulla imperitorum uituperatione timiditatis meæ, conſilio, & facto ſuo liberauit. nam, ſi Cn. Pompeio, uiro uni omnium fortiſsimo, quicumque nati ſunt, miſerrimum magis fuit, quam turpe, quam diu ille tribunus pl. fuit, lucem non adſpicere, carere publico, minas eius perferre; cum in concionibus diceret, uelle ſe in Carinis ædificare alteram porticum, quæ Palatio reſponderet: certe mihi exire domo mea ad priuatum dolorem fuit luctuoſum, ad rationem reip. glorioſum. Videtis igitur, hominem per ſe ipſum iampridem afflictum, ac iacentem, pernicioſis optimatũ diſcordijs excitari. cuius initia furoris diſſenſionibus eorum, qui tum a uobis ſeiuncti uidebantur, ſuſtentata ſunt. reliqua iam præcipitãtis tribunatus, etiã poſt tribunatum, obtrectatores eorum, atque aduerſarij defenderunt, ne a rep. reip. peſtis remoueretur. reſtiterunt etiam, ne cauſſam diceret; etiam, ne priuatus eſſet. etiam ne in ſinu, atque in delicijs quidam optimi uiri uiperam illam uenenatam, ac peſtiferam habere potuerunt? quo tandem decepti munere? uolo, inquiunt, eſſe, qui in concione detrahat de Pompeio. detrahat ille uituperando? uelim, ſic hoc uir ſummus, atque optime de mea ſalute meritus, accipiat, ut a me dicitur. dicam quidem certe, quod ſentio. mihi mediusfidius tum de illius ampliſsima dignitate detrahere; cum maximis laudibus efferebat, uidebatur. Vtrum tandem C. Marius ſplendidior, cum eum C. Glaucia laudabat, an cum eundem iratus poſtea uituperabat? an ille demens, & iampridem ad pœnam, exitiumq́; præceps, fœdior, atque inquinatior in Cn. Pompeio accuſando, quam in uniuerſo ſenatu uituperando

ſuperando fuit? quod quidem miror, cum alterum gratum ſit iratis, alterum eſſe tam bonis ciuibus non acerbum. ſed ne id uiros optimos diutius delectet, legant hanc eius concionem, de qua loquor, in qua Pompeium ornat, an potius deformat? certe laudat, & unum eſſe in hac ciuitate dignum huius imperij gloria dicit, & ſignificat ſe illi amiciſſimũ eſſe, & reconciliationem eſſe gratiæ factam. quod ego quã quam, quid ſit, neſcio; tamen hoc ſtatuo, hunc, ſi amicus eſſet Pompeio, laudaturum illum non fuiſſe. quid enim, ſi illi inimiciſſimus eſſet, amplius ad eius laudem minuendã facere potuiſſet? uideant ij, qui illum Cn. Pompeio inimicum eſſe gaudebant, ob eamq; cauſſam in tot, tantiſq; ſceleribus conniuebant, & nonnumquam eius indomitos, atque effrenatos furores plauſu etiam ſuo perſequebantur quam ſe cito inuerterit: nunc enim iã laudat illum; in eos inuehitur, quibus ſe antea uẽditabat. quid exiſtimatis eũ, ſi reditus ei gratiæ patuerit, eſſe facturum, qui tam libenter in opinionem gratiæ irrepat? Quas ego alias optimatium diſcordias a dijs immortalibus definiri putem? nam hoc quidem uerbo neque P. Clodius, neque quiſquam de gregalibus eius, aut de conſiliarijs deſignatur. habent Etruſci libri certa nomina, quæ in id genus ciuium cadere poſſunt. deteriores, repulſos (quod iam audietis) hos appellant, quorum & mentes, et res ſunt perditæ, longeq; a communi ſalute diſiunctæ. quare, cũ dij immortales monent de optimatium diſcordijs, de clariſſimorũ, & optime meritorum ciuium diſſenſione prædicunt, cum principibus periculum cædemq; portendunt: in tuto collocant Clodiũ, qui tantum abeſt a principibus, quantum a puris, quantũ a religioſis, uobis, o clariſſimi, atque optimi ciues, &

*ueſtræ ſaluti conſulendum, & proſpiciendum uident. cæ-
des principum oſtenditur: id, quod interitum optimatium
ſequi neceſſe eſt, adiungitur: etiam, ne in unius imperium
res decidat, admonemur. ad quē metum ſi deorum moni-
tis non duceremur, tamen ipſi noſtro ſenſu, coniecturaq; ra
peremur. neque enim ullus alius diſcordiarum ſolet eſſe exi
tus inter claros, & potentes uiros, niſi aut uniuerſus interi
tus, aut uictoris dominatus, aut regnū. Diſſenſit cū Mario,
clariſſimo ciue, conſul nobiliſſimus, & fortiſſimus L. Syl-
la: horum uterque ita cecidit uictus, ut uictor idem regna-
uerit. cum Octauio collega Cinna diſſenſit: utriſque horū
ſecunda fortuna regnum eſt largita, aduerſa mortem. idē
iterum Sylla ſuperauit: tum ſine dubio habuit regalem pote
ſtatē, quāquā remp. recuperauit. Ineſt hoc tempore haud
obſcurum odium, atque id inſitum penitus, & inuſtum
animis hominum ampliſſimorum: diſſident principes: ca
ptatur occaſio: qui non tantum opibus ualent, neſcio quam
fortunam tamen, ac tempus expectant: qui ſine controuer-
ſia plus poſſunt, hi fortaſſe nonnunquā conſilia, ac ſenten
tias inimicorum ſuorum extimeſcunt. tollatur hæc e ciuita
te diſcordia: iam omnes iſti, qui portenduntur, metus exſtin
guētur: iam iſta ſerpens, quæ tū hic deliteſcit, tum ſe emer-
git; & fertur illuc, compreſſa, atque illiſa morietur. mo-
nent enim ijdem, ne occultis conſilijs reſp. lædatur. quæ ſunt
occultiora, quam eius, qui auſus in concione eſt dicere, iuſti
tium edici oportere, iuriſdictionem intermitti. claudi æra-
riū, iudicia tolli? niſi forte exiſtimatis hāc tātā colluuionē il
li, tantamq; euerſionem ciuitatis in mentem ſubito in Ro-
ſtris, nec cogitanti uenire potuiſſe. eſt quidem ille plenus ui
ni, ſtupri, ſomni, plenuſq; incōſideratiſſimæ ac demētiſſimæ*

temeritatis: uerumtamen nocturnis uigilijs, etiam coitione hominum, iuſtitium illud conceptum, ac meditatum eſt. me mentote, P. C. uerbo illo nefario tentatas aures ueſtras, & perniencioſam uiam audiendi conſuetudine eſſe munitam. Sequitur illud, *ne deterioribus, repulſiśq; honos augeatur.* Repulſos *uideamus: nam, deteriores qui ſint, poſt docebo. ſed tamen, in eum cadere hoc uerbum maxime, qui ſit unus omnium mortalium ſine ulla dubitatione deterrimus, concedendum eſt. qui ſunt igitur repulſi? non, ut opinor, ij, qui aliquando honorem uitio ciuitatis, non ſuo, non ſunt aſſecuti: nam id quidẽ multis ſæpe optimis ciuibus, atque honeſtiſsimis uiris accidit. repulſi ſunt ij, quos ad omnia progredientes, quos munera contra leges gladiatoria parantes. quos apertiſsime largientes non ſolum alieni, ſed etiam ſui, uicini, tribules, urbani, ruſtici repulerunt. hi ne honore augeantur, monemur. debet eſſe gratum, quod prædicunt: ſed tamen huic malo populus* R. *ipſe, nullo haruſpicum admonitu, ſua ſponte proſpexit.* Deteriores caue*te: quorum quidem magna eſt natio, ſed tamen eorum omniũ hic dux eſt, atque princeps. etenim, ſi unum hominem deterrimum poeta præſtanti aliquis ingenio, fictis conquiſitiśq; uitijs deformatum, uellet inducere, nullum profecto dedecus reperire poſſet, quod in hoc non ineſſet; multáq; in eo penitus defixa, atque hærentia præteriret: parentibus, & dijs immortalibus, & patriæ nos primum natura conciliat. eodem enim tempore & ſuſcipimur in lucem; & hoc cæleſti ſpiritu augemur; & certam in ſedem ciuitatis, ac libertatis adſcribimur. iſte parentum nomen, ſacra, memoriam, gentem* Fonteiano *nomine obruit: deorum ignes, ſollemnes menſas, abditos ac penetrales focos,*

occulta, & maribus non inuiſa ſolum, ſed etiam inaudita ſacra inexpiabili ſcelere peruertit: idemq; earũ templum inflammauit dearum, quarum ope etiam alijs incendijs ſubuenitur. Quid de patria loquar? qui primum eũ ciuẽ ui, ferro, periculis urbe, omnibus patriæ præſidijs depulit, quẽ uos patriæ conſeruatorem eſſe ſæpiſſime iudicaueratis: deinde, euerſo ſenatus, ut ego ſemper dixi, comite; duce, ut ille dicebat; ſenatum ipſum, principem ſalutis, mentiſq; publicæ, ui, cæde, incendijsq; peruertit: ſuſtulit duas leges, Aeliã, & Fuſiã, maxime reip. ſalutares: cẽſurã exſtinxit: interceſſionẽ remouit: auſpicia deleuit: conſules, ſceleris ſui ſocios, ærario, prouincijs, exercitu armauit; reges, qui erant, uendidit; qui non erant, appellauit: Cn. Pompeium ui, ferro domum compulit: imperatorum monumenta euertit: inimicorum domos diſturbauit: ueſtris monumentis nomen ſuum inſcripſit. infinita ſunt ſcelera, quæ ab illo in patriam ſunt edita. Quid, quæ in ſingulos ciues, quos necauit? ſocios, quos diripuit? imperatores, quos prodidit? exercitus, quos tentauit? Quid uero ea, quanta ſunt, quæ in ſe ipſum ſcelera, quæ in ſuos edidit? quis minus umquã pepercit hoſtium caſtris, quam ille omnibus corporis ſui partibus? quæ nauis umquam in flumine publico tã uulgata omnibus, quam iſtius ætas fuit? quis umquã nepos tam libere eſt cum ſcortis, quam hic cum ſororibus uolutatus? quã denique tam immanem Charybdin poetæ fingendo exprimere potuerunt, quæ tantos exhaurire gurgites poſſet, quantas iſte Byzantiorum, Brogitarorumq; prædas exſorbuit? aut tam eminentibus canibus Scyllam, tamq; ieiunis, quam quibus iſtum uidetis Gellijs, Clodijs, Titijs Roſtra ipſa mandentem? Quare, id quod extremum eſt

in haruſpicum reſponſis, prouidete ne reip. ſtatus commutetur. etenim uix hæc, ſi undique fulciamus, iam labefacta, uix, inquam, innixa in omnium noſtrum humeris cohærebunt. fuit quondam ita firma hæc ciuitas, & ualens, ut negligentiam ſenatus, uel etiam iniurias ciuium ferre poſſet: iam nō poteſt; ærarium nullum eſt: uectigalibus non fruũtur, qui redemerunt: auctoritas principum cecidit: conſenſus ordinum eſt diuulſus: iudicia perierunt: ſuffragia diſtricta tenentur a paucis: bonorum animus ad nutum noſtri ordinis expeditus iam non erit: ciuem, qui ſe pro patriæ ſalute opponat inuidiæ, fruſtra poſthac requiretis. quare hunc ſtatum, qui nunc eſt, qualiſcumque eſt, nulla alia re, niſi cōcordia, retinere poſſumus. nam, ut meliore ſimus loco, ne optandũ quidem eſt, illo impunito: deteriore autẽ ſtatu ut ſimus, unus eſt inferior gradus, aut interitus, aut ſeruitutis. quo ne trudamur, dij immortales, nos admonent; quoniam iampridem humana conſilia ceciderunt. Atque ego hanc orationem, P. C. tam triſtem, tam grauem non ſuſcepiſſem, non, inquam, niſi hanc perſonam, & has partes honoribus populi R. ueſtris plurimis ornamentis, mihi tributis, deberem, & poſſem ſuſtinere. ſed tamen facile, tacẽtibus ceteris, reticuiſſem: ſed hæc oratio omnis fuit nō auctoritatis meæ, ſed publicæ religionis. mea fuerunt uerba fortaſſe plura, ſententiæ quidem omnes haruſpicum: ad quos aut referri nunciata oſtenta non conuenit, aut eorũ reſponſis commoueri neceſſe eſt. quod ſi cetera magis peruulgata nos ſæpe & leuiora mouerũt: uox ipſa deorum immortalium non mentes omniũ permouebit? nolite enim id putare accidere poſſe, quod in fabulis ſæpe uidetis fieri, ut deus aliquis, elapſus de cœlo, cœtus hominum adeat,

uerſetur in terris, cum hominibus colloquatur. cogitate genus ſonitus eius, quem Latinienſes nunciarunt: recordamini illud etiam, quod nondum eſt relatum, quod eodē fere tempore factus in agro Piceno Potentiæ nunciatur terræ motus horribilis cum quibuſdam multis metuendisq́; rebus: hæc eadem profecto, quæ futura proſpicimus, impendentia pertimeſcetis. etenim hæc deorum immortalium uox, hæc pæne oratio iudicanda eſt, cum ipſe mundus, cum agri terræ motu quodam nouo contremiſcunt, & inuſitato aliquid ſono incredibiliq; prædicunt. in quo conſtituendæ nobis quidem ſunt procurationes, & obſecratio, quemadmodum monemur: ſed faciles ſunt preces apud eos, qui ultro nobis uiam ſalutis oſtendunt: noſtræ nobis ſunt inter nos iræ, diſcordiæq́; placandæ.

PRO CN. PLANCIO

ORATIO XXXI.

C VM propter egregiam, & ſingularem, Cn. Plancij, iudices, in mea ſalute cuſtodienda fidem tam multos, & bonos uiros eius honori uiderẽ eſſe fautores; capiebam animo non mediocrem uoluptatem; quod, cuius officium mihi ſaluti fuiſſet, ei meorum tẽporum memoriam ſuffragari uidebam. cũ autem audirem meos partim inimicos, partim inuidos huic accuſationi eſſe fauturos, eandemque rem aduerſariã eſſe in iudicio Cn. Plancio, quæ in petitione fuiſſet adiutrix; dolebam, iudices, & acerbe ferebã, ſi huius ſalus ob eam ipſam cauſſam eſſet infeſtior, quod is meam ſalutem, atque uitam ſua beneuolentia, præſidio, cuſtodiáq; texiſſet. nunc autem ueſter, iudices, conſpectus, & conſeſſus iſte reficit, & recreat mentem meam, cum intueor, & contemplor unumquẽque ueſtrum. uideo enim hoc in numero neminem, cui mea ſalus cara non fuerit, cuius non exſtet in me ſuum meritũ, cui non ſim obſtrictus memoria beneficij ſempiterna. itaque non extimeſco, ne Cn. Plancio cuſtodia meæ ſalutis apud eos obſit, qui me ipſum maxime ſaluũ uidere uoluerunt: ſæpiuſque, iudices, mihi uenit in mentẽ, admirandum eſſe, M. Laterenſem, hominem ſtudioſiſsimum, & diligentiſsimum ſalutis meæ, reum hunc potiſsimum ſibi delegiſſe; quam metuendum, ne uobis id ille magna ratione feciſſe uideatur. quamquam mihi non ſumo tantum, iudices, neque arrogo, ut Cn. Plancium ſuis erga me meritis impunitatem conſecutu-

rum putem. niſi eius integerrimam uitam, modeſtiſſimos mores, ſummam fidē, continentiam, pietatem, innocentiã oſtendere, nihil de pœna recuſabo. ſin omnia præſtitero, quæ ſunt a bonis uiris expetenda: petam, iudices, a uobis, ut cuius miſericordia ſalus mea cuſtodia ſit, uos ei ueſtram miſericordiam, me deprecante, tribuatis. equidem ad reliquos labores, quos in hac cauſſa maiores ſuſcipio, quam in ceteris etiam hanc moleſtiã aſſumo, quod mihi nō ſolum pro Cn. Plancio dicendum eſt, cuius ego ſalutē non ſecus ac meam tueri debeo; ſed etiam pro me ipſo, de quo accuſatores plura pæne, quam de re, reoque, dixerunt. quamquam, iudices, ſi quid eſt in me ipſo ita reprehenſum, ut id ab hoc alienum ſit, non me id magnopere conturbet: non enim timeo, ne, quia perrarograti homines reperiantur, iccirco, cũ me nimium gratũ illi eſſe dicãt, id mihi criminoſum eſſe poſſit. quæ uero ita sũt agitata ab illis, ut aut merita Cn. Plãcij erga me minora eſſe dicerent, quã a me ipſo prædicarentur; aut, ſi eſſent ſumma, negarẽt ea tamen ita magni, ut ego putarem, pōderis apud uos eſſe debere: hæc mihi ſunt tractanda, iudices, & modice, ne quid ipſe offendam; & tum denique, cum reſpondero criminibus; ne non tam innocentia reus ſua, quam recordatione meorum temporum, defenſus eſſe uideatur. Sed mihi in cauſſa facili, atque explicata perdifficilis, iudices, & lubrica defenſionis ratio proponitur. nam, ſi tantummodo mihi neceſſe eſſet contra Laterenſem dicere, tamen id ipſum eſſet, in tanto uſu noſtro, tantaq; amicitia, moleſtum: uetus enim eſt lex illa iuſtæ ueræq; amicitiæ, quæ mihi cũ illo iamdiu eſt, ut idem amici ſemper uelint: neque eſt ullum certius amicitiæ uinculum, quam conſenſus, & ſocie

tas conſiliorum, & uoluntatum. mihi autem non eſt in hac re ſolum moleſtum, contra illum dicere; ſed multo id magis, quod in ea cauſſa contra dicendum eſt, in qua quædam hominum ipſorum uidentur facienda eſſe contentio. quærit enim Laterenſis, atq; hoc uno maxime urget, qua ſe uirtute, qua laude Plancius, qua dignitate ſuperarit. ita, ſi cedo illius ornamentis, quæ multa, et magna ſunt; non ſolum huius dignitatis iactura facienda eſt, ſed etiam largitionis recipienda ſuſpicio. ſin hunc illi ante pono; contumelioſa habenda eſt oratio; & dicendum eſt id, quod ille me flagitat, Laterenſem a Plancio dignitate eſſe ſuperatum. ita aut amiciſſimi hominis exiſtimatio offendenda eſt, ſi illam accuſationis condicionem ſequar: aut optime de me meriti ſalus deſerenda eſt. ſed ego, Laterenſis, cæcum me, & præcipitem ferri confitear in cauſſa, ſi te aut a Plancio, aut ab ullo dignitate potuiſſe ſuperari dixero: itaq; diſcedam ab ea contentione, ad quam tu me uocas; & ueniam ad illam, ad quam me cauſſa ipſa deducit. Quid? tu non inanem dignitatis iudicem putas eſſe populum? fortaſſe nonnumquã eſt: utinam uero ſemper eſſet: ſed eſt perraro, & ſi quando eſt, in ijs magiſtratibus eſt mandandis, quibus ſalutem ſuam committi putat. his leuioribus comitijs, diligentia, et gratia petitorum honos paritur, non ijs ornamentis, quæ eſſe in te uidemus. nam, quod ad populum pertinet. ſemper dignitatis iniquus index eſt, qui aut inuidet, aut fauet. quãquam nihil potes in te Laterenſis conſtituere, quod ſit proprium laudis tuæ, quin id tibi ſit commune cum Plancio. ſed hoc totum agetur alio loco. nunc tantum diſputo de iure populi: qui & poteſt, & ſolet nonnumquam dignos præterire: nec, ſi a populo præteritus eſt, quem non oportuit; a iudi

tibus condemnandus eſt, qui prætoritus non eſt. nam, ſi ita eſſet, quod patres apud maiores noſtros tenere non potuerunt, ut reprehenſores eſſent comitiorum, id haberent iudices; uel quod multo etiam minus eſt ferendum. tum enim magiſtratum non gerebat is, qui cœperat, ſi patres auctores non erant facti: nunc poſtulatur à uobis, ut eius exſilio, qui creatus ſit, iudicium populi R. reprehendatis. itaque quamquam quâ nolui, ianua ſim ingreſſus in cauſſam; ſperare uideor, tantum abfuturam eſſe orationem meã à minima ſuſpicione offenſionis tuæ, te ut potius obiurgem, quod iniquum in diſcrimen adducas dignitatem tuam, quam ut ego eam ulla contumelia coner attingere. Tu continentiam, tu induſtriam, tu animum in remp. tu uirtutem, tu innocentiam, tu fidem, tu labores tuos, quod ædilis non ſis factus, fractos eſſe, & abiectos, & repudiatos putas? uide tandem, Laterenſis, quantum a te diſſentiam. ſi medius fidius decem ſoli eſſent in ciuitate uiri boni ſapientes, iuſti, graues, qui te indignum ædilitate iudicauiſſent: grauius de te iudicatum putarem, quam eſt hoc, quod tu metuis, ne a populo iudicatum eſſe uideatur. non enim comitijs iudicat ſemper populus; ſed mouetur plerumque gratia; cedit precibus; facit eos, a quibus eſt maxime ambitus; denique ſi iudicat, non delectu aliquo, aut ſapientia ducitur ad iudicandum, ſed impetu non numquam, & quadam etiam temeritate non eſt enim conſilium in uulgo, non ratio, non diſcrimen, non diligentia: ſempreq; ſapientes ea, quæ populus feciſſet, ferenda, non ſemper laudanda duxerunt. Quare, cum te ædilem fieri oportuiſſe dicis; populi culpam, non competitoris, accuſas. At fueris dignior, quam Plancius: de quo ita tecum contendam paullo poſt,

ut conſeruem dignitatem tuam: ſed ut fueris dignior; non competitor, a quo es uictus, ſed populus, a quo es præteritus, in culpa eſt. in quo primum illud debes putare, comitijs, præſertim ædilicijs, ſtudium eſſe populi, non iudicium; eblandita illa, non enucleata eſſe ſuffragia; eos, qui ſuffragium ferant, quid denique ipſi debeant, conſiderare ſæpius, quam quid cuique a rep. uideatur deberi. ſin autem mauis eſſe iudicium; non tibi id reſcindendum eſt, ſed ferendum. male iudicauit populus: at iudicauit. non debuit: at potuit. non fero: at multi clariſſimi, & ſapientiſſimi ciues tulerunt. eſt enim condicio liberorum populorum, præcipueq; huius principis populi, & omnium gentium domini, atque uictoris, poſſe ſuffragijs uel dare, uel detrahere, quod uelit, cuique: noſtrum autem eſt, qui hac tempeſtate populi iactemur, ac fluctibus, ferre modice populi uoluntates, allicere alienas, retinere partas, placare turbatas; honores ſi magni non putemus, non ſeruire populo; ſin eos expetamus, non defatigari ſupplicando. Venio iam ad ipſius populi partes; ut illius contra te oratione potius, quam mea, diſputem. qui ſi tecum congrediatur, & ſi una uoce loqui poſſit, hæc dicat: Ego tibi, Laterenſis, Plancium non ante poſui; ſed, cum eſſetis æque boni uiri, meum beneficium potius ad eum detuli, qui a me contenderat, quam ad eum, qui mihi non nimis ſummiſſe supplicarat. Reſpondebis, credo, te, ſplendore, & uetuſtate familiæ fretum; non ualde ambiendum putaſſe. at uero te ille ad ſua inſtituta, ſuorumq; maiorum exempla reuocabit. ſemper ſe dicet rogari uoluiſſe, ſemper placuiſſe; M. Seium, qui ne equeſtrem quidem ſplendorem incolumem a calamitate iudicij retinere potuiſſet, homini nobiliſſimo, in-

nocentiſſimo, eloquentiſsimo, M. Piſoni prætuliſſe; præpoſuiſſe ſe Q. Catulo, in ſumma familia nato, ſapientiſſimo, & ſanctiſsimo uiro, non dico C. Serenum, ſubtiliſſimum hominem, fuit enim & animi ſatis magni, & conſilij) ſed Cn. Manlium, non ſolum ignobilem, uerum ſine uirtute, ſine ingenio, uita etiam contempta, ac ſordida. Deſiderarunt te, inquit, oculi mei, cum tu eſſes Cyrenis. me enim, quam ſocios, tua frui uirtute malebam: & quo plus intererat, eo plus aberas a me: certe non uidebam. deinde ſitientem me uirtutis tuæ deſeruiſti, ac dereliquiſti. cœperas enim petere tribunatum pl. temporibus ijs, quæ iſtam eloquentiam, & uirtutem requirebant. quam petitionem cum reliquiſſes, ſi hoc iudicaſti, tanta in tempeſtate te gubernare non poſſe, de uirtute tua dubitaui: ſi nolle, de uoluntate: ſin, quod magis intelligo, temporibus te alijs reſeruaſti, ego quoque, inquam, & reſp. ad ea te tempora reuocaui, ad quæ tu te ipſe ſeruaras. pete igitur eum magiſtratum; in quo mihi magnæ utilitati eſſe poſſis. ædiles quicumque erunt. idem mihi, quod oſtende ras: aut, ſi quod mea minus intereſt, id te magis forte delectat, reddam tibi iſtam ædilitatem etiam negligenter petenti. ſed ampliſsimos honores ut pro dignitate tua conſequare condiſcas cenſeo, mihi paullo ante diligentius ſupplicare. Hæc populi oratio eſt: mea uero Laterenſis hæc; quare uictus ſis: non debere iudicem quærere modo ne largitione ſis uictus. nam ſi, quotieſcumque præteritus erit is, qui non debuerit præteriri; toties oportebit eum, qui factus erit, condemnari: nihil iam eſt, quod populo ſupplicetur, nihil quod direptio, nihil quod ſupplicatio ma* giſtratuum, renunciatio ſuffragiorum exſpectetur, ſi*

mul ut qui ſint profeſſi, uideo quid dicam: hic familia conſulari eſt, ille prætoria: reliquos uideo eſſe ex equeſtri loco: ſunt omnes ſine macula, ſunt æque boni uiri, atque integri: ſed ſeruari neceſſe eſt gradum. cedat conſulari generi prætorium, nec contendat cum prætorio equeſter locus: ſublata ſunt ſtudia, exſtinctæ ſuffragationes, nullæ contentiones, nulla libertas populi in mandandis magiſtratibus, nulla exſpectatio ſuffragiorum: nihil, ut plerumque euenit, præter opinionem accidet: nulla erit poſt hac uarietas comitiorum. ſin hoc perſæpe accidit, ut & factos aliquos, & non factos eſſe miremur; ſi campus, atque illæ undæ comitiorum, ut mare profundum, & immenſum, ſic efferueſcunt quodam quaſi æſtu, ut ad alios accedant, ab alijs autem recedant: in tanto nos impetu ſtudiorum, & motu temeritatis, modum aliquem, & conſilium, & rationem requiramus? quare noli me ad contentionem ueſtrum reuocare, Laterenſis. etenim, ſi populo grata eſt tabella, quæ frontes aperit hominum, mentes tegit; datq; eam libertatem, ut, quod uelint, faciant, promittant autem, quod rogentur: cur tu in iudicio exprimis, quod non fit in campo? hic, quam ille, dignior, per quam graue eſt dictu. quo modo igitur eſt æquum? ſic credo, (quod agitur, quod ſatis eſt iudici) hic factus eſt. cur iſte potius, quam ego? uel neſcio, uel non dico, uel denique, quod mihi grauiſſimum eſſet dicere, ſed impune tamen deberem dicere, non recte. nam quid aſſequerere, ſi illa extrema defenſione uterer, populum, quod uoluiſſet, feciſſe, non quod debuiſſet? quid, ſi populi quoque factum defendo, Laterenſis, & doceo, Cn. Plancium non obrepſiſſe ad honorem, ſed eo ueniſſe curſu, qui ſemper

patuerit omnibus hoc noſtro equeſtri loco; poſſum ne eri-pere orationi tuæ contentionem ueſtram, quæ tractari ſine contumelia non poteſt, & te ad cauſſam, crimenq; deducere? ſi, quod equitis R. filius eſt, inferior eſſe debuit: omnes tecum equitum R. filij petiuerunt. nihil dico amplius hoc tamen miror, cur tu huic potiſſimum iraſcare, qui longiſſime a te abfuit. equidem, ſi quando, ut fit, iactor in turba, non illum accuſo, qui eſt in ſumma Sacra uia, cum ego ad Fabianum fornicem impellor; ſed eum, qui in me ipſum incurrit, atque incidit. tu neque Q. Pedio, forti uiro ſuccenſes, neque huic A. Plotio, ornatiſſimo homini, familiari meo: & ab eo, qui hos dimouit, potius, quam ab ijs, qui in te ipſum incubuerunt, te depulſum putas. ſed tamen hæc tibi eſt prima cum Plancio generis ueſtri familiæq; contentio, qua abs te uincitur: cur enim non confitear, quod neceſſe eſt? ſed non hic magis, quam ego a meis competitoribus & alias, & in conſulatus petitione uincebar. ſed uide, ne hæc ipſa, quæ deſpicis, huic ſuffragata ſint. ſic enim conferamus. Eſt tuum nomen utraque familia conſulare. num dubitas igitur, quin omnes, qui fauent nobilitati, qui id putant eſſe pulcherrimũ, qui imaginibus, qui nominibus ueſtris ducuntur, te ædilem fecerint? equidẽ non dubito. ſed, ſi parum multi ſunt, qui nobilitatẽ ament: num iſta eſt noſtra culpa? etenim ad caput, & ad fontem utriuſque generis ueniamus. Tu es ex municipio antiquiſſimo Tuſculano, ex quo plurimæ familiæ ſunt conſulares, in quibus eſt etiam Iuuentia, quot e reliquis municipijs omnibus non ſunt: hic eſt e præfectura Atinati, non tam priſca, non tam honorata, non tam ſuburbana. quantum intereſſe uis ad rationem petendi? primũ, utrũ

magis fauere putas Atinates, an Tuſculanos ſuis? alteri (ſcire enim hoc propter uicinitatem facile poſſum) cum huius, ornatiſsimi, atque optimi uiri, Cn. Saturnini patrem aedilem, cum praetorem uiderunt, quod primus ille non modo in eam familiam, ſed etiam in praefecturam illam ſellam curulem attuliſſet, mirandum in modum laetati ſunt: alteros (credo, quia refertum eſt municipium conſularibus: nam maleuolos non eſſe certo ſcio) numquam intellexi uehementius hoſpitum ſuorum honore laetari. habemus hoc nos, habent noſtra municipia. quid ego de me, de fratre meo loquar? quorum honoribus agri propedicam ipſi, monteſq; fauerunt. num aliquando uides Tuſculanum aliquem de M. Catone illo, in omni uirtute principe, num de Ti. Coruncanio, municipe ſuo, num de tot Fabijs gloriari? uerbum nemo facit. at, in quemcumque Arpinatem incideris, etiam ſi nolis, erit tamen tibi fortaſſe de nobis aliquid, aliquid & de C. Mario audiendum. Primũ igitur hic habuit ſtudia ſuorum ardentia: tu tanta, quanta in hominibus iam ſaturatis honoribus eſſe potuerunt. deinde tui municipes ſunt illi quidem ſplẽdidiſsimi homines; ſed tamen pauci, ſi quidem cum Atinatibus conferantur: huius praefectura plena uirorum fortiſsimorum, ſic, ut nulla tota Italia frequentior dici poſsit quam quidem nũc multitudinem uidetis, iudices, in ſqualore, & luctu ſupplicem uobis. hi tot equites R. tot tribuni aerarij) nam plebem a iudicio dimiſimus, quae cuncta comitijs adfuit) quid roboris, quid dignitatis huius petitioni attulerunt? non enim tribum Terentinam, de qua dicam alio loco, ſed dignitatem, ſed oculorum coniectum, ſed ſolidam, & robuſtam, & aſsiduam frequentiam praebuerunt.

iam municipia coniunctione etiam uicinitatis uehementer mouentur. omnia, quæ dico de Plancio, dico expertus in nobis: ſumus enim finitimi Atinatibus. laudanda eſt, uel etiam amanda uicinitas retinens ueterem illum officij morem, non infuſcata maleuolentia, non aſſueta mendacijs, non fucata, non fallax, non erudita artificio ſimulationis uel ſuburbano, uel etiã urbano. nemo Arpinas non Plancio ſtuduit, nemo Soranus, nemo Caſinas, nemo Aquinas: totus ille tractus celeberrimus Venafranus, Allifanus, tota denique noſtra illa aſpera, & montuoſa, at fidelis, & ſimplex, & fautrix ſuorum regio ſe huius honore ornari, ſe augeri dignitate, arbitrabatur: iiſdemq; nunc a municipijs adſunt equites R. publice cum legationis teſtimonio; nec minore nunc ſunt ſolicitudine, quã tum erant ſtudio. etenim eſt grauius ſpoliari fortunis, quam non augeri dignitate. Ergo, ut alia in te erant illuſtriora, Laterenſis, quæ tibi maiores tui reliquerant: ſic te Plancius hoc non ſolum municipij, uerum etiam uicinitatis genere uincebat. niſi forte te Lauicana, aut Bouillana, aut Gabina uicinitas adiuuabat: quibus e municipijs uix iam, qui carnem Latinis petant, inueniuntur. adiungam, ſi uis, id quod tu etiam huic obeſſe putas, patrem publicanum. qui ordo quanto adiumento ſit in honore, quis neſcit? flos enim equitum R. ornamentum ciuitatis, firmamentum reip. publicanorum ordine continetur. quis eſt ergo, qui neget, ordinis eius ſtudium fuiſſe in honore Plancij ſingulare? neque iniuria: uel quod erat pater is, qui eſt princeps iamdiu publicanorum: uel quod is ab ſocijs unice diligebatur: uel quod diligentiſſime rogabat: uel quia pro filio ſupplicabat: uel quia huius ipſis in

ſius in illum ordinem ſumma officia quæſturæ, tribunatusq; conſtabant: uel quod illi in hoc ornando ordinem ſe ornare, & conſulere liberis ſuis arbitrabantur. aliquid præterea: timide dico, ſed tamen dicendum eſt: non enim opibus, non inuidioſa gratia, non potentia uix ferenda, ſed commemoratione beneficij, ſed miſericordia, ſed precibus aliquid attulimus etiam nos. appellaui populum: tribunus ſummiſi me, & ſupplicaui: ultro mehercules ſe mihi etiam offerentes, ultro pollicentes rogaui. ualuit cauſſa rogandi, nõ gratia: nec, ſi uir ampliſsimus, cui nihil eſt quod roganti concedi non iure poſſit, de aliquo, ut dicis, non impetrauit, ego ſum arrogans, quod me ualuiſſe dico. nam, ut omittam illud, quod ego pro eo laborabã, qui ualebat ipſe per ſeſe; rogatio ipſa ſemper eſt gratioſiſsima, quæ eſt officio neceſsitudinis coniuncta maxime. neque ego ſic rogabam, ut petere uiderer, quia familiaris eſſet meus, quia uicinus, quia huius parente ſemper plurimum eſſem uſus, ſed ut quaſi parenti, & cuſtodi meo. non potentia mea, ſed cauſſa rogationis, fuit gratioſa. nemo mea reſtitutione lætatus eſt, nemo iniuria doluit, cui non huius in me miſericordia grata fuerit. etenim, ſi ante reditum meum Cn. Plancio ſe uulgo uiri boni, cum hic tribunatum peteret, ultro offerebant: cui nomen meum honori fuiſſet, ei meas præſentis preces nõ putas profuiſſe? an Minturnenſes coloni, quod C. Marium ciuili errore, atque ex impijs manibus eripuerunt, quod tecto receperunt, quod feſſũ inedia, fluctibusq; recrearunt, quod uiaticum congeſſerunt, quod nauigiũ dederunt, quod eũ linquentem terram eam, quam ſeruauerat, lacrymis uotisq; omnibus proſecuti sũt, æterna in laude uerſantur: Plancio, quod me, uel ui pulſum, uel ratio-

ne cedentem tempori, recęperit, iuuerit, cuſtodierit, his, & ſenatui, populoq́; Rom. ut haberent quod reducerent, conſeruarit, honori hanc fidem, miſericordiam, uirtutem, fuiſſe miraris? uitia meherculę res hæ Cn. Plancij, de quibus dixi, tegere potuerunt; ne tu in ea uita, de qua iam dica, tota & tanta adiumenta huic honori fuiſſe mirere. Hic eſt enim, qui, adoleſcentulus cum A. Torquato profectus in Africã, ſic ab illo grauiſsimo, & ſanctiſsimo, atque omni laude & honore digniſsimo uiro dilectus eſt, ut & contubernij neceſsitudo, & adoleſcentuli modeſtiſsimi pudor poſtulabat. quod, ſi adeſſet, non minus ille declararet, quã hic, illius frater patruelis, et ſocer, T. Torquatus, illi omni uirtute & laude par: qui eſt quidẽ cum illo maximis uinculis & propinquitatis, & affinitatis coniunctus, ſed ita magni amoris, in illæ neceſsitudinis cauſſæ leues eſſe uideãtur. Fuit in Creta poſtea contubernalis Saturnini, propinqui ſui miles huius Q. Metelli. quibus cum fuerit probatiſſimus, hodieq́; ſit; omnibus eſſe ſe probatum debet ſperare. In ea prouincia legatus fuit C. Sacerdos, qua uirtute, qua conſtantia uir? L. Flaccus, qui homo? qui ciuis? qualẽ hũc putent, aſſiduitate, teſtimonioq́; declarant. In Macedonia tribunus militum fuit: in eadem prouincia poſtea quæſtor. primũ Macedonia ſic eum diligit, ut indicant hi principes ciuitatum ſuarum: qui cum miſsi ſint ob aliam cauſſam, tamen huius repentino periculo cõmoti huic aſsidẽt, pro hoc laborãt; huic ſi præſto fuerint, gratius ſe ciuitatibus ſuis facturos putãt, quã ſi legationẽ, & mandata ſua cõfecerint. L. uero Appuleius hunc tanti facit, ut morem illum maiorũ, qui præſcribit in parentum loco quæſtoribus ſuis prætores eſſe oportere, officijs, beneuolentiaq́; ſuperarit. Tri-

bunus pl. fuit, non fortaſſe tam uehemens, quam iſti, quos tu iure laudas, ſed certe talis, quales ſi omnes ſemper fuiſſent, numquã deſideratus uehemens eſſet tribunus. Omitto illa, quæ ſi minus neceſſaria ſunt at certe, cũ ſunt prolata, laudantur: ut uiuat cum ſuis, primum cum parente, (nam meo iudicio Pietas fundamentum eſt omnium uirtutum) quem ueretur ut deum, (neque enim multo ſecus parens liberis) amat uero ut ſodalem, ut fratrem, ut æqualem. quid dicam cum patruo? cum affinibus? cum propinquis? cum hoc Cn. Saturnino ornatiſsimo uiro? cuius quantam honoris huius cupiditatem fuiſſe credetis, cum uideatis luctus ſocietatem? Quid de me dicam? qui mihi in huius periculo reus eſſe uideor. Quid de his tot uiris talibus, quos uidetis ueſte mutata? atqui hæc ſunt indicia ſolida, iudices, & expreſſa, hæc ſigna probitatis, non fucata forenſi ſpecie, ſed domeſticis inuſta notis ueritatis. facilis eſt illa occurſatio, & blanditia popularis: adſpicitur, non attrectatur: procul apparet, non excutitur, non in manus ſumitur. Omnibus igitur rebus ornatum hominem, quem externis, quem domeſticis nonnullis rebus inferiorem quam te, generis & nominis dico, ſuperiorem alijs, municipum, uicinorum, ſocietatum ſtudio, temporum meorum memoria, patris uirtute, integritate, modeſtia, ædilem factum eſſe miraris? hunc tu uitæ ſplendorem maculis adſpergis iſtis? iacis adulteria, quæ nemo non modo nomine, ſed ne ſuſpicione quidem poſsit agnoſcere? maritum appellas, ut uerba fingas, non ſolum crimina. ductum eſſe ab eo in prouinciam aliquem dicis libidinis cauſſa: quod non crimen eſt, ſed impudicum in maledicto mendacium. raptã eſſe mimulam. quod dicitur Atinæ factum a iuuene, uete-

re quodam in ſcænicos iure, maximeq; opidano. o adoleſcentiam traductam eleganter, cui quidem cum, quod licuerit, obijciatur, tamen id ipſum falſum reperiatur. Emiſſus aliquis e carcere. & quidem emiſſus, ut cognoſtis, neceſſarij hominis, optimiq; adoleſcentis rogatu. idem poſtea præ mandatis requiſitus. atque hæc, neculla alia, ſunt coniecta maledicta in eius uitam, de cuius uos pudore, religione, integritate dubitetis. Pater uero, inquit, etiam obeſſe filio debet. O uocem duram, atque indignam tua probitate, Laterenſis. pater ut in iudicio capitis, pater ut in dimicatione fortunarum, pater ut apud tales uiros obeſſe filio debeat? qui ſi eſſet turpiſſimus, ſordidiſſimus, tamen ipſo nomine patrio ualeret apud clementes iudices, & miſericordes, ualeret, inquam, communi ſenſu omnium, & dulciſſima commendatione naturæ ſed, cum ſit Cn. Plancius is eques R. ea primum uetuſtate equeſtris ordinis, ut pater, ut auus ut maiores eius omnes equites R. fuerint, ſummum in præfectura florentiſſima gradum tenuerint & dignitatis, & gratiæ; deinde, ut ipſe in legionibus P. Craſſi imperatoris inter ornatiſſimos homines, equites R. ſummo ſplendore fuerit; ut poſtea princeps inter ſuos, plurimarũ rerum ſanctiſſimus, & iuſtiſſimus iudex, maximarum ſocietatum auctor, plurimarum magiſter: ſi non modo in eo nihil umquam reprehenſum, ſed laudata ſunt omnia, tamen is oberit honeſtiſſimo filio pater, qui uel minus honeſtum, & alienum tueri uel auctoritate ſua, uel gratia poſſit? Aſperius, inquit, locutus eſt aliquid aliquando. immo fortaſſe liberius. at id ipſum, inquit, non eſt ferendum. ergo hi ferendi ſunt, qui queruntur libertatem equitis R. ſe ferre non poſſe? ubinam ille mos? ubi illa æquitas

iuris?ubi illa antiqua libertas, quæ malis oppreſſa ciuilibus extollere iam caput, & aliquando recreata ſe erigere debebat?equitum ego R. etiam in homines nobiliſsimos maledicta, publicanorũ in Q. Scæuolam, uirum omnibus ingenio, iuſtitia, integritate præſtantẽ, aſpere, & ferociter, & libere dicta commemorẽ?conſuli P. Naſicæ præco Granius medio in foro, cum ille, edicto iuſtitio, domum deſcendens rogaſſet Granium, quid triſtis eſſet, an quod auctiones eſſent; immo uero. inquit, quod legiones. idem tribuno pl. potentiſsimo homini, M. Druſo, ſed multa in remp. molienti, cũ ille eum ſalutaſſet, ut fit, dixiſſetque, quid agis Grani? reſpondit, immo uero tu Druſe quid agis? ille L. Craſsi, ille M. Antonij uoluntatẽ aſperioribus facetijs ſæpe perſtrinxit impune. nunc uſque eo oppreſſa ueſtra arrogãtia ciuitas eſt, ut quæ fuit olim præconi in ridendo, nunc equiti R. in plorando non ſit conceſſa libertas. quæ enim umquã fuit Plancio uox contumeliæ potius, quam doloris? quid eſt autẽ umquã queſtus, niſi cum a ſocijs, & a ſe iniuriã propulſaret? cum ſenatus impediretur, quo minus, id quod hoſtibus ſemper erat tributum, reſponſum equitibus R. redderetur. omnibus illa iniuria dolori publicanis fuit: ſed eũ ipſum dolorẽ hic tulit paullo apertius. communis ille ſenſus in alijs fortaſſe latuit: hic, quod cum ceteris animo ſentiebat, id magis, quam ceteri, & uultu promptum habuit, & lingua. quamquam, iudices, (agnoſco enim ex me) permulta in Plancium, quæ ab eo numquam dicta ſunt, cõferuntur. ego quia dico aliquid aliquando non ſtudio adductus, ſed cõtentione dicendi, aut laceſſitus; & quia, ut fit in multis, exit aliquando aliquid, ſi non perfacetum, attamen fortaſſe non ruſticum: quod quiſque dixit, me id dixiſſe di-

cunt. ego autem ſi quid eſt, quod mihi ſcitum eſſe uideatur, & homine ingenuo dignum, atque docto, non aſpernor; ſtomachor uero, cum aliorum non me digna in me conferuntur. Nam, quod primus ſciuit legem de publicanis, tum cum uir ampliſſimus conſul id illi ordini per populũ dedit, quod per ſenatum, ſi licuiſſet, dediſſet: ſi in eo crimen eſt, quia ſuffragium tulit; quis non tulit publicanus? ſi, quia primum ſciuit; utrum id ſortis eſſe uis, an eius, qui illam legem ferebat? ſi ſortis; nullum crimen eſt in caſu: ſi conſulis; ſplendor etiam Plancij, hunc a ſummo uiro principem ordinis iudicatũ. Sed aliquando ueniamus ad cauſſam: in qua tu, nomine legis Liciniæ, quæ eſt de ſodalicijs, omnes ambitus leges cõplexus es. neque enim quidquam aliud in hac lege, niſi editicios iudices, es ſecutus. quod genus iudiciorum ſi eſt æquum ulla in re, niſi hac tribuaria: non intelligo, quã obrem ſenatus hoc uno in genere tribus edi uoluerit ab accuſatore, neque eandem editionẽ tranſtulerit in cæteras cauſſas; de ipſo denique ambitu, de reiectione fieri uoluerit iudiciũ alternorũ; cumq; nullum genus acerbitatis præter mitteret, hoc tamen unum prætereundum putarit. quid? huius rei obſcura cauſſa eſt, an & agitata, cum iſta in ſenatu res agebatur, & diſputata heſterno die copioſius a Q. Hortẽſio? cui tũ eſt ſenatus aſſenſus. hoc igitur ſenſimus: cuiuſcũque tribus largitor eſſet, & per conſenſionẽ magiſtratuum, quæ honeſte ſodalitas nominatur; quam quiſque tribũ turpi largitione corrũperet, eum maxime ijs hominibus, qui eius tribus eſſent, eſſe notũ. ita putauit ſenatus, cũ reo tribus ederentur eæ, quas is largitione deuinctas haberet, eoſdẽ fore teſtes, & iudices. acerbũ omnino genus iudicij: ſed tamen, ſi uel ſua, uel ea, quæ maxime eſſet cuique

coniuncta, tribus ederetur, uix recuſandum. tu autem Laterenſis quas tribus edidiſti? Terentinam, credo. fuit certe id æquum, & certe exſpectatum eſt, & fuit dignum conſtantia tua. cuius tu tribus uenditorem, & corruptorē, & ſequeſtrem Plancium fuiſſe clamitas, eam tribum profecto, ſeueriſſimorum præſertim hominum & grauiſſimorum, edere debuiſti. aut Volitiniam. libet enim tibi, neſcio quid etiā de illa tribu criminari. hanc igitur ipſam cur nō edidiſti? quid Plancio cum Lemonia? quid cum Veientina? quid cum Cruſtumina? nam tertiam etiam, non quæ iudicaret, ſed quæ reijceretur, eſſe uoluiſti. dubitatis igitur iudices, quin uos M. Laterenſis ſuo iudicio non ad ſententiā legis, ſed ad ſuam ſpem aliquam de ciuitate delegerit? dubitatis, quin eas tribus, in quibus magnas neceſſitudines habet Plancius, cum ille non ediderit, iudicarit officijs ab hoc obſeruatas, non largitione? quid enim poteſt dicere, cur iſta editio non ſummam habeat acerbitatem, remota ratione illa, quam in decernendo ſecuti ſumus? tu deligas ex omni populo aut amicos tuos, aut inimicos meos, aut denique eos, quos inexorabiles, quos inhumanos, quos crudeles exiſtimes tu, me ignaro, nec opinante, inſcio, notes & tuos, & tuorū neceſſarios, uel iniquos meos, uel etiam defenſorum meorum? eodemq́; adiungas, quos natura putes aſperos, atque omnibus iniquos? deinde effundas repente, ut ante conſeſſum eorum iudicum uideam, quam potuerim, qui eſſent futuri, ſuſpicari? apud eosq́; me, ne quinque quidem reiectis, quod in proximo reo de conſilij ſententia conſtitutum eſt, cogas cauſā de fortunis omnibus dicere? nō enim, ſi aut Plācius ita uixit, ut offenderet ſciēs neminē; aut tu ita erraſti, ut eos ederes imprudens, ut nos, inuito te, tamē ad iu-

*dices, non ad carnifices ueniremus; icci*rco *iſta editio per ſe non acerba eſt. an uero nuper clariſsimi ciues nomen editi iudicis non tulerunt, cum ex* CXXV *iudicibus, principibus equeſtris ordinis, quinque & LXX reus reijceret, L. referret; omniaq; potius permiſcuerunt, quam ei legi, condicioniq; parerent: nos neque ex delectis iudicibus, ſed ex omni populo; neque editos ad reijciendũ. ſed ab accuſatore conſtitutos iudices ita feremus, ut neminẽ reijciamus? neque ego nunc legis iniquitatem queror, ſed factum tuum a ſententia legis doceo diſcrepare: & illud acerbum iudicium, ſi, quemadmodũ ſenatus cenſuit, populusq; iuſsit; ita feciſſes, ut in hunc & ſuam, & ab hoc obſeruatas ederent, non modo nõ quererer, ſed hunc, iudicibus editis, qui teſtes ijdem eſſe poſſent, abſolutum putarem. neque nunc multo ſecus exiſtimo. cum enim has tribus edidiſti, ignotis te iudicibus uti malle, quam, notis, iudicauiſti; fugiſti ſententiam legis, æquitatem omnem reiecisti; in tenebris, quam in luce, cauſſam uerſari maluiſti.* Volitinia *tribus ab hoc corrupta.* Terentinam *habuerat uenalem. quid diceret apud* Volitinienſes, *aut tribules ſuos iudices? immo uero tu quid diceres? quem iudicem ex illis aut tacitum teſtem haberes, aut uero etiam excitares? etenim, ſi reus tribus ederet,* Volitinam *fortaſſe* Plancius *propter uicinitatem, ac neceſſitudinem ſuam edidiſſet? &, ſi quæſitor edendus fuiſſet; quem tandem potius, quam hunc* C. Alfium, *quem habet cui notiſsimus eſſe debet, uicinum, tribulem, grauiſsimum hominem, iuſtiſſimumque, edidiſſet? cuius quidem æquitas, & meæ ſimilis uoluntas erga* Cn. Plancij *ſalutem, quam ille ſine ulla cupiditatis ſuſpicione præſefert, facile declarat, non fuiſſe fugiendum tribulem huic iudicem, cui*

quæſitorem tribulem exoptandum fuiſſe uideatis. neque ego nunc conſilium reprehendo tuum, quod nõ eas tribus, quibus hic maxime notus erat, ediderís: ſed a te doceo conſilium non ſeruatum ſenatus. etenim, quis te tum audiret illorũ? aut quid diceres? ſequeſtrem ne Plancium? reſpuerent aures, nemo agnoſceret, repudiaretur. an gratioſũ? illi libenter audirent, nos non timide confiteremur. noli enim putare, Laterenſis, legibus iſtis, quas ſenatus de ambitu ſancire noluerit, id eſſe actum, ut ſuffragatio, ut obſeruantia, ut gratia tolleretur. ſemper fuerunt boni uiri, qui apud tribules ſuos gratioſi eſſe uellent. neque uero tam durus in plebem noſter ordo fuit, ut eam coli noſtra modica liberalitate noluerit: neque hoc liberis noſtris interdicendum eſt, ne obſeruent tribules ſuos, ne diligant, ne reficere neceſſarijs ſuis ſuam tribum poßint, ne par ab his munus in ſua petitione reſpectent. hæc enim plena ſunt officij, plena obſeruãtiæ, plena etiam antiquitatis. iſto in genere & fuimus ipſi, cum ambitionis noſtra tempora poſtulabãt, & clarißimos uiros eſſe uidimus, & hodie eſſe uidemus quãplurimos gratioſos. Decuriatio tribulium, deſcriptio populi, ſuffragia largitione deuincta ſeueritatem ſenatus, & bonorum omniũ uim, ac dolorem excitarunt. hæc doce, hæc profer, huc incumbe Laterenſis, decuriaſſe Plancium, conſcripſiſſe, ſequeſtrem fuiſſe, pronunciaſſe, diuiſiſſe: tum mirabor te ijs armis uti, quæ tibi lex dabat, noluiſſe. tribulibus enim iudicibus, non modo ſeueritatem illorum, ſi iſta uera ſunt, ſed ne uultus quidem ferre poſſemus. hanc tu rationẽ cũ fugeris; cũq; hos iudices habere nolueris, quorũ in huius delicto cũ ſcientia certißima, tum dolor grauiſſimus eſſe debuerit: quid apud hos dices, qui abs te taciti requirunt, cur hoc

ſibi oneris impoſueris, cur ſe potiſſimum delegeris, cur denique ſe diuinare malueris, quam eos, qui ſcirent, iudicare? Ego Plancium, Laterenſis, & ipſum gratioſum eſſe dico, & habuiſſe in petitione multos cupidos ſui gratioſos. quos tu ſi ſodales uocas; officioſam amicitiam nomine iniquas crimino ſo. ſin, quia gratioſi ſunt, accuſandos putas: noli mirari te id, quod tua dignitas poſtularit, repudiandis gratioſorum amicitijs non eſſe aſſecutum. Iam ut ego doceo gratioſum eſſe tribulibus Plancium, quod multis benigne fecerit, pro multis ſponponderit, in operas plurimos patris auctoritate, & gratia miſerit, quod denique omnibus officijs per ſe, per patrem, per maiores ſuos totam Atinatẽ præfecturam cõprehenderit: ſic tu doce ſequeſtrem fuiſſe, largitũ eſſe, cõſcripſiſſe, tribules decuriauiſſe. quod ſi non potes; noli tollere ex ordine noſtro liberalitatem; noli maleficium putare eſſe gratiam; noli obſeruantiam ſancire pœna. itaque hæſitantem te in hoc ſodaliciorum tribuario crimine ad communem ambitus cauſſam contuliſti. in qua deſinamus aliquando, ſi uidetur, uulgari, & peruagata declamatione contendere. ſic enim tecũ ago. quã tibi commodũ eſt, unã tribũ delige tu: doce id, quod debes, per quẽ ſequeſtrem, quo diuiſore corrupta ſit: ego, ſi id facere non potueris, quod, ut opinio mea fert, ne incipies quidem; per quem tulerit, docebo. eſt ne hæc uera contentio? placet ne ſic agi? non poſſum magis pedem conferre, ut aiunt, aut propius accedere. quid taces? quid diſſimulas? quid tergiuerſaris? etiam atque etiam inſto, atque urgeo, inſector, poſco, atque adeo flagito crimen. quamcũque tribum, inquã, delegeris, quã tulerit Plancius; tu oſtendito, ſi poteris, uitium; ego, qua ratione tulerit, docebo, nec erit hæc alia ratio

Plancio, ac Laterenſi. nam ut, quas tribus tu tuliſti, ſi iam ex te requiram, poßis, quorum ſtudio tuleris, explicare: ſic ego hoc contendo, me tibi ipſi aduerſario, cuiuſcumque tribus rationem popoſceris, redditurum. Sed, cur ego ſic ago? quaſi non comitijs iam ſuperioribus ſit Plancius deſignatus ædilis. quæ comitia primum habere cœpit conſul, tum omnibus in rebus ſumma auctoritate, tum harum ipſarum legum ambitus auctor: deinde habere cœpit ſubito, præter opinionem omnium: ut, ne ſi cogitaſſet quidem quiſpiam largiri, daretur ſpatium comparandi. uocatæ tribus, latum ſuffragium, deſcriptæ, renunciatæ. longe pluriman ualuit Plancius. nulla largitionis nec fuit, nec eſſe potuit ſuſpicio. an tandem una centuria prærogatiua tantum habet auctoritatis, ut nemo umquam prior eam tulerit, quin renunciatus ſit: tu aut his ipſis comitijs conſularibus, aut certe in illum annum ædilem Plancium factum miraris, in quo non exigua pars populi. ſed uniuerſus populus uoluntatem ſuam declararit, cuius in honore nō unius tribus pars. ſed comitia tota comitijs fuerint prærogata? quo quidem tempore ſi id Laterenſis facere uoluiſſes, aut ſi grauitatis eſſe putaſſes tuæ. quod multi nobiles ſæpe fecerunt, ut, cum minus ualuiſſent ſuffragijs, quam putaſſent, poſtea, prolatis comitijs, proſternerent ſe, & populo R. fracto animo, atque humili ſupplicarent: non dubito, quin omnis ad te conuerſura ſe fuerit multitudo. numquam enim nobilitas: integra præſertim, atque innocens, a populo R ſupplex repudiata fuit. ſed, ſi tibi grauitas tua, & magnitudo animi pluris fuit, ſicut eſſe debuit, quam ædilitas: noli, cum habeas id, quod malueris, deſiderare id, quod minoris putaris, equidem primum, ut honore dignus

eſſem, maxime ſemper laboraui: ſecundo, ut exiſtimarer: tertium mihi fuit illud, q̄ pleriſque primū eſt. ipſe honos: qui ijs denique debet eſſe iucundus, quorum dignitati populus R. teſtimonium, non beneficium ambitioni dedit. Quæris etiam Laterenſis, quid imaginibus tuis, quid ornatiſsimo, atque optimo uiro, patri tuo reſpondeas mortuo? noli iſta meditari; atque illud caue potius, ne tua iſta querella, dolorq; nimius ab illis ſapientiſsimis uiris reprehendatur. uidit enim pater tuus, Ap. Claudium, nobiliſsimum hominem, uiuo patre ſuo, potentiſſimo & clariſsimo ciue, C. Claudio, ædilem non eſſe factum, & eundem ſine repulſa factū eſſe conſulem: uidit, hominē ſibi maxime coniunctū, egregium uirum, L. Volcatium, uidit, M. Piſonem, in iſta ædilitate offenſiuncula accepta, ſummos a populo R. eſſe honores adeptos. auus uero tuus & P. Naſicæ tibi ædiliciam prædicaret repulſam, quo ciue neminem ego ſtatuo in hac rep. fortiorem; & C. Marij, qui, duabus ædilitatis acceptis repulſis, ſepties cōſul eſt factus; & L. Cæſaris, Cn. Octauij, M. Tullij, quos omnes ſcimus, ædilitate præteritos, conſules eſſe factos. Sed, quid ego ædilicias repulſas colligio? quæ ſæpe eiuſmodi habitæ ſunt, ut ijs, qui præteriti eſſent, benigne a populo factum uideretur. Tribunus militum L. Philippus, ſumma nobilitate, & eloquentia, quæſtor Q. Cœlius, clariſsimus, ac fortiſsimus adoleſcens, tribuni pl. P. Rutilius Rufus, C. Fimbria, C. Caſsius, Cn. Oreſtes facti non ſunt: quos tamen omnes conſules factos ſcimus eſſe. quæ tibi ultro pater, & maiores tui non conſolandi tui gratia dicerent, neque uero quo te liberent aliqua culpa; quam tu uereris, ne a te ſuſcepta uideatur; ſed ut te ad curſum iſtum tenendum, quem a primo

ætate ſuſcepiſti, cohortentur. nihil eſt enim, mihi crede, Laterenſis, de te detractum: detractum dico? ſi mehercules uerè, quod accidit, interpretari uelis, eſt aliquid etiam de uirtute ſignificatum tua. noli enim exiſtimare, non magnum quendam motũ fuiſſe illius petitionis tuæ, de qua, ne aliquid iurares, deſtitiſti. denunciaſti homo adoleſcens, quid de ſumma reip. ſentires; fortius tu quidem, quam nonnulli defuncti honoribus; ſed apertius, quam uel ambitionis, uel ætatis tuæ ratio poſtulabat. quamobrem in diſſentiente populo noli putare nullos fuiſſe, quorum animos tuus ille fortis animus offenderet: qui te incautũ fortaſſe nunc tuo loco dimouere potuerunt, prouidentem ante, & præcauentem numquã certe mouebunt. An te illa argumenta duxerunt? dubitabitis, inquit, quin coitio facta ſit, cum tribus pleraſque cum Plotio tulerit Plancius? an una fieri potuerunt, ſi una tribus non tuliſſent? cum nonullas punctis pæne totidem: quippe cum, iam facti prope ſuperioribus comitijs, declaratique, ueniſſent. quãquã ne id quidem ſuſpicionem coitionis habuerit. neque enim umquam maiores noſtri ſortitionem conſtituiſſent ædiliciam, niſi uiderent accidere poſſe, ut cõpetitores pares ſuffragijs eſſent. Et ais, prioribus comitijs Anienſem a Plotio, Terentinam a Plancio tibi eſſe conceſſam; nunc ab utroque eas auulſas, ne in anguſtum uenirent. Quam conueni, nõdum cognita populi uoluntate, hos, quos iam tum coniunctos fuiſſe dicis, iacturã ſuarum tribuum, quo uos adiuuaremini, feciſſe; eoſdem, cum iam eſſent experti quid ualerent, reſtrictos, & tenaces fuiſſe? etenim uerebantur, credo, anguſtias. quaſi res in contentionem, aut in diſcrimen aliquod, poſſet uenire. ſed tamen tu an Plotium, uirum ornatiſſimum, in idem cri-

men uocandum indicas? an dicis, eum te arripuiſſe, a quo non ſis rogatus? Nam, quod queſtus es, plures te teſtes habere de Volitinia, quam quot in ea tribu puncta tuleris: indicas, aut eos teſtes te adducere, qui, quia nummos acceperint, te præterierint; aut te ne gratuita quidem eorum ſuffragia tuliſſe. Illuc uero crimen de nummis, quos in circo Flaminio deprehẽſos eſſe dixiſti, caluit recẽtis nũc in cauſſa refrixit. neque enim, qui illi nummi fuerint, nec quæ tribus, nec qui diuiſor, oſtenderis. atque is quidem, adductus ad conſules, qui tum in crimen uocabatur, ſe inique a tuis iactatũ, grauiter querebatur, qui ſi erat diuiſor, præſertim eius, quem tu habebas reum: cur abs te reus non eſt factus? cur nõ eius damnatione aliquid ad hoc iudiciũ præiudicij comparaſti? ſed neque tu habes hæc, neque eis cõfidis. alia te ratio, alia cogitatio ad ſpẽ huius opprimẽdi excitauit, magnæ ſunt in te opes: late patet gratia: multi amici, multi cupidi tui, multi fautores laudis tuæ: multi huic inuident: multis etiam pater, optimus uir, nimium retinẽs equeſtris iuris, & libertatis uidetur: multi etiam communes inimici reorum omnium: qui ita ſemper teſtimonium de ambitu dicũt, quaſi aut moueant animos ſuis teſtimonijs, aut gratum populo R. ſit, aut ab eo facilius ob eam cauſſam dignitatem, quam uolunt, conſequantur. quibuſcum me, iudices, pugnantem meo more priſtino non uidebitis: non quod fas ſit quidquam effugere, quod ſalus Plancij poſtulet: ſed quia neque neceſſe eſt me id perſequi uoce, quod uos mente uideatis; & quod ita de me meriti sũt illi ipſi, quos ego teſtes uideo paratos, ut eorũ reprehẽſionẽ uos ueſtræ prudẽtiæ aſſumere, meæ modeſtiæ remittere debeatis. illud unũ uos magnopere oro, atq; obſecro, iudices, cũ

huius, quem defendo, tum communis periculi cauſſa, ne fictis auditionibus, ne diſſeminato diſperſóq; ſermoni fortunas innocentium ſubijciendas putetis. multi amici accuſatoris, nonnulli etiam noſtri iniqui, multi cõmunes obtrectatores, atque omnium inuidi multa fixerũt. nihil eſt autẽ tã uolucre, quam maledictum: nihil facilius emittitur, nihil citius excipitur, nihil latius diſſipatur. neque ego, ſi fontẽ maledicti reperietis, ut negligatis, aut dißimuletis, umquã poſtulabo: ſed, ſi quid ſine capite manabit, aut ſi quid erit eiuſmodi, ut non exſtet auctor, qui audierit; aut ita negligens uobis eſſe uidebitur, ut, unde audierit, oblitus ſit; aut ita leuem habebit auctorẽ, ut memoria dignũ nõ putarit; huius illa uox uulgaris auditu ne quid reo innocẽti noceat, oramus. Sed uenio iã ad L. Caßiũ, familiarẽ meũ: cuius ex oratione illum quidem Iuuentium tecum expoſtulaui, quem ille, omni & uirtute, & humanitate ornatus adoleſcens, primum de plebe ædilem curulem factum eſſe dixit. in quo, Caßi, ſi ita tibi reſpondeam, neſciſſe id populum R. neque fuiſſe, qui id nobis narraret, præſertim mortuo Longino; non, ut opinor, admirere; cũ ego ipſe, nõ abhorrens a ſtudio antiquitatis, me hic id ex te primũ audiſſe confitear. &, quoniam tua fuit perelegans, ac perſubtilis oratio, digna equitis R. uel ſtudio, uel pudore; quoniamq; ſic ab his es auditus, ut magnus honos & ingenio, & humanitati tuæ tribueretur. reſpondebo ad ea, quæ dixiſti: quæ pleraque de ipſo fine fuerunt: in quibus ipſi aculei, ſi quos habuiſti in me reprehendẽdo, tamẽ mihi nõ ingrati acciderunt. Quæſiſti, utrum mihi putarem, equitis R. filio, faciliorem fuiſſe ad adipiſcendos honores uiam, an futuram eſſe filio meo, qui eſſet familia conſulari?

Ego uero, quamquam illi omnia malo, quam mihi, tamen illi honorum aditus numquam faciliores optaui, quam mihi fuerunt: quin etiam, ne forte ille ſibi me potius peperiſſe iam honores, quam iter demonſtraſſe adipiſcendorum putet, hæc illi ſolio præcipere, quamquam ad præcepta ætas non eſt gnati, quæ ille a Ioue ortus ſuis præcipit filijs: Vigilandum eſt ſemper: multæ inſidiæ ſunt bonis. noſtis cetera. quæ non ne id, quod multi inuideant. quæ ſcripſit grauis ille, et ingenioſus poeta, ſcripſit, non ut illos regios pueros, qui iam nuſquam erant, ſed ut nos, & noſtros liberos ad laborem, & laudem, excitaret. Quæris, quid potuerit amplius eſſe qui Plancius, ſi Cn. Scipionis fuiſſet filius? magis ædilis fieri non potuiſſet; ſed hoc præſtare, quod ei minus inuideretur. etenim honorũ gradus ſummis hominibus, & infimis, ſunt pares, gloriæ diſpares. quis noſtrum ſe dicit M. Curio, quis C. Fabricio, quis P. Duillio parem? quis Atilio Calatino? qui Cn. & P. Scipionibus, quis Africano, Marcello, Maximo? eoſdem ſumus honorum gradus, quos illi, aſſecuti. eſt enim in uirtute multis adſcenſus, uti is gloria maxime excellat, qui uirtute plurimum præſtet. honorũ populi finis eſt conſulatus: quem magiſtratum iam obtingenti fere conſecuti ſunt. horum, ſi diligenter quæras, uix decimam partem reperias gloria dignam. ſed nemo umquam ſic egit, ut tu: cur iſte fit conſul? quid potuit amplius, ſi L. Brutus eſſet, qui ciuitatem dominatu regio liberauit? honore nihil amplius, laude multũ. ſic igitur Plãcius nihilo minus quæſtor eſt factus, & tribunus pl. & ædilis, quam ſi eſſet ſummo loco natus. ſed hæc, pari loco orti, ſunt innumerabiles alij conſecuti. Profers triumphos Ti. Gracchi, & C. Marij; & quæris, quid ſimile in Plan

cio,

clo. Quaſi uero iſti, quos commemoras, propterea magis laude fuerint digni, quod triumpharunt, & non quia cõ miſſi ſunt ijs magiſtratus, in quibus re bene geſta triumpharent. Rogas, quæ caſtra uiderit: qui & miles in Creta, Metello hoc imperatore, & tribunus in Macedonia militũ fuerit, & quæſtor tantum ex re militari detraxerit tempo ris, quantum in me cuſtodiẽdum transferre maluerit. Quæ ris, num diſertus. Immo, id quod ſecundum eſt, ne ſibi qui dem uidetur. Num iuriſconſultus. Quaſi quiſquam ſit, qui ſibi hunc falſum de iure reſpõdiſſe dicat. omnes enim iſtiuſmodi artes in ijs reprehenduntur, qui, cum profeſſi fuerint ſatiſfacere non poſſunt, non in ijs, qui abfuiſſe ab iſtis ſtu dijs confitentur. uirtus, probitas, integritas in candidato, non linguæ uolubilitas, non ars, non ſcientia, requiri ſolet. ut nos in mancipijs parandis, quamuis frugi hominem ſi pro fabro, aut pro textore emimus, ferre moleſte ſolemus, ſi eas artes, quas in emẽdo ſecuti ſumus, forte neſciuerit; ſin au tem emimus, quem uillicũ imponeremus, quem pecori præficeremus, nihil in eo, niſi frugalitatem, laborem, uigilantiam, eſſe curamus: ſic populus R. deligit magiſtratus, quaſi reip. uillicos: in quibus ſi qua præterea eſt ars, facile pati tur; ſin minus, uirtute eorum, & innocentia contentus eſt. quotus enim quiſque diſertus? quotus quiſque iuris peritus eſt? ut eos numeres, qui uolunt eſſe. quod ſi præterea ho nore dignus nemo: quidnam tot optimis, & ornatiſſimis ciuibus eſt futurum? Iubes Plancium de uitijs Laterenſis dicere. nihil poteſt: niſi eum nimis in ſe iracundum putabis fuiſſe. Idem effers Laterenſem laudibus. facile patior id te agere multis uerbis, quod ad iudicium non pertineat; & id te accuſantem tamdiu dicere, quod ego defenſor ſine peri

bus ego debeo, boni uiri, & ciues, ædilicijs comitijs, aliquid ſe meo nomine debere Plancio dicebant. uerum fac me multis debere, & in his Plãcio: utrum igitur, me conturbare oportet, an ceteris, cum cuiuſque dies uenerit, hoc nomen, quod urget, nunc, cum petitur, diſſoluere? quamquam diſſimilis eſt pecuniæ debitio, & gratiæ. nam, qui pecuniã diſſoluit, ſtatim non habet id, quod reddidit; qui autem debet, is retinet alienum: gratiam autem & qui refert, habet; et, qui habet, in eo ipſo, quod habet, refert. neque ego nũc Plãcio deſinam debere, ſi hoc ſoluero: nec minus ei redderẽ uoluntate ipſa, ſi hoc moleſtiæ non accidiſſet. Quæris a me, Caßi, quid pro fratre meo, qui mihi eſt carißimus, quid pro meis liberis, quibus nihil poteſt mihi eſſe iucundius, amplius, quã pro Plãcio facio, facere poßim: nec uides, iſtorum ipſorum caritate ad huius ſalutem defendendam maxime ſtimulari me, atque excitari. nam neque illis huius ſalute, a quo meam ſciunt eſſe defenſam, quidquam eſt optatius: & ego ipſe numquã illos adſpicio quin per hunc me his conſeruatum eſſe meminerim, huiuſq; meriti in me recorder. Opimium damnatum eſſe commemoras, ſeruatorẽ ipſum reip. Calidiũ adiungis, cuius lege Q. Metellus in ciuitatẽ ſit reſtitutus. reprehendis meas pro Plancio preces, quod nec Opimius ſuo nomine liberatus ſit, nec Q. Metelli Calidius. De Calidio tibi tantũ reſpondeo, quod ipſe uidi: Q. Metellum Pium conſulẽ prætorijs comitijs, petente Q. Calidio, populo R. ſupplicaſſe, cũ quidẽ nõ dubitaret & cõſul, & homo nobilißimus, patronum illum eſſe ſuũ, & familiæ ſuæ nobilißimæ, dicere quo loco quæro ex te, num id in iudicio Calidij putes, quod ego in Plãcij facio, aut Metellum Pium, ſi Romæ eſſe potuiſſet, aut patrem eius, ſi ui-

xiſſet, non fuiſſe facturum. nam Opimij quidem calamitas utinam ex hominũ memoria poſſet euelli. uulnus illud reip. dedecus huius imperij, turpitudo populi R. non iudicium putandum eſt. quã enim illi iudices, ſi iudices, & nõ parricidiæ patriæ nominãdi ſunt, grauiorẽ potuerũt reip. infligere ſecurim, quam cum illũ e ciuitate eiecerunt, qui prætor finitimo, conſul domeſtico bello remp. liberarat? At enim nimis ego magnum beneficium Plancio, &, ut ais, id uerbis exaggero. Quaſi uero me tuo arbitratu, & non meo gratum eſſe oporteat. Quod iſtius tantũ meritum, inquit? an quia te non iugulauit? Immo uero, quia iugulari paſſus non eſt. Quo quidem tu loco, Caſſi, etiam purgaſti inimicos meos; meæq; uitæ nullas ab illis inſidias fuiſſe dixiſti. poſuit hoc idem Laterenſis. quamobrem de iſto paullo poſt plura dicam. de te tantum requiro, utrum putes odium in me mediocre inimicorum fuiſſe. quod fuit illorum tantũ? requiro, utrum putes odium umquam barbarorum tam immane, ac tam crudele in hoſtem? an fuiſſe in ijs aliquẽ, aut famæ metum, aut pœnæ, quorum uidiſti toto illo anno ferrũ in foro, flammam in delubris, uim in tota urbe uerſari? niſi exiſtimas, eos icirco uitæ meæ pepercíſſe, quod de reditu meo non timerent; & quemquam putas fuiſſe tam excordem, qui, uiuis his, ſtante urbe, & curia, rediturum me, ſi uiuerem, non putaret. quamobrem nõ debes, is homo, & is ciuis, prædicare, uitam meam, quæ fidelitate amicorum conſeruata ſit, inimicorum moleſtia non eſſe appetitam. Reſpondebo tibi nunc, Laterenſis, minus fortaſſe uehementer, quam abs te ſum prouocatus, ſed profecto nec conſiderate minus, nec minus amice. Nam primum illud fuit aſperius, me, quæ de Plancio di-

cerem, mentiri, & temporis cauſſa fingere. ſcilicet homo ſapiens excogitaui, quamobrem uiderer maximis beneficij uinculis obſtrictus, cum liber eſſem, & ſolutus. quid enim? mihi ad defendendum Plancium parum multæ, parum iuſtæ neceßitudines erant, familiaritatis, uicinitatis, patris amicitiæ? quæ ſi non eſſent; uereor, credo, ne turpiter facerem, ſi hoc ſplendore, & hac dignitate hominem defenderem. figenda fuit mihi, iudices, cauſſa peracuta, ut ei, quem mihi debere oporteret, ego me omnia debere dicerē. at id etiam gregarij milites faciunt inuiti, ut coronam dent ciuicam; & ſe ab aliquo ſeruatos eſſe fateantur: non quo turpe ſit, protectum in acie, hoſtium manibus eripi; nam id accidere, niſi forti uiro, & pugnanti comminus, non poteſt: ſed onus beneficij reformidant. quod permagnum eſt alieno debere idem, quod parenti. ego, cum cæteri uera beneficia etiam minora dißimulent, ne obligati eſſe uideantur; eo me beneficio obſtrictum eſſe ementiar, cui ne referri quidem gratia poſſe uideatur? an hoc tu, Laterenſis, ignoras? qui, cum mihi eſſes amiciſſimus; cum uel periculum uitæ tuæ mecum ſociare uoluiſſes: cum me in illo triſti, & acerbo luctu, atque diſceſſu non lacrymis ſolum tuis, ſed animo, corpore, copijs proſecutus eſſes; cum meos liberos, & uxorem, me abſente, tuis opibus, auxilioq́; defendiſſes; ſic mecum ſemper egiſti, te mihi remittere, atque concedere, ut omne ſtudium meum in Cn. Plancij honorem conſumerem, quod eius in me meritum tibi etiam gratum eſſe dicebas. nihil autem me noui, nihil temporis cauſſa dicere, non ne etiam illa teſtis eſt oratio, quæ eſt a me prima habita in ſenatu? in qua, cum perpaucis nominatim egiſſē gratias, quod omnes enumerari nullo modo poſſent;

ſcelus autem eſſet quemquam præteriri; ſtatuiſſemq; eos ſolum nominare, qui cauſſæ noſtræ duces, & quaſi ſigniferi fuiſſent; in his Plancio gratias egi. recitetur oratio, quæ, propter eius magnitudinem, dicta de ſcripto eſt, in qua ego, homo aſtutus, ei me dedam, cui nihil magnopere debeam, et huius tanti officij ſeruitutem adſtringam teſtimonio ſempiterno. nolo cetera, quæ a me mandata ſunt literis, recitare: prætermitto illa, ne aut proferre uidear ad tempus, aut ego genere uti literarum, quod meis ſtudijs aptius, quam conſuetudini iudiciorum eſſe uideatur. Atque etiam clamitas, Laterenſis: Quouſque iſta dicis? nihil in Ciſpio profeciſti: obſoletæ iã ſũt preces tuæ. De Ciſpio mihi ne tu obijcies, quẽ ego de me bene meritum, quia te teſte cognoueram, te eodem auctore defendi? & ei dices, Quouſque, quem negas, quod pro Ciſpio contenderit, impetrare potuiſſe? nam iſtius uerbi, Quouſque, hæc poterat eſſe inuidia. datus eſt tibi ille, condonatus ille: non facis finem: ferre non poſſumus. ei quidem, qui pro uno laborarit, & ipſum id nõ obtinuerit, dici, Quouſque, irridentis magis eſt, quam reprehẽdentis. niſi forte ego unus ita me geſſi in iudicijs; ita & cum his, & inter hos uixi; is in cauſſis patronus, is in rep. ciuis & ſum, & ſemper fui, ſolus ut a te conſtituar, qui nihil a iudicibus debeã umquam impetrare. Et mihi lacrymulam Ciſpiani iudicij obiectas. ſic enim dixiſti, Vidi ego tuam lacrymulam. Vide, quam me uerbi tui pœniteat. non modo lacrymulam, ſed multas lacrymas, & fletum cum ſingultu uidere potuiſti. an ego, qui meorum lacrymis, me abſente; cómotus, ſimultates, quas mecũ habebat, depoſuiſſet, meæq; ſalutis non modo non oppugnator, ut inimici mei putarant, ſed etiam defenſor fuiſſet, huius in periculo non

dolorem meum ſignificarem? tu autem, Laterenſis, qui tum lacrymas meas gratas eſſe dicebas, nunc eaſdem uis inuidioſas uideri. Negas tribunatum Plāciȷ quidquam attuliſſe adiumenti dignitati meæ: atque hoc loco, quod ueriſſime facere potes, L. Raciliȷ, fortiſſimi, & conſtantiſſimi uiri, diuina in me merita cōmemoras: cui quidē ego, ſicut Plancio, numquam diſſimulaui me plurimū debere, ſemperq́; præ me ferā. nullas enim ſibi ille neque contentiones neque inimicitias, neque uitæ dimicationes, nec pro reip. nec pro me defugiendas putauit. atque utinam, quam ego sū in illum gratus, tam licuiſſet per hominum uim, & iniuriam populi R. ei gratiam referri. ſed, ſi non eadem contendit in tribunatu Plancius; exiſtimare debes; non huic uolūtatem defuiſſe, ſed me, cum iā Plancio deberem, Raciliȷ beneficiȷs fuiſſe cōtentum. An uero putas iudices icirco minus mea cauſſa facturos, quod me eſſe gratum crimineris? an, cum populus R. illo S. C. quod in monumento Mariȷ factū eſt, quo mea ſalus omnibus eſt gentibus commendata, uni Cn. Plancio gratias egerit, (unus enim fuit de magiſtratibus defenſor ſalutis meæ, cui ſenatus pro me gratias agendas putauit) ei ego a me referendam gratiam non putem? atqui, eum cum uides, quo me tandem animo in te putas eſſe, Laterenſis? ullum eſſe tantum periculum, tantum laborem, tantā contentionem, quam ego non modo pro ſalute tua, ſed etiam pro dignitate defugerem? quo quidem etiam magis ſum, non dicam miſer, (natura quidem abhorret a uirtute uerbi) ſed certe exercitus: non quia multis debeo; (leue enim onus, beneficiȷ gratia) ſed quia ſæpe concurrit, propter aliquorū de me meritorū inter ipſos contentiones, ut, eodem tempore in omnes, uerear, ne uix poſſim gratus uideri. ſed ego hoc meis

ponderibus examinabo, non ſolum quid cuique debeam, ſed etiam quid cuiuſque interſit, & quid a me cuiuſque tempus poſcat. agitur ſtudium tuum, uel etiam, ſi uis, exiſtimatio, laus, ædilitas: at Cn. Plancij ſalus, patria, fortunæ. ſaluum tu me eſſe cupiſti: hic fecit, etiam ut eſſe poſſem. diſtineor tamen, & diuellor dolore, & in cauſſa diſpari offendi te a me doleo: ſed medius fidius multo citius meam ſalutem pro te obiecero, quam Cn. Plancio ſalutem tradidero contentioni tuæ. etenim, iudices, cum omnibus uirtutibus me affectum eſſe cupiam, tamen nihil eſt, quod malim, quam me & gratum eſſe, & uideri. hæc eſt enim una uirtus non ſolum maxima, ſed etiam mater uirtutum omnium reliquarum. quid eſt Pietas, niſi uoluntas grata in parentes? qui ſunt boni ciues, qui belli, qui domi de patria bene merentes, niſi qui patriæ beneficia meminerunt? qui ſancti, qui religionum colentes, niſi qui meritam dijs immortalibus gratiam iuſtis honoribus, & memori mente, perſoluunt? quæ poteſt eſſe iucunditas uitæ, ſublatis amicitijs? quæ porro amicitia poteſt eſſe inter ingratos? quis eſt noſtrum liberaliter educatus, cui non educatores, cui non magiſtri ſui, atque doctores, cui non locus ille mutus, ubi ipſe altus, aut doctus eſt, cum grata recordatione in mente uerſetur? cuius opes tantæ eſſe poſſunt, aut umquam fuerunt, quæ ſine multorum amicorum officijs ſtare poßint? quæ certe, ſublata memoria, & gratia, nulla exſtare poſſunt. equidem nil tam proprium hominis exiſtimo; quam non modo beneficio, ſed etiam beneuolentiæ ſignificatione alligari: nihil porro tam inhumanum, tam immane, tam ferum, quam committere, ut beneficio, non dicam indignus, ſed uictus eſſe uideare. quæ cum ita ſint,

iam ſuccumbam, Laterenſis, iſti tuæ orationi: in eo ipſo, in quo nihil poteſt eſſe nimium, quoniam ita tu uis, nimium me gratum eſſe concedam: petam'q; a uobis, iudices, ut eum beneficio complectamini, quem qui reprehenderit, in eo reprehendit, quod gratum præter modum dicat eſſe. Neque enim ad negligendam meam gratiam debet ualere, quod dixit idem, uos nec nocentes, nec litigioſos eſſe, quo minus me apud uos ualere oporteret. Quaſi uero in amicitia mea non hæc præſidia, ſi qua forte ſunt in me, parata ſemper amicis eſſe maluerim, quam neceſſaria. etenim ego de me tantum audeo dicere, amicitiam meam uoluptati pluribus, quam præſidio, fuiſſe: me'q; uehementer uitæ meæ pœniteret, ſi in mea familiaritate locus eſſet nemini, niſi litigioſo, aut nocenti. ſed hoc neſcio quomodo frequenter in me congeßiſti: ſane'q; in eo creber fuiſti, te iccirco in locos cauſſam conijcere noluiſſe, ne ego mea conſuetudine aliquid de tenſis miſericordiæ cauſſa dicerē, quod in alijs ædilibus ante feciſſem. nonnihil egiſti hoc loco: nam mihi eripuiſti ornamentum orationis meæ. deridebor, ſi mentionem tenſarum fecero, cum tu id prædixeris: ſine tenſis autem quid potero dicere? Hic etiam addidiſti, me iccirco mea lege ex iſto ambitu traxiſſe, ut miſerabiliores epilogos poſſem elicere. Non uobis uideor cum aliquo declamatore, non cauſſa laboris, & fori diſputare? Rhodi enim, inquit, nó fui: me uult fuiſſe. ſed fui, inquit, (putabam, in Nicæis, dicturum) bis in Bithynia. Si locus haberet reprehenſionis anſam aliquam; neſcio, cur ſeueriorem Nicæam putes, quam Rhodum. ſi ſpectanda cauſſa eſt; & tu in Bithynia ſumma cum dignitate fuiſti, & ego Rhodi non minore. Nam quod in eo me reprehendiſti, quod nimium mul

tos defenderim: utinam & tu, qui potes, & cæteri, qui defugiunt, uellent me labore hoc leuare: ſed fit ueſtra diligentia, qui in cauſis ponderandis omnes fere repudiatis, ut ad nos pleraque confluant, qui miſeris, & laborantibus nihil negare poſſumus. Admonuiſti etiam, quod in Cretæ fuiſſes, dictum aliquod in petitione tua dici potuiſſe, me id perdidiſſe. Vter igitur noſtrum eſt cupidior dicti, ego ne, qui, quod dici potuit, non dixerim, an tu, qui etiam ipſe in te dixeris? Te aiebas de tuis rebus geſtis nullas litteras miſiſſe, quod mihi meæ, quas ad aliquem miſiſſem, obfuiſſent. quas ego mihi obfuiſſe non intelligo, reip. uideo prodeſſe potuiſſe. Sed ſunt hæc leuiora: illa uero grauiora, atque magna, quod meum diſceſſum, quem ſæpe defleras, nunc quaſi reprehendere, & ſubaccuſare uoluiſti: dixiſti enim, non auxilium mihi, ſed me auxilio defuiſſe. Ego uero fateor mehercule, quod uiderim mihi auxiliū non deeſſe, iccirco me illi auxilio peperciſſe. quis enim ſtatus, quod diſcrimen, quæ fuerit in rep. tempeſtás illa, quis neſcit? tribunicius me terrore, an conſularis furore mouit? decertare mihi ferro magnū fuit cum reliquijs eorū, quos ego florentes, atque integros ſine ferro uiceram. conſules poſt hominū memoriam tæterrimi, atque turpiſſimi, ſicut & illa principia, & hi recentes rerum exitus declarant, quorum alter exercitum perdidit, alter uendidit; emptis prouincijs, a ſenatu, a rep. a bonis omnibus defecerant. qui exercitibus, qui armis qui opibus plurimum poterant, cum, quid ſentirent, neſciretur; furialis illa nox, nefarijs ſtupris, religioſis altaribus effeminata, ſecum & illos, & conſules facere, acerbiſſime perſonabat. egentes in locupletes, perdidi in bonos, ſerui in dominos arma-

Ego uero, quamquam illi omnia malo, quam mihi, tamen illi honorum aditus numquam faciliores optaui, quam mihi fuerunt: quin etiam, ne forte ille ſibi me potius peperiſſe iam honores, quam iter demonſtraſſe adipiſcendorum putet, hæc illi ſolio præcipere, quamquam ad præcepta ætas non eſt gnati, quæ ille a Ioue ortus ſuis præcipit filijs: Vigilandum eſt ſemper: multæ inſidiæ ſunt bonis. noſtis cætera. quæ non ne id, quod multi inuideant. quæ ſcripſit grauis ille, et ingenioſus poeta, ſcripſit, non ut illos regios pueros, qui iam nuſquam erant, ſed ut nos, & noſtros liberos ad laborem, & laudem, excitaret. Quæris, quid potuerit amplius eſſequi Plancius, ſi Cn. Scipionis fuiſſet filius? magis ædilis fieri non potuiſſet; ſed hoc præſtare, quod ei minus inuideretur. etenim honorũ gradus ſummis hominibus, & infimis, ſunt pares, gloriæ diſpares. quis noſtrum ſe dicit M. Curio, quis C. Fabricio, quis P. Duillio parem? quis Atilio Calatino? qui Cn. & P. Scipionibus. quis Africano, Marcello, Maximo? eoſdem ſumus honorum gradus, quos illi, aſſecuti. eſt enim in uirtute multis adſcenſus, uti is gloria maxime excellat, qui uirtute plurimum præſtet. honorũ populi finis eſt conſulatus: quem magiſtratum iam obtingenti fere conſecuti ſunt. horum, ſi diligenter quæras, uix decimam partem reperias gloria dignam. ſed nemo umquam ſic egit, ut tu: cur iſte fit conſul? quid potuit amplius, ſi L. Brutus eſſet, qui ciuitatem dominatu regio liberauit? honore nihil amplius, laude multũ. ſic igitur Plãcius nihilo minus quæſtor eſt factus, & tribunus pl. & ædilis, quam ſi eſſet ſummo loco natus. ſed hæc, pari loco orti, ſunt innumerabiles alij conſecuti. Profers triumphos Ti. Gracchi, & C. Marij; & quæris, quid ſimile in Plan

cio,

clo. Quaſi uero iſti, quos commemoras, propterea magis laude fuerint digni, quod triumpharunt, & non quia cõmiſſi ſunt iis magiſtratus, in quibus re bene geſta triumpharent. Rogas, quæ caſtra uiderit: qui & miles in Creta, Metello hoc imperatore, & tribunus in Macedonia militũ fuerit, & quæſtor tantum ex re militari detraxerit temporis, quantum in me cuſtodiẽdum transferre maluerit. Quæris, num diſertus. Immo, id quod ſecundum eſt, ne ſibi quidem uidetur. Num iuriſconſultus. Quaſi quiſquam ſit, qui ſibi hunc falſum de iure reſpõdiſſe dicat. omnes enim iſtiuſmodi artes in iis reprehenduntur, qui, cum profeſſi fuerint ſatisfacere non poſſunt, non in iis, qui abfuiſſe ab iſtis ſtudiis confitentur. uirtus, probitas, integritas in candidato, non linguæ uolubilitas, non ars, non ſcientia, requiri ſolet. ut nos in mancipiis parandis, quamuis frugi hominem ſi pro fabro, aut pro textore emimus, ferre moleſte ſolemus, ſi eas artes, quas in emẽdo ſecuti ſumus, forte neſciuerit; ſin autem emimus, quem uillicũ imponeremus, quem pecori præficeremus, nihil in eo, niſi frugalitatem, laborem, uigilantiam, eſſe curamus: ſic populus R. deligit magiſtratus, quaſi reip. uillicos: in quibus ſi qua præterea eſt ars, facile patitur; ſin minus, uirtute eorum, & innocentia contentus eſt. quotus enim quiſque diſertus? quotus quiſque iuris peritus eſt? ut eos numeres, qui uolunt eſſe. quod ſi præterea honore dignus nemo: quidnam tot optimis, & ornatiſsimis ciuibus eſt futurum? Iubes Plancium de uitiis Laterenſis dicere. nihil poteſt: niſi eum nimis in ſe iracundum putabis fuiſſe. Idem effers Laterenſem laudibus. facile patior id te agere multis uerbis, quod ad iudicium non pertineat; & id te accuſantem tamdiu dicere, quod ego defenſor ſine peri

culo poſſim confiteri. atqui non modo confiteor ſumma in Laterenſe ornamenta eſſe;ſed te etiam reprehendo,quod ea non enumeres;alia quædã inania,& leuia conquiras. Præneſte feciſſe ludos.quid?alij quæſtores nõ ne fecerunt? Cyrenis liberalem in publicanos,iuſtum in ſocios fuiſſe.quis negat? ſed ita multa Romæ geruntur, ut uix ea, quæ fiunt in prouincijs, audiantur. Non uereor, ne mihi aliquid, iudices, uidear arrogaſſe. ſi de quæſtura mea dixero. quamuis enim illa floruerit: tamen eum me poſtea fuiſſe in maximis rebus arbitror, ut non ita mihi multum ſit ex quæſturæ laude repetendum. ſed tamen non uereor, ne quis audeat dicere, ullius in Sicilia quæſturam aut gratiorem,aut clariorem fuiſſe.uere mehercules hoc dicam. ſic tum exiſtimabam; nihil homines umquam aliud Romæ, niſi de quæſtura mea, loqui. frumenti ſumma caritate maximum numerum miſeram: negotiatoribus comis, mercatoribus iuſtus,municipibus liberalis,ſocijs abſtinens,omnibus eram uiſus in omni officio diligentiſſimus: excogitati quidam erant a Siculis honores inauditi:itaque hac ſpe decedebam,ut mihi populũ R. ultro omnia delaturũ putarẽ. at ego,cum caſu diebus ijs,itineris faciendi cauſſa,decedens e prouincia,Puteolos forte ueniſſem, cum plurimi & lautiſſimi ſolent eſſe in ijs locis;concidi pæne, iudices, cum ex me quidam quæſiſſet, quo die Roma exiſſem,& numquid in ea eſſet noui.cui cum reſpondiſſem; me e prouincia decedere;etiã mehercules,inquit,ut opinor ex Africa. huic ego iam ſtomachans faſtidioſe, im mo ex Sicilia, inquam.tum quidam, quaſi qui omnia ſciret, quid? tu neſcis, inquit, hunc Syracuſis quæſtorem fuiſſe? quid multa? deſtiti ſtomachari, & me unum ex ijs feci,qui ad aquas ueniſſent.

ſed ea res, iudices, haud ſcio, an plus mihi profuerit, quam ſi mihi tum eſſent omnes congratulati. nam poſtea quam ſenſi populum R. aures hebetiores, oculos acres, atque acutos habere: deſtiti, quid de me audituri eſſent homines, cogitare: feci, ut poſtea quotidie me præſentem uiderent: habitaui in oculis: preßi forum: neminem a congreſſu meo neque ianitor meus, neque ſomnus abſterruit. ecquid ego dicam de occupatis meis temporibus, cui fuerit ne otium quidem umquam otioſum? nam quas tu commemorás, Caßi, legere te ſolere orationes, cum otioſus ſis; has ego ſcripſi ludis, & ferijs, ne omnino umquam eſſem otioſus. etenim M. Catonis illud, quod in principio ſcripſit Originum ſuarum, ſemper magnificum, & præclarum putaui, clarorum uirorum, atque magnorum non minus otij, quam negotij, rationem exſtare oportere. ita, ſi quam habeo laudem; quæ quanta ſit, neſcio: parta Romæ eſt, quæſita in foro; meaq; priuata conſilia publici quoque caſus comprobauerunt, ut etiam ſumma reſp. mihi domi fuerit gerenda, & urbs in urbe ſeruanda. Eadem igitur, Caßi, uia munita Laterenſi eſt, idem, uirtutis curſus ad gloriam, hoc facilior fortaſſe, quod ego huc a me ortus, & per me nixus adſcẽdi, iſtius egregia uirtus adiuuabitur commẽdatione maiorũ. Sed, ut redeã ad Plãciũ; numquã ex urbe abfuit, niſi ſorte, lege, neceßitate. nõ ualuit rebus ijſdẽ, quibus fortaſſe nonnulli; at ualuit aßiduitate, at ualuit obſeruandis amicis, ualuit liberalitate: fuit in oculis: petiuit: eſt uſus ratione, qua, minima inuidia, noui homines plurimi eoſdẽ honores cóſecuti ſunt. Nam quod ais, Caßi, non plus me Plãcio debere, quam bonis omnibus, quod ijs æque mea ſalus cara fuerit: ego me debere bonis omnibus fateor: ſed etiam ij, qui-

bus ego debeo, boni uiri, & ciues, ædilicijs comitijs, aliquid ſe meo nomine debere Plancio dicebant. uerum fac me mal tis debere, & in his Plãcio: utrum igitur, me conturbare oportet, an ceteris, cum cuiuſque dies uenerit, hoc nomen, quod urget, nunc, cum petitur, diſſoluere? quamquam diſſimilis eſt pecuniæ debitio, & gratiæ. nam, qui pecuniã diſſoluit, ſtatim non habet id, quod reddidit; qui autem debet, is retinet alienum: gratiam autem & qui refert, habet; et, qui habet, in eo ipſo, quod habet, refert. neque ego nũc Plãcio deſinam debere, ſi hoc ſoluero: nec minus ei reddere uoluntate ipſa, ſi hoc moleſtiæ non accidiſſet. Quæris a me, Caßi, quid pro fratre meo, qui mihi eſt carißimus, quid pro meis liberis, quibus nihil poteſt mihi eſſe iucundius, amplius, quã pro Plãcio facio, facere poßim: nec uides, iſtorum ipſorum caritate ad huius ſalutem defendendam maxime ſtimulari me, atque excitari. nam neque illis huius ſalute, a quo meam ſciunt eſſe defenſam, quidquam eſt optatius: & ego ipſe numquã illos adſpicio quin per hunc me his conſeruatam eſſe meminerim, huiusq; meriti in me recorder. Opimium damnatum eſſe commemoras, ſeruatorẽ ipſum reip. Calidiũ adiungis, cuius lege Q. Metellus in ciuitatẽ ſit reſtitutus. reprehendis meas pro Plancio preces, quod nec Opimius ſuo nomine liberatus ſit, nec Q. Metelli Calidius. De Calidio tibi tantũ reſpondeo, quod ipſe uidi: Q. Metellum Pium conſulẽ prætorijs comitijs, petente Q. Calidio, populo R. ſupplicaſſe, cũ quidẽ nõ dubitaret & cõſul, & homo nobilißimus, patronum illum eſſe ſuũ, & familiæ ſuæ nobilißimæ, dicere quo loco quæro ex te, num id in iudicio Calidij putes, quod ego in Plãcij facio, aut Metellum Pium, ſi Romæ eſſe potuiſſet, aut patrem eius, ſi ui-

xiſſet, non fuiſſe facturum. nam Opimij quidem calamitas utinam ex hominũ memoria poſſet euelli. uulnus illud reip. dedecus huius imperij, turpitudo populi R. non iudicium putandum eſt. quã enim illi iudices, ſi iudices, & nõ parricidiæ patriæ nominãdi ſunt, grauiorẽ potuerũt reip. infligere ſecurim, quam cum illũ e ciuitate eiecerunt, qui prætor finitimo, conſul domeſtico bello remp. liberarat? At enim nimis ego magnum beneficium Plancio, &, ut ais, id uerbis exaggero. Quaſi uero me tuo arbitratu, & non meo gratum eſſe oporteat. Quod iſtius tantũ meritum, inquit? an quia te non iugulauit? Immo uero, quia iugulari paſſus non eſt. Quo quidem tu loco, Caſſi, etiam purgaſti inimicos meos; meaq́; uitæ nullas ab illis inſidias fuiſſe dixiſti. Ipoſuit hoc idem Laterenſis. quamobrem de iſto paullo poſt plura dicam. de te tantum requiro, utrum putes odium in me mediocre inimicorum fuiſſe. quod fuit illorum tantũ? requiro, utrum putes odium umquam barbarorum tam immane, ac tam crudele in hoſtem? an fuiſſe in ijs aliquẽ, aut famæ metum, aut pœnæ, quorum uidiſti toto illo anno ferrũ in foro, flammam in delubris, uim in tota urbe uerſari? niſi exiſtimas, eos idcirco uitæ meæ pepercisse, quod de reditu meo non timerent; & quemquam putas fuiſſe tam excordem, qui, uiuis his, ſtante urbe, & curia, rediturum me, ſi uiuerem, non putaret. quamobrem nõ debes, is homo, & is ciuis, prædicare, uitam meam, quæ fidelitate amicorum conſeruata ſit, inimicorum moleſtia non eſſe appetitam. Reſpondebo tibi nunc, Laterenſis, minus fortaſſe uehementer, quam abs te ſum prouocatus, ſed profecto nec conſiderate minus, nec minus amice. Nam primum illud fuit aſperius, me, quæ de Plancio di-

cerem, mentiri, & temporis cauſſa fingere. ſcilicet homo ſapiens excogitaui, quamobrem uiderer maximis beneficij uinculis obſtrictus, cum liber eſſem, & ſolutus. quid enim? mihi ad defendendum Plancium parum multæ, parum iuſtæ neceſſitudines erant, familiaritatis, uicinitatis, patris amicitiæ? quæ ſi non eſſent; uereor, credo, ne turpiter facerem, ſi hoc ſplendore, & hac dignitate hominem defenderem. fingenda fuit mihi, iudices, cauſſa peracuta, ut ei, quem mihi debere oporteret, ego me omnia debere dicerē. at id etiam gregarij milites faciunt inuiti, ut coronam dent ciuicam, & ſe ab aliquo ſeruatos eſſe fateantur: non quo turpe ſit, protectum in acie, hoſtium manibus eripi; nam id accidere, niſi forti uiro, & pugnanti comminus, non poteſt: ſed onus beneficij reformidant. quod permagnum eſt alieno debere idem, quod parenti. ego, cum cæteri uera beneficia etiam minora diſſimulent, ne obligati eſſe uideantur; eo me beneficio obſtrictum eſſe ementiar, cui ne referri quidem gratia poſſe uideatur? an hoc tu, Laterenſis, ignoras? qui, cum mihi eſſes amiciſſimus; cum uel periculum uitæ tuæ mecum ſociare uoluiſſes: cum me in illo triſti, & acerbo luctu, atque diſceſſu non lacrymis ſolum tuis, ſed animo, corpore, copijs proſecutus eſſes; cum meos liberos, & uxorem, me abſente, tuis opibus, auxilioq; defendiſſes; ſic mecum ſemper egiſti, te mihi remittere, atque concedere, ut omne ſtudium meum in Cn. Plancij honorem conſumerem, quod eius in me meritum tibi etiam gratum eſſe dicebas. nihil autem me noui, nihil temporis cauſſa dicere, non ne etiam illa teſtis eſt oratio, quæ eſt a me prima habita in ſenatu? in qua, cum perpaucis nominatim egiſſē gratias, quod omnes enumerari nullo modo poſſent,

ſalus autem eſſet quemquam præteriri;ſtatuiſſemq́; eos ſolum nominare,qui cauſſæ noſtræ duces, & quaſi ſigniferi fuiſſent; in his Plancio gratias egi. recitetur oratio, quæ, propter eius magnitudinem,dicta de ſcripto eſt,in qua ego, homo aſtutus,ei me dedam,cui nihil magnopere debeam,et huius tanti officij ſeruitutem adſtringam teſtimonio ſempiterno.nolo cætera, quæ a me mandata ſunt literis, recitare: prætermitto illa,ne aut proferre uidear ad tempus,aut ego genere uti literarum,quod meis ſtudijs aptius, quam conſuetudini iudiciorum eſſe uideatur. Atque etiam clamitas, Laterenſis:Quouſque iſta dicis? nihil in Ciſpio profeciſti: obſoletæ iã sũt preces tuæ.De Ciſpio mihi ne tu obijcies, quẽ ego de me bene meritum, quia te teſte cognoueram, te eodem auctore defendi?& ei dices,Quouſque,quem negas,quod pro Ciſpio contenderit,impetrare potuiſſe?nam iſtius uerbi, Quouſque, hæc poterat eſſe inuidia. datus eſt tibi ille,condonatus ille:non facis finem:ferre non poſſumus. ei quidem,qui pro uno laborarit,& ipſum id nõ obtinuerit, dici, Quouſque,irridentis magis eſt,quam reprehẽdentis. niſi forte ego unus ita me geſſi in iudicijs; ita & cum his, & inter hos uixi;is in cauſſis patronus, is in rep.ciuis & ſum,& ſemper fui,ſolus ut a te conſtituar, qui nihil a iudicibus debeã umquam impetrare. Et mihi lacrymulam Ciſpiani iudicij obiectas.ſic enim dixiſti,Vidi ego tuam lacrymulam. Vide,quam me uerbi tui pæniteat.non modo lacrymulam,ſed multas lacrymas, & fletum cum ſingultu uidere potuiſti. an ego, qui meorum lacrymis, me abſente; cõmotus,ſimultates,quas mecũ habebat,depoſuiſſet,meæq́; ſalutis non modo non oppugnator, ut inimici mei putarant, ſed etiam defenſor fuiſſet, huius in periculo non

dolorem meum ſignificarem? tu autem, Laterenſis, qui tum lacrymas meas gratas eſſe dicebas, nunc eaſdem uis inuidioſas uideri. Negas tribunatum Plăcij quidquam attuliſſe adiumenti dignitati meæ: atque hoc loco, quod ueriſsime facere potes, L. Racilij, fortiſsimi, & conſtantiſsimi uiri, diuina in me merita cõmemoras: cui quidẽ ego, ſicut Plancio, numquam diſsimulaui me plurimũ debere, ſemper'q; præ me ferã. nullas enim ſibi ille neque contentiones neque inimicitias, neque uitæ dimicationes, nec pro reip. nec pro me defugiendas putauit. atque utinam, quam ego sũ in illum gratus, tam licuiſſet per hominum uim, & iniuriam populi R. ei gratiam referri. ſed, ſi non eadem contendit in tribunatu Plancius; exiſtimare debes; non huic uolũtatem defuiſſe, ſed me, cum iã Plancio deberem, Racilij beneficijs fuiſſe cõtentum. An uero putas iudices iccirco minus mea cauſſa facturos, quod me eſſe gratum crimineris? an, cum populus R. illo S. C. quod in monumento Marij factũ eſt, quo mea ſalus omnibus eſt gentibus commendata, uni Cn. Plancio gratias egerit, (unus enim fuit de magiſtratibus defenſor ſalutis meæ, cui ſenatus pro me gratias agendas putauit) ei ego a me referendam gratiam non putem? atqui, eum cum uides, quo me tandem animo in te putas eſſe, Laterenſis? ullum eſſe tantum periculum, tantum laborem, tantã contentionem, quam ego non modo pro ſalute tua, ſed etiam pro dignitate defugerem? quo quidem etiam magis ſum, non dicam miſer, (natura quidem abhorret a uirtute uerbi) ſed certe exercitus: non quia multis debeo; (leue enim onus, beneficij gratia) ſed quia ſæpe concurrit, propter aliquorũ de me meritorũ inter ipſos contentiones, ut, eodem tempore in omnes, uerear, ne uix poſsim gratus uideri. ſed ego hoc meis

ponderibus examinabo, non ſolum quid cuique debeam, ſed etiam quid cuiuſque interſit, & quid a me cuiuſque tempus poſcat. agitur ſtudium tuum, uel etiam, ſi uis, exiſtimatio, laus, ædilitas: at Cn. Plancij ſalus, patria, fortunæ. ſaluum tu me eſſe cupiſti: hic fecit, etiam ut eſſe poſſem. diſtineor tamen, & diuellor dolore, & in cauſſa diſpari offendi te a me doleo: ſed medius fidius multo citius meam ſalutem pro te obiecero, quam Cn. Plancio ſalutem tradidero contentioni tuæ. etenim, iudices, cum omnibus uirtutibus me affectum eſſe cupiam, tamen nihil eſt, quod malim, quam me & gratum eſſe, & uideri. hæc eſt enim una uirtus non ſolum maxima, ſed etiam mater uirtutum omnium reliquarum. quid eſt Pietas, niſi uoluntas grata in parentes? qui ſunt boni ciues, qui belli, qui domi de patria bene merentes, niſi qui patriæ beneficia meminerunt? qui ſancti, qui religionum colentes, niſi qui meritam dijs immortalibus gratiam iuſtis honoribus, & memori mente, perſoluunt? quæ poteſt eſſe iucunditas uitæ, ſublatis amicitijs? quæ porro amicitia poteſt eſſe inter ingratos? quis eſt noſtrum liberaliter educatus, cui non educatores, cui non magiſtri ſui, atque doctores, cui non locus ille mutus, ubi ipſe altus, aut doctus eſt, cum grata recordatione in mente uerſetur? cuius opes tantæ eſſe poſſunt, aut umquam fuerunt, quæ ſine multorum amicorum officijs ſtare poßint? quæ certe, ſublata memoria, & gratia, nulla exſtare poſſunt. equidem nil tam proprium hominis exiſtimo; quam non modo beneficio, ſed etiam beneuolentiæ ſignificatione alligari: nihil porro tam inhumanum, tam immane, tam ferum, quam committere, ut beneficio, non dicam indignus, ſed uictus eſſe uideare. quæ cum ita ſint,

iam ſuccumbam, Laterenſis, iſti tuæ orationi: in eo ipſo, in quo nihil poteſt eſſe nimium, quoniam ita tu uis, nimium me gratum eſſe concedam: petamq́; a uobis, iudices, ut eum beneficio complectamini, quem qui reprehenderit, in eo reprehendit, quod gratum præter modum dicat eſſe. Neque enim ad negligendam meam gratiam debet ualere, quod dixit idem, uos nec nocentes, nec litigioſos eſſe, quo minus me apud uos ualere oporteret. Quaſi uero in amicitia mea non hæc præſidia, ſi qua forte ſunt in me, parata ſemper amicis eſſe maluerim, quam neceſſaria. etenim ego de me tantum audeo dicere, amicitiam meam uoluptati pluribus, quam præſidio, fuiſſe: meq́; uehementer uitæ meæ pœniteret, ſi in mea familiaritate locus eſſet nemini, niſi litigioſo, aut nocenti. ſed hoc neſcio quomodo frequenter in me congeßiſti: ſaneq́; in eo creber fuiſti, te iccirco in locos cauſſam conijcere noluiſſe, ne ego mea conſuetudine aliquid de tenſis miſericordiæ cauſſa dicerē, quod in alijs ædilibus ante feciſſem. nonnihil egiſti hoc loco: nam mihi eripuiſti ornamentum orationis meæ. deridebor, ſi mentionem tenſarum fecero, cum tu id prædixeris: ſine tenſis autem quid potero dicere? Hic etiam addidiſti, me iccirco mea lege ex iſto ambitu traxiſſe, ut miſerabiliores epilogos poſſem elicere. Non uobis uideor cum aliquo declamatore, non cauſſa laboris, & fori diſputare? Rhodi enim, inquit, nō fui: me uult fuiſſe. ſed fui, inquit, (putabam, in Nicæis, dicturum) bis in Bithynia. Si locus haberet reprehenſionis anſam aliquam; neſcio, cur ſeueriorem Nicæam putes, quam Rhodum. ſi ſpectanda cauſſa eſt; & tu in Bithynia ſumma cum dignitate fuiſti, & ego Rhodi non minore. Nam quod in eo me reprehendiſti, quod nimium mul

tos defenderim: utinam & tu, qui potes, & cæteri, qui defugiunt, uellent me labore hoc leuare: ſed ſit ueſtra diligentia, qui in cauſſis ponderandis omnes fere repudiatis, ut ad nos pleraque confluant, qui miſeris, & laborantibus nihil negare poſſumus. Admonuiſti etiam, quod in Creta fuiſſes, dictum aliquod in petitione tua dici potuiſſe, me id perdidiſſe. Vter igitur noſtrum eſt cupidior dicti, ego ne, qui, quod dici potuit, non dixerim, an tu, qui etiam ipſe in te dixeris? Te aiebas de tuis rebus geſtis nullas litteras miſiſſe, quod mihi meæ, quas ad aliquem miſiſſem, obfuiſſent. quas ego mihi obfuiſſe non intelligo, reip. uideo prodeſſe potuiſſe. Sed ſunt hæc leuiora: illa uero grauiora, atque magna, quod meum diſceſſum, quem ſæpe defleras, nunc quaſi reprehendere, & ſubaccuſare uoluiſti: dixiſti enim, non auxilium mihi, ſed me auxilio defuiſſe. Ego uero fateor mehercule, quod uiderim mihi auxiliū non deeſſe, idcirco me illi auxilio pepercisſe. quis enim ſtatus, quod diſcrimen, quæ fuerit in rep. tempeſtas illa, quis neſcit? tribunicius me terrore, an conſularis furore mouit? decertare mihi ferro magnū fuit cum reliquijs eorū, quos ego florentes, atque integros ſine ferro uiceram. conſules poſt hominū memoriam teterrimi, atque turpiſſimi, ſicut & illa principia, & hi recentes rerum exitus declarant, quorum alter exercitum perdidit, alter uendidit; emptis prouincijs, a ſenatu, a rep. a bonis omnibus defecerant. qui exercitibus, qui armis qui opibus plurimum poterant, cum, quid ſentirent, neſciretur; furialis illa nox, nefarijs ſtupris, religioſis altaribus effeminata, ſecum & illos, & conſules facere, acerbiſſime perſonabat. egentes in locupletes, perdidi in bonos, ſerui in dominos arma-

bantur. aderat mecum ſenatus, & quidem ueſte muta-ta: quod pro me uno poſt hominum memoriam publico conſilio ſuſceptum eſt. ſed recordare, qui tum fuerint con ſulum nomine hoſtes, qui ſoli in hac urbe ſenatum ſenatui parere non ſiuerint, edictoq́; ſuo non luctum patribus con ſcriptis, ſed luctus indicia ademerint. aderat mecum cun-ctus equeſter ordo: quem quidem in concionibus ſaltator ille Catilinæ conſul proſcriptionis denunciatione terrebat. at tota Italia conuenerat: cui quidem belli inteſtini, & ua ſtitatis metus inferebatur. hiſce ego auxilijs ſtudentibus, at que incitatis uti me, Laterenſis, potuiſſe confiteor: ſed erat non iure, non legibus, non diſceptando decertandum: nam profecto, præſertim tam bona in cauſſa, numquam, quo ceteri abundarunt, id mihi ipſi auxilium meum defuiſſet: armis fuit, armis, inquam, fuit dimicandum: quibus a ſeruis, atque à ſeruorum ducibus cædem fieri ſenatus, & bonorum, reip. exitioſum fuiſſet. uinci autem improbos a bonis, fateor fuiſſe præclarum, ſi finem eum uincendi ui-derem: quem profecto non uidebam. ubi enim præſto fuiſ ſet mihi aut tam fortis conſul, quam L. Opimius, quam C. Marius, quam L. Flaccus, quibus ducibus improbos ci-ues reſp. uicit armatis; aut, ſi minus fortes, attamen tam iuſti, quam P. Mucius, qui arma, quæ priuatus P. Scipio ſumpſerat, ea, Ti. Graccho intercmpto, iure optimo ſum-pta eſſe defendit? eſſet igitur pugnandum cum conſuli-bus. nihil amplius dico, niſi illud: uictoriæ noſtræ graues aduerſarios paratos, interitus nullos ultores eſſe uidebam. Hiſce ego auxilijs ſalutis meæ ſi iccirco defui, quia nolui di micare; fatebor, id quod uis, non mihi auxilium, ſed me auxilio defuiſſe: ſin autem, quo maiora ſtudia in me bono

rum fuerunt, hoc ijs magis conſulendum, & parcendum putaui; tu id in me reprehendis, quod Q. Metello laudi datum eſt, hodie'q; eſt, & ſemper erit maximæ gloriæ: quem, ut potes ex multis audire, qui tum affuerunt, inuictiſsimis uiris, conſtat bonis ceſsiſſe, nec fuiſſe dubiũ, quin contentione, & armis, ſuperior poſſet eſſe. ergo ille cum ſuum, non cum ſenatus factum defenderet; cum perſeuerantiam ſententiæ ſuæ, non ſalutem reip. retinuiſſet; tamen ob illam conſtantiam, quæ illud uoluntarium uulnus accepit, iuſtiſsimos omnium Metellorum, & clariſsimos triumphos gloriæ laude ſuperauit; quod & illos ipſos improbiſsimos ciues interfici noluit; &, ne quis bonus interiret in eadem cæde, prouidit: ego, tantis periculis propoſitis, cum, ſi uictus eſſem, interitus reip. ſi uiciſſem, infinita dimicatio pararetur; committerem, ut idem perditor reip. nominarer, qui ſeruator fuiſſem? Mortem me timuiſſe dicis. Ego uero ne immortalitatem quidem contra remp. accipiendam putarem, nedum emori cum pernicie reip. uellem. nam, qui pro rep. uitam rediderunt, (licet me deſipere dicas) numquam mehercule eos mortem potius, quam immortalitatem aſſecutos putaui. ego uero ſi tum illorum impiorum ferro ac manu concidiſſem, in perpetuum reſp. ciuile præſidium ſalutis ſuæ perdidiſſet. quin etiam, ſi me uis aliqua morbi, aut natura ipſa, conſumpſiſſet; tamen auxilia poſteritatis eſſent imminuta, quod peremptum eſſet mea morte id exemplum, qualis futurus in me retinendo fuiſſet ſenatus, populuſq; R. An, ſi umquam in me uitæ cupiditas fuiſſet, ego menſe Decembri mei conſulatus omnium parricidarum tela commoſſem? quæ, ſi uiginti quieſſem dies, in aliorum iugulũ conſulum recidiſſent. Quam

obrem, ſi ultæ cupiditas contra remp. eſt turpis: certe multo mortis cupiditas mea turpior fuiſſet cum pernicie ciuitatis. Nam quod te in rep. liberum eſſe gloriatus es; id ego & fateor, & lætor, & tibi etiam in hoc gratulor: quod me autem negaſti, in eo neque te, neque quemquam diutius patiar errare. nam, ſi quis iccirco aliquid de libertate mea deminutũ putat, quod non ab omnibus eiſdem, a quibus antea ſolitus ſum diſſentire diſſentiam: primũ, ſi bene de me meritis gratum me præbeo, non deſino incurrere in crimen hominis nimium memoris, nimiumq; grati: ſin autem ſine ullo reip. detrimento reſpicio etiam aliquando ſalutem tum meam, tum meorum; certe non modo non ſum reprehendendus, ſed etiam, ſi ruere uellem, boni uiri me, ut id ne facerem, rogarent: res uero ipſa publica, ſi loqui poſſet, ageret mecum, ut, quoniam ſibi ſeruiſſem ſemper, numquam mihi. fructus autem ex ſeſe non, ut oportuiſſe, lætos, & uberes, ſed magna acerbitate permiſtos tuliſſem; ut iam mihi ſeruirem, conſulerem meis; ſe non modo ſatis habere a me, ſed etiam uereri, ne parum mihi pro eo, quod tum a me haberet, reddidiſſet. quid, ſi horum ego nihil cogito, & idem ſum in rep. qui fui ſemper: tamen ne tu libertatem requires meam? quam tu ponis in eo, ſi ſemper cum iis, quibuſcum aliquando contendimus, depugnemus. quod eſt longe ſecus. ſtare enim omnes debemus tamquã in orbe aliquo reip. qui quoniam uerſetur, eam deligere partem debemus, ad quam uos illius utilitas, ſalusq; conuerterit. ego autem Cn. Pompeium, non dico auctorem, ducem, defenſorem ſalutis meæ, (nam hæc priuatim fortaſſe officiorum memoriam, & gratiam quærunt) ſed dico hoc, quod ad ſalutem reip. pertinet: ego

eum non tuear, quem omnes in rep. principem eſſe conce-dunt? ego C. Cæſaris laudibus deſim, quas primum popu-li R. nunc etiam ſenatus, cui me ſemper addixi, plurimis, atque ampliſsimis iudicijs uideam eſſe celebratas? tum her cule me confitear non iudicium aliquod habuiſſe de reip. utilitate, ſed hominibus amicū, aut inimicū fuiſſe. an, cum uideā nauē ſecundis uentis curſum tenentem ſuum, ſi nō ea eum petat portum, quem ego aliquando prebaui, ſed alium non minus tutum, atque tranquillum; cum tempeſtate pu-gnem periculoſe potius, quam illi, ſalute præſertim propo-ſita, obtemperem, & paream? neque enim inconſtantis pu to, ſententiam, tamquam aliquod nauigium, atque curſum, ex reip. tempeſtate moderari. ego uero hæc didici, hæc ui-di, quæ ſcripta legi; hæc de ſapientiſsimis, & clariſsmis uiris & in hac rep. & in alijs ciuitatibus monumenta nobis literæ prodiderunt; non ſemper eaſdem ſententias ab ijſdem, ſed quaſcumque reip. ſtatus, inclinatio temporum, ratio concordiæ poſtularet, eſſe defendendas. quod ego & facio, Laterenſis, & ſemper faciam, libertatemque, quam in me requiris, quam ego neque dimiſi umquam, ne-que dimittam, non in pertinacia, ſed in quadam modera tione poſitā putabo. Nunc uenio ad illud extremum, quod dixiſti, dum Plancij in me meritum uerbis extollerem, me arcē facere ex cloaca, lapidēq; e ſepulcro uenerari pro deo: neque enim mihi inſidiarum periculum ullū; neque mor-tis fuiſſe. Cuius ego tēporis rationē explicabo breui, neque inuitus: nihil enim ex meis eſt temporibus, quod minus per uagatū, quodq; minus aut mea cōmemoratione celebratū ſit, aut hominibus auditū, atque notum. Ego enim, Late-renſis, ex illo incendio legum, iuris, ſenatus, bonorum

omnium cedens, cum mea domus ardore ſuo deflagrationē urbi, atque Italiæ toti minaretur, niſi quieuiſſem; Siciliam petiui animo: quæ & ipſa erat mihi, ſicut domus una, coniuncta, & obtinebatur a C. Virgilio, quo cum me uno uel maxime cum uetuſta amicitia, tum mei fratris collegia, tum reſp. ſociarat. uide nunc caliginem temporum illorum. cum ipſa pæne inſula mihi ſe ſe obuiam ferre uellet; prætor ille, eiuſdem tribuni pl. concionibus propter eadem reip. cauſam ſæpe uexatus, nihil amplius dico, niſi, me in Siciliam uenire noluit. quid dicam? C. Virgilio, tali ciui, & uiro, beneuolentiam in me, memoriam communium temporum, pietatem, humanitatem, fidem defuiſſe? nihil uidelicet eſt eorum: ſed, quam tempeſtatem nos uobiſcum non tuliſſemus, metuit ut eam ipſe non poſſet opibus ſuis ſuſtinere. tū conſilio repente mutato, iter a Vibone Brundiſium terra petere contendi. nam maritimos curſus præcludebat hiemis magnitudo. cum omnia illa municipia, quæ ſunt a Vibone Brundiſium, in fide mea, iudices, eſſent, iter mihi tutum, multis minitantibus, magno cum ſuo metu præſtiterunt. Brundiſium ueni; uel potius ad mœnia acceſſi: urbem unā mihi amiciſſimam declinaui: quæ ſe uel potius excindi, quam e ſuo complexu, ut eriperer, facile pateretur. in hortos me M. Lenij Flaccij cōtuli: cui cum omnis metus, publicatio bonorū, exſiliū, mors proponeretur, hæc perpeti, ſi acciderent, maluit, quam cuſtodiam mei capitis dimittere. huius ego, & parentis eius, prudentiſſimi, atque optimi ſenis, & utriuſque filiorum manibus in naui tuta, ac fideli collocatus, eorumq; preces, & uota de meo reditu exaudiēs, Dyrrhachiū, quod erat in fide mea, petere contendi. quo cum ueniſſem, cognoui, id quod audierā, refertā eſſe Græciam ſceleratiſſimorū

hominum, ac nefariorũ, quorum impium ferrum, ignesq́; peſtiferos meus ille conſulatus e manibus extorſerat: qui antequam de meo aduentu audire potuiſſent, cum tum abeſſent, aliquorum dierum uiam in Macedoniam, ad Plãciumq; perrexi. hic uero ſimul atque me mare tranſiſſe cognouit: audi, atque attende, Laterenſis, ut ſcias quid ego Plancio debeam, confiteareq́; aliquando, quod faciam, me & gratæ, & pie facere, huic, quæ pro ſalute mea fecerit, ſi minus profutura ſint, obeſſe certe non oportere. nam ſimul ac me Dyrrhachium attigiſſe audiuit, ſtatim ad me, lictoribus dimiſsis, inſignibus abiectis, ueſte mutata profectus eſt. O acerbã mihi, iudices, memoriam tẽporis illius & loci, cum hic in me incidit. complexus eſt, comſperſitq́; lacrymis, nec loqui præ mærore potuit. o rem cum auditu crudelem, tum uiſu nefariam: o reliquas omnes dies noctesq́; eas, quibus iſte a me non recedens Theſſalonicam me, in quæſtoriumq́; perduxit. hic ego nunc de prætore Macedoniæ nihil dicam amplius, niſi eum, & ciuem optimum ſemper, & mihi amicum fuiſſe, ſed eadem timuiſſe quæ cæteros; Cn. Plancium fuiſſe unum, non qui minus timeret, ſed, ſi acciderent ea, quæ timerentur, mecum ea ſubire, & perpeti uellet. qui, cum ad me L. Tubero, meus neceſſarius, qui fratri meo legatus fuiſſet, decedens ex Aſia ueniſſet, eaſq́; inſidias, quas mihi paratas ab exſulibus coniuratis audierat, animo amiciſsimo detuliſſet; in Aſiam me ire, propter eius prouinciæ metum, & cum meo fratre necis inſidias cõparatas, non eſt paſſus. ui me inquã, Plãcius, & cõplexu ſuo retinuit; multosq́; menſes a capite meo nõ diſceſsit; abiecta quæſtoria perſona, comitiisq́; ſumpta. O excubias tuas, Cn. Planci, miſeras, o flebiles uigilias, o noctes acerbas,

o cuſtodiam etiam mei capitis infelicem, ſiquidem ego tibi uiuus non proſum, qui fortaſſe mortuus profuiſſem. memini enim, memini, neque umquam obliuiſcar noctis illius, cum tibi uigilanti, aßidenti, mærenti uana quædã miſer, atque inania, falſa ſpe inductus, pollicebar; me, ſi eſſem in patriam reſtitutus, præſentem tibi gratiam relaturum; ſin autem uitam mihi ſors ademiſſet, aut uis aliqua maior reditum peremiſſet, hos, hos (quos enim ego tum alios animo intuebar?) omnia tibi illorum laborum præmia pro me perſoluturos. quid me adſpectas? quid mea promiſſa repetis? quid meam fidem imploras? nihil tibi ego tum de meis opibus pollicebar, ſed horum erga me beneuolentiam promittebam: hos pro me lugere, hos gemere, hos decretare pro meo capite uel uitæ periculo uelle uidebam: de horum deſiderio, luctu, querellis quotidie aliquid tecum ſimul audiebam: nuc timeo, ne nihil tibi prater lacrymas queam reddere, quas tu in meis acerbitatibus plurimas effudiſti. quid enim poſſum aliud, niſi mærere? niſi flere? niſi te cum mea ſalute complecti? ſalutem tibi ijdem dare poſſunt, qui mihi reddiderunt. huc exſurge tamen, quæſo: retinebo, & cõplectar, nec me ſolum deprecatorem fortunarum tuarum, ſed comitem, ſociumq́; profitebor: atque, ut ſpero, nemo erit tam crudeli animo, tamq́; inhumano, nec tam immemor meorum non dicam in bonos meritorum, ſed bonorum in me, qui a me mei ſeruatorem capitis diuellat, ac diſtrahat. Non ego meis ornatum beneficijs a uobis deprecor, iudices, ſed cuſtodem ſalutis meæ: non opibus contendo, non auctoritate, non gratia, ſed precibus, ſed lacrymis, ſed miſericordia: mecumq́; uos ſimul miſerrimus, & optimus obteſtatur [illegible], & pro uno filio duo patres deprecamur. noli-

te, Iudices, per uos, per fortunas ūeſtrás, per liberos, inimicis meis, ijs præſertim, quos ego pro ueſtra ſalute ſuſcepi, dare lætitiam, gloriantibus uos iam oblitos mei, ſalutiſq́; eius, a quo mea ſalus conſeruata eſt, hoſtes exſtitiſſe: nolite animum meum debilitare tum luctu, tum etiam metu commutatæ ueſtræ uoluntatis erga me: ſinite me, quod uobis fretus huic ſæpe promiſi, id a uobis ei perſoluere. Teque, C. Flaui, oro, & obteſtor, qui meorum conſiliorum in conſulatu ſocius, periculorum particeps, rerum, quas geßi, adiutor fuiſti, meq́; non modo ſaluum ſemper, ſed etiam ornatum, florentemq́; eſſe uoluiſti; ut mihi per hos conſerues eum, per quem me tibi, & his conſeruatum uides. Plura ne dicam, tuæ me etiam lacrymæ impediunt, ueſtræq́;, iudices, non ſolum meæ: quibus ego, magno in metu meo, ſubito inducor in ſpem, uos eoſdem in hoc conſeruando futuros, qui fueritis in me; quoniam iſtis ueſtris lacrymis de illis recordor, quas pro me ſæpe, et multū profudiſtis.

DYONISII LAMBINI
ANNOT. PRO LEGE MANILIA AD POPVLVM ORATIO. XIII.

P. 4. L. 19. Quantum uos honoris] *ſic leg. uel inuitis lib. omnibus. hoc enim ſignificat, tantam eſſe in ſe auctor, quantum honorem, & quot honores ſibi po. Ro. mandauit.*

P. 5. L. 6. Et ab imperatorib. unis] *uiſa nobis eſt hæc coniect. probabilior, quam eorum, qui legi uolunt,* à moderat. Reip. *Nam & uulg. lectio* ab imperatoribus reip. *inepta eſt: & illa* ab imperator. po Ro. *cum ad Quirites uerba faciat, abſurda. Ita autem loq. ſexta duodec. ab hinc pag. infra, ut hic repoſuimus, ibi,* Vehementer autem pertinere ad bella adminiſtr. &c. *Iam uocem* fruſtra, *quæ fuerat poſita ante uerb.* requiretis, *libr. man. auct. fretus ſuſtuli.*

P. 5: L. 4. Vos ancipiti contentione diſtracti] *lib. unus man. hab.* diſtricti. *l.* 28. Verbo uiol. illi perſec. ſunt] *leg. fort. eſt,* bello perſecuti.

P. 6. L. 12. Et eum propè eſſe] *lib. man. habet,* & eum propter eſſe. *quod probo.*

P. 6: L. 7. Si ei belli utilitatem, & pacis dign.] belli utilitat. *intellige res eas, quæ ad bellum gerend. belliq; ſumtus ſufferendos ſunt utiles. ſic Cæſar* belli emolumentum *dixit lib.* 1 *. de bello Gallico,* neque exercitum ſine magno commeatu, atque emolumento in unum loc. contrahere poſſe. *Vbi P. Vict. tamen* emolumentum *ſcribit pro* ſumtu *accipi: à quo diſſentio. l.* 24. In

filuis habent, ſic leg. non, ut uulgo in ſalinis: quanquam Manutius legat ſalictis. *Quod ego conieci ex antiq. ſcript. in filius adde quòd ſignificatur uectigal ex pecore, & ex paſtione. Cum hunc loc. ſic emendaſſem, prodierunt in lucem lib. aduerſariorum* XII. *priores* Adr. Turneb. *quorū in primo, c.5. hanc noſtrā emēd. multis rationib. cōfirmat.*

P. 7: L. 30. Atque ita reputo] *ſic hab. omnes lib. & impreſsi & man. præter unum, cumq;* Memm. *in quo ſcrip. reperi in huius uerbi loc.* R P.

P. 10. L. 25. Tantum'ne unius hominis] *ſic legendum cenſet* Hotomanus, *& recte.*

P. 12. L. 2. Incredibilem curſum natum putatis?] *Cum mendoſè legitur, in codicibus uulg. partim* initum, *partim* inuentum: *quod proximum tamen in uno ſcripto reperi, ego utroque damnato,* natum *repoſui.*

P. 12: L. 1. Niſi ad id ipſum temporis.] *ſic repoſui cod. manuſcr. ſecutus. nam in uulgatis, non eſt præpoſitio* ad, *quæ neceſſaria eſt. l.* 15. Quid? ipſe Mithridates] *lib. manuſc. hab* Quid? idem iſte, &c. *quomodo fortaſſe legē dū eſt; quaſi* Mithridatē, *cū quo bellū gerendū eſt, indicet.*

P. 14. L. 24. Oris Italiæ maritimæ ac portubus] *liber manuſcr. et hic & alibi ſemper habet, portibus, peri.*

P. 14: L. 30. Rerum geſtarum comes Cn. Pompeio] *à cod. manuſc. uox utraque, quæ eſt in uulgatis,* auctor, comes, *aberat. Sed* Memm. *&* Auratus *cenſent uocem alteram tantū,* auctor, *eſſe delendam, alterā retinendā.*

P. 15. L. 7. In ipſo uos ſpem habituros] *ſic legēdū, nō, ut uulgò,* in eo ipſo. *nā præterquā ꝙ pronomen* eo, *nō eſt in quibuſdā lib. manuſc. ratio et conſuetudo* Lat. *ſerm. poſtulant, ut ita legatur, quēadmodū edendū curauimus.*

ſic enim in eo ipſo *legeremus, ſignificaretur* Pompeius. *At ex* Plutarcho *notum eſt, populum reſpondiſſe ſe ſpem habiturum in ipſe* Catulo. *l.* 20. Ab eodem ſcrip. eſſe deletas] Vox Scipione *aduentitia & aliena uidetur eſſe: nam cum ſupra dixerit,* ab uno imperatore, *imperator autẽ ille* Scipio *fuerit, hic uel dicendum fuit* ab eodem imperatore: *uel ſatisfuit dicere* ab eodem.

P. 15. L. 10. Videbat enim, pop. Ro.] *ſic reſtituit* Hotomanus, *& recte. Atque ut ille hoc uidit, ſic animaduerti infra proxime legendum, neque nos, non ut uulgo, neque eos.*

P. 17. L. 1. Haluito] *ſic eſſe legendum iampridem admonuit* Cuiatius Toloſanus *iuriſconſ. doctiſſ. quod cũ* Romæ *eſſemus, mecum communicauit* Petrus Faber Toloſanus *conſiliarius regius in magno, ut loquimur, conſilio, egoque nuper in commentarios* Lucretianos *retuli. l.* 21. Proſpicio quantum, &c.] *liber manuſcr. habet,* perſpicio. *ego tamen nihil muto. idẽ, ubi uulgati habent* conſueuiſtis, *habet* conſueſtis.

P. 18. L. 14. Veritas habet] *deleta uoce minus* La*tina* falſitas, *quæ in hunc locum irruerat, repoſui* ueritas: *quæ reperitur in omnibus libris manuſcr. quod iampridem admonuit* P. Vict. *l.* 31. Si oratio labefactabit] *ſic legendum eſt: quod & libri ueteres & ratio flagitant.*

P. 19. L. 29. Mors uero etiam doloris] *quidam docti legi uolunt* dolorem.

P. 19. L. 18. In omni cauſa] *libri uulgati habent* nominis cauſa. *nos* in omni cauſa *repoſuimus, manuſcr. ſecuti: quæ lectio perſpicue uera eſt. l.* 25. & hunc

cum maxime] *Quidam legi uolunt*, & nunc quàm maxime. *ego nihil muto.*

P. 20. L. 19. Nullis auſpicibus] *ſic legendum, & ita habent duo libri manuſcr. atque ita Hieronymus Ferrarius iampridem reſtituit coniectura ductus. coniecturam ſuam confirmat loco illo, qui eſt lib. 1. de diuinat.* Nihil ferè quondam maioris rei, niſi auſpicato, ne priuatim quidem gerebatur. quod etiam nunc nuptiarum auſpices declarant.

P. 20. L. 12. Cum ad amici pericula] *lib. manuſcr. habet unus*, qui ad amici pericula *l.* 18. eſſet conflatum, & profectum;] *quod magis placet. l.* 28. Inſtruit accuſatores] inſtituit *habent lib. manu.* inſtituit *autem, ideſt docet. ſequitur deinde in uulgatis*, inſtruit teſteis: *ideſt armat, & ornat ijs rebus, quæ ad cauſam obtinendam, et ad Cluentium damnandum ualent. ſed ego puto errato librarij commiſſum eſſe, ut ita habeant lib. uet. Ita enim ſcriptū oportuit*, inſtruit accuſatores, inſtituit teſteis: *ideſt ornat accuſ. docet teſteis quid dicant: ſic autē loquitur infra nō longe ab extremo.* Atque his rebus cū inſtructū accuſatorē filio ſuo Rom. ipſa miſiſſet, &c.

P. 21. L. 18. Neque reus ſperare debuerit] *ijdē libri habent*, ſperare potuerit: *unde mihi orta ſuſpicio ſic legendi*, ut neque accuſator timere debuerit, neque reus ſperare potuerit.

P. 22. L. 1. Illam Oppiamici domum] *ſic eſſe legendum iampridem admonuit* P. *Vict. uariarum lect. lib.* XV. *id'q; ex auctoritate codicum antiquorum: quos adiuuat locus ille infra non longè ab extremo*: domumque illam ſcelere omni affluentem reliqui eſſent. *Profert*

mmm iiij

P. 26: L. 17. Qua dignitate fuerit] *lib. manuſcr. habet qua diligentia.*

P. 27: L. 18. Sed ut quicquid ego approb.] *nihil muto, quamuis ſciam quibuſdam placere legi*, ut quicque, *ponitur. quod pluribus uerbis oſtendi in comment.* Lucr.

P. 29. L. 8. Præuaricari accuſatori] *Magna eſt hoc loco librorũ uarietas. alij enim habent*, præuaricari accuſatori, *alij* accuſationi, *alij* defenſioni. *quod poſtremũ fortaſſe non eſt reijciendũ:* ut præuaricari defenſioni, *interpretentur*, præuaricando defenſionem, *& cauſam ſuſceptã prodere. Verũtamen nihil muto, &* præuaricari accuſatori *interpretor præuaricãdo, ideſt male defendendo, accuſatori inſeruire. Omnino hæc uarietas ſuſpicionem mihi cõmouet, has uoces eſſe aduẽtitias,* et legẽdũ, ſed præuaricati uidebatur. *nã tamẽ ſi præuaricatio uſitatius in accuſ. cauſã prodẽte locũ habeat, poteſt tamẽ & in patrono ſeu defenſore ualere: ut ſi quis dicat aliquem eſſe cauſæ publicæ, quã ſuſceperit, præuaricatorẽ. ſic. n. Cælius ad Cic. lib.* 8. ne ſiquid fauore Paulli adeptus eſſet boni, ſua culpa uideretur amiſiſſe, & præuaricator cauſæ pub. exiſtimaretur. *l.* 23. Quòd iam de Oppian. cauſa] *lib. manuſc. habet*, quòd iam de Oppian. perſona, cauſaq;.

P. 31. L. 2. Vt eo auctore uteretur cup.] *placet mihi omnino magis ſcriptura uetus*, ut eo fautore uteretur cupidiore, &c.

P. 31: L. 13. Miſerrimis in locis & inanisſimis] *Cõcinnior omnino eſt hæc lectio, quàm uulgata*, domi ſuæ miſerrimus & inanisſimus.

P. 32. L. 5. Qui aliquid ex eius ſermone ſpeculæ] *nihil muto: quamuis Barnabas Briſſonius iuriſc. eruditiſſ. mihi confirm. ſe reperiſſe in quodã lib. manuſc.* ſpe gulæ,

omnium cedens, cum mea domus ardore ſuo deflagrationē urbi, atque Italiæ toti minaretur, niſi quieuiſſem; Siciliam petiui animo: quæ & ipſa erat mihi, ſicut domus una, coniuncta, & obtinebatur a C. Virgilio, quo cum me uno uel maxime cum uetuſta amicitia, tum mei fratris collegia, tum reſp. ſociarat. uide nunc caliginem temporum illorum. cum ipſa pæne inſula mihi ſe ſe obuiam ferre uellet; prætor ille, eiuſdem tribuni pl. concionibus propter eadem reip. cauſam ſæpe uexatus, nihil amplius dico, niſi, me in Siciliam uenire noluit. quid dicam? C. Virgilio, tali ciui, & uiro, beneuolentiam in me, memoriam communium temporum, pietatem, humanitatem, fidem defuiſſe? nihil uidelicet eſt eorum: ſed, quam tempeſtatem nos uobiſcum non tuliſsemus, metuit ut eam ipſe non poſſet opibus ſuis ſuſtinere. tū conſilio repente mutato, iter a Vibone Brundiſium terra petere contendi. nam maritimos curſus præcludebat hiemis magnitudo. cum omnia illa municipia, quæ ſunt a Vibone Brundiſium, in fide mea, iudices, eſſent, iter mihi tutum, multis minitantibus, magno cum ſuo metu præſtiterunt. Brundiſium ueni; uel potius ad mœnia acceßi: urbem unā mihi amiciſſimam declinaui: quæ ſe uel potius excindi, quam e ſuo complexu, ut eriperer, facile pateretur. in hortos me M. Lenij Flaccij cōtuli: cui cum omnis metus, publicatio bonorū, exſiliū, mors proponeretur, hæc perpeti, ſi acciderent, maluit, quam cuſtodiam mei capitis dimittere. huius ego, & parentis eius, prudentißimi, atque optimi ſenis, & utriuſque filiorum manibus in naui tuta, ac fideli collocatus, eorumq; preces, & uota de meo reditu exaudiēs, Dyrrhachiū, quod erat in fide mea, petere contendi. quo cum ueniſſem, cognoui, id quod audierā, refertā eſſe Græciam ſceleratißimorū

hominum

hominum, ac nefariorũ, quorum impium ferrum, igneſq; peſtiferos meus ille conſulatus e manibus extorſerat: qui antequam de meo aduentu audire potuiſſent, cum tum abeſſent, aliquorum dierum uiam in Macedoniam, ad Plã ciumq; perrexi. hic uero ſimul atque me mare tranſiſſe cognouit: audi, atque attende, Laterenſis, ut ſcias quid ego Plancio debeam, confiteareq; aliquando, quod faciam, me & gratæ, & pie facere, huic, quæ pro ſalute mea fecerit, ſi minus profutura ſint, obeſſe certe non oportere. nam ſimul ac me Dyrrhachium attigiſſe audiuit, ſtatim ad me, lictoribus dimiſſis, inſignibus abiectis, ueſte mutata profectus eſt. O acerbã mihi, iudices, memoriam tẽporis illius & loci, cum hic in me incidit. complexus eſt; comſperſitq; lacrymis, nec loqui præ mærore potuit. o rem cum auditu crudelem, tum uiſu nefariam: o reliquas omnes dies noctesq; eas, quibus iſte a me non recedens Theſſalonicam me, in quæſtoriumq; perduxit. hic ego nunc de prætore Macedoniæ nihil dicam amplius, niſi eum, & ciuem optimum ſemper, & mihi amicum fuiſſe, ſed eadem timuiſſe quæ cæteros; Cn. Plancium fuiſſe unum, non qui minus timeret, ſed, ſi acciderent ea, quæ timerentur, mecum ea ſubire, & perpeti uellet. qui, cum ad me L. Tubero, meus neceſſarius, qui fratri meo legatus fuiſſet, decedens ex Aſia ueniſſet, easq; inſidias, quas mihi paratas ab exſulibus coniuratis audierat, animo amiciſſimo detuliſſet; in Aſiam me ire, propter eius prouinciæ metum, & cum meo fratre necis inſidias cõparatas, non eſt paſſus. ui me inquã, Plãcius, & cõplexu ſuo retinuit; multosq; menſes a capite meo nõ diſceſſit; abiecta quæſtoria perſona, comitisq; ſumpta. O excubias tuas, Cn. Planci, miſeras, o flebiles uigilias, o noctes acerbas,

o cuſtodiam etiam mei capitis infelicem, ſiquidem ego tibi uiuus non proſum, qui fortaſſe mortuus profuiſſem. memini enim, memini, neque umquam obliuiſcar noctis illius, cum tibi uigilanti, aſsidenti, mærenti uana quædã miſer, atque inania, falſa ſpe inductus, pollicebar; me, ſi eſſem in patriam reſtitutus, præſentem tibi gratiam relaturum; ſin autem uitam mihi ſors ademiſſet, aut uis aliqua maior reditum peremiſſet, hos, hos (quos enim ego tum alios animo intuebar?) omnia tibi illorum laborum præmia pro me perſoluturos. quid me adſpectas? quid mea promiſſa repetis? quid meam fidem imploras? nihil tibi ego tum de meis opibus pollicebar, ſed horum erga me beneuolentiam promittebam: hos pro me lugere, hos gemere, hos decertare pro meo capite uel uitæ periculo uelle uidebam: de horum deſiderio, luctu, querellis quotidie aliquid tecum ſimul audiebam: nuc timeo, ne nihil tibi præter lacrymas queam reddere, quas tu in meis acerbitatibus plurimas effudiſti. quid enim poſſum aliud, niſi mærere? niſi flere? niſi te cum mea ſalute complecti? ſalutem tibi ijdem dare poſſunt, qui mihi reddiderunt. huc exſurge tamen, quæſo: retinebo, & cõplectar, nec me ſolum deprecatorem fortunarum tuarum, ſed comitem, ſociumq́; profitebor: atque, ut ſpero, nemo erit tam crudeli animo, tamq́; inhumano, nec tam immemor meorum non dicam in bonos meritorum, ſed bonorum in me, qui a me mei ſeruatorem capitis diuellat, ac diſtrahat. Non ego meis ornatum beneficijs a uobis deprecor, iudices, ſed cuſtodem ſalutis meæ: non opibus contendo, non auctoritate, non gratia, ſed precibus, ſed lacrymis, ſed miſericordia: mecumq́; uos ſimul miſerrimus, & optimus obteſtatur parens, & pro uno filio duo patres deprecamur. noli-

te, Iudices, per uos, per fortunas ueſtras, per liberos, inimicis meis, iis præſertim, quos ego pro ueſtra ſalute ſuſcepi, date lætitiam, gloriantibus uos iam oblitos mei, ſalutiſq; eius, a quo mea ſalus conſeruata eſt, hoſtes exſtitiſſe: nolite animum meum debilitare tum luctu, tum etiam metu commutatæ ueſtræ uoluntatis erga me: ſinite me, quod uobis fretus huic ſæpe promiſi, id a uobis ei perſoluere. Teque, C. Flaui, oro, & obteſtor, qui meorum conſiliorum in conſulatu ſocius, periculorum particeps, rerum, quas geſsi, adiutor fuiſti, meq; non modo ſaluum ſemper, ſed etiam ornatum, florentemq; eſſe uoluiſti; ut mihi per hos conſerues eum, per quem me tibi, & his conſeruatum uides. Plura ne dicam, tuæ me etiam lacrymæ impediunt, ueſtræq;, iudices, non ſolum meæ: quibus ego, magno in metu meo, ſubito inducor in ſpem, uos eoſdem in hoc conſeruando futuros, qui fueritis in me; quoniam iſtis ueſtris lacrymis de illis recordor, quas pro me ſæpe, et multũ profudiſtis.

DYONISII LAMBINI ANNOT. PRO LEGE MANILIA AD POPVLVM ORATIO. XIII.

P. 4. L. 19. Quantum uos honoris] *ſic leg. uel inuitis lib. omnibus. hoc enim ſignificat, tantam eſſe in ſe auctor, quantum honorem, & quot honores ſibi po.* Ro. *mandauit.*

P. 5. L. 6. Et ab imperatorib. unis] *uiſa nobis eſt hæc coniect. probabilior, quam eorum, qui legi uolunt,* à moderat. Reip. *Nam & uulg. lectio* ab imperatoribus reip. *inepta eſt: & illa* ab imperator. po Ro. *cum ad Quirites uerba faciat, abſurda. Ita autem loq. ſexta duodec. ab hinc pag. infra, ut hic repoſuimus, ibi,* Vehementer autem pertinere ad bella adminiſtr. &c. *Iam uocem* fruſtra, *quæ fuerat poſita ante uerb.* requiretis, *libr. man. auct. fretus ſuſtuli.*

P. 5: L. 4. Vos ancipiti contentione diſtracti] *lib. unus man. hab.* diſtricti. *l.* 28. Verbo uiol. illi perſec. ſunt] *leg. fort. eſt,* bello perſecuti.

P. 6. L. 12. Et eum propè eſſe] *lib. man. habet,* & eum propter eſſe. *quod probo.*

P. 6: L. 7. Si ei belli utilitatem, & pacis dign.] belli utilitat. *intellige res eas, quæ ad bellum gerend. belliq; ſumtus ſufferendos ſunt utiles. ſic Cæſar* belli emolumentum *dixit lib.* I. *de bello Gallico,* neque exercitum ſine magno commeatu, atque emolumento in unum loc. contrahere poſſe. *Vbi P. Vict. tamen* emolumentum *ſcribit pro ſumtu accipi: à quo diſſentio. l.* 24. In

filiis habent, *ſic leg. non, ut uulgo in ſalinis: quanquam* Manutius *legat* ſalictis. *Quod ego conieci ex antiq. ſcript. in filiis adde quòd ſignificatur uectigal ex pecore, & ex paſtione. Cum hunc loc. ſic emendaſſem, prodierunt in lucem lib. aduerſariorum* XII. *priores* Adr. Turneb. *quorũ in primo, c. 5. hanc noſtrã emẽd. multis rationib. cõfirmat.*

P. 7: L. 30. Atque ita reputo] *ſic hab. omnes lib. & impreſſi & man. præter unum, eum'q; Memm. in quo ſcrip. reperi in huius uerbi loc.* R P.

P. 10. L. 25. Tantum'ne unius hominis] *ſic legendum cenſet* Hotomanus, *& recte.*

P. 12. L. 2. Incredibilem curſum natum putatis?] *Cum mendoſè legitur, in codicibus uulg. partim* initum, *partim* inuentum: *quod proximum tamen in uno ſcripto reperi, ego utroque damnato,* natum *repoſui.*

P. 12: L. 1. Niſi ad id ipſum temporis.] *ſic repoſui cod. manuſcr. ſecutus. nam in uulgatis, non eſt præpoſitio* ad, *quæ neceſſaria eſt. l. 15.* Quid? ipſe Mithridates] *lib. manuſc. hab.* Quid? idem iſte, &c. *quomodo fortaſſe legẽdũ eſt; quaſi* Mithridatẽ, *cũ quo bellũ gerendũ eſt, indicet.*

P. 14. L. 24. Oris Italiæ maritimæ ac portubus] *liber manuſcr. et hic & alibi ſemper habet, portibus, peri.*

P. 14: L. 30. Rerum geſtarum comes Cn. Pompeio] *à cod. manuſc. uox utraque, quæ eſt in uulgatis,* auctor, comes, *aberat.* Sed Memm. & Auratus *cenſent uocem alteram tantũ,* auctor, *eſſe delendam, alterã retinendã.*

P. 15. L. 7. In ipſo uos ſpem habituros] *ſic legẽdũ, nõ, ut uulgò,* in eo ipſo. *nã præterquã* ꝙ *pronomen* eo, *nõ eſt in quibuſdã lib. manuſc. ratio et conſuetudo* Lat. *ſerm. poſtulant, ut ita legatur, quẽadmodũ edendũ curauimus.*

ſic enim in eo ipſo *legeremus*, *ſignificaretur* Pompeius. *At ex* Plutarcho *notum eſt*, *populum reſpondiſſe ſe ſpem habiturum in ipſe* Catulo. l. 20. Ab eodem ſcrip. eſſe deletas] Vox Scipione *aduentitia & aliena uidetur eſſe: nam cum ſupra dixerit*, ab uno imperatore, *imperator autẽ ille* Scipio *fuerit*, *hic uel dicendum fuit* ab eodem imperatore: *uel ſatiſfuit dicere* ab eodem.

P. 15. L. 10. Videbat enim, pop. Ro.] *ſic reſtituit* Hotomanus, *& recte. Atque ut ille hoc uidit, ſic animaduerti infra proxime legendum, neque nos, non ut uulgo, neque eos.*

P. 17. L. 1. Haluito] *ſic eſſe legendum iampridem admonuit* Cujatius *Toloſanus iuriſconſ. doctiſſ. quod cũ* Romæ *eſſemus, metum communicauit* Petrus Faber *Toloſanus conſiliarius regius in magno, ut loquimur, conſilio, egoque nuper in commentarios* Lucretianos *retuli. l.* 21. Proſpicio quantum, &c.] *liber manuſcr. habet*, perſpicio. *ego tamen nihil muto. idẽ, ubi uulgati habent* conſueuiſtis, *habet* conſueſtis.

P. 18. L. 14. Veritas habet] *deleta uoce minus Latina* falſitas, *quæ in hunc locum irruerat, repoſui* ueritas: *quæ reperitur in omnibus libris manuſcr. quod iampridem admonuit* P. Vict. *l.* 31. Si oratio labefactabit] *ſic legendum eſt: quod & libri ueteres & ratio flagitant.*

P. 19. L. 29. Mors uero etiam doloris] *quidam docti legi uolunt* dolorem.

P. 19. L. 18. In omni cauſa] *libri uulgati habent* nominis cauſa. *nos* in omni cauſa *repoſuimus, manuſcr. ſecuti: quæ lectio perſpicue uera eſt. l.* 25. *&* hunc

cum maxime] *Quidam legi uolunt*, & nunc quàm maxime. *ego nihil muto.*

P. 20. L. 19. Nullis auſpicibus] *ſic legendum, & ita habent duo libri manuſcr. atque ita Hieronymus Ferrarius iampridem reſtituit coniectura ductus. coniecturam ſuam confirmat loco illo, qui eſt lib. 1. de diuinat.* Nihil ferè quondam maioris rei, niſi auſpicato, ne priuatim quidem gerebatur. quod etiam nunc nuptiarum auſpices declarant.

P. 20. L. 12. Cum ad amici pericula] *lib. manuſcr. habet unus*, qui ad amici pericula *l.* 18. eſſet conflatum, & profectum;] *quod magis placet. l.* 28. Inſtruit acculatores] inſtituit *habent lib. manu.* inſtituit *autem, ideſt docet. ſequitur deinde in uulgatis*, inſtruit teſteis: *ideſt armat, & ornat ijs rebus, quæ ad cauſam obtinendam, et ad Cluentium damnandum ualent. ſed ego puto errato librarij commiſſum eſſe, ut ita habeant lib. uet. Ita enim ſcriptū oportuit*, inſtruit accuſatores, inſtituit teſteis: *ideſt ornat accuſ. docet teſteis quid dicant: ſic autē loquitur infra nō longe ab extremo.* Atque his rebus cū inſtructū accuſatorē filio ſuo Rom. ipſa miſiſſet, &c.

P. 21. L. 18. Neque reus ſperare debuerit] *ijdē libri habent*, ſperare potuerit: *unde mihi orta ſuſpicio ſic legendi*, ut neque accuſator timere debuerit, neque reus ſperare potuerit.

P. 22. L. 1. Illam Oppiamici domum] *ſic eſſe legendum iampridem admonuit P. Vict. uariarum lect. lib.* XV. *idq́; ex auctoritate codicum antiquorum: quos adiuuat locus ille infra non longè ab extremo:* domumq́ue illam ſcelere omni affluentem reliqui eſſent. Profert

P. 26: L. 17. Qua dignitate fuerit] *lib. manuſcr. habet qua diligentia.*

P. 27: L. 18. Sed ut quicquid ego approb.] *nihil muto, quamuis ſciam quibuſdam placere legi,* ut quicque, *ponitur. quod pluribus uerbis oſtendi in comment. Lucr.*

P. 29. L. 8. Præuaricari accuſatori] *Magna eſt hoc loco librorũ uarietas. alij enim habent,* præuaricari accuſatori, *alij* accuſationi, *alij* defenſioni. *quod poſtremũ fortaſſe non eſt reijciendũ: ut* præuaricari defenſioni, *interpretentur,* præuaricando defenſionem, *& cauſam ſuſceptã prodere. Verũtamen nihil muto, &* præuaricari accuſatori *interpretor præuaricãdo, ideſt male defendendo, accuſatori inſeruire. Omnino hæc uarietas ſuſpicionem mihi cõmouet, has uoces eſſe aduẽtitias, et legẽdũ,* ſed præuaricati uidebatur. *nã tamẽ ſi præuaricatio uſitatius in accuſ. cauſã prodẽte locũ habeat, poteſt tamẽ & in patrono ſeu defenſore ualere: ut ſi quis dicat aliquem eſſe cauſæ publicæ, quã ſuſceperit, præuaricatorẽ. ſic.n. Cælius ad Cic. lib.* 8. ne ſiquid fauore Paulli adeptus eſſet boni, ſua culpa uideretur amiſiſſe, & præuaricator cauſæ pub. exiſtimaretur. *l.* 23. Quòd iam de Oppian. cauſa] *lib. manuſc. habet,* quòd iam de Oppian. perſona, cauſaq;.

P. 31. L. 2. Vt eo auctore uteretur cup.] *placet mihi omnino magis ſcriptura uetus,* ut eo fautore uteretur cupidiore, &c.

P. 31: L. 13. Miſerrimis in locis & inaniſsimis] *Cõcinnior omnino eſt hæc lectio, quàm uulgata,* domi ſuæ miſerrimus & inaniſsimus.

P. 32. L. 5. Qui aliquid ex eius ſermone ſpeculæ] *nihil muto: quamuis Barnabas Briſſonius iuriſc. eruditiſs. mihi confirm. ſe reperiſſe in quodã lib. manuſc.* ſpe gulæ,

nam omnino hoc ſpe gulæ, *corruptum eſt.* l. 30. Iudices ſe id uelle dixerũt) *in uno libro manuſc. non ſunt hæc,* Iudices ſe id uelle.

P. 33: L. 1. Propè in oculis ſtetiſſent] *liber unus manuſcr. habet,* propter in occulto. *idemque paucis poſt uerſibus* uerſatum eſſe in iud ment. pec. ſciebant. *ubi uulgati habent,* ſentiebant. *l.* 21. Summam illi iudicio] *idem liber habet,* ſummam habito iudicio, &c. *Vnde quis ſuſpicari poßit legendum eſſe,* ſummam Auito illo iudicio, &c.

P. 34: L. 15. Tribunitia poteſtate perfectum eſt] *idem liber habet,* tribun. pot. effectum eſt. *idem paullo poſt habet* condemnationem dederat, *ubi ulgati* damnationem: & patimini, *ubi alij* patiamini, *quod probo. l* 30 Sapientiſsimum eſſe dicunt eum] *ex Heſiodo* οὗτος μὲν πανάριστος, ὃς αὐτῷ πάντα νοήσῃ φρασσάμενος, *&c.*

P. 35: L. 19. Ego enim me ad omnia] *legendum fortaſſe eſt, conformaui.*

P. 36. L. 28. Poſſunt illud idem iudicium non fuiſſe] *ab eodem libro abeſt negatio, quam tamen retineo, ut neceſſariam.*

P. 36: L. 14. Non quo illi aut ex legem] *profert hunc locum Nonius Marcellus in uoce ex lex.*

P. 38: L. 10. Quam ſtalenus qui cauſam] *ſic reſtitui ſcrip. ueteris ueſtigia ſecutus, non numero (inquit) abſolutionem fidicularij. nam quamuis abſolutus ſit, nihilominus tamen, quàm ſtalenus nuſquam accuſatus eſt quòd pecuniam ob rem iudicandum accepiſſet.*

P. 39. L. 16. Ex hominibus ipſis] *Non potui ne-*

terem ſcript. ex hominibus ipſis, *reiecta uulgata,* ex nominibus ipſis, *non probare.* Hæc *enim perſpicue recta & uera eſt: altera autem acrius cernenti, & attentius conſiderant: falſa & mendoſa.*

P. 40: L. 5. Iam potuit aliquis, &c.] *liber manuſcr. unus habet,* Iam potuerunt aliqui, &c. *ab eodem ſupra abeſt uerbum* condemnauit.

P. 41. L. 27. Conſtituta neceſsitudo eſt] *libri manuſcr. habent,* conſtituta, conſuetudo eſt: *ijdem infra quinque poſt uerſibus, ubi eſt in uulg.* uim animi, *non habent,* animi.

P. 42. L. 9. Cenſorias ſubſcriptiones eſſe deletas] *libri duo habent manuſc.* eſſe ſublatas.

P. 43: L. 1. Nam illud, quod afferũt, nihil eſt, aliquid eſſe, quod, &c. Multũ *debemus lib. manuſc. quorum beneficio hunc locum, qui erat in uulgatis mendoſiſſimus, emendare licuit.*

P. 45. L. 9. Quòd eclogium recitaſti, &c.] *libris omnibus inuitis ita legẽdũ,* eclogium, *non* elogium: *quamquam non omnibus libris inuitis ita repoſuimus, quia ſi non hoc loco hanc uocem ita ſcriptam reperimus, at multis alijs in locis ita ſcripta reperitur. poſtulat autem ratio & ueritas, ut ita ſcribatur. eſt enim uox* Græca *ab ecloga item uoce* Græca *deminuta.* ἐκλογὴ, *inde* ἐκλογεῖον. *elogiũ autem neque* Latina, *neque* Greca *uox eſt, ſed barbara, et purgatis auribus reſpuenda.* Nam *quod quidam tradiderunt eſſe ductam à nomone* λόγος, *errant.* Eſſet *enim &* Græcis ἐλογίον, *ſeu* ἐλογεῖον *uſitatum: quod non eſt. quòd ſi* Græca *uox non eſt, multo minus eſt* Latina. l. 16. Homines alieniſsimos coniungeret] *lib. manuſcr.*

recitata ſunt, proinde ac ſi ita diceret Cic. Qui eorum, *in quis lex. ſed quæro,* quorum? *reſpondet ipſe ſibi. Videlicet,* qui ſupra ſcripti ſunt.

P.49.L.31. In hanc unam quæſtionem] *ante hæc uerba, leguntur in lib. omnibus hæc,* queſtus in ueteres iudices: *quæ ſine dubio ex ora libri, in contextum illatæ ſunt. aſcripſerat enim lector aliquis è regione huius loci, hæc uerba,* quæſtio in ueteres iudices, *nempe equites. deinde ea ſcriptor librarius huc intulit. deinde aliquis ex nomine,* quæſtio, *cum, quò pertineret, fecit* queſtus, *planè indocte, & craſſe.* Nam *queror in aliquem non dicunt Latini: ſed queror de aliquo. hoc igitur totum deleri iuſsi: infra non longè, ubi lib. uulgati habent,* equeſter, ordo, *ſcriptum eſt in man.* equites Ro. *ubi illi,* includatur, *hi habent concludantur.*

P.51. L.10. Eſt enim ſapientis iudicis] *ſequitur deinceps in lib. uulgatis* meminiſſe ſe hominem, *quod totum cum ſit ſuperuacaneum, nec reperiatur in lib. antiq. delendum curaui. l.* 20. reputare non ſe eſſe ſolum] *ſic legendum, non ut in lib. uulg* putare. *l.*25. Maximique æſtimare] *ſic legendum potius, quàm quomodo eſt in lib. uulg.* maximeque æſtimare.

P.53.L.30. Nemo audire, nemo alloqui] *Quis nõ uidet longe hanc meliorem eſſe lect. uulgata,* adire? *longéq; grauius eſſe, nolle aliquem audire, quàm nolle adire? multos enim non adimno, quos tamen non audire nolumus. Verumtamen uulgatam non damno.*

P.53:L.27. Latentius potuit abditũ, &c. *lib. man. habẽt,* latius petiuit aditũ, &c. *quæ diſsimilitudo et diſcrepãtia arguit, hũc locũ eſſe mẽdoſũ, ego me in omneis partes*

uerti, ut ex hac antiqua ſcript. deprauata aliquid rectè elicerem, ſed fruſtra. ex uoce latius *ſuſpicabar hoc ſentire Ciceronem,* latius manauit, *aut* manare potuit datum in pane, quam, &c? *ſed ſequitur*, celerius potuit, &c. *Vulgatam igitur lectionem retineo. uerſu* 47. *operæ omiſerunt uerba aliquot, poſt uocē* probabile, *quæ quamuis reperiantur in omnibus lib. uulgatis, hic tamen repreſentare uolui,* quàm inuſitatum iudices, quàm nouum, in pane datum uenenum? facilius ne potuit, &c. *l.* 29. Celerius potuit comeſum.] *Priſcianus lib.* 10. *duobus locis legit* comeſtum.

P. 54. L. 10. Ad C. Quintilium] *lib. unus manuſcr. habet* ad L. Quintium. *l.* 27. Id intra parietes in domeſtico ſcelere uerſetur] *uidetur legendum*, id intra parietes domeſticos in domeſtico ſcelere uerſetur. *uel hoc totum* in domeſtico ſcelere, *tollendum,* ſi intra parietes domeſticos repoſitum ſit.

P. 55: L. 20. Itáne tandem? mulier iam, &c.] *legendum fortaſſe eſt.* Itaque tandem mulier, &c. *deleta interrogationis nota.*

P. 56. L. 12. Saſsia dictitabat.] *lib. manuſcr. habet*, dictitauit, *& infra ubi uulgati* aliquid adiungere dictum, *illi habent* aliquod dictum adiungere.

P. 56: L. 14. Eſto: in tabellis nihil eſt auctoritatis] Io. *Paſſeratius, homo pereruditus, legendum putat,* in tabellis nonnihil eſt, &c. *cui aſſentior.*

P. 57. L. 12. Quòd A. Aurium Melinum] *Cum reperiſſem ſcrip. in lib. manuſcr.* quod à Aurium, *facile mihi fuit conijcere, reponendum quòd A. Aurium, id eſt Aulum Aurium, cognomen autem* Melinum *retinui.*

quamquam non eſt in ijs, quos dixi, libris. l. 17. Illud primum queror, quòd nunc, &c.] *cum hæc uerba,* de illo ſcelere, *quæ leguntur in lib. uulg. reperiſſem in lib. man. partim demerſa in litura, partim non uno modo ſcripta, ego* illud ſcelus repoſui. *quòd rectum eſſe arbitror.* l. 31. Donis, numeribus, collocatione fil.] *ſic habent lib. manuſcr. Memmiani: atque ita ſe reperiſſe in alijs item antiquis teſtatur P. Vict. Var. lect. lib. XII. ſupra autem, ubi in lib. uulg. legitur,* dies omneis, ac noctes tota mente, &c. *antiqui habent,* dies omneis, atque nocteis tota mente, &c *Vnde ſuſpicari poſſit aliquis legendum* dies omnes, noctesque totas tota mente, &c. *uel delendum* mente: *& ſuperius uerſu 27. legendum* aſfuiſſe *gemino.* ſſ. *ubi operæ fecerunt,* afuiſſe, *planè mendoſè.*

P.65. L.3. Geram P.C.] *ideſt conſcripti. ſic autem emendauit Lauredanus.* *l.* 15. Liberi à delictis] *legendum arbitror,* liberi à deliciis.

DE LEGE AGRARIA CONTRA P. SERVILIVM RVLLVM TRIB. PLEB. AD POPVLVM, ORATIO XVI.

P.66. L.24. Non tabellam uindicem] *ſic Lauredanus emendat.*

P.66: L.6. Cui errata nulla uenia]errato *quidam dictum uolunt, Græcorum more pro ἡμαρτηκότι, id eſt, pro eo, qui peccant; quale eſt apud Terent. Hecy.* Iam ætatę ea ſum, ut non ſiet peccato, mihi ignoſci æquum. *ijdem tamen teſtantur in lib. ſuis manuſcr. ſcrip. eſſe,*cum errato. *Ego malim ſic explicare, cui in errato nulla uenia,in recte facto,&c. uel fortaſſe ita legendum,* cuius errato, &c.

P.67: L.10. Extremi ſolent exitiorum eſſe exitus.] *Videtur eſſe delenda uox* exitiorum. *Nam exitium nihil aliud eſt, quàm extremus, & perditus exitus.*

P.68. L.21. Tamen ſi qui acuriores] *Man. hãc lect. retinet, & exemplis confirmat. ego tamen malim legi,* tametſi qui accuſatores erant. *l.*27. Omni hoc uobis confirmare poſſum] *ſic legendum cenſeo,non, ut in omnibus lib. legitur,* omni hoc uobis ratione. *ſic autem loquitur. lib.*13.*epiſt.ad Attic.* Omni tibi aſſeueratione affirmo,quod mihi credas uelim, mihi maiori

offéſioni eſſe, quã delectationi poſſesſiúculas meas.

P. 68. L. 1. Quia per ſæpe ſeditioſis) *lego*, ſed quia perſæpe, &c.

P. 69. L. 14. Item, inquit, capite altero, ut comitiis, &c.) Item, ut comitiis pontif max. *uerba ſunt legis. hæc autem*, inquit, capite altero, *Ciceronis. illa autem*, eodemque modo, *aſſentior Lauredano patricio Veneto eſſe interpretationem uocis* item, *quæ ex margine libri in contextum orationis irruerit.*

P. 69. L. 30. Populi ad parteis daret) *Laur. legit* populo ad parteis daret.

P. 69: L. 3. Nullo pacto poterat, poteſtuè) *ſic Muretus emendat hunc locum lib. uar. lect. V. cap. cui aſſentior. Nam uulgata lectio*, poterat poteſtate, *ſine dubio mendoſa eſt. l.* 14. Volet eos renuntiare) *ſic iampridem in meo cod. emendaram: quod idem reperi poſtea Lauredano placere: paullo poſt mutata interpunctione, ſic lego.* ſort. tr. idẽ Rullus, homo felix, educet quas uolet.

P. 70. L. 18. In præſcriptione legis) *ſic ſcript. eſt etiam in lib. antiq. ſed legendum uidetur*, proſcriptione. proſcribere *enim eſt in publico, ſeu publice, ſcribere.*

P. 70: L. 3. Non reus denique) *ſic emendat Laured. & recte. Nam à lib. uulgatis aberat negatio.*

P. 71. L. 7. Nam cum centuriata lex conſulibus) *Magna eſt de huius loci explicatione inter Sigonium, Gruchium, Lauredanum, controuerſia, quam non eſt mei inſtituti, neque huius loci dirimere, aut ſedare. hoc totum ponam, Sigonij ſent. mihi probabiliorem uideri, quem legat lector in lib.* de antiquo *iure ciuium Rom. & Gruchium de comitijs, & Lauredanum in commentarijs. in hanc*

orationem, ad hunc locum, ubi nihil immutaui; *præterquàm quòd Sigonium & Grucchium ſecutus* pro Cenſoribus, Conſulibus, *excudendum, curaui. præterea ad uerbium cum ante uocem* centuriata, *quæ à ſcript. librario fuerat omiſſa, reſtitui. in ceteris, quæ immutat, et addit Grucchius, non eſt ferẽdus. paullo poſt ubi lib. uulg habẽt,* quæ uos non finitis, *legendum,* quæ uos non tenetis.

P. 71: L. 2. Si hoc fieri poteſt) Si hoc ferri poteſt, *non diſplicet mihi tamen recepta. l.* 16. Hic Tribunus pl. legi curiatæ) *ſic legendum eſt, ut recte coniicit Lauredanus.*

P. 73. L. 8. Sed illud magis eſt credendum, &c.) *fortaſſe legendum eſt,* magis eſt cauendum, *niſi forte, qui lectionem receptam retinere, & tueri uolent, dicent* credendum, *idem ualere hoc loco,* quòd ſuſpicandum: *quo uerbo paullo poſt utitur. l.* 31. Primum hoc quæro, qui tandem) *libri manuſcr. habent.* Primum hoc, quæro enim, qui tandem, &c.)

P. 74. L. 24. Cur non item ut, cum directo) *eorum coniecturam probo,* qui directo, *pro* decreto, *ſecuti ueteris ſcript. in libris manuſcr, extantia ueſtigia repoſuerunt. perſpicuum enim* directo *hic dicit, quod mox* per curſum rectum. *l.* 29. Vnaque) *hic eſt lacuna: puto autem tale quiddã deſiderari, poſt,* unaq;, quantum mali exteris nationibus comparetur, cõſiderate. *Laur. autem nihil deeſſe putat, iãtumq; ex* unaq; *facit,* animiſq;.

P. 74: L. 13. At quanta calamitas populi) *ſic emẽdat Lauredanus ex auct. cod. manuſc. & ita excudi iuſſeram. ſed operæ omiſerunt,* At.

P. 75. L. 3. Luctuoſam, & acerbã prædicationem]

Laured. teſtatur, amicum quendam ſuum, uirum grauem, & certum, ſibi confirmaſſe repertum à ſe in uno cod.manuſcr. recitationem. *quod ait ſibi magis placere.* Ego *dubito. nam mouet me quod antecedit,* præconi huic ipſi. *eſt enim præconis prædicare: ſcribæ recitare.* Itaque *ſi recitationem legeremus, una legendum quoque ſupra uideretur,* ſcribæ huic ipſi, *hoc modo,* ſcribæ huic ipſi luctuoſam, & acerbam recitationem, &c. *nunc autem abſurdum eſt præconem in continue recitare, ſi quid eſſet recitandum præter legem.* Nam *in comitijs præcones leges ſolitos eſſe recitare conſtat.* Rurſus *æque uidetur abſurdum præconem in contione prædicare. præconis eſt enim in auctione, non in contione prædicare: niſi quis dicat, præconem etiam auctionem, ſeu auctionis deſcriptionem in cautione ſolitum prædicare. ſed hac de re iudicent eruditi.*

P. 75: L. 3. Adſcribit eidem auctioni] *ſic eſt legendum, non, ut eſt in libris uulgatis,* idem auctioni. *l.* 11. Verum inter hos agros] *Videtur hic locus mendoſus. nam non ſatis Latinè dictum uidetur,* adiungit inter hos agros. *Quid ſi ſic legamus?* Verum interim ad hos agros, &c.

P. 76: L. 18. Sane uehementer gaudeo] *ſecutus ſum Lauredani coniecturam ueriſſimam. Ac ne fruſtra tempus conteram, admonitum lectorem uelim, quicquid erit in hac oratione infra emendatum, ac mutatum, eius nomine gratiam eſſe habendam. Lauredano, niſi quid erit, quod nominatim uel mihi, uel alijs aſcribatur. l.* 27. Ceteros, etiam ſi priuati ſint, permittere] *Vel legendum ceteri (nam hic ordo uerborum eſt, permittere ut ce-*

teri etiam, ſi priuati ſint, publici iudicentur)uel more Con*nico, ſeu* Græco *potius locutus eſt. ſic autem loquuntur illi.* Plautus Aſinar. Verum meam uxorem neſcis qualis ſiet, *pro uxor mea neſcis qualis ſiet.l.*28. Qui publicus eſſe fateatur] *Nihil mutandum puto. Nam* fateatur *hoc loco patiendi ſignificationem habet, quod non eſt ueteribus inuſitatum in tabulis uerbis.*

P. 77. L. 22. Horum erit ſolorum iudicium] *ſic legendum potius arbitror, quàm uel* ſolutum, *uel* liberum, *uel* nunc. *Vulgata autem lectio* nullum iudicium, *reijcienda prorſus eſt.*

P. 77. L. 21. Pompeius enim cum hoc] *huius quoque loci reſtitutio Lauredani tota eſt, niſi quòd infra addidi tum,ante,* quod uos ferre.

P. 78. L. 23. Quidnam agri? Agri uero.] *ſic reſtitui; coniectura autem mea facilis & probabilis eſt. nam cum uox agri, bis eſſet à Cic. poſita, librarius ſcript. plus ſibi tribuens, quam ſatis erat, alterum amiſit tamquam otioſum. Iam hæc uerba,*Agri uerò,*à Cic. reſpondentur, qui idem interrogarat.*

P. 79. L. 4. Inuenietur enim ratio]*libri uulgati libri uulgati habent* inietur *planè mendoſè. P. Man. repoſuit* inibitur: *ego* inuenietur.*ita autem locutus eſt M. Tull. in orat. pro Quinctio. l.* 27. Atque oppreſſo Syllanis oneribus grauibus.] *ſic reſtitutum? dum cenſeo, reiecta lectione uulgata.* Syllanis oneribus graui. *Nam ſatis hoc dictum eſt, & dictum quidem uerbis longe ſignificationibus,* ſuccumbeati, atque oppreſſo. *Iam* onus graue *Latine dicimus potius, quam aliquem onere grauem. M. Tull. in Catone maiore: ut onus ſe*

Aetna grauius dicant ſuſtinere. *l.* 29. Et uos dubitatis] *Totum hunc locum uſque ad, Nam ad hanc, &c. Lego cum interrogationis nota: & negationem, quæ in alienum locum traducta fuerat, in ſuum reſtituo. ſententia autem eſt hæc, pop. Ro. dubitare non debere, quin non uendat: ideſt quin uendere non debeat. certum eſſe, pop. Ro. uendere non debere, &c.*

P. 80. L. 10. Eſt et qui plane recuſet?] *Quindecim iam abhinc annis ſic habebam hunc locum coniectura emendatum in meis aduerſarijs. quæ mihi nunc magis probatur, cum eandem in mentem ueniſſe uideo Lauredano.*

P. 81. L. 17. In ſingulos iugera dena deſcribat] *ſic hunc locũ reſtitui. ex altero huic ſimillimum infra, ibi:* & in eo duo. dena deſcriſiit in ſingulos homines iugera. *ex quo item præterea hic legendum fortaſſe eſt,* in ſingulos iugera duodena.

P. 81: L. 25. Armis partas accepiſtis] *ſic ſine dubio legendum, non, ut habent lib. uulg.* armis captas.

P. 83: L. 11. Cartaginienſe III. *ſic emendat Lauredanus, planè diuinè.* III. *autem ualet tertiũ. idẽ pari ἐυςοχία infra ubi uulg. lib. habẽt,* cũ numerũ colonorũ, cũ IↃↃ colonorum, *repoſuit,* IↃↃ. *autẽ ideſt, quinq; mil.*

P. 84. L. 24. Vegrandi macie torridum] uegrandi *legendum, & ita edendum curaui: non* uel grandi, *ut habent lib. uulg. hoc primum,* torridum *autem Io. Paſſeratius deprauatum eſſe putat, &* horridum *reponendũ.*

P. 85: L. 10. Nihil ui illata, &c.] *ex ueteris ſcript. ueſtigijs obſcuris hanc lectionem elicere poſſe putaui: quã ſiquis non probabit experiatur utrum melius diuinare poſſit teſtatur autem Lauredanus ſic eſſe ſcript. in quodam*

cod.manuſc. nihil uelata manu: *in alo,* uel lecta manu. *ſed,(non.n.poſſum manũ tollere de tabula) quid ſi ita legamus,* ui & allata manu? *per dilectam manum autem intelligentur milites dilecti, id eſt, ut hodie uulgo in lib. legitur,* delecti. *Veteres enim dicebant* dilectum militum, *non delectum, ut ſæpe admonuimus: & item ante nos alij.*

P.86. L.26. Nam ſi ii, qui] *ſic docti quidã legendũ putant.* Nam ſi ii, qui, &c. *quẽadmodũ edidimus. ſed quid hoc, ad tot uulnera, quæ ſunt in hac extrema oratione, planè inſanabilia ſine cod.manuſ. ſubſidio? ego, ut aliquid afferrẽ,* prò ſub ipſo otio ſi otio, ipſo *repoſui: pro* actibus, *acie: ubi tamen quidam amicus meus* aciebus *reponit: pro reuocaui, quod eſt in libris uulg. ſeu* rogaui, *quod in manuſcr. nonnullis,* præcaui.

P.89. L.19. Agros optimos & fructuoſiſſimos] *legendum fortaſſe eſt* agros opimos & fructuoſos, *ſeu* fructuoſiſſimos.

EIVSDEM IN ORAT. PRO RABIRIO PERDVELLIONIS REO.

P.91. L.6. In ſemihoræ curriculum coegiſti] *liber unus manuſcr. habet* in ſemihoræ circulum. *l.*12. Ac de locis, quos] *idem liber habet,* ac delubris. *l.*18. An de peculatu facto] *uox* facto *uidetur aduentitia. reperitur tamen in uet. cod. In eodem eſt* exprimenda.

P.91. L.8. In eadem multæ irrogatione præſcriptum] *idẽ liber ſic habet,* præſcriptum, *id eſt ante ſcriptũ: et ita legit* Turn. *& ita edi iuſſimus. l.*27 Caput obrubito arbori, &c.] *Hunc locũ profert* Nonius *in uoce* ſuſpenſum. *quæ ſit autẽ arbor infelix multi docuerũt. paullo*

poſt ubi uulgo legitur, eius patrui mors, &c. *Vetus codex non habet* eius: *& uero uidetur ea uox ſuperuacanea, ſed non item inferius ibi,* eius fratris, &c.

P. 92: L. 30. Et obnuptio capitis] *ſic putat legendum* Muretus: *egóq; ei aſſentior: credibile eſt enim, alterum illud, quod eſt in libris ferè omnibus,* obductio, *natum eſſe ex annotatione, & interpretatione nominis* obnuptio. *Idem Muretus, paullo poſt, ubi libri uulgati, & manuſcr. omnes habent,* conditio, *ſeu potius* condicio, *legendum exiſtimat* condictio. *condictio autem, ut ait ille, eſt denuntiatio, à condicendo, quod denuntiare ſignificat. ego autem ſupra ubi eſt in uulg. cod* & uerborum acerbitates, uerborum *repoſui.*

P. 93: L. 4. Omnes prætores præter Glauciam] *ſic legendum cenſet* Adr. Turnebus.

P. 94. L. 4. Atque eius ætatis, quietum.] *legendum uidetur,* qui tum, &c. tenebant. *quorum equitum? inquit. eius ætatis equitum. qui tum magnam partem, &c.*

P. 97: L. 11. Num unum d. pl. l. Saturnini tr. pl. &c] *Seruilij Prætoris pop. Rom. mortem dignitas eorum remorata eſt? alij aliter: ego ſic hunc locum à ueſtigijs antiquæ ſcript. non longe diſcedens reſtitui. l.* 15. Tam quam gladium in uagina recond.] *Teſtatur Muretus uocem* gladium *non reperiri in tribus libris manuſcr.*

P. 98. L. 9. Si illuſtrantur, ſi erumpunt] *Nonius ad uerbum* luſtrare *legit hic* luſtrantur, & luſtrare *interpretatur patefacere. ſed Diomedes lib. 2. cap. 4. & Cariſius lib. 2. ad particulam* ſi, *ita legunt, ut edidimus, & ut ſcript. in libris omnibus,* illuſtrantur, *uel cer*

te, me mentiar, inluſtrantur. l. 31. Quòd ego non modo audiam] *Videtur legendum* non modo non audium, *quamuis reclament omnes libri & uulgati, & manuſcr.*

P. 98: L. 3. Inter falcarios] *Priſcianus lib.* 8. *interpretatur,* in locum ubi habitant falcarii.

P. 99. L. 2. Liberalis] *libri ueteres habent* liberaberis. *ego* liberaueris *cogito. ſalus ſummæ reip. pericl. Vel ſic legendum, uel* ſalus reip. periclitanda: *ita autem Latini loquuntur,* ſumma res, *uſitatus, & melius, quàm* ſumma rei: *quod poſterius tamen paßim in cod. pro illo priorem ſuppoſitum eſt.*

P. 99: L. 3. Decus non hæret in fama?] *ſic reſtitui, & ita ſine dubio legendũ. l.* 9. Domum uacuam feciſſes, &c.] *libri ueteres habent,* uacue feciſſes: *unde ſuſpicor legendum* uacefeciſſes. *l.* 26. Aut non multa poſtea] *ſic reſtituit Muretus ex auctor. librorum antiquorum. & ne tempus in ea re lectori ſignificanda conſumam, ſemel dico, omneis locos in his orationibus reſtitutos præter eos, qui aliud nomen præſcriptum habebunt, à Mureto eſſe reſtitutos ex auctoritate ueterum cod. l.* 30. Quod mihi patere non ſoleat] *ſic ego hunc locum reſtitui coniectura ductus. Nam uulgata lectio,* quod mihi latere *ualeat.* ὑποσόλοικος *eſt, ne ferri poteſt. ſic ſupra locutus eſt.* patere tua conſilia non ſentis.

P. 100. L. 12. Vacua facta ſunt] *lib. ueteres habent* uacue facta ſunt: *ut ſupra. l.* 20. Atque offenſum uiderem] *libros ueteres habere,* atque infenſum, *teſtatur Muretus. ego tamen in uno hanc receptam reperi: in alio* inoffenſum. *Quapropter nihil mulo præſer-*

tim cum offenſus *idem interdum ualeat,quod* infenſus. *Cic.lib.*1. *ad Att.* alienatus & offenſus *animus. Plancus ad Cic.lib.*10.*epiſt.*aut hominem offenſum mihi, con uinctum cum rep.non ſubleuaſſem. *l.*29. Et iamdiu te nihil iudicat,] *Ego ſic reſtitui, cum ita legatur in lib. uulg.*& iamdiu de te.&c. *Nam hic ordo,atque hæc uerborum ſententia eſt*, & iamdiu iudicat, te nihil niſi de patricidio ſuo cogitare.

P.101. L.12. De te autem Catilina] *Hunc locũ profert Diomedes lib.*1.*cap. de Verbo.l.*25. Vtinam tibi iſtã m.d.inom. darent] *ſic reſtituit P.Vict.nã lib.uulg. habent donarent.l.*29. ſed eſt tanti] *ſic legendũ,deleta negatione,quæ eſt in libris uulg.ut pluribus uerbis docet Muretus, ad hunc locum:qua de re nos quoque nonnulla diximus in comm.Horatiana.*

P.102.L.9. Cum te à Conſulatu depulſi]*ſic habẽt omnes ferè lib.uulg.niſi quod habent* repuli. *ſed non diſſimulabo,Diomedem lib.*1.*cap.*4 *legere,ſi quidem Diomedes eo loco emendatus eſt*, cum à te conſulatum repuli.

P.102.L.6. An cum bello uaſtabitur Italia,&c.] *hunc locũ profert Diomedes lib.*1.*cap* 4.*ubi de uerbo ſcribit,& item Carius lib.*2.*cap de coniunctione.*

P.102. L.9. His ego ſanctiſsimis.&c.] *Muretus teſtificatur ſcriptum eſſe in libris manuſcr.* His ego ſanctisſimis, &c.

P.103. L.21. Oſidere cum gladiis curiam] *mendoſe hic operæ excuderunt* obſiſtere. *Quare emenda*, obſidere, *ut habent omnes libri & man. & uulg.l.*30. Hiſce omnibus] *hic item ab operis peccatum eſt.excuderũt enim* omnibus,*cum legendum ſit* ominibus.

EIVSDEM IN SECVNDAM.

P. 104. L. 13. Non modo inuidia mea] *ſic legẽdum, non, ut eſt in lib. uulg.* inuidiæ meæ. *l.* 24. Quem amare in prætexta cæperunt] *Vocem, calumnia, quæ ſit peruacanea eſt, quanquam reperitur in ueteribus libris, ego funditus ſuſtuli. Si quis autem quærat, unde orta ſit, orta eſt ex ora libri, ab quam aliquis è regione huius loci, in quo M. Tullius ait Zongillum, cum eſſet puer, à Catilina fuiſſe amatum, aſcripſerat,* calumnia: *ſignificans ſcilicet hoc eſſe oratorie dictũ, potius quàm uerè. l.* 28. Itaque ego illum exercitum præ Gall.] *Hunc locum & feliciter reſtituit. Muretus, partim coniectura ductus, partim auctoritate uet. cod. fretus, & erudite explicat. Itaque ei omnia aſſenſus ſum, præterquam quòd* præ Gallicanis, &c. *legẽdum potius putaui, quam* & Gallicanis. *Neque uero eſt, quod mihi in hac re antiquorum lib auct. opponatur. Nam in uno manuſcr. eoque antiquiß. ſcrip. reperi* pro Gallicanis. *ex quo leui immutatione facta, non dubitaui facere, præ.*

P. 105. L. 18. Næ illi uehementer errant] *hunc locũ teſtẽ producit Cariſius lib.* 2. *cap. de coniunctione. producit et locũ illũ ex Roſciana.* Næ tu Eruci accuſator eſſes rediculus. *quẽ eundẽ profert & Diomedes lib.* I. *cap.* VI. *apud quẽ notandũ eſt,* ne, *uno, eodemque modo ſcribi cũ affirmatione, negationẽ, prohibitionẽ ſignificat. et tamẽ certũ eſt nõ eſſe erratum typographi. l.* 28. Ad ueſperũ.] *cod. Memm. habent* ad ueſperam.

P. 105: L. 3. Quis ganeo, quis nepos, &c.] *Profert hunc locũ Nonius ad uocẽ,* ganeo. *l.* 20. Nemo in ſcena]

ſcio in omnibus ferè libris manuſcr. & lapidibus antiquis hoc nomen ſcribi cum diphth.æ. Veruntamen uſum ſcribendi populo conceßi, ſcientiam mihi reſeruaui, ut ait M. Tullius.

P. 106: L. 17. Quæſiui quid dubitaret eò proficiſci.] *Cariſius lib.2. proferi hunc locum, capite de coniunctione; ſed paullo aliter: nempe ſic,* interrogaui num dubitaret, &c.

P. 108: L. 20. Velis amictos non togis] *hunc locum teſtem producit. Nonius ad nomen,* toga: *quod docet dictum eſſe à tegendo.*

P. 109. L. 5. Scortatorum cohortem prætoriam.] *lege* ſcortorum, *ut habent lib. uet. l.* 11. Iam uero urbes coloniarum, &c.] *Muretus cenſet legendum* uires coloniarum, &c. *negatque Latinè dici poſſe* urbes coloniarum, *nec municipiorum: à quo diſſentire nō poſſum. idem teſtificatur in libris antiquis infra ſcriptum eſſe* cumulis, *ubi uulgati habent* tumulis.

IN TERTIAM CATILINAM.

P. 110: L. 19 Gladios in Remp. diſtrictos.] *ſic legendum cenſet Adr. Turnebus, non, ut uulgo,* diſtrictos, *& ita ubique reponendum.*

P. 111. L. 28. Et C. Pontinium, &c.] *ſic ſcribendum non* Pomtinum, *neque* Pomptinum. *Nam in hoc poſterius, eodem errore, ac uitio, p. illatum eſt, quo in* calumpnia, dampno, tempto, emptor, ademptus, conſumptus, *& ſimilia.*

P. 111: L. 8. Præſidio cum gladiis] *ſic legendū,*

ut cenſet Muretus, auct. uet. cod. fretus, ut ſit miſeram præſidio: *& ſupra proxime,* in rep.

P. 112. L. 8. Se ex magno timore recreaſſet.] *ſecutus ſum libros uulgatos, & lectionem receptam, tanquam probabilem, & ferendam. placet mihi tamen magis antiqua, quam Muretus teſtatur ſe in manuſcr. repe riſſe,* ſe ex magno timore recepiſſet.

P. 112. L. 5. Quæ ſibi legati eorum præcepiſſent] *ſi hanc lectionem probabimus, quæ in omnibus libris, & manuſcr. & uulg. reperitur, ſic eam interpre tabimur: ut item illi facerent, uidelicet ſenatus & popu lus Gallorum: quæ ſibi, nempe ſenatu, & populo Gallorum, legati præcepiſſent, ideſt præſcripſiſſent, & faciendum eſſe oſtendiſſent. ſed Muretus cenſet legendum,* recepiſſent, *ut ſit hic Cic. ſenſus, quæ ſibi, nempe Lentulo, legati eorum* recepiſſent, *id eſt ſpopondiſſent, & ſuo peri culo promiſiſſent. quod ualde probo.*

P. 113. L. 12. Et Magium Chilonem] *ſecutus ſum Fr. Siluij coniecturam, quàm & Muretus probat. Nam manuſcr. & uulgati mendosè habent, & Manliũ.*

IN QVARTAM CAT.

P. 117. L. 16. Hæc ſedes honoris, ſella curulis] *Muretus teſtatur ſe in antiquis libris longe optimis ita ſcript. reperiſſe,* hæc ſedes honoris, *ideſt ſella curulis: unde ſuſpicari poſſit aliquis hoc totum, id eſt ſella curulis eſſe aduentitium, & ex declaratione ad oram libri aſcripta, natum.*

P. 118. L. 9. Pro eo mihi ac mereor] *legendũ*

putant docti quidam mihi pro eo ac mereor.l. 11. Neque enim turpis mors] *Quintilianus legit* grauis mors.

P. 119 L. 10. Puncto temporis frui uita] *corrige,*punctum temporis. *l.*26. Et dignitas ſcel. hominum perditorum] *ſic eſt interpungendum,ac diſtinguendũ,et præterea,*dignas *legẽdũ,s,littera addita,non* digna. *paullo ante noſtri libri habent* municipiis, *ubi uulgati* municipibus.

P. 119: L. 16. Inter leuitatem concionatorum] *legendũ fortaſſe eſt* inter lenitatem:*ut intelligamus,cum ſignificare non eſſe hoc tempore lenitati locũ: & lenitatem in tam atroci facinore, eſſe uituperandam. ſic infra.* 41. *poſt uerſibus,* atque obtinebo eam multo leniorem fuiſſe, &c.

P. 120: L. 2. Supplicium deſeruis non quàm acerbisſimum,&c.]*ſic hunc locũ emendaui,addita negatione,quæ deerat, idq́; ex Lactantio lib.* 1. *de ira Dei, cap.* 17.*ſic autem ille.* Quid ſi fiant illa, quæ à Cic.dicuntur? Etenim quæro ſi quis paterfam.liberis ſuis à ſeruo nunquam acerbisſimum ſumſerit, &c. Ex nunquam igitur,*quod eſt apud Lactantium corruptum,facio* non quàm. *quæ ſine dubio uera, & recta ſcript. eſt præterea* ſeruo *repoſui,ut eſt apud eundem, cum lib.omnes habeant,* ſeruis. *Nunc huius loci ſententiam ita plana, & aperta eſt,ut explicatione neque mea, neque cuiuſquam egeat. Nam quod eam Muretus ſecus explicat, non hominis, ſed uitioſæ ſcripturæ culpa eſt.*

P.120: L.19. In carcere necatum eſſe dixit] *Ita hunc locum reſtituit Sebaſt. Corr.comment.in Brutũ, quã quam ſine auctoritate lib.manuſcr. quem ſecutus eſt Mure*

tus: eiusq; coniecturam antiquorum librorum teſtimonio confirmat l. 31. Vereamini cenſeo] *fortaſſe legendũ eſt*, *Vereamini, credo.*

P. 122. L. 1. Frequentia ciuium ſuſtinetur] *cod. Memm. habet*, ſuſtentatur.

PRO LVCIO MVRENA ORATIO XXIII.

P. 123: L. 5. Vt ea res mihi, magiſtratuique meo] *codex Memm. habet*, mihi, fides, magiſtratuique meo. *unde quis ſuſpicari poſſit, legendum*, mihi, fidei, magiſtratuique meo. *idem infra habet*, cum pop. Ro. uoluntatibus, *ubi uulgati habent, uoluntate.* l. 14. Vt eis quoque hominibus] *ſic habet idem liber, ubi uulgati*, ut iis. *idem infra* tralata ſit ad uos, *ubi uulgati, translata.*

P. 124. L. 13. A me una traditur ſuſtinenda] *Videtur legendum*, à me uno.

P. 124: L. 1. Verum etiam prouidere] *Quidam legendum putant*, præuidere, *à quibus diſſentio. nã notat quædam loco Aſconius, & alij locupletes auctores Latinitatis, pro, ualere interdum in iunctura idem, quod præ.* l. 13. Negat eſſe eiuſdem ſeueritatis Cato, &c.] *Aſſentior Hotomano, deeſſe in libris uulgatis, uocem* Cato, *poſt nomen* ſeueritatis.

P. 125: L. 3. Quam nec induſtrius nec] *ſic erat in lib. uulg.* quã nec induſtrius, quã nec miſericors, &c. *ego hoc* quã, *q́ eſt ante* nec miſericors, *de medio ſuſtuli.*

P. 126. L. 26. Aut ex ſcurrarũ aliquid conuiuio] *ſic repoſui coniectura ductus, cũ libri & uulg. et manuſc. omnes habeant*, conuicio. *Non eſt autẽ ſcurrarũ conuicia ri, ſed in conuiuijs falſe, et facere et urbane in aliquẽ dicere,*

l. 27. ſed conſpicere] *Quidam legi uolunt* conſiderare. *l.* 31. Tempeſtiui conuiuii] *ſic legendum, non intempeſtiui, ut quidam indocti repoſuerunt, neque id, uno locò, ſed pluribus. tempeſtiua autem conuiuia dicebantur, quæ certo diei tempore agitabantur: erantque apparatiora, & in multam noctem producebantur, & adhibebantur plures conuiuæ. idem pro Archia poeta:* quantum alii tribuunt tempeſtiuis conuiuiis, quantum denique aleæ, *quantum pilæ, &c. idem in Catone.* tempeſtiuis conuiuiis delector. *ſic autem habent libri ueteres, quomodo edendum curauimus.*

P. 126: L. 4. Non commiſſatio] *ſic legendum, non, ut uulgo,* comeſſatio. *id quod iampridem docuimus. ſed præter quàm quòd ratio* comiſſatio *flagitat, etiam liber manuſcr. confirmat, in quo ſcript. reperi* comiſatio. *l.* 26. Facis ut rurſus plebes] *ſic habet idem liber; neq; dubium eſt, quin ita legendum ſit. ita enim ueteres, eos dico, qui ætate Cic. uixerunt, loquebantur.*

P. 127: L. 4. Quæſturam una petiit) *Hotom. lib.* I. *obſeruat. cap.* XXXVII. *putat hunc locum uerſibus aliquot eſſe mutilatum, in quibus de comitiorum conſuetudine, & renuntiationis gradibus agebatur. proxima enim illa,* pares dignitate fiant, *non habere, quò referantur, & illis,* unus autem ſolus primus poſſit obtinere, *perſpicue uocem,* gradus, *deeſſe. ſed fallitur. nihil enim deeſt. neque quicquam de comitiorum conſuetudine, & renuntiationis gradibus agebatur. hoc ſic paucis oſtendere libet. ex eo quod queſtor eſſet; factus prior, quam Muræna, uolebat effici Seruius, ſe dignitate eſſe ſuperiorem. negat hoc ex eo conſequi Cicero, hoc modo. fieri*

poteſt,

poteſt, ut multi fiant ſiue quæſtores, ſiue prætores pares dignitate: & tamen neceſſe eſt unum ſolumque primum renuntiari, quia (inquit) renuntiatio gradus habeat, dignitas autem non habeat. Quod autem dicit Hotomanus *in uoce* unus *ſubintelligi* gradus, *ne ille uehementer errat. Nam ad perſonam refertur, non ad gradum. &, ut in illis,* cum multi fiant, *ſubintelligendum*, quæſtores, *ſcilicet: ſic in hoc* unus, *petitor ſcilicet, ſolus primus quæſturam poßit obtinere.*

P. 128. L. 14. Afueris tandiu] *ſic habet lib. manuſcr. Memmianus, quem ſequor.* afueris *autem, ualet*, abfueris *l.* 22. Qui poteſt dubitari] *Idem liber habet*, quis poteſt dubitare? *Ego tamen nihil muto.*

P. 129. L. 25. Tranſit ad eum iuriſconſultus] *Cariſius lib.* 1. *legit*, iureconſultus ad eum *autem, uidelicet à quo petebatur, qui ſine iure conſulto, reſpondere non poßit. tranſit à dextra ad læuam, & contra. l.* 30. Iſtam uiam dico, ire uiam] *ſic legendum, & ita legit Priſci lib.* 18. *& item infra* ire uiam. *ſupra autem Hotom. uocem* præſentibus, *quæ in lib. omnibus ſequitur deinceps uocem* ſuperſtitibus, *delendam cenſet. à quo partem diſſentio, auct. Feſti fretus, qui docens, ſuperſtites teſteis præſenteis ſignificare, hoc affert teſtimonium, quòd ſuperſtitibus præſentibus ijs, inter quos controuerſia eſt, uindicias ſumere iubentur: partim ei aſſentior commotus his uerbis Seruij ad illum locum Virg. Aeneid. lib.* 3. Superant'ne & neſcitur aura? Alii dicunt, ſuperat, ſuperſtes eſt: ſed ſuperſtes eſt præſentem ſignificat: *ut Cic. in Muræniana*, ſuis utriſque ſuperſtitibus: *id eſt præſentibus. Nam hæc uerba, id eſt præſentibus non uiden-*

tur eſſe Cic. *quem locum mihi indicauit* Barnabas Briſ*ſonius.* Antonius Auguſtinus *autem putat legendum* uiriſque ſuperſtitibus.

P. 129: L. 5. Dicis cauſa uindicaueris] *ſic eſt legendum: hoc primum: deinde quid ſit* dicis cauſa, *ſi cui forte ignotum eſt, ex* Varrone, *& noſtræ ætatis iuriſconſ. diſcendum. l.* 15. Senes ad coemtiones, &c.] Hi *dicebantur ſenes coemtionales.* M'. Curius *lib.* 7. *epiſt. ad* M. Tull. Cic. ergo fructus eſt tuus, mancipium illius: quod quidem ſi inter ſenes coemtionales uenale proſcripſerit, egerit non multum.

P. 130: L. 7. TOLLITVR E MEDIO] *lib. man. habet.* PELLITVR.

P. 131. L. 16. Pugna excitatum] *liber man. habet*, pugna exetaceret. *quæ ſcript. quid ſibi uelit, aut quid ex ea boni elici poßit, ego non uideo. hoc ſuſpicor, aliquid hic ſubiſſe uulneris.*

P. 132. L. 19. Summo ingenio, opibus] *ſic reſtituit* Hot. *cum in uulg. lib. legatur* ingenio, opera. *l.* 29. Si hæc comitiorum tempeſtas, &c.] *ſic ego reſtitui, neq; dubium eſt, quin ita ſit legendum.*

P. 132: L. 9. Idem comitiis L. Murenæ] *lib. uulg. habet* idem comes L. Mur. *plane mendoſe.* Nam comitiis *legendum, ut cenſet* Hotomanus. *lib.* 16. Non uerborum interpretes deliguntur] *libri ſcripti duo habent* diligentur: *unde conijcio legendum* dileguntur: *ut loquebantur olim boni ſcrip.*

P. 133. L. 4. Sed noſmet ipſi, qui & ab delectatione] *etſi legendum cenſet* Hot. *non*, ſed ſi, *ut habent lib. uulg. ſed cum in hoc fallitur, tum in eo quòd uult legi,*

qui nec ab delectatione,&c. Hæc enim huius argumenti uis eſt. Si nos, qui & impedimur *negotijs*, *quo minus ullam delect. conſectemur, aut capiamus, & in ipſis negotijs multas alias delect. habere poſſumus, quã, quæ è ludis percipiuntur, ludis tamen oblectamur, quid mirum eſt, quia aduerſatur ſuperiori illi*, ſi populo ludorũ,&c.

P. 133: L. 5. Et propè pars ciuitatis,&c.] *Quidam legi uolunt*, & propè dimidia pars ciuitatis. *ſed primum nullum eſt huius uocis in lib. man. ueſtigium: deinde appellatione partis dimidia intelligitur. l.* 10. Dilectum in Vmbria] *ſic reperi ſcript. in cod.* Memm. *itaque non ſum ueritus ſic ut ederetur, iubere, quanquam pro meo iure, uel ſine librorum auct. poteram.*

P. 134. L. 2. Quid ergo? acceptam,&c.] *Videtur ſic potius legendum.* Quid? ergo acceptam, &c. *l.* 14. Neſcis tu illum accuſationem] *ſic legendum eſt, non ut in lib. uulg.* Scis tu illum, &c. *atque ita loquitur in Planciana.* Quid? tu neſcis, inquit, hunc Syracuſis quæſtorem fuiſſe? *& paullo poſt, mendoſe eſt in uulg.* aut teſtatam rem,&c. *Legẽdumq́;* aut totam rem,&c.

P. 134: L. 5. Tu cùm de curriculo] *lib. uet. habet,* tu non te de Curr. *l.* 21. Quid ergo? hæc quis tulit?] *Fortaſſe ſic potius diſtinguendum.* Quid? ergo hac quis tulit? *poſt legendum,* Quid? *illa quæ mea, &c. ut habent nonnulli libri etiam impreßi.*

P. 135. L. 11. Occurro ueſtræ ſatietati] *Hot. ut eſt ἐυςοχος hunc locum ſine adiumento librorum antiq. ſic emendãdũ cenſet. (nam uulgati mendoſe habẽt,* ueſtræ ſapientiæ:) *Ego in cod.* Memm. *huius ueræ et rectæ ſcript. ueſtigia reperi. ita enim in eo ſcrip. eſt,* ueſtræ ſapietati.

l. 22. Audacibus,& ſicariis] *perſpicue rectum eſt*.

P. 135. L. 23. Circunfluentem colonorum,&c.] *ſic eſt ſcript. in cod. eodem: & melius, quàm,ut eſt in uulgatis, circumfluente, & paulo poſt* perculſi Syllani temporis calamitate.

P. 135: L. 17. Sed indicauit,atque induit] *Mirabilis hic quoque, & pæne dicam, diuina Hotom. εὐχοχία fuit. Nam quemadmodum coniecit hic eſſe legendum, ita ſine ulla diſsimilitudine legitur in eodem cod.* induit, *non,ut habent lib.uulg.* innuit.

P. 136. L. 8. Spe & cupiditate inflammatum] *Quidam legi uolunt*, inflatum *ut ſupra*, ſpe & promiſsis inflatum. *ego nihil muto.*

P. 136: L. 13. Non qui odio inimicitiarum] *hic locus fuit mihi aliquanto ſuſpectus. quid eſt enim* odio inimicitiarum ad accuſandum deſcendere? *deſiſtet ab accuſ. potius, quam inimicitias odierit, quam accuſabat. Verumtamen nihil mutandum. Sic enim locutus eſt etiam alibi.l.25.* Vix cuidam inimico exitio eſſe deberent] *Vt intelligat lector quanta mihi uel gratia, uel laus debeatur ob huius loci reſtitutionem, proponenda eſt lectio uulgata. talis igitur eſt*; uix cuiquam inimicus eſſe deberet. *qua quid primo aſpectu integrius? ſic eſt. falſa pleraque ſunt ueris proxima. quo fit ut falſum à uero diſcernere ſit interdum difficillimum. ſic autem habet codex Memm.* uix cuiquam inimico exmo eſſe deberet. *aliquantis per hæſi: atque adeo æſtuaui in hoc* exmo, *fateor. neque primo potui ueram ſcript. elicere. tandem ſententia Cic. attentius conſiderata*, exitio, *parua immutatione facta, poo exmo. repoſui, quam emendationem*

omnes litteris tinctos homines probaturos eſſe confido.

P. 136. L. 7. Quod eſt firmamentum] *liber antiq. habet.* quod eſt fundamentum. *ego tamen nihil muto. l.* 19. Quanta in ipſo imperio] Vox ipſo *abeſt à cod. antiq.*

P. 138. L. 15. Quàm leuiter inflectendus] *ſic eſt legendum, & ita habet cód. man.*

P. 138. L. 19. Dixiſti quippe.] *ſic reſtit. annis ante* XII. *idem nunc iudicio meo ualde delector, cum id uideo ueteris codicis auctoritate comprobari. ſupra autem paullo ante quis non uidet eſſe legendum?* quæ mihi & uobis nota, & iucunda ſunt, *non, ut eſt in lib. uulg.* iudicanda? *non enim hi iudices ſedent, ut iudicent de ſtudijs humanitatis.*

P. 138: L. 12. Cum in eiuſmodi anni cuſtodia te] *idem codex habet* in eiuſdem anni cuſtodiam. *quod fortaſſe rectum eſt. l.* 15. Aut ſi potuiſſes in mitiorem, &c.] *Hæc huius loci reſtitutio tota* Hotomani *eſt: neque tamen dub. cuiquam debet eſſe, quin ſit recta, & probanda. l.* 23. Vt, cum ad ultimum.] *hic unum, aut alterum deſiderari uerſum putat.* Hotom. *ego non puto. induxit eum negatio omiſſa à librario ante uerbum* conſiſteremus, *propter ſimilitudinem ſcilicet litterarum. ſententia autem hæc eſt:* Stoici *fines officiorum longius, quàm natura uellet, protulerunt, adeo, ut, cum ad ultimum, id eſt ad finem officij fineu procurreremus. Atqui ſunt certi officiorum fines.* Quos ultrà, citreque nequit conſiſtere rectum, *inquit* Flacus. *ego idem qui hic ab* Hotomano *diſſentio, hoc ei aſſentior, quod paullo poſt ſic legendum putat,* ſed tamen eſt etiam in diſſoluenda ſeueri-

tate,laus aliqua humanitatis] *l.* 29. Niſi ſententiam ſententia alia] *Vocem ſententiam à lib. omiſſam, in cod. man. repertam repoſui.*

P. 139. L. 24. Quod lege pœnienim pœniui ambitum] *Nihil hic meum eſt, quicquid eſt, codicis uet. eſt, panire autem, & mæri, & mænera, & immane, & multæ alia pro punire, muri, munera, immune dixiſſe ueteres, & docent grammatici ueteres, & ego admonui in comm. Lucr.* *l.* 28. Si gladiatoribus uulgo locus tributim] *ſic habet codex uetus, & hoc idem ueniſſe in mentem Hotomano uidemus. Congruit cum hoc loco alter ille* XXXVII. *circiter poſt uerſibus.* At ſpectacula tributim data, & ad prandium uulgo uocati. *aliquot poſt uerſibus, ubi uulgo legitur* promerendi, aut proferendi, *legendum*, promerendi, *aut* referendi.

P. 140. L. 14. Sed mercede:mercede conuince, &c.] *præclare hunc locum reſt. Hotom. l.* 21. Nec, ſi uirgo Veſtalis huius propinqua, &c.] *hic negationem, quæ eſt in uulgatis, ante, & illa; alieno loco poſita, ego in ſuum locum reſtitui, ibi,* non eſt remotus.

P. 141. L. 1. Summam auct.] *legendum puto:* tu ſummam, &c.]

P. 141. L. 14. Sin, etiam ſi noris, tamen, &c.] *Hunc locum ſane feliciter reſtitui, aliquantum adiutus à lib. uet. & paullo poſt, ubi uulgati habent,* cur autem petis, *ueteres,* cur ante pellis: *ego* cur ante appellas, *repoſui: quæ ſcript. ita plana & perſpicua eſt, ut ſe ipſa declaret. l.* 29. Clamo, atque teſtor] *ſic habet lib. Memm. non,* obteſtor. *idē paullo poſt.* nuſque eò L. Catilina: *ex quo feci,* non uſque eo: *quo modo ſine dubio legēdum eſt.*

P. 142. L. 20. Duo conſules] *ſic habet lib. uet. duo autem pro duos interdum dixerunt ueteres. Virg.* Si duo præterea taleis Idæa Terra uiros: *& item ſæpe M. Tull. ut alias admonuimus: l. 21.* Non mediocribus conſiliis, aut uſitatis uiis, &c.] *ſic habet codex Memm.* non uſitatis uitis, non lex improba, non pernicioſa, &c. *quemadmodum edendum curaui, niſi quod uiis, quod eſt in uulg. retinui. pro quo fortaſſe reponendum* uitiis. *Præterea ſuſpicabar inito, uerba illa* nolite arbitrari, *eſſe aliunde profecta. Sed uenit mihi poſtea in mentē, licere retinere, ita tamen ut ſeparatim legantur.*

P. 142: L. 4. Vox pernicioſa deſignati collegæ tui] *uocem* tribuni, *quæ eſt in uulg. poſt* deſignati, *ſuſtuleram fretus auctoritate uet. cod in quo nullum eſt eius ueſtigium, ſed mutata poſtea ſententia, eam retinui, ne quem nimis religioſum offenderem: teſtatus tamen non eſſe in libris ſcrip. Illud præterea admonendus eſt lector, in eodem libro ſcriptū eſſe* deſignauit, *non* deſignati. *Vnde ſuſpicor, eam uocem* deſignati *eſſe delendam, ut quæ nata ſit ex annotatione, cum aſcripſiſſet aliquis è regione huius loci,* deſignauit Clodium, *ſeu* deſignatur Clodius.

P. 143: L. 6. Illa peſtis imm. & import. Catilina] *ſic legendum uidetur potius, quàm, ut eſt in uulgatis,* Catilinæ. *Quin, ut libere dicam, quod ſentio, uox,* Catilina *fortaſſe aliena eſt, non Cic. & ex annot. nata. nam per immanem & importunam peſtem, Catilina deſcribitur ac ſignificatur. l. 11.* & priuatorũ diligentia opprimerentur] *lib. Memm. habet,* confirmentur: *planè mendoſe. quis negat? ſed uerendum eſt, ne* confirmentur, *à librario ſit poſitũ pro* cōprimētur: *de quo iudicet lector eruditus.*

P. 144. L. 26. Vnde cum honore deceſſeris] *ſic habet cod. Memm. neque dubium cuiquam eſſe debet, quin ita ſit legendum.*

P. 144. L. 6. Repente eo accedat] *libri uet. habent,* eò excidet. *de qua ſcript. indicet lector eruditus, ego interea malim legi accedet, quàm accedat.*

EIVSDEM PRO L. FLACCO, ORATIO XXIV.

MAGNA *pars emendatiorum huius orationis, accepta referenda eſt codicibus Vaticanis, & Gabrielis Faerni ingenio, & diligentiæ: cætera partim Memm. libris, partim noſtris, & aliorum quorumdam coniecturis.*

P. 145. L. 26. Omnem ſuam poteſtatem] *ſic habet cod. Memm. & ita legendum, non, de* bonis.

P. 146. L. 10. Timolites ille Nicenus] *ſic emendat Adrianus Turnebus coniect. ductus. l.* 14. Temperatiſs. legatum] *malim legi* temperantiſsimum.

P. 147. L. 13. Nihil dixit, quod eum læderet, cum cuperet] *Quidam in ſuis lib. man. ſcript. eſſe aiũt,* quem cuperet, *& hanc ſcript. probaui. Ego hanc uulgatam in lib. Memm. expreſſam reperi: & item Faernus in Vaticanis. neque uideo quamobrem non ſit omnibus modis retinenda.*

P. 148. L. 14. Quem ſpero his rebus] *libri omnes man. etiam ipſi Memmiani habent*, quem ſpero aliis

rebus. l.5. Cunctis gentibus enitebant] *ſic legendũ potius, quàm* eminebant. *l.*17 Et Zonarii conclama runt] *nonnulli lib. habent manuſcr.* & Coriarii concla marunt: *non probo. l.*27. Spe largitionis] *ſic emendaram multis iam ante annis, ſed multo magis nunc mea coniectura delector, cum eam uideo codicis Memmiani auctoritate confirmari. Nam in eis exemplis, quæ fuerunt à Faerno ad libros Vaticanos emendata, legitur, ut in alijs uulgatis*, ſpe legationis: *quod ſine dubio mendoſum eſt: miror'q;, hunc locum à Faerno non eſſe correctum. neque enim mihi perſuadere poſſum, in Vaticanis* legationis *ſcriptum fuiſſe.*

P. 149. L. 9. Iam mihi præter ſpem] *neque hunc locum Faernus emendauit: ſed eum emendate, & recte ſcriptum in cod. Memm. uidi. nam* ſpeciem, *quod eſt in uulgatis, corruptum eſt.*

P. 151: L. 19. Ab Aeno in Aſiam] *omnes libri manuſcr. etiam Memm. habent* ab Eno: *unde feci*, Aeno, *auct. Adr. Turnebo. Aenus enim Thraciæ urbs. legi Stephanum de urbibus.*

*l.*27. Qui cum in omnes Aſia ciuitates pro portio ne pecunias] *ſic hunc locum reſtituendum cenſeo, ſine dubio in uulgatis, & man. corruptum. eius autem ſententia ita emendata planiſſima & facillima eſt.*

P. 153: L. 4. Qui de tabulis publicis] *Erricus Stefanus ait, ſe in uno cod. manuſcr. legiſſe*, quia, qui de tabulis, &c. *l.* 5. Sed tamen iudicium fieri uidetur] *ſic legendum eſſe probant libri ueteres, & pluribus uerbis docet Faernus.* Iudicium fieri uidetur *(inquit) id eſt habet ſpeciem & ſimulacrum aliquod iudicij. paucis poſt uer-*

ſibus, ubi uulg. lib. habẽt, efferretur, *uet. hab.* ec ferretur: *itaque legendũ. l.* 21. Cuius mors te aliqua releuauit] *ſic legendum eſt, non, ut habent lib. uulg.* aliqua ex parte. *aliqua autem hoc loco, aduerbium eſt, ut docet* Faernus.

P. 154. L. 2. Totoq; Mithridatico crimine] *ſic habẽt omnes, quos uidi, cod. uet. & item ij, quibus eſt uſus* Faernus: *alij tamen reponunt,* teſtimonio. *l.* 26. Conficiendarum man. diligentiſsima] *huius loci emẽdatio debetur codici manuſcr. ex cœnobio diui* Dionyſij, & Adr. Turn.

P. 156. L. 4. Temno Appolonidem] *in hoc nomine* Apollonidem *mendum eſſe ſuſpicor,* & in Apollinidenſes *ſiue, ut ferè ſemper habent man. libri,* Apollinidienſes. *pro quo quidam legi uolunt* Apollonienſes, *et pro* Apollonide, Apollonia. *ego iuſſeram excudi* Apollonidem & Apollonidienſes: *quemadmodum habent libri omnes, cum præſertim* Plinius *Apollonidienſeis commemoret. ſed uel errarunt, uel neglexerunt meum imperium operæ.* Quare *ubique repone* Apollonidem & Apollonidienſes. *l.* 5. Pecuniam adoleſcentulo gr. fæn. fid. &c.] *hunc totum locum doctiſsime declarat doctiſsimus* Faernus. Occupare pecuniam *eſt collocare, inquit* Nonius: *id eſt fænori dari, ſeu ut appellatur, immobilem ab aliquo mãcipare, ſeu accipere ea lege ut, cum ille repetat, ei remancipet. unde hæc mancipatio fiduciana appellatur, quia promiſsio & fides reſtituendi interponitur. promiſsio autem illa nullis tabulis aut teſtimonijs erat confirmata: ſed tota res erat eius, qui accipiebat fidei credita, & commiſſa. ex quo fiducia dicebatur. hic autem fundus fiducianus fuerat loco hypothecæ ab adoleſcente* Lyſania Deciano *traditus ea lege, (ut* Decianus *dicebat) ut, ſi*

pecunia ab eo fænori Lyſaniæ data, ei ad diem non ſolueretur, fundus eſſet Deciani. Cum igitur conditio eueniſſet, hoc eſt pecunia Deciano non eſſet perſoluta, dicebat Decianus fiduciam eſſe commiſſam.

P. 156: L. 17. Exiluerunt principes] ſic Erricus Steph. ex antiq. cod. reponit, ubi uulgo legitur, ſiluerunt. l. 23. Ciuitatis pudentis] Quidã legi uolũt prudentis.

P. 157. L. 10. Auulſum eſt enim] ſic habet codex Memm. & ita legendum. l. 22. An, non idem, quod Pergami] ſic legit Siluius: & ita legendum uidetur.

P. 157: L. 15. Mithridatem, dominum] ſic repoſui, cum in cod. uet. reperiſſem ſcript. dominum. Faerni autem lectio demum non placet. Quorſum enim hoc demum? Nunc autem bellum eſt orationis incrementum: dominum, patrem, conſeruatorem. l. 27. Illum Dionyſium, Nyſium, Euium, Bromium] ſic eſt legendum, & ita ſcript. eſt in libris antiq. delẽda autẽ eſt uox Liberum. Non enim ueriſimile eſt, Græcos nominib. Ro. uſos eſſe, ſed Græcis potius. Ad hunc locũ illuſtrandũ pertinent Plutarchi uerba lib. 1. συμποσιακῶν, quẽ locum mihi Briſſonius iuriſc. indicauit: & tractat Muretus uariarum lect. lib. 1. c. 2. Μιθριδάτην δέ τόν πολεμήσαντα ῥωμαίοις, ἐν τοῖς ἀγῶσιν οὓς ἐπετέλει καὶ πολυφαγίας ἆθλα θεῖναι καὶ πολυποσιας φασὶ, νικῆσαι δέ αὐτὸν ἀμφότερα, καὶ ὅλως πιεῖν πλεῖστον τῶν καθ᾽ αὕτον ἀνθρώπων διὸ καὶ διόνυσον ἐπικληθῆναι. id eſt Mithridatem autem eum, qui cum Romanis bellum geßit, in his certaminibus, quæ inibat, & celebrabat. etiã edacitatis & bibacitatis præmia propoſuiſſe ferunt: in utraq; re autẽ palmã tuliſſe, et omnino plurimũ ſuæ ætatis hominũ bibiſſe. Quapropter et Diony.

ſium eſſe cognomento dictum. Affert aliam cauſam probabiliorem illius cognomenti idē Plutarchus: nempe quod cum bis fulmine tactus fuerit: integer & ſaluus, incolumisq; diſceſſerit. Sic Plutarchus: οἱ δὲ πολλοὶ αὐτὸν ἀπὸ τῶν κεραυνοβολιῶν, ὁμοιότητε τοῦ πάθοις προσηγόρευσαν; *id eſt uulgus autem à fulminum ictibus propter ſimilitudinem caſus, eum Dionyſium nominauit. Iam Nyſius dictus eſt Bacchus à monte Nyſa.*

P. 158. L. 10. Dignitati horum componant] *ſic habent aliquot libri man. in his Memm.* Componant *autem, id eſt comparent: tralatio à pari gladiatorum. opponunt ſcilicet, ſuppoſitum ab ijs eſt, qui illud* componant *non intelligerent. Virg. Tityro.* CC *ſic paruis componere magna ſolebam. l.* 12 De quorum uerbis poſſeſsione] *Omnes libri man. Rom. ut teſtatur Faernus, habent* poſſesſione, *& item Memmiani, & Pariſienſes: quod interpretatur idem Faernus,* tutela; *& recte. Horat. oda* XXVI *lib.* 3. CC ô quæ beatam diua, tenes, Cyprum. &c. *Id eſt, ut Græci dicunt,* ἀμφιβέβηκας, ἀμφιβαίνεις, ἔχεις. *l.* 28. An cunctis gentibus anteponendam dicam] *lib. uulg. habent,* iure dicam. *iure non eſt in lib. ſcript. Rom. neque in Memmianis, eamque Faernus ſuperuacaneam iudicat: cui aſſentimur. itaque delendum curauimus.*

P. 158. L. 12. Illam augeret gentem, ſed *uulg. lib. habent,* illam augeret gentem. *Faernus teſtatur uocem* gentem *in ſuis lib. antiquis non reperiri, neque nos in Memm. reperimus. non habent tamen,* illam augeret, ſed illam generaret: *quod, quid ſibi uelit, iudicet lector ingenioſus, & ſagax. ego interea,* illam gentem auge

ret, *excudendum curaui. l.* 19. An ueſtrum hoc uetus prouerbium] *Vox* uetus *habet à cod. Memm.*

P. 159. L. 5. Ob hoc crimen] *Quidam libri habent*, ad hoc crimen. *quod magis probo. l.* 27. Quæſitum „& prolatum] *ſic eſſe ſcrip. in ſuis lib. aliq. man. teſtatur Faernus. & nos item in Memm. reperimus. pro quo uulgati habent* probatum.

P. 159: L. 3. Pergami non multum. Auri ratio conſtat; &c.] *hunc locum emendata diſtinctione, & interpunctione, planum & illuſtrem reddidi paullo poſt, ubi lib. uulg. habent*, oratio auertitur, *lib Memm. habet* conuertitur. *non placet. l.* 19. Sed tamen in Pergameno] *ſic habent cod. Memm. quod probo. l.* 26. Præt. Ro. odio eſt] *ex cod. Memm. uocem* Ro. *addidi, quæ neceſſaria eſt: quamquam non* prætor Rom. *ſed* po Ro. *habet. Vnde conijcere poſſit aliquis legendum eſſe* popu lus Romanus. *L. eadem.* Græcorum libertate gaudes] *ſi ſequamur auctor. cod. cœnobij D. Dionyſij, legendum eſt* leuitate: *quam ſcript. probat Adr. Turnebus.*

P. 161. L. 4. Flaccum inimicitiis, & iracundia incitatum decreuiſſe dicis, &c.) *Hic locus inſanabilis erat ſine ope cod. man. ſic igitur emendaui, atque ita emẽdatum curaui edendum ueteris ſcripturæ ueſtigia ſecutus.* Flaccum inimicitiis, & iracundia decreuiſſe dicis: & uero adiungis cauſas, &c *Docti quidam affirmant ſe hoc modo ſcript. reperiſſe in lib. antiq.* Flaccus ui & iniuria decreuit, *motus paternis* odiis. uereque adiungis cauſas, &c. *in quo præter alia, offendit me illud* ui, & iniuria decreuit. *Nam primum quid eſt, ut decreuit? deinde quis ita loquitur* iniuria decreuit? *iniu-*

riam diceremus potius, atque ita M. Tull. *loq. in orat. pro* P. Q*uinctio.l.*28. Apollonienſes] *lege* Apollonidienſes, *ut habent lib. man. quãquam iudicet lector.*

P. 160. L. 27. Mihi crede ludebant] *legendum fortaſſe eſt*, illudebant.

P. 161. L. 12. Cur autem Prætor te] *ſic reſtituit Ant. Auguſt. Hiſp. & recte. prætor autem, nempe hic* Flaccus *filius, olim trib. mil. poſtea prætor factus. ita refellentur leuia argumenta quorundam, qui hanc lectionẽ oppugnauerunt: & fruſtra: miror'q; hoc illis in mentem ueniſſe, cum aperte dicat poſtea* Cic. nunc accuſamur ab iis, qui *nobis in* conſilio fuerunt *l.*23. Quas eaſdem mulieribus, &c.] *Locus deſperatus ſine aux. lib. antiq. quidam ſic emendare conantur,* quas eædem mulieres, à me datas apud Pataranos requiſiuerunt. *l.*29. Ad hæc, prædia] Q*uidam legi uolunt*, at hæc prædia. *proxime antẽ* incenſa, *pro* in cenſu, *repoſui: atque ita legendum.* incenſa *porrò, ideſt non cenſa. paullo ante lege* Apollonidienſes, *& paullo poſt ab* Apollonidienſibus *& uerſu* 1. *pag. proxima*, Apollonidæ, *ſeu*, Apollonidiæ.

P. 161. L. 16. Habiturum eſſe familiam, &c.] Q*uæ ſequuntur, ſumta ſunt ex antiquo codice, cum eſſent ad eius oram ab aliquo aliena manu è regione huius lacunæ ſcripta. quæ quamuis dub. mihi eſſet, utrum ſint* Cic. *nec'ne, probaui tamen, & appingenda curaui, ut hic locus ſaltem ſententiam aliquam probabilem, et minus interruptam contineret.*

P. 162. L. 1. Sed defendam Decianum.) *Coniectura* P. *Fabri Toloſani conſiliarij Regij approbata, ſic repoſui, cũ in lib. omnibus legatur,* ſcilicet defendam, &c.

l. 7. Quòd amabat facetè locum) *ſic reſtitui, cùm omnes lib. uulg. habeant*, facile. *l.* 19. Nunc facis ſuſpicionem) *fortaſſe legendum* iacis ſuſpicionem.

P. 162. L. 23. Si hæreditatem in prouincia creuerit) *Cum uiderem ab omnibus lib. man. & Memm. & Rom. teſte Faerno, abeſſe negationem ante uerbū* reliquerit, (*uulgati enim libri habent* non reliquerit) *ego ex* reliquerit, *feci* creuerit. *quæ coniectura placet Aurato, placet Turnebo, placet Briſſonio, placet ipſi Memmio: cui non? quid ſit autem* cernere hæreditatem, *docet Varro lib. VI. de lingua Lat.* creui ualet conſtitui. Itaque heres, cum conſtituit ſe heredem eſſe, dicitur cernere, &, cum id fecit, creuiſſe.

P. 163. L. 19. Quam confecerat) *Faernus, & Erricus Stephanus teſtantur ſcript. eſſe* traiecerat *in omnibus lib. man. quibus uſi ſunt. ego item in noſtris uidi* contraiecerat. *unde mihi orta ſuſp. eſt*, confecerat *fuiſſe primo deprauatum, & ex eo factum*, coniecerat: *deinde lectorem aliquem adſcripſiſſe ad oram lib.* tra, *pro* con: *deinde libr. dubitantem alium ſcripſiſſe* contraiecerat, *aliū* traiecerat, *ſi quis tamen* traiecerat, *probabit, non repugnabo. Eſt enim probabilis ſcript. & eam probat Faernus, hunc autem dicta eſt* traiectitia pecunia. *licet etiam dicere*, traiecerat, *eſſe ueram ſcript. ſed aliud ſignificare quā quod putauit Faernus.*

P. 164. L. 7. Scripſit oratu tuo) *ſic habent cod. cū Memm. tum alij, ſine ulla litura, aut uarietate. l.* 18 Diſputo, & expoſtulo) *ſic reſtitui ex auct. cod. Memm. cum in uulg. legeretur*, diſputo, poſtremo, *planè, mendoſe, præter impreſſ. Man. ubi legitur*, diſputo, poſtulo.

P. 164. L. 12. Nos pœnas, ſi ita placet, ſufferamus) *mendoſe in libr. uulg. leg.* ſi ita diis placet. *nos, uocem* diis, *quæ abeſt à lib. man. ſuſtulimus. infra autem uer.* 22 *ubi libr. uulg. habent*, ſi modo liber, *ego libros eoſdem man. ſecutus*, ſit modo liber, *repoſui.*

P. 165. L. 15. Quanta Reip. cauſa lætitia pop. Ro. quanta gratulatio.) *nihil muto; uidetur enim mihi hæc lectio probabilis & ferenda. Verumtamen ſcript. uetus non eſt negligenda, quæ talis eſt*, quanta Reip. cauſa lætitia po. Ro. quanta gratulatione conſeruatus eſt? *quam ſic paullum immutarem:* quanta Reip. lætitia, quanta po. Ro. gratulatione conſeruatus eſt?

EIVSDEM IN ORAT. PRO P. SYLLA.

P. 167: L. 30. De mea auctorit. deripuiſſet) *ſic eſt legendum, & ita habet cod. unus* Memm. *man.* deripere *autem idem ualet, quod illud, quod ſupra poſuit, detrahere.*

P. 167: L. 31. Quorum ego opera) *cod. man. habet*, quorum ego ope. *l.* 27. Intelligis afuiſſe) *ſic edendum curaui, à cod. man. admonitus, in quo eſt*, affuiſſe, afuiſſe *autem dicebant ueteres, non* abfuiſſe, *ut ſæpe iam diximus.*

P. 168. L. 31. Quæ Lepido, & Tullo coſs.) *lib. man. habet, &* Volcatio Coſs. *ego tamen nihil muto, exiſtimans hoc* Volcatio *natum eſſe ex aliqua annotatione. nam horum conſulum cognomina duntaxat ponuntur.*

Quòd

Quòd ſi prænomina quoque & nomina ponantur, erũt M. Eæmilius, Lepidus, & L. Volcatius Tullus, qui conſules fuerunt anno ab urbe condita IↃ.CXXCVII.

P. 169: L. 15. Qui Antonio afuerim] ſic reperi ſcript. in lib. duob. man. neque uero dub. eſt, quin ita ſit legendum. afuerim autem, id eſt abfuerim.

P. 170: L. 28. Cum uerum dicas, iuratis probare.) ſic hunc locum reſtitui coniect. ductus. ſententia autem eſt aperta: hoc tibi (inquit) reſpondeo, quod ad teſtimonia attinet, non eſſe hoc regnare, cum uerum dicas, iuratis probare, id eſt non eſſe hoc regnare eum, qui uerum dicat, iudicibus iuratis perſuadere, & probare: regnaret is, qui cum falſa diceret, fidem faceret tamen, aut ſibi, falſa dicendo, fidem haberet, iudices cogeret.

P. 171. L. 19. Nemo Curiari) liber antiq. habet nemo Curio.

P. 172. L. 8. Longe abeſt ab eo regni, &c.) ſic hunc locum reſtitui coniect. ductus, partim mutata diſtinctione, partim hoc addito, ab eo: quod ſcilicet, à libr. fuerat omiſſum propter ſimilitudinem uocis ſequentis. Quod ſi quis legi malit, Longe abeſt is à regni ſuſpicione, æque probabo.

P. 172: L. 21. Quod tamen trib. plebis facit is, qui.) ſic habent lib. man. quos ſecutus ſum.

P. 173. L. 8. Quam ego non defugiam auctoritatem) ſic habent lib. uulg. man autẽ, quàm ego defugiam. concinnior uero eſt antiqua, cum ſit eadem ſententia. ſignificat enim ſe non auctorem eſſe earum rerum, quæ in conſulatu ipſius geſtæ ſunt. defugere enim auctoritatem, eſt negare, ſe auctorem fuiſſe. Nos Galli dicimus, deſauo

uer. l. 19. *Comprehenſis atque confoßis*] *Quidam legi uolunt*, atque confeſsis.

P. 173: L. 3. *Atque in Pratura*] *Aſſenſus ſum Errico Stephano, qui hæc uerba loco ſuo mota indicauit, eáq; in ſuum locum reſtituit. Præterea uerba aliquot à libr. errante bis ſcriptæ ſuſtuli.* l. 23. *Quis negat? at uide.*] *inter hoc*, Quis negat? *&* hoc at uide, *duas uoces interiectas, & ex annotatione natas, atque in contextum orationis temere coniectas, ego olim coniectura ductus ſuſtuleram, ac deleueram: quas Erric. Stephanus in uetere cod. non reperiſſe poſtea cognoui.*

P. 174. L. 24. *In indicijs, & quæſtionibus*] *Erric. Stephanus exiſtimat legendum* in iudiciis, & quæſtionibus, *cum lib. uulg. habeant*, in indiciis: *quod item mihi iampridem uenerat in mentem.*

P. 174: L. 10. *Ait me aliter ac dictum eſt*] *fortaſſe legendum*, ait me aliter, atque indicatum eſt: *ut infra* 18 *poſt uerſibus*: aliter indicata hæc eſſe diceret. *nihil tamen mutare auſus ſum: & in hoc* dictum eſt, *ſub intelligo*, ab indicibus: *omnino* indicatum eſt, *magis placet.* l. 17. *Ad unam ſalutem Reip. contuliſtis*] *Quidã ſine auctoritate ullius lib. uet. legi uolunt*, compuliſtis. *quod probo. uerumtamen nihil muto.*

P. 175. L. 6. *Aut ſcribendis putet*] *A quibuſdam lib. antiq. abeſt* aut ſcrib. *in eiſq; ita legitur*, uere referendis fidem putet, aut ingenium defuiſſe. *l.* 12. *Diuiſi in omneis prouincias*] *placet miſi Memmij coniectura arbitrantis legendum*, dimiſi in omneis prouincias.

P. 176. L. 13. *Nec defendere quem uelis*] *ſic repoſui libris omnibus inuitis, in quib. leg. mendoſè*, ac de-

ſendere, quem uelis. l. 17. *At uero cum honos*] *ſic eſt in cod. mand. Memm. & ita ſine dub. legendum.*

P. 176. L. 9. Officij iudicem poſui te] *ſic emendaui coniectura ductus; poſui autem: ideſt, ſtatui. l. 26. At emta eſt familia*] *ſic repoſui, reclam. lib. omn quos quidem uiderim. obijciebant enim aduerſarij P. Syllæ, emtam eſſe gladiatorum familiã per ſimulationũ numerum, quæ L. Sylla Fauſtus populo daturus eſſet. Sic infra paullo poſt.* Nec opinante fauſto, cum is neque ſciret, neque uellet, familia eſt comparata. *ſed quid eam confirmare opus eſt, cum Erricus Stephanus ſe ita ſcript. reperiſſe in codice man. aſſeueret? l. 28. Iniquorum inuidiæ, ſed & æquorum, &c.*] *lib. man. Memm. habet,* iniquorum inuidia eſſet, &c.] *planè mendoſè. Cur igitur hanc ſcript. antiq. propono? ut uideat lector, in hac ipſa antiqua deprauata eſſe rectæ, & ueræ lect. ueſtigia. nam* in inuidia eſſet, *ſi litteras ſpectes, & ſyllab. mutatis, unum de uerbo* eſſet *detrahas, reperies* inuidiæ ſet. *Iam uero uet. librar. ſcripſiſſe* ſet *per, t, non ut nos* ſed, *per, d. conſtat inter omneis. ex his autem ſcript. uet. ueſtigijs, uidetur ita leg.* iniquorum inuidiæ, ſed æquorum, &c.

P. 177. L. 5. At præfuit familiæ] *dele hic nomen Cornelius, quod eſt in lib. uulg. & ſubintellige,* P. Sylla. *Nam, quamuis Syllæ, Cornelij ſint, nomen Cornelij tamẽ, quod huc ab aliq. indocto illatum eſt., & ſuperuac. ſent. obſcurat. l. 17. Magnæ pecuniæ ratione*] *Cum in lib. man. Memm. reperiſſem ſcript.* magna pecuniæ ratione, *ego leui immut. facta,* magnæ pecuniæ ratione *edendum curaui. l. 27. Si in Hiſpaniã turbatũ eſſet*] *ſic hab. lib. uet. præclare, ſi conferas cũ lect. uulg.* ſi in Hiſpania tur-

batur eſſet.. *Cod. autem Memm.huius loci reſtit. accepta referenda eſt.*

P. 178. *Vt, quem in ſecundis rebus, &c.*] *Dij ma lef. ſemidoctis iſtis, qui, quæ non intelligunt, inquinant, & ſincera uaſa,ut aiunt, incruſtant: quod cum ſæpe, & multis locis factitarunt,tum hoc loco.Nam hæc uerba,*ueri ſimile non eſt, *ex eorum officina nata ſunt. ſic enim cur rit oratio, & ſententia.* An in tantis reb. tam nouis,&c.dimittendum à ſe arbitraretur? ut, quem in ſec.reb. quem in otio ſecum ſemper habuiſſet,hunc in adiu.& in eo tum. quem ipſe comp. abs ſe dimitteret? *l.25. Iam uero quod ſubijcit,&c.*] *lib.man. hab.* quòd obiicit. *ego tamen nihil muto.*

P. 178: L. 13. *Qui ita de ambit. & de ſuffr.*]*lib. hab.*qui ita de ambul. *quod,quid ſibi uelit,neſcio.*

P. 179.L.14.*Primum Cæcil.qui fratris calam.&c.*] *duo fere uerſ. fuerant à ſcript.libr. omiſsi: quos ego partim coniect.ductus, partim ab antiq. lib. adiutus repræſentaui. errans ſcilicet libr. in nomin.* Cæcilius,& Cæcilium, *à Cæcilius ad Cæcilium tranſilierat: & ita uerſum unum integr. omiſerat, quem reſt. l. 5. Sed pœnam amb. auferebat*] *ſic hab.lib,man.Memm. & item is,quo eſt uſus Err. Steph.l.28. Multa è rep.egit) ſic emend. Err.Steph. plane ing. & erud.*

P. 180. L. 12. *Cuius aures unquam hoc reſpuerũt conatum eſſe,hominem, &c.*] *ſic eſt leg.neque quicquam eſt mutandum. & falluntur qui* contaminatum *legi uolunt. ſententia autem aperta eſt: cuius aures unquam reſpuerunt hoc eſſe conatum Catilinam? id eſt coniuraſſe? quippe hominem, &c.*

P. 181. L. 19. *Non cadit, non (inquam) cadit*] *ſic repoſui fidem* Err. Steph. *ſec. qui ſe ita ſcript. reperiſſe teſt.*

P. 181: L. 10. *Diutius hoc imperium ſtare potuiſ ſe*] *lib.man.non hab. uoc.* imperium : *&* pro hoc *hab.* hæc, *ut fortaſſe ita ſit leg.* diutius hæc ſtare potuiſſe. *hæc autem,* δεικτικῶς *templa deorum, ædificia publica et priuata : id eſt urbem ipſam.*

P. 182. L. 10. *Obſtruite perfugio.*] *ſic eſt leg.* obſtruite perfugio : *id eſt quaſi murum ſtruite aduerſus perfug. improborum: ne ſe uita anteacta defendere queant. contra munitæ arcem bonorum, ut ad uictam anteact. uiri boni accuſari, & falſis crim.in iud.uocati tamquam in arcem firmam, ac mun.confugiant.l.29. Sin illa res de pecunijs repetundis prima*] *Hoc totum* de pecuniis rep. *abeſt à cod.man.*

P. 182: L. 29. *Quod ſatis eſſet ad teſt.mem.omn.*] *hunc locum partim coniec. ductus, partim ope uet.cod. ni xus ſane felic. emend. Nam cum in eis reperiſſem,* atteſtantem:mem omn. *ubi uulg.habet.* atteſtante mem. omn. *ego* ad teſtan.mem.omnium, *repoſui. quæ lectio recta eſt, idque tum alijs uiris docliſſ.iudic.tum* Adr. Turnebo *uehementer approb.*

P. 183: L. 8. *De re P. Syllæ rem illam*] *hic locus per ſe non uidetur mendo uacare. auget ſuſp. uet. cod.in quo ſcrip.eſt,* de reatu P. Syllæ. *quid. doct. arbitratur leg.eſſe de coniur. P. Syllæ. quod ego probarem, ſi tam longe non abeſſet à ſcript. antiq. Ego putabam,* & re *in uulg. lib.* & reatu *in antiq. eſſe delend. ut ad uentitium : atque ita ſimpliciter leg. de P. Sylla. Verumtamen mouet me*

uet. cod. ſcript. quam cum attentius conſideraui, adducor, ut putem leg. de coniur. P. Syllæ. *idem autem ualet* coniuratus, *quod* coniuratio: *quemad comperendinatus idẽ, quod comperendinatio: contemtus pro cõtentio: et ſimilia.*

P. 184. L. 8. *Labem tanti ſceleris*] *ſic & hunc locũ reſtitui, fidem* Err. *Steph. ſec. qui ſe ita ſcript. in uet. cod. confirmat: eidemque credidi dicenti in eod. lib. ſcrip. eſſe* diſciplinarum & ſcholæ. *l.* 26. *Expletum eſſe huius miſerijs par erat*] *diuinam plane* Err. *Steph. in hoc loco reſt. coniect. ſec. ſum.*

P. 184. L. 15. *Reperit nouum mærorem*] *ſic eſt in lib. man. non, ut in uulg.* repetit. *& infra ubi uulgat hab.* delect. ad ſpem acerbitatis, *idem ille habet,* dilecti ad ſpem, &c.

EIVSDEM IN ORAT. PRO ARCHIA POETA.

P. 186. L. 6. *Etſi ſexag. dieb. apud prat.*] *leg. fortaſſe eſt:* ſexag. poſt diebus. *l.* 11. *Heraclea ne eſſe eum aſcr.*] *cod. Memm. habet* Heracliæ ne: *quod eo notaui, ut memoria repetat lector, quod ſupra admonui in ſcholijs Agrar. dipthongum Græcam ει, uerti ſolere à Latinis, uel in e longum, uel in i longum. Itaque ab hoc loco quattuor ferè poſt uerſibus, ubi uulg. lib. habent,* qui hunc aſcriptum Heraclienſem dicunt, *ego,* qui hunc aſcriptum Heracliæ eſſe dicunt, *repoſui. l.* 28. *Qui tot annis ante ciuitatem datam*] *lib. man. hab.* qui tot annos ciuitate data, &c. *paullo ante autem, leg.* an domicilium in Ita-

lia, *quemadmodum ego edend. curaui; cuius loci hæc ſententia eſt . dices'ne* Archiam *domicilium in* Italiá *non habuiſſe, cum multis annis ante ciuit. datam ſedem omniũ rerum ac fortunarum ſuarum* Romæ *collocarit?* Nam *ſi* Romæ *domiciliũ ſuarum rerũ collocauit: ergo in* Italia, *&c.*

P. 187: L. 14. Vt *à nullius umquam me tempore*] *ſic hab. cod. man. id quod obſeruauit* P. Vict.

P. 188. L. 16. Excellenti *animo ac uirtute fuiſſe, & ſine doct.*) *malim ſic legi;* excell. animo ac uirt. fuiſſe ſine doctrina, naturæ ipſ.li p. diuino, & per ſe ipſos, &c.] *l.* 22. Ratio *quadam, conformatio'q; doctrinæ*) *lib. man. hab.* confirmatioq́; : *ego tamen nihil mut. cenſeo.*

P. 188: L. 5. Adoleſcentiam *alunt*] *id. lib. hab.* adoleſcentiam agunt. *l.* 14. Conſtitutus *è marmore*) *ſecſum lib. uulg.* Nam *man. quibuſcum etiam exem. ab* Iuntis *impreſſa conſentiunt, mendoſi ſunt, mea quidem ſententia : in quibus leg.* eſſe conſtitutus, & marmoratis laudibus, &c.) *quidam hoc totum* è marmore *ſeu &* marmoratis, *delendum cenſent, tanquam alienum & aduentitium. l.* 29. *quo manum noſtrarum tela*) *uocem* minus, *quæ antecedebat uocabulum* manuum, *fretus cod. uet. auct. ſuſt. ac deleui.*

P. 191. L. 4. Non *cum uita tempore dimentiendũ*) *ſic repoſui ſcript. uet. ueſti. ſec. pro eo, quod eſt in uulg. lib.* dimittendam. *l.* 13. Sum. *ing. expreſſam*) *leg. uid.* à ſum. ingeniis expreſſam. *l.* 16. Hæc *uero*) *nempe memoria. l.* 20. Quem *amicorum uideris comprobari tum dignit.*) *ſic eſt leg. & ita ſcript. eſt in lib. man.* Nam *uox* ſtudiis , *quæ interiecta fuerat inter* amicorum, *&* uideris, *in eis non reperitur: & certum eſt,*

eam ab aliq. indoc. eodemq; confidente eſſe interpoſitam: ſignifi. autem, M. T*ull. pudorem* A*rchiæ ab amicis, & dignitate præſtantiſſ. uiris, & uenuſtis ac politis comprobari.*

P. 191. L. 2. Q*uique eſt eo numero*] V*id. leg.* quique eotum numero eſt, *ſi rationem ſpectes. uerumtamen nihil mut. cenſeo.*

IN ORAT. POST REDITVM, AD QVIRITES.

P. 192. L. 15. E*ius deuotionis me eſſe conuictum*] *id eſt eo uoto me eſſe damnatum. ſic* V*irg. loquitur in* D*aphnin.* damnabis tu quoque uotis. *l.* 20. S*ecundus uitæ ſine ulla offenſ. curſus*] *ſic hab. cod. uet. non ut uulg.* ſecundo uitæ ſine ulla off. curſu.

P. 192: L. 6. R*eliquæ meæ fortunæ*] *leg. fort. eſt* reliquiæ mearum fortunarū. *l.* 8. *quàm tunc incolumis afferebant.*] *lib. nonnulli man. hab.* quam tunc incolumitates afferebant. alii incomitate affer. *unde ſuſp. leg. uel,* quam tunc incolumi totæ affer. *ut reliquæ fortunæ: id eſt reliquiæ fortunarum opponantur totis & integris fortunis: uel,* quam tunc incolumitas afferebat, *ſeu* incolumitas ipſa afferebat. N*am* incolumitates *numero multitudinis, non admodum placet.* I*ncolumitas autem eſt ea, quam* G*ræci* ἐπιτιμίαν *appellant, quæ ſignificat exiſtim. integram: ſaluas & incolumeis, & integras fortunas.*

P. 193. L. 7. N*iſi ueſtra uoluntas fuiſſet*] *leg.*

fort. eſt, affuiſſet: *ſeu, ut quid. uolunt*, fauiſſet. *ego tamen nihil muto.l.* 12. *Tantum hoc tempore uniuerſim cuncto po. Ro.] in hoc loco reſtit. ſec. ſum religioſiß. lib. man. niſi quod in eis eſt* uniuerſum, *ex quo feci* uniuerſim. *quòd, ſi quis malet leui* uniuersè, *non repugnabo, ſed longius abierit ab ſcrip. antiq. Vulg. autem* uniuerſo cuncta po. Ro. *ferri non poteſt. Ne diſsimulandum quidem eſt ab uno cod. man. abeſſe* cuncta, *ſiue* cuncto. *Iā quod* uniuerſum *reieci*, *&* *in* uniuerſim *commutaui hanc rationem ſec. ſum. Latine enim non poſſe dici puto,* tantum tibi debeo uniuerſum, *nihilo magis, quā* tantum tibi debeo priuatum: *ſed dici oportere, debeo tibi tantum* uniuerſim, *ſeu* uniuerſe. & debeo tibi tantum ſingillatim, priuatim, &c. *l.* 20. *L. Metellus Diadematus] ſic hab. lib. Memm. & ſic leg. faſtis, hiſtoricis, marmoribus antiq. comprob. adde Plinium lib.* 7. *cap.* 44. *l.* 25. *aut Metellorum liberi] lib. uet. habet. aliquot* Metellarum: *& ita leg. uid. ut intelligamus, non ſolum Metellos, eorumq; liberos, qui ſunt ipſi quoque Metelli, ſed etiam Metellarum filios, qui iam, non ſunt Metelli, ſed familiæ paternæ nomen ferunt, pro Q. Metelli reditu Quiritibus ſupplicaſſe.*

P. 193: L. 3. *Sed in diſſenſu ciuium] cod. man. habet,* in diſceſſu ciuium. *paullo poſt, ubi eſt,* me autem nudum, *id. lib. non habet,* autem. *l.* 15. *pro abſente unius ſquallorem) id. lib. non habet,* eodem me, *quæ ſunt in lib. uulg. l.* 15. *Vnius hic, qui mihi domi poſſet eſſe) hic locus partim ex oratione hab. ſenatu poſt red. quæ deinceps ſeq. ubi ſimilis ferè locus eſt: partim ex coniect. emend. eſt. l.* 21. *Aut magnam partem tectis) ſic*

leg. eſt, approb. lib. man. quod *genus loq. non intellig. ſemidocti neſcio qui paßim deprauarunt.* magnam partem *autem, id eſt mag. ex parte.*

P. 194. L. 9. *Nullus in eorum red.) ijdem lib. hab.* nullius in eorum, &c. *l. 26. Prouinciarum fœdere irretiti) lib. man. hab.* irritati. *non probo. l. 30. parens, deus, ſalus noſtræ uitæ) leg. fort. eſt parens, deus ſalutis noſtræ, uitæ, fortunæ, memoriæ, &c.*

P. 195. L. 20. *Virtute, auct. præd.) ſic reſtitui reclam. lib. omnib. uerumtamen leui immut. facta. nam ex* præſidio, præditi *feci. & paullo poſt, ubi ceteri lib. hab.* quibus *potuit uerb. ampliß. ego* uerb. quàm potuit, ampliſs. *repoſui. l. 31. Productus ad uos ab eodem) Lentulo: quamquam lib. habet. unus man.* ab eadem.

P. 196. *l. 15. Sceler. hominum furor.) nihil uid. hac lect. ſincerius, nihil rectius. Verumtamen lib. man. hab.* ſceleratus hominum furor. *l. 30. Parua nauicula trauectus in Afr.) ſic reſt. cum in cod. man. reperiſſem ſcript. partim* prouectus *partim* prauectus.

P. 197. L. 14 *Non ſolum dum anima ſpirabo mea) ſic leg & ita ferè ſcript. eſt in lib. Memm. mendoſi autem ſunt uulgati, in quib. leg. partim* anima ſuperabo mea, *partim* anima ſuperero mea; *ne quid porrò diſsimilem, libri illi uet. hab.* anima expirabo mea. *l. 28. Cunctis ſuffr. indicauit) ego tamen* indicauit *non damno. Nam declarare quippiam ſuffrag. dicimus, librorum uet. ſcrip. eſt uaria.*

IN ORAT. POST REDITVM, IN SENATV.

P. 198. L. 10. *Referente* L. Ninnio) *ita leg. eſt, et ita ſcript. eſt in cod. antiq. ubi uulg. hab* L. Mummio; *ne que hoc loco tantum, ſed multis alijs, ut cognoſcemus. paul lo poſt ubi lib. uulg. hab.* ſub alieno ſcelere deleuit; *man. hab. partim* deluit, *partim*, delituit. *de quo iud. le ctor. ego interea, nihil muto.* delituit *tamen non impro bo. l.* 31. *Reſp. (ſine conſulibus eſſet) lib. man. hab.* reſp. ſine rep. ſine conſul. eſſet: *quæ ſcript. non eſt fort. reijcienda.*

P. 198: L. 6. *Lucem in rep.* kal. *Ian. diſpicere) paullum immutata antiq. ſcript. ex* deſpicere *feci* diſpicere. *uulg. autem,* reſpicere, *reieci. l.* 29. *Non ſolum tactum ac uiolatum) uox* ſolum *abeſt à lib. antiq.*

P. 199: L. 21. *Sed fuerunt duo conſules, quorum) uocem,* conſules, *ut non ſolum ſuperuac. uerum etiam ſententiæ & huic loco repugn. tollendam cenſeo. negat enim paullo poſt, Gabinium, & Piſ. fuiſſe conſ.* duo *(inquit)* non conſ. ſed mercat. prou. &c. *& iterum* quo non conſ. ſed latr. &c. *ſupra autem ubi uulg. hab. conſ. fuiſſet* unicus, *repoſui* inimicus, *ueteres ſec.*

P. 200. L. 4. Ad *Lenonis impuriß.) uet. cod. hab.* impudiciſs.

P. 200: L. 2. *Non ſcientia rei militaris, non cognoſc. hominum ſtudium, non liberalitas) hunc locum partim à ueteribus lib. adiutus, partim coniect. ductus in integ. reſtitui. non eſt autem quod quenquam hoc* cognoſcend. hominum *offendat. Nam hoc idem obijcit Piſoni oratione*

in Piſonem. Quid eſt aliud furere, niſi non cogn. homines? non cogn. leges? *ubi porro eſt ſtellula, puto deeſſe*, non dicendi facultas. *l.* 7. *Cum hoc homine, an cum Aethiope, &c.) in lib. uulg. leg.* cum ſtipite Aethiope, *plane inepte. neque uero uox* ſtipite *reperitur in man. Aethiopem autem appellat, quia niger eius cutis color erat. l.* 14. *Et bellua imm. cum Graec.) ſic repoſui, cum in cod. antiq. ſcrip. reperiſſem.* bellus imm. *& paullo ante, ubi uulg. hab. neglectum, manuſcr. partim* negorium, *partim* negotium, *ego uecordem, repon. putaui, quamuis nonnulli malint*, ignauum.

P. 201. L. 1. *Nam equidem cognoram, propter) hunc locum antea obſc.* atque imped. *ſic emend. coniect. ductus: cuius ſententia nunc planiſ. eſt. Quòd autem ne gat, ſuſtuli ante uerbum* cognoram. *id feci & ſententia poſtulante, & inſtitutio eorum, qui ex antiq. ſcrip. ueſtig. odore ſuſpicionis ad ueram ducuntur. nam animad. eſt, in lib. uet. ſæpe poſitum eſſe* non, *pro* con. *ſeu* cum, *& contra* con *pro* non: *quod in Lucr. demonſtraui: ſæpe enim* non *eſſe poſitum cum ſequeretur* con, *errante ſcilicet libr. propter ſimilit. ſyllab.*

P. 201: L. 5. *Nondum palam fact. erat concidiſſe remp.) lib. man. habet.* occidiſſe remp *quod magis probo. l.* 16. *Et diligentia ſubleuati.) ſic habet codex Memm. ſine ulla litura, aut uar.*

P. 202. L. 13. *Quid M. Ciſpius?) ſec. ſum edit. Man. mea ſententia, hoc loco emendatam, quanquam quidam ſubſtituunt*, M. Olbius, *ſec. ſcript. uet. ueſtigia, quæ eſt* Molpius.

P. 203. L. 17. *Et fratrem ab inferis ſocium) hoc,*

ab inferis, *mihi ſuſp. eſt, putoq; fuiſſe interpret. illius*, ab Acheronte, *quod ſeq. deinde in contex. orationis eſſe coniectum. paullo ante autem pro* haberet in conſilio, *politi quidem uiri*, adhiberet *in conſil. legi uolunt. l.24.* CCCCX *Senat. eſſetis.) lib. man.hab.* CCCCX. *& ſeptē eſſetis.*

P.203: L. 7. *Quid, quòd ut ad illam diem ad res ſuas cum rediſſent) ſic hunc locum reſtituit* P. *Man.ex loco ſimill. qui eſt in ore pro* P. *Sextio, non longe ab extremo: qui ſic leg. in lib. uulg.atque* ut iidem ad res redeunees,&c. *ubi tamen quidam docti legi uolunt*, ad ſuos redeuntes. *Omnino uterque locus uid. mend.*

P.204. L.6. *In qua nemo erat emtus intercæſſorum) quidam legi uolunt*, interceſſor: *quibus aſſentior: quanquam non multum intereſt utro modo legatur. Notat autem* Sex. *Attilium* Serranum, *&* Q. *Numerium, qui interceſſerant ſenatus conſ. quo* M.Tull. *reuocabatur.*

P.205. L.16. Ex *hac urbe afut.) cum reperiſſem ſcrip. in lib. man.* ex hac urbe afuerunt, *facile conieci*, afuerunt *peruerſe à libr. pro* afuturam *eſſe ſcrip. Nam infra quidem paucis poſt uerſibus, ubi uulg. hab.* abfuerunt, *ijdem lib. uet. hab.* afuerunt, *litteris omnibus integr. atque expreſſis.*

IN ORATIONE PRO DOMO SVA.

P.206: L. 5. *Religioſiß.religiones ſapienteis &c.) ſic reſtitui conieċt.ductus. nam recepta lectio non erat ſe-*

renda, & erat perſpic. eſſe deprau. Eſt autē anthiteſis concinna. clariſs. ciues remp. bene ger. religioſiſs. ciues relig. ſap. interp. remp. conſeru.

P. 207. L. 15. *Quoniam te ad pop. contul.*] *ſic leg. uel lib. omn. inuitus.* Dicebat Clod. M. Tull. *quòd ſe ad* Pomp. *applicuiſſet. eiusq; opibus niteretur, inferiorem quàm ſe, futurum apud eoſdem pontif. qui ſcilicet moleſte hoc ferrent,* Cic. *ad opes* Pompeij *non confugiſſe, eiq; extra ordin. totius rei frumētariæ poteſtatē ſua ſent. detuliſſe.* l. 30. *Seruor. delectu) ſic hab. lib. man. & ita ſine dub. leg.*

P. 208. L. 27. *Sin in cauſa fuit annona) lib. man. non hab. præpoſit.* in. *& paullo ante doctiſſ. quidā uiri,* capere debuit, *leg. contendunt. ubi & uulg. lib. & man. hab.* potuit. *infra autem paullo poſt, ubi uulg. hab.* ſtimulator, *man.* inſtimulator.

P. 209. L. 3. *Non eſt ſatis: facta lap.) ſic hab. lib. man. & ita leg. Quod autem ad uulg. lect. quæ habet,* ſaxis facta, &c. *attinet, ne quis forte eam amplectetur, planè inepta eſt. nulla enim lapidatio ſine ſaxis. l. 13. cauſam arrepturum) quid. leg. putant* anſam arrepturum.

P. 209. L. 30. *Meæ ualet ud. ratio non habebatur*] *ſic repoſui, non quòd ita leg. eſſe magni. confidam, ſed quod me non longè à uera lect. abeſſe putem. proponam igitur ſcript. uulg. primum: ea eſt eiuſmodi,* aliquid in ea re gerenda non habebatur. *deinde antiquam, quæ talis eſt,* aliquid in ea re generatio non habebatur. *reperitur etiam hæc,* neque ratio non habebatur. *quidā conijciunt eſſe reponendum* meæ perſonæ ratio non habebatur. *ſunt & qui hoc modo,* anni ratio non habe-

batur quidam, mei ratio,&c.

P. 210. L. 18. *Non ſolum rem max. eripui e peſte ſummi peric.*] *ſec. ſum uulg. magis, quàm antiquam ſcript. hæc enim ita corrupta eſt, ut nulla ex ea elici ſenten tia poßit. ſic enim hab. lib. uet.* rem max. potuiſſe ſummi periculi non ſolum ea me, ſed etiam, &c. *Omnino hoc in loco ſubeſt aliquod ulcus. per rem max. autem rem frument. & annonam ſignif. puto, ut infra ead. oratione.* Nos quòd nominatim rei max. pæne iam deſperatæ ſummum uirum ad extr. reip. tempora delectum præfecimus, à te reprehendemur?

P. 110: L. 19. *Qui negas eſſe uerum.*) *ſic hab. cod. Memm. & recte.* uerum *autem, ideſt iuſtum, par, æquū. ſic in orat. pro Sylla.* Negat uerum eſſe allici beneu. cibo. *id. lib. 2. ad Atticum.* Quid uerius, quam in iudicium uenire, qui ob rem iudic. pec. acceperat? *Horat. ſec. ep. ad Mæcen. lib. 1.* Metiri ſe quenque ſuo modulo, ac pede uerum eſt.

P. 211. L. 1. *Quod cognom. tantum*] *ſic reſtitui coniect. certiß. ductus. nam Cæſar, Pulcher cognomina ſunt non nomina. natū err. eſt ex ſimilit. uocum, cum libr. ſcripſiſſet* cum nominibus *pro* cognom. *quo facto poſtea alius ſuſtulit,* quod: *quamquam appellatione cognomen quoque & ſignificatur, & intellig.*

P. 211: L. 8. *Proferre potuiſſes*) *ſic eſt leg. non, ut in lib. uulg.* perficere. *l.* 17. *Helluoni ſpurcißimo*) *cod. uet. hab.* heluoni purgatiſs. *unde conijcio leg.* impuratiſs.

P. 212. L. 28. *Satis audaciter*] *non uideo quamobr. hanc uoc. quid. Simij Cic. tamquam barbaram, fugiant, cum eam uet. gramm. tum à bonis omnibus Latinis*

ſcrip. tum à Cic. uſurp. eſſe teſtentur, quod & in ſcholijs orat. Roſcianæ, & alibi admonuimus.

P. 112: L. 11. *Recenti generq; ipſius.] ſic reſt. Io. Paſſerat.* & recte. *l.* 7. *Me ijſdem inflare uerbis] ſic eſt leg. & ita eſt in cod. Memm. cuius lect. rat. afferrem, niſi ſe ipſa declar. ac probaret. l.* 28. *Idemq; cum dix.] quid. legi uolunt,* idemque cum dixit.

P. 213. L. 30. *Hoc dico, te eſſe patricium) ſic eſt leg. & ita leg. in lib. man. Conſtat autem, patritio non licuiſſe per leges trib. pl. fieri.*

P. 213: L. 10. *Cum adoptarere, eſſe debuit) ſic eſſe leg. uincit ratio, & ipſa ueritas. Clod. enim nunc alloq. At Clod. adoptatus eſt, nempe ut fieret plebeius, & ita tribunatum gerere poſſet. hanc meam coniect. adiuuat cod. man. in quo ſic ſcript.* adoptare. *re ſcilicet poſtremum à lib. omiſſ. eſt. Iam uero Fonteius erat is, qui adoptabat. l.* 28. *Vel filij tibi loco per ætatem) ſic eſt leg. ord. uerb. qui perturbatus erat, reſtituto. atque hanc meam emend. adiuuat uet. cod. in quo ita ſcript. eſt:* uel illi tibi loco per ætatem, &c.

P. 214. L. 6. *Venire imb. adoleſc.) hunc ipſ. locum eſſe arbitr. quem teſtem producit Soſipater Cariſius lir.* 1. *ubi docet* imberbos *dici non* imberbeis, *his uerbis*: ſic & Cic. imberbum protulit, non imberbem. *Quare hoc loco leg. eſſet* imberbnm: *quod mihi uidetur l.* 12. *Cur ergo adoptatur?) cod. man. hab.* cur ergo adoptabat?

P. 214: L. 18. *Quod contra auſpicia) mend. hab. lib. uulg.* quæ contra, &c. *emendate man.* quòd contra: *quos ſec. ſumus, ex ijſdem aliq. uerba, quæ deerant, quaſi*

ſepulta,

ſepulta, in lucem reuocaui. ijdem hab. paullo poſt, illigatus teneretur. *ubi uulg.* alligatus.

P. 215. L. 5. *Decreuit ſenatus] ijd. lib. hab.* iudic. ſen. *l.* 20. *Tam iure, quam lege] ſic reſt. coniect. ductus. alij ſic:* tam lege, iureque.

P. 215. L. 17. *Ne niſi prodicta die] lib. uet. hab.* prædicta die. *uerumtamen nihil muto. l.* 18. *Vter ante magiſtratus citet] ſic rep. lib. omn. inu. in quib. leg.* accuſet, *ratione, & uer. approbata. qua ratione? qua ueritate? ipſe Cic. infra paucis poſt uerſ.* neque adeſſe iuſſus, neque citatus, &c. *idem ſeptem circiter poſt pag.* qui reus non fui, qui nunquam ſum à trib. pl. citatus. *l.* 23. *Si qua res illam diem leg.] fort. eſt* illam diem.

P. 216. L. 27. *Alios, qui leges ſcrib.] ſic hab. lib. uet. non, ut uulg.* & alios eſſe, qui, &c. *præt. paullo poſt, ubi uulg. hab.* ſcriptoribus iiſdem, *unico* I. *& ita ſæpen. ſcript. reperi in uet. cod. quod ſemel dixiſſe ſatis ſit, ne toties idem ſit iterandum. hac autem de re* Tull. *ſcripſit in orat. perfect.*

P. 216. L. 5. *Per med. forum ſcortum populare uol. non putaui mihi hanc uoc.* ſcortum, *in uet. lib. à me repertam, quòd nulla ſint in uulg. eius ueſt. icirco eſſe repudiand. eſt enim acrimoniæ, & contum. plena: & in Clodium impudicum & infamem belliſsime conuenit. ijdem lib. uet. ubi alij,* ſceleriſque ſocius, *habent* ſceleriſque ſocios. *l.* 27. *Bonus ille uir M. Scaurus] quid. lib. uet. hab.* in bonis ille uir. *locus ſuſpec.*

P. 217. L. 23. *De iſta lege conſ. eſſet] ſic leg. eſſe in dicant ſcript. uet. ueſtig. & paullo ante,* cum inde deceſsiſſet, *ubi lib. uulg. hab,* cum Roma deceſsiſſet.

paullo poſt,ubi uulg.hab. de exſulibus Biſantiis, *In antiquis ſcrip. eſt,* Biſantiuis. *nihil muto tamen* βυζάντιος *enim dic. à Græcis, qui Byzantij nat. eſt.*

P. 217: L. 20. *Tibi ſpar. cent.*] *ſic eſt ſcript. in lib. man. neque uero dub. eſt, quin ita leg. ſit.* ſparati *autem ſunt ſparis armati.* ſparus *porrò teli genus. Cic. pro Mil.* Sparorum, pilorumque, multitudo: *Sall. coniur. Catil.* Sed ex omni copia circiter quarta pars erat militaribus armis inſtructa: ceteri ut quemque caſus armauerat, ſparos, lanceas, alii præacutas ſudeis portabant. *Virg. lib.* XI. *Aeneid.* Agreſteiſque manus armat ſparus. *l.* 25. *Meam domum ref. uiris bonis per ant. ſuos complerent.*] *locus ſuſp. putabam leg.* compilarent. *& uocem* uiris *delend. uerumtamen iudicet lector.*

P. 218: L. 11. *Horr. quodd. & nef.*) *lib. man. hab.* hoſtificum: *unde ſuſp. leg.* hoſticum. *l.* 27. *Inteſtinumq; ſuſc.*] *quid. legi uolunt*, internecinumque. *l.* 30. *Aliq. bellum ſemper uid.*) *deeſt, niſi fallor,* ἀνταπόδοσις, *quæ reſp. ſuperiori parti ſimilit. quæ* ἀνταπόδοσις: *talem quand. ſententiam complect.* ſic uos ueſtrum in me immane & crudele odium in meam domum profudiſtis.

P. 219. L. 3. *Senatum conſ. ad meam ſal. non ſolum auct. uerumetiam precib. uocabat*] *cum ita ſcript. reperiſſem in cod. man.* ſenatus conſ. uocabant: *uideremq; hic aliquid deeſſe, nihil me temere fact. exiſtimaui, ſi hunc locum ex ipſo Cic. ſuppleuiſſem. itaque feci, ſuppleui autem ex princ. orat. de Haruſp. reſp. ubi hæc leguntur:* cumque ad conſulare off. ipſ. inſ. ill. imp. ad meam

ſalutem non ſolum auct. ſed etiam prec. ueſt. uoc. *Quod ſi quis malit libros uulg. ſequi licebit item probabilem ſententiam expr. paucis additis ex loco, huic ſimill. qui eſt nouem circiter poſt paginis hac eadem oratione, ibi,* qui pro me patres conſcriptos deprecari, & populo ſupplices eſſe, edictis atque imperio uetarent. *ex illo igitur loco ſic hunc licebit legere:* Senatum Conſ. pro me deprecari edictis, atque imperio uetabant.

P. 219. L. 2. *Altera ad alt. conſ. &c.] hunc locum ſiue culpa ſiue err. libr. lacer. & mutil. redintegraui ex orat. hab. in ſen. poſt red. ubi hæc poſ. ſunt.* uno eodemque tempore domus mea diripiebatur, ardebat: bona ad uic. conſ. de palatio: de Tuſcul. ad item uicinũ alterum conſ. deferebant. *l.* 17. *Iam erumpeb. nacta tam audaceis duces] hunc loc. ſic reſt. Mur. ex lib. uet. cũ ita leg. in uulg.* iam erumpeb. in actum, *planè mẽdoſè*.

P. 219: L. 6. *Quod ag. non erat, niſi, ut, qui mihi dux omnibus in reb. fue. id. ſocius, &c.] Err. Steph. fid. ſec. qui hunc loc. ita ſcrip. eſſe in uet. cod. teſtatur, ſic edẽd. curaui. Ego autem, antequam hanc emend. uidiſſem, hunc eundem loc. ſic purgare conabar:* Cato mihi in conſ. ca piẽd. rebusq; gerẽ. fuerat prox. quid ageres? nõ erat ut, *qui modus* omniũ moribus fuerat, idẽ tibi eſſet ad iutor iniuriæ. *nõ erat ut: id eſt nõ poterat fieri, ut. l. 9. Sic M. Cato inuiſus] fort. leg. eſt* inuitus. *nã hoc* inuiſus, *niſi addatur,* perditis *hominib. aut aliquid ſimile, nõ placet.*

P. 221. L. 7. *Summ. eſt pop. Rom. populique & gent. omn. ac reg. ſenatus] emendata interpunctione, hũc locũ antea perturb. & imped. facilemq; reddidi. l. 11. Si non fuiſſem reſtit.] uox* reſtit. *abeſt à lib. man.*

P. 221: L. 30. *Poteſt deſinere ciuis eſſe cum, &c.*] *hunc loc. abſit uerbo inuidia, ualde* εὐστόχως *emendaui, à ſententia ipſa ad hanc coniect. quaſi manu ductus. induct. autem fuit libr. in fraud. à ſimilitud. uocum* potes dicere, poteſt deſinere. *deinde ex* ciuis eſſe, *factum poſtea eſt,* ſcilicet. *ita totus locus miſerabilẽ in mod. deprau. nobis per manus traditus eſt. referenda autem ſunt hæc ad illa ſuperiora,* Poteſt igitur damnati pœnam ſuſtinere indemnatus? &c.

P. 222. L. 5. *Hoc totum*] ut in fili. *alien. eſſe puto, non* Cic. *l.* 26. *An uero Volaterranis*] *cum in lib. uulg. ſæpe me offendiſſet hic loc. qui in eis ita leg.* hanc uero *leui immut. facta, pro* hanc, an, *repoſui. quo facto totum loc. facil. ac planum reddidi.*

P. 222: L. 21. *Municip. Anagn. ornatiſs.*] *uox* ornatiſs. *abeſt à cod. antiq. & uero ſi non ſit,* uiris, *aut* hominibus, ornatiſs. *non uid. eſſe è conſuet.* Cic. *poſita. admonendus aut lector eſt, ubicunque lib. uulg. hab.* Sedulius, *antiquos habere* Fidulius.

P. 223. L. 9. *Etiam quib. damn. interd. eſt*] *placet mihi* Petr. Fabri *Toloſani coniectura arbitr. hic eſſe leg.* quibus damnatis *deleta una ſyllaba ſuperuac.* dam. *l.* 10. *Quære hoc ex Clodio*] *leg. puto,* ex ſexto: *ſeu* è Sexto Clodio. *l.* 21. *Ne in ipſa quid. rogat. perſcripta eſt?*] *lib. uet. habent,* præſcr. eſt?

P. 223: L. 29. *Miner. Iou. ſororem*] *ſic reſt. coniect. ductus. Sed* Io. Paſſerat. *legit.* qui Mineruam, Iouis ſororem meam, *&c. & ita impreſſit* Man. in Miner. Iou. *autem ſubintelligunt* filiam. *Hic operæ mend. addiderunt diſtinctionis notam poſt* Mineruam.

P. 225. L. 12. *Rem'q; publ. conc. unius diſceſſu*] *lib. man. hab.* remp. conced. *ubi uulg.* condere: *ex quo feci* concid. *ſignif. autem* Cic. *remp. ſuo diſceſſu concid. ſin autem omnes interijſſent, funditus occaſuram fuiſſe.*

P. 226. L. 13. *Quare remp. (dirumpatur licet) uoces duas* remp. *ita ſcript. ut ſcribi ſolent, omiſſas à libr. propter ſimil. uoc. ſuperioris, reſtitui: quo facto totum hunc loc. cuius antea ſententia erat perobſc. planum reddidi. Tum uerſus duos, qui deinceps ſequuntur, in lib. uulg. fœde deprauatos, & aliquot uocibus ſpoliatos, ac deformatos in integr. reſtitui.*

P. 226. L. 1. *In ea urbe, in qua tropæa & de me*) *plane, & ſine ulla uariet. ita ſcrip. eſt uox* tropæa *in cod. man. nequis forte prauæ conſuet. defenſor pertinax, dicat me ſine libr. antiq. auct. uſitatam ſcrib. rationem immutaſſe, quod tamen in hac urbe, ut ex in alijs, ueritate fretus, facere non ueritus eſſem. l. 6. Et ab eod. ædem exſtr.*] *uoc.* ædem, *quæ fuerat omiſſa à libr. decepto ſimil. uocis, quæ antec. reſtitui, certa coniect. ductus.*

P. 227. L. 25. *Quam tu eodem ore*] *pudenter & uerecunde hunc loc. emend. nam ex* quum, *quod erat in uulg. & antiq. ego feci* quam. *quemad. impreſs.* Man. *ad relig. autem referendum eſt.*

P. 227. L. 21. *Quod eſt præſentis infamiæ*] *leui im mut. facta, etiam hunc loc. reſt.* ex inſaniæ *facto* infamiæ, *quemad. paullo poſt primo uerſu pag. prox. ex* una iuſta, *quod eſt in omnibus lib. feci* uniuerſa.

P. 228. L. 17. *Vt te ipſa tanquam in captiuis ſed. collocaret*) *ita ſcript. eſt in lib. man. eam'q; ſcript. rectam*

eſſe arbitror: uulg. autem, ut à te ipſa tanquam in capt. collocaretur, *uitioſam. quamquam hoc argum. defendi poteſt, quod paullo poſt dicis interrogando, hanc libert. à Clodio domi ſuæ collocatam. ſed nihil id ualet aduerſus hanc uet. ſcript. nam eo conſilio libertatis ſignum in domo Cic. Clod. collocauit, ut ea ipſum Clod. in domo Cic. Clod. collocaret, id eſt ut ipſe Clod. domum Cic. poßideret, cuius cupiditate inflamm. erat, ut ſupra à Cic. dictum eſt. Sed non diſsim. quibuſdam placere legi* in captiuis ædibus: *nonnullis autem* in captiuis ſedibus.

P. 230. L. 14. *Non denique adoleſc. quenq. cum hab.*] *leg. iud.* non deniq. adoleſc. ſcientem quenq. *uel ſic,* adoleſc. peritum quenq.

P. 230: L. 11. *Vbi enim poſtis eſt, ubi templi ad itus, & ualuæ*] *leg. iud.* ubi enim poſtis eſt, ibi templi adi tus eſt, & ualuæ.

P. 231. L. 31. *An conſecr. null. hab. relig.*] *cum animaduertiß. à uet. cod. abeſſe uoc.* ius, *quæ eſt in uulg. ante uerbũ* habet, *& in illis iiſdem ueter. poſt uerbũ* habet, *eſſe lacunulã, ſtatim conieci deſiderari nomẽ* religionẽ.

P. 231: L. 2. *Quid priſca uerba uoluerunt?*] *leg. fort. eſt* ualuerunt? *aut add.* ſibi: *ut ſit,* ſibi uoluerunt?

P. 232. L. 29. *Imperia ſcribebantur noua*] *ſic habent uulg. cod.* imperia aſcrib. noua, iuuentusque ſe iuuenum: *quæ ſcript. ſine dubio corruptæ ſunt. quis enim non uidet primum,* quæ ſe iuuenum *eſſe ſcript. à libr. oſcitante pro Q.* Seio uenenum? *deinde ex iuuenũ fact. eſſe* iuuentus: *atque utrunque ab alio libr. dubit. perſcriptum? poſtremo* aſcribebantur *pro* ſcribebantur *poſitum, propter,* a, *ultimam uocal. nominis* imperia?

P. 233. l. 15. *Ex ueſtris manib. ac ſaucib. eripui*] *lib. man. hab.* ex ueſtris manib. ac facib. *uulg.* manib. ac faucib. *uulg. ſcript. probabilior eſt, & meo quid. iud. uera & recta: quanquam antiq. non damno.* l. 27. *Verb. grauiſs. perterr.*] *lib. man. hab.* proteruiſs.

P. 233: L. 3. *Vt in uiui, & iam ſpir.*) *leg. fort. eſt,* ut in uiui etiam tum ſpir.

P. 234. L. 4. *Quantaque dilig. ſen.*) *uerb.* ſuſtul. *abeſt à duob. lib. man. unde ſuſp. poßit aliquis, hoc uerb. eſſe alien. non Cic. cum uerum eſſet à libr. omiß. falſum ab eo, qui deeſſe iud. ſuppoſitum. omnino hoc,* ſuſtulerit *parum quadrare ad hunc loc. iud. putauerimq;* perſecutus ſit, *potius, aut ſimile à M. Tull. eſſe poſ. nam quod infra non longe uerbo illo utitur, ibi,* eam aram tollendã, *&c. primum hic eſt* eam rem ſuſtulerit, *illic* aram toll. *deinde hic* ſuſtulerit, *illic* tollendam cenſuit. *res ipſa loq. quid interſit; paullo infra hunc loc. ubi operæ ediderunt.* in templo in aurato, *repone* in augurato. l. 18. *Ad equ. notam, ad dol. bon.*) *hic loc. mihi ualde ſuſp. eſt: neque nos quicquam hic lib. uet. adiuuant, immo ſuſpicion. augent: ita enim ſcript. in duob. eſt,* ab equ. nota doloris bon. &c. *in aliјs, quomodo in uulg. ego putab. legi poſſe,* ad eius ignominiam, ad dol. &c.

P. 235. L. 10. *Ante oculos exterm. ſui*) *lib. man. hab.* ante oculos extinctoris ſui. *l.* 18. *ſolis ueſtris ceruicib. ſuſt.*) *ſic eſt leg. uel, inuit. lib. omnibus.* ſoli *enim oppon.* illi, cum uiris fortibus multis. ſolis *autẽ* ceruicib. *quo modo leg. in omnibus lib. ineptum atque abſur. eſt.*

P. 235: L. 3. *Quorum ſi iſte ſuis*) *uid. leg.* quorum etſi iſte ſuis, &c. *hic operæ omiſerunt partic.* ſi *ante pronomen* iſte.

EIVSDEM IN ORATIONEM DE HARVSPICVM RESPONSIS IN CLODIVM.

P. 236: L. 28. *Poteſt grauioribus à me uerb. &c.*] *negatio*, haud, *quæ eſt in lib. uulg. ante uerb.* poteſt, *abeſt à man eam ſcilic. addiderant ſemidoct. ſeu indoc. potius homines, non intelligentes, hæc legi interrogando, non enunciando, idq́; longe eſſe acrius, grauius, amatius.*

P. 237. L. 5. *Irac. longius progr.*] *ſic emendau. decem abhinc annis in meo cod. coniect. ductus: quam comprobauit poſtea lib. opt. man. Memm. mendoſi autem uulg. & qui hab.* propè digreſſum, *& qui* propè progreſſum. *l. 9. Qui me, qui remp.*] *lib. man. habent,* qui me, qui rem, cum def. *uocem* meam *non habent, quæ eſt in uulg. unde ſuſp. ſum leg.* qui remp. *quam meam coniect. confirmant ea, quæ ſequuntur.*

P. 238. L. 3. *Non modo uincire, uerum etiam uincere*] *ſic hab. lib. man. longe melius, quàm uulg.* uincere, uerum etiam uincire. *Man. habet*, non modo uinci, *uerum* etiam uinciri oport. *l.* 15. *Diem dix. ut fec.*] *hic loc. mihi ſuſp. eſt. mihi tamen diſsimilit. in lib. uet. reperi. præterea paullo poſt, ubi lib. omnes hab.* ſic moderetur, *quidam legi uolunt*, ſic mediretur. *l.* 29. *duc. confix. ſen. conſ. lib. man. hab.* Senati Conſultis. *neque uero dub. eſt, quin ita loc. ſint uet.*

P. 238: L. 26. *Multo max. ex parte*] *abſunt à cod. uet.* hæc ex parte: *unde ſuſp. leg.* multo max. part. *quo modo ſæpe loqui ſolent boni ſcript.*

P. 239. L. 3. *Stilo impuro Sex. Clod. conſc.*] *nihil muto, quanquam lib. quib. man. hab.* ſtilo illo impuro Sex. Clodii ore tincto conſcripſiſſet.

P. 240. L. 6. *Relig. expiatio*] *in lib. omnibus leg.* relig. explan. *Man. & alij docti quid. legi uolunt,* relig. expiatio. *quib. aſſenſus ſum. nam ex ijs, quæ ſequuntur, perſpic. eſt leg. expiatio. quid enim aliud eſt* expiare religionem, *quam* religione liberare? *At ſequitur paullo poſt,* domum meam iudicio pontificum religione liberatam uideri: *id eſt religionem in domo mea expiatam.*

P. 240. L. 19. *A' indic. muniend.*] *ſic reſtitueram in meo cod. annis ante multis: idem'q; poſtea uenit in mentem* P. *Fabio Toloſano conſiliario regio, uiro doctiſſ. l.* 21. *In uilla publ.*] *quid. legi uolunt,* in uia publ.

P. 252. L. 10. *Epulæq; lud. public.*) *uox* publicorum *abeſt a' libr. man. aliquot.*

P. 252. L. 5. *An ſi ludius conſiſtit,*) *qui ſint ludij, diſce ex Nonio, & ex Dionyſio Halicarn. l.* 7. *Aut ſymbolo aberrauit*) *Vbi uulg. hab.* aut ſymbolo aberrauit. *quam ſcript. cur reijcæremus, nulla cauſa uiſa eſt. l.* 12. *Dies illi feſti pæne funeſti*) *lib. man. hab.* dies illi profecti, pæne funeſti. *quod probo. quanquam nonnulli ſic legi uel.* dies illi feſti pro feſtis pæne funeſti. *alij* dies illi feſti propè funeſti. *l.* 23. *Megaleſijs fieri*) *uoc.* megaleſiis *delend. cenſeo. nam hi ludi ſunt* ipſa megaleſia.

P. 244. L. 10. *Vt in priſt. relig. ſeru.*) *leg. putans quid.* ut priſtinam relig. ſeru. *l.* 7. *Telluri poſtulatio deberi dic.*) *ſec. ſum lib. uulg. quibuſcum conſ. nonnulli man. Alij quid. hab.* poſtulo. *quod uir quid. doctus pro*

bat: atque per poſtulonem uictimam ſignificari ad deos placandos comparatam, ſeu ſupplicem potius aliquem exiſtimat. & ita leg. cenſet apud Varr. lib. 4. de ling. Lat. ibi, eſſe reſponſum, Deum Manium poſtulonem poſtulare. ubi uulgò leg. poſtulionem. ſed Adr. Turn. melius, ni fallor, Deum Manium poſti, leonem poſtulare. l. 20. At qua mente?) quam amiſeras? præclare hic loc. reſtit. eſt cod. uet. ducibus atque auct. cum leg. in uulg. qua inuaſeras.

P. 244: L. 6. Qui omnes audaceis) ſic leg. eſt potius, quàm ut habent uulg. lib. iudices. quanquam quidam reponunt iudicatos. quod magis probo & ita fort. leg. in orat. pro Muræna. pag CCCXLV. uer. 10. Vallatū audacib. atque Sicarijs: ubi uulg. hab. iudicibus pro illo igitur ſuſpicari poßit aliquis leg. iudicatis. ideſt damnatis.

P. 245. L. 27. Te iud. dim.) nōnulli hab. emiſerunt.

P. 245: L. 6. Homines propè confit. propter, &c.) has duas uoc. propè confit. hoc ipſo loco in cod. man. planè ſcrip. quæ in omnibus uulg. quos quidem uiderem, deſiderantur, reponendas curaui. uidentur autem, ſi abſint, multum de orationis concinnitate detrahere. Nam, ut paullo ante dixit, turpiſs. nocentisſimumque laudarent: ſic nunc congruenter & cōuenienter, propè confitentē pr. pec. iud. liberarunt. credibile autē eſt, librarium has uoc. omiſiſſe dū deerrat à uoc. prope ad uoc. propter.

P. 246. L. 8. Ne per opt. diſc.) uerb. monent fact. ex moneri, quod fuerat à libr. iteratum, delend. curaui. eſt enim ſuperuac. & inane. l. 4. auxilijsq; diminutis efficiatur, quare) ſic eſſe leg. res ipſa clamat, ratio, & ueritas peruincunt, max. cum libri uet. habeant, diminutis.

hoc eod. uerſu hunc loc. quare ad unius imperium res redeat, &c. *ex ipſo Cic. reſtitui, qui antea erat fœdè corruptus. ſic autē ipſe Cic. infra tertia abhinc pag.* etiam'ne in unius imperium res recidat, monemur. *l. 6.* Exercitus'q; *pulſus ad diminuti. &c. ſic leg. & hanc lect. confirmant antiq. ſcrip. ueſtig.*

P. 246: L. 5. *In domeſt. eſt german. ſtupris) non poteſt mihi perſuaderi, hunc loc. eſſe emend. nam quid hoc ſibi uult* germanitatis ſtupris? *ſcio quid mihi dicturus ſit aliquis. Cum Clodia ſorore Clod. rem habuiſſe ſignificat. audio. Ita'ne uero? his uerbis hanc ſententiam exprimi oportuit? quis unquam hoc modo locutus eſt? dixiſſet potius* in domeſticis eſt cum germana ſtupris, &c. *Conſiderent igit. hunc loc. qui ſe Ciceronian. dici uolunt, & uideant num potius ita legi debeat.* in domeſticis, germaniſque *ſtupris eſt uolutatus. l. 7. Piratarum contumelias per peſſ.) id eſt,* ὕβρεις *: id eſt libid. flagitioſas, & contumeliæ plenas; ſunt enim libid. quæd. minus turpes, & humana, &, ut ita dicam, tolerabiles.*

P. 247. L. 3. *A' ſua frum.) errant qui pronomē* ſua *delend cēſent. fuerat enim hic Saturninus quæſtor Oſtienſis: & rei frum. præfuerat. M. Tull. pro Sex.* Nec mihi res erat cum Saturnino, qui quòd à te quæſtore Oſtienſi per ignominiā ad principē & Senatus & ciuitatis M. Scaurū rem frument. tranſlatā ſciebat, dolorem ſuum magna content. animi perſequeb. *l. 11.* A' *mulier. ſoleis) leg. fort. ſtolis. l. 20. Concors etiam tum Senatus principi, &c.) lib. man. habent,* Senatus, ſenatus principi. *quam ſcript. ſi quis probabit, intelligemus, Pomp. dici* principem Senatus. *ſin reijciet,*

principi *coniungetur cum uoce* dicenti: *ut ſit, ſententiam* principi dicenti; *id eſt primo dicenti. licebit etiam legere principi per ſe. linea eadem*, ſententiam principi dicenti *excuſſerat.) ſic reſtitui lib. omnibus hoc quid. loco reclam: ſed alibi meam coniect. comprobant. ſic enim Philipp.2.* Itaque excuſsis tuis uocib. & ad ſe, & ad prædes tuos, milites miſit. *idem ibid.* excuſſæ ſunt tuæ ille uoces, &c. *ubi tamen lib. uulg. habebant, ex cluſis, et excluſa.*

P.247. L.15. *Vt ſe modo his, modo uendat illis) errans libr. in uoce* modo *bis poſita, ſemel duntaxat ſcripſerat, eademq; opera pronomen* his *omiſerat, quod totum ex unu cod. man. reſtitui. l.27. Furent. ac uiol. imp.) lib. duo man. habent,* ac uolaticos imp. *l.* 28. *Atque ex hac à me nonnullorum alien.) hunc loc coniect. ductus, ſententiam ipſ. ſubſec. ueſtig ſcripturæ & uet. & uulg. perſecutus, ſanequàm feliciter reſtitui. l.31. Niſi primo ſe dedidiſſet ijs) quid. legi uolunt*, ſe uendidiſſet iis.

P.248. L.3. *In quo fallebat multos) uox* multos *abeſt ab aliq. lib. man. l.* 11. *Reuiuiſcere mem. ac deſid.) libri aliq. uet. hab.* reuiueſc. *unde conijcere poſſit aliquis leg.* reuireſcere *nonnumquam enim in hoc peccabant libr. &* reuiuiſcere *pro* reuireſcere *ponebant: ut Philipp.7. princ.* qui ſenatum dolent *ad* auctorit. priſtinæ ſpem reuireſcere: *ubi uulg. lib. minus emend. & uulg. hab.* reuiuiſcere. *uerumtamen ego hic nihil mutare auſus ſum. l.31. Omnes altit. mont. obiec. ſemper) Cũ animad. in lib. man. non eſſe uoc.* tela, *atque ita legi,* omnes altit. omnium obiecta tela ſemper, &c. *facile conieci* tela *eſſe aduent. & item* omnium, *aut certe corrupt.*

obiectas *autem eſſe ſcrib. ut cohæreat cum* altitudines. *de uoce* omnium *ampl. delib. cenſebam. ſed mihi in mentem uenit totidem eſſe litteras in* omnium *quot in montium, t, addito. quòd ſi o, & in tranſponas, erit* montium. *ita & erit ſententia huic loco conſentanea, & loq. genus elegans & ornatum,* qui omneis anguſtias, omnes altit. montium obiectas ſemper ui & uirtute perfregit.

P. 250: L. 3. *Etiam, ne unius imperium, &c.*] *A libris uet. abeſt* etiam: *uerum uidetur retinendum propter uerbum* monemur, *quod ſequitur. quòd ſi hoc etiam, delebimus, delendum fortaſſe erit & uerbum* monemur. *l.* 29. *In roſtris nec cogit.*] *in lib. uet. non eſt* nec. *unde ſuſpic. aliquando ſum leg.* . in roſtris contionanti. *Omnino, ſi quis attentius conſideret, uidetur ridic. dictu, uenire cuiquam aliquid in mentem nec cogitanti, niſi quis dicat ea dici alicui in mentem uenire nec cogitanti, quæ cuiuſpiam animo obijciuntur, ex tempore, & aliud agenti.*

P. 251. L. 8. *Suffr. diſtricta, libri aliquot uet. hab.* ſuffr. diſcr. *l.* 19. *Non quin hanc perſonam, &c.*] *ſic hab. lib. uulg.* non, *inquam,* niſi hanc, &c. *uet. autem, id eſt quod non. l.* 21. *Sed tamen facile tac. cet. retic. ſuſp. eſt mihi hic locus. nihil tamen uarietatis in lib. man. reperi. l.* 31. *Vt deus aliq. delapſ. de cælo*] *uulg. lib. hab.* aliquis elapſus. *man.* aliqui delapſus. *itaque quòd* delapſus *excud. curaui, in eo man. ſec. ſum: quòd* aliquis, *impreſſos. Si quis tamen uſquequaque uet. hic ſequi uolet, non repugnabo.* aliqui *enim* pro aliquis *dicebant uet.*

P. 251: L. 11. *Procurationes, & obſecrationes*]

libent. repoſuiſſ. coniec. ductus, libriſq; omnibus recl. uel precationes, uel poſtulationes. quis enim non uidet uel ſententiam huius loci, uel ex iis, quæ ſtatim ſequuntur, procurationes, quod eſt in uulg. & man. eſſe deprauatū, et ab errante atque oſcitante libr. pro precationes ſcriptum? Nam ſi quis dicat ſignificari procurationes oſtentorum, cur non addidit hanc ipſam uoc. oſtentorum, ut ſupra? hunc igit. loc. conſid. lector, ſtatuatq; utrum addendum ſit oſtentorum, an leg. precationes. ſeu poſtulationes. nam procurat. ſolitarium mihi non probatur.

EIVSDEM IN ORATIONEM PRO PLANCIO.

P. 252. L. 8. Huic accuſ. eſſe faut.) Omnes lib. man. quos quid. uiderim, habent, eſſe fautores. ſed, ut dicam quid ſentio, mihi placet magis uulg. lectio: fauturos: primum, quia ſupra ubi eſt ead. uox, fautores: poſuit uerb. uiderem, quod ſignificat quiddā præſens.: hic autē, ubi eſt fauturos, iunxit ei uerb. audirē. ꝙ hoc loco uidetur aliquid futurū ſignificare. Deinde non eſt uériſimile, M. Tull. eādē uoc. præſertim tam inſignem, tam breui interuallo, bis poſuiſſe. hæc me prepulerunt, ut lect. uulg. retinerem.

P. 253. L. 18. Quid? tu'ne æquum dignitatis iudicem putas, &c. Omnes lib. man. hab. tu inanem: uulg. tu non inanem: utraque ſcript. mendoſa: ſed antiq. propius abeſt à recta. omnino leg. tu'ne æquum, &c. Sic enim diſputab. Laterenſis, ubicumque duo eundem magiſtratum petunt, qui ſuperior eſt altero dignitate, is magiſtratum obtin. neceſſe eſt, ſi populus æquus eſt dignitatis iudex. quòd ſi non obtineat, largitione ſuperiorem fuiſſe competitorem dicendum eſt. at populus ſemper eſt equus di-

gnit. Iudex: & ego, qui dignit. Laterenſi *ſuperior ſum, nihilominus à* Laterenſi *in campo ſuperatus ſum.* Lar*git. igit. me ſuperauit* Laterenſis. M. Tull. Laterenſis *argumentationem ſic infirmat, negando, populum ſemper æquum eſſe dignitatis iudicem.* Tunc (*inquit*) æquum dignitatis iudicem populum ſemper eſſe putas? *pro inde quaſi dicat, non ſemper eſt.* Præterea *non ita loquuntur* Latini, iudex eſt inanis, *ſed* iudex eſt iniquus: *neq;* iudex non inanis, *ſed* iudex æquus. *Iam quod ſupra, ſic edend. curaui.* Mihi autem non id eſt in hac re moleſtiſsimum, &c. *in eo cod. antiq.* Memm. & Clerica. *nũ ſec. ſum, qui plane ſic hab.*

P. 254. L. 6. *Cõſid. (ſæp.) lib. man. hab.* delib ſæpius. *ijdẽ decẽ et octo poſt uerſ.* uenio iam ad ipſius, &c. *Iã nõ multo poſt,* ſemper ſibi ſupplicari uoluiſſe, *edẽd. curaui, partim obſc. ſcrip. uet. ueſtigia ſec. partim coniect. ductus.*

P. 254: L. 3: C. *Serenũ nõ ſtultiſs. hominẽ)* Serenũ ſub tiliſs. *hab. lib. oẽs et uulg. et man. præter unũ* Cleric. *qui (ri debit fortaſſe quiſpiam) habet* ſtultiſs. *Vnde quid. amicus meus, addita negat. facit* nõ ſtultiſs. *adiuuat eũ ratio, quæ ſequitur.* fuit. n. & animi ſatismagni, & conſilii. *adde ꝙ credib. eſt negat. omiſs. eſſe à libr. poſt nomẽ* Serenum *pro pter ſyllabarũ ſimilitudinẽ* num, *nõ. Poſtremo ſubtilis non ſolet eſſe epith. perſonarũ, ſed rerũ potius: ut, cũ dicimus genus dicẽdi ſubtile ſubtilis oratio, iudiciũ ſubtile. ꝙ ſi quando perſonis addatur, hoc fit cũ aliqua acceſs. ut uir ſubtilis in diſſerendo, ſubt. in doct. ſubt. orat. ſubt. ſcript.* Lyſias. *his ration. adducor. ut illi amico meo aſſentiar, putemq; omnino hic leg.* non ſtultiſs. *l. 19. Idem mihi ꝙ oſtend.] oratio præciſa eſt: ſubintell. enim eſt, præſtabunt, aut*

aliquid ſimile: niſi quis dicat omiſſ. eſſe, & deſiderari.

P. 255. L. 27. *Nam quid aſſequerer?*] *lib. man. hab.* Nunc quid. *& paullo poſt ante,* mihi grauiſsimũ eſſet ſic dicere; *unde feci,* ſi dicerem. *& paullo poſt edend. curaui* patuerit hominibus, *ut eſt in lib. man.*

P. 256. L. 5. *Non eſſueta mend.*] loc. mihi ſuſp.

P. 257. L. 30. *Lachrymis, uotis, omnibusq;*] *ſic leg.* non uotiſque omnibus. Hor. *Od.* 5. *lib.* 4. Votis, ominibuſque & precibus uocat. *quod ſi quis malet ita legi,* uotis, boniſque ominibus, *non repugnabo: ſed longius diſceſſerit ab antiqua ſcript. paullo ante, quid. legi uol.* è ciuili terrore. *ego nihil muto. l.* 31. *Vel ration. cedentem*] *Vocem* tempori, *quæ non eſt in* cod. *man. neque Memm. neque Cleric. delend. curaui. ſuperuac. enim eſt, & ab aliq. ſemidocto addita.*

P. 258: L. 1. *Quos tu iure laudas*] *quid. leg. put.* quos tu dilaudas. *l.* 4. *Si minus in ſcena ſunt*] *ſic hab. cod. Memm. cum quo ceteri uet. conſent. ubi uulg. hab.* neceſſ. ſunt. *planè mendoſe.* In ſcena ſunt *autem: inter pretor, aperta ſunt, nota ſunt, in promptu, & in conſpectu ſunt. l.* 20. *Quàm exter. quàm domeſt.*] *ſic leg. non* quem ext. quem dom. *& ita ſæpe loq. ut lib.* 15. *epiſt. ad Atti.* Intelligo te diſtentiſs. eſſe quà de Buthrotiis, quà de Bruto. *l.* 26. *Non modo nomine leg. uid.* non modo crimine.

P. 258: L. 6. *Poſtea prætoris mandatu*] *ſic hunc loc. reſtituit Adr. Turn. qui loc. in omnibus lib. legitur* præ mandatis.

P. 259: L. 12. *Omnes amb. leges*] *ſic quid. docti leg. putant,* omnes ambitus leges: *quibus aſſentior.*

multæ enim fuerunt leges de ambitu, neque ab uno latæ. l. 15. Niſi hac tribunaria] *cod. uet. omnes hab.* tributaria: *quod probant docti quidam uiri: ut dicta intelligantur à tributis conuitijs. ego uulgatam lectionem retineo: & rem tribuariam accipio, quæ ad tribus pertinet, uel quæ per tribus geritur. l.* 16. Hoc uno in genere.] *nempe legis Liciniæ de ſodalitijs. l.* 17. In ceteras cauſas] *nempe tribuarias, ſeu tributarias, ut alij legi uolunt. ead. linea. de ipſo denique iudicio de ambitu reiectionem fieri uol. ſic leg. cenſeo, pro eo quod eſt in lib. uulg.* de ipſo denique ambitu, de reiectione fieri uoluerit iudicium altern. *coniect. meam ad iuuant aliq. uet. cod. qui hab.* reiectionem: & de ambitu.

P. 260. L. 4. Cuius tu tribus uendit.] *ſic hab. omnes lib. ſed ego, ijs inuitis, leg. puto* emtorem. *nam, qui corrumpit, emit, non uendit: niſi quis dicat* uendi. *rem hic pro* emtore *uſurpari. l.* 10. Nam Maciam, non quæ] *cum in lib. man. Cler. ita ſcript. reperiß.* M. etiam, *ubi uulg. hab.* tertiam etiam, *facile conieci* Mæciam *eſſe leg. cum Macia ſit, una ex* XXXV *tribubus, ciuit. Ro.*

P. 261. L. 15. In ſua petitione reſpectent] *uel leg.* exſpectent, *uel* reſpectent, *idem ualet hoc loco quod* exſpectent.

P. 263. L. 14. Dubitatis (inquit) quin coitio] *duobus argumentis probare conabatur Laterenſis coitionem eſſe factam inter Plotium, & Laterenſem. primum illud eſt,* cum tribus pleraſque cum Plotio, &c. *Cui ita reſpondet M. Tull.* an una fieri potuerunt, ſi una tribus non tuliſſent? *proinde quaſi dicat, ſi tribus una non tuliſſent, una ædiles eſſe non potuiſſent.* ridicule igitur obijcis, *eos*

tores dare, niſi ex teſtam. præſtituta die. *Tulerat autem etiam Marc. Tull. legem de ambitu. Obiecerat igitur Caßius M. Tullio, iccirco eum addidiſſe hæc ſuæ legi de ambitu, qua ſancitum erat nequis biennio, quo peteret, petiturus ue eſſet, gladiatores daret, addidiſſe, inquam,* hæc, niſi ex teſtamento præſtituta die: *ut inde epilogos miſerabiliores elicere poſſet. commemoraret enim ſcilicet M. Tull. uoluntatem mortuorum, mortuos an inferis excitaret, à quib. miſeric. iudic. commoueret. mortuorum enim cauſa, & oratio de mortuorum uoluntate, miſerabilis eſt. hoc diluit M. Tull. propemodum nihil reſpondendo, hoc eſt eludendo.* non uobis uideor cum aliquo, &c. l. 25. *Non cum orat. diſp.) ſic hunc loc. reſt. coniectura duc. nam neque antiqua ſcript. quæ talis eſt,* non cum laboris, &c. *neque uulg.* non cauſa laboris, &c. *ferri poteſt. hab. tamen antiq. aliquid, unde fieri coniect. poßit, ſubeſſe hic aliquod ulcus. ego igitur ex,* cum laboris, cum oratore feci. *nam quod ſequitur,* & fori, *ſyllaba eſt uocis* oratoris *à librario iterata,* toris, fori. *Quòd tamen ſi quis retineri uolet, ſic leuiter immutare licebit,* cum oratore, & in foro. *licet etiam ex antiq. ſcrip. ueſt. legere,* non cum accuſatore. *Amicus quidã meus erud. putat hoc totum,* non cum orat. & in foro, *ſeu* non cauſa laboris & fori, *eſſe ex annotaciuncula ad oram lib. aſcripta natum, atque in Contextum orationis translatum. Itaque ſic legi ille:* non uobis uideor cum aliquo declamatore diſputare? l. 26. *Putabam in Vaccæis dict.) ſic eſt ſcrip. in cod. antiq. & non nullis uulg. Vaccæos autem Hiſpaniæ citer. populos commemorat.* l. 28. *Reprehenſionis anſam aliquã) cod. ſcr. Cler. hab,* reprehenſionis cauſam aliquam.

P. 271. L. 5. *Inuictiſ. uiris, conſtat ceſſiſſe) ſic leg. eſt, non, ut hab. lib. ferè omnes*, inuictiſs. uiris, conſtat bonis ceſsiſſe. *Paſſer. tamen legit*, inuictisſimis uiris cō ſtat tribunis cesſiſſe. *l. 9. Tamen ob illam, qua illud.) nihil uid. lect. uulg. integrius: quæ talis eſt:* tamen ob illam conſtantiam, qua illud uoluntarium uulnus accepit, iuſtiſsimos, &c *ueruntamen ex antiqua ſcript. intelligere licet ulcus aliquod ſubeſſe. ſic autem hab. lib. uet. duo.* tamen ob illam, quo illud uoluntarium uulnus accepit, iuſtisſimos, &c. *unus habet, quemadmodum excudend. curaui. l. 30. In aliorum iugulum conſulum) lib. manu. hab.* in aliorum uigiliam conſulum: *mendoſe, opinor.*

P. 271: L. 9. *Non deſino incurrare) puto leg. non debeo incurrere, ut in impreſ. Man.*

P. 272. L. 26. *Explicabo breui, neque) lib. omnib. inuitis leg. puto* breuiter: *quāquam Cariſius quodā loco notat* breui *poſitum eſſe pro breuiter. Sed ego librariorū erratum eſſe arbitror. Man.* breui.

P. 273. L. 27. *Et cum meo fratre neceſſitudinem cō paratam) ſic eſt ſcript. in omnib. lib. manuſ. Man.* & cum meo fratre necis inſidias comparatas. *l. 3. Cum tum abeſſent aliquot dierum uiam) deleto uirgulam poſt uerbum* abeſſent.

P. 273: L. 19. *Tibi idem dare poſſunt) ſcribe*, tibi iidem dare poſſunt. *erratum eſt operarum. l. 24. Meorum non dicam) Videtur leg. potius*, non dicam meorum in bonos meritorum, *ut eſt in impr. Man.*

FINIS.

REGISTRVM.

aa bb cc dd ee ff gg hh ii kk ll mm nn oo pp qq rr ſſ tt uu xx yy zz, aaa bbb ccc ddd eee fff ggg hhh iii kkk lll mmm nnn ooo ppp qqq rrr.

Omnes ſunt Quaterniones, excepto, rrr.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

AL DVS

aliquid ſimile: niſi quis dicat omiſſ. eſſe, & deſiderari.

P. 255. L. 27. *Nam quid aſſequerer?*] *lib. man. hab.* Nunc quid. *& paullo poſt ante,* mihi grauiſsimũ eſſet ſic dicere; *unde feci*, ſi dicerem. *& paullo poſt edend. curaui* patuerit hominibus, *ut eſt in lib. man.*

P. 256. L. 5. *Non eſſueta mend.*] loc. mihi ſuſp.

P. 257. L. 30. *Lachrymis, uotis, omnibusq;*] *ſic leg.* non uotiſque omnibus. *Hor. Od.* 5. *lib.* 4. Votis, ominibuſque & precibus uocat. *quod ſi quis malet ita legi,* uotis, boniſque ominibus, *non repugnabo: ſed longius diſceſſerit ab antiqua ſcript. paullo ante, quid. legi uol.* è ciuili terrore. *ego nihil muto. l.* 31. *Vel ration. cedentem*] Vocem tempori, *quæ non eſt in cod. man. neque Memm. neque Cleric. delend. curaui. ſuperuac. enim eſt, & ab aliq. ſemidocto addita.*

P. 258: L. 1. *Quos tu iure laudas*] *quid. leg. put.* quos tu dilaudas. *l.* 4. *Si minus in ſcena ſunt*] *ſic hab. cod. Memm. cum quo ceteri uet. conſent. ubi uulg. hab.* neceſſ. ſunt. *planè mendoſe.* In ſcena ſunt *autem inter pretor, aperta ſunt, nota ſunt, in promptu, & in conſpectu ſunt. l.* 20. *Quàm exter. quàm domeſt.*] *ſic leg. non* quem ext. quem dom. *& ita ſæpe loq. ut lib.* 15. *epiſt. ad Atti.* Intelligo te diſtentiſs. eſſe quà de Buthrotiis, quà de Bruto. *l.* 26. *Non modo nomine leg. uid.* non modo crimine.

P. 258: L. 6. *Poſtea prætoris mandatu*] *ſic hunc loc. reſtituit Adr. Turn. qui loc. in omnibus lib. legitur* præ mandatis.

P. 259: L. 12. *Omnes amb. leges*] *ſic quid. docti leg. putant,* omnes ambitus leges: *quibus aſſentior.*

multa

multæ enim fuerunt leges de ambitu, neque ab uno latæ. l. 15. Niſi hac tribunaria] cod. uet. omnes hab. tributaria: quod probant docti quidam uiri: ut dicta intelligantur à tributis comitijs. ego uulgatam lectionem retineo: & rem tribuariam accipio, quæ ad tribus pertinet, uel quæ per tribus geritur. l. 16. Hoc uno in genere.] nempe legis Liciniæ de ſodalitijs. l. 17. In ceteras cauſas] nempe tribuarias, ſeu tributarias, ut alij legi uolunt. ead. linea. de ipſo denique iudicio de ambitu reiectionem fieri uol. ſic leg. cenſeo, pro eo quod eſt in lib. uulg. de ipſo denique ambitu, de reiectione fieri uoluerit iudicium altern. coniect. meam ad iuuant aliq. uet. cod. qui hab. reiectionem: & de ambitu.

P. 260. L. 4. Cuius tu tribus uendit.] ſic hab. omnes lib. ſed ego, ijs inuitis, leg. puto emtorem. nam, qui corrumpit, emit, non uendit: niſi quis dicat uenditorem hic pro emtore uſurpari. l. 10. Nam Mæciam, non quæ] cum in lib. man. Cler. ita ſcript. reperiſſ. M. etiam, ubi uulg. hab. tertiam etiam, facile conieci Mæciam eſſe leg. cum Mæcia ſit, una ex XXXV tribubus, ciuit. Ro.

P. 261. L. 15. In ſua petitione reſpectent] uel leg. exſpectent, uel reſpectent, idem ualet hoc loco quod exſpectent.

P. 263. L. 14. Dubitatis (inquit) quin coitio] duobus argumentis probare conabatur Laterenſis coitionem eſſe factam inter Plotium, & Laterenſem. primum illud eſt, cum tribus pleraſque cum Plotio, &c. Cui ita reſpondet M. Tull. an una fieri potuerunt, ſi una tribus non tuliſſent? proinde quaſi dicat, ſi tribus una non tuliſſent, una ædiles eſſe non potuiſſent. ridicule igitur obijcis, eas

una tribus tuliſſe. nam eadem opera obijcere deberes una ædileis eſſe factos. alterũ argum. nonnullas tribus cum Plotio, tulit punctis pæne totidem, *ergo uitio facta eſt. quod ita infirmat Cic. hoc ideo ita accidit, quia ſuperio ribus comitijs prope iam facti, declaratiq; ad comitia ædi litia ueniſſent. Sunt autem hæc, cum punctis, &c. uerba Laterenſis, ut dixi, & legenda ſunt interrogando. Quare huc aſcribe interrogationis notam, quam omiſit librarius, hoc modo,* pæne totidem?

P. 263: L. 1. *An dicis eum tibi, eripere, à quo non ſis donatus?] ſic emendaui coniect. ductus, partim ueſtigia ſcripturæ uet. & uulg. ſec. partim ſententiam Cic. odoratus.*

P. 263: L. 9. *Atque is, quidem adductus ad conſ.] lib. uet. habent* eductus.

P. 264. L. 13. *Vox uulg. audiui] ſec. Memm. clariſſ. uiri coniect. ſic repoſui. nam lib. omnes habent, auditu totidem litteris. l. 27. Pleraque de ipſo me fuerunt.] ſic reſtitui coniect. ductus, ueritate approbante: quod & ex his, quæ ſequuntur, intelligere licet, & ex ipſo procemio, ibi,* equidem ad reliquos labores, quos in hac cauſa maiores ſuſpicio, quam in ceteris, &c.

P. 264: L. 5. *Ad præcepta ætas non eſt nati] lib. uet. hab.* non eſt ætas generatus. *quod ſubindicat hic aliquid ſubeſſe ulceris. hoc igitur ſanet lector erud. quidam ſic leg.* ætas apta nati, *ſeu gnati. ego autem ſic potius* ad præcepta *apta ætas non eſt nati. cred. eſt enim uoc.* apta omiſſam eſſe à libr. errante *propter ſimilit. ultim. litterarum uocis* præcepta. *l. 7. Multæ inſidiæ ſunt bonis) hi uerſus ſunt Attij poetæ, quos paullo integriores leges in ſextiana.*

l. 19. *Eſt enim in uirtute multus aſcenſus*] *nihil ferè im-mutaui ex antiq. ſcr. tantum* .ex multis feci multus.*ſed uelim pro* in uirtute *legi* ad uirtutem. *Alij ſic leg.* Etenim ad uirtutem multi ſunt aſcenſus: *quam lect. non improbo. Alij ſic legi uolunt.* eſt enim ad uirtutem unicus, *ſeu unus* aſcenſus. *quam ualde probarem niſi tam longe abeſſet ab antiq. ſcrip.*

P. 265. L. 28. *Niſi nimis in eum anquirendum*] *Cum mihi ſemper hic locus;* (*qui ſic in lib. uulg. leg.* niſi eum nimis iracundum in ſe putabis fuiſſe:) *ſuſp. fuiſſet, in lib. uet. autem ſic ferè ſcript. reperiſſem:* niſi nimis eum aucarundum: *& in nonnullis*, incarendum putabis fuiſſe: *ego* anquirendum *ſiue quis malit*, inquirendum *edend. curaui. ſentent. autem plana eſt.*

P. 267. L. 2. *Max. benef. uinc.*] *ſcribe*, beneficii uinculis *erratum eſt operar. l.* 8. *Cauſa peracuta ut ei*] *leg. cenſeo*, cur ei.

P. 268. L. 8. *Ne aut proferre uidear diem*] *ſic leg. eſt. non, ut uulgo*, proferre ad tempus. *quæ lectio nata eſt ex antiq. ſcript. deprau. nonnulli enim cod. uet. non hab. præpoſit.* ad. tempus *autem fuit interpretatio uocis* dies,*poſtea in contex. Cic. translata, uera eiecta. l.* 18. *Et ipſum id non obtin. &c.*] *Nihil equid. mut. auſim: ſed legi tamen malim*, & id ipſum non, &c.

P. 269. L. 22. *Vbi ipſe altus, aut doctus*) *lib. man. tres hab.* alitus, &c.

P. 269: L: 21. *Hic etiam dixiſti, addidiſſe me iccirco meæ legi, niſi, &c.*) *hic locus ex oratione in Vatinium reſtit. eſt, ubi hæc dicuntur*, Cum mea lex dilucide uetet, biennio, quo quis petat, periturus'ue ſit, gladia-

tores dare, niſi ex teſtam. præſtituta die. *Tulerat autem etiam Marc. Tull. legem de ambitu. Obiecerat igitur Caßius M. Tullio, iccirco eum addidiſſe hæc ſuæ legi de ambitu, qua ſancitum erat nequis biennio, quo peteret, petiturú ne eſſet, gladiatores daret, addidiſſe, inquam,* hæc, niſi ex teſtamento præſtituta die: *ut inde epilogos miſerabiliores elicere poſſet. commemoraret enim ſcilicet M. Tull. uoluntatem mortuorum, mortuos ab inferis excitaret, à quib. miſeric. iudic. commoueret. mortuorum enim cauſa, & oratio de mortuorum uoluntate, miſerabilis eſt. hoc diluit M. Tull. propemodum nihil reſpondendo, hoc eſt eludendo.* non uobis uideor cum aliquo, &c. *l.* 25. *Non cum orat. diſp.) ſic hunc loc. reſt. coniectura duc. nam neque antiqua ſcript. quæ talis eſt,* non cum laboris, &c. *neque uulg.* non cauſa laboris, &c. *ferri poteſt. hab. tamen antiq. aliquid, unde fieri coniect. poßit, ſubeſſe hic aliquod ulcus. ego igitur ex,* cum laboris, cum oratore feci. *nam quod ſequitur,* & fori, *ſyllaba eſt uocis* oratoris *à librario iteratæ,* toris, fori. *Quòd tamen ſi quis retineri uolet, ſic leuiter immutare licebit,* cum oratore, & in foro. *licet etiam ex antiq. ſcrip. ueſt. legere,* non cum accuſatore. *Amicus quidã meus erud. putat hoc totum,* non cum orat. & in foro, *ſeu* non cauſa laboris & fori, *eſſe ex annotaciuncula ad oram lib. aſcriptæ natum, atque in Contextum orationis tranſlatum. Itaque ſic legi ille:* non uobis uideor cum aliquo declamatore diſputare? *l.*26. *Putabam in Vaccæis dict.) ſic eſt ſcrip. in cod. antiq. & non nullis uulg. Vaccæos autem Hiſpaniæ citer. populos commemorat. l.*28. *Reprehenſionis anſam aliquã) cod. ſcr. Cler. hab,* reprehenſionis cauſam aliquam.

P. 271. L. 5. *Inuictiſ. uiris, conſtat ceßiſſe) ſic leg. eſt, non, ut hab. lib. ferè omnes,* inuictiſs. uiris, conſtat bonis cesſiſſe. *Paſſer. tamen legit*, inuictisſimis uiris cōſtat tribunis cesſiſſe. *l.* 9. *Tamen ob illam, qua illud.) nihil uid. lect. uulg. integrius: quæ talis eſt:* tamen ob illam conſtantiam, qua illud uoluntarium uulnus accepit, iuſtiſsimos, &c *ueruntamen ex antiqua ſcript. intelligere licet ulcus aliquod ſubeſſe. ſic autem hab. lib. uet. duo.* tamen ob illam, quo illud uoluntarium uulnus accepit, iuſtisſimos, &c. *unus habet, quemadmodum excudend. curaui.* *l.* 30. *In aliorum iugulum conſulum) lib. manu. hab.* in aliorum uigiliam conſulum: *mendoſe, opinor.*

P. 271: L. 9. *Non deſino incurrare) puto leg. non debeo incurrere, ut in impreß. Man.*

P. 272. L. 26. *Explicabo breui, neque) lib. omnib. inuitis leg. puto* breuiter: *quāquam Cariſius quodā loco notat* breui *poſitum eſſe pro breuiter. Sed ego librariorū erratum eſſe arbitror. Man.* breui.

P. 273. L. 27. *Et cum meo fratre neceßitudinem cōparatam) ſic eſt ſcript. in omnib. lib. manuſ. Man.* & cum meo fratre necis inſidias comparatas. *l.* 3. *Cum tum abeſſent aliquot dierum uiam) deleto uirgulam poſt uerbum* abeſſent.

P. 273: L. 19. *Tibi idem dare poſſunt) ſcribe*, tibi iidem dare poſſunt. *erratum eſt operarum. l.* 24. *Meorum non dicam) Videtur leg. potius*, non dicam meorum in bonos meritorum, *ut eſt in impr. Man.*

FINIS.

REGISTRVM.

aa bb cc dd ee ff gg hh ii kk ll mm nn oo pp qq rr ſſ tt uu xx yy zz, aaa bbb ccc ddd eee fff ggg hhh iii kkk lll mmm nnn ooo ppp qqq rrr.

Omnes ſunt Quaterniones, excepto, rrr.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

AL DVS